

ZPRÁVY PAMÁTKOVÉHO SBORU HLAV. MĚSTA PRAHY

RAPPORTS DE LA COMMISSION
POUR LA SAUVEGARDE DES MONUMENTS
DE LA VILLE DE PRAGUE

Pořádají
K. Guth, R. Hlubinka,
K. Chýtil, R. Politzer, A. Stocký,
Z. Wirth.

Za redakci odpovídá
VÁCLAV VOJTÍŠEK.

Svazek osmý.

V PRAZE 1928.
NÁKLADEM PAMÁTKOVÉHO SBORU HLAV. MĚSTA PRAHY.
TISKEM PRAŽSKÉ AKCIOVÉ TISKÁRNY.

Václav Vojtíšek:

O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých.

Věnováno univ. prof. Dru Gustavu Friedrichovi.

Úvod.

Pečeti a znaky jsou středověké produkty a v blízkou příbuznost je staví příbuzná povaha a podobnost právní funkce, která jim náleží. Jejich účelem je, aby určovaly osoby, ať fysické nebo právnické, a aby je reprezentovaly. Ale třebas mezi pečetmi a erby jsou těsné vztahy, nutno si uvědomit, že

Při této práci více, nežli bývá pravidlem, musil jsem spoléhat na ochotu a pomoc správců archivů, zejména když jsem si připravoval potřebný a rozptýlený materiál. Učinnou podporu především mi poskytli: v archivu ministerstva vnitra p. řed. dr. G. Pirchan a pp. státní archiváři dr. J. Prokeš, dr. Fr. Roubík a dr. O. Odložilík; v zemském českém archivu p. vrch. arch. rada řed. dr. J. B. Novák a pp. arch. radové Dr. J. Borovička, Dr. B. Jenšovský, Dr. R. Koss a mimo to p. Dr. Matouš; v zemském moravském archivu p. arch. dr. Fr. Hrubý a p. konc. adj. dr. J. Šebánek; v universitní knihovně v Praze sl. dr. F. Kleinschnitzová; v archivu Národního muzea v Praze p. arch. dr. K. Stloukal a dr. Fr. Čáda; v státním historickém vydavatel. ústavu p. dr. B. Mendl; v archivu Karlovy university p. arch. dr. J. Bergl; ve Schwarzenberském archivu v Třeboni p. vrch. arch. dr. A. Markus a p. arch. Hadač, ve Schwarzenberském archivu v Č. Krumlově p. centrální ředitel H. Gross; v archivu města Plzně p. arch. dr. Fr. Macháček; v archivu města Brna p. univ. prof. dr. B. Navrátil; v archivu města Jihlavy p. arch. Kuňovský. — S radostí musím také vyznati, že s opravdovým porozuměním byl jsem přijat v archivech církevních ústavů pražských a že mi práci laskavě umožnili: v archivu metropol. kapituly u sv. Vítá JMt p. biskup dr. A. Podlaha; v archivu řádu Maltézského JMt p. převor Frá J. Hamršmíd; v archivu Křižovnického řádu JMt p. velmistr J. Vlasák a p. arch. J. Dvořák; v archivu řádu Benediktinů v Břevnově p. převor ThDr. J. Jannal; v archivu řádu Dominikánského u sv. Jiljí p. podpřevor J. Saip; v archivu řádu Premonstrátů na Strahově pan arch. dr. J. Perlík; v archivu kapituly vyšehradské p. kanovník a arch. Ed. Sittler; v archivu řádu sv. Augustina u sv. Tomáše p. provinciál dr. Ferdinand Černovský a arcib. arch. p. Fr. Tischer. Je mi milou povinností všem jmenovaným pániům vzdáti srdečné díky, a ty stejně upřímně platí všem, které uvádím, vzpomínaje jejich ochoty, na příslušných místech. Zde jen ještě poznamenávám, že mi cenné zprávy i fotografie zvláště poskytl p. arcib. arch. prof. dr. Breitenbacher z Kroměříže a že mně fotografováním pečetí a pořizováním odlitků byl mnoho pomocen p. mag. kom. Václav Šťovíček, přidělený archivu města Prahy.

jejich původ je rozdílný. U pečetí lze s jistotou uznávati kontinuitu s antickou dobou, avšak znaky přes podobnost jistých zařízení už v dobách velmi starých jsou čistě středověkým zjevem, a byla to kultura rytířská, která jim dala vzniknouti v severní Francii, ve Flandrech a Champagni a odtud se rychle rozšířiti do sousedních zemí.¹⁾

Pečeti přenesla nepochybně kancelář východního císaře do středověku, a bud přímo nebo prostřednictvím papežské stolice, v níž je používání pečeti záhy prokázáno, dala příklad i západním panovníkům, zejména západním-skému císaři, aby si zavedl k pověřování listin znamení, zhotovené z určité látky v určitém tvaru, které nese charakteristický obraz, mající význam pro majetníka pečeti, a nápis, a které je určitým způsobem připevněno k listinám. Jenže s počátku ne vždy měl obraz pečeti zřetelný vztah k panovníkově osobě a západním-ský císař zprvu upotřeboval k pečetěni antických gem (do r. 814) bez ohledu na to, co bylo na nich vyryto. Teprve za pozdějších Karlovci dospělo se k tomu, že na pečeti byl vkládán obraz panovníkovy osoby samotné, ač do konce 10. století není vůbec možno mysliti, že by to mohl býti jeho portrét; a podle všeho u vědomí toho, že obraz nevystihuje císařovy podoby a nevyslovoval by jasně, komu pečet přísluší — i v pozdějších dobách, kdy už lze mluviti o portrétních, podobiznových, pečetech, obraz býval pro-venen jenom schematicky, a ani v časech dokonalosti ryteckého umění ne-býval naprosto věrný a přesný — přesto, že na pečetech býval vysvětlující nápis, už v 9. století počali přidávati postavě vložené do pole pečeti insignie,

¹⁾ K tomuto úvodu užil jsem veškeré příslušné literatury, hledě k ní zaujmouti i samostatné stanovisko. Upozorňuji zvláště na práce: dr. H. Grotendorf, Über Sphragistik. Beiträge zum Aufbau der Urkundenwissenschaft. Breslau 1875. — A. Leesenberg, Über Ursprung und erstes Vorkommen unserer heutigen Wappen. Berlin 1877. — F. K. Fürst zu Hohenlohe-Waldenburg, Sphragistische Aphorismen. 300 mittelalterl. Siegel systematisch klassifiziert. Heilbronn 1882. — F. Hauptmann, Das Wappenrecht der Bürgerlichen. Bonn 1882. — G. Seyler, Geschichte der Heraldik. Nürnberg 1885—1889. — G. Seyler, Geschichte der Siegel. Leipzig 1894. — F. Hauptmann, Das Wappenrecht. Bonn 1896. — H. G. Ströhl, Heraldischer Atlas. Stuttgart 1899. — A. Anthony v. Siegenfeld, Das Landeswappen der Steiermark. Gratz 1900. — H. Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien. Bd. I. Leipzig 1889; 2. vyd. tamže I. 1912, II. 1. r. 1915. — Urkundenlehre v. W. Erben, L. Schmitz-Kallenberg und O. Redlich I. III. München u. Berlin 1907, 1911. — A. Mayster, Grundriß der Geschichtswissen-schaft, Bd. I. 1. Leipzig 1906: R. Thommen, Die Lehre von den Königs- und Kaiserur-kunden; H. Steinacker, Die Lehre von den nichtkönigl. (Privat-) Urkunden; Bd. I. 2. Leipzig 1906: Th. Ilgen, Sphragistik; E. Gritzner, Heraldik; Reihe I. Abt. 2a: R. Heu-berger, Allgemeine Urkundenlehre für Deutschland und Italien. Leipzig. Berlin 1921. — W. Ewald, Siegelkunde a F. Hauptmann, Wappenkunde v Bellow-Meinecke, Handbuch der mittelalt. und neueren Geschichte. München und Berlin. 1914. — O. Hupp, Wider die Schwarmgeister! I.—IV. München 1918—1923. — Th. Ilgen, Zur Entstehungs-u. Entwicklungsgeschichte der Wappen v Korrespondenzblatt der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine. Jhrg. 1921. — F. Philipp, Wappen, Versuch einer gemeinfasslichen Wappenlehre. Dortmund 1922. — Jinak budou pomůcky a literatura připomenuty na mi-stech, kde jich bude užito.

aby bylo každému jasno, kdo je majetníkem pečeti a která je jeho hodnost. Nejprve to byl štít a královské kopí, jež byly umístěny podle panovníkovy hlavy, postavené v profilu, dokud byl jen hlavou v pečeti představen, a pak byly dány do jeho rukou, když pouhá hlava byla nahrazena od času Ludvíka Dítěte poprsím. Při tom po některé době (od r. 962) kopí bylo zaměněno žezlem a štít říšským jablkem a králi na hlavu en face obrácenou byla vsazena koruna, a tyto odznaky staly se pravidelnou ozdobou postavy sedící na trůně, když byla zavedena (po prvé r. 998) tak řečená trůnní pečeť, vyhrazená především císařům a králům.

Toto ustálení a vžití insignií bylo nutné také proto, že se zatím zvětšoval kruh osob, užívajících pečetí. Podle královského vzoru v 2. polovině 10. století počali pověřovati pečetmi listiny, jež vydávali, nejvyšší duchovní hodnostáři v říši, nejprve arcibiskup mohučský, kolínský, trevírský, pak bremský, magdeburšký a salcpurský a po nich znenáhla biskupové i přednější opatové, a také už z 10. a 11. století jsou povědomy doklady, že i světští velmoži vystavovali listiny pod svou pečeť. Ovšem větší rozšíření pečetí mezi nižší šlechtou, nižším duchovenstvem i ve městech spadá až do 12. století, a hlavní toho podporou bylo povznesení významu zpečetěných listin soukromých; jestliže znalost písma i ve vyšších vrstvách byla jenom nepatrna, že nebylo možno, aby listiny byly pověřovány vlastnoručními podpisy, stoupala neustále cena prostředku, jenž měl za sebou při listinách římských císařů a králů už dlouhý vývoj. A tehdy právě připadla důležitá úloha insigniím, jimiž byly vypraveny obrazy majetníků pečeti, a v nich se už projevovala symbolika pečetních obrazů, která nabývala většího a většího významu, čím více se užívání pečetí rozmáhalo. Ale při tom se asi brzy poznalo, že se nevystačí jenom s osobními pečetmi, nesoucími zobrazení majetníka pečeti, ač mohlo být různě provedeno, ať v poprsí nebo v plné postavě, ať v sedě na stolci nebo na koni a jinak, neboť insignie pro členy jednotlivých stavů nebo hodností a úřadů mohly být jenom stejně, a proto se hledaly ku pomoci i jiné způsoby. Místo obrazů osob vkládala se do pečetních polí symbolická znamení, kteráž se nejprve ujala při pečetech právnických osob. Už první klášterní konventy a po nich i jiné církevní ústavy a úřady i města, když vešla v život a nabyla vědomí povahy korporace, pořizujíce si pečeť, vstavovaly na pečetní půdu postavu světce, svého patrona, opatřujíce ji jeho charakteristickými odznaky. Už v tom se leckde projevovala obrazová mluva, zvláště když obrazy byly v souvislosti se jménem místa, avšak stávala se ještě zřetelnější, že se připojovala i jiná znamení, která měla určitěji vyjadřovati, že jde o duchovní ústav nebo o město. U klášterů a kapitul byl to obraz kostela nebo klášterní budovy, u měst bylo obvyklé znázornění městské hradby, brány, věže a podobně. A toho způsobu bráti si do pečeť symbolické obrazy následovaly především osoby ze šlechty a volily si vhodná znamení, která jim byla z rozličných důvodů blízká. V tehdejších dobách v životě jednotlivců i celých rodů hrály velikou úlohu jejich svobodné statky,

zvláště hradská sídla,²⁾ a s jejich vzhledem, polohou, povahou nebo názvem nepochybně souvisela volba pečetních obrazů. Jindy mohlo na ni působiti osobní jméno, přezdívka, čin, životní příhoda anebo osobní záliba a chuť, slovem vše, co tu kterou osobu vyznačovalo a odlišovalo v očích jejího okolí. Ta všeliká znamení jsou nám nyní z velké části nesrozumitelná, ale přece se některá zachovala až ze 12. století, která dovedou jasně vyjádřiti určité jméno, a proto se nazývají „mluvícími“ znameními.³⁾

Je otázka, pokud tato znamení na pečetech souvisejí s erby, pokud se možno o nich domnívati, že jsou to figury odvozené ze znakových figur nebo dokonce znaky, jež se zároveň rozvíjejí. Odpověď je dosti těžká, poněvadž je nedostatek jakýchkoliv zpráv, a vždy působí nesnáze, jsme-li odkázáni na to, co o sobě povídá předmět sám. Věc je komplikována i tou okolností, že se skoro současně objevují pečeti nesoucí pouhý obraz v poli a pečeti nesoucí skutečný erb se štítem. Jestliže pro ony je nejstarší doklad z r. 1131 a pro tyto z r. 1152, je to tak nepatrný časový náskok, že z něho nelze nic usuzovati.⁴⁾ Ale tolik se zdá jistو, že ještě před polovinou 13. století činili rozdíly mezi pečetním znamením a erbem,⁵⁾ že tedy každé pečetní znamení ani tehdy ještě nebylo zároveň erbovním znamením; a tomu rozlišování napomáhalo, byly-li pečetní obrazy už koncem 12. století dědičními, takže přecházely s otce na syna a šířily se mezi jinými členy rodu, že erbovní znamení nebyla ještě ustálená, nedědila se a podléhala po případě i změnám u téže osoby, jak působily různé okolnosti.⁶⁾ Vůbec možno přijímati, že počátky i vývoj symbolických pečetních obrazů i erbovních znamení byly samostatny, i když časem nastalo prostupování a vzájemné uzpůsobování, zvláště že se erby posléze skutečně dostaly do pečetních polí a dávaly pečetem nové tvary a že pečetní obrazy byly přenášeny v erby.⁷⁾

Poměr obrazových pečetí a erbů lze vlastně převésti na otázku, mohou-li být erby bez štítu, či je pravdivá věta, která už jednou byla vyslovena a v obměnách bývá opakována, že bez štítu není erbu ani heraldiky a že štit

²⁾ Na to upozorňuje zejména Ilgen, Zur Entstehungs- und Entwicklungsgeschichte der Wappen uv. m. str. 195.

³⁾ Tamže str. 190; při tom vysloveno méněně, že se na městských pečetech mluvící figury objevují aspoň o 100 let dříve nežli na osobních pečetech.

⁴⁾ Hupp uv. m. Ilgen uv. m. str. 243. Jsou to pečeti hrab. Poppa z Henneberga a vévodky Welfa VI.

⁵⁾ Ilgen uv. m. str. 196; r. 1231 rytíř Werner z Walbachu výslově poznamenává, že svou erbovní figuru učinil pečetním obrazem.

⁶⁾ Tamže str. 190 zdůrazňuje se, že pečetní znamení byla už ve 12. století dědičními, ale že erbovní figury ještě v 2. polovině 13. století neměly dědičnosti pravidlem; a uvádí se doklad: r. 1231 Werner z Walbachu označuje svou pečeť „sigilli mei, quod habet formam et imaginem armorum meorum, quibus tunc temporis militare solebam“. Srv. tamže str. 238.

⁷⁾ Hupp I. str. 77; je také přesvědčen, že to byly pečeti, které přenesly název „Wappen“ s pojmu zbraně na vyobrazení.

je prvotní a podstatnou složkou znaku.⁸⁾ Odpověď v této věci usnadní, uvědomíme-li si původ a počáteční účel erbů, které byly spíše vyvolány v život v potřebách rytířských her a turnajů, nežli snad vojenstvím a účastí v bojích a bitvách.⁹⁾ V těch se jednotlivec většinou ztrácel v celku i počtu, i když docházelo k boji rytíře proti rytíři, v onech však vystupoval nanejvýše v shluku několika osob, osvědčuje svou sílu, statečnost a obratnost. A při tom šlo právě o to, aby osoba byla náležitě vyznačena a aby ji určité znamení vyjadřovalo, kdyžtě byl rytíř od hlavy k patě pokryt železem, i tvář maje zakrytu. Proto na rytířský štit až spíše v 2. polovině 12. století byla kladena znamení, aby povídala, kdo jest rytíř, a zejména do dálky působila svými barvami, a po případě pro jasnéjší rozpoznání byla vstavována na korouhev kopí, na čabraku koně a časem, od prvních desítek 13. století, byl přiměřeně zdoben i helm. Vybrání erbovního znamení, ať to byly obecné figury nebo heroldské kusy, pochopitelně také záleželo na rozmanitých případnostech, a je jisté, že zase velký význam mělo v tom rytířské sídlo, obzvláště jeho podoba, název i přirozené poměry.¹⁰⁾ A že se erby vyvíjely samostatně vedle obrazových pečetí, lze se domnívat i z toho, že u erbů byly hlavní věci barvy, že prvotní pečetní obrazy bývají často podoby zcela nerytířské a nevojenské¹¹⁾ a že rytířství předpokládalo vyplnění zvláštních podmínek; rytířstvo bylo stavem, do něhož musili být zvlášť přijímáni i králové a velmožové a jenž činil samostatnou kastu, stojící vlastně ne vedle jiných stavů, nýbrž nad nimi.¹²⁾

Mám za to, že by bylo nejlépe definovati znaky tak, že jsou to znamení na štítu nebo jiné části zbroje původně užívaná v rytířském životě a ve vojenství a potom jejich vyobrazení na štítu v různých způsobech, platná

⁸⁾ Mayer v. Mayernfels, Heraldisches ABC-Buch (München 1857) str. 63.

⁹⁾ Hupp uv. m. I. str. 68 a Ilgen uv. m. str. 193 a 235; Philipp i uv. m. str. 22 spíše klade váhu na válečný význam erbů.

¹⁰⁾ Ilgen uv. m. str. 194, 195, 235, 238; vyzdvihuje těsnou souvislost mezi rodinným (rytířským) statkem, jménem, pečetí a erbem. Pro tu věc zajisté je důležité i české pojmenování erb (polsky herb, rusky герб), související s německým termínem Erbe = zděděný statek.

¹¹⁾ Je obecně přijímáno, že nejstarší erbovní znamení jsou ve spojení s ozdobami a kovaním štítu, a to nejen t. zv. heroldské kusy, nýbrž i některé obecné figury, růže, lilie a p. Že pečeť už v počátcích nesou znamení, jež nemají významu v rytířství a vojenství, a tedy taková, která nemohou být odvozena z erbů, nasvědčuje užívání na př. labuti, jelena. Mimo to se některé pečetní obrazy ani nehodí, aby byly vkládány na štít, tak obrazy hradů (Ilgen uv. m. str. 228). Že barvy mají při erbech podstatnou cenu, na to upozorňuje Hupp I. str. 46 i Philipp i str. 28, naproti tomu Hauptmann, Wappenkunde, str. 35, důležitost barev v prvních dobách podceňuje. Philipp i zvláště klade důraz, že je mnoho erbů bez obrazů, ale žádný erb bez barev, a že obrazy jsou vlastně jen nositeli barev, takže není rozdílu mezi dělením štítu a šítovou figurou.

¹²⁾ Delbrück, Geschichte der Kriegskunst III. (Berlin 1907), str. 238, praví: „Die gesamte christliche Ritterschaft bildete eine Art Genossenschaft“. Srv. Ilgen uv. m. str. 235, 240. Ještě ve 12. století rytířství je osobní, až znenáhla nabývá dědičné povahy.

k vyjádření právních vztahů jednotlivých osob, rodů i korporací a upravovaná podle zásad, jež se však v čase měnily.¹³⁾ Ten výměr má, tuším, tu výhodu, že přihlíží nejen k původnímu významu erbů, nýbrž i k jejich potomnímu symbolickému užívání, když už nejde o skutečný štit a helm, jejichž spojení asi od počátku 14. století vývoj erbů dovršuje, nýbrž o jejich obrazy, že pamatuje na jejich zprvu personální povahu a na jejich pozdější dědičnost, a vyjadřuje, jak erby nejsou cosi strnulého, nýbrž zjev podléhající vlivům dob. Ale nesmí se mysliti, že by ty normy, podle nichž se dál vývoj znaků, byly přesnými právními zásadami; znaků neovládá právo, jejich vývoj není kusem právní historie, nýbrž čemu erby podléhají, je moda a její chuti.¹⁴⁾ A byly-li erby vneseny do pečetí skoro současně se svými počátky, mohlo to býti zprvu jenom jakousi přirozenou prerogativou rytířů, a nebylo možno, aby při tom erbovní znamení byla odloučena od štitů. K tomu došlo až mnohem později, že se erbovní znamení přijímala volně bez štitu v pečetní pole, a na tom faktu nezmění podle všeho nic ani poukazy, že byly pečeti štitovité formy a tím že obraz v pečetním poli mohl být erbovním obrazem — štitovité pečeti pochopitelně jsou reminiscencí erbů, ale netřeba jim přičítati hlubší důležitost, jako jí nemají jiné tvary pečetí, a jsou spíše náhodné podle toho, jak se vyskytují a střídají s kulatými pečetěmi — a ne-pomohou ani pokusy vyjít z nesnází kompromisem: vykládá se totiž, že vcházel-li erb do pečeti, jen t. zv. heroldské kusy, které nejsou nic jiného nežli střídání barev, „variationes quorundam colorum“, potřebovaly vyznačení štitu, ale nemusily ho žádati obecné figury vzaté z přírody, umění anebo fantasie; jich umístění v okrouhlém pečetním poli bylo prý vždycky snadné a nemohlo působiti rozpaků, jako se to mohlo lehko díti při oněch znameních.¹⁵⁾ Jenže se zapomíná, že i obecné figury nejsou v podstatě nic jiného nežli střídání barev.

Domnívám se, že představu, jak pečetní obrazy nejsou totožné s erbovními obrazy a jak je nemožno odvozovati prostě od pečetních figur figury znakové,¹⁶⁾ nejlépe potvrzuji za nynějšího stavu vědění pečeti a erby městské. Vývoj těchto zařízení je samostatný ve sfragistice a heraldice a musí mít zvláštní důležitost, poněvadž se v nich odznaky, vyjadřující dotud hlavně jednotlivce, staly odznaky korporací. Ale to, co bylo řečeno, nevyslovuje názoru obecně platného, a jestliže otázka vzniku a vzájemného po-

¹³⁾ Definice erbů bylo by možno uvést v dlouhé řadě, ale šlo by se daleko, kdyby se kdo chtěl jimi obírat. Srv. Hupp u. m. III. str. 12, 13, 17.

¹⁴⁾ Philipp u. m. str. 9, 34.

¹⁵⁾ Hupp I. str. 78 a III. str. 13 nsl.; při tom se domnívá, že potřeba, aby heroldské kusy byly vždy umístěny na štitu, vedla k tomu, že pečeti nabývaly štitovité formy, a chce tvrditi, že pole štitové pečeti původně představovalo opravdový štit. A proto podle něho obraz na štitovité pečeti do r. 1220 musí být pokládán za erb.

¹⁶⁾ Ilgen str. 247. Podle něho nelze se dívat na pečeti jako na odnož erbů, naopak erby převzaly od pečeti dědičnost a daly pečetím nové formy, když erby nabývaly významu pečeti.

měru městských pečetí a erbů vyvolala pozornost a je přetřásána, projevují se rozdílná mínění. Starší přesvědčení zakládalo se v tom, že vidělo v obrazu na městských pečetech nejen pečetní znamení, nýbrž i městský erb, a nikdy nebylo v rozpacích, měl-li se vyvoditi městský erb tam, kde nebyl prokázán skutečnými doklady z minulosti: překresloval se k tomu prostě pečetní obraz. Proti těmto názorům vystoupil až dr. Felix Hauptmann, nyní profesor na universitě ve švýcarském Freiburku, a od něho vyšly články a knihy, jimiž zastává naprosto odchylné stanovisko.¹⁷⁾ Obíraje se městskými erby, ukazuje nejprve na to, že u měst nebylo vlastně osoby, která by byla nositelkou erbu, a zdůrazňuje v tom rozdíl městských erbů od zemských znaků, jejichž nositelem byl panovník, tedy osoba fysická. Už v tom vidí abnormálnost vývoje a domnívá se, že městské erby mohou být jenom produkt pozdější doby. Proto v době rozkvětu znaků nezná vůbec městských erbů a usuzuje, že se první městské znaky objevují až v polovině 14. století, nenáležejíce ani tehdy k podstatě města, protože v listinách na vysazení nebo povýšení města není ani slova o současném udělování erbu. A tak popírá, že by v starých městských pečetech mohly být obsaženy erby, a odůvodňuje to i tím, že v pečetech až do poloviny 14. století jsou zvláště jen neheraldické obrazy, znázorňující město, ať jsou složitější nebo jednodušší, po případě kombinované s jinými obrazy. Ty obrazy nikdy prý se neobjevují před prostředkem 14. století v podobě erbu, t. j. na štítu a pro svou obyčejnou formu ani k tomu nebyly určeny. A naopak možno pozorovati, že se do obrazů městských pečetí leckdy kladou zřetelné erby se štítem, jsouce v nich samostatnými složkami vedle jiných složek. Jenže těchto znaků, naskytájících se v pečetních městských obrazcích poměrně záhy, nepokládá Hauptmann za městské erby, nýbrž prohlašuje je za erby panovníka nebo vrchnosti města. První městský znak vůbec připouští na sekretu města Lübecku z r. 1369 a teprve do 15. století klade vědomé udělování městských erbů, když se bylo už dříve ujalo propůjčování erbů jednotlivým osobám panovníkovým aktem. To obdarování znaky projevuje se však podle jeho pozorování jenom u menších měst, naproti tomu velká svobodná města říšská, jak se mu zdá, přijala erby ze své vůle a moci, když se ta potřeba přihlásila. V 16. století předpokládá Hauptmann znaky už u většiny měst, avšak ví, že některá města, která nikdy nebyla obdarována znakem, převzala prostě nekriticky do erbu obraz starých svých pečetí, a to tak, že jej bez jakékoliv úpravy položila na štít. Jenže takový postup má možným jenom v dobách úpadku heraldiky, a pokud se u starších erbů jeví příbuznost s pečetěmi v jejich figuře, konstatuje značné rozdíly, dané přetvořením pečetních obrazů v duchu a stylu heraldickém, když byly do erbů přebírány.

¹⁷⁾ Již r. 1884 časopis „Der deutsche Herold“ přinesl jeho stat „Die Städtewappen“, r. 1885 vídeňský „Organ der k. k. heraldischen Gesellschaft Adler“ uveřejnil článek „Die Stadtewappen“, a co v nich bylo pověděno, bylo zejména potvrzeno knihou „Das Wappenrecht“ (Bonn 1896).

Proti Hauptmannovým názorům, jenž, přiznávaje městům plné právo k užívání erbů, takto je omezoval, ozval se odpor hned v počátcích a ještě se časem stupňoval, když Hauptmann méně opakoval. Šlo tu zase o tu věc, že „má-li pečetní obraz být nepochybně erbovním obrazem, musí se objevovat na štítu,“ třebas Hauptmann připouštěl, že obraz nevyskytující se na štítu, nemůže být vždycky završován, jako by vůbec nemohl být erbovním obrazem. Kdo zvláště vystoupil proti Hauptmannovi, byl Clericus, jenž uložil své nesouhlasné statí do časopisu „Herold“ už v r. 1884 a 1885, a k němu se přidružil C. T e s k e, vydavatel sbírky meklenburských městských znaků, G. A. S e y l e r, von L e d e b u r a jiní.¹⁸⁾ Hájili starších názorů o pečetech a erbech, hledíce je podepříti rozličnými důvody, avšak Hauptmanna nezvklali v jeho přesvědčení. A když r. 1914 vydal svou „Wappenkunde“, opakoval vlastně, co byl už pověděl před 20, 30 lety. Při tom zdůrazňoval, co byl už ostatně také dříve činil, že je nesprávné, jestliže malá města, jež si až v nové době chtějí zavést městský erb, sáhnou bez rozpaků k obrazu starodávných pečetí, a co aspoň v takových okolnostech požadoval, je to, aby takový obraz byl překreslen na štít, „heraldicky přepracován“. Proto také vypočítávaje literaturu při odstavci o městských erbech, poznamenal o díle Otty H u p p a „Die Wappen u. Siegel der deutschen Städte“, že je zcela nekriticky zpracováno¹⁹⁾ — Hupp totiž chtěje vyvoditi znaky u těch měst a obcí, kde nebyly doloženy, postupoval cestou Hauptmannem završovanou, třebas nesahal snad k nejstarším pečetem, nýbrž bral k městským erbům vzor z pečetí posledně používaných. A to Hauptmannovi vyneslo ostrý útok Huppův, jenž i když prokázal značné vědomosti a rozhled po materiálu, neprojevuje vždy náležitého klidu a věcnosti.

Otto Hupp zjednal si značné zkušenosti ve sfragistice a heraldice, a to jej postavilo na obranu vážnosti a vědeckého významu těchto disciplín proti zvůli diletantů. Vydal knihu „Wider die Schwarmgeister“ a v ní v první a třetí části, neoprávněně počítaje Hauptmanna mezi skutečné „blouznivce“, kteří při výkladech všelikých zjevů pracují spíše fantasií nežli s podkladem opravdového vědění, chce mu plnou měrou splatiti za příkrý odsudek. Bylo by nutno jít do podrobností, kdyby se měly uváděti všechny Huppovy argumenty, ale dostačí pověděti, že v Hupovi nalezly pomocníka staré domněnky o vzniku a vztazích městských pečetí a erbů.²⁰⁾ Tím, čím Hupp hájí svých publikací proti Hauptmannovi, chce zlehčiti všechnu teorii Hauptmannova a chce prokázati, že městské erby už existovaly v 2. polovině 13. století, ne-li už v jeho první polovině, a že je pošetlostí míti znaky na peče-

¹⁸⁾ Herold 1884, 1885 a 1896.

¹⁹⁾ Str. 42.

²⁰⁾ H u p p u v. m. III. str. 28 zejména se vyslovil, že „všechna úvaha o erbu nebo pečetním obrazu vyplývá z nemístného důvětu papírových heraldiků“ a že „znak byl symbolem a symbol byl erbem bez ohledu, byl-li na štítu či pečeti“ (str. 30). Názory Hauptmannovy převzal však G r i t z n e r ve své Heraldice u v. m. str. 376.

tech před prostředkem 14. věku za vrchnostenské nebo panovnické erby. I takové erby, o nichž je jisté, že to jsou zeměpanské nebo vrchnostenské znaky, přijaté v pečetí na znamení věrnosti a závislosti města, musí být pokládány za vlastní městské erby, neboť města ať jich používala bez změny či s jistými změnami, činila to svobodně před očima pánů a v úřadním styku s nimi a jednala s těmi erby jako se svým majetkem. A Hupp zejména zesměšňoval zásadu, že erb lze odvoditi z pečetního obrazu jenom za důkladného heraldického předělávání.²¹⁾

V tom stavu stojí otázka městských pečetí a erbů, avšak nutno přiznat, že zdůvodnění toho i onoho stanoviska je celkem nedostatečné. To také padá na váhu při názorech Hauptmannových, a proto vyslovil-li jsem předem přesvědčení jemu blízké, neznamená to, že bych se chtěl spokojiti prostým převzetím a aplikováním jeho vývodů. K rozřešení problému městských pečetí a erbů je potřebí vycházeti od speciálních prací, a i když dosud pro nedostatečné publikování materiálu a pro chudost předběžné práce není možno zpracovati všechnu látku našich zemí do úplnosti, aspoň na podkladu hlavního nejstaršího materiálu a na příkladu pečetí a erbů pražských měst chci se pokusiti o rozpravu širší platnosti.

²¹⁾ Zejména uv. m. I. str. 59, 62, 66 nsl. Myslí, že celá Hauptmannova teorie vyšla z věty knížete Hohenloha, Sphrag. System (Stuttgart 1877), který radí městské pečeti, nesoucí říšský znak nebo vrchnostenský erb, ne mezi znakové pečeti, nýbrž obrazové. A vytýká mu, že přehlédl druhou část věty, v níž Hohenlohe připouští za vlastní městské znaky ty pečeti s říšským erbem nebo vrchnostenským znakem, které se aspoň nějakým heraldickým přidavkem, byť sebe nepatrnějším, liší od císařského a vrchnostenských erbů.

I.

První městské pečeti objevují se u porýnských měst od poloviny 12. století. Město, které, pokud známo, nejdříve užívalo pečeti, je Kolín nad Rýnem r. 1149. Je to slavné východisko všelikých vymožeností, od něhož se učila jiná střediska. Po něm přichází Mohuč pečetí asi r. 1150, Trevír r. 1171, Metty r. 1180, Würzburg r. 1195, Utrecht r. 1196, Worms a Koblenc r. 1198, Soest a Erfurt také ještě ve 12. století, Čáhy r. 1200, Štrassburk r. 1201, Špýr r. 1207 atd.¹⁾ Řada, třebas z jejích dat není možno mnoho vyvzozovati, ukazuje, že počátky městských pečetí vycházejí od dolního Rýna, kde byla vlastně kolébka městské kultury a kde tkvěla kořeny rozmanitá právní městská zařízení, rozšířivší se potom po celé střední Evropě. Také upotřebování městských pečetí rychle odtamtud pronikalo na všechny strany a do poloviny 13. století dostaly se městské pečeti se západu daleko na východ. Bylo by možno lehko sestaviti seznam měst, aby bylo viděti, jak se u nich pečeti po prvé uplatňují, a bylo by lze i postihnouti, kterak městské pečeti byly zavedeny ve městech ve všech směrech blíže českých hranic v té době, kdy se u nás zakládala nejstarší naše města. Tak v Řezně²⁾ se připomíná už k r. 1211 „sigillum civium Ratisponensium“, Norimperk měl městskou pečet³⁾ jistě už r. 1225, Augšpurk⁴⁾ r. 1237, v Magdeburku⁵⁾ na první zachované listině z r. 1244 je zřejmě pečeť vytištěná starším pečetidlem, a to byla města, s nimiž naše města měla styky hned od samých začátků. A proto lze bez rozpaků vysloviti mínění, že městské pečeti byly zaneseny do českých zemí zároveň se zakládáním měst, jež k nám přišla jako hotový produkt, a názor ten potvrzují zachované zprávy i materiál, který možno z nejstarších dob snést.

Jestliže k nám městské pečeti byly zavedeny již jako zařízení vžité a ustáleného právního významu, je pochopitelné, že převzaly i vlastnosti,

¹⁾ Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre. I. Bd. 2. Aufl. (Leipzig 1912) Str. 710, pozn. 3.

²⁾ Franz Gröger, Verfassungsgeschichte v. Regensburg bis z. J. 1256 (Stadtamhof 1882) str. 66.

³⁾ Mummenhoff, Entstehung und Alter des Nürnberger Ratssiegels v. Mitt. des Ver. f. Gesch. der Stadt Nürnberg (XXII. Heft 1918) str. 280 a Huppuv. m. I. str. 9 (s vyobr.).

⁴⁾ Huppuv. m. I. str. 16 (s vyobr.). Srv. Ernst Schumann, Verfassung und Verwaltung des Rates in Augsburg v. 1276 bis 1368 (Rostock 1905) str. 41.

⁵⁾ Hupp, Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, Flecken und Dörfer. 3. Heft. Provinz Sachsen und Schleswig-Holstein (1903) str. 1, soudí, že pečetidlo naleželo ještě 12. století.

které se do té doby projevily na pečetech německých měst, a pod vlivem pečetí německých měst stály pečeti měst českých do toho času, dokud trval kolonisační proud k nám a vyvolával existenci nových a nových měst. Až bude jednou zjednán podklad prozkoumáním lokálních poměrů od města k městu, snad bude možno činiti úsudky, kterými cestami se tyto vymoženosti přenášely a jak padaly na váhu i svazky právní a obchodní i jiné, jsouce hybnou silou pokroku. Ale i v nynějším stavu vědění, které musí počítati s mnohými nesnázemi a nejistotou, možno už předem pověděti, že i pečeti našich měst lze zařaditi do několika skupin, jak byly stanoveny podle všeobecných zkušeností. To rozdelení, které zvláště vyhovuje německému materiálu, rozeznává pět oddělení. Do první skupiny kladou se pečeti, které nesou obraz zakladatele města nebo jeho pána z doby, kdy pečetní obraz byl vybíráν; do druhé pečeti, mající ve svém poli obraz svatého patrona města nebo jeho atributy, po případě vyobrazení biblická nebo ze života svatých. Pečeti třetího oddílu jsou vyznačeny erbem nebo atributy panovníka nebo městské vrchnosti, pečeti čtvrté skupiny nesou symbolické obrazy odvozené od vzhledu města nebo vztahující se na povahu místa anebo na jeho jméno, a do páté skupiny zahrnují se městské pečeti, jejichž obraz je kombinací složek charakterisujících předchozí třídy. Při tom se poznamenává při čtvrtém oddělení, že obrazy v něm obvyklé bývají z části podány podle heraldických pravidel, že bývají i na štítu.⁶⁾

Aby bylo možno blíže si uvědomiti typ českých městských pečetí a dátí si podklad pro jejich zhodnocení po všelikých otázkách, bude zajisté s prospěchem, sestaví-li se přehled nejstarších zpráv a dokladů o nich, a popiše-li se, pokud je možno a nutno, nejprvnější náš materiál podle jednotlivých měst.⁷⁾ Ovšem obtíží je, že se legendy a nápisy pečeti nemohou z technických důvodů tak naznačovati, aby vynikly charakteristické vlastnosti písma, avšak nahradou budou ukázky v přílohách, jež nabudou i osvětlení vyklaďadem o vývoji a rázu pečetního písma.

Řeč o městské pečeti, *sigillum civitatis*, jest už v nejstarší jihlavské právní listině z r. 1249, kde je zmínka o pečetění pozůstalého a nekšaftova-

⁶⁾ Gustav A. Seyler, *Geschichte der Siegel*, str. 315; v této knize je snesen dosti hojný materiál městských pečetí i s vyobr. — Srv. Egon v. Berchem, *Siegel* (Berlin 1918), str. 108 nsl.

⁷⁾ Prací, které by přinášely spolehlivý přehled aspoň staršího sfragistikého materiálu našich měst, dosud není, a vůbec literatura poskytuje malý zisk, ať jde o otázky sfragistiky nebo heraldiky měst v českých zemích. Sice náběh, aby byly sepsány české městské pečeti, se stal, ale v rámci soupisu pečetí rakouských měst vůbec, a dnes je překonán v povšechných úvahách i podrobnostech, třebas je důležitý a zajímavý tím, co zamýšlel. Je to kniha Ed. Melli, *Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters I.* (Wien 1846), která přináší dosti dobré popisy středověkých městských pečetí rakouských podle jednotlivých zemí a po případě i pěkná vyobrazení, ale zvláště pokud jde o náš materiál, trpí neznalostí originálních otisků nebo pečetidel, náhodností poznámků a tím nepřesnosti závěrů. Toto dílo, nedbající rozdílů mezi jednotlivými zeměmi různých kulturních stupňů a marně se pachtící i v tomto

ného měšťanského statku,⁸⁾ ale skutečnou městskou pečet' máme zachovánu z doby ještě dřívější, a to z r. 1247, nehledí-li se ovšem k pečeti města Chebu, která prý visela už na listině z r. 1242, nyní nezvěstné. Ta pečeť náleží městu Brnu. Je kulatá v průměru 67 mm a uprostřed jejího pole zdvihá se vysoká věž s branou o kruhovém oblouku a uzavřených vratach s kováním, jež nese nad branou umístěný štít s dvouocasým lvem a svrchu nad pěti stínkami má valbovou střechu se dvěma makovicemi na hřebeni. Po obojí straně věže je naznačena zed' o velkých kvádrexch, jejíž cimbuří poněkud stoupá, a na jejích koncích stojí kulaté, úzké vížky, nesoucí nad třemi stínkami kuželovitou střechu s makovicí na hrotě. Opis v majuskule je mezi perlovci a dvojí jednoduchou linií a zní: + SIGILLVM : IVDICIS : ET : CIVIVM : DE : BRVNA

Tato pečeť shledává se potom na řadě listin, nazývajíc se v jejich tekstu prostě městskou pečetí, ale r. 1328 mluví se o ní jako o větší městské pečeti. A skutečně už r. 1315 po prvé se vyskytá menší pečeť, jež má jenom 43 mm v průměru, a ta nese v pečetním poli trojhranný štít, který je rozdelen třemi

oboru po tom, co bylo dáno fantcem jednotného velkého Rakouska od Krkonoš až do Uher a Italie, nedočkalo se nástupce ani v omezenějším programu, a zvláště co se týče našeho materiálu, jsme odkázání spíše na příležitostné zprávy, nežli na soustavnější práci. Leccos přinesly v notickách i článcích Mitteilungen der k. k. Central-Kommission für Denkmalflege, leccos nalezne se zaznamenáno a vyobrazeno v Soupisu památek historických a uměleckých v král. Českém, leccos dovídáme se z Památek archaeologických a místopisných, z Časopisu Společnosti přátel starožitností českých, z Vlastivědy moravské, z Čelakovského Privilegií král. měst I.—III. (z kritických poznámek) i z jednotlivých městských listářů a pod., avšak všechno to je zpravidla malé hodnoty a přesnosti a projevuje mnoho chyb. Při popisu pečetí bude upozorněno na příslušnou literaturu, zde stačí říci, že nelze spoléhat zvláště na údaje Čelakovského a že omezený materiál s hojnými nedostatkami podávají i práce Fr. A. Slavíka, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě a v jejich obvodech ve Slezsku (zvl. ot. z Časopisu Moravského musea zem. 1905 a 1906) a Viktora Pinkavy, Vznik a rozvoj král. měst na Moravě (Brno 1922) str. 78, „Pečeť král. měst“. Lepší stav se jeví u slezských měst. Ještě dnes jistou cenu má Hugo Šaurma v. Jeltsch, Wappenbuch der schlesischen Städte und Städtel (Berlin 1870), jenž si hojně všímá i městských pečetí, a zvláště je důležité dílo dr. Paul Fotenhauer, Die schlesischen Siegel v. 1250 bis 1300 (Breslau 1879), kde jsou spolehlivé popisy i dobré světotiskové obrázky (je to pokračování podobně nazvané knihy Schulzovy pro starší období). Také Otto Hupp, Wappen und Siegel der deutschen Städte, 2. Heft, Pommern, Posen und Schlesien (Frankfurt a. M. 1918) má význam i pro naše zájmy, ač se ovšem omezuje jen na slezská města německé říše. Z rozprav zaslouží vzpomenutí zvláště článek dr. Paula Knötela, Ursprung und Entwicklung der städtischen Siegelbilder (mit besonderer Berücksichtigung der schles. Städtewappen) ve Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde, XIX. Jahrg. Berlin 1891, ač se měst na území našeho státu přímo nedotýká. — Již z uvedených prací je patrný těsný poměr pečetí a erbů, a proto není divu, že aspoň částečně na pečeť berou ohled i heraldické publikace praktického rázu. Je to předeším V. R. Widimsky, Städtewappen des österr. Kaiserstaates I., Königreich Böhmen (Wien 1864) a H. G. Ströhl, Städtewappen von Österreich-Ungarn, 2. Ausg. (Wien 1904.)

⁸⁾ J. A. Tomášek, Deutsches Recht in Österreich im 13. Jhrh. (Wien 1859) str. 207: „Si autem aliquis alienus homo moritur intestatus et de rebus suis nichil ordinaverit, iurati res suas et bona sua sub sigillo civitatis per anni spacium observari faciunt...“

vodorovnými čarami na čtyři pole; nejhořejší, něco vyvýšené, hladké je široké 2 mm, pod ním je prohloubené kosočtverečkové pole s body v kosočtvercích, majíc šířku 5 mm, stejně široké je další hladké pole zase něco vyvýšené, a zbytek, prohloubený a podobně upravený jako druhé pole, měří v šířce 10 mm. Kolem štítu v pečetním poli vinou se úponky a mezi perlovci čte se opis: + S : IVDICIS : ETIVRATORVM : IN BRVNNA

Listiny jmenují i tuto pečeť jednoduchým označením „sigillum civitatis“, zvláště když starší pečeť vytlačila z užívání a sama ovládla, udržujíc se v platnosti až do 15. století. Tehdy byla obnovena v gotické formě, zachovávajíc si prvotní typ.⁹⁾

Obr. 1.
Nejstarší pečet města Brna (odlitek).
Le plus ancien sceau de la ville de Brno (moulage).

Takového stáří, které má původní pečeť brněnská, nevykazují pečeti jiných měst, a je čekati až na rok 1262, aby bylo možno uvésti novou pečeť. Jsou to Litoměřice, které přicházejí na řadu, a jejich pečeť, zavěšená na smlouvě doktanského kláštera a měšťana Jana z Litoměřic o jez u Německých Kopist, je podoby štítu dole zašpičatělého s rameny mírně prohnutými.

⁹⁾ Nejstarší pečeti města Brna, větší i menší, přináší v reprodukci Bretholz, Geschichte der Stadt Brünn (1911), tab. IV., a jedná o nich, str. 91 násł. a 146 násł.; tam podává i seznam zachovaných otisků z let 1247, 1258, 1260, 1262, 1281, 1285, 1300, 1306, 1328 (větší pečeť) a z let 1315, 1348, 1349, 1351 (menší). — Melly uv. m. str. 140, č. 330, zná nejstarší otisk velké pečeti z listiny kláštera Maltézského v Praze 1281; menší pečeť má ve vyobrazení Dobner, Mon. hist. Boh. IV. (1779), tab. II., Nr. 115, podle nejstaršího otisku, jenž visí na listině nyní univ. knihovny pražské, č. 77. Tamže pod č. 449, tab. IV., je ještě vyobrazena pečeť z r. 1449, která nese štit se dvěma pasy (Melly uv. m. str. 141, č. 332). Srv. Pinkava uv. m. str. 78, 79, kde je menší pečeť známa ještě z otisku z r. 1417 na listině arch.

Výška její činí 58 mm, šířka 50 mm a na své ploše nese něco vystupující štit s městskou zdí o čtyřech zubech, z níž vyrůstá dvouocasý lev s čelenkou v pravo hledící. Legenda ohraničená liniemi zní: + SIGILLVM · CIVITATIS · LIVTMERICENSIS

Rovněž štitovité podoby je druhý typ litoměřické pečeti, který byl zaveden koncem 13. století. Štit zase projevuje zaoblení ramen a při tom šířka základny měří asi 52 mm, kdežto výška činí asi 60 mm. Znamením je na vyvýšeném štítu rovněž městská hradba s cimbuřím o čtyřech zubech, ale má pravidelné kvádrování a volnou branku s dvojnosem; ze zdi vyrůstá stejně dvouocasý lev v pravo hledící s čelenkou na hlavě. Legenda ohraničená perlovcem: + SIGILLVM : CIVITATIS : LIVTMERICENSIS. Tato pečet zůstala v užívání až do 15., ne-li 16. století.¹⁰⁾

Pečeť města Jihlavy, o niž je jistota už z poloviny 13. století, zachovala se z r. 1268 a má podobu štítu dole zašpičatělého, jenž nese obraz dvouocasého lva ve skoku s čelenkou na hlavě a vyplazeným jazykem, an v pravo hledí. Její výška měří asi 60 mm, šířka 52 mm a opis oddělený perlovcem zní: + S · IVDICIS · ET · CIVIVM · IN · IGЛА

Znamení dvouocasého lva udržuje se i na pozdějších jihlavských pečetích, zejména na sekretu, který je nese na štítku dole zašpičatělému a se svrchní stranou prohnutou. Objevuje se v 2. polovině 14. století, maje v průměru 28 mm, a jeho opis mezi perlovci praví: + SECRETVM · CIVIVM ·

Schwarzenberského v Třeboni (s vyobr.), Mitteil. der k. k. Central-Kommission, VII. Jhg. N. F. (Wien 1881), str. 2, v nichž obrazy obou pečetí; Trapp, Beiträge zum bürgerl. Militärwesen Brünns (1873), str. 45, přináší vyobr. podle nyní ztracené pečeti z r. 1266 a podle pečeti z r. 1351. Obraz viz ještě u Šujana, Dějepis Brna (1902), str. 118 a 119, a u Slavíka uv. m. str. 12. Vyobrazení v příloze I. pořízeno podle nejstaršího exempláře větší pečeti z r. 1247 v zemském moravském archivu (klášter velehradský, č. 1) a podle nejstaršího otisku menší pečeti z r. 1315 v universitní knihovně pražské, č. 77. V archivu města Brna jsou uloženy zvláště listiny z 26. září 1260, 5. července 1306, 11. listopadu 1328 s brněnskými pečetmi, v zemském moravském archivu kromě zmíněné listiny ze srpna 1262, z 21. června 1348, 29. srpna 1349, z 8. září 1351 a v archivu řádu maltézského v Praze z r. 1281.

¹⁰⁾ Nejstarší zachovaná pečeť města Litoměřic (viz tab. č. I.) visí na listině z 10. srpna 1262, kterou přísežní a kmeti města Litoměřic vydávají svědectví o urovnání sporu mezi doksanským klášterem a měšťanem Janem, synem někdy Herbertovým. Tato městská listina, velmi pěkně vypravená, je nyní uložena v archivu ministerstva vnitra v oddělení listin zrušených klášterů. Odlitek této pečeť má archiv Národního muzea. Druhý typ se vyskytuje nejprve kolem r. 1282 a jeho odlitek chován je tamže. V universitní knihovně pražské tato druhá pečeť visí na listinách zrušených klášterů č. 65 z r. 1307 (něco poškozená), č. 127 z r. 1331 (dobře zachovaná) a č. 182 z r. 1339. V archivu křižovnického řádu, kde je několik listin litoměřických, je tato pečeť ve sbírce utržených pečetí (viz tab. č. I.). Velmi poškozená visí pečeť na listině zemského českého archivu, č. 318, z 31. července 1350 a č. 713 z 12. května 1363 (vyd. Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských I., str. 448 a 579), lepší je ve státním archivu v Drážďanech na listinách č. 4367 z r. 1382 a č. 5337 z r. 1405. Vyobrazení její přináší Ottův slovník naučný XVI., str. 168, a Časopis Společnosti př. starožitnosti českých VII. (1899) znak. příl. Pečeť druhého typu v otisku z r. 1866 chová archiv Národního muzea a je poznamenáno, že je pořízen podle pečeti z r. 1559.

YGLAVIE. Tento sekret byl podle všeho koncem 14. století vyměněn jiným, který vykazuje úchylku v rozměrech štítku a v opisu má slovo Yglavie psáno s W.¹¹⁾ Erb lva nesou také dvě pečeti 15. století, jejichž pečetidla jsou zachována, majíce opisy v gotické minuskule: * Sigillvm : capitale : civium : civitatis . Iglaviensis a + Sigillvm . civivm . civitatis . Iglaviensis.¹²⁾

Německý Brod nebyl královským městem jako předcházející města, a proto je tím důležitější, že jeho pečeť je doložena už r. 1269. Je kulatá, má v průměru 62 mm, ale její polovička je ulomená. Jenže táž pečeť visí ještě na listině z r. 1281 a je pěkně zachovaná, takže umožňuje poznati všechn obraz i legendu. Pečetním znamením jsou dvě skřížené ostrve, každá o 6 sucích, a mezi nimi je nahore položen havířský rýč, dole dláto, na pravé straně motyka a na levé kladivo. Legenda mezi drobnými perlovci má slova: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · BROD. Později r. 1304 objevují se v poli pečeti německobrodské posázeném hvězdičkami na vystouplém štítu jen dvě skřížené ostrve a při tom štít je tak položen, že je nakloněn k pravé straně. Tato pečeť má v průměru 56 mm a opis ohrazený perlovci má znění totožné s předcházející pečeťí.

Ale na listině z r. 1339 místo této krásné pečeti je zavěšena pečeť podobná, než menší a jednodušší. Je poškozená, avšak přece možno pozorovati, že v pečetním poli ovinut úponky stojí štítek se dvěma skříženými ostrvemi, při čemž štítek je něco vyzdvížen nad pečetní plochu. Ale z opisu mezi perlovci v dvojitě čáře zbyla jen písmena: /// S · CIUIU ////. Je možno že tato pečeť byla považována za menší pečeť, poněvadž se větší pečeť užívalo ještě r. 1363, avšak Melly zná sekret až podle pečetidla zhotoveného v 2. polovině 15. století, jenž má opis v gotické minuskule: s //// ci-vium de Broda Theutunicali. Tento sekret podržel staré znamení, které nese na štítu dole zakulaceném, velká pečeť, pořízená tuším v 2. polovině 16. století, ukazuje však v pečetním poli štít, na němž je položena městská brána

¹¹⁾ Melly uv. m. str. 141, č. 333, zná nejstarší pečeť jihozápadu, ale ne z originálního otisku, nýbrž ze dvou vyobrazení, jež nejsou přesná. Ale je patrno, že jde o touž pečeť, jejíž otisky jsou známy z pozdějších časů, zejména z r. 1289. Podle této pečeti přináší vyobrazení Pinkava uv. m. a je pořízena fotografie k tab. č. I. Tato pečeť je zavěšena na listině z 11. listopadu 1289, kteráž je uložena v archivu kláštera strahovského v Praze, kde se opatrují i jiné městské listiny jihlavské. Na nich se nejstarší typ vyskytá na listině ze 17. května 1293, 25. května 1307, 22. května 1321, z 20. ledna 1366, 13. ledna 1367 a 1. října 1390. V posledních dvou listinách jmeneje se pečeť „sigillum civitatis maius“. Sekret nebo menší pečeť je zavěšena na př. na listině z 5. ledna 1375 a 10. června 1394 tamže (tab. č. I.). V archivu města Jihlavy pod městskou pečeťí je zejména t. zv. druhá právní jihlavská listina, jejíž vznik se klade asi k roku 1300, a německé jihlavské horní právo z počátku 14. století.

¹²⁾ Melly uv. m. str. 142, č. 334 a 335; první má v průměru 54 mm, druhá 30 mm. Tato pečeť je zavěšena na listinách archivu strahovského kláštera ze 7. března 1470, 12. listopadu 1481, 24. dubna 1487, 26. listopadu 1491, 2. října 1501. Výše zmíněný sekret tamže na listině z 28. listopadu 1454.

s věží na každé straně; mezi nimi nad cimbuřím brány stojí pak starodávný erb ostrví. Tato pečeť nese opis: * SIGILLVM · MAIVS · CIVITATIS · BRODI · TEVTHONICALIS

Jenže na německobrodské listině z r. 1409 projevuje se zatím neobvyklé znamení. V pečetním poli je umístěn štít dole zašpičatělý, který nese pěticípou růží. Opis je oddělen vystouplým kruhem mezi dvojí jemnou linií a obsahuje slova: /// ILLVM + CI // M + DE + BROD // ALI + ~~XXII~~ Průměr činí asi 48 mm. Podobně na listině z r. 1410 visí pečeť města Německého Brodu, která má zase zcela nový typ. Je kulatá, průměru 45 mm, a nese v poli v gotickém trojlístkovém rámu zdobeném fiálami štítek dole

Obr. 2.
Pečeti města Německého Brodu z r. 1409 a 1410.
Sceaux de la ville de Německý Brod, de 1409 et de 1410.

zašpičatělý, který je kolmo rozpůlen; jeho pravá polovice je nižší a jemně mřežovaná, levá je něco vystouplá a hladká. Legenda ohraničená uvnitř jemným perlovcem ve dvojí čáře a zevně hrubším perlovcem a přerušovaná fiálami orámování je v gotické minuskule: *sigillvm : :: civiv : de : broda : :: theotvnicali*. Vedle ní byla asi zároveň zřízena i menší pečeť, která má totožný vzhled až na to, že opis je ohraničen několika liniemi a má znění (rovněž v gotické minuskule): *secretv : civiv de : broda : :: theotvnicali*. Její průměr měří 36 mm.¹³⁾)

¹³⁾ Za pomoc při zjišťování německobrodských pečetí jsem povinen poděkováním p. prof. Fr. Petroví, správci městského muzea v Německém Brodě. Pod jeho ochranou jsou listiny ze 14. června 1269 (Čelakovský uv. m. str. 52, č. 18) z roku 1281 (vyobrazení přináší tab. č. II.) a z 5. července 1363 (Čelakovský str. 574), vedle toho listina ze 6. července 1377, na níž je zavěšena menší pečeť. V universitní knihovně pražské jiná pečeť (tab. č. II.) visí na listině č. 63, oddělení zrušených klášterů z 27. února 1304 a tamže na listině č. 178 spatřuje se malá pečeť, která je na pravé straně ulá-

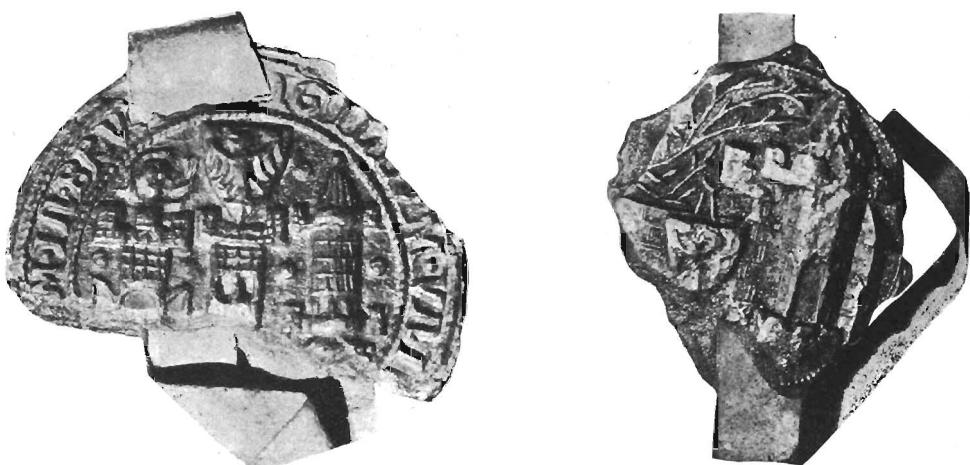
Město Hlubčice mohlo by mítí nejstarší doklad pečeti už z r. 1272, jenže ta pečeť je tak poškozená, že není možno usuzovati na její vzhled. Zdá se však, že je to táz pečeť jako visí na listině z r. 1283, jež je chována v hlubčickém městském archivu. Tato pečeť je štítovitá o výšce 52 mm a šířce 45 mm a nese obraz korunovaného lva o dvojím ocase ve skoku, jenž v levo hledí a má svrchu nad hlavou hvězdu. Opis dí: + SIGILLVM · BVRGENSIVM · IN · LVPSChITZ. Má se za to, že se této pečeti upotřebovalo ještě r. 1352, ačkoliv se na přiznávací listině města Hlubčic, vydané králi Janovi 16. června 1311, objevuje už jiný typ pečeti. To podle všeho znamená, že se buď pečetilo dvojí pečetí vedle sebe nebo že z některých důvodů byl učiněn návrat k staršímu pečetidlu. Ta druhá pečeť, která je také podoby štítu a má výšku asi 57 mm a šířku 50 mm, liší se od prvotní tím, že je na ní dvouocasý lev znázorněn, an v pravo hledí, a že hvězda je položena k pravému rohu pečetního pole při zdvižené pravé přední noze lvově. Legenda oddělená drobným perlovcem mezi dvojí linií má slova:¹⁴⁾ + SIGILLUM · BVRGENSIVM · IN · LUPSChITZ

Zajímavý vývoj pečeti možno pozorovati u města Mostu. Nejdříve s městskou mosteckou pečetí lze se setkat na listině z 1. března 1273, v níž se nazývá „sigillum civium de Brucke“. Je dosti značně poškozená, ale náhodou se zachoval ještě druhý exemplář mnohem lepšího stavu a visí na listině z 24. března 1279, jsa v ní zván „sigillum civitatis Pontensis“. Pečeť ta je peckovitá, vysoká asi 70 mm, široká asi 44 mm. Jejím obrazem je hradba umístěná asi v třetině od spodku pečetního pole, a ta má uprostřed bránu s otevřenými dvoukřídlými vraty; nad branou zvedá se kulatá stavba s kuželovitou střechou, ozdobenou na vrcholu křížem — snad představuje románskou rotundu farního kostela — a na každé straně převyšuje ji věž. Na věžích jsou zavěšeny erbovní štíty a nad cimbuřím každé věže je viděti hlavu troubícího trubače, jež jsou k sobě obráceny. Od brány jde most kolmo dolů k patě pečetního pole a u něho je naznačena jeho trojí podpora. Ocimbuřená zed, věže i most mají čarami dosti hrubě znázorněno kvádrování. Opis, jenž je oddělen jednoduchou čarou, má znění: + SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CIVIVMIN · BRVCKE

mána. Strahovský archiv v Praze má listinu s městskou pečetí německobrodskou z roku 1341. Melly uv. m. str. 122, č. 281, zná sekret z r. 1527 v průměru asi 37 mm, ale jeho obrazu i obrazu velké pečeti podle všeho z 2. poloviny 16. století (archiv města Prahy IV.—31795 a 32097 z r. 1626 a 1628) odporuji starší pečeti na listinách universitní knihovny pražské. Listina z 26. března 1409 má č. 708, listina ze 14. května 1410 č. 720 a z 20. prosince 1415 č. 761. Tamže je ještě v opatrování německobrodská listina z 27. listopadu 1303, č. 62, ale pečeť se k ní nezachovala. Vyobrazení pečeť z r. 1304 podává Ottův slovník naučný IV., str. 734, č. obr. 690.

¹⁴⁾ O hlubčických pečetích jednají: Saurma v. Jeltsch, Wappenbuch der schles. Städte, str. 166, Pfoenacher, Die schles. Siegel v. 1250—1300, str. 23, s vyobrazením na tab. XIV., č. 106 z r. 1283, Otto Hupp, Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, 2. Heft, str. 98. Pro pečeť z r. 1272 svr. Kleiber, Programm des kathol. Gymnasiums zu Leob-

Tato pečet¹⁵⁾ byla zanedlouho nahrazena novou pečetí. Jestliže už prvotní pečeť možno považovati za mluvící, neboť naznačením mostu, dosti výrazným, má vztah k jménu města, mluva druhého typu je ještě zřetelnější. Ten se vyskytá už na listině z r. 1290, avšak zbyl jen pouhý zlomek a teprve na listině z r. 1302 možno spatřiti dobře zachovanou pečeť, podle níž lze usuzovati o vzhledu dřívější pečeti.¹⁶⁾ Ale nejsou to otisky jednoho a téhož pečetidla, nýbrž dvou pečetidel, celkem asi shodných, avšak v jedné

Obr. 3.
Pečeti města Mostu z r. 1290 a 1306.
Sceaux de la ville de Most, de 1290 et de 1306.

důležité věci se rozcházejících. Podle všeho na obou pečetech byl vyobrazen most o třech obloucích, pod nimiž protéká zvlněná voda, a tento most na pravé straně měl věž s otevřenou branou o dvoukřídlových vratech a s hlavou troubícího trubače svrchu na cimbuří; na levé straně končil most u skály s kruhovou věží, která měla dole i nahoře ochoz a končila kuželovitou střechou s makovicí. Vedle toho uprostřed mostu zvedala se věž o dvojím sdruženém okně v poschodí a ta měla na cimbuří stojící erb; na

schütz 1856, str. 6. Přiznávací listina ze 16. června 1311 v zemském českém archivu, č. 71. Odlitek této pečeti v archivu Národního muzea v Praze. Viz vyobr. tab. č. II.

¹⁵⁾ Nejstarší známou pečeť města Mostu lze najít na listině univ. knih. pražské odd. zruš. klášterů č. 32; ji reprodukoval Schlesinger, Stadtbuch v. Brüx bis z. J. 1526 (Prag 1876) v příloze, kde jsou vyobrazeny ještě pečeť z 10. března 1312, 5. ledna 1336, 19. května 1367 a z doby kolem 1500. Vyobrazení na tab. č. II. je pořízeno podle druhého exempláře nejprvnější pečeť na listině z 24. března 1279 v archivu křížov. rádu v Praze Scr. 11., fasc. 1. Nr. 3; tamže chová se ještě listina z r. 1284 Scr. 11. fasc. 1. Nr. 4., na níž visí tato pečeť rozbitá.

¹⁶⁾ První pečeť na listině z 10. května 1290 v arch. min. vnitra, druhá na listině z 8. listopadu 1302 v arch. rádu křížov. v Praze Scr. 23. Nemílkov Nr. 2 (vyobr. tab. č. III.).

pečeti z r. 1290 je to erb orlice v pravo hledící, na pečeti z r. 1302 erb dvouocasého lva. V poli pečetním mezi kvádrovanými věžemi byly umístěny tečky a opis obou pečetí měřících v průměru 55 mm — je ohrazen perlovcem — asi shodně zněl: **SIGILLVM · VNIVERSITATIS . CIVIVM · IN BRVCKE**

Je pravděpodobno, že v tomto důležitém případu šlo o obnovu pečetidla upravením staršího typáře, neboť druhá pečeť nasvědčuje, že její pečetidlo bylo ryto v erbu lva hlouběji, nežli pečetidlo první pečeti. Jenže ani druhé pečetidlo nebylo v potřebě delší dobu, poněvadž se r. 1306 hlásí zase nový typ.¹⁷⁾ Byla to pečeť většího rozměru, zřejmě kulatá, avšak pozůstal jí tak nepatrny zbytek, že těžko učiniti si správnou představu o jejím vzhledu. Je jen viděti tříbokou věž, stojící asi na skále s branou o zašpičatělém oblouku, která má vrata otevřená a na jejímž cimbuří se zvedá zašpičatělá střecha, krytá taškami. Věž, jejíž zdivo je kvádrové, přiléhá ke kvádrované zdi, která jde od ní na pravou stranu, ze zdi pak vyrůstá větvoví, které se kloní k věži; na zdi visí erb dvouocasého lva, a ještě možno pozorovati, že pečetní pole bylo omezeno perlovcem. Ale ani tato pečeť nebyla ponechána v trvalé platnosti, neboť už z r. 1312 jsou doklady nové proměny. Při tom byl zachován most základem pečeti; má tři oblouky, pod nimiž teče voda, a spojuje věž s volnou branou bez vrat na pravé straně se skalou na levé straně; na ní se zvedá kulatá věž s cimbuřím a kuželovitou střechou, mající na vrcholu makovici. Na cimbuří pravé věže viděti hlavu trubače s trouhou, levá věž má okénko v poschodí a obě jsou z kvádrového zdiva. Mezi ně postaven jest erb dvouocasého lva na štitu v levo nakloněném a na štitu helm s klenotem uzavřeného orlího křídla. V pečetním poli kolem obrazu tu a tam jsou umístěny tečky a opis v perlovcích praví: **SIGILLVM · VNIVERSITATIS CIVIVM · IN · BRVCKE**. Průměr této pečeti měří 55 mm.

Ale už r. 1317 nalezne se nová městská pečeť,¹⁸⁾ která je větší předchozí a má v průměru 73 mm. Uchovala se poškozená, než její obraz je neporušený: na damaskované pečetní půdě táhne se most o třech obloucích, opatřený cimbuřím a spojuje dvě věže, z nichž každá stojí na skále a má dole ocimbuřený ochoz. Pravá věž má velké okno o lomeném oblouku a nahore na cimbuří spatřuje se poprsí trubače troubicího na troubu, v levo hledícího. Levá věž je kulatá, má menší gotické okno a nad jejím cimbuřím týčí se kuželovitá střecha s makovicí. Mezi věžemi, jejichž zdivo je kvádrové, nad mostem vznáší se osel v pravo kráčející a na něm sedí Kristus koruno-

¹⁷⁾ Listina z 31. července 1306, na níž nepatrny zlomek zavěšen, v arch. křížov. v Praze Scr. 23. Nemílkov č. 3.

¹⁸⁾ Listina z 10. března 1312 v univ. knih. pražské č. 71 někdy kl. zderazského, na níž pečeť něco poškozená (viz tab. č. III.), a z 22. října 1312 v arch. křížov. v Praze Scr. 23. Nemílkov č. 4., jež má rovněž pečeť na levé straně poněkud ulámanou.

¹⁹⁾ Na listině ze 16. června 1317 v arch. křížov. v Praze Scr. 11. fasc. I. Nr. 7 (viz tab. č. III.).

vaný, držící říšské jablko v pravici a žezlo opřené o rámě v levici. Opis je v perlových, ale zbývají jen slova **/// BVRIENSIVM * DE ////**

Je zvláštní, že ani tato pečeť nedošla oblíbení a byla brzy zatlačena jinou pečetí, menší, průměru asi 60 mm. Byla-li však změněna velikost — nebo jde o menší pečeť proti dřívější větší? — v obrazu nebyla provedena valná odchylka. Záležitě zase obraz v mostu o třech obloucích, jenž je spojením dvou věží postavených na skále. Obě věže u paty, chráněné cimbuřím, mají vysoké úzké okno, na pravé věži svrchu na cimbuří je podle všeho trubačova hlava v levo obrácená, kdežto levá věž má nad cimbuřím kuželovitou střechu s makovicí. A nad mostem zase jede na oslátku Kristus, maje v pravici říšské jablko a v levici žezlo i korunu na hlavě. Legenda v perlových je z části poškozená, že možno jen čísti: **/// VRIENSIVM · DE · P ////**

Tuto pečeť²⁰⁾ přináší listina z r. 1326, ale r. 1334 pečetilo se zase jinou pečetí,²¹⁾ která měla kulatou podobu v průměru asi 56 mm a nesla obrazem most o třech obloucích, opatřený cimbuřím; most měl na každém konci věž stojící na půdě, opevněnou dole zdí s cimbuřím, každá pak věž byla prolomena vysokým oknem a svrchu nad cimbuřím byla vyzdvížena střecha; pravá věž měla kuželovitou střechu s makovicí a levá čtyřbokou střechu také s makovicí. Mezi oběma věžemi nad mostem byl umístěn volný dvouocasý lev v pravo hledící, který velikostí převyšoval věže. Opis byl oddělen perlovcem s dvojí linií, ale je porušen: **+ S /// ISIVM * DE * PONTE ***

Však netrvalo dlouho a už r. 1351 objevila se nová pečeť,²²⁾ o niž se mluví v příslušné listině, že je to „nostre civitatis maius sigillum“, což nasvědčuje, že jistě už v ten čas používali v Mostě i menší pečeť. Ta větší pečeť je kulatá, průměru asi 55 mm a v jejím pečetním poli je vyobrazena městská brána s věží v ozubené zdi městské, jež má kvádrové zdivo. V bráně je viděti spuštěný most a zdviženou mříži, ve věži je malé okno a svrchu na cimbuří střecha s makovicí. Nad hradbou s každé strany věže vznáší se dvouocasý lev ve skoku, k věži hledící. Opis v perlových praví: **+ S · CIVITATIS · IN · BRVX ·**

Tato pečeť se tedy odchylila od prvnějších mluvících pečetí, ale nezapomnělo se starších typů, a pečeť užívaná asi od 2. desítek 15. století předvádí v obrazu kamenný most s obloukovou půdou o třech obloucích, z nichž prostřední je vyšší a širší, ze zdiva kvádrového a s ozubeným zábradlím; na mostě stojí dvě polygonní věže, také kvádrované, v nichž je prolomena brána a v poschodí úzká okna, a svrchu nad cimbuřím mají jehlancovou střechu

²⁰⁾ Na listině z 26. pros. 1326 v arch. min. vnitra v Praze (viz tab. č. III.).

²¹⁾ Je to listina v arch. křížov. v Praze Scr. 11. č. 8., táz pečeť je pak na listině z 6. ledna 1336 v univ. kn. praž. č. 162 (viz tab. č. III.).

²²⁾ Tento typ se vyskytá nejen na listině č. 234 v univ. kn. praž. ze dne 26. če 1351, nýbrž visí i na listině č. 302 tamže ze dne 20. března 1362, a touž pečeť možno nalézti i na listinách zem. čes. arch. č. 708 ze dne 15. dubna 1363 (Čelakovský uv. m. str. 579) a č. 783 z 25. července 1364 (viz tab. č. IV.).

s makovicí. Mezi věžemi něco od sebe odkloněnými vyrůstá dvouocasý lev v levo hledící a nad jeho hlavou vznáší se šesticípá hvězda. Průměr pečeti měří 70 mm a opis mezi perlovci v dvojí linii zní: + * S * CIVIVM * CIVITATIS * IN * PONTE * † *. Tato pečeť svým charakterem připouští možnost, že její pečetidlo pocházelo z r. 1411, kdy byla se svolením královského podkomořího obnovena větší městská pečeť, majíc však zachovati vzhled a ráz starší pečeti.²³⁾

Bylo už pověděno, že se po polovině 14. století hlásí existence menší městské pečeti. Ale doklad sekretu bylo možno nalézti až na listině²⁴⁾ z 20. prosince 1421. Jenže to není ta dřívější pečeť, neboť je zachována zpráva, jak se r. 1411 dostalo purkmistru, radě a obci města Mostu přivolení podkomořského, „das sie ihr cleines silbernes insigel, damit sie teglich ihre sentbriefe sigeln, anders machen sollen und verneuern mögen, doch in solcher masz und weise, das der schild, erwappen und die buchstaben umb der unbeschrift gleicher weis in demselben neuen insigel werden gegraben, als sie in dem alten sein gewesen, und die nicht anders werden vorkeret in keinerlei weise.“²⁵⁾ Ten nový sekret, podle něhož možno aspoň usuzovat na podobu staršího sekretu, má průměr 40 mm a nese v poli poněkud vystouplý štit dole zakulacený s dvouocasým lvem v pravo hledícím. Opis je oddělen k poli věncovím (?), z něhož vybíhají mezi slova tři křížky, a jemnou linií a k okraji dvojí čarou, silnější i slabší, a má znění: + S · SECRETV + M · CIVIVM :: + DE · PONTE ::²⁶⁾

Kadáň má pečeť kulatou, průměru 63 mm a na ní jsou vyobrazeny nízká ocimbuřená městská zed' se střední věží o vysoké volné bráně i se dvěma postranními věžemi; střední věž má čtyři okna, po dvou vedle sebe

²³⁾ Originální otisk z 15. stol. této pečeti znám jen na listině stát. hlav. arch. v Drážďanech č. 6004 a podle něho je podán popis (viz tab. č. IV.); vyobr. u Schlesinger uv. m. a v Mitteil. der kk. Central-Commission zur Erforschung u. Erhaltung der Kunstu. histor. Denkmale N. F. XIII. (1887) str. XLIX. Také jsou mi povědomy otisky ještě z r. 1647 a 1666 v arch. m. Prahy IV.-30988 a 32829, které nasvědčují užívání pečeti až do 2. pol. 17. stol.

²⁴⁾ Listina je chována v hlav. stát. archivu v Drážďanech N. 5861 a otištěna u Schlesinger uv. m. str. 81 č. 177. Sekret podobně pověruje listiny arch. kříž. v Praze z r. 1439 a 1442 Scr. 11. č. 16 a 17, listinu v hlav. stát. arch. v Drážďanech Böh. Sachen V. 135 a listinu z 8. února 1450 v arch. m. Mostu č. 99.

²⁵⁾ O proměně sekretu viz Schlesinger uv. m. str. 69 č. 152 a Čelakovský uv. m. str. 1134 č. 844; listina je z 3. ledna 1411.

²⁶⁾ Takto sestavený materiál pro vývoj pečeti města Mostu značně rozhojňuje dosavadní vědomosti — také listinný materiál je rozmnožen — a tak se jeví neúplnost jak u Schlesinger uv. m., tak v Čl. Mitt. der kk. Central-Commission N. F. XIII (1887) str. XLVIII. a XV (1889) str. 257. V nich vedle pečeti z 15. stol. jsou známy jenom pečeť z r. 1273, 1312, 1336 a 1367. Jestliže pečeť z 1. pol. 15. stol. zůstávala v užívání ještě v 16. a 17. stol., je pochopitelné, že byla vzorem i jiným pečetem, tak menší pečeť, která visí na př. na listině arch. m. Prahy z r. 1627 sign. IV.-31817; její pečetidlo pochází nejspíš z 2. pol. 16. stol. a obraz celkem odpovídá obrazu velké pečeti, jen lev mezi věžemi je obrácen na pravo a věže mají bránu. Opis v kapitále označuje, že je to + Sigillum civium de Ponte.

ve dvou patrech, a svrchu rozšířené cimbuří, na němž je postaven helm s klenotem v podobě složeného orlího křídla; pod cimbuřím na každém boku této věže je naznačeno jeho podepření, postranní věže mají pak nad třemi stínkami kuželovitou střechu s makovicí, a jestliže na pravé z nich visí štítek s dvouocasým lvem, na levé je štítek s orlicí. Městskou zed' krytou kvádrovanou, obtéká, jak se zdá, voda, brána projevuje lomený oblouk a tak je i při oknech prvního patra. Opis pečeti je mezi perlovci ve slozech: + **SIGILLVM : CIVIVM : DE** // / NO. Tato pečeť je zavěšena už na listině z r. 1274, ale udržela se v platnosti, neboť r. 1350 použilo se ještě téhož typáře k zhotovení pečeti zavěšené na přiznávacím listu města Kadaně. Tento exemplář umožňuje také doplnění legendy, která je na starším dokladu poškozena a zní: // / **GILLVM : CIVIVM : DE : ChADANO²⁷⁾**

Město České Budějovice není město založení českého a až r. 1322 bylo připojeno záslavou k české koruně. Ale pro srovnání je radno, aby bylo přihlédnuto i k jeho pečetem, z nichž nejstarší je prokázána celkem v pěkném otisku už r. 1280, ač její zmínky nebo zbytky náleží již starším létům od r. 1242 počínajíc. Tato pečeť je kulatá v průměru 70 mm a její obraz je dosud složitý. V pečetním poli je viděti dole nízkou ozubenou zed', která je obtékána zvlněnou řekou; nad hradbou zvedá se architektura o třech obloucích se třemi vížkami, dvěma po stranách a třetí uprostřed na vrcholu, a vzadu je znatelný hrad, na jehož cimbuří hnizdí ptáci. V prvním pravém oblouku sedí postava v levo obrácená, držící v pravici meč dolů hrotem, v druhém středním oblouku nahore je hlava krále se splývajícími vlasy a čelenkou a pod ní mříže a v třetím oblouku na vztýčeném kopí visí štit se znamením orlice v pravo hledící. Legenda v jednoduchých liniích praví: + **SIGILLVM · CIVIVM · IN · EGRA**

Typář této pečeti je dodnes zachován a byl v užívání až asi do r. 1400. Avšak v ten čas byla pořízena nová pečeť, která se po prvé objevuje na listině z 20. dubna 1403. Je menší předešlé, má v průměru jen 43 mm a proto také její obraz byl zjednodušen. Na pečetním poli je položena mříže a nad ní je viděti poprsí korunovaného krále, jenž drží v pravici meč a v levici žezlo; při tom na mříži dole je upevněn erb orlice (na štítku dole zašpičatělém), vcházeje do opisu, označujícího pečeť: + **SECRETVM · CIVIVM · IN · EGRA** Pečetní pole ve volných místech je vyzdobeno ratolestmi.²⁸⁾

²⁷⁾ Nejstarší doklad pečeti města Kadaně je na listině arch. křížov. v Praze Scr. 36 fasc. 2 Nr. 6, která nese datum 10. března 1274 (viz tab. č. IV.). Jiných listin jsem se nedopátral kromě listiny zem. čes. arch. č. 326 z 23. září 1350, kteráž je slibem věrnosti města prvorodenému synu krále Karla IV. Václavovi pro případ, že by měl po otci nastoupiti na trůn (Čelakovský uv. m. str. 448). Obraz nejstarší pečeti stal se předlohou pro pozdější pečeti, a tak je viděti bez velných změn na pečeti, jež byla pořízena někdy v 2. polovině 15. stol. (na listině z r. 1652 v arch. m. Prahy č. IV-31537), a na pečeti, tuším, 17. stol. (na listině z r. 1783 tamže č. IV-17260).

²⁸⁾ O vývoji českobudějovických městských pečetí jedná Karl Siegel, Das Egerer Stadt-wappen in Mitt. Ver. Gesch. Deutsch. in Böhmen. LIV. 1916 str. 376, kde jsou i jejich vyobra-

O pečeti města K o u ř i m ě náleží nejstarší zpráva²⁹⁾ už k 8. říjnu 1287, ale teprve r. 1308 přináší originální otisk. Je to na listu, kterým obec slibovala věrnost králi Jindřichu Korutanskému, datovaném 21. března 1308, a pečeť je kulatá,³⁰⁾ majíc znamením nízkou městskou zed' s brankou a cimbuřím i se dvěma věžemi od sebe odkloněnými a s velkým štítem s obrazem dvouocasého lva v levo hledícího; tento štít převyšuje obě věže, které jsou jako hradba hrubě kvádrovány a mají každá okénko a svrchu rozšířené cimbuří o 3 stínkách a nad ním jehlanovou střechu s makovicí. Opis ohrazený čarami praví: + **SIGILLVM · CIVITATIS · CVRIMESIS**

Mosazné pečetidlo této pečeti, pocházející zřejmě už z 13. století, zachovalo se dodnes, právě tak jako pečetidlo městského sekretu, a oba typáře

zení; zná první otisk z r. 1288 ve stát. arch. vídeň. a předpokládá touž pečeť už na listině z 21. srpna 1242, která je uložena v arch. tepelského kláštera. Vedle toho touž pečeť zná z arch. m. Chebu na listině z 1. května 1298 a na třech listinách z 9. ledna 1317. Nejstarší typ povídá však již listinu z r. 1280 v arch. křížov. v Praze Scr. 10. fasc. 1. Nr. 4. — je to pečeť něco poškozená — a mimo to listiny hlav. stát. arch. v Drážďanech č. 1771 z r. 1305, č. 1958 z r. 1312, č. 2129 z r. 1318, č. 2098 z r. 1317, pak listiny v arch. křížov. v Praze Scr. 10. fasc. 4. Nr. 2, z 15. ledna 1313 a tamže fasc. 1. Nr. 9 z r. 1334 a listiny univ. kn. praž. odd. zruš. klášterů č 91 z 2. července 1320, č. 139 z 1. května 1333 a č. 198 z 23. března 1340; rovněž visí na listinách zem. čes. arch. č. 313 z 13. května 1350 a č. 324 z 26. srpna 1350 (Čelakovský uv. m. str. 392-3) i na důležité listině z 20. dubna 1354, prohlašující zástavu města k české koruně od 1322. — Tento seznam bylo by možno pochopitelně ještě rozmnожiti, ale stačí, poznamená-li se, že vyobrazení nejstarší pečeti podává i Mellý uv. m. str. 124 č. 289, jenž ji datuje 13. stoletím, ač nezná jejich dokladů z tohoto věku, stavě se tak proti mínění, že by pečeť měla vztah k zástavě města Chebu a byla pořízena po r. 1322. — Pokud jde o sekret, typář vyobrazený u Siegla s označením „Signetum“ je mladšího původu, patrně z 2. pol. 16. stol., třebas jeho obraz byl převzat ze staršího typáře, a toho se užívalo ještě v 17. stol., jak nasvědčují doklady na př. z arch. m. Prahy IV.-30774 (1641), 31892 (1662), 29122 (1669), 16512 (1681). Proto jsem požádal p. ředitele arch. m. Chebu Dr. K. Siegla za opatření fotografie sekretu na listině z 20. dubna 1403 (arch. m. Chebu č. 290, viz tab. č. V., kde je i velká pečeť vyobr.) a ten mi ji ochotně obstaral, takže jsem mohl nabýti ve věci jistoty. Siegel ve svém článku nechává bez povšimnutí Gradl, Monumenta Egrana I. (Eger 1886), kde při edici listinného materiálu jsou poznámky o zachovaných i ztracených měst. pečetech zvláště z r. 1242, 1257, 1265, 1272, 1273, 1275, 1281, 1288, 1291, 1300 a j.; tam i vyobrazení zlomku velké pečeti z r. 1257 a úplné z r. 1288 a nesprávné vyobrazení sekretu z listiny z 2. června 1302, uložené v říšském archivu v Mnichově, již neznám.

²⁹⁾ Viz Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279—1296) vyd. J. B. Novák (v Praze 1903) str. 36, č. 39, kde se mluví o „commune sigillum Curimensis opidi“, a je možno, že zachované větší pečetidlo už v té době bylo v užívání.

³⁰⁾ Listina je nyní uložena v zem. čes. arch. č. 59, ale pečeť je něco poškozená. Je však zachována i na listinách téhož arch. č. 321 a 694 z 9. srpna 1350 a z 21. září 1362 (Čelakovský uv. m. str. 156, 449, 578) a právě podle pečeti na listině č. 321 je pořízeno vyobr. na tab. č. IV. Mimo to možno uvést listinu z 25. května 1411 v arch. Nár. musea v Praze. Obě nejstarší pečetidla mají na rubu žebro a v něm otvor. O pečeti m. Kouřimě zmiňuje se Oehm, Paměti král. města Kouřimě I. str. 43 (v Praze 1894), ale klade ji do r. 1355, právě, že byla vystavena na zemské jubilejní výstavě r. 1891 v odd. retrospektivním. (Vyobr. pečetidel viz tab. č. XI.)

jsou nyní uloženy ve sbírce archivu Národního musea v Praze. Je to vzácná a důležitá památka, neboť sekret nejenže projevuje týž typ, nýbrž i provedení, a zdá se, že byl pořízen v téže době jako větší pečeť. Provedení obrazů je dosti hrubé na obou pečetech, z nichž větší má průměr 68 mm a menší 44 mm. Opis sekretu, oddělen jednoduchými liniemi, má totéž znění jako je na větší pečeti.

Prvotní doklad pečeti města Klatov spadá do r. 1289, a je to pečeť zavěšená na listině, kterou Konrád z Pomuka, klatovský měšťan, činí darování tamnímu špitálu. Od té doby naskytá se klatovská pečeť častěji, neměníc se ve své podobě. Je kulatá, má v průměru 52 mm a znamením nese dvojitou hradební zed' s cimbuřím, při čemž zadní hradba má uprostřed malou bránu; mezi zdmi zvedají se dvě úzké věže s podsebitím o třech stínkách svrchu a s kuželovitou střechou opatřenou makovicí a v každé věži je viděti nízké okénko. Opis mezi liniemi: + **SIGILVM · CIVIVM · GLATOWIM**

Tato pečeť³¹⁾ byla už v 1. pol. 15. století nahrazována menší pečetí o průměru 50 mm. V jejím poli v gotickém orámování je položena městská zed' kvádrovaná s cimbuřím a z ní vyrůstá věž s větším oknem, která má svrchu ochoz a nad ním valbovou střechu se dvěma makovicemi na hrotech. Legenda stojí na vinoucí se stuze v gotické minuskule: ∵ **Secretum ∵ civium ∵ civitatis ∵ glatovie.** Klatovští pečetili své listiny tímto typářem ještě v 18. století a pečetidlo samo, které bylo stříbrné, chovalo se na městském úřadu až asi do r. 1880, kdy se ztratilo.³²⁾

Roku 1289 připomínají se také pečeti města Čáslavě a Kolína. Děje se to v narovnání o hranice mezi kolínskými a čáslavskými měšťany, ale na neštěstí listina uložená v archivu města Kolína³³⁾ pozbyla všech pečetí, jimiž byla pověřena, a nezůstala na ní ani „sigilla ambarum civitatum“. Čáslav, jak možno usuzovati, však už v té době používala pečeti,³⁴⁾ která

³¹⁾ K pečetem města Klatov viz Soupis památek histor. a uměl. v král. čes. VII. Polit. okres klatovský (v Praze 1899) str. 92 nsl., ač neúplně, a Dr. K. Hostaš, Znak královského města Klatov ve Vést. měst. musea v Klatovech sv. III. (1924) str. 39. Listinu, na níž visí nejstarší otisk městské pečeť, vydal Čelakovský uv. m. str. 106, ale podle kopíáre, kdežto mně bylo možno použít originálu v arch. křížov. v Praze Scr. 35 fasc. 1 č. 4 (viz tab. č. II.). Tam jsou chovány i jiné listiny s městskou pečeť, zejména z r. 1331, 1365, 1368 a 1380 (totéž scr. i fasc. č. 6, 10, 11, 12) a ve sbírce utrčených pečetí jsou i některé otisky, jež naleží k listinám, od nichž se pečeť utrhly. S touž pečeť lze se shledati i na listinách zem. čes. arch. č. 328 z 27. listop. 1350 a č. 1152 z 10. června 1405 (Čelakovský uv. m. str. 448 a 1017) a na listině arch. Nár. mus. v Praze z 13. května 1473, kde jí zbyl pouhý zlomek. Jak dlouho se této pečeť používalo, není možno zatím pověděti.

³²⁾ Sekret Klatovských je zavěšen na četných listinách arch. m. Prahy, kteréž vydávají svědectví o jeho dlouhém užívání. Není třeba uvésti všechny, jen připomínám na př. IV.-32715 (1612), 31400 (1621), 31613 (1652), 32794 a 32806 (1663), 32898 (1700), 20406 (1707), 31278 (1721).

³³⁾ Čelakovský uv. m. str. 100 (14. listop. 1289).

³⁴⁾ Pečeť města Čáslavě v nejstarším otisku na listině č. 2916 (1342) v stát. hlav. arch. v Drážďanech a tamže na listinách č. 4247 (1378) a č. 5071 (1398). Viz Tegge, Listinné

se po prvé objevuje, pokud známo, r. 1342. Je to kulatá pečeť, měří v průměru 58 mm a jejím znamením je městská ohrada, do kruhu vedená, mající bránu s otevřenými okovanými vraty a s vytaženou mříží v popředí; z městské ohrady, jež má kvádrové zdivo, vyrůstají tři věže s okny různě prolomenými i s cimbuřím a na cimbuří postranních věží možno viděti poprsí troubícího trubače, obráceného k erbu dvouocasého lva v pravo hledícího, jenž stojí na nižší prostřední věži; dole při okraji městské zdi znázorněna je zvlněná voda, jdoucí příkopem a dosahující k můstku u brány. Opis ohrazený dvojí linií, silnou a slabší, zní: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · CSAZ-LAVIA: Roku 1378 nazývá se tato pečeť „grösser ingesigel“, r. 1389 „sigillum magnum civitatis“, ale kterého vzhledu byl současný sekret, není možno pověděti. Je patrnō, že původního, mosazného typáře velké pečeť, jenž se dodnes uchoval, bylo upotřebováno k pečetění nepřetržitě kolik věků, snad až do 18. století, a to svědčí o úctě k prvotnímu znamení, jež bylo vryto i na obnovené pečetidlo menší pečeť asi z 2. poloviny 16. století.³⁵⁾ Pečeť města Kolína je povědoma až z přiznávacího listu královských měst z r. 1350 a má rovněž kulatou podobu v průměru 72 mm. Jejím obrazem je městská hradba kvádrového zdiva s cimbuřím, do níž se zařezává až k patě pečetního pole velký erb dvouocasého lva v pravo hledícího; po jeho stranách na každém konci hradby stojí kulatá nízká věž s cimbuřím s jedním oknem a nad pravou z nich je položeno písmeno A, kdežto nad levou písmeno M. Nad hlavou štítu je viděti dva bazilišky. Legenda v perlovci s dvojí linií praví: + SBVRGENSIVM · DECOLONIA · NOVA · SVPRA ALBE. Kolínští pověřovali touto pečetí listiny až do 18. století,³⁶⁾ ale vedle ní měli ještě menší pečeť, která měla celkem týž obraz jako pečeť větší. Je známa ovšem až ve formě 15. století a má v průměru 52 mm. Její obraz je

příspěvky k děj. komendy drobovické z l. 1347—1407 z král. stát. arch. drážď. (XI. zpráva musej. spolku „Včela čáslavská“ za r. 1891-3 str. 21, 25). Tyto pečeti jsou pěkně zachovány a galvanoplast. odlitky v čs. stát. histor. vydavatel. ústavu v Praze. Pěkná pečeť visí i na listině zem. čes. archivu č. 320 z 9. srpna 1350 (viz tab. č. V.) a zbytek na listině č. 718 z 23. června 1363 (Čelakovský uv. m. str. 449 a 576). Otisk této pečeť ještě na listině arch. m. Prahy IV.-30613 z roku 1652 a na listině cechu hrnčířů a tesařů čáslavských z roku 1724 v čáslavském museu.

³⁵⁾ O čáslavských pečetech čl. Die Siegel der Stadt Časlau v Mitt. der kk. Central-Commission zur Erforsch. u. Erhalt. der Kunst- u. histor. Denkmale N. F. XIII. (1887) str. XCII., kde se zejména mluví o nálezu pečetidel r. 1883. Tím se potvrdilo, že otisk na listině z r. 1724, o němž se myslilo, že je jediný (vyobr. v Ott. slov. nauč. V. 867 a v čl. Kl. Čermáka, Nejstarší pečeť m. Čáslavě v Archeolog. příspěvcích z Čáslavská I. (1883), kde pečeť popsána), skutečně je dokladem starožitné městské pečeť (viz i Pam. arch. XII. 1884 str. 234), a při tom byl právě ten velký zisk, že se zjistilo původní pečetidlo s podlouhlým nástavcem, jenž má otvor. Vyobr. nejstarší pečeť viz ještě Jubilejní sborník památek čáslavských (1904) str. 97 a Časop. Spol. př. starož. III. 1895 v znakové příloze.

³⁶⁾ Nejstarší pečeť města Kolína nad Labem visí na listině z 9. srpna 1350 (viz tab. č. IV.) a 21. září 1362 v zem. čes. arch. č. 322 a 693; vedle toho je mi povědoma na listinách arch. Nár. musea v Praze z 24. května 1385 a 18. října 1391 i na listině arch. Vys. Mýta

tak zařízen, že z legendy při patě pečeti vybíhá otevřená brána do nízké městské zdi v pečetním poli; nad touto hradbou umístěn je velký štit dole zakulacený se znamením dvouocasého lva a po jeho stranách jsou postaveny nevelké několikaboké věže s oknem a cimbuřím a jehlancovou střechou s makovicí. Mezi každou věží a okrajem pečetního pole je písmeno, v pravo **N** a v levo **C**, nad štítem lva svrchu kráčí dva baziliškové. Opis v silných kruzích v gotické minuskule pronáší: „S. civitatis Nove Collonie super Albea.“ Také s touto menší pečetí možno se setkat i ještě na listinách 18. století.³⁷⁾

Rok 1289 přináší doklad pečeti starého moravského města O p a v y. Je kulatá a na mřežovaném poli s tečkami v kosočtvercích, vzniklých mřežováním, nese trojhranný štit s kůlem, rovněž mřežovaným, a se třemi krokvemi na něm, jež mají hrotu vzhůru obrácené. Legenda v perlových vysvětluje: + SIGILLVM : * CIUIVM • * IV * OPPAVIA. Průměr pečeti činí 60 mm. Druhý exemplář této pečeti je zavěšen na holdovací listině města Opavy z 3. června 1311, jíž se vykonává Janu Lucemburskému jako pravému pánu přísaha a slibuje se věrnost a poslušnost vévodům Boleslavovi, Jindřichovi a Vladislavovi Slezským.³⁸⁾

Město Ž a t e c mělo pečeť jistě už r. 1295.³⁹⁾ V originále, ale poškozeném, je zavěšena, pokud povědomo, až na listině archivu strahovského kláštera z 29. listopadu 1385 a na listině zemského archivu v Praze r. 1405.⁴⁰⁾ Je to pečeť kulatá o průměru asi 75 mm a v jejím poli je vyobrazení městské ohrady s branou o širokém oblouku uprostřed, jež má vytáženou mříži.

z 10. listopadu 1379 a pak na listině ze 16. prosince 1355 ve stát. arch. vratislavském, Öls, Fremde Urk. XVI, 501, Nr. 20. Jak se dlouho této pečeti upotřebovalo, viděti z toho, že je přitištěna na listinách arch. m. Prahy IV.-18748 (1688) a 1760 (1719).

³⁷⁾ Menší pečeť vyobr. v Soupisu památek histor. a uměl. v polit. okr. kolín. (1897) str. 116. Z mladší doby otisky visí na listinách arch. m. Prahy na př. IV.-31901 (1632), 31100 (1647), 1484 (1684), 20474 (1729).

³⁸⁾ Viz Emil R z e h a k, Die Wappen der Städte Troppau u. Jägerndorf v Ztschr. für Gesch. u. Kulturgesch. Österr. Schles. III. Jg. (1907-8) str. 84. Melly uv. m. zná pečeť m. O p a v y na listině z r. 1311 a 1362, z nichž první je nyní v zem. čes. arch. č. 70 a druhá v kl. řádu Maltéz. v Praze. S a u r m a v. Jeltsch uv. m. str. 349 dovolává se jen otisku z r. 1341. (Vyobr. na tab. č. V. podle pečeti na listině z r. 1311.)

³⁹⁾ Tomu nasvědčuje listina, kterou otiskuje Schlesinger, Urkundenbuch der Stadt Saaz bis z. J. 1526 (Prag 1892) str. 6. č. 40 podle Mon. Boica IV. 590.

⁴⁰⁾ Zem. čes. arch. č. 1146, ale pečeť na půl ulomená. Pečeť města Ž a t c e, jež se jmenuje už r. 1348 „maius nostre civitatis sigillum“, je popsána v listině z 19. června 1386 (viz Schlesinger uv. m. str. 66 č. 161): „tercium vero sigillum pendens ante predictam littaram magnum erat de communi alba cera; in eodem tamquam de quadratis lapidibus civitatis rotunda meniata municio duas altas turres in medio ad latera et terciam turrim minorem supra portam civitatis continens apparebat; quelibet autem altarum turrium quinque fenestras et duas pinnas, tercia vero minor turris VI fenestras et duas pinnas apprenсius obtinebant; cuius munitionis porta falam in modum cancelli continuit operatam; in superiori vero parte sigilli inter altas turres clipeus velud in unco pendens leonis bicaу-

Zdivo je kvádrované a nad branou je vyvýšená široká stavba, jež má 6 okének ve trojí řadě a na valbové střeše dvě makovice. Po stranách toho stavení, ale z městské ohrady, zdvihají se věže, jež mají každá po dvou vysokých oknech vedle sebe a nad podsebitím se třemi okny valbovou střechu se dvěma makovicemi. Mezi věžemi nad střední stavbou je položen štít s dvojocasým lvem v pravo hledícím a je na pravo nakloněn. Opis mezi dvojí linií, silnou a slabou, zní: **/// LLVM : CIVITATIS //**

Obr. 4.
Nejstarší pečeť města Žatce.
Le plus ancien sceau de la ville de Žatec.

Zřetelná zmínka o „minus civitatis sigillum“ náleží k r. 1377, ač se neprímo dá o ní usuzovati už r. 1348, ale doklad se podle všeho nezachoval, a teprve z poloviny 15. století najde se přitištěný sekret na listu uloženém ve Schwarzenberském archivu v Třeboni.⁴¹⁾ Pečeť má v průměru 46 mm a obrazem je brána s vyzdviženou mříží, která má nástavek pod valbovou střechou o čtyřech oknech a stojí v kvádrované zdi s cimbuřím, do oblouku vedené; z hradby po každé straně brány zdvihá se a ji převyšuje věž s oknem dole a se dvěma okny v rozšířeném poschodí, jež má svrchu stanovou stře-

dati tipum obtinens designabatur; due quoque stelle, videlicet ex utraque parte eiusdem clipei una, fuerant situate; in extremitatibus autem eiusdem sigilli, circumquaque duo gyri semmicti linialiter et circumferencialiter erant ducti, inter quas ductas circulariter lineas scriptura per capitales litteras posita cruce premissa apparuit isto modo: + Sigillum civitatis Zicensis“.

⁴¹⁾ „Historica No 1460.“ Pečetidlo podle všeho spíše náleželo době k počátku 15. stol.

chu; každá ze tří střech nese na hrotech po dvou makovicích, nad branou je pak položen štit dole kulatý a v pravo nakloněný se znamením dvouocasého lva. Opis je umístěn v perlových a v gotické minuskule zní: „minus sigillum civitatis Zicensis“.

Pečet města U h e r s k é h o B r o d u po prvé se vyskýtá⁴²⁾ už na listině z 13. června r. 1297 v archivu města Uher. Hradiště a při listině ze 6. ledna 1322 v archivu Národního musea je znova zavěšena. Má v průměru 58 mm a jejím znamením je městská hradba se třemi věžemi, z nichž prostřední je vyšší a zvedá se nad branou o lomeném oblouku a s vraty ven otevřenými. Hradba i věže mají kvádrové zdivo a jako na městské zdi je cimbuří, tak je i, ač na nich povysazené, svrchu věží, z nichž každá má v poschodí po dvou sdružených oknech a na bocích výstupky. Pod obrazem, ale v pečetním poli, leží ještě dvouocasý lev obrácený v pravo jako ke skoku připravený. Legenda pečeti, oddělená perlovcem, má slova: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · BRODA. Melly⁴³⁾ zná originální typář, který klade do 14. století a který se chová v Uherškém Brodě; ale ten není totožný s uvedenou pečetí, třebas se jí značně podobá. Co novou pečeť zejména odlišuje, je orlice, která se vznáší nad každou postranní věží po boku střední věže, k ní hledíc, jinak však byla podržena i velikost i znění legendy umístěné v perlových, kteráž má slova oddělená od sebe hvězdičkou.

Obr. 5.
Pečeť města Kostela z r. 1400.
Le sceau de la ville de Kostel, de 1400.

Na zmíněné listině v archivu města Uherškého Hradiště z 13. června 1297 visí ještě pečeť města K o s t e l a, nyní zvaného P o d i v í n. Je kulatá,

⁴²⁾ E m l e r, Reg. Boh. et Mor. II. str. 754 č. 1756. Tam se zmiňuje i „sigillum civium de Kostel“, tedy stejně jako „sigillum civium de Broda“. Listina je narovnáním velehradského kláštera s uherškohradištskými měšťany z 13. června 1297.

⁴³⁾ uv. m. str. 140 č. 329. Srv. P i n k a v a, který zná pečeť na listině Schwarzenber. arch. v Třeboni z 3. května 1418, a Slavík uv. m. 13 a 14, kde i vyobrazení. Obr. na tab. č. VII. podle listiny z 1322.

průměru 38 mm a nese v poli trojhranný štít s dvouocasým lvem, jenž je v pravo obrácen. Štít je v rámu štítovité podoby, a v úsecích plochy, omezené k legendě slabým i silným kruhem, je viděti svrchu tři tečky a po stranách jich bylo asi více. Opis praví: + · SIGILLVM · CIVITATIS · GOZTELLE (?) Tato pečeť zůstala potom v užívání a proto lze ji nalézti ještě na listině arcibiskupského archivu v Kroměříži z r. 1400.

Město Kladsko má nejstarší pečeť, která zřejmě ještě pochází ze 13. století. Je dosti veliká, majíc asi 76 mm v průměru, a v pečetním poli je vyobrazen trojhranný štít, který se hroty dotýká okraje půdy, zdobené na prázdných úsecích květinovými ornamenty; štít nese znamením dvouocasého lva s korunou na hlavě ve skoku a opis mezi perlovci má slova: +SIGILLVM * CIUJUM * GLACENSIS * CIVITATIS

Vedle této pečeti byla menší pečeť, která byla zjištěna na listině z r. 1350, stvrzující trh domu v Kladsku arcibiskupem Arnoštem z Pardubic a jeho věnování špitálu sv. Jana. Má v průměru asi 40 mm a v jejím poli je viděti trojhranný štít vyznačený čarami a nesoucí dvouocasého lva, kterýž má na všech stranách v úsecích pole květiny. Opis je v perlových a čte se: + S'CIUJVM * GLACENSIVM. Tato menší pečeť je doložena už na listině z r. 1305 v archivu města Vratislavě a používalo se jí až do počátku 15. století, kdy byla nahrazena novou pečetí stejně velikosti. Typář této pečeti je zachován a projevuje pěknou řezbu. Nese štít se lvem v trojlistu a má legendu v gotické minuskule: + ≈ sigillum : + minus · civium + glaczenſium

Z téže asi doby pocházela dvě pečetidla, z nichž menší, mající v průměru 14 mm, dodnes je uchováno, kdežto větší s průměrem 18 mm se ztratilo. Jsou to signety, jež oba nesly na pečetní ploše pouhé minuskulní **g** vytvořené jako ze širokých stužek. Ale něco pozdější pečeť,⁴⁴⁾ která měří v průměru 24 mm, vrací se k původnímu znamení, k štítu s dvouocasým lvem, a je uzavřá trojlist, který proplétá stužka s nápisem v gotické minuskule: **s civitatis glatz**

Volnou šachovanou orlici v pravo hledící s čelenkou na hlavě nese ve své půdě kulatá pečeť města Znojma, kteráž se objevuje počátkem 14. století.⁴⁵⁾ Má v průměru 55 mm a opis oddělený perlovcem a jemnou linií

^{43a)} Městský úřad uherskohradišťský zaslal mi fotografii listiny z r. 1297 i pečeť na ní zavěšených, ale velmi nedokonalé. Přes to mám za to, že prvního pečetidla bylo použito i při pečeti z r. 1400 (arcib. arch. v Kroměříži G II. a 2.).

⁴⁴⁾ O pečetech města Kladská viz Saumr. v. Jeltsch uv. m. str. 74 (s vyobr.) a zvláště Hupp uv. m. 2. Heft str. 58. Nejstarší pečeť, jejíž pečetidlo se zachovalo, je vyobrazena u Haupmannova v čl. Die Stadtewappen v Jahrb. der kk. herald. Gesellsch. Adler, Wien 1885 str. 121 a v knize Das Wappenrecht str. 123 fig. 17. V našich archivech našel jsem jedině pečeť na listině arch. řádu Maltéz. v Praze z 14. července 1350 (viz tab. č. V.).

⁴⁵⁾ Najde se na př. v zem. mor. arch. na listině v odd. Královský klášter z 15. září 1310 (tamže i její odlitek) nebo na listině zem. čes. arch. z 3. srpna 1328 č. 139 (viz tab. č. VI.).

praví: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · ZNOYMA. Vedle této pečeti už na listině z 21. července 1337 vyskytá se menší pečeť,⁴⁶⁾ měřící v průměru jen 30 mm, která má obrazem také orlici, avšak nešachovanou. Opis má znění + ZECR :: CIUIV :: ZNOIME. Tento sekret byl později nahrazen jiným, jenž se objevuje na listině⁴⁷⁾ kláštera sv. Kláry ve Znojmě ze 7. září 1390. Je v průměru 33 mm a kolem znamení šachované orlice jde legenda v jemných perlových: + SECRET · CIVIVM · ZNOYME. Ale zanedlouho najde se nový sekret,⁴⁸⁾ a to na listině z r. 1401. Má průměr 35 mm, znamením je šachovaná orlice a opis dí: + SECRETVM CIVIUM SNOYMENSIVM

V archivu města Znojma jsou uložena i některá pečetidla.⁴⁹⁾ Z nich zaslouží pozornosti mosazný typář v železném kotouči s krátkým dřevěným nástavcem, na němž je vyryta šachovaná orlice a na každé její straně po třech lístcích. Jeho původ možno položiti do 1. poloviny 14. století, a opis pečetidla, jehož průměr činí 55 mm, vysvětluje, že je to: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · ZNOYMA. Vedle toho je zachováno stříbrné pečetidlo s dřevěným držadlem, také se šachovanou orlici v poli a s opisem: + SECRET · VM CIVIUM · ZNOYMENSIVM * V průměru má 35 mm a zdá se, že bylo pořízeno někdy v 2. polovině 14. století. Rovněž možno připomenout pečetidlo, které je železné, válcovité a vybíhající v dosti dlouhý nástavec a které nemá v nepatrém poli — průměr je jenom 8 mm — nic jiného než orlici. Pečetidla toho bylo užíváno ke kontrasigilování velké pečeti, avšak jeho stáří je nejisté a určí je, až se objeví, kdy ho po prvé bylo užito v zachovaném materiálu.

Roku 1305 je po prvé doložena pečeť města O l o m o u c e. Ta má v pečetním poli volnou šachovanou orlici s čelenkou na hlavě a s plaménky, v pravo hledící, a měří v průměru 60 mm. Opis mezi perlovci a jemnou linii praví: + SIGILLVM * CIVIVM * DE :: OLOMVCZ: Jednou zavedené pečetní znamení bylo ponecháno i na jiných typářích pozdějších, ať šlo o větší nebo menší pečeť.⁵⁰⁾ Zejména se zachoval v otisku z roku 1410 na listině archivu

⁴⁶⁾ V zem. mor. arch. odd. Louka H 31.

⁴⁷⁾ tamže odd. Sv. Klára ve Znojmě a tam také odlitek.

⁴⁸⁾ Arch. m. Znojma listina z 8. září 1401.

⁴⁹⁾ Pečetidla města Znojma prohlédl jsem za svého pobytu ve Znojmě v září 1924. V archivu města Znojma nalezl jsem ještě několik listin s městskou pečetí, a to z r. 1403, 13. listopadu (větší), z roku 1416 22. ledna (sekret) i z r. 1420, 27. ledna (sekret) a j. Sekret je zavěšen na listině arbibiskup. arch. v Kroměříži z roku 1430 sign. G II. a 26. Pinkava uv. m. má vyobr. pečeť města Znojma podle exempláře z r. 1339 v zem. mor. arch., ale jinak neuvádí ani o tomto typu prvním ani o jiných co bližšího. Melly uv. m. str. 143 č. 341 zná jedině sekret, jehož pečetidlo bylo pořízeno asi v 2. pol. 14. století. Pečetidla ze 14. století s orlicí a se třemi kvítky na každé její straně bylo používáno ještě v 17. a 18. století (arch. m. Prahy č. IV.-31933 a 30628 z r. 1649, č. 5034 z r. 1692 a č. 32991 z r. 1704).

⁵⁰⁾ Pinkava uv. m. str. 79 zná nejstarší otisk olomoucké pečeť na listině z r. 1305 chované v arcib. kroměřížském archivu, jenže z něho zbyl pouhý zlomek. Fotografií jeho s listinou sign. S. I. a 8 poslal mi p. dr. Breitenbacher. Jinak je tato pečeť povědoma na

města Olomouce č. 72 sekret mající v průměru asi 38 mm, jehož opis v perlových má znění: + SECRETVCIVITATIS · OLOMVCEIS. Mimo to je ještě

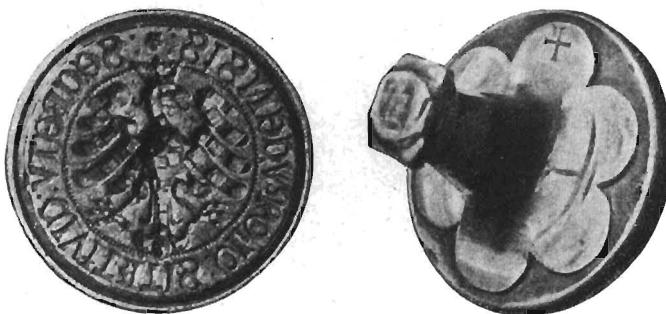
Obr. 6.

Nejstarší pečetidlo města Olomouce z 13. století a nepravý typář.
La plus ancienne matrice du sceau de la ville d'Olomouc, du XIIIe siècle, et la matrice fausse.

známo stříbrné pečetidlo menší pečeti, které bylo zavedeno v 1. polovici 15. století. V průměru má 40 mm a obrazem je šachovaná orlice v pravo hle-

Histině ze 17. prosince 1314, 6. listopadu 1321 a j. v archivu města Olomouce (srv. F. X. Partsch, Das Stadtarchiv zu Olmütz 1901). V zem. mor. archivu je pečeť m. Olomouce na př. na listině z 19. pros. 1372 (i odlitek). Vyobr. u Pinka a vý není přesné, za to je správné na titul. listě v Müller, Gesch. d. kgl. Stadt Olmütz (Wien u. Olmütz 1882) a také na str. 47, odkudž je převzal G. A. Seyler, Gesch. der Siegel (Leipz. 1894) str. 320. Melly uv. m. str. 142 č. 337 zná sekret města Olomouce ze 14. století, jenž má v průměru 39 mm a nese znamením orlici v pravo hledicí; opis mezi perlovci v písmu lapidárném zní: + Secretum . civitatis . Olomucensis. Na pozdější druhou pečeť dostává se orlice ve štítu dole zaokrouhleném (tamže č. 338). Od nejstarší pečeti olomoucké je zachováno bronzové pečetidlo, které má na rubu profilovaný výstupek, snížující se od hlavy pečeti k patě; kde je nejvyšší, tam má otvor. Průměr pečetidla činí 64 mm. Pečetidlo přivezl mi k prohlédnutí p. městský archivář prof. Nešpor, který mne seznámil i s jiným stříbrným pečetidlem, majícím v průměru 55 mm. Na něm je rovněž obrazem šachovaná orlice v pravo hledicí s čelenkou, která má plaménky kolem křídel, a opis v linii s perlovcem má znění: + SIGIL * CIV * DE : OLOMVCZ. Ale mně se zdá být jistým, že toto pečetidlo je falešné, a k tomu mne vede jeho nemotorná ryba, nasvědčující napodobovací snaze, nezvyklé komolení slov i kruhová zásuvka na rubu, do níž podle mínění původce náleželo držadlo. Tento typář došel se do archivu města Olomouce koupil za 55 K dne 29. září 1903; stalo se to prostřednictvím zámečníka B. Schneidera, jenž jej získal u kteréhosi drážďanského antikváře. Podle sdělení p. prof. Nešpora nejstarší pečeť povídá listinu ještě r. 1435, starší sekret se objevuje na listinách z r. 1410, 1415, 1416, 1417, 1423, 1425, 1426, 1433, 1436 a 1438 a mladší sekret na listinách od r. 1431 (data ta jsou ovšem jen podle listin arch. m. Olomouce č. 7, 12, 41, 50, 69, 71, 72, 88, 89, 91, 93, 94, 105, 107, 108, 115, 119, 124, 133, 145, 149), ale otisku zmiňovaného podezřelého pečetidla vůbec nenalezl. Vyobr. na tab. č. VI. podle pečeti z r. 1372.

dící a nesoucí na hlavě korunku, jež přes jemný perlovec vniká do prostoru legendy. Ta, jsouc k okraji ohrazena třemi liniemi, praví: * : SECRETV : CIVITATIS : OLOMVCENSIS¹⁾: Toto pečetidlo na rubu má připevněnou růžici o 6 kulatých lupenech a z ní vybíhá nedlouhý nástavec podoby komolého jehlanu o 8 stranách svrchu rozšířený; lupen na vrchu označen je křížkem, aby bylo pečetidla správně používáno při pečetění.

Obr. 7.

Stříbrné pečetidlo města Olomouce z I. pol. 15. stol.
La matrice du sceau en argent de la ville d'Olomouc, de la première moitié du XVe s.

Pečeť města Ústí nad Labem připomíná se už v listině rychtáře a přísežních ústských asi z r. 1306—1307. Odtud se o ní mluví častěji a objevují se i její otisky. První zachovaný otisk je znám z r. 1328, ale je poškozen stejně jako otisk z r. 1336, a tak nejstarší pěkný doklad pochází až z r. 1343. Tato pečeť je kulatá průměru 58 mm a jejím znamením je štít s dvouocasým lvem v pravo hledícím, jenž má na hlavě helmu s klenotem složeného orlího křídla. Erb je umístěn v pečetní ploše v čtyřlistu lemovaném provazcem a vyplněném gotickým kružbovým motivem a větévkami. Legenda je oddělena perlovcem a dvojí jemnou čarou a praví: + SIGILLVM * CIVITATIS * IN * VZK. Roku 1350 je tato pečeť jmenována větší pečetí, ale menší pečeť není povědoma. Za to byla nalezena v archivu křížovnickém v Praze utržená pečeť, aniž možno určiti, ke které listině náleží, a ta, třebas téměř její polovina je ulomena, zdá se být ústeckou pečetí, majíc ještě větší rozměr, nežli pečeť uvedená. Její průměr činí asi 70 mm a na ní je štít něco vystouplý, který je ovinut úponky a nese znamení dvouocasého lva v pravo hledícího a podle všeho také helm nesoucího. Z legendy, která je položena v perlových a dvou slabých liniích, chybí také podstatná část, že zbývá: //// M • CIVITATIS • II //// Třebas že v hlavní věci je viděti nejistotu, mínění, že je to pečeť města Ústí (viz tab. č. VI.) může být potvrzeno celkovým vzhledem pečeti i rázem písma opisu, které se velice podobá písmu na první pečeti. Ale rozhodně byla by tato pečeť zvláštností, která by stála výše nežli pečeť za velkou vyhlášovanou.

Prvotní pečetní znamení města Ústí přešlo i na pozdější pečeť, jejíž

pečetidlo bylo asi pořízeno krátce před r. 1497. Je to větší pečeť, ale ne-li současně, tedy nedlouho později byla zavedena i nová menší pečeť.⁵¹⁾

Nová Plzeň byla založena králem Václavem II. a hned dostala do vínku krásnou pečeť, jejíž pečetidlo se zachovalo. Po prvé se objevuje na listině ze 17. dubna 1307, tedy nedlouho po vzniku města, jenž se klade mezi léta 1292—1298. Tato pečeť byla časem pokládána za velkou městskou pečeť,

Obr. 8.

Prvotní pečetidlo města Plzně z konce 13. století.
La matrice originale du sceau de la ville de Plzeň, de la fin du XIIIe siècle.

neboť r. 1397, pokud známo nejdříve, staví se proti ní menší pečeť. Větší původní městská pečeť je kulatá a její průměr měří 83 mm. Pečetní pole nese velkou bránu o lomeném oblouku, která má svrchu cimbuří a pod ním s každé strany okénko podoby jetelového trojlístku; podle brány na obou stranách zvedají se dvě úzké věže, které mají dole volnou branou s cimbu-

⁵¹⁾ Pečeti města Ústí nad Labem jsou vyobrazeny v Hieke-Horčička, Urkundenbuch der Stadt Aussig bis z. J. 1526 (Prag 1896), a to podle otisku na listině z 12. února 1382 a 31. ledna 1497 (z arch. m. Ústí). V této publikaci je také uveřejněna nejstarší listina, kde se děje zmínka o „sigillum nostre civitatis“ a která se datuje rokem 1306-7 (str. 5 č. 14). Ale tam pojaté kusy možno rozmnожiti orig. listinami, jež jsem našel v křižov. arch. v Praze Scr. 35 fasc. 2. Nr. 3. ze 6. ledna 1328 (pečeť značně poškozená), Nr. 7 z 21. července 1336 (pečeť poškozená) a Nr. 8 z 12. března 1343 (pečeť viz tab. č. VI.). Vedle toho nejstarší pečeť povídaje listinu v zem. čes. arch. č. 327 z 27. září 1350 (Čelakovský uv. m. str. 448), avšak na č. 716 tamže z r. 1363 pečeť se nezachovala. Pečeť z konce 15. století podržuje totéž znamení na štítě jako nese prvotní pečeť.

řím a nad ní vysoké a úzké gotické okno, výše něhož viděti podsebití a jehlancovou střechu s makovicí. V bráně stojí rytíř držící tasený meč v pravici a v levici jako na obranu štít s dvouocasým lvem a mající na hlavě helm s klenotem uzavřeného orlího křídla, a nahoře z cimbuří brány vyrůstá dívčí postava s pletencí, jež v každé ruce drží praporec, v pravé s dvouocasým lvem a v levé s orlicí. Při okraji pečetní plochy po vnější straně věží je položena ratolest a opis ohrazený liniemi i přerušený makovicemi obojí věže má znění: + **SIGILLV · CIWITATIS · D' · NOWA PILSEN · REGI · BOHIE**

Sekret města Plzně pochopitelně není obrazu tak složitého a v jeho poli lze pozorovati jenom hradbu s cimbuřím a věží na obou jejích koncích; každá věž má branku a svrchu na cimbuří jehlancovou střechu s makovicí a z hradby mezi věžemi vyrůstá postava rytíře majícího v pravici meč a v levici štít se znamením dvouocasého lva; na hlavě má rytíř helm a na něm klenot složeného orlího křídla. Tato pečeť měří v průměru 42 mm a v originálu je zachována až na listině z r. 1442 bez většího poškození, ač její typář byl nepochybně mnohem staršího původu. Opis, oddělený perlou, vyjadřuje: + **S · SECRETV · CIVIS · PILSNENSIS**

Velké pečeti i sekretu bylo používáno v prvotní podobě až do roku 1466, kdy byla pořízena nová pečetidla vzhledem k tomu, že byl městu rozmnoven a polepšen městský erb, který byl vložen i do městské pečeti.⁵²⁾

⁵²⁾ Vyobrazení pečetí města Plzně podává Jos. Strnad, Listář král. města Plzně a druhdy poddaných osad. Část II. 1450—1526 (v Plzni 1905) na tabulce. Jednak je to nejstarší pečeť z r. 1307 a sekret z r. 1442, jednak pozdější větší pečeť z r. 1491. Strnad otiskuje jednotlivé listiny, připojuje k nim, pokud jsou v originále zachovány, popis přivěšených pečetí, a to usnadňuje evidenci materiálu. Proto jeho Listář (část I. 1300—1450 v Plzni 1891) je vzorem, jehož by se mělo následovati v jiných našich městech. Celkem jsou známy pečeti na listinách ze 17. dubna 1307 (v arch. m. Plzně), z 31. července 1350 (v zem. čes. arch. č. 319), z 9. dubna 1362 (rozlámaná v arch. m. Plzně), ze 16. září 1362 (v zem. čes. archivu č. 685), ze 6. ledna 1363 (tamže č. 701), z 3. února 1385 (v arch. m. Plzně) — to jsou vesměs prvotní velké pečeti — z 19. března 1442 (v arch. m. Plzně), z 3. června 1444 (tamže), z 5. února 1449 (v arch. Nár. mus. v Praze), z 22. dubna 1449 (v arch. Schwarzenb. v Třeboni), z 15. února 1462 (v arch. m. Plzně), z 30. září 1465 (tamže), ze 7. listop. 1465 (tamže) — to jsou menší pečeti. Seznam mohu doplniti pečetěmi na listinách univ. kn. č. 79 z 5. října 1315 (viz tab. č. VIII.) a č. 197 z 1. února 1343 (velká pečeť) a na jiné listině arch. Nár. musea z 5. února 1449 (sekret). Zachoval se také starý popis větší plzeňské pečeť, a to v listině z 30. června 1413 (Strnad uv. m. str. 267 č. 239), jenž zasluhuje uvedení: „literam... sigillo magno rotundo de cera alba communitatis dictae civitatis Nove Plzne in pressula pargamenti pendenti sigillatam, in cuius quidem sigilli medio quedam due turres cum circumferenciis et cimboriis eminentes erant sculpte, inter quas turres due ymagines, homines representantes, una inferior cum clipeo, in quo erat leo, galeam cum alis in capite et gladium in manu dextra, et ymago superior duo vexilla, unum in qualibet manu gestantem, stantes apparebant, litere vero circumferenciales rate permissae erant tales: Sigillum civium de Nova Plzna...“ — Proti zachovanému pečetidlu vyslovil podezření sekční chef Dr. Zd. Wirth, jemuž se zdá mítí hrany příliš ostré a neopotřebované, jenže zkouška provedená přiložením pečetidla na zachované otisky vylučuje každou pochybnost. Srv. Vojtíšek, O pečetech i erbu města Plzně ve Sborníku histor. mus. města Plzně sv. IX. 1926.

Kutná Hora, hned jak se proměnila v plnoprávné město patrně skutkem Jindřicha Korutanského, opatřila si pečeť rychtáře a přísežných, kteráž se uchovala v originálním otisku už z r. 1308. Je to pečeť⁵³⁾ kulatá průměru 49 mm, a v jejím poli, zdobeném ratolestmi, jsou položena dvě kladívka (šlégle a pemrlice) kolmo vedle sebe a mezi nimi erb dvouocasého lva, v pravo nakloněný, s hełmem a klenotem v podobě složeného orlího křídla, stojícím na rohu štítu. V legendě omezené perlovcem jsou slova: + S · IVDICIS · ET · IVRATORVM · IN · ChVTTA. Na listině z 8. dubna 1347 je zavěšena větší pečeť, jejíž průměr činí 72 mm.⁵⁴⁾ V pečetním poli je viděti proti sobě stojícího orla a dvouocasého lva, kteří k sobě hledí a drží skřížená kladívka, orel pravou nohou a lev pravou dolejší nohou; nad kladívky je postavena císařská koruna, kterou orel drží levou nohou a lev předníma oběma nohami. Opis oddělený složitým rámováním praví: + S : MAIVS * IVRATORVM * ET * CONMVNITATIS * MONTIS * ChVTTENSIS * *

Tyto pečeti se udržely v praktické potřebě až do husitských válek, první asi v platnosti sekretu. V husitských válkách, když se Kutná Hora přiklonila ke kalichu, byl přidán v obraz, jak se projevuje na velké pečeti, pod císařskou korunu kalich, a obraz tak upravený dostal se i do sekretu,⁵⁵⁾ který je povědom z r. 1436.

Do r. 1309 naleží první doklad⁵⁶⁾ pečeti města Jaroměře a podle něho i podle pozdějších otisků, zvláště na přiznávacím listě⁵⁷⁾ z roku 1350, možno pověděti, že ta kulatá pečeť o průměru 55 mm nese v pečetním poli, ozdobeném vinoucími se úponky, štit a na něm dvojí k sobě vrcholem obrácenou stupnicí, jež vystupujíc něco ze štítu, je mřežovaná. Opis mezi dvojitou čarou (silnější a slabší) praví: + SIGILLVM · CIVIVM · IN · GERMIR

⁵³⁾ Vyobrazení v Ottově slovníku naučném. XV. tab. při str. 424 (heslo Kutná Hora); připojený Zavadilův text praví, že pečeť je zavěšena už na listině z r. 1308, ale té jsem neměl v rukou. Tato pečeť pověruje listiny archivu Národního musea v Praze z 24. června 1330, 22. listopadu 1339 (viz tab. č. IX.) a 22. července 1346, listinu univers. knihovny pražské, č. 125 z 3. listopadu 1333 i orlického archivu, č. 37, z 22. listopadu 1339 a listinu státního hlavního archivu v Drážďanech, č. 3068a z r. 1347.

⁵⁴⁾ Obraz pečeti rovněž v Ottově slovníku naučném uv. m. s poznamenáním v článku, že Karel IV. udělil znamení velké pečeti před korunovací v Římě. Jenže tato pečeť visí už na listině z 8. dubna 1347 v archivu Národního musea v Praze, kde táž pečeť najde se i na listině z 18. března 1352 a 30. dubna 1399 (viz tab. č. IX.). V archivu ministerstva vnitra na listině ze 4. července 1359 je pečeť rozbitá, dobrá se vyskytá na listině státního archivu v Drážďanech, č. 3105, z r. 1407. — Srv. Melly uv. m. str. 127 a 298 a Časop. Spol. př. starož. čes. II. (1895) znaková příloha.

⁵⁵⁾ Viz zase Ottův slovník naučný uv. m. Sekret zná Melly uv. m. str. 128, č. 299, ale až z r. 1571, naproti tomu Čas. Spol. př. starož. čes. uv. m. mluví, že kalich byl do pečeti vložen Jiřím z Poděbrad 10. prosince 1459. V archivu města Kutné Hory viz zvláště pečeť na listinách č. 20 (1412) a 143 (1478); upozornil mne na ně p. uč. Fiala.

⁵⁶⁾ Orig. z 2. srpna 1309 je revers měšťanů jaroměřských, daný královně Alžbětě, a chová se v archivu opatství sv. Tomáše v Starém Brně (Čelakovský uv. m. str. 159).

⁵⁷⁾ V žemském českém archivu č. 317, z 31. července 1350 (viz tab. č. VI.).

Tato pečeť v 15. století byla nahrazena kulatou pečetí, jež měla v poli štit a na něm jednoocasého lva v pravo hledícího v trnové koruně. Průměr její měřil 45 mm a opis umístěný na vinoucí se stuze kolem erbu v gotické minuskule vyslovoval: „Sigillum civitatis de Jaromirz“. Stříbrné pečetidlo s ozdobným závěsem bez řetízku je uloženo v archivu města Jaroměře.⁵⁸⁾

K r n o v, pokud známo, má nejstarší pečeť po prvé zavěšenou na listině ze 16. června 1311, kterouž městská obec skládala Janu Lucemburskému holdovací přísahu.⁵⁹⁾ Měří v průměru 60 mm a má znamením tři lovecké trubky, které směřují ústím ke kouli, položené do středu pečetní půdy; při obvodě pole stojí mezi konci trubek tři šesticípé hvězdy. Opis v jednoduchých liniích má slova: + S CIVIVM · DE · GEGERDORF ·

Pečeť města L o u n je nejdříve zmíněna r. 1314 a prokázána r. 1334, ač něco na pravé straně poškozená.⁶⁰⁾ Má kulatou podobu a je na ní viděti kvádrovanou městskou zed', která má cimbuří a uprostřed zavřenou branku o špičatém oblouku; na obou koncích zdi zdvihá se úzká věž s kvádrovým zdivem, jež má svrchu ochoz s cimbuřím. Mezi věžemi nad zdí je položen štit s půlměsícem a šesticípou hvězdou, maje tři hvězdy nad sebou a dvě dole, při každé straně paty jednu; mimo to na každé straně obrazu v pečetním poli, jež je mřežováno a poseto body v kosočtverečcích, je umístěn půlměsíc, na pravé straně v poslední čtvrti a na levé straně v první čtvrti. Tato pečeť má v průměru 59 mm a nese opis ohraničený perlovcem i jemnou vnější linií: + SIGILLUM · * · CIVITATIS · * · IUN · * · LVNA · Jenže tato pečeť, jejíž vzhled možno plně poznati zejména na listině z roku 1350, zanedlouho potom byla vyměněna novou pečetí, jejíž otisky přicházejí i v r. 1363 a ještě r. 1405. Kdežto předcházející pečeť měla pole damaskované, novější pečeť na hladké ploše nese obraz městské hradby něco vy-

⁵⁸⁾ Viz Mellý uv. m. str. 125, č. 290. Mladší otisky znám na listinách archivu města Prahy IV.—24821 z r. 1679, 30745 z r. 1695, 32293 z r. 1701. Podle Polického, Kniha o Jaroměři (1912) str. 29 „na úřadě městskej zachovalo se patero pečetidel z různých dob, které poněkud se od sebe různí. Aby zjištěna byla pravá podoba znaku, zaslány byly otisky r. 1885 zemskému výboru k dobrozdání. Přípisem ze dne 5. října 1885 sděluje dr. A. Gindely, zemský archivář: K žádosti purkmistrovského úřadu kr. v. města Jaroměře v přičině určení autentičnosti znaku městského, dovoluje si podepsaný podotknouti, že z přiložených otisků různých pečetí úředních a na nich nalézajících se znaků jeví se heraldicky správnými první dvě pečeti městské z r. 1511, 1572 a třetí velká pečeť ze všech nejstarší bez letopočtu ze 14. století. Trnový věnec, kterýmž lev český (!) ovinut je, jest prototypickou známkou starého znaku města Jaroměře. V znacích z r. 1788 a 1864 nejsou lvové ve štitu, různí se tudiž od prvních heraldicky správných...“ Z tohoto posudku vychází na jevo, že se zachované stříbrné pečetidlo městské pečeť z 15. století mylně pokládá za produkt 14. století a jsou v něm i jiné nedostatky. Otisky pečetidel velmi ochotně zaslal mi městský úřad jaroměřský.

⁵⁹⁾ Viz Rehák, Die Wappen der Städte Troppau und Jägerndorf uv. m. str. 91 a Saurma v. Jeltsch uv. m. str. 124. Listina z 16. června 1311 v zemském českém archivu č. 72 (viz tab. č. VI.).

⁶⁰⁾ V universitní knihovně pražské na listině č. 143 z 3. května 1334.

stouplé a dvakrát lomené, která má kvádrové zdivo, uprostřed bránu s vytáženou mříží a cimbuří; z této zdi na předním úseku vyrůstají dvě vysoké věže o viditelných třech bocích, jež mají na přední straně vysoké a úzké okno, kvádrové zdivo a nahoře cimbuří a jehlancovou střechu s makovicí. Mezi věžemi postaven je nad zdí štít se šesticípou hvězdou a půlměsícem. Legenda je oddělena jemnou linií a perlovcem: + **SIGILLVM · MAIVS · CIVITATIS · DELVNA *** Průměr této pečeti činí 65 mm⁶¹⁾ a je důležito, že je zachováno její stříbrné pečetidlo, právě tak jako pečetidlo menší pečeti, ač ne původní, nýbrž teprve pocházející z 15. století.⁶²⁾ Má obraz v podstatě stejný jako velká pečeť, jen v bráně není mříže a věže mají vyšší střechy. Opis je v drobné gotické minuskule: + **s * minus * civitatis * de luna** Tento sekret má v průměru 44 mm.

Na rozhojení materiálu třeba potom čekati do r. 1317. V tom roce vykýtá se nejstarší známý otisk pečeti města Uherského Hradistě, která nese obrazem městskou ocimbuřenou bránu s věží na každé straně a věžovitou nástavbu rovnou nad branou o lomeném oblouku. Postranní věže mají každá v přízemí a v patře okno a svrchu povysazené cimbuří, ale vížka s okénkem vybíhá nad ně trojúhelníkovou střechou s makovicí na vrcholu. Opis v perlovci je porušený: + **S · CIV //// REDISH.** Průměr této pečeti měří 35 mm⁶³⁾ a je důležito, že je jí opatřena ještě listina z 24. června 1355, náležející klášteru velehradskému.⁶⁴⁾ Na tomto exempláři možno pozorovati úplný opis v hrubých perlovci: + **S · CIVIVM DE REDISH** Ale je jistlo, že jest jiná pečeť,⁶⁵⁾ která je přivěšena na listině ze 6. ledna 1322. Má sice podobné znamení, ale brána má kulatý oblouk a věžovitý ná-

⁶¹⁾ Orig. v zemském českém archivu č. 325 z 18. září 1350 (vyobr. tab. č. VII), č. 714 z 12. května 1363, č. 720 z 23. června 1363 (tab. č. VII.), č. 1147 z 23. května 1405 (Čela k o v-s k ý uv. m. str. 448, 579, 576, 1017). V archivu ministerstva vnitra A. I. č. 18 je uložena listina z 14. ledna 1314, na které visela lounská pečeť, ale je ztracená, a tak v této listině je jen obsažena nejstarší zmínka o pečeti města Loun.

⁶²⁾ Městská pečetidla, větší průměru 65 mm, i menší průměru 44 mm, obě stříbrná, jsou popsána a vyobrazena v Mitt. der Central-Commission 1886, str. CXXVIII. a v Soupisu památek historických a uměleckých v polit. okresu lounském (v Praze 1897), str. 43. Nejstarší pečeť podle poškozeného exempláře z r. 1334 vyobrazena v Ottově slovníku naučném XVI., str. 378. — Rudolf Wunš, Dějiny svob. král. města Loun (v Praze 1868) má zprávu, že r. 1542 „způsobena jest od obce lounské nová menší pečeť městská stříbrná, která dosud v městském úřadě se chová vedle pečeti velké, taktéž stříbrné, jejižto stáří určiti nelze“. Mám však za to, že zachované menší pečetidlo je starší a že se tato zpráva vztahuje na jiné pečetidlo. Melly uv. m. str. 128, č. 300 nsl., zná velké pečetidlo z 2. poloviny 14. století a sekret, který správně datuje 15. stoletím, a pak „Sigillum minus civitatis Lunae“ ze 16. století, u něhož také předpokládá pečetidlo zachované v Lounech.

⁶³⁾ Pinkava uv. m. str. 80 (s vyobr.), originál v zemském moravském archivu z 19. května 1317 (Cod. dipl. Mor. VI., str. 91, č. CXVIII.) v odd. kl. velehradský G. II. 14.

⁶⁴⁾ Tamže G. 25 a také odlitek.

⁶⁵⁾ Originál v archivu Národního muzea v Praze ze 6. ledna 1322 (viz tab. č. VII.); je to táz listina, na níž visí i pečeť uherskobrodská.

stavek nad ní nemá jednoho okna, nýbrž dvě vedle sebe, a trojúhelníková střecha s makovicí nepřesahuje povysazeného cimbuří postranních věží. Také legenda v jednoduchých liniích jest jinak upravena: + SIGILLVM · CIVIVM DE REDIŠh. Průměr této pečeti dává 64 mm. Na listině z 3. května 1418 vyskýtá se menší, zase podobná pečeť, která má i stejnou legendu, ale v gotickém minuskulním písmu.⁶⁶⁾

Mělník má pečeť, která visí už na listině z r. 1331 a potom se objevuje častěji. Má podobu trojhranného štítu a její výška činí 56 mm a šířka 46 mm. Její obraz je velmi zajímavý: je v něm viděti lva ve skoku, ale bez ocasu, an v pravo hledí, a orlici v levo obrácenou bez pravého křídla a pazouru, oba při sobě a pod korunou. Opis v perlovci mezi dvojí jemnou linií praví: + · S · CIVITATIS · MELNICENSIS · Velká pečeť nezachovala si pečetidla, avšak došlo až na naše časy bronzové pečetidlo sekretu; má také podobu trojhranného štítu, jenž nese obraz podobný obrazu velké pečeti, a jeho výška čítá 37 mm a šířka 32 mm. Opis umístěný v perlových vyjadřuje charakter pečeti: + SECRETVM · MELNICENSIS ~

I pozdější mělnické pečeť udržují si podobu štítkovitou a projevují týž typ jako starší pečeť. Uvádí se obzvláště pečeť z r. 1444, která má opis v gotické minuskule: „Sigillum civitatis Melnicensis“, a z r. 1547, jež je tvaru štítu dole kulatého a nese tarč s obvyklým znamením, výše něhož pečetní pole vyplňuje pěkně rozvinutá stužka s nápisem: „Sigillum civitatis Melnicensis“.⁶⁷⁾

K roku 1331 přísluší také pečeť poddanského klášterského městečka Brumova, zavěšená na listině chované v městském archivu broumovském.⁶⁸⁾ Je na ní vyobrazena labut' a opis praví, že jde o „sigillum civium de Brunov“. Této pečeť nebylo možno užiti, ale je povědoma jiná pečeť, ovšem až z r. 1399, která snad není od prvotní odchylná. Je přivěšena k listině datované „in die ss. Johannis et Pauli martirum“ a uložené v archivu benediktinského řádu v Břevnově.⁶⁹⁾ Je kulatá a nese znamením štítek dole zašpičatělý, s labutí v pravo kráčející. Opis je v perlových a čte se: + S · CIVIVM * DE * BRVNOV

⁶⁶⁾ V Schwarzenberském archivu v Třeboni.

⁶⁷⁾ Tato pečeť na listině universitní knihovny pražské, č. 130, z 1. května 1331, č. 419 ze 17. listopadu 1377; archiv křižovnického řádu v Praze z 27. dubna 1363, archiv ministerstva vnitra A. I., No. 77, a z 28. května 1381. V zemském českém archivu listina č. 715, 721 a 875 z 19. května 1363, 23. června 1363 a 16. března 1371 (Čelakovský uv. m. str. 576, 579 a 590). Vyobrazení na tab. č. VII. podle pečeti z r. 1331. — Pečeti města Mělníka jsou vyobrazeny v Soupisu památek v polit. okresu mělnickém (1899) str. 148 a popsány str. 151. — Melly uv. m. str. 130, č. 305, zná otisk sekretu, jež právem klade do 14. století. Srv. Čas. Spol. př. starož. čes. II. (1895) znak. příl.

⁶⁸⁾ Viz Wintera, Zur Geschichte Braunaus in der Zeit der Luxemburger v Mitt. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. XLIV. (1906) str. 324.

⁶⁹⁾ Č. 144 (viz tab. č. VII.).

R. 1332 po prvé lze se setkat s pečetí města Českých Budějovic, a to na listině z první poloviny září.⁷⁰⁾ Je tu kulatá pečeť v průměru 67 mm a jejím znamením je zed' se třemi věžemi, krajními užšími a prostřední vyšší i širší, jež vesměs mají trojhrannou střechu s makovicí na vrcholu; zed' i věže jsou kvádrovány a na prostřední věži je upevněn štít s dvouocasým lvem, v pravo hledícím, a to tak, že jeho pata jde přes zed' a dotýká se dolejšího okraje pečetního pole, které je na prázdné ploše vyplňeno ornamenty. Legenda je umístěna v perlových: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · BUDIWOYZ. Tato pečeť hned od počátku nazývá se větší pečeť, a skutečně vedle ní se používá menší pečeť, která má totožný obraz a nese opis mezi perlovci: + · S · SECRETVM · CIVIV · D' · BVDWOIS. Má průměr 38 mm, avšak je hrubší práce, nežli je viděti na velké pečeti; zejména kvádrování zdíva je provedeno dosti nepravidelně a postranní věže jsou něco dovnitř nakloněné, kdežto na velké pečeti se poněkud od sebe odkloňují. Roku 1403 objevuje se nový typ menší pečeť, jenž má asi tytéž rozměry a přibližně stejný obraz jako prvotní sekret a opis v perlových: + · S · ECRETVM · CIVIVM · DE · BV · DWOIS. Ovšem původ pečetidla, jímž pečeť byla vytištěna, náležel do doby mnohem starší, jistě asi do poloviny 14. století. Jenže tento sekret byl zanedlouho vyměněn jinou menší pečeť, která celkem podržela starý obraz. Její otisk z r. 1411 není dosti zřetelný, ale lze přece přečísti legendu v gotické minuskule: „Secretum civium de Budwois“.⁷¹⁾

⁷⁰⁾ Ve Schwarzenberském archivu v Českém Krumlově.

⁷¹⁾ Vyobrazení pečetí města Českých Budějovic podává příloha v Köllově Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen. I. 1. (Prag 1901). Srv. F. M. Čapek, Znak města Českých Budějovic (1921). Melly str. 122, č. 282, zná otisk podle typáře nejstarší pečeť dosud zachovaného. Vedle toho uvádí dvě pozdější pečeť, větší i menší, s novým obrazem. Nejstarší otisk v Schwarzenberském archivu v Č. Krumlově je poškozen (Köpl str. 27, č. 42), ale jsou otisky na listinách archivu města Č. Budějovic z 1. srpna 1384, z 11. prosince 1346, z 15. března 1347, 2. května 1348, 13. ledna 1358, 2. srpna 1363, z 8. července 1367, 31. srpna 1369, z 13. prosince 1369, z 5. dubna 1373, 8. dubna 1373, 12. října 1375, 5. listopadu 1377, 24. srpna 1380, 29. března 1381, 1381 bez bližšího data, 20. června 1382, 15. června 1384 (2 listiny), 4. října 1384 (3 listiny), z října 1384, 6. listopadu 1384, 20. června 1385, 17. října 1386, 23. dubna 1387, 21. září 1387, 10. ledna 1388, 5. února 1388, 13. března 1388, 16. května 1388, 1. října 1388, 29. října 1388, 16. prosince 1388, 8. ledna 1389, 30. listopadu 1389, 4. prosince 1389, 18. března 1390, 23. září 1390, 28. září 1390, 11. listopadu 1390, 17. února 1391, 15. května 1391. V archivu Národního muzea v Praze nalézají se budějovické pečeť na listinách z 11. dubna 1373, z r. 1384, 1385, 24. července 1393, 25. září 1394, 29. dubna 1400, 18. února, 6. dubna, 23. dubna 1401, 27. května 1404, 4. dubna a 20. října 1405, 7. prosince 1407, 11. května 1489; sekret je na listině z 24. března 1417 (zlomek). V zemském českém archivu pověruje velká pečeť listinu č. 329 ze 4. prosince 1350 a č. 1149 z 2. června 1405 (viz tab. č. VIII). Obojí listinu přetiskl Čelakovský uv. m. str. 448 a 1017). Popis nejstarší pečeť udává Pangerl, Urkundenbuch des Cistercienserstiftes Goldenkron (Wien 1872) str. 79. Vycbr. nejstaršího pečetidla má Millauer, Über die Erbauung der k. Stadt Budweis, ve spisech učené společnosti 1814 str. 16, ale není příliš zdařilé.

Město Litomyšl bylo poddáno pražskému biskupovi, ale přesto mělo pečeť dosti záhy a již z r. 1335 pochází její doklad.⁷²⁾ Ale je to poškozená pečeť, že není k rozeznání, a teprve pečeť, která pověřuje listinu ze 13. července 1346, je pěkně zachována. Má štítovitou podobu v šířce asi 37 mm a výšce 45 mm a nese znamením lilii na štítu, jenž je poset body. Opis je v perlových: + SIGL'M · CIVIVM · DE · LVThOMIISEL. Tato pečeť byla přivěšena i k listině biskupa Jana Soběslava z 16. března 1383. Melly⁷³⁾ uvádí ještě sekret, pocházející z 15. století, který také byl vyznačen lilií na štítu a byl kulatý, maje v průměru 30 mm, a ohlašuje v opisu gotické minuskuly na stužce, že je „Secretum civitatis . . .“ Podle všeho tato menší pečeť pocházela z téže doby (na konci 15. století), kdy bylo pořízeno nové pečetidlo i na velkou pečeť, která je známa z několika exemplářů 16. a 17. století. Je kulatá, průměr měří 44 mm a v pečetním poli zdobeném vinoucími se úponky rovněž je na ní viděti štit s trojklannou lilií a dvěma listy. Na této pečeti opis je umístěn mezi perlovce a silně vystupující kruh a zní, jsa rovněž proveden v gotické minuskule: **sigillum : ciuitatis : et : ciuium : lutmisenis** + Pečetidlo tohoto typu, které je stříbrné a má volutové držadlo se stříbrným řetízkem, je dosud uloženo v důchodě místní obce.⁷⁴⁾

Nejstarší povědomá listina vydaná rychtářem a přísežnými města Českého Krumlova pochází ze 14. června 1336, a je důležito, že se na ní zachovala přivěšená městská pečeť. Je kulaté podoby a má v průměru 60 mm; jejím obrazem je městská brána o gotickém oblouku, zdobeném a zakončeném fiálou, a ta má na každé straně úsek nízké kvádrované městské zdi s vysokým cimbuřím o dvou zubech a při konci věž s římsou ve výši římsy městské zdi, s úzkým a vysokým gotickým oknem a s trojúhelníkovou střechou vyvrcholenou makovicí; také nad branou zvedá se věž a ta je širší a vyšší postranních, má dvě úzká okna a nad nimi kolem trojúhelníkové střechy ochoz s cimbuřím; na vrchu střechy viděti kříž vešlý do opisu. Legenda v jednoduchých liniích je z části odpadlá, že lze jenom rozeznati: **S · CIVI // W · DNI · PETRI · DE · ROSINBERG**.

⁷²⁾ Viz Zd. Nejedlý, Dějiny města Litomyše str. 303 a na tab. vyobr. nejstarší pečeti. Srv. Diviš-Čistecký, Stadtarchive in Ostböhmen; Das Stadtarchiv zu Leitomischl v Mitt. der Archivsektion der kk. Zentralkommission zur Erforschung u. Erhaltung der Kunst- u. histor. Denkmale VI. Bd. (Wien 1907) str. 77 nsl., kde uvedeny listiny pod městskou pečetí, a pak Jos. Štepánek, Archiv města Litomyše v II. výroční zprávě o měst. vyšších reál. školách v Litomyšli za škol. rok 1877—1878 str. 5. V museu města Litomyše prohlédli jsem zvláště listiny č. 3a, 5, 7, 8, 18, 29, 46 z let 1335, 1347, 1356, 1356, 1383, 1409 a 1516. Na nich visí vesměs původní pečeť, jen na listině z r. 1516 druhá velká pečeť. Vyobr. nejstarší pečeti a pečeti z 15. stol. v Časop. Spol. př. starož. čes. IV. (1896) v znakové příloze.

⁷³⁾ uv. m. str. 130 č. 304.

⁷⁴⁾ Obě pečetidla zachovaná vyobrazena i popsána jsou v Soupisu památek v polit. okr. Litomyšl. (v Praze 1908) str. 126 a 127. — Větší pečeť pořízená koncem 15. století na př. na listině arch. m. Prahy IV. — 2889 z r. 1649, 30868 z r. 1649, 31336 z r. 1662.

Jak dlouho byla tato pečet' podržena v užívání, není možno pověděti, ale r. 1406 se objevuje nová pečeť, k níž se dosud zachovalo železné pečetidlo, uložené u městského úřadu krumlovského. Velikost pečeti zůstala stejná, ale obraz se změnil; představuje městskou hradbu kvádrového zdíva s cimbuřím, jež má uprostřed bránu s vraty ven otevřenými a vyzdviženou mříží; nad kulatým obloukem brány jsou dvě růže a dvě okénka, po každé straně brány zdvihá se kulatá věž s okénkem v části nad hradbou s ocimbuřeným ochozem a kuželovitou střechou, zakončenou makovicí. Mezi věžemi je v pravo nakloněný štít s pěticípou růží a prázdná část pečetního pole má zdoběné mřežování. Opis mezi perlovci je v gotické minuskule: + **sigillum * ci-**
uium * inchrumpnawdnoru d' rošeb.

Obr. 9.
Pečeť města Českého Krumlova z r. 1406.
Le sceau de la ville de Český Krumlov, de 1406.

Vedle tohoto pečetidla může se Český Krumlov pochlubiti ještě dvěma jinými pečetidly, nalezejícími také do 15. století. Jedno se vyskýtá r. 1459 a má opis v gotické minuskule: „+ Sigillum + civium + in Chrumenawe maius“, druhé r. 1443 a legenda praví také v minuskule: „Sigillvm . civivm . ci-
vitatis . Crvmlow“. Obraz nesou stejný, podobný obrazu na druhé pečeti.⁷⁵⁾

⁷⁵⁾ O pečetech města Českého Krumlova jedná Anton Mörath, Zur ältesten Gesch. der Stadt Krummau v Mitt. Ver. f. Gesch. d. Deutsch. in B. XXXVI. (1898) str. 447 nsl., kde také v příloze otištěna vyobrazení obou nejstarších pečetí. O dvou mladších pečetidlech z 2. pol. 15. stol. viz Mitteil. der kk. Centralkommission N. F. XII. Jg. str. XI. Přehled pečetí krumlovských možno podat podle Schmidt-Picha, Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I. (1253—1419) Prag 1908 a II. (1420—1480) Prag 1910. Nejstarší listina s pečetí ze 14. června 1336 (viz vyobr. na tab. č. VIII.) chová se ve Schwarzenb. arch.

Pečet' města S tří b r a je prokázána už r. 1342, ale je částečně ulo-
mená.⁷⁶⁾ Zejména pěkný její otisk se zachoval⁷⁷⁾ z r. 1405, a ten ukazuje, že
kulatá pečeť má průměr 58 mm a nese znamením krásně rozloženou lilií.
Opis je mezi perlovci a tenkou linií: + **SIGILLVM · CIVIUM · DE · MISA**⁷⁸⁾

Značné obohacení vědomostí o pečetech českých měst přináší listiny
na slib věrnosti, který učinila královská města r. 1350 prvorozemému synu
Karla IV. Václavovi pro případ, že by měl nastoupiti po otci na trůn. Zacho-
valo se 12 exemplářů této listiny z různých měst a z nich se nově poznává
zejména pečeť V y s o k é h o M ý t a. Je to pečeť štírovitá a v jejím obrazu je
okřídený drak s hlavou na zad obrácenou a s ocasem dolů stočeným. Její
výška činí 65 mm, šířka 62 mm a opis mezi perlovci má znění: + **S BURGEN-
SIVM · D //// VITATE · HOMVTE ***

Vedle této velké pečeti, s níž se několikrát ve 14. století setkáváme,⁷⁹⁾
mělo Vysoké Mýto ještě menší pečeť,⁸⁰⁾ jejíž otisk je znám z r. 1369. Je to
kulatá pečeť průměru 37 mm a do jejího pole je rovněž položena znamením
saň, ač ne ve skoku jako byla na prvotní pečeti, nýbrž ve stoje. Opis v per-
lovci vyslovuje: **/// ECRETVM · CIVIVM · hOMVTE.** Tato menší pečeť
byla časem nahrazena novou, jak možno viděti na listině z roku 1444, kterou
vysokomýtí přisežní udělují řád cechu kožišníků. Má kulatou formu prů-
měru asi 38 mm, a třebas je poškozená, nasvědčuje, že jejím obrazem je saň
v pravo obrácená, ale s hlavou vzad otočenou a s ocasem zavinutým. Legenda
v perlovci, něco porušená: + **sigillu //// ute** ×⁸¹⁾

Pečeť města S l a n é h o prvně je zmíněna, pokud povědomo, až v listině
z 1. února 1350, která se však nezachovala v originále. Ale až do našich časů

v Č. Krumlově, druhá listina městská s novou pečeťí z 16. listopadu 1406 v arch. krumlov.
prälatury a také tam listina z 1. března 1410, 19. dubna 1425; v měst. arch. v Čes. Krumlově
uložena listina z 13. května 1443, z 27. září 1459, před 10. srpna 1463, 12. srpna 1468, ve
Schwarzenb. arch. v Třeboni z 24. května 1463, v arch. m. Chebu z 8. března 1468.

⁷⁶⁾ Je na listině z 11. listop. 1342 v arch. řádu křižov. v Praze Scr. 35 fasc. 4. No 6.

⁷⁷⁾ Na listině č. 1153 v zem. čes. arch. ze dne 15. června 1405 (Čelakovský uv. m.
str. 1017). Viz tab. č. VIII.

⁷⁸⁾ O mladších pečetech i pečetidlech města S tří b r a viz Soupis pam. histor. a uměl.
v polit. okr. stříbrském (1908) str. 245.

⁷⁹⁾ V zem. čes. arch. č. 330 z 15. pros. 1350 (Čelakovský uv. m. str. 448), č. 691 z 21.
září 1362 (tamže str. 578) — viz tab. č. IX. — a č. 727 z 21. září 1363 (tamže str. 590).

⁸⁰⁾ V univ. knih. praž. na listině č. 364 z 21. března 1369 (viz vyobr. tab. č. IX.).

⁸¹⁾ O pečetech a pečetidlech m. V y s o k é h o M ý t a viz Soupis památek v polit. okr.
vysokomýt. (1902) str. 146 a 154, ale neúplně i nepřesně, pokud jde o nejstarší, a to pro po-
chybení Čelakovského uv. m. — A. V. Šembera, Vysoké Mýto (v Holomouci 1845)
v čl. „Erb městský“ zná jen pečeť z r. 1444, která je povědoma i H. Jirečkovi, Král. věnné
město Vysoké Mýto (1884) v stati „Štit městský“ str. 39. Také D i v i š - Č i s t e c k ý uv. m.
Das Stadtarchiv in Hohenmauth str. 233 uvádí listinu z r. 1444, která je uložena v arch.
Vysokého Mýta. Této jsem užil, ale nemohl jsem prohlédnouti listiny v arch. m. Litomyšle
z r. 1442 (D i v i š - Č i s t e c k ý uv. m. Das Stadtarchiv zu Leitomischl str. 79). Nejstarší pečeť
je také vyobr. v Časop. Spol. př. starož. čes. IV. (1896) znak. příl.

pozůstalo pečetidlo velké pečeti, které zřejmě pochází ze 14. století. To má ve svém poli štíť s dvouocasým lvem, na otisku v pravo nakloněný, a na jeho levém rohu je postaven helm s pokryvkou a klenotem v podobě složeného orlího křídla, posázeného na spodu 14 srdčeky nebo lípopvými lístky ve dvojí řadě; helm drží hoch ve volném šatě v levo hledící, jenž se pravou nohou opírá o vrch štítu a levou dosahuje k okraji pečetního pole. Opis je oddělen na okraji linií a perlovcem, k poli vystouplým kruhem posetým na vnitřní straně kvítky i tenkou linií a vyjadřuje: + S · IGILLVM · CIVITATIS · SLANENSIS +

K této velké pečeti, která má průměr 60 mm, naleží sekret měřící v průměru 40 mm, jehož pečetidlo, pořízené rovněž ve 14. století, také se dochovalo. Sekret má podobný obraz jako velká pečeť, jen chlapec, držící helm, není viděti v celé postavě, nýbrž jen po páse. Sekret tento nebyl zaveden současně s velkou pečetí, nýbrž až někdy koncem 14. století, a to je viděti na písmu legendy i na vzhledu štítu; kdežto na velké pečeti štit je trojhranný, na menší pečeti je dole zakulacený. Legenda v jednoduchých liniích má znění: + SECRETVM · CIVITATIS · SLANENSIS. Ale její písmo je dosti neurovnáno, písmena jsou vesměs menší začátečního S, a snad zhotovitel pečetidla projevoval snahu, aby napodobil starší předlohu, která, ať z jakéhokoliv důvodu, byla vzata z užívání.

Obojí pečetidlo, velké i malé, bylo nahrazeno v 2. polovině 15. století novými pečetidly, kteráž jsou stříbrná, kdežto starší jsou mosazná. Větší z nich má v průměru 52 mm, menší 35 mm. Obě mají znamením dvouocasého lva v pravo hledícího na štitu tarčovitému, na jehož hlavě je posazen kolčí helm s dvojím složeným orlím křídlem jako klenotem; fafrnochý jsou arabeskovitě rozloženy po pečetním poli, v němž je umístěna i vinoucí se stužka s nápisem v gotické minuskule: „Secretum civitatis Slanensis“ a „civitatis Slanensis“. Větší z těchto dvou pečetí zve se tedy sekretem; patrně se mínilo, aby byla menší pečeti vzhledem k staré pečeti 14. století, avšak tato přece vyšla časem z užívání a sekret nastoupil na její místo.⁸²⁾

Roku 1362 řada měst vydala přiznávací listy v důsledku rozkazu císaře Karla IV., aby vzhledem k chystané válce s Uhry a Rakušany byly zařízeny

⁸²⁾ Otisky zachovaných pečetidel poslal mi laskavě p. vrch. of. Hulinský, správce arch. města Slaného, jenž mi pečetidla přivezl i do Prahy, ač jsem je prohlédl na místě, k pořízení reprodukce. — Pečetidla slánská jsou popsána, avšak chybějí, v Soupisu památek v polit. okresu slánském (1904) str. 225, kde i vyobrazení mylně označena. Správně je určuje Melly uv. m. str. 137 č. 322—325, ale nemohu souhlasiti, že by č. 324 v legendě projevovalo napodobení písma 14. století a vzniklo v 15. století; nedopatření v této věci je asi zaviněno špatným nezřetelným otiskem, jež měl Melly v rukou. Jindř. Hulinský v čl. O znaku města Slaného v Slánském obzoru XXXII. 1924 str. 47 dal se svésti chybňím datováním v Soupisu památek, ač správné označení najde se i při vyobr. v Slánském obzoru I. 1893 str. 33, 40 a 86, v Sedláčkových Hradech a zámcích čes. VIII. str. 131. Srv. Časopis Spol. př. starož. čes. V. (1897) str. 22 znaková příloha. Vyobrazení čtyř nejstarších pečetidel chovaných v arch. města Slaného viz na tab. č. XI.

obilní sklady na různých místech. A tím je umožněno, poněvadž se tyto listiny na tuto povinnost ještě počet rozhojňují, že se stává povědomou pečeť četí do té doby nepřicházejících, zvláště města Poličky, Chrudimě, Vodňan, Tachova, Sušice a Písku. A protože císař zároveň nařídil některým městům, aby také připravila zásoby zbraní k zemské potřebě, přiznávací městské listiny na tuto povinnost ještě počet rozhojňují, že se stává povědomou pečeť města Králové Hradce, Nymburka, Domažlic, Berouna a Netolic.⁸³⁾

Pečeť města Poličky je podoby trojhranného štítu nesoucího něco vystouplý štit, na němž je dvouocasý lev pod korunou ve skoku, v pravo hledící, a k němu se přimyká poloviční orlice v levo hledící rovněž pod čelenkou.⁸⁴⁾ Rozměry pečeti činí 57 mm výšky a 48 mm šířky. V opisu, odděleném perlovci, se čte: + **SIGILLUM : CIJIVM · DE · POLITZ**

Podobné znamení na štítu jako na nejstarší pečeti lze pozorovat i na mladších pečetech, k nimž jsou zachovány typáře, pocházející z první poloviny 16. století. Je to stříbrné pečetidlo průměru 43 mm a stříbrné menší pečetidlo průměru 27 mm, jež mají obě opis a nápis v gotické minuskule.⁸⁵⁾

Chrudim má kulatou pečeť v průměru 61 mm⁸⁶⁾ a v poli posetém trojbody je vyobrazena velká volná orlice, která má hlavu v levo obrácenou, ale drží zobec vztýčeně; podle její hlavy i pazourů jsou umístěna písmena CR V D IM a opis oddělený trojí linií, z nichž střední je silnější, praví: + **Σ · CIVIVM · CIVITATΙΣ · CRVDYΜENΣΙΣ.** Melly⁸⁷⁾ zná ještě otisk pečetidla 15. století, jež mělo totéž znamení jako starší pečeť, a rozdíl byl jen v tom, že nemělo kolem něho písmen udávajících jméno města. Bylo kulaté o průměru 36 mm a mělo nápis v gotické minuskule, počínající nad hlavou orlice mezi liniemi a končící růžicí: „Sigillum minus civitatis Chrudim.“⁸⁸⁾

Město Vodňany pověřovalo listiny malou kulatou pečetí⁸⁹⁾ průměru 40 mm, která nesla obrazem dvouocasého lva v pravo hledícího na štítku

⁸³⁾ Viz Čelakovský uv. m. str. 575 č 398 a str. 577 č. 399.

⁸⁴⁾ V zem. čes. arch. listiny č. 685 a 695 ze 16. září a 21. září 1362 (viz tab. č. VII.).

⁸⁵⁾ Melly uv. m. str. 132 č. 311 zná otisk pečetidla menšího a klade je do 15. století. Obě pečetidla v otiscích přináší Soupis památek v polit. okr. poličském (1906) str. 82. Většího se užívalo — má opis: Sigillum communitatis civitatis civium Policz — ještě v 17. století, jak svědčí pečeť v arch. m. Prahy IV. — 30677 z r. 1623.

⁸⁶⁾ Pečeť města Chrudimě visí na listině zem. čes. arch. č. 686 a 728 (viz tab. č. X.) ze 16. září 1362 a 21. září 1363 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 590). V Časop. Spol. př. starož. čes. VI. (1898) v znak. příloze je vyobr. nejstarší pečeť.

⁸⁷⁾ uv. m. str. 123 č. 286; je to patrně táž pečeť, která je vyobrazena v Ott. slov. nauč. XII. str. 419 a které se užívalo ještě v 17. stol. (viz arch. m. Prahy č. IV. — 32918 z r. 1653).

⁸⁸⁾ Pečetidla chrudimská zachovala se až z mladší doby, ze 17. a 18. století (Soupis památek v polit. okr. chrudim. str. 119), majíce stále znamením orlici.

⁸⁹⁾ Nejstarší pečeť města Vodňan v zem. čes. arch. č. 688 (viz tab. č. IX.) a č. 709 ze 16. září 1362 a 24. dubna 1363 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 579), kdežto na listinách č. 722 a 1150 z 23. června 1363 a 4. června 1405 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 1017) se nezachovala nebo je odloupnutá.

a kolem legendu v perlových mezi dvojí linií: + **SIGILLV · CIVIV · D · WOD-NANO**. Toto znamení přišlo i na pozdější pečeť, která je zavěšena na listině v archivu krumlovské prelatury z 1. dubna 1411, jen na pravou stranu erbu byla přidána lžice a v levo kladivo.⁹⁰⁾ Avšak již na listině z 27. dubna 1412 v též archivu objevuje se jiná pečeť, jejíž opis svědčí, že jde o velkou pečeť. Opis je v gotické minuskule: * + **sigillum * maius * cinium * : * ciuitatis * wodnanensis *** a obraz představuje městskou věž na cimbuří a v její bráně postavu sv. Václava s praporcem v pravici a štítem v levici. Opis předcházející pečeti uchoval si formu legendy nejstarší pečeti, a to se zdá potvrzovat domněnku, že obě první pečeť byly menšími pečetmi.

Pečeť města Tachova je kulatá průměru 55 mm a na ní se spatřuje dvouocasý lev s čelenkou na hlavě, v pravo nízko skákající, ale s hlavou natřenou na stranu. Kolem toho obrazu čte se legenda ohrazená perlovcem ve dvojí linii: + · **SIGILLVM * CIUIVM * DE * TACHAW** . Zkonstruování legendy i přesnější popis pečeti je umožněn obzvláště otiskem na listině archivu Národního muzea,⁹¹⁾ která je však datována až v pátek před sv. Šitem 1418.

Sušická městská pečeť je také kulaté podoby a má v průměru 50 mm. Otisk z r. 1363 je poškozen, ale za to se zachoval pěkný exemplář⁹²⁾ z r. 1405 a bronzový typář, který je uložen v archivu Národního muzea v Praze. Že se neztratil, souviselo také s tím, že se ho užívalo až do konce 17. století, ne-li déle, třebas byla v platnosti ještě jiná pečetidla.⁹³⁾ Nejstarší pečeť na mřežo-

⁹⁰⁾ Listinu z 1. dubna 1411 a 27. dubna 1412 uveřejňuje Schmidt-Picha, Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I. str. 178 č. 670 a str. 179 č. 671. V arch. krumlovské prelatury chovají se ještě jiné vodňanské listiny s městskými pečeťmi, a to z 27. dubna, 4. září, 21. prosince 1412, 3. května 1416; visí na nich vesměs malá pečeť (tamže str. 179 č. 672, str. 180 č. 673, str. 181 č. 674, str. 187 č. 681), jež je tak označována i v textu. — Mladší pečetidla městská viz v Soupisu památek v polit. okr. píseckém (1910) str. 357.

⁹¹⁾ Na listině zem. čes. arch. č. 719 je pečeť rozbitá (z 23. června 1363; viz Čelakovský uv. m. str. 576). Původní znamení podržela si i pozdější tachovská pečeť, nejspíš z 15. století, kteráž je dosti hrubá a má průměr 60 mm. Znám ji z pozdního otisku arch. m. Prahy č. IV. — 18906 z r. 1666. Opis v gotické minuskule: † Sigillvm civivm Tachovie civitatis, a slova jsou v něm od sebe oddělována růžičkami. Vyobr. na tab. č. VIII. podle pečeti listiny z 1. dubna 1418.

⁹²⁾ Obě pečeť visí na listinách zem. čes. arch. č. 710 a č. 1151 (viz tab. č. X.) z 24. dubna 1363 a 6. června 1405 (Čelakovský uv. m. str. 579 a 1017), kdežto na listině č. 717 z 11. června 1363 (tamže str. 576) je odloupnutá. Nejstarší známá zmínka o „sigillum civium de Schuetenhauen“ je v listině z 13. července 1290 (Reg. Boh. Mor. II. č. 1505 str. 648).

⁹³⁾ Mladší otisky nejstarší pečeť m. Sušice v arch. m. Prahy na př. IV. — 31667, 14878, 19617, 5150 z r. 1659, 1677, 1680, 1686. — Menší gotické pečetidlo chová se v museu města Sušice. Má v obrazu branu s otevřenými vraty a vytaženou mříží, od níž se na každou stranu lomí kus ocimbuřené a kvádrované zdi; za branou zdvihá se čtyřboká věž, z níž jsou viděti dvě strany, a ta má na každé viditelné straně okénko — je kvádrového zdiva — a svrchu nad cimbuřím vysokou jehlancovou věž s makovicí na vrcholu; nápis na stužce vinoucí se dokola praví v gotické minuskule, že je to „Secretum ciwivm de Suschicz“ (viz

vaném poli s body v kosočtvercích nese městskou hradbu do kruhu vedenou, kterou na spodu obtéká voda(?); zed', jež je kvádrového zdiva a má cimbuří, je v popředí uprostřed prolomena branou o špičatém oblouku, uzavřenou s můstkem. Z ohrady vyrůstají tři věže, z nich prostřední je širší a vyšší, a ta má také větší a širší okno s gotickou kružbou pod lomeným obloukem, kdežto v postranních věžích je po jednoduchém oknu také s lomeným obloukem; každá věž kvádrového zdiva má svrchu cimbuří a nad ním trojúhelníkovou střechu s makovicí na vrcholu. Opis je omezen perlovci: + · SIGILVM · CIVIVM · DE · SCHVTENhOVEN ·

Obr. 10.
Pečetidlo města Sušice,
La matrice du sceau de la ville de Sušice.

Město Písek prokazuje se pečetí, která je kulatá, má v průměru 68 mm a je známa ve velmi četných otiscích ze století 14. a počátku 15. Její znamení představuje městskou zed' vystupující z pečetního pole, jež má cimbuří a volnou bránu o špičatém oblouku; zed' je kvádrovaná právě tak jako dvě věže ze zdi rostoucí, jež mají svrchu čtyři okna v řadě a nad nimi valbovou střechu se dvěma makovicemi na hrotech. Mezi věžemi, jež jsou dosti široké, vznáší se nahoře půlměsíc v první čtvrti a na vnější straně každé věže je umístěna pěticípá hvězda, dole mezi věžemi přímo nad hradbou (ve středu pečeti) je položen bod.⁹⁴⁾ Opis je v perlovečích a zní: + · SIGILLVM · IVDICIS · ET · CIVIVM · DE · ARENA ·

arch. m. Prahy č. IV. — 24342 z r. 1707). Vyobr. nejstaršího pečetidla přináší Fr. Čáda, Pečetidla českých měst a obcí v arch. Národního musea v Praze (zvl. ot. z Časop. Spol. př. starož. čes. XXXIV. 1926), kde i jiná sušická pečetidla z mladší doby uvedena.

⁹⁴⁾ Pečetí města Písku je zachováno mnoho; v čes. zem. archivu č. 723 a 1148 z roku 1363, 1374 a 1405 (Čelakovský uv. m. str. 576 a 1017), ale zvláště na listinách universitní knihovny pražské č. 406 z r. 1376, č. 521 (1387), č. 539 (1389), č. 547 (1390), č. 569 (1392), č. 585 a (1395), č. 610 (1397), č. 642 (1400), č. 664 (1404), č. 689 (1407), č. 722 (1410), č. 728 (1411), č. 732/1

Hradec Králové může se pochlubiti zajímavou pečetí. Je kulatá v průměru 72 mm a na jejím poli je položen trojhranný štít, dotýkající se jeho kraje, na němž viděti dvouocasého lva ve skoku. Ve třech volných úsecích pečetní půdy stojí pak písmena, vyjadřující jméno města, a to tak, že svrchu je umístěno písmeno σ , na levé straně r a a pod sebou a na pravé straně podobně **T** a **X**. Legenda mezi perlovci v dvojí jemné linii praví: + **SIGLLVM · CIVIVM · CIVITATIS · GRECENSIS ***

Týž obraz, jak je na nejstarší pečeti, avšak bez písmen, přešel potom i na mladší pečeti, zejména na velké stříbrné pečetidlo s počátku 16. století, které je do dnes zachováno. Je v průměru 52 mm a na něm kolem štítu se lvem je viděti obrouček podoby trojlístku a na stužce, která jej obtáčí, čte se nápis: **SIGILVM CIVITATIS GRECENSIS SUPRA ALBEAM**. Vedle něho došlo našich časů menší stříbrné pečetidlo o průměru 24 mm, které nese v obrubě jetelového trojlistu gotické písmeno \mathfrak{g} na štítku a v cípech má vyryta písmena: **se · gre · re**. Toto pečetidlo pochází z 15. století.⁹⁵⁾

V Nymburku bylo používáno kulaté pečeti, mající v průměru 42 mm, a na jejím poli je volně postaven v pravo lev ve skoku s dvojitým ocasem a s čelenkou, k pravé straně obrácený, a v levo věž s cimbuřím o čtyřech zubech a velkým gotickým oknem s kružbou pod lomeným obloukem. To je malá městská pečeť, jak vysvětluje legenda mezi liniemi: + **MIN · SCIVITATIS · NVENBVRGEN · SVPALBEA**. Později tato pečeť byla nově upravena, ač podržela velikost i obraz beze změny; jen hvězda byla přidána po levé straně a legenda má jiné znění: + **S · MINVS · CIVIVM · DE · NVENBVRGA**. Ale i větší pečeť je známa, a to z listiny pocházející z r. 1413. Měří v průměru 48 mm a má týž obraz jako prvnější pečeť, jen hvězda podle věže

(1411), č. 734/1 (1411), č. 742 (1412). — Vyobr. v Sedláčkových Hradech a zámcích čes. VII. 187 a Dějinách m. Písku I. O starších pečetech se zmiňuje i Soupis památek v polit. okr. píseckém (1910) str. 249, a zvláště poukazuje na pečeť Schwarzenb. arch. v Třeboni z r. 1432, 1444, 1447 (průměr 42 mm) a z r. 1424 (40 mm s opisem v minuskule). Viz vyobr. na tab. č. I.

⁹⁵⁾ Pečeť města Hradce na listinách zem. čes. arch. č. 690 (tab. č. IX.) a 726 z 21. září 1362 a 15. září 1363 (Čelakovský uv. m. str. 577 a 588). Zachovaná pečetidla jsou popsána v Soupisu památek v polit. okr. královéhradeckém (1904) str. 86 a 87, zvláště také mnou uvedené starší typáře. Melly uv. m. zná jen větší pečetidlo, jež klade do 15. století, a pak tři pečetidla ze 16. století. V Pam. arch. II. (1857) str. 182 jsou pojmenovány čtyři městské stříbrné typáře. Pečeť se znakem čes. lva z 15. století popsána a vyobrazena v Mitt. der k. k. Central-Commission N. F. XIV. (1888) str. 119, pečeť nesoucí na štítku G a jiné mladší pečeť v Časop. Spol. př. starož. čes. III. (1895) v znak. příl. a viz i čl. Doměčka, Znak m. Hradce Králové tamže V. (1897) str. 71. O městských pečetech zmiňují se i Solař, Dějepis Hradce Králové nad Labem (v Praze 1870) str. 25 a 588 a B. V. Spiess, Přispěvky k starému místopisu a dějinám Hradce Králové (1895) str. 20; oba podle Bienenberga, Gesch. der Stadt Königgratz (1780) str. 210 uvádějí popis pečeť z r. 1397; „literam... sigillo magno rotundo... de cera alba... in pressula pergameni pendente sigillatam, in cuius sigilli medio unus clipeus et in eodem figura unius leonis sculpta, videbantur litere... circumferenciales eiusdem sigilli“.

chybí⁹⁶). Opis je oddělen perlovcem a jemnou linií a má znění: +S · CIVIVM · D'NVENBURG · SVPER · ALBIAM

Obr. 11.

Pečef města Nymburka z r. 1355.
Le sceau de la ville de Nymburk, de 1355.

D o m a ž l i c e vykazují prvotní pečeť, pokud známo, v kulaté podobě o průměru 47 mm. Jejím obrazem je městská zeď s cimbuřím o třech zubech a s volnou branou o lomeném oblouku uprostřed. Po stranách zdi jsou přistavěny věžičky, které jen málo převyšují trojúhelníkovou střechou s makovicí cimbuří. Ve věžích jsou okna, v každé jedno, a zdivo je kvádrováno.⁹⁷ Legenda, poškozená, mezi dvojitými liniemi (se silnou a slabou) dává slova: + S · CIVIV // / ThAVST

V B e r o u n ě byla v platnosti velká pečeť, jejíž průměr je dán 80 mm. Jejím obrazem je velká brána o lomeném oblouku se zdviženou mříží, na skále postavená, v níž kráčí medvěd v pravo obrácený. Brána je prolomena do ocimbuřené městské zdi, při níž jsou přistavěny dvě věže, každá po jedné straně brány; tyto věže jsou úzké a mají až nahoře po okénku a nad ním povysazený ochoz o dvou okénících s jehlancovou střechou, zakončenou makovicí, která vchází až do legendy. Zdivo má kvádrování a v koutech zdi mezi branou a věžemi je naznačeno větvoví s každé strany. Z cimbuří městské zdi roste rytířská postava, která má v pravici meč opřený o rámě a levicí si kryje

⁹⁶) První typ malé pečeti je povědom z listiny datované 27. října 1355 ve stát. archivu vratislavském Öls Fremde Urkunden XVI. 499 č. 7 (fotografií mi zapůjčil státní histor. vydavatel. ústav). Jinak pečeť n y m b u r s k é visí na listinách čes. zem. arch. č. 692 z 21. září 1362 (Čelakovský uv. m. str. 579) a univ. knih. praž. č. 746/5 z 26. května 1413 (vyobr. tab. č. II). — Kulhánek, Král. město Nymburk (1911) str. 20 zná podle Čelakovského pečeť z roku 1362.

⁹⁷) V čes. zem. arch. listina č. 702 (vyobr. peč. viz tab. č. X.) z 15. února 1363 (Čelakovský uv. m. str. 579). Mladší domažlická pečetidla popisuje a přináší Soupis památek v polit. okresu domažlickém (1902) str. 27 a 28; jsou to dva stříbrné typáče z konce 15. století a velké stříbrné pečetidlo z r. 1610; jejich obrazem je ocimbuřená hradba s branou o vratech ven otevřených a se dvěma věžemi, mezi nimiž ze zdi roste anděl s napřaženým mečem v pravici.

prsa štítem s dvouocasým lvem.⁹⁸⁾ Legendou jsou slova v perlových: + S . CIVITATIS . DE . BERN . REGI . B /// MIE. Typ původní pečeti přechází i na mladší pečeti, a zvláště je zachováno pečetidlo,⁹⁹⁾ které je stříbrné, pochází z 2. poloviny 16. století, měří v průměru 46 mm a má opis: S CIVITATIS DE BERN BOHEMIE, v němž slova jsou od sebe oddělena ratolištkou.

Roku 1362 také městečko Netolice přihlašuje se vlastní pečetí, která je kulatá a má v průměru 54 mm. Na zdobeném poli nese vyobrazení sedící Panny Marie s Ježíškem na ruce, obklopené květy, a má opis omezený perlovcem v dvojí linii: + SIGILLVM · NOTOLICENSIS · OPIDI[· AD · CA] VSAS

To prvotní znamení udrželo se i na pozdějších pečetech, jak svědčí i některá dochovaná pečetidla, ač jsou původem značně mladá.¹⁰⁰⁾

Pelhřimovská městská pečeť po prvé je zmíněna r. 1359, avšak nepoznává se o ní nic určitějšího.¹⁰¹⁾ A také bronzové kulaté pečetidlo, které se udrželo až do nynějších časů, je takového rázu, že vyslovení přesnějšího úsudku je ztíženo. Jen se zdá, že pochází už z první polovice 14. století a že bylo upraveno mezi r. 1364—1396. Měří v průměru 50 mm a vzadu je opatřeno výstupkem s otvorem. V pečetním poli, jež je posázeno pravidelně drobnými křížky, možno viděti znamením dvě věže kvádrového zdiva, jež jsou čtyřhranné a obracejí hranu do předu. V přízemku jsou obě věže rozšířeny a mají v něm vysoké, úzké okno, jež se opakuje i v poschodích na obou viditelných stranách. Nahoře na věžích je naznačen něco vystupující ochoz s cimbuřím a výše něho vybíhá nevysoká stanová střecha, zakončená makovicí. Mezi oběma věžemi spatřuje se brána s okovanými vraty dokořán rozevřenými a v ní stojí poutník hledící v pravo, maje v levici berlu. Nad branou je položen štít, jenž vyplňuje celou plochu mezi věžemi až pod ochoz, dotýkaje se patou oblouku brány, a má svrchu tři stěnky cimbuří; je vodorovně půlen,

⁹⁸⁾ V čes. zem. arch. na listině č. 703 (viz tab. č. X.) z 5. března 1363 (Čelakovský uv. m. str. 579). Srv. Vávra, Paměti král. m. Berouna (1899) str. 9, kde se uvádí i starý popis pečeť v českém překladu, prý z roku 1353 podle libri erectionum na základě zápisu v pamětní knize děkanské.

⁹⁹⁾ V museu města Berouna. Přivezl mi to pečetidlo k prohlédnutí p. prof. K. Kazda.

¹⁰⁰⁾ Na listině v zem. čes. arch. č. 698 z 16. října 1362 (Čelakovský uv. m. str. 579). Srv. Theodor Antl, Dějiny města Netolic (1903) str. 10. — Mladší pečeť a pečetidla viz Soupis památek v polit. okr. prachatickém (1913) str. 189 nsl. Srv. Čádauv. m. str. 26.

¹⁰¹⁾ O pečetech města Pelhřimova Jos. Dobíáš, Znak a pečeť města Pelhřimova v Časop. Spol. př. starož. čes. XXVI. (1918) str. 47. V Soupisu památek v polit. okr. pelhřimovském XVIII. (1903) str. 166 popsána a vyobrazena zachovaná pečetidla, ale nejstarší omylem datováno 16. stol., ač už Melly uv. m. str. 131 č. 308 položil to pečetidlo do 14. stol. (Melly se zmiňuje ještě o dvou pečetních typech z 15. a 16. stol.). Nejstarší zmínka o pečeť města Pelhřimova čte se v listině ze 7. října 1359 inserované v Libri erectionum I., ale není pojata do edice (L. e. I. str. 13 č. 21): „Literas fidelium nostrorum iudicis et iuratorum ac tocius communitatis opidi in Pilgremis, sigillo dicti opidi in pendentia presula pergameni de communi cera sigillatas... nos recepisse noveritis“. Upozornil mne na ni p. prof. dr. J. Dobíáš, který mně přivezl k prozkoumání i samo pečetidlo. Srv. Čádauv. m. str. 26.

a je-li v hořejší části položeno břevno, v dolejším dílu jsou vyobrazeny dvě supí hlavy s hrdly v pravo obrácené. Ale zdá se, že právě ty supí hlavy byly později přidány do štítu a štít za tím účelem upraven. Opis je ohraničen drobným perlovcem a praví: + SIGILLV * CIVIVM * IN * PILGREINIS ~

Obr. 12.

Nejstarší pečetidlo města Pelhřimova.
La matrice originale du sceau de la ville de Pelhřimov.

Této pečeti používalo se jako větší pečeti až do poslední čtvrti 17. století, vedle toho se však pečetilo i menší pečetí, jejíž typář z 1. polovice 15. století je uložen v archivu Národního muzea v Praze. Je mosazný, kulatý o průměru 32 mm, značněji opotřebovaný a tenký a vzadu má slabé držadlo s otvorem. Pečetní obraz mnoho se nezměnil vzhledem k starší pečeti. Představuje hradbu s cimbuřím, do níž je prolomena otevřená brána, něco vyšší hradby, také s cimbuřím; v bráně stojí poutník, jenž se opírá pravicí o hůl. Po každé straně brány zdvihá se vysoká věž, která má zamřížované okno, cimbuří a sedlovou střechu se dvěma makovicemi. Nad branou mezi věžemi položen je štít s břevnem. Poněvadž obě věže zasahují svými hořejšky až přes obrubu pečetního pole, legenda je posunuta na levé straně níže a praví v gotické minuskule: *Sigillum · civium · de · pelhrzimow.* Pečetidla tohoto sekretu bylo nepochyběm hojně používáno, a to až do r. 1673, a třebas vedle něho bylo kolem r. 1590 pořízeno nové stříbrné pečetidlo — bylo podle všeho onomu velmi podobné — není divu, že musilo být pro poškození i vyspraveno. Stříbrné pečetidlo konce 16. století se nezachovalo a materiál není tak snesen, aby bylo lze na jistotu postavit jeho vzhled a obraz.¹⁰²⁾

Na listině z r. 1371, která je uložena v archivu želivského kláštera, zavěšen je nejstarší známý otisk pečeti města H u m p o l c e a otisk téhož peče-

¹⁰²⁾ Dobříš uv. m.

tidla visí i na listině z r. 1385. Tato pečet¹⁰³⁾ je kulatá, má průměr asi 49 mm a nese v poli štítek zaoblených ramen a dole zašpičatělý, jehož znamením je kolmo postavená a hrotom vzhůru obrácená zavinutá střela. V úsecích pečetního pole na všech třech stranách štítu jsou vloženy ratolesti, a legenda, ohrazená perlovcem, má znění: + S + CIVITATIS + GVMPOLDENSI ·

Pečet' města Žlutic je nejdříve doložena na listině z r. 1375. Je kulatá¹⁰⁴⁾ o průměru 51 mm a obraz, který ji vyznačuje, je trojhranný štit ne-soucí hrábě. Pečetní půda je ve volných úsecích vyplněna vinoucími se úponky a opis v jednoduchých liniích praví: + S' + CIVITATIS * DE * LVTIZC

Obr. 13.

Pečet' města Žlutic z r. 1375.
Le sceau de la ville de Žlutic, de 1375.

Město Horazdovice, pokud je povědomo, může se vykázati pečetí už r. 1378 a k tomu má i zachované pečetidlo, jímž tato pečeť byla vytisknuta. Pečetidlo je mosazné a jeho průměr měří 62 mm. V poli této pečeti, jež je zdobeno květinovými úponky, na skále stojí dvě věže kvádrového zdiva, jež mají každá vysoké okno o lomeném oblouku a svrchu rozšířený ochoz. Dole na každé věži je položen trojhranný štítek se znamením střely v levo letící a nahore nad věžemi vznáší se šesticípá hvězda s tečkou před ní i za ní. Opis je v perlovci a má majuskulní zdobená písmena: + S' · CIVIVM · : IN · HORAWICZ ·

¹⁰³⁾ Na dvě listiny archivu kláštera želivského s pečetmi města Humppolce upozornil mne p. prof. dr. J. Dobiáš, jenž mi zprostředkoval i zapůjčení listin do archivu města Prahy k ofotografování. Listiny přivezl p. opat želivský JMt. Bedřich Vavroušek. Vyobr. viz na tab. č. X.

¹⁰⁴⁾ Na listině v arch. metropolit. kapituly u sv. Vítá v Praze z 1. července 1375 sign. XIV. 26.

Obraz, který je vyryt na prvním typáři, přešel i na jeho nástupce a vyznačoval i sekret, od něhož jsou doklady z 1. poloviny 15. století. Jen se na něm projevovala ta úchylka, že na spodku věží nebylo erbů a hvězda nad věžemi je o pěti cípech. Sekret, jehož pečetidlo se ztratilo, měří v průměru 40 mm a opis v majuskule praví: „Secretum civium in Horawicz“.¹⁰⁵⁾

Z r. 1378 zachovala se pečeť města P o h o ř e l i c. Je kulatá¹⁰⁶⁾, průměru 38 mm a na jejím poli je položen trojhranný štit nesoucí volnou bránu v městské zdi, kteráž má na každém konci nízkou věž s trojúhelníkovou střechou, ale částečně jen viditelné; nad branou se špičatým obloukem zdvihá se uprostřed vyšší věž, jež má svrchu široký ocimbuřený ochoz. Volné úseky pečetního pole jsou zdobeny listovým ornamentem a opis v perlových zní:

+ SIGILLVM · CIVIVM · DE · POHORLIC

Na listině z 10. září 1382 visí něco poškozená pečeť města I v a n č i c.¹⁰⁷⁾ Je kulaté podoby, průměru 38 mm a v její mřežované pole je umístěn trojhranný štit se třemi pintami. Opis mezi perlovci v dvojích slabých liniích má znění: + S[IGI]LLUM · CIVITATIS · [DE · EYWANCZ]ICZ .

Jistě ze 14. století pochází pečeť města J e m n i c e. Má kulatý tvar o průměru 43 mm a jejím obrazem je nízká městská zed' s cimbuřím, na jejímž každém konci zvedá se úzká věž, každá s jedním oknem a svrchu s ocimbuřeným ochozem; mezi věžemi je položen trojhranný štit s orlicí v pravo hledící.¹⁰⁸⁾ V legendě mezi perlovci čtou se slova: + SIGILLVM * CIVIVM * DE * IEMNICZ

Malé městečko S v i n y, „opidum in Swyn“, zachovalo si pečeť na listině z 21. června 1391. Chová se v archivu krumlovské prelatury¹⁰⁹⁾ a má kulatou pečeť se štítem, na němž je znaméním roh. Opis praví: „+ Sigillum civium de Zveync“.

Věku 14. naleží beze vší pochybnosti ještě pečeti řady měst, tak Fulneku, Telče, Slavonic, Unčova na Moravě, Třeboně, Náchoda, Jílového, Slavětína, Kolince, Lanškrouna, Brandýsa nad Labem v Čechách. Pečeť města F u l - n e k u má ve svém poli širokou věž, postavenou na skále, která má dvojí úzké gotické okno vedle sebe a svrchu široký ochoz s cimbuřím o třech stěnkách; s každé strany věže je položena zavinutá střela hrotem vzhůru.¹¹⁰⁾ Prů-

¹⁰⁵⁾ O vývoji pečeti města H o r a ž d o v i c viz St. K. V y d r a, O znaku a pečeti města Horažďovic v Pam. arch. XXIII. (1909) str. 307.

¹⁰⁶⁾ Odlitek v zem. mor. arch. podle listiny z 22. září 1378 (viz tab. č. IX.); podle této pečeti má vyobr. i P i n k a v a u v. m.

¹⁰⁷⁾ Pečeť v zem. mor. arch. na listině uložené v Bočkově sbírce poškozená; tam i odlitek. Vyobr. přináší P i n k a v a u v. m. I mladší i v a n č i c k á pečeť ze 16. stol. podřela původní znamení (Mitt. der k. k. Central-Commission N. F. XIII. 1887 str. CXIII.).

¹⁰⁸⁾ Pečeť na listině z r. 1418 ve Schwarzenberském archivu v Třeboni.

¹⁰⁹⁾ Viz S c h m i d t-P i c h a: Urkundenbuch der Stadt Krummau I. str. 106.

¹¹⁰⁾ V zem. mor. arch. odd. zruš. klášterů, Fulnek, Augustiniáni F. 2. z 31. července 1446 (tam i odlitek).

měr pečeti měří 48 mm, opis v perlových mezi dvojí tenkou čarou praví:
+ SIGILLVM CIVIVM DE WLNEC

Obr. 14.
Pečeť města Fulneka (odlitek).
Le sceau de la ville de Fulnek (moulage).

Město T e l č používalo pečeti,¹¹¹⁾ která má v průměru asi 52 mm a nese pětilistou růží, a ta má na semeníku pod liliovitou korunkou písmeno M. Opis je umístěn mezi jemné perlovce v dvojí tenké čáře: + SIGILLVM · CI-VITATIS * IN TELTSCH *

U města U n ċ o v a není známa velká pečeť, nýbrž jenom sekret.¹¹²⁾ Je kulatý a v poli nese trojhranný štit, v němž je umístěn špičkou vzhůru jiný trojhranný štit se znamením orlice v pravo hledící. Průměr sekretu měří 36 mm a opis, začínající něco niže na levo od vrcholu pečeti, v perlových zní:
+ SECRETVM · CIVIVM · NOWE · CIVITATIS

Město T ř e b o ř i má zachováno bronzové pečetidlo průměru 60 mm. Jeho obraz představuje nízkou zaoblenou městskou zed' kvádrového zdiva s cimbuřím a z ní se zvedají dvě věže, které mají každá velké gotické okno a nad ním dvě menší a svrchu cimbuří a trojúhelníkovou střechu s makovicí. Nad hradbou mezi věžemi je položen trojhranný štit s pěticípou růží, a ta je i znamením praporce vzhůru se vznášejícího na žerdi vystrčené z pravého okna

¹¹¹⁾ Tamže spolu s odliatkem. Vyobr. viz v Mitt. der k. k. Central-Commission N. F. XIII. 1887 str. CXIV.

¹¹²⁾ Nejstarší pečeť u n i č o v s k á visí na listinách zem. mor. arch. z roku 1440 a 1484. V arch. m. Olomouce velmi poškozená pečeť z poč. 15. stol. Vyobr. P i n k a v a u v. m.

věže ve volný díl pečetního pole mezi věžemi.¹¹³⁾ Opis je omezen perlovcem a linií: + S · IGILLVM · CIVIVM · WITIGNAW

Podobné starobylé bronzové pečetidlo má město Náchod. Je kulaté podoby průměru 40 mm a nese obraz vysoké městské hradby kvádrového zdiva s cimbuřím o třech zubech, v níž je široká volná brána o špičatém oblouku s vytaženou mříží; po každé straně zdi zdvihá se věž, jež má v přízemí dvě okna, v poschodí okno lomeného oblouku a svrchu cimbuří o třech stínkách. Nad zdí mezi věžemi je viděti štítek s dvouocasým lvem v pravo obráceným. Opis je v perlových o slovech: + S + CIVIVM + DO + NACHO-DENSIVM. Toto pečetidlo je opatřeno malým držátkem, podobajícím se křidlu, jež má malý otvor na řetízek. A ještě třeba připomenouti, že na volných úsecích pečetní plochy jsou vyryty vždy čtyři spojené obloučky, otevřené směrem k obrazu.¹¹⁴⁾

Také město Jílovice má krásnou památku v pečetidlu ze stříbra, práce velmi pěkné. Jeho průměr měří 62 mm a v poli kosočtverečně mřežovaném a růžičkami zdobeném nese dvouocasého lva v pravo hledícího ve skoku. Toto znamení má zvláštnost, že ve lvově těle je vyryto písmeno K. Opis je ohraňen perlovcem ve dvojí jemné linii, a začínaje něco na levo posunut od vrchu pečeti, praví: + SIGILLUM : CIUITATIS : INEYLAW : + :

Vedle tohoto pečetidla zachovalo se ještě stříbrné menší pečetidlo s průměrem 40 mm, jež pochází z 2. půle 15. stol. Je na něm vyobrazen štit s dvouocasým lvem v pravo hledícím ve skoku a nad štítem pod heraldickou korunou je postaveno písmeno W. Na stužce vinoucí se dokola štitu stojí v gotické minuskule: „Secretum civium de eylaw“; slova nápisu jsou oddělena květinkami.¹¹⁵⁾

Městu Slavětinu náleží stříbrné pečetidlo průměru 46 mm¹¹⁶⁾ a je na něm možno pozorovati ocimbuřenou a kvádrovanou městskou zed', která je uprostřed přerušena; z každé té části zdi zdvihá se věž s římsou asi ve středu a s ochozem i cimbuřím nahoru; mezi věžemi je štítek a v něm pokosem jsou umístěny vedle sebe tři srdce. Legenda v perlových: + S * CIUITATIS * DE * SLAVETIN

¹¹³⁾ Vyobr. pečetidel m. Třeboně v Soupisu památek v polit. okr. třeboň. (1900) str. 91; je to typář ze 14. století a z r. 1556.

¹¹⁴⁾ Soupis památek v polit. okr. náchodském (1910) str. 171 s vyobr. na str. 173. Viz i Jos. M. Ludevík, Památky hradu, města a panství Náchoda I. (v Hradci Králové 1857) s vyobr. a Hraše, Dějiny Náchoda (1895) str. 247, jenž klade nejstarší pečetidlo k roku 1270 a popisuje ještě dva stříbrné typáře, větší a menší, z r. 1570, na nichž zůstalo celkem stejně znamení.

¹¹⁵⁾ Viz Soupis památek v polit. okr. vinohradském (1908) str. 53 a 55, kde popis i vyobrazení, a už dříve Čihák, Paměti král. hor. města Jílového (1898) str. 26 a 91 (s vyobr.). Stará pečeť prvotní byla podržena v platnosti až do 18. století, neboť otisky jsou na listinách arch. m. Prahy na př. IV.-30684 a 20400 z r. 1696 a 1708.

¹¹⁶⁾ Soupis památek v polit. okr. louňském (1897) str. 79, kde i vyobrazení.

Podobné znamení jako nese městská pečeť telčská, je viděti na pečeti města Slavonic,¹¹⁷⁾ ale rozdíl je v tom, že semeník květu je vyznačen mřežováním a každý lupen nese pod korunkou písmeno M. V průměru má pečeť 55 mm a legenda mezi jemnými perlovci v dvojí linii má slova: + SI-GILLVM * CIVITATIS * IN * TZLAEWINGS *

Obr. 15.
Pečeť města Slavonic (odlitek).
Le sceau de la ville de Slavonice (moulage).

Pečetidlo městečka Kolince je kulaté průměru 55 mm a je zhotoveno z bílého kovu.¹¹⁸⁾ Znamením jeho je nekorunovaný lev o jednom ocase ve skoku, v pravo obrácený, a opis v liniích má znění: + S · COLONIE · MINORIS · REGINE ·

Lanškroun má pečeť¹¹⁹⁾ o průměru 46 mm, vyznačenou štítem dole zašpičatělým, na nějž je položena liliovitá koruna o třech cípech. Opis zní: + SIGILLVM · CIVIVM · DE · LANTZChRON

Braní nad Labem zachoval si bronzové pečetidlo s ouškem na rubu a jeho průměr měří 40 mm.¹²⁰⁾ V pečetním poli, posázeném ležatými křížky, nese štít dole zašpičatělý se znamením jednoocasého lva ve skoku,

¹¹⁷⁾ Tamže spolu s odlitkem. Toto pečeť slavonické užívalo se ještě v 17. století (arch. m. Prahy č. IV.—32196 z r. 1646).

¹¹⁸⁾ Soupis památek v polit. okr. klatovském (1899) str. 104 s vyobr.

¹¹⁹⁾ Na listinách mor. zem. arch. Olom. Augustiniáni G. 22 z 15. a 22. srpna 1401 a G. 23. z 24. února 1402.

¹²⁰⁾ Pečetidlo uloženo v museu města Braní nad Labem; otisk mi opatřila i pečetidlo přivezla sl. PhDr. Magda Frýzová. Vyobr. pečetidla, ač v malém měřítku a nezřetelné, viz Prašek, Brandejs nad Labem, díl I. (1908) str. 185, kde i obrazy pečetidel z roku 1538 a ze 17. století.

v pravo obráceného, bez čelenky. Legenda je umístěna mezi perlovci a začínajíc níže o několik stupňů v pravo od vrcholu má slova: + + SIGILLVM + CIVIVM + DE + BRANDIS + .

Obr. 16.
Prvotní pečetidlo města Brandýsa nad Labem.
La première matrice du sceau de la ville de Brandýs nad Labem.

C h v a l s i n y byly městečko zlatokorunského kláštera, a ačkoliv to nebyla veliká obec, již r. 1390 může se pochlubiti listinou s vlastní městskou pečetí.¹²¹⁾ Tato pečeť je kulatá, v průměru asi 36 mm a ve své ploše nese štít dole zašpičatělý, který je křížem rozdělen ve čtyři pole; v 1. a 4. pole je vložena liliovitá koruna, do 2. a 3. pole kříž, při čemž tato pole něco vystupují. V prázdných úsecích pečetní půdy jsou naznačeny květinové úponky a opis oddělený asi perlovcem mezi dvojí linií praví: + S · CIVIVM · DE · QVAL-SCHING

Z r. 1398 je povědoma pečeť města Bíliny, jenž je rozbitá, takže její obraz není přesně znám. Podle všeho jejím znamením byla městská hradba s branou, nad níž se zdvihaly tři věže; všechny byly kvádrového zdiva, prostřední měla dvojí okno těsně u sebe a svrchu ochoz s cimbuřím, postranní věže měly každá po oknu a kuželovitou střechu s makovicí. Na prostřední věži byly nahore na koncích ochozu vztýčeny dva praporce a mezi nimi položen štít kolmo půlený. Z legendy ohraničené perlovci zbyla slova: +:SIGIL-LVM ////////////// LIN: Průměr pečeti měřil asi 55 mm a rozměr už ukazuje, že mohla být pokládána za pečeť větší.¹²²⁾

Roku 1399 je prokázána pečeť malého městečka H o ř i c u Krumlova.¹²³⁾ Je přivěšena k listině z 10. ledna, jež je chována v archivu krumlovské pre-

¹²¹⁾ Soupis památek polit. okr. krumlov. (1918) str. 86 s vyobr.

¹²²⁾ V univ. knihovně pražské listina č. 617 ze dne 6. dubna 1398. O pečeti města Bíliny dějí se zmínky už v listinách z r. 1322, jejichž znění je zachováno v rukopise oseckého kláštera (Reg. Boh. Mor. III. č. 757 a 770.)

¹²³⁾ Viz Schmid-Picha uv. m. I. str. 135 č. 463 á čl. „Eine Höritzer Urkunde“ v Mitt. Ver. f. Gesch. der Deutsch. in Böhmen. Jg. XLI (1903) str. 447. Jiné listiny s touto pečetí jsou datovány 6. pros. 1417 a 7. srpna 1425 a jsou chovány v archivu kláštera ve Vyšším Brodě. Viz Pangertl, Urkundenbuch des Cistercienserstiftes zu Hohenfurt (Wien 1865) str. 256 a 260.

latury, a má uprostřed pečetního pole růži o pěti lupenech, obklopenou září. Opis v gotické minuskule zní: + // **gillum · ciuum · oppidi * de · heericz**

Starožitnou pečeť má také město V y š k o v na Moravě, ač je její otisk povědom až na listině¹²⁴⁾ z 25. července 1403. V obrazu nese věž kvádrového zdiva, která má svrchu čtyři vysoké stínky, pod nimi gotické čtyřlistkové okno a dole volnou bránu o lomeném oblouku; po každé straně věže je úsek kvádrované městské zdi se třemi stínkami, jež ke konci pečetního pole stoupá k naznačení kulatosti. Opis je oddělen perlovcem, ale je málo zřetelný a nad to pečeť je značně na levé straně poškozená. Jen se zdá, že počínal slovy: + S. iudicis . . . Průměr pečeti činí asi 47 mm.

Obr. 17.
Pečeť města Vyškova z r. 1403.
Le sceau de la ville de Vyškov, 1403.

Pěkné a cenné je ještě mosazné pečetidlo, zřejmě 14. století, města B ě l ē pod Bezdězem. Je kulaté o průměru 48 mm a jeho obrazem je nízká zed' s cimbuřím, do oblouku vedená, a z ní vyrůstají tři věže; krajní jsou štíhlé, kulaté, mají vysoké úzké okno v přízemí i v poschodí, cimbuří a kuželovitou střechu s makovicí, střední věž je širší a vyšší, nese velký štit dole zašpičatělý se znamením dvouocasého lva v levo hledícího a má svrchu něho okno, nad ním cimbuří a valbovou střechu se dvěma makovicemi, vcházejícími do legendy. Opis v jemných perlových praví: + **SIGILLVM * CIVIVM * IN * ALBA * AQVA**. Této pečeti se užívalo až do 18. století a platila za větší městskou pečeť, vedle níž byl ještě sekret podobného typu (jen lev je obrácen na pravo), průměru 35 mm.¹²⁵⁾ Jeho pečetidlo pocházelo asi z 2. pol. 15. stol. a opis měl znění v gotické minuskule: + **sigillvm civivm in alba aqua ∞∞**

¹²⁴⁾ V arcib. arch. v Kroměříži sign. II. G. a 5.

¹²⁵⁾ Vyobrazení nejstarší pečeti v Časopise Spol. př. starož. čes. VI. 1898 znak. př., ale není dosud přesné. Mladší typ vyobr. u Sedláčka, Hrady a zámky X. str. 281. Srv. Ant. Poppr, Monografie Bělska I. (v Ml. Boleslaví 1891) na titul. listě a ctišky na listinách v arch. města Prahy IV. — 30.804 z r. 1634, 30.640 z r. 1650, 32.264 z r. 1679 a 22.909 z r. 1760.

Jestliže bylo možno zjistití existenci pečetí už ze 13. a 14. století asi u 60 českomoravských měst a doložiti je buď otisky nebo i zachovanými původními pečetidly, je to nečekaný výsledek a jeho cena stoupá, že se u řady měst mohlo určiti i několik pečetních typů, jichž se užívalo vedle sebe nebo po sobě. Praha byla zatím úmyslně nechána stranou, města pražská číslo ještě rozmnожí, avšak už snesený materiál dostačí, aby na jeho základě byly vysloveny některé závěry i aby se přistoupilo k řešení otázky, která je vlastním účelem této rozpravy. I když jej snad v budoucnosti vyjmenovaná města rozhojně a i když přibudou některé nové, dosud skryté pečeti, sotva se kdy vynese, co by nezapadal do poznaného stavu a stálo s ním v rozporu.

Při popisu městských pečetí hledělo se, aby města byla řaděna podle toho, jak se objevují zprávy o prvním použití jejich pečetí, nebo jak se naskytují nejprvnější otisky. Ten pořad, jehož ovšem nebylo lze dodržeti veskrze,¹²⁶⁾ je pochopitelně zcela náhodný a není nezměnitelný, a záleží při něm i mnoho na významu města i na jeho vztazích, na tom, jak se zachovaly jeho dějepisné prameny a jak jsou přístupny. Proto není možno nic z něho vyvozovati, co by snad stavělo na jisto otázku stáří pečetí v jednotlivých městech. Lze jen vysloviti přesvědčení, že městské pečeti, které k nám byly zavedeny s městskými právními rády, jistě skoro u každého královského města jsou spojeny s jeho počátky. Snad jen poddanská městečka, žijící v těsné závislosti na vrchnosti a projevující malý právní ruch, spokojovala se v prvotních dobách, že si vyžadovala v čas potřeby na listiny o svých právních pořízeních pečetí fysických nebo právnických jiných osob a teprve později si opatřovala vlastní pečeti.¹²⁷⁾ Ale ani o těchto městech, právě proto, že není známo, co vše mohlo zajít, nemůže se vysloviti mínění s větší spolehlivostí, a při nedostatku i nepřímých zpráv nutno počítati jenom s dohady a domněnkami. Ani podle vlastnosti samotných pečetí nelze se dopátrati určitých bodů, neboť je-li povědomo, jak se leckde pečeti často a rychle vyměňovaly — jen některá města šla v úctě k pečeti tak daleko, že

¹²⁶⁾ Seznam pečetí měl by vlastně začínati pečetí města C h e b u, která se připomíná už k r. 1242 a visela prý na listině tepelského kláštera, delší čas už nezvěstné. Avšak Cheb dlužno počítati za cizí město. Jinak Sušice měla by býti vedena k r. 1290, Louny 1314, Bílina 1322 a Nymburk 1355. Nedodržení pořadu souvisí s tím, že při práci opět dochází se k novým poznatkům a nikdy nemožno říci, že by se dosáhlo bezpečného konce. Na př. z r. 1335 je zachována listina městečka České Třebové (v městském museu), v níž se mluví o „sigillum civitatis“, ač pečeť je ztracená, a z r. 1415 je zpráva v Liber erectionum X. H. 5. pag. 162 o pečeti městečka Řečice (Noveritis nos literas dotacionis capelle consecrate in honore Corporis Christi prope opidum Rzecicz... in pargameno scriptas, sigillo rotundo opidanorum dicti opidi Rzecicz in presula pargameni sigillatas recepisse -- bylo to sigillum maius nostre civitatis opidi Rzeczinensis), ale otisku neznám.

¹²⁷⁾ Ve Formuláři b. Tobiáše z Bechyně (vyd. J. B. Novák) str. 176 č. 232 je uveřejněna listina asi z r. 1289, kterou se zavazují rychtář a přísežní městečka Pelhřimova biskupu Tobiášovi, že město osadí a obeženou hradbami, a v ní se pojmenovává, že „sigillo proprio carentes, presens scriptum sigillo civitatis Pragensis obtinuimus sigillari...“

si ji udržovala v platnosti třebas po dlouhá desíletí, ba věky¹²⁸⁾ — vždycky musí se vzítí v úvahu i to, že před zachovanou pečetí mohla už existovati jiná starší pečeť, po níž nezbylo ani sledu.

Mezi českými městskými pečetmi 13. a 14. století — o ty především jde, k mladším se přihlíží jen podle potřeby — rozeznává se dvojí druh, a to větší a menší pečeti, neboli sekrety. Neobjevují se hned od počátků vedle sebe, nýbrž menší pečeti byly v městech zaváděny teprve koncem 13. století a v 1. polovině 14. století, a jistě to byly zase cizí vzory, které v té věci působily. Pokud se však menší pečeti skutečně nezachovaly aspoň v otiscích, lze se jen těžko dohadovati jejich existence, poněvadž původně v listinných textech každá městská pečeť je zahrnována pod jednotný název „sigillum civium, civitatis, communitatis, statinsigel, statingesigel“, a teprve později dochází k rozlišování. Mluví se nejprve o „sigillum maius“, které předpokládá užívání „sigillum minus“, a na př. v Brně se to děje r. 1328, v Budějovicích r. 1334, ve Stráži r. 1342, v Žatci r. 1348, v Ústí r. 1350, v Mostě r. 1351. Je pak důležito, že v Kutné Hoře už na pečeti vyskytujující se r. 1347 a v Lounech na pečeti objevující se r. 1363 měli výslovna označení „sigillum maius“, jako v Nymburce „sigillum minus“ (1355) a ve Znojmě (1337), v Budějovicích i ve Vysokém Mýtě (1369) „secretum“, a to nasvědčuje ustálení poměrů. To nemůže překvapovati, poněvadž v Chebu pečetili menší pečeti už r. 1302, v Kladsku roku 1305, v Brně r. 1315, v Německém Brodě r. 1339 a poněvadž se zachovalo menší kouřimské pečetidlo, které snad vznikem náleží ještě 13. století, jak se jeho vlastnosti zdají nasvědčovati, i mělnické, nejspíš z 1. poloviny 14. století.

Podle toho, jde-li o větší pečeť nebo sekret, mění se rozměry pečetí, které mají z rozhodné většiny kulatou podobu. Jiná forma je vlastně výjimkou, a najde se buď tvar oválný zašpičatělý nebo štítovitý. Onen projevuje nejstarší pečeť města Mostu, a je to opravdu ojedinělý případ, aby městská pečeť měla vzhled, který obyčejně náleží pečetem osob duchovního stavu. Častější jsou pečeti trojhranné štítovité podoby a možno se s nimi shledati u města Litoměřic (1262 a 2. typ kolem r. 1280), Jihlavu (1268), Hlubčice (1283, 1311), Mělníku (1331 a sekret z 1. poloviny 14. století i pozdější pečeť), Litomyšle (1335), Vysokého Mýta (1350), Poličky (1362), při nichž až na jediný případ mělnický mají tu formu jen velké pečeti. Prvotní mostská pečeť má výšku asi 70 mm a šířku 44 mm, štítky pečetí projevují však nižší výšku, že i u největší vysokomýtské měří jen 65 mm. Celkem u štítovitých pečetí rozměry kolísají, že se výška pohybuje mezi 52—60 mm a šířka mezi 42—52 mm (u vysokomýtské pečeti šířka činí 62 mm). Jen štítovitá pečeť města Litomyšle je značně menší, má výšku 45 mm a šířku 37 mm, ale mělnický sekret je mnohem drobnější o výšce 37 mm a šířce 32 mm.

¹²⁸⁾ Na př. v Čáslavi, Kolíně, Sušici, Klatovech, Mostě, Jílovém, Slavonicích, Pelhřimově, Bělé.

A z těchto rozměrů štítovitých pečetí jde na jevo, že základna je u nich vždy kratší ramen, při čemž ramena bývají mírně zaoblená; jsou to tedy protáhlé štity — nejstarší lítoměřická pečeť je téměř trojúhelníková — a jen u vysokomýtské pečeti poměr výšky k šířce je menší nežli u jiných pečetí, že by se trojúhelník v pečeť vepsaný spíše blížil rovnostrannému trojúhelníku.

Kulaté pečeti, kruhové formy, mají průměr velmi rozmanitý. Největší pečeti mají Plzeň (83 mm), Beroun (80 mm), Kladsko (76 mm), Žatec (75 mm), Most (73 mm), Kolín, Kutná Hora, Králové Hradec (72 mm), Cheb, Most a snad Ústí nad Labem (70 mm), pak následují Písek a Kouřim (68 mm), Brno a Budějovice (67 mm), Louňov (65 mm), Uherské Hradiště (64 mm), Kadaň (63 mm), Německý Brod, Horazdovice, Jílové (62 mm), Chrudim (61 mm), Opava a Krnov, Krumlov, Slaný, Třeboň, Most, Olomouc (60 mm). Jiné pečeti pohybují se průměrem mezi 59—50 mm, tak pečeť města Louňov (59), Uherského Brodu, Ústí, Čáslavě (58), Něm. Brodu, Mostu, Uherského Brodu (56), Tachova, Slavonic, Bíliny, Kolince, Mostu, Znojma, Jaroměře (55), Netolic (54), Slaného, Hradce Králové, Telče, Klatov (52), Žlutic (51), Sušice, Pelhřimova (50). Pod 50 mm klesá průměr řady pečetí — Kutná Hora (49), Nymburk, Německý Brod, Fulnek, Bělá (48), Domažlice a Vyskov (47), Slavětín a Lanškroun (46), Jaroměř a Německý Brod (45), Jemnice (43), Náchod (40) — ale již tím se leckterá pečeť přibližuje velikosti, která byla obvyklá při sekretech. Snad největší sekret měli v Klatovech (50), v Žatci (46), Chebu (45), v Kouřimi a Lounech (44), v Brně (43), v Nymburku a v Plzni (42), jinde jeho průměr býval menší, v Mostě, Kladsku, Slaném, Vodňanech, Horazdovických a Jílovém asi 40 mm, a byly i takové menší pečeti, že byly zcela drobné, ve Stříbře, Budějovicích (38), Vysokém Mýtě (37), v Německém Brodě (36), ve Znojmě (35 a 32), v Broumově a Pelhřimově (32), v Jihlavě (28). K takovému zmenšení se t. zv. větší pečeti sotva dostaly, a jen se zdá, že za větší pečeti nutno pokládati pečeti na př. města Pohořelic, Ivančic, Kostela (38) nebo Chvalšin a Uničova (36) a Uherského Hradiště (35).

Přehlédne-li se toto sestavení městských pečetí podle velikosti, je viděti, že se z něho ztěží vyvodí nějaké pravidlo. Do jisté míry Plzeň a Beroun překvapují rozměrem své pečeti, neboť dosahuje průměru, kterým se vyznačují jen pečeti několika málo cizích měst,¹²⁹⁾ a má dosti značný náskok proti jiným českým městským pečetem. Není větší velikost ani znamením přednosti města, a mají-li některá malá poddanská městečka pečeti většího průměru, jsou královská města, která se spokojovala skrovnejší pečetí. Ovšem

¹²⁹⁾ Trevírská a kolinská městská pečeť mají ovšem výjimečně v průměru 105 mm, převyšujíce i velikost císařských pečetí.

místy lze pozorovati, že pečet menšího rozměru byla nahrazována větší pečetí, snad aby se město mohlo chlubiti svou možností (M o s t, K u t n á H o r a), ale jindy se projevuje snaha zmenšiti pečet (M o s t, L o u n y, N ě m e c k ý B r o d, K l a t o v y, B r n o, S l a n ý), a to bud' proto, aby se ušetřilo vosku při zhotovování pečeti nebo aby pečetidlo, bylo-li ze stříbra, nevyžádalo si přílišného nákladu. A možno pověděti, že proti stavu, jenž se jeví ve 13. a 14. století, 15. století přineslo patrné umenšování pečetní plochy, přesto, že snad zatím ve všech městech vedle velké pečeti bylo používáno i sekretu. Jestliže už původ sekretu tkvěl podle všeho ve snaze, aby se na písemnostech podřadnějšího rázu a posílacích listech neplytvalo zbytečně voskem, týž úmysl padal na váhu, když se větší pečet umenšovala, poněvadž se při vzrůstu intensity právního života poznávala praktická cena tohoto opatření.

Bыло поведено, что на величину печати могло таке присутствовать, из которого кована было печатидло засечено. Известно засеченные типы старых городов, но мало, пре- вышавшая их часть была измечена или потеряна, когда она была взята из использования, а также в первом случае печатидло города Ч е б у, большая и меньшая печатидла города К о у р и м ё, печатидло города Ч е с к ю ч Б у д є ю в и ч, О л о м о у ч е, Ч а с л а в ё, З н о ј м а, П л з н ё, У х е р с к ю Б р о д (2. тип), С у щ и ч е, П е л х ъ и- м о в а, Х о р а ї д є в и ч, Т є р е б о н ё, С л а н ё х о (и секрета), Н а ч о д а, Б р а н д ј с а н а д Л а б е м, Б є л ё а секрета м є л н и ч є х о. Стříbrná peče- tidla ze 14. století jsou povědoma také z Loun (2. typ z r. 1363), Jílového a Slavětína, z Olomouce, z bílého kovu má typář Kolinec a železný typář z doby kolem r. 1400 zachoval se v Krumlově.

Hlavní věcí na pečetidlech a tím i na pečetech byl obraz. V něm se nej- spíše projevovalo rytecké umění, ale jím se nejzřetelněji vyjadřovala náležitost a povaha pečeti, ať byl typ kteréhokoliv rázu. Proto pečetním obrazům musí být věnována především pozornost, a je třeba nejen je rozlišiti, nýbrž i správně pochopiti. Bylo sice už předem poukázáno, že se i na městské pečeti české hodí doporučované rozdělení městských německých pečetí, ale přece jejich náležité a přesné roztrídění není ani snadné ani jednoduché, i když velký počet pečetí vykazuje příbuzný obraz a často dosti podobný.

Přehlédnou-li se městské české pečeti ze 13. a 14. století, je viděti, že je zhusta vyznačuje obraz městské hradby, po případě s branou, a spojených s ní věží. Je to znamení, které hojně nesou už pečeti německých měst a jež je v souvislosti s tím, co město nejvíce charakterisuje. U středověkých měst hradba a jiné obranné stavby náležely k podstatným znakům, a už z názvů „civitas, urbs, burgus“ — za rannějšího středověku jmenovaly se tak hrady — vyplývá, že města byla útvary stavěny na způsob starých hradů, tedy pevnostmi. A právě ten městský pevnostní ráz odráží se i na českých městských pečetích, a to od samých prvopočátků, ač k tomu základnímu prvku bývaly přidávány i některé jiné prvky. Celkem asi 30 měst z uvedeného počtu

má pečeti, u nichž základem obrazu jsou tyto složky, ač se jejich individuálnita tak uplatňuje, že každý obraz je svérázný a má vlastní zvláštnosti. Hradba a tři věže jsou podstatou pečetí města Brna, Kadane, Čáslavě, Uherského Brodu, Uherského Hradiště, Českých Buděovic, Krumlova, Sušice, Pohořelic, Bíliny, Žatce, Bělé, hradbu a dvě věže nesou pečeti města Kouřimě, Klatov, Kolína, Louň, mladší pečeť města Krumlova a pečeť města Písku, Domazlic, Berouna, Pelhřimova, Jemnice, Třeboně, Náchoda, Slavětína. Hradbú s věží a branou do věže prolomenou projevoval na pečeti Vyškov, jednu věž Nymburka Fulneka dvě věže Horazdovice. Pouhou bránu mezi dvěma věžemi nese ve svém poli plzeňská pečeť, jen hradbu dvě nejstarší pečeť litoměřické a hradba městská s věžemi je složkou i některých pečetí města Mostu.

Spojení městské zdi s věžemi bývá nestejně provedeno; někde věže vyruštají z hradby nebo ji končí anebo postranní věže stojí při její obojí mezi a prostřední se zdvihá nad branou anebo je rovnou branou prolomena. Také proporce bývají rozdílné, a mnoho znamená, jestliže obraz vyplňuje pečetní pole, že se jeho prvky dotýkají hraničního kruhu, nebo je obraz volně umístěn v pečetní půdě (Louňy, Domazlice, Uherský Brod a Uherské Hradiště) anebo na štítku (Pohořelice), což je případ zvláštní a jediný. Městská zed' je zpravidla naznačena rovnou linií, avšak na pečeti města Brna je viděti, jak úseky zdi mezi věžemi stoupají k znázornění oblosti, podobné zaoblení je naznačeno na třeboňské, bělské a vyškovské pečeti, na pečeti Klatov hradba je vedena ve dvou rovnoběžkách, na pečeti města Čáslavě a Sušice je vyobrazena městská kruhová ohrada, která je neúplně provedena na pečeti města Žatce, a na druhé louňské pečeti zed' jeví dvojí lomení. Na pečeti města Slavětína hradba je přetřena, že má v sobě průlom. Má-li městská zed' bránu, uplatňují se všeliké varianty v jejím umístění a podobě. Obyčejně je uprostřed hradby zpředu a je to buď prostý podjezd nebo je zavřená anebo s otevřenými vraty a po případě ještě opatřena zdviženou mříží. Brány nemá zed' na nejstarší litoměřické, bělské, budějovické a kolínské pečeti. Volná branka je prolomena do střední věže ve zdi pečeti Kadanské a vyškovské, do hradby pečeti písecké, kouřimské, druhé litoměřické, zadní zdi na pečeti klatovské, do hradby pečeti krumlovské, uherskohradištské, pohořelické a domazlické; volná je také velká brána na pečeti plzeňské a berounské, z nichž tato má naznačenu vytaženou mříži. Druhá pečeť louňská i pečeť žatecká a národníchodská mají rovněž ve volné bráně mříži, která je vyzdvížena. Zavřená branka se projevuje na pečeti města Brna — vrata mají kování — na nejstarší pečeti města Louň a na pečeti města Sušice. Otevřená dvoukřídlá vrata spatřují se na pečeti města Čáslavě, na druhé krumlovské — na obou je v bráně vytažená mříže — Uherského Brodu a Pelhřim-

m o v a; na této vrata jsou okovaná. Na pečeti s u š i c k é a č á s l a v s k é je u spodku brány můstek a voda tekoucí kolem hradby jako v příkopu. Brána s věžemi na b e r o u n s k é a p l z e ň s k é pečeti stojí na skále a na skále se zdvihají obě věže h o r a ž d' o v i c k é i věž f u l n e c k á a zed' l i t o m ě ř i c k á.

Městské zdí mají zpravidla cimbuří a cimbuřím bývají opatřeny také věže; při tom stínky bud' prostě věž zakončují (Č á s l a v, N y m b u r k, N á-
c h o d, K o l í n, V y š k o v), nebo chrání její vystupující ochoz (L o u n y,
K a d a ř, U h e r s k ý B r o d, U h e r s k é H r a d i š t ě, B í l i n a, P o h o ř e-
l i c e, H o r a ž d' o v i c e, S l a v ě t í n), anebo se spojují se střechou, kolem
níž jde ochoz (S u š i c e, L o u n y, T ř e b o ř, K r u m l o v). Cimbuří se ne-
shledá snad jen na zdi a věžích b u d ě j o v i c k é pečeti, které činí kompaktní
celek, nemajíce vůbec ozdoby nebo otvorů na holém zdivu; to má jen nazna-
čeno kvádrování vystupujícími čarami a věže jsou zakončeny trojúhelníko-
vitou taškovou střechou s makovicí na špici, něco přečnívající přes okraj
zdi. Jinak bývá cimbuří zřetelně vyvinuto — na p l z e ň s k é pečeti jde i nad
volnou brankou přízemku obou věží — avšak počet stínek je různý a také
jejich rozměry. Někdy střecha je přímo postavena na cimbuří, po případě
něco okrajem je přečnívajíc, a při tom cimbuří může míti šířku zdi nebo
může něco povystupovati jako podsebití; onem způsob je viděti na pečeti mě-
sta P l z n ě, K o u ř i m ě, B e r o u n a, K l a t o v, Ž a t c e. Rovnou na zdivu
bez jeho prolomení leží střecha na věžích pečeti d o m a ž l i c k é a na po-
stranních věžích pečeti k r u m l o v s k é.

Městská zed' vedle stínek — na pečeti k o l í n s k é stínky jsou naklo-
něny, polovice k pravé a polovice k levé straně — nemá obyčejně ozdoby, jen
na pečeti města B e r o u n a na každé straně brány je znázorněna ratolest
a na pečeti města P l z n ě také na každé straně brány je prolomen otvor po-
doby trojlistu. Za to ve věžích lze viděti okna a prolomení, a to bud' prostého
čtverhranného tvaru nebo slohově provedená. Jsou-li v obrazu tři věže, pro-
střední bývá vyšší a širší — jen na pečeti města Č á s l a v ě střední věž je
nižší a užší — a proto spíše dává možnost k prolomení oken i jejich přizdo-
bení. Věže bývají čtyřboké, ač ukazují jen jednu stranu — jen na druhé
l o u n s k é pečeti jsou naznačeny tři strany věží tvaru o několika hranách
a na pečeti p e l h ř i m o v s k é věž je obrácena ku předu hranou, že bylo lze
naznačiti dvě strany — ale bývají i kulaté, jako postranní věže na pečeti mě-
sta Br n a a B ě l ē, věže na pečeti k o l í n s k é, k a d a ř s k é i na druhé
k r u m l o v s k é. Věže stojí kolmo, toliko na pečetech k o u ř i m s k ý c h
a na pečeti k o l í n s k é i b u d ě j o v i c k é odklánějí se od sebe, kdežto na
b u d ě j o v i c k é m sekretu se k sobě něco přiklánějí.

Jako hradba, tak i věže jsou kvádrového zdiva, někdy zřetelně vyzna-
čeného, někdy méně patrného, a jen někdy plochy zůstávají zcela hladkými,
jako na nejstarší pečeti l i t o m ě ř i c k é, k l a t o v s k é, n y m b u r s k é,
p l z e ň s k é, p o h o ř e l i c k é, nejstarší u h e r s k o h r a d i š t s k é a b ě l s k é;

hladké jsou věže na brněnské pečeti. Kvádrování bývá provedeno buď hrubě pouhým mřežováním (na kouřimské pečeti) nebo pravidelně jednoduchými i dvojitými čarami. Zvláště pečlivě je kvádrování naznačeno na druhé litoměřické pečeti a na pečeti kolínské i žatecké. Spáry se jeví na obrazové ploše vystupujícími čarami; spáry prohloubené je viděti jenom na pečeti brněnské a kadaňské a obojí způsob na vyškovské.

Zvláštností je podchycení rozšířeného cimbuří na vrcholu věže kadaňské pečeti a arkýřové výstupky na obou stranách všech tří věží druhé pečeti uherškobrodské. Jinak je důležité sestrojení věžních střech, jež jsou buď valbové (na střední věži brněnské pečeti, na třech věžích v žatecké pečeti, na věžích pečeti písecké) nebo kuželovité (na pečeti kadaňské, druhé krumlovské a bíliňské) nebo stanové (na pečeti uherškohradiské, krumlovské, sušické, domažlické, pohořelické, pelhřimovské, třeboňské) nebo jehlancové (na pečeti kouřimské, plzeňské, lounské, berounské a snad klatovské). Ovšem stavbu střechy lze často jen těžko rozeznati a zpravidla se jeví na pečetech v trojúhelníkové formě. Co se týče krytby, je zřetelněji naznačena jen několikrát; na pečeti budějovické jsou znázorněny tašky, střecha střední věže na brněnské pečeti je rozdělena třemi vodorovnými rovnoběžkami, střechy na žatecké pečeti jsou mřežovány, na kadaňské pečeti lze pozorovat tašky, a tak je i na pečeti třeboňské a pelhřimovské. Na věžích na vrcholech bývají makovice, a to podle šírky věže a upravení střechy buď jedna nebo dvě. Zvláště jsou-li tři věže, prostřední mívá dvě makovice. Makovice bývají posazeny na hrotech, tu kratších, tu delších, někdy se však zdá, že sedí rovnou na vršku střechy.

Tvar brány a oken aspoň poněkud jeví souvislost s dobou, kdy pečetidlo bylo asi pořízeno. Na první brněnské pečeti spatřuje se brána s portálem kruhového žlábkovaného oblouku opírajícího se o hlavice sloupků. Je to zřejmě románský portál, který se už neobjevuje na jiné naší městské pečeti. Kulatý oblouk má sice brána na pečeti čáslavské, klatovské, druhé uherškohradiské, žatecké, pelhřimovské, druhé krumlovské a druhé litoměřické, ale právě na této pečeti je viděti v bráně portál s dvojnosem. Za to jinak se uplatňuje zašpičatělý oblouk, tak na pečeti kadaňské, uherškobrodské a první uherškohradiské, plzeňské, berounské, sušické, kouřimské, písecké, domažlické, náchodské, obou lounských, pohořelické, první krumlovské, vyškovské. Brány na pečetech mají buď prah nebo půdu, ale někdy chybí spodní jejich ohrazení, tak na pečeti města Loun (druhá), Písku a Náchoda. Pokud brána má vrata, jsou dvoukřídlá, ať zavřená nebo rozevřená ven, a forma jejich odpovídá tvaru brány; vrata bývají okovaná. Okna ve věžích projevují různé varianty, ale to je spíše detail významu umělecko-historického nežli čistě sfragistického. Na

podstřešních otvorech b r n ě n s k é pečeti možno viděti špaletování, ale obyčejně bývají okna naznačena zcela jednoduše a někdy i primitivně. Obdélníková okna bývají bud' prostá nebo sdružená, toliko tenkou příčkou oddělená. Najdou se okna podoby úzkých štěrbin (na druhé l o u n s k é pečeti), ale i dosti mohutná (na p l z e ň s k é nebo n y m b u r s k é) a právě slohová okna gotická bývají větších rozměrů, že v nich bylo možno naznačiti i kružbu, dělení kolmým prutem a p. Jindy gotická okna mají tvar trojlistu nebo čtverlistu. Nejvýraznější gotická okna ukazují pečeti č á s l a v s k á, p l z e ň s k á, n y m b u r s k á, s u š i c k á, f u l n e c k á, h o r a ž d' o v i c k á, t ř e b o ň s k á, v y š k o v s k á. Obyčejně v každé věži bývá po jednom okně, nehledí-li se k otvorům vznikajícím cimbuřím, jež podepírá střechu, nebo po sdruženém oknu, ale jsou případy, že věž je rozdělena v poschodí a každě má vlastní okno (pečeti U h e r s k é h o H r a d i š t ě, K a d a n ě, P e l h ř i m o v a). Na pečeti n á c h o d s k é v přízemí možno pozorovati dvě okna a v poschodí jedno, a tak je na č á s l a v s k é pečeti, ač vyšší okno má kruhovou podobu, kdežto na t ř e b o ň s k é pečeti dvě okna jsou v patře a jedno v přízemí, a do toho přízemního okna, jak se podobá, jsou vloženy lidské hlavičky. Větší počet oken, celkem šest ve třech řadách, je proloženo do věže nad ž a t e c k o u branou. Na věžích některých pečetí je provedeno členění římsami, tak na pečeti k l a t o v s k é a p e l h ř i m o v s k é i b ě l s k é.

V souvislosti s pečetmi, které odvozují své znamení od obrazu města nebo některé jeho význačné složky, třeba upozorniti na pečeti města M o s t u. Jsou zajímavým příkladem vývoje městských pečetí, a třebas se mezi sebou zpravidla značně liší, přece mají až na jednu dvě výjimky společný prvek, most, jenž má vztah k jménu města. Ten most je zobrazen nestejně; na nejstarší pečeti vidíme jej plošně, an vede od brány s rozevřenými vraty kolmo dolů k patě pečetního pole, opíraje se o tři podpory, a za městskou hradbou dvě věže s cimbuřím a kostelní stavbou — na trojúhelníkovité střeše je vztýčen kříž — charakterisují městskou osadu. Most o třech obloucích, jdoucí přes vodu a spojující ocimbuřenou věž se skalou, na níž je zbudována kulatá věž s kuželovitou střechou, uplatňuje se na pečetech z r. 1290 a 1302, na kterých má i zábradlí a uprostřed věž s cimbuřím, a snad možno jej i předpokládati na pečeti z r. 1306, z níž zbyl jen nepatrny zlomek, že není jistoty o pravém obrazu. To se zdá potvrzovati další pečeť z r. 1312, jež do značné míry připomíná starší typy — jen střední věž odpadla — a tak se jeví i pečeť z r. 1317, 1326 a 1334. Typ byl podstatně změnčen až na pečeti z r. 1351, kdy nastal návrat k věži s městskou branou v hradbě a kdy most byl změněn v pouhý příkopový můstek u brány se zdviženou mříží. Než starší obraz, kladoucí důraz na most, nebyl zapomenut a byl respektován na pečeti zavedené počátkem 15. století. U těchto všech pečetí bylo by možno zase podrobněji rozbírat vzhled mostu i konstrukci jeho věží a jiných zařízení. Ale stačí říci, že se vše srovnává se známkami, jež byly konstatovány na jiných městských pečetech této skupiny, a že snadno podle předeslaného popisu lze ty po-

všechné poznatky doplniti i mosteckým materiálem. Jen snad bylo by radno připomenouti, jak se na pečetech města Mostu projevuje postup v kvádrování zdíva od prvního primitivního mřežování k dokonalejší technice, která přináší i propracování oken, mostních oblouků a p.

Byla pověděno, že symbolický obraz města, ať jakkoli vyjádřený, nebývá vždy výhradným znamením městských pečetí, nýbrž i když je jeho podstatou, že k němu přistupují složky, které jej doplňují. Nezáleží ani tak na tom, že někdy na věžní cimbuří bývají sázeni troubící hlásní, jak je viděti na čáslavské nebo na mostských pečetech. To je vlastně přirozená ozdoba v obrazu města, vzatá ze skutečnosti, jako když na třeboské pečeti je z věžního okna vyvěšena na dlouhé žerdi korouhev s růží nebo když na střední věži bílinské pečeti jsou vztyčeny dva praporce anebo když na druhé pečeti krumlovské městskou zed' u brány okrašlují dvě růže. Ale jsou prvky, které vlastně se symbolem města rovnou nesouvisejí, a jsou to vedle lidských postav — rytíř v pečeti plzeňské a berounské, dívčí postava držící prapory v pečeti plzeňské, poutník v pečeti pelhřimovské, Kristus jedoucí na oslátku v pečeti mostské — především znamení na štítu, tedy erby, a znamení bez štítu, jejichž povaha musí být osvětlena. Tak na litoměřických pečetech roste z městské zdi dvouocasý lev v pravo hledící, týž lev je postaven na pravé straně věže nymburské pečeti — na menší nymburské pečeti spatřuje se při druhé straně věže ještě hvězda — dvouocasého lva vidíme se vznášeti nad mostem v mostecké pečeti nebo na každé straně věže jiného jejího typu a na pečeti města Uherského Brodu dvouocasý lev je položen pod obrazem jako na stráži brány; mladší typ uherskobrodské pečeti připojuje pak ke lvu i volnou orlici, kterou klade na cimbuří obou postranních věží. Jinak v bráně berounské pečeti kráčí v levo obrácený medvěd, půlměsíc s hvězdou je položen mezi věže na pečeti pisecké, hvězdy a půlměsíc na pečeti louňské, dvě zavinuté střely provázejí věž na pečeti fulnecké. Pokud jde o erby, jsou to především erby dvouocasého lva a orlice, jež se buď vyskytují vedle sebe nebo jednotlivě. Erb lva je zavěšen na střední věži pečeti města Brna a Bělé, objevuje se na pečetech mostských (1306 a 1312), na pečetech města Kouřimě vložen je mezi věže, na pečeti města Čáslavě stojí na cimbuří nižší střední věže, na pečeti města Kolína se zařezává mezi věžemi do městské zdi, na pečeti města Žatce vznáší se nad stavbou mezi dvěma věžemi, na pečeti města Budějovic je připevněn na střední věži, zastíráje i podklad zdi, na pečeti města Berouna nese jej rytíř nad cimbuřím brány, na pečeti města Plzeň rytíř stojící ve bráně a na pečeti města Náchoda je položen mezi věžemi. Erb samotné orlice se shledá na pečeti města Mostu z roku 1290 a města Jemnice, spolu s erbem lva visí na postranních věžích města Kadane. Tato pečeť je ještě důležitá, že střední věž je zároveň podporou helmu s klenotem uzavřeného orlího křídla, kteréž na plzeňské pečeti nese na hlavě rytířská postava v kráne a kterčž jsou rovnou vstaveny na naklo-

něný štít lva na pečeti města Mostu z roku 1312. Z jiných erbů známe štít s hvězdou a půlměsícem na lounských pečetích, štít s růží na druhé pečeti krumlovské a na pečeti třeboňské, která má růži i na praporci, erb na příč polovičný s břevnem v hořejším dílu a s dvěma supími hlavami volením na pečeti pelhřimovské, erb tří srdcí na pečeti slavětínské, erb kolmo půlený na pečeti bílinské, erb střely na každé z věží pečeti horažďovické. Snad určité erby byly i na věžích nejstarší pečeti města Mostu, ale dnes na zachovaných otiscích lze viděti jen prázdné štítky.

Silněji kombinovaný obraz, nežli mají jiné pečeti českomoravských měst, prokazuje se na prvotní pečeti města Chebu. Je na ní znázorněna nízká městská zeď, kterou obtéká zvlněná voda, nad ní je vztýčen mohutný portál o třech obloucích, jenž má na krajích kulaté věžičky a opírá se o sloupky s patkami a hlavicemi, a výše něho je naznačena kulatá ohraďa s věží, majíc cimbuří i kvádrování; jenže tyto složky jsou ještě rozhojněny sedící postavou držící meč, hlavou krále vyhlížející nad mříží a erbem orla zavěšeným na vztýčeném kopí i dvěma orly hnizdícími na hradě. A také sekret chebský je důležitý, třebas došel zjednodušení: jeho prvky je mříže a na ní erb orla i nad ní poprsí krále s insigniemi. Spojení hradby se dvěma věžemi, v nichž jsou volné branky, s rostoucí postavou rytíře, držícího v ruce meč opřený o rámě a kryjícího se levicí štítem s obrazem dvouocasého lva i nesoucího na hlavě helm s klenotem zavřeného orlího křídla, uplatňuje se na plzeňském sekretu, a tak sekrety chebský i plzeňský projevují přibuznost, znamení města sdružuje se s osobou i erbem.

Téměř všechny pečeti městské, které nesou obrazy symbolující město, vykazují složitost. Jednodušší bývají typy těch pečetí, které jsou vyznačeny jiným znamením nebo erbem. Jihlava má v pečeti dvouocasého lva v pravo hledícího ve skoku, totéž znamení, ač s připojením hvězdy, buď v pravo nebo v levo obrácené, mají Hlubčice, podobně Tachov, Jílové, lva jednoocasého Kolínec. Olomouc a Znojmo vložily do pečetního pole šachovanou orlici, první s plaménky, Chrudim prostou orlici v levo hledící, Krnov tři trubky, Stríbro a Litomyšl lilii, Broumov labuť (s hvězdou), Vysoké Mýto saň, Netolice Pannu Marii s děťátkem, Telč a Slavonice pětilistou růži a podobně Hořice, ačkoliv obklopenou září, Německý Brod skřížené ostrve. Mělník má v pečetním poli lva s orlicí těsně k sobě postavené a totéž znamení má i Polička, jenže zřejmě na štítě, jako mělnická pečeť svou podobou rovněž představuje štít. A tak lze se na tyto pečeti dívat jako na přechod k pečetem, které jsou vyznačeny skutečnými erby, a tak možno pojímati i štitovitou pečeť jihlavskou, hlubčickou, litomyšlskou a velkou vysokou. V této skupině pečetí se znameními, také dosti hojně, složkami rozhojnějícími obraz je toliko hvězda (na pečeti hlubčické, Krnovské a broumovské) a pak hornické náčiní (na pečeti německo-

b r o d s k é). Složitější v tomto oddělení je jedině k u t n o h o r s k á pečeť; v ní proti sobě stojí orel a lev, nesou císařskou korunu a drží hornická kladívka, později i kalich, když husitství to znamení vložilo do obrazu.

Pečeti, které nesou jen erb, nezadají si mnoho s počtem předchozích tříd. Z nich pečeť města K l a d s k a je vyznačena erbem dvouocasého lva, ten je znamením města H r a d c e ` K r á l o v é, V o d ď a n, M o s t u na sekretu s počátku 15. století, Ž e b r á k u na pečeti z téže doby, P o d i v í n a -K o s t e l a, ale na pečeti města K u t n é H o r y (menší) nese štít se lvem helm s klenotem a helm s týmž klenotem zavřeného orlího křídla je vstaven přímo na hlavu lva na štítě pečeti města Ú s t í n a d L a b e m. B r a n d ý s n a d L a b e m má v pečeti erb jednoocasého lva. Druhá pečeť města B r n a nese štít se dvěma pruhy, z nichž svrchní je poloviční, pečeť města O p a v y štít s kůlem, v němž jsou položeny tři krokvice, pečeť N ē m e c k é h o B r o d u štít se dvěma skříženými ostrvemi a pozdější pečeť štít kolmo půlený anebo štít s pěticípou růží. J a r o m ě ř má na pečeti erb dvojí stupnice, jež jsou hroty spojeny, mladší litom y š l s k á pečeť erb lilie, Ž l u t i c e erb hrábí, S v i n y erb rohu, U n i č o v erb orlice, ač obrácený hlavou dolů na základním jiném štítku, C h v a l s i n y štít křížem dělený, v němž se střídají koruna a kříž, I v a n č i c e štít se třemi pintami, L a n š k r o u n štít s korunou, H u m p o l e c štít s kolmo stojící zavinutou střelou, směřující hrotem vzhůru. Zvláštního zdůraznění potřebují v této skupině nejstarší pečeť (velká i menší) města S l a n é h o. Jejím základem je erb dvouocasého lva, jenž má na štítu helm s klenotem orlího křídla, ale přídavkem je hoch, který štít i helm na jeho hrotě přidržuje. Tento prvek byl v pozdějších pečetech vypuštěn, ale tím spíše má značnou důležitost. Jinak v erbovních pečetech menší pečeť k u t n o h o r s k á má doplněk, hornická kladívka, a pečeť v o d ď a n s k á (2. typ) také ke štítu dvouocasého lva přidává lžici a kladivo, tedy rovněž hornické náčiní.

V pečetech obrazových i znakových uplatňuje se ještě jeden prvek, písmena. V pečeti k o l í n s k é položeno je nad věžemi písmeno A a M, v pečeť c h r u d i m s k é písmena rozestavená kolem orlice dávají jméno CRV-DIM, právě jako v pečeti k r á l o v é h r a d e c k é kolem štítu lva jsou rozložena písmena jména Gretz, ale tak, že některá vystupují na ploše obráceně **ЯЕД**. Na pestíku růže v t e l č s k é pečeť je umístěno písmeno M pod korunkou a na pečeť s l a v o n i c k é přichází tato značka na všech pěti lístcích její růže. Na pečeti města J í l o v é h o viděti přes lvi tělo v pečetním poli položené písmeno K a na pečeti města Ž e b r á k u s počátku 15. století nad štitem českého lva v úseku pole písmeno W.

Zbývá se ještě zmíniti o některých ozdobách a příkrasách pečetního pole. Bývá-li zpravidla pečetní pole mimo obraz prázdné a hladké, jindy bývá vyplněno rozmanitým způsobem. Tak pečetní pole pokrývá mřežování, při čemž v kosočtverečcích, jež mřežováním vznikly, je v každém uprostřed bod. To se jeví na pečeti města O p a v y, M o s t u (1317), L o u n (1. typ), S u š i c e —

mřežování na ní provedeno dvojitými čarami — Ivančic. Mřežování s křížky nebo růžičkami v místech, kde se linie protínají, je viděti na druhé krumlovské pečeti a na pečeti města Jílového. Pole pelhřimovské pečeti je hustě posázeno drobnými křížky, na pečeti města Brandýsa nad Labem jsou viděti v poli ležaté křížky a pole druhé neměckobrodské pečeti vyplňují malé hvězdičky. Jindy pečetní plochu zdobí několik hvězdiček, jako na pečeti města Kostela, květinové ornamenty, jako na nejstarší pečeti kladské, českobudějovické, pohorelické, nebo se kolem obrazu vinou úponky bud' prosté (velká pečeť města Ústí) nebo okrášlené kvítky, jako lze shlédnouti na malé pečeti města Brna, Kladská, Kutné Hory, Německého Brodu (1339), na pečeti Chvalšin, Žlutic, Horažďovic, Humpolce a na sekretu města Chebu. Pečeť města Chrudim má pečetní půdu řidce posázenou trojbody a na pečetidle města Znojma ze 14. století na každé straně obrazu (orlice) jsou umístěny tři kvítky. Na pečeti města Plzně na každé straně obrazu v úseku pečetního pole je položena ratolest, a pečeť města Náchoda ukazuje na čtyřech stranách obrazu vždy čtyři spojené obloučky, otevřené směrem k obrazu. Někdy pečetní obraz je posazen v gotické orámování v podobě čtyřlistu nebo trojlistu. Zvlášt' je vyvinuto na menší pečeti města Ústí n. L., kde čtyřlist je ovinut provazcem a vyplněn v obloucích kružbou i květinovou ozdobou. Trojlist podává kladský sekret s počátku 15. století, menší klatovská pečeť — na ní, kde se oblouky trojlistu spojují, vybíhá klín — a pečeť neměckobrodská z r. 1410, která má na obloucích fiály, zabíhající do legendy. Jsou i pečeti, na nichž několik bodů napomáhá k vyplnění prázdné plochy — tak je na pečetech města Mostu z r. 1290, 1302 a 1312 — na pečeti města Písku vidíme bod uprostřed pečetního pole, jenž vznikl patrně při rytbě od kružidla. Pokud hvězdy při obrazech bud' ojedinělé nebo v několika kusech, po případě spojené s body nebo půlměsícem, náleží k pečetnímu obrazu anebo jsou pouhou ozdobou pole, nutno rozhodovati od případu k případu. Spatřují se na pečetech města Hlubčice, Krnov, Louň, Písku, Brumova, Nyburka, Mostu (z 15. století), Horažďovic, Žatce. Vzpomínky je potřeba, že pečeť města Kolína nad štítem dvouocasého lva má ozdobu dvou bazilišků, snad se potýkajících, a že na pečeti města Pelhřimova na štítě mezi věžemi sedí tři stínky cimbuří.

Jako volné plochy pečetního pole jsou různě vyplňovány, tak je tomu i ve volných plochách v obrazu, zvláště když jde o odlišení jednotlivých částí. Tak na menší brněnské pečeti štit nesoucí pruhy je mřežován, maje body v kosočtvercích, podobně je tomu na kůlu ve štítu opavské pečeti, jenž nese tři krokvice, mřežovány jsou stupnice na pečeti města Jaroměře a polovice štítu pečeti města Německého Brodu z r. 1410.

Pokud městské pečeti nesou na sobě štíty, ať v jakémkoliv způsobě, nebo samy mají podobu štítovitou, tyto štíty mají tvary, které odpovídají době, kdy pečetidla byla pořízena. Po všechno 13. a 14. století jsou to štíty troj-

hranné, které s počátku mají délku značně větší nežli šířku, při čemž se ramena mírně prohýbají. Časem, zvláště ve 14. století výška se krátí, až asi v polovině toho věku možno v takový štít vepsati takořka rovnostranný trojúhelník, a v 2. polovině 14. století lze dokonce pozorovati, že se ramena, u hlavy rovnoběžná, počínají zaokrouhlovati až teprve od své poloviny nebo od dvou třetin. Štíty dole zašpičatělé mizejí až v 15. století, a to přináší nové tvary štítu, jednak dole zakulacený, při čemž střed polokruhu je níže středu štítu, jednak tarč.

Ve vzhledu pečetí jinak důležitý význam náleží legendě, a to nejen po stránce jejího obsahu, nýbrž i po stránce její formy a jejího umístění. Na pečetech 13., 14. a ještě počátku 15. století legenda je opisem, umístěným při okraji pečeti, a teprve v pozdějších desíti letích 15. století uplatňuje se ten obvyčej, že se kladou nápisu vystihující povahu pečetí na stužky různě položené a rozvinuté kolem pečetního obrazu. Při starším způsobu opis bývá oddělen od pečetního pole i pečetního okraje někdy stejně, někdy nestejně a zvláště při okraji neúplně. Nejpravidelnější omezení opisu je dáné perlovcem. Ten je buď drobný a jemný nebo dosti hrubý, často pak oddělovací úkol vykonává perlovec ne sám, nýbrž ve spojení s liniemi silnějšími i slabšími. Jeho zrnička zřídka bývají samostatná, zpravidla souvisejí. Jindy legendu ohraňují jednoduché linie, ale zase se používá několika čar, z nich po případě střední je silnější a postranní slabší, takže vzniká stupňovaný okolek. Čáry ty bývají těsně u sebe, avšak na pečeti města Chrudim mezi třemi kruhy je dosti značná mezera. Teprve počátkem 15. stol. zavádí se k oddělování opisu od pečetní půdy věncoví, které je zdobeno i křížky nebo fiálami. Tak se jeví na pečeti mostské (sekretu) a nemeckobrodské. Jinak není snad potřebí roztrídit snesený materiál podle detailu, kterým je oddělování legendy, stačí jen upozorniti na složité orámování obrazu na velké kutoňohorské pečeti, na níž i vnitřní strana vystouplého středního kruhu je zdobena, nebo na posázení vnitřní strany ohraňujícího kruhu růžičkami na nejstarší slánské pečeti.

Legenda na nejstarších městských pečetech skoro vždycky započíná křížkem, který bývá umístěn rovnou nad vrchem pečetního obrazu.¹³⁰⁾ Jen výjimkou se stává, že je vypouštěno toto znamení, kteréž souvisí se starým křesťanským obvyčejem počinat každé dílo, a tedy i podpis vlastní ruky — pečeť není nic jiného, nežli náhrada za něj — vzpomínkou na boha. Křížek chybí totík v opisu mostských pečetí z r. 1290, 1302 a 1312, pak v opisu nejstarší krumlovské pečeti a dvou nemeckobrodských s počátku 15. století (pečeti z r. 1410 a sekretu), i na sekretu olomouckém

¹³⁰⁾ Na nejstarší nemeckobrodské pečeť křížek je posunut od středu obrazu něco v pravo a podobně na kroňovské i brandýské pečeti, na sekretu kouřimském a druhém jihlavském poněkud v levo, ale i když je křížek na vrcholu pečeť, neznamená to, že by jeho poloha musela být vždy zcela přesná (viz pečeť města Humpolce, Uherského Hradiště 2. typu).

druhém. Teprve v pozdějších dobách, zejména když legenda přechází na naznačené proužky nebo stužky, přestává se vůbec používat křížku a pečetní nápisu nemají potom v čele zpravidla žádného znamení nebo hvězdičku, růžici a pod. Křížek v začátku legendy bývá obyčejně jednoduchý a jen někdy zdobený a stojí zpravidla sám; ale na pečeti města Mostu s počátku 15. století provází jej růžička, na sekretu kladském asi z téže doby chvost vláken, na sekretech budějovických tečka, která se vyskytá za úvodním křížkem i na pečeti města Sušice, Tachova, Kostela a Písku, kdežto na pečeti města Bíliny za křížkem následuje dvoutečka; na pečeti města Brandýsa n. L. za větším křížkem jede malý křížek.

Konec legendy obyčejně přichází zpět k začátečnímu křížku, aniž by se připojovalo nějaké konečné znaménko. Jen velká kutnohorská pečeť má na konci opisu dvě růžičky, druhá pečeť města Louň u hvězdičku a podobně druhá pečeť vodňanská, pečeť města Hradce Králové i Telče. Na pečeti pelhřimovské legendu zavírají dvě větévky, na slavonické a na sekretu znojemském růžička, na pečeti jílovské křížek mezi dvojím dvoubodem, na pečeti německobrodské z r. 1409 křížek s větévkou, na pečeti lánské pouhý křížek a malý křížek i na pečeti brandýsské, takže na ní úvodní křížek stojí mezi dvěma drobnými, na pečeti bílinské, krnovské, sekretu olomouckém a na pečeti čáslavské dvojbod. Jednoduchý bod je viděti na pečeti vodňanské, sušické, starší krumlovské, písecké, Ivančické, kolínecké. Na sekretu města Mostu z roku 1410 opis zakončuje pětibod; na pečeti vysokomýtské s počátku 15. století \times , v jehož hořejším i dolejším úhlu je bod, a na pečeti města Mostu z téže doby liliový květ mezi dvěma hvězdičkami.

Tato závěrečná znaménka stojí v souvislosti se znaménky, která oddělují slova legendy, a oddělování jednotlivých slov (po případě i částí slov, ač jindy slova splývají) bývá velmi časté. Nejobvyklejším oddělovacím prostředkem jeví se bod, jenž je umístěn do středu řádky, někdy výše, někdy níže na řádku. Vedle něho se užívá dvojbodu (na druhé pečeti litoměřické, na sekretu olomouckém), trojbodu : (na pečeti města Brna) nebo . . . (na sekretu města Znojma), růžičky (na velké pečeti kutnohorské, na druhé krumlovské, na ústské, tachovské, slavonické, bělské, snad třeboňské), dvou růžiček (na jílovské), hvězdičky (na pečeti louňské s tečkami, německobrodské, brumovské, mostské z r. 1317 a 1334, kladské, druhé vodňanské, druhé uheršskobrodské, pelhřimovské, žlutické, jemnické, telčské), kvítku (na slavětínské), křížku (na humpolecké, náchodské, německobrodské z r. 1409, mostské z poč. 15. století i brandýsské). Složitější oddělovací způsoby, záležející i v kombinování a střídání znamének, možno pozorovat na mladších německobrodských pečetech, na sekretu města Mostu z r. 1410, na pečeti města Opavy, na menší

k l a d s k é, na velké o l o m o u c k é, p o l i č s k é, druhé v o d ď a n s k é, h o r a ž d o v i c k é, h o ř i c k é.

Legenda zcela pravidelně jmenuje pečet, a komu pečet náleží. Je veskrze v latinské řeči a až do 1. poloviny 15. století, pokud je materiál shromážděn, nenaskytá se ani jediná výjimka. Proto označování pečeti děje se terminem „sigillum“ a přidává se někdy podle potřeby „maius“ nebo „minus“ a terminem „secretum“ nebo „sigillum secretum“. „Sigillum maius“ je známo z K u t n é H o r y, z L o u n, z V o d ď a n, „sigillum minus“ z K l a d s k a, N y m b u r k a, „sigillum secretum“ z P l z n ě, Č e s k ý c h B u d ě j o v i c, z M o s t u, „secretum“ z J i h l a v y, N ě m e c k é h o B r o d u, C h e b u, Z n o j m a, O l o m o u c e, M ě l n í k a, B u d ě j o v i c, V y s o k é h o M ý t a, S l a n é h o, U n i č o v a. Příslušnost pečeti je vyjádřena genitivem, a je důležito, že za „sigillum iudicis et civium“ hlásí se pečeť města Br n a, J i h l a v y, V y š k o v a (?) a P í s k u, za „sigillum iudicis et iuratorum“ pečeť města Br n a a K u t n é H o r y (v obci městech menší pečeti). Jinak se pravidelně používá označení „sigillum civium“, kteréž v některých městech je zaměňováno „sigillum burgensium“ nebo „buriensium“ (H l u b č i c e, M o s t, K o l í n, V y s o k é M ý t o). Že se při tom myslí na souhrn měšťanstva, ná obec, je někdy potvrzeno určitějším slovem, tak na pečetech města M o s t u z r. 1273, 1290, 1302 a 1312 čte se „sigillum universitatis civium“ a na velké k u t n o h o r s k é pečeti stojí zvláštní název „sigillum maius iuratorum et communitatis“. Údaj, které město je majetníkem pečeti, podává se v legendě dvojím způsobem: bud' v adjektivním genitivu s přidružením slova „civitatis“ nebo v substantivním ablativu s předložkou „in“ nebo „de“; jen někdy klade se jméno města do prostého genitivu (při sekretu z n o j e m s k é m, v y s o k o m ý t s k é m, j i h l a v s k é m) a někdy také slovo civium se pojí s genitivem pluralis přídavného jména odvozeného od názvu města (c i v i u m Glacensium). Pravidelný výraz „sigillum civium“ má však konkurenta v označení „sigillum civitatis“, při čemž se místní jméno zase podává v ablativě substantiva nebo v genitivě adjektiva (s. civitatis Liutmericensis, civitatis in Brux nebo in Ponte, civitatis de Bern). Jednoduché pojmenování „Secretum Melnicensis“ (!) nebo „s. Colonie Minoris regine“ anebo „s. civium Witignaw“ je výjimečné. Zvláštností je také použití slova „oppidi“ na pečeti městečka H o ř i c u Krumlova a formy „opidi“ v pečeti města N e t o l i c, kteráž se prohlašuje pečetí „ad causas“.

Jména měst podržují bud' formu původní (Brux, Brucke, Homute, Teltsch) nebo jsou zlatinélá a leckdy i zkomolená (Pons, Arena, Luna, Chutta, Alba Aqua). Základní forma je po většině německá a právě poněmčování českých názvů znamenalo dosti násilí. Obyčejně jméno města je podáno v legendě zcela prostě, ale někdy přece přistupuje bližší určení. Tak pečeť n ě m e c k o b r o d s k é ve starší době zvou se jednoduše „s. civium de Brod“, ale později „de Broda Theotunicali“, k o l í n s k á pečeť nese označení „de Colonia Nova supra Albe“, podobně n y m b u r s k á „de Nuenburg super Albiam“. Na pe-

četi města Plzně a Berouna dbá se o zdůraznění příslušnosti města do českého království (de Nowa Pilsen regni Bohemie a de Bern regni Bohemie) a význačný je cpis pečetí města Krumlova, jenž vyjadřuje příslušnost města k vrchnosti; na první krumlovské pečeti stojí jméno města ve spojení s genitivem „domini Petri de Rosinberg“, na druhé „dominorum de Rosenberg“. Na pečeti města Náchoda, kterou znám jen z obrázku, čte se legenda: „S. civium do. Nachodensium“. Podává-li se znění správně, pak zkratka „do“ musí být rozvedena v genitiv „dominorum“, a jde zase o vytčení poddanského poměru města.

Písmo, jehož se v legendách a nápisech městských pečetí používalo, je až do konce 14., ne-li počátku 15. století, majuskulní, a teprve od té doby uplatňuje se minuskula, nesoucí zřetelný ráz doby, jež později, v 2. polovině 15. století, téměř ovládla. Co se týče majuskulního písma, je to od počátku směs živlů kapitálních a unciálních, kterou víc a více přetvořovala současná gotika. Možno říci, že vznikla gotická majuskula pečetí, která celkem odpovídala gotické majuskule nadpisů v rukopisech. Toto písmo má vlastní vývoj a je možno vyvoditi z něho i některá pravidla. Starší písmo je jednodušší, jeho kapitální elementy spíše na sebe upozorňují a ohnuté tahy jsou ztrnulejší, mladší písmo bývá ozdobnější, přibývá unciálních prvků i gotického charakteru, k jeho okrase přispívá nápadnější ohýbání a zesilování tahů zakřivených linií, po případě i lámání, opatřování dříkových konců patkami, rozštěpením, dlouhými zdobenými úsečkami nebo obloučky; někdy tahy jsou stínovány (zdvojovány), dříky v prostředku vyznačeny body anebo zašpičatělými hrbolky. Také písmena, jež měla původně ráz čtvercového písma nebo kruhového, v 2. polovině 14. století projevují zúžení, a litery, které dříve byly kladený volně i dosti daleko od sebe, přibližují se k sobě jako sraženy. Některá písmena jsou velmi příznačná a zasluhují pozornost. Nejde-li o kapitální formy, A se skládá z kolmého dříku, k němuž se po pravé straně připojuje vypouklá nebo prohnutá čárka, po případě vlnitý háček, vycházející z téhož boču jako svislý dřík nebo opodál v pravo, jenž je spojen s dříkem vodorovnou nebo šikmou úsečkou anebo lomením. Vrch písmena bývá ohrazen úsečkou, která bývá i prohýbána nebo různě zdobena. Písmeno B mívalo někdy základní tah v levo vypouklý, písmena C a E vycházejíce od unciálních tvarů nabývají ozdoby, že jejich konce bývají opatřeny prohnutými háčky, někdy dosti dlouhými, nebo spojovány svislou čarou, slabší nebo silnější, kteráž se mění i v oblouček dovnitř prohnutý. Písmeno D někdy prohýbá základní dřík a nalezne se i tvar související s čistě unciální podobou. G dolejší konec obrací rovně vzhůru, ale jindy jej zatočuje; H zpravidla se objevuje ve formě minuskulní tak, že se k svislému dříku na levé straně přičinuje malý vlnitý háček, ale ten se leckdy připojuje k jeho vrchu, a jestliže se prodlužuje, písmeno nabývá vzhledu n. L se vyskytá často v takovém tvaru, že se ke kolmému dříku staví dole v levo klínek, někdy dosti vysoký, jindy je jeho dřík prohnutý a břevno podoby klínové nebo zvlněné; při klínu.

vém břevnu příčném omezující úsečka často přechází v oblouček a vysoko vybíhá. Důležité je písmeno M; už v nejstarších městských pečetech vedle kapitálního tvaru najde se zvláštní tvar, jehož základem je elipsovité nebo kruhová křivka, k niž na levé straně je přivěšen svislý háček nebo vlnovka, mající po případě spojení vodorovnou čárkou. Koncem 13. století počíná se ještě užívat formy, která má původ v unciálním tvaru, a jde buď o elipsovité podobu, jejíž konce jsou zevně prohnuty a jež se opírá o kolmý dřík, nebo ke kolmému dříku připojují se s každé strany svislé vlnovky. Písmena N má formu kapitální, avšak již na nejstarších pečetech a vůbec často přichází ve zvětšené vlastně formě minuskulní, skládající se z kolmého dříku, k jehož vrcholu se po levé straně připojuje vlnitý háček. Písmena P a R projevují leckdy prohnutí základního dříku, písmeno S má vlnitý svůj tvar různě stavěný, někdy kolmo, někdy šikmo, někdy téměř ležaté. Písmena T vyskytá se buď v té podobě, že na kolmém dříku sedí vodorovné břevno, které bývá všelijak prohnuté, nebo dřík je spirálovitě v levo zatočen a příčné břevno je zvlněné. Písmeno U píše se někdy jako V, ale jindy mívá unciální formu, podobně zaokrouhlené tahy projevuje písmeno X, pokud se naskytá, i písmeno Y.

Na stavbu písmen a jejich vyzdobení mnoho působí dovednost mistra, který ryl pečetidlo, a nezřídka se stává, že se některá majuskulní litera jeví na pečeti obráceně **И, З, Н, У**. Ale celkem možno pozorovati v písmu jistou zběhlost, a jsou pečeti, které mají opisy v ušlechtilém a sličném písma. Již na nejstarší brněnské pečeti shledává se přizdobení, jestliže pak první litoměřická pečeť má tvary písmen zcela jednoduché, podobně jako nejstarší pečeť jihlavská, nemeckobrodská, hlučická, mostská, pisecká, kadaňská — v její legendě a v legendě poličské pečeti najde se archaisticky ojediněle kapitální E — zaujmě písmo na hrubé kouřimské pečeti, na pečeti kolinské, olomoucké, ústské, kutnohorské, druhé uherskobrodské, slavonické, náchodské, horažďovické, jílovské a j. Zejména na některých pečetech tahy písmen mají dosti značnou plochu, že litery nabývají lapidárního vzhledu a připouštějí vyzdobení (druhá pečeť uherskobrodská).

Gotická minuskula vykazuje charakteristické své známky, zvláště ohýbání a lámání dříků i okrouhlých tahů. Minuskulní ráz písma je důsledně zachováván a jen velmi zřídka některá začáteční písmena jsou zvětšena. Během 15. století možno pozorovati vývoj této gotické minuskuly, dochází k spojování tahů i písmen, k přesnějšímu lámání i opatřování svislých dříků hranatými hlavičkami, a tak opisy i nápisy pečetí v 2. polovině 15. století sražeností a stěsnaností tvarů pozbývají zřetelnosti proti časnějšímu období.

Jak v majuskule, tak i v minuskule písmena mají zpravidla stejnoměrnost a pravidelnost a také se drží rozměry vymezené prostory. Zvláště u majuskulního písma omezující úsečky kolmých dříků a vodorovná břevna někdy až splývají, že vznikají z nich kruhy mezi perloveci anebo ohraničují-

cími liniemi k poli i okraji. Ale nalezne se i nestejnoměrnost, na př. u k o u ř i m s k é pečeti, na níž konec legendy jeví sraženosť písmen, a zvláště menší s l á n s k á pečeť může být uvedena, ač jde o mimořádný případ. Jinak umenšují se některá písmena proti ostatním, jestliže se mělo nad ně položiti zkracovací znaménko. Slova, která skládají legendy městských pečetí, bývají sice obyčejně vypsána, ale jako se tu a tam užívá ligatur, tak přicházejí k platnosti i zkratky. Ligatury bývají někdy méně obvyklé; na př. na opavské pečeti **LL** a **PP**, na kadaňské pečeti **VM**, na slavonické **AE**, na pečetech mostských **ER**, na pečeti **hlubšické Ch** a na pečeti **hum polecké** i **in y m b u r s k é** sekretu **EN** a ještě na **hum polecké** pečeti **I.** Co se týče zkratky, zpravidla jde jen o zkrácení slova „*Sigillum*“ (píše se i *sigilum*) a předložky „*de*“, jež se naznačují pouhým **S**, nebo **S.**, **S'**, jednou v **k r n o v s k é** pečeti protrženým **S a D' d'**. Jinak se zkracují slova vynescháním písmen **m** a **n** a nadepsáním zkracovací čárky, na př. na **k o u ř i m s k é** pečeti, na **z n o j e m s k é** sekretu, **o l o m o u c k é** sekretu, na pečeti a sekretu **plzeňském**, na menší pečeti **b u d ě j o v i c k é**, na pečeti **v o d ď a n s k é**. Silnější zkrácení slov najde se na **plzeňské** velké pečeti **BOhIE** a na **plzeňském** sekretu **CIVIS** (= Bohemie a civitatis) a při slově „*domini*“ i „*dominorum*“ na prvé i druhé **k r u m l o v s k é** pečeti, z něhož napsána jen písmena dnoru; na menší **z n o j e m s k é** pečeti objevuje se zkrácení **ZECR** = *secretum* a na jiné **SECRET**. Jinak se užilo zkratky **σ** (us) při sekretě **n y m b u r s k é** ve slově minus a jindy se slova komolí jako na též pečeti ve slově *Nuenburgens[s]is* nebo na **n á c h o d s k é** pečeti ve slově *do[minorum]*. Ligatury a zkratky měly ten účel, aby bylo možno opis nebo později nápis lehčejí vložiti do příslušného prostoru, a z té snahy vzniklo na některých pečetech i rozdělení některého slova a vložení tečky mezi obě části (na př. na **b u d ě j o v i c k é** sekretu z r. 1403).

Zejména majuskulní písmo připouštělo, aby se v jedné a též legendě umístila písmena různých tvarů, po případě táz písmena v nestejných podobách vedle sebe, a tak živly konservativní jdou podle modernějších živlů. Někdy až vzbuzuje podiv, jak se starý prvek drží a jak se najednou uplatní, kde by se nejméně očekávalo (na př. kapitální **E** na pečeti města **P o l i č k y**). Majuskuly bylo také upotřebováno pro litery, jež byly vkládány do pečetního pole nebo obrazu. Ale jde jen o několik případů a proto sotva v nich lze najít které zvláštnosti.

II.

Zkoumají-li se pečeti českomoravských měst ze 13. a 14. století za tím účelem, aby se objasnil poměr jejich pouhých znamení a skutečných erbů, jež se na nich objevují, ať jako základní prvek nebo průvodní, vzbuzuje pozornost, že se tolíko v jediném případě vyskytá na štítu obraz, který by mohl být odvozen od pevnostního městského charakteru. Sice **L i t o m ě ř i c e** mají na

štítovité pečeti a v jejím štítovitém poli ocimbuřenou městskou zed' , z níž vyruštá dvouocasý lev, avšak půdobi štítu jistě podmiňuje znamení lva a zed' je jenom vedlejší složkou. Naproti tomu pečeť města P o h o ř e l i c nese na své kulaté ploše štít a na něm hradbu s branou a s třemi věžemi, a činí tak výjimku mezi městskými pečetmi, kterou samu o sobě bylo by těžko vysvětlovati. Ale již mimořádnost věci nasvědčuje, že obrazce související s městem jako pevností, nemajíce jinak vůbec nikdy štítu, nemohou být pokládány erbovními znameními, a to potvrzuje vědomí, že by se mnohdy pro svou složitost ani za ně nehodily a často zase by budily podobností nedorozumění a neurčitost při

Obr. 18.
Pečeť města Pohofelic (odlitek).
Le sceau de la ville de Pohořelice (moulage).

schematickém provedení na štítu podle heraldického slohu. A je důležité, že právě obrazy tohoto druhu bývají nejčastěji spojovány s jinými znameními a zvláště s erby, a už takové sdružování znaků nenáleželo by do časů jednoduchosti a výraznosti erbovních obrazců, jako padá na váhu, že se v nejstarších popisech pečetí nikdy nemluví o těchto pečetních znameních jako o erbech.¹⁾

Městská zed', brána, věže a pod. na pečetech nemají podle všeho jiného smyslu, nežli aby vyjadřovaly, že majetníkem pečeti je městská korporace, ať jakkoli představená. Volba toho znamení byla svobodná, a tím byla zajištěna individualita pečetí, a svéráznost byla cílem, i když se stávalo, že některá městská pečeť byla vzata za vzor k pečeti jiného města. Avšak obraz pečeti neměl často jenom vyslovovati, že pečeť přísluší městu, nýbrž její vypovídací schopnost byla ještě zesilována, a aby její mluva zněla ještě plněji, bývaly

¹⁾ Stará označení pro erby byla „arma“ nebo „insignia“, německy „wappen“.

k základnímu obrazci přidávány složky, které měly vlastní hodnotu. A jsou to buď prostá znamení nebo znamení na štítu a řada z nich ještě dnes mluví²⁾ tak určitě, že nemusí být pochybnosti o jejich významu. Mezi obojími zejména velký díl připadá obrazu dvouocasého lva,³⁾ který bývá různým způsobem připojen k symbolickému znázornění města. Nejde tedy jen o litoměřické pečeti, jichž bylo vzpomenuto, nýbrž město Nymburk mělo pečeti, na nichž vedle městské věže stojí dvouocasý lev na předenějším místě, na pečetech města Mostu vznáší se totéž zvíře mezi věžemi nad mostem a na jiné pečeti kráčí po městské hradbě dva lvové, z nichž každý je položen s jedné strany městské věže, na pečeti města Uherského Brodu lev leží pod městskou zdí s branou a se třemi věžemi. Erb lva je viděti na pečeti města Brna, Mostu, Kourimě, Čáslavě, Budějovic, Žatce, Bělé a zejména na mostské pečeti štít nese i helm s klenotem orliho křídla, který má na hlavě rytířská postava v plzeňské pečeti, stojící v bráně a chránící se štítem s obrazem lva, i v plzeňském sekretu. A postava zbrojnoše, rostoucí z cimbuří městské brány, kterou možno pozorovati na berounské pečeti, rovněž se kryje štítem s dvouocasým lvem, jenž ještě na plzeňské pečeti zdobí praporec, držený dívčí postavou. Je to tedy slušná řada měst, jejichž pečeti připojují k obrazu města erb nebo erbovní znamení, nálezející českému králi, a přihlédne-li se k postavení těch měst, je patrno, že jde vesměs o královská města. A není třeba býti v nejistotě, jak ty prvky vyložiti, vždyť ze všeho vychází na jevo, že jejich účelem není nic jiného, nežli vytčení, že městskou vrchností je sám král, a proto také jeho postava stojí v bráně na plzeňské nejstarší pečeti, i roste ze zdi na plzeňském sekretu. Ale je významné, že znamení nebo erb lva v některých případech provázi i znamení nebo erb orlice.⁴⁾ Tak například a nské pečeti možno viděti, že střední věž nese na cimbuří helm s klenotem orliho křídla (královské ozdoby), zatím co pravá věž je vyznačena štítkem se lvem a levá štítkem s orlicí, nebo na druhé uherskobrodské pečeti byly posazeny orlice s rozpiatými křídly na cimbuří postranních věží, nebo na plzeňské velké pečeti dívčí postava nad branou drží v levici prapor s orlicí jako v pravici třímá praporec s dvouocasým levem. Než ani v tomto ohledu nemusejí vzniknouti obtíže při vysvětlování; jistě je spojením těchto znamení nebo erbů vyhověno zvyklosti, že českého krále současně reprezentovaly⁵⁾ dvouocasý lev, bílý na červeném poli, a černá orlice (t. zv. svatováclavská) na bílém poli — ta je patrně na kadaňské a plzeňské

²⁾ Terminu „mluviti“ užívám jinak nežli bývá obvyklo, neznamená, že by se vyjadřovalo jméno města, nýbrž vyjadřují se vlastnosti nebo právní poměr města.

³⁾ Rozumí se, že je to zpravidla dvouocasý lev ve skoku s vyplazitým jazykem a s čelenkou na hlavě v pravo hledicí; jen někdy postavení jeho je k levé straně, a jindy, jak je uváděno, uplatňuje se v jiné poloze a vzhledu.

⁴⁾ Orlice bývá obyčejně s rozletitými křídly jako k útoku a mívá hlavu na stranu obrácenou; zpravidla nese korunku na hlavě, ale ne vždy.

⁵⁾ Vojtěšek, Naše státní znaky (v Praze 1921) str. 8.

pečeti — a na uherskobrodské pečeti jde podle všeho o to, aby byla vyjádřena i hodnost moravského markraběte, českému králi příslušející. Ale lze se snad domnívat, že oba znaky, lva i orlice, v prvním významu byly i na věžích nejstarší mostské pečeti, na níž se nyní spatřují pouhé prázdné štítky, ačkoliv se jinak na starších pečetech města Mostu projevuje jistá zvláštnost. Druhá městská mostská pečeť z r. 1290 nese totiž ve svém poli nad mostem štítek s orlicí, avšak ten na pečeti z r. 1302 je zaměněn ve štítek se lvem, který se dostal na místo onoho přerytím pečetidla. A to znamená, že v tomto případě orlice musila být symbolem podobných práv nebo vlastnosti jako potom lev; tu ovšem nelze mysliti na t. zv. svatováclavskou orlici, neboť v době, kdy byla pečeť pořízena, nebyla už v užívání, aby samotná označovala českého panovníka, a nelze ji ani pokládati za erb moravského markraběte, ač na pečeti města Jemnice erb orlice má oprávnění v tomto smyslu, když je to moravské město. Proto třeba hledati jinou možnost, a zdá se, že vznik pečetidla k mostské pečeti z r. 1290 dlužno položiti do času, kdy se města ujal s některými jinými hrady a městy braniborský markrabí Ota. To se stalo r. 1280, když mu hned nebyly zaplaceny peníze, požadované za poručnictví nad Václavem II., a mladý král musil tu zástavu uznavati a stvrdati přísahou. Sice 23. srpna 1283 císař Rudolf vydal listinu, kterou schvaloval nález říšských knížat o neplatnosti vynucených Václavových závazků, avšak podle všeho skutečný stav nebyl ihned proměněn a prodloužil se, takže Mostští ponechávali ve své pečeti přijatou orlici a snad tím dávali na jevo své smýšlení.⁶⁾ A tak orlice, která byla braniborským markraběcím erbem, byla až někdy po r. 1290 nahrazena lvem, když byl typář ve znaku předělán, aby nesl znamení, vyjadřující konečně uplatněná práva českého krále.

Jestliže zmíněné erby nebo pouhá znamení na pečetech královských měst, jež nesou na svém poli symbolický obraz města, určují městského pána, je tím dáné měřítko pro posuzování podobných prvků na jiných městských pečetech s příbuznými obrazci. Je lehko jít od města k městu, a pokud se lze opřít o historické vědomosti, nikde výklad neselhává a získávají se cenné poznatky. Tak druhá krumlovská pečeť má nad městskou branou mezi věžemi štítek s pětilistou růží, která se spatřuje dvakrát nad obloukem brány na městské zdi, táž růže je na štítě mezi věžemi na třeboňské pečeti a zdobí praporec vlající na žerdi, vystrčené z okna levé věže.⁷⁾ Na pečetidlech města Horážďovic na obou věžích umístěn je štítek se znameními střely letící vzhůru, na fulneké pečeti po obojí straně je položen odřívous neboli zavinutá střela, na pečeti města Bíliny nad střední věží je vsazen štit kolmo půlený mezi dvěma praporci a městečko Slavětín má pečeť, na níž mezi věžemi shledává se štítek se třemi srdci pokosem vedle sebe položenými.

⁶⁾ Regesta Boh. et Mor. II. str. 558 č. 1297 a Palacký, Dějiny národu čes. II. 1., str. 242.

⁷⁾ O vrchnostech těchto měst i jiných níže uvedených viz Sedláček, Místop. slovník histor. pod příslušnými jmény a vedle toho o jejich erbech jeho Českomoravskou heraldiku I. (z materiálu Kolářova), v Praze 1902, a II., v Praze 1925.

U Českého Krumlova a Třeboně není pochyby, že jde o rožmberskou růži, která vyznačuje poddanský poměr městeček k mocnému jihočeskému rodu.⁸⁾ Horazdovice pečeť projevují příslušenství k majetku pánů ze Strakonic,⁹⁾ Fulnek k statkům pánů z Kravař¹⁰⁾ a Bílina, tuším, k panství pánů ze Žeberka.¹¹⁾ Jistě i erb na slavětínské pečeti nemá jiného významu, a byli to pánové ze Slavětína, kterým náležel.¹²⁾ A důležitá je pelhřimovská městská pečeť, v níž je postaven nad městskou zdí erb, udávající městskou vrchnost. Praví, že pečeť je majetkem města pražského biskupství, resp. pražského arcibiskupství, a dovoluje svým složením ještě bližší určení. Pečeť se hlásí vzhledem a zvláště legendou do 1. poloviny 14. století, avšak znak rozdělený příčnou čarou na dvě části, z nichž hořejší nese vodorovné břevno a dolejší dvě supí hlavy s hrdly v pravo obrácené, nasvěduje její pozdější úpravě. Zdá se, že prvně erbovní štítek nesl jenom příčné břevno pražského biskupství, a teprve v 2. polovině 14. století byl pozměněn, takže mohl přijmout novou dolejší část, ač nabýval nezvyklé protáhlé podoby. Stalo se to za času bud' arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi (1364 až 1379) nebo spíše arcibiskupa Jana z Jenštejna (1379—1396), kteří oba takového erbu užívali, a jistě v tom byla pocta pána, jenž se o město zasloužil.¹³⁾ Zvláštní výjimkou je, že na erbovním štítu v pelhřimovské nejstarší pečeti svrchu stojí tři stínky, avšak vysvětliti tento mimořádný zjev potkává se s nezdarem. Za to méně nesnadno je zaujmouti stanovisko k znaku dvouocasého lva na pečeti města Náhoda, jež bylo sice prvně poddaným městem pánů z Náchoda, nesoucích ve štítu lva, ale vložilo si podle všeho do pečeti

⁸⁾ Sedláček, Heraldika II. str. 8.

⁹⁾ tamže str. 33.

¹⁰⁾ tamže str. 25.

¹¹⁾ V letech 1290—1316 byl pánum města Bíliny Albrecht z Žeberka, a ten měl štít shora polovičný a za klenot široká složená křídla (Sedláček, Heraldika II. str. 275).

¹²⁾ Podle Sedláčka, Heraldika II. str. 276 Plánští ze Žeberka měli červený štít a v něm pošikem od pravého koutu bílý vlnitý pruh jako tok vody a v něm tři lupeny leknové, zelené, plovoucí, přikrývadla červená a bílá a klenotem křídlo týmž způsobem zbarvené jako štít, a v slavětínském kostele i v píseckém paláci lupeny jsou špičkami vzhůru obráceny. (Srv. Soupis památek II. str. 73 nsl.) Zdá se však, že lupeny je spíše pokládati za srdce, a ta byla i v erbu vladyk ze Rvenice, jimž Slavětin na poč. 14. stol. byl odprodán. Páni ze Slavětína psali se někdy z Žeberka, a proto možno jim přikládati erb na pečeti města Slavětína. Co praví Sedláček, Heraldika II. str. 222 o znaku rodu ze Slavětína, není doloženo. Výklad můj se opírá i o mínění p. faráře F. Štědrého ze Slavětína v čl. Nejstarší erb pánu ze Rvenic, později ze Slavětína, naposled ze Žeberka ve Sbor. histor. kroužku XXVIII. 1927 str. 75.

¹³⁾ Rod z Jenštejna a páni z Vlašimi nosili na stříbrném štítě dvě červené supí hlavy se zlatými nosy (Sedláček, Heraldika II. str. 141). Znakem pražského biskupa a arcibiskupa byl černý štít a na něm zlatý příčný pruh (Sedláček, Heraldika I. str. 20). Jan Očko z Vlašimi měval v prvním a čtvrtém zlatém poli štítu křížem rozděleného dvě modré supí hlavy s krky a v druhém i třetím černém poli zlaté břevno. Tedy spojoval oba erby, úřadní i rodový, jak činili i jiní arcibiskupové. (Srv. Soupis památek, Chrám sv. Vítá obr. č. 144, 145, 227.)

erb českého panovníka. Provedlo to nejspíše tehdy, když král Jan nabyl náchodského města i zámku, a od té doby si to znamení uchovávalo, třebas kolem roku 1325 vrchnost byla změněna, a Náchod se dostal do rukou pánu z Dubé.¹⁴⁾

Bylo už upozorněno, že pečeti města C h e b u byly pojaty do soupisu nejstarších českomoravských městských pečetí spíše jenom pro srovnání, nežli aby k nim náležely, a už jejich zevnějšek dává tomu potvrzení. Velká pečeť i sekret mají základem obrazu prvky, související se snahou, aby dávaly na jevo, že město jest jejich držitelem, ale k nim byly přidány ještě jiné složky, takže zejména velká pečeť náleží k nejzadobnějším městským pečetem. Nejde však tak o hlavu krále nad mříží a o sedící postavu s mečem v pravém oblouku základní architektury na větší pečeť, ani o královskou postavu rostoucí z mříže na sekretu, ty detaily jen zdůrazňují, že město je pod královskou ochranou, která je zárukou práva a spravedlnosti; důležitější je erb orlice, který visí na kopí v levém oblouku architektury na větší pečeť a je připevněn na mříži v sekretu, neboť vypovídá, že vlastníkem pečeť je město poddané německému králi. A je významné, že město Cheb podrželo tento znak ve svých pečetech beze změny, i když se stalo českou zástavou, a tak erb říšského krále může být pokládán i za projev vědomí, že Cheb je původem a zůstává říšským městem.

Za těch okolností zbývalo by jediné město, u jehož pečetí se třeba pozastavit, L o u n y. Mají v poli nad městskou hradbou mezi věžemi štítka se šesticípou hvězdou a půlměsícem, a nápadné je, že na nejstarší pečeť pět hvězd je ještě umístěno kolem štítu a půlměsíc je vložen na obojí stranu hlavního obrazu. Louny pokládají se od svého počátku za královské město, ale jejich pečeť erbem, do nich pojatým, zdají se nasvědčovati jinému původu, a možno přijímati, že neznámý zakladatel města je svým znakem zvěčněn v jeho pečetech.¹⁵⁾ Pokud zlatinélé jméno Luna souvisí s tím znamením, je nesnadná otázka, zvláště když i opětné použití půlměsice v pečetním poli, k němuž se přidružují hvězdy, nemusí s ním být ve spojení a může míti souvislost se zmíněným erbem. Za to půlměsíc se dvěma hvězdami, jež zdobí

¹⁴⁾ N á c h o d město i hrad byly založeny před r. 1254 Hronem synem Pakoslavovým a páni z Náchoda byli potom jejich držiteli. Hron prý obdržel od císaře Fridricha II. erbem černého lva na zlatém štítu, a to znamení, které se stalo znamením pánu z Náchoda, byl jednoocasý lev (viz S e d l á č e k, Hrady a zámky II. příloha znaková 4.). Jestliže lev v městské náchodské pečeť je dvouocasý, je to podle všeho erb českého panovníka. O erbu pánu z Náchoda S e d l á č e k, Heraldika I. str. 12, 144, 174, 186 a II. str. 180. S e d l á č e k v Místop. slov. histor. str. 631 pokládá sám štít se lvem dvouocasým v pečeť města Náchoda za erb království.

¹⁵⁾ S e d l á č e k, Místop. slovník histor. str. 568 má za to, že původně Louny byla ves na království, která se dostala pánum ze Žerotína. Za původce města pokládá krále Přemysla. Půlměsíc s hvězdou je erbovním znamením šlechty české i polské (S e d l á č e k, Heraldika II. str. 341 a P i e k o s i ñ s k i, Heraldyka Polska wieków średnich, w Krakowie 1909, str. 89 nsl.).

plochu pečeti města Písku, nebo hvězda na pečeti města Horážďovic, nemají jistě jiného významu, nežli že naznačují oblohu nad obrazem města.

Co se pozorovalo při znameních a erbech na pečetech se symbolickými obrazy města, může se jistě do značné míry aplikovati na ty pečeti, které nesou rozmanité figury volně ve svém poli nebo vlastní erby bez konkurenčních jiných prvků. Proto jestliže řada městských pečetí má na své ploše prostého dvouocasého lva nebo toto znamení na štítu, může se jejich smysl posuzovati tak, že vyjadřují rovněž poměr českého krále jako bezprostřední vrchnosti k městu. Při tom nezáleží na právním postavení města, a dvouocasý lev, ať bez štítu nebo na štítě, označuje nejen pečeti u královských měst, nýbrž i u měst poddanských. Tak lze se s ním shledati na pečeti města Jihlavy, Hlubče, Hradce Králové, Slaného, Ústí nad Labem, Tachova, Jílového, Vodňan, Kostela na Moravě i na menších pečetech města Kutné Hory a Mostu. A jak ten obojí způsob (znamení bez štítu nebo na štítu) těsně spolu souvisí, lze pozorovati i z toho, že se u nejstarší jihlavské pečeti a u prvotních hlubčických ujala štitovitá forma, která je přechodem od kulatých obrazových pečetí ke kulatým znakovým pečetem. Tato pečetní podoba je patrně reminiscencí královského erbu, jenž je jindy sám přijímán v městskou pečet, kdežto jinak se bere jeho pouhá figura, a pro vývoj městských pečetí nemá zvláštní důležitosti. Za to však zaslouží zřetele, že se někdy dávají znamení dvouocasého lva mimořádné vlastnosti, které z něho činí charakteristické znamení určitého města, a někdy i erb je doprovoden přídavky, sic podřadnějšího rázu, avšak umožňujícími jeho pojímání za speciální vyznačení té které pečeti. Na jihlavských pečetech erb lva ani lev sám neprojevuje nějakého upravení, a podobně je tomu na kladských pečetech, na pečeti města Kostela, Vodňan (nejstarší) i na sekretu města Mostu. Ale na hlubčických pečetech lev dostává hvězdu, na nejstarší nad hlavu, na druhé na pravou stranu k zdvižené pravé přední noze, na pečeti města Tachova nemá vzpřímeného postavení ve skoku, nýbrž nízko skáče a obrací nezvykle hlavu na stranu, a na pečeti města Jílového na jeho těle je napříč položeno písmeno K. Písmena dávající jméno města Hradce jsou umístěna kolem štítu se lvem na králohradecké pečeti, písmeno W je vystaveno nad erb menší pečeti jílovské a na mladší vodňanské pečeti k erbu jsou přidány lžice a kladivo, tedy hornické náčiní. Jestliže uvedená písmena určují jméno panovníkovo — jde o Karla IV. a Vladislava u jílovských pečetí¹⁶⁾ — hornické náčiní naznačuje, že Vodňany jsou horním městem. Takový význam má zajisté také hornické nářadí na kutnohorské menší pečeti, která má ještě tu zvláštnost, že na nakloněný štít královského erbu je postaven helm s klenotem v podobě složeného orlího křídla. To není od konce 13. století nijak vzácná ozdoba

¹⁶⁾ Také pečeť města Žebrák u asi s poč. 15. století nese štítek dvouocasého lva, nad nímž je písmeno W, patrně začáteční písmeno jména Wenceslaus (král Václav IV.).

erbu, a proto by nepřekvapovalo, že se objevuje i na pečetech města Slaného. Ale za to je výjimkou, jestliže helm s tímto klenotem je rovnou vsazen na hlavu lva v erbu, který nesou pečeti města Ústí nad Labem, a nelze si jinak vyložiti ten zjev, nežli že přímý symbol českého krále měl býti vyznačen k rozeznání od jiných takových znamení i obvyklou královskou okrasou, která byla těsně spojována s královským znakem.¹⁷⁾ Jenže uspokojí-li výklad v tomto případě, působí větší nesnáz stanoviti, co znamená hoch, který podepírá královský erb a přidržuje na něm helm s klenotem, na pečetech města Slaného. Avšak snad není zcela nepravděpodobné, že se v tomto obraze odráží vzpomínka na skutečnost; jako sloučení erbu s helmem a klenotem vyplynulo z toho, že tím způsobem, jak se rylo nebo kreslilo, tyto části zbroje byly opravdu zavěšovány na stěnu, tak jistě při slavnostních přiležitostech, když panovník odložil štit a helm, přejal je panoše a kleče před králem na jednom kolenu druhou nohou přidržoval nakloněný k sobě štit a rukama držel na jeho vyzdvíženém rohu helm, neboť jen tak mohl oba kusy udržeti. Obrázek na slánské pečeti není ovšem zcela věrný, a z toho se vyvinul později způsob vyobrazování, který vlastně hocha vsazuje na nakloněný vrch štítu.¹⁸⁾

Zvláště důležitá je ještě velká kutnohorská pečeť a pečeti mělnické a poličské, které spojují dvouocasého lva s orlicí. Děje se to však různě a s různým významem a při pečetech mělnických a poličské padá na váhu, že mají štítovitou formu a spojený lev s orlicí je položen do pole štítovité podoby. V kulaté pečeti města Kutné Hory orlice a lev stojí volně v pečetní ploše proti sobě, držíce vzhůru královskou korunu a podní skřížená hornická kladívka. Už to, že orlice má přednostní místo na pravé straně lva, nasvědčuje vyšší hodnotě symbolu, a není pochybnosti, že představuje říšskou orlici. A to umožňuje datování pečeti, která se po prvé objevuje r. 1347; lze přijímat za jisto, že hned po nastoupení Karla IV. na český trůn byla pořízena, a vypovídá postavení znamenitého horního města v spojené římské říši i českém království. Avšak proti tomuto znamení, které vyšlo ze sloučení královské moci říšské a české v rukou Karla IV., obrazy na mělnických a poličské pečeti musí být zcela jinak vysvětlovány. Orlice je v obojím případě postavena na levou stranu lva, a jsouc bez pravého křídla, těsně přiléhá ke lvu, jenž jenom na mělnických pečetech nemá ocasu; obě zvířata od sebe se odvracejí. Úchylky jsou tedy v těchto znameních zcela nepatrné a možno usuzovati, že jsou stejného původu, a při tom vložení na štit sotva připouštějí myšlenku, že by to nebyly skutečné erby. Takového znaku, pokud povědomo, ne-používal český panovník, ač to nemusí být vyloučeno, a spojení těch dvou prvků, lva i orlice, je snadno pochopitelné, pováží-li se, že ve 13. století, kdy

¹⁷⁾ Viz o klenotu českého krále Vojtíšek, Naše státní znaky str. 12.

¹⁸⁾ Už Král z Dobré Vody (Slánský Obzor 1893, str. 83) měl za to, že je „pachole ono ne-podstatná výzdoba, která ke znaku nepatří a kterouž na nejstarší pečeť asi rytec přidal pro okrasu — představuje t. zv. štitonoše“.

obě města vznikla, ještě t. zv. svatováclavská orlice platila za královský český znak vedle lva,¹⁹⁾ a že se tak po případě mohla pospolu i vyjadřovati královská česká moc i markraběcí moravská. Lze tedy nejspíše mít za to, že tu bylo provedeno upravení erbovního znamení městského pána, aby se jednotně vystihovalo, co se jindy naznačovalo dvojím znamením. A tento názor jistě je pravděpodobnější, nežli domněnka, že by tato města a jejich pečeti měly nějaký vztah k erbu Děpolticů, jak se jeví na pečeti Děpulta III. z r. 1213.²⁰⁾

Jestliže dvouocasý lev na městských pečetech symbolisuje městskou vrchnost, orlice na pečetech některých moravských měst jistě představuje moravského markraběte jako pána města. Na o l o m o u c k ý c h a z n o j e m s k ý c h pečetech uplatňuje se taková orlice, položená volně do pečetního pole, a že jde skutečně o moravskou orlici, je viděti na jejím šachování, ač jen někdy je provedeno.²¹⁾ Toto znamení přijala patrně obě města už v době počátků, a možno se snad domnívati, že vešla v život z markraběcí moravské moci, kdy neležela v rukou samotného českého krále. Za to ne tak lehko se rozreší, co znamená rozepiatá orlice se zdviženým zobákem na pečeti města C h r u d i m ě , v jejímž poli kolem orlice je viděti písmena, dávající název města. Zachovaná pečeť není ovšem příliš stará, avšak město vzniklo, ne-li dříve, v čas panování Přemysla II. (před r. 1260) a znamení tehdy přijaté pravděpodobně přecházelo dědictvím i na mladší pečeti. A v počátečních letech Přemyslovych vlády mohlo se, tuším, ještě upotřebiti t. zv. svatováclavské orlice, aby na pečeti města dávala na jevo, že jeho pánum je český král.²²⁾

U měst, jejichž zakladatelem nebo vrchností nebyl český panovník nebo moravský markrabě, ukazuje se v pečetech daného typu rozmanitost podle jejich původu nebo příslušnosti. Ale nedostatek historických zpráv a zlomkovitost zachovaného materiálu neodklizují všech záhad, a co působí ještě velké překážky, je nepropracovanost české sfragistiky. Proto těžko určiti, jak rozuměti kůlu se třemi krokvicemi v něm na štitu v pečeti města O p a v y , nebo co znamenají tři trubky, hubičkou obrácené ke kouli ve středu pečetního pole a doprovzené třemi šesticípými hvězdami, na pečeti města K r n o v a . Jen podle analogie se podobá, že i tu jde o znamení nebo erb neznámého původce města, a naprostě zřetelné příklady jiných měst dávají takovému názoru oprávnění. Takovým určitým případem jsou pečeti poddanského města N ě m e c k ē h o B r o d u , které především ukazují i to, jak v městských pečetech může státi buď prostá erbovní figura vrchnosti nebo její skutečný erb. Aspoň na nejstarší německobrodské pečeti je viděti dvě skřížené ostrve o 6 sucích,

¹⁹⁾ Viz V o j t i š e k , Naše státní znaky, str. 8.

²⁰⁾ Martin Kolář, Nejstarší pečeti šlechty české až do r. 1300 (v Táboře 1883), str. 3, a F r i e d r i c h , Codex diplom. Boh. II., str. 312, č. 316 z r. 1228. Erb Děpolticů vznikl ovšem spojením královského lva a přemyslovské orlice.

²¹⁾ O markraběcím moravském erbu V o j t i š e k , Naše státní znaky, str. 21.

²²⁾ V o j t i š e k uv. m. na str. 6.

volně položené v pečetní plochu, a ty ostrve na pečeti z r. 1304 a 1339 jsou umístěny na štit. Při tom nezáleží, že na první pečeti jsou doprovzeny hornickým náčiním, označujícím povahu města, protože je to znamení druhotné, průvodní, a lze věřiti, že se ve všech těch pečetech vyskytá vlastně totožný obraz, který není nic jiného, nežli erbovní znamení nebo erb pánu z Lichtenburka.²³⁾ A erb pánu z Lichtenburka zůstal v úctě u Německobrodských, že jej ponechali i na pečeti z 2. poloviny 15. století a na složitější pečeti z 2. poloviny 16. století, ač se zatím staly s městem některé změny. To hodnocení znaku zakladatelů města je tím pozoruhodnější, že jsou známy dvě německobrodské pečeti, které dostaly před tím jiný obraz vlivem nových vlastnických vztahů k městu, pocházejíce z r. 1409 a 1410. První z těchto pečetí nese erb pěticípé růže, náležející nepochybně Vítkovi z Landštejna, jenž obdržel dědičně Německý Brod s Lipnicí od krále Václava IV. r. 1379, nebo jeho synovci Vilémovi,²⁴⁾ druhá štít kolmo půlený (na zdél polovičný), označující podle všeho Čeňka z Vartemberka, jemuž město po r. 1398 připadlo dědictvím jako manželu Vilémovy dcery Kateřiny.²⁵⁾ Zajímavé při tom je, že se výměna erbů nekryje přesně s lety majetkových přeměn, a podle všeho bylo třeba zvláštního popudu, aby erb landštejnský ustoupil vartemberskému.

Důležitým je erb na pečeti města Jaroměře, jež se po prvé objevuje r. 1309. Je to dvojitá stupnice, vrcholy související, na štítu, a není-li to znak zakladatele města, o němž nic není jisté, mohl by to snad být erb královny Alžběty, vdovy po Václavovi II. a Rudolfovi Habsburském,²⁶⁾ již se dostalo Jaroměře r. 1307. Toto znamení zůstávalo v jaroměřské pečeti, až asi v polovině 15. století byla zavedena pečeť nesoucí štítek s jednoocasou nekorunovanou lvicí, ovinutou trnovou korunou. Stalo se to nepochybně v souvislosti s držením města Barborkou Cejlskou, vdovou po Zikmundovi Lucemburském, která majíc toto město s jinými věnnými městy od r. 1441, zlomila snahy měšťanů o rozmnožení městských svobod. Tehdy asi Jaroměřští přijali v pečeť nový erb a snad byla při tom položena trnová koruna kolem figury na znamení zástavy, v kterou se město dostalo r. 1445, byvši od své vrchnosti za-

²³⁾ O erbu pánu z Lichtenburka z rodu Ronoviců Šimák, Kronika československá I. 3. (v Praze 1924), str. 323, a Sedláček, Heraldika II., str. 12. Srv. i M. Kolář, Nejstarší pečeti šlechty české, str. 6. Smil z Lichtenburka, zakladatel Německého Brodu, byl mocný pán, a vydávaje četné listiny, zanechal tři typy pečeti.

²⁴⁾ Páni z Landštejna měli stříbrnou růži na červeném štítu (Sedláček, Heraldika II., str. 10).

²⁵⁾ Páni z Vartemberka pokládají se za větev Markvarticů, kteří měli erbem lvici na štítu. Ale toto znamení bylo od nich opuštěno a už Beneš starší z Vartemberka pečetil nazdél polovičným štítěm, maje klenotem široké křídlo, a tak možno pozorovati i na pečetech jiných členů rodiny. Barvy byly zlatá a černá. (Sedláček, Heraldika II., str. 16.)

²⁶⁾ Pro druhý výklad nemám vůbec dokladu, v příslušných pomůckách, zvláště v Pieckosínské Heraldice Polska wieków średnich (Kraków 1899), nelze nic najít pro jeho podepření.

psáno Jiřímu z Poděbrad v pokutu za provinění.²⁷⁾ Lze-li aspoň takto usuzovat o jaroměřské pečeti, těžko se dopátrati pravdy o erbu labuti s hvězdou na pečeti městečka Brumova, náležejícího břevnovskému klášteru. Nejstarší dějiny tohoto městečka jsou totiž zcela nejasné a lze se jen domnívat, že si městečko vyvolilo za své znamení obraz odvodený z erbu některého opata.²⁸⁾ Za to u Litomyšle může být jisté, že erb lilie v jejích pečetech je dědictvím po nejprvnější městské vrchnosti, po kanovnících premonstrátského řádu,²⁹⁾ kteří r. 1344 byli zaměněni litomyšlským biskupstvím po zrušení opatství a přeměnění kláštera na kapitulu. Také Starý Brod má v pečeti liliu, avšak volně na svém poli, a třeba není pro to dokladů, snad je to znamení prvotních právních vztahů města s některým premonstrátským nebo jiným klášterem, které však záhy byly nahrazeny jinými.³⁰⁾ Ale s naprostou nejistotou dlužno počítati u Vysokého Mýta, které má na prvotní štítovitě pečeti saň ve skoku a podobnou saň i volně v poli menší pečeti z r. 1369 a 1444.³¹⁾ Mnohem lepší je stav při pečeti města Humppolce, která nese erb

²⁷⁾ Mám za to, že jednoocasá nekorunovaná lvice v pečeti města Jaroměře (a podobně města Kolince) je znamením české královny, poněvadž jinak nelze toho obrazu vyložiti. Zvláště nelze mysliti na rodový erb královny Barbory, neboť cejlský rod nosil zcela jiný znak, tři zlaté hvězdy na modrém štítě. (Srv. pečeť královny Possse, Die Siegel der deutschen Kaiser u. Könige, II. tab. 18 č. 7.) O sporech Jaroměřských s královou viz Vojtíšek, Scud a rada v král. městech čes. ve Sborníku věd práv. a stát. XXI. V Praze 1921, str. 68.

²⁸⁾ O městečku Brumově, jehož rychty nabyl břevnovský klášter už za opata Bavoru v letech 1296—1306, maje potom velké nesnáze s tamními rychtáři, odpírajicími nové vrchnosti, získal si velkou zásluhu opat Předbor z Chroustoklat (1336—1360). (Wintera, Zur Geschichte Braunaus in der Zeit der Luxemburger v. Mitt. Ver. f. Geschichte der Deutschen in Böhmen, XLIV., 1906, str. 321); ale není-li známa jeho pečeť nebo pečeť jiných opatů, může se miti toliko za nepodepřený úsudek, sice jistě dosti pravděpodobný, že pečetní znamení broumovské je ve vztazích k některému opatskému erbu. Co vykládá Widimsky, str. 17, nemá ceny.

²⁹⁾ Na to upozornil už Kolář-Sedláček, Heraldika I., str. 23, a Zd. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle (1903), str. 303. Také ve znacích praemonstrátských opatství liliie se uplatňuje, tak ve znaku kláštera strahovského, poněvadž zlatá liliie na modrém štítu (starofrancouzský štít) se dvěma skříženými zlatými berlami staly se řádovým erbem Praemonstrátů. (Ströh, Die Wappen der Ordensstifte in Niederösterreich a Die Wappen der Ordensstifte und Abteien in Böhmen u. Mähren v Kunst und Kunsthantwerk XIII. 1910, str. 348, 350 a XVI. 1913, str. 333.—Srv. Rybička, O erbích, pečetech a znacích stavu kněžského v Čechách, v Praze 1862, str. 11.)

³⁰⁾ Není možno říci o tom nic určitějšího, poněvadž nepadá ani na váhu, že chotěšovskému klášteru náležela jistá práva ve Starém Městě (Reg. Boh. Mor. II., str. 202, č. 520). O starších dějinách střibrských je povědomo neobyčejně málo. Srv. Juritsch, Geschichtliches von der kgl. Stadt Mies (1895). Lilie se uplatňují nejen v erbech Premonstrátů, nýbrž i Cisterciáků (Ströh, Die Wappen der Ordensstifte in Niederösterreich uv. m. XIII., 1910, str. 366, 373. Srv. Kolář-Sedláček, Heraldika, str. 192.)

³¹⁾ Bylo by snad lze pomýšleti na to, že si město vzalo při založení do pečeti erb svého zakladatele, o němž není potuchy. Výklad, že by mohlo jít o svatojiřskou saň, neměl by odůvodnění, protože není, co by nasvědčovalo spojení sv. Jiří s Vysokým Mýtem v prvotních dobách. Kdyby pečetní znamení nesahalo původem až do času počátků, protože to bylo věnné město, nebylo by rovněž podkladem k vysvětlení; české královny, jež byly ve XIV. sto-

zavinuté střely, a tak dává na jevo, že to město příslušelo pánum z Dubé.³²⁾ Podobně uplatňuje-li se na pečeti města Žlutic štit s hráběmi, prokazuje, že městskou vrchností byli páni z Oseka.³³⁾ U pečeti města Ivančic, vyznačené štítem se třemi pintami, lze jen se dohadovati, že to město, nežli se stalo královským, bylo ve vlastnictví některého šlechtického rodu, takovým erbem se honosícího,^{33a)} a stejně asi Sviny, které mají v pečeti erb rohu, dávají tak snad průkaz o své dočasné vrchnosti.³⁴⁾ U Telče je jisto, že pětilistá růže v pečeti, mající na semeníku pod korunkou písmeno M, patří pánum z Hradce, a na pečeti města Slavonice podobná růže, ozdobená však na každém lupenu písmenou M pod korunkou, je znamením téhož mocného rodu.³⁵⁾ Kolínec byl majetkem české královny, a na to se snad vztahuje obraz jednoocasé korunované lvice v městské pečeti,³⁶⁾ Lanškroun liliovitou korunou na štítu ve své pečeti zajistil nejspíš pamět nejistého zakladatele nebo majetníka.³⁷⁾ Brandýs nad Labem pečetí, která nese erb jednoocasého lva ve

letí do r. 1369 vrchností městskou, neměly takového znamení erbovního — Alžběta Pomořanská, čtvrtá manželka Karla IV., nosila gryfa (Soupis památek, Chrám sv. Vítá, obr. 135), nikoliv draka.

³²⁾ Páni z Dubé přijali na stříbrný štit červenou zavinutou střelu a Václav z Dubé († 1382) i syn jeho Jindřich byli skutečně pány Humpolce (Sedláček, Místop. slov. histor., str. 300, a Heraldika II., str. 25).

³³⁾ Městské svobody dal Žluticům Boreš z Oseka r. 1375, ale je možné, že už dříve to městečko požívalo pečeti. O erbu hrábě Sedláček, Heraldika II., str. 32.

^{33a)} Vykládá se, že ivančický erb je v souvislosti s vinařstvím, v okolí pěstovaným, ale tomu odporuje umístění znamení na štítu; mimo to vinařství mělo zřetelnější symboly, kterých by bylo bývalo spíše použito.

³⁴⁾ Kterému pánovi by tento erb náležel, těžko pověděti, neboť podle Sedláčka, Místop. slovnik histor., str. 855, drželi Sviny po Vítkovicích páni z Landštejna a Rožmberkové, kteří vesměs měli ve štítu růži. Jen o Závišovi ze Svin, který r. 1338 měl ve vlastnictví část Svin, nemůže se určiti, kterému rodu příslušel (Sedláček, Hrady a zámky III., str. 238).

³⁵⁾ Páni z Hradce zavedli si erbem zlatou růži na modrém štítu a s ním spojovali s oblibou písmeno M, jak si přisvojili i někteří Rožmberkové. Co toto M znamená, Sedláček, Heraldika II., str. 9, nedovede říci. Martin Kolář v čl. Písmeny v poli pečetí v Pam. arch. XIV., 1889, str. 493, domnívá se, že je to začáteční písmeno jména P. Marie a že svědčí o rozšíření mariánské úcty. Ze Telče a Slavonice náležely k panství pánu z Hradce, je jisto (Vlastivěda moravská, Telecký okres, str. 102, a Hans Reutter, Gesch. der Stadt Zlabings v Zeitschr. f. G. Mähr. u. Schl. 1912). Písmeno M samotné jako znamení pánu z Hradce najde se několikrát v jindřichohradeckém zámku. Toto písmeno bývá v polské heraldice erbovním znamením. Srv. Piekosiński uv. m. str. 272 násl.

³⁶⁾ Sedláček, Hrady a zámky IX., str. 264. Viz výše pozn. 27.

³⁷⁾ Lanškroun byl s počátku poddaný k hradu Lanškrounu a potom Lanšperku, s ním se dostal ve vlastnictví zbraslavského kláštera r. 1292 a r. 1356 byl koupen k litomyšlskému biskupství. Bylo by možno mysliti, že se koruna dostala na lanškrounskou pečeť na základě jména města, avšak je nápadné, že se projevuje na štítu, ne jako pouhé pečetní znamení volně v poli. Proto se domnívám, že nejspíše erb koruny v pečeti je důsledkem vrchnostenských vztahů a to potvrzuje existence Křišťana, Géracha a Oldřicha z Lanškrouna (1241), který rod asi město založil pod hradem, od něhož nesl jméno.

skoku, osvědčuje své příslušenství k statkům pánů z Michalovic.³⁸⁾ Hořice u Krumlova, náležející Rožmberkům, vložily si do pečeti pětilistou růži v záři³⁹⁾ a Chvalšiny označily svou pečeť erbem, jehož štít je křížem rozčtvrcen a má v polích střídavě liliovitou korunu a kříž, aby se přiznávaly ke své vrchnosti, zlatokorunskému klášteru.⁴⁰⁾

Zbývá se zmíniti ještě o pečeti města Unčova a o menší pečeti města Brna. Ona má tu charakteristickou zvláštnost, že nese erb orlice, ale v takovém provedení, že na základní štít je položen obráceně menší štít a na něj je umístěno hlavou k vrchu pečeť erbovní znamení. Ale nezdá se, že by se měla tomuto postavení štítu připisovati mimořádná důležitost; orlice zajisté souvisí s charakterem města markraběcího založení, a převrácení jejího štítu a vložení do jiného není snad leda uzpůsobení markraběcího moravského znaku, aby se unčovská pečeť lehčejí rozeznávala od jiných pečetí, nesoucích takové znamení. Za to však menší pečeť města Brna, po prvé doložená roku 1315, je problémem pro erb, v němž štít nese pruh a nad ním při vrchu poloviční pruh. Byloť Brno královským městem od svých počátků, a proto se lze domnívati, že ten štít byl odvozen od barev erbu českého krále anebo moravského markrabství, a zvláště druhý výklad mohl by býti pravděpodobnější pro střídání barev, odpovídající snad střídání barev v šachování moravské orlice. Avšak bylo by možné vysvětlení ještě v jiném způsobu, přihlédne-li se k městským dějinám. V nich může býti zvláště nápadné habsburské smýšlení města ve sporech o přemyslovské dědictví po vymření tohoto rodu, a je důležito, že Brno, jediné z moravských měst, obdrželo 29. ledna 1307 významné privilegium od Rudolfa, syna Albrechta I., kterým získalo velké milosti. A jistě proto se cítilo zavázaným habsburskému rodu a pevně stálo po časné smrti Rudolfově i při jeho bratru Bedřichovi, jenž 8. srpna 1307 bratrovu listinu potvrdil a výslově uznal věrné služby města. A tak Bedřich mohl vložiti do města i svůj vojenský lid a 17. října 1307 sám římský král Albrecht vydal Brněnským listinu, kterou uznal privilegia svých synů a zajišťoval měšťanům náhradu za škody vzaté od nepřátel. Je viděti, že vztahy města Brna s Habsburky byly velmi těsné, a vyskytuje-li se potom za nedlouho pečeť,

³⁸⁾ Že páni z Michalovic byli zakladateli Brandýsa, vychází také na jevo z toho, že ve XIV. a XV. století mělo město tytéž pány jako Mladá Boleslav a Michalovice hrad. Páni z Michalovic nosili bílou lvici na červeném štítu, a první, kdo používal tohoto erbu, byl Jan z Michalovic († aši 1300), poslední pak tímto erbem pečetil Ješek z Michalovic r. 1339. Potom si páni z Michalovic oblíbili poloviční štít, ale lva se drželi až do svého vymření páni z Velešína. U některých Michaloviců spojují se oba jejich uvedené erby, a to svědčí, že se první znak udržoval ve známosti (Sedláček, Heraldika II., str. 15).

³⁹⁾ Hořice náležely Jindřichovi z Kosovy hory z rodu Vítkoviců (1272—1281) a od něho je koupil Záviš z Falkenštejna; bratr jeho Vítěk prodal je vyšebrodskému klášteru. Při těsných vztazích kláštera s Rožmberky bylo městečku volno míti v pečeti již jednou zavedený rožmberský erb, jemuž se dostalo projevu úcty a ozdoby v záři, kolem něho položené.

⁴⁰⁾ Od XV. století užívalo se na opatských pečetech a při jiných příležitostech kláštera trnové koruny. (Soupis památek XLI., str. 273.)

dřívé neužívaná, která projevuje znak podobný habsburskému erbu, snad by se mohla ozvat myšlenka, že zůstala Brnu památkou na ten čas a poměr a byla podržena v užívání, i když zatím události provedly proměny. Ale ať je tak, či onak, menší brněnskou pečeť lze zase vysvětliti vztahem k vrchnosti, byť by byla třebas podle poslední možnosti dočasná a krátce panující.⁴¹⁾

Jestliže se obrazy městských pečetí, odvozené od pevnostního městského rázu, prohlásí za přirozená znamení, jež výmluvně určovala majetníka pečeť, a jejich erby nebo erbovní figury, ať samotné nebo ve spojení s jinými prvky, pokládají se za odznaky městských vrchností, zůstává vlastně už jen několik obrazů nebo jejich složek, jež nebyly osvětleny. Jde o Krista jedoucího na oslátku po mostě v pečetech města Mostu, jde o sv. Václava, stojícího ve věžní bráně na vodňanské pečeti z r. 1412, jde o medvěda v bráně na pečeti města Berouna, o poutníka v bráně na pelhřimovské pečeti a posléze o obraz P. Marie s Ježíškem na netolické pečeti. Ale jako most na pečetích města Mostu (Brüx) souvisí s jeho jménem, tak s názvem města je ve spojení i berounský medvěd i pelhřimovský poutník.⁴²⁾ Proč mostští vložili do dvou svých pečetí Krista na oslátku — nezdá se, že by to byla podoba krále na koni jedoucího a vyjadřujícího poddanské postavení města k českému panovníku — těžko pověděti, ač ta myšlenka mohla prostě vyplynouti z nálady doby, sv. Václav však na vodňanské pečeti projevuje jistě úctu k zemskému patronu a P. Marie s děťátkem na netolické pečeti nepochybнě představuje svatou patronku místa i vrchnosti, zlatokorunského kláštera.⁴³⁾

Výklad, který byl podán v tom smyslu, že pečetní obrazy, symbolisující město prvky odvozenými z pevnostní povahy města, nejsou erby a že skutečné erby v městských pečetech nebo pouhá erbovní znamení vyjadřují městskou vrchnost, mohl by snad naraziti na odpor protivníků. Třebas že často je velmi přesvědčivý, má v jednotlivých případech nedostatky, a nemůže-li se opríti o historická data nebo o jiný materiál, neodklizuje záhad. Má ovšem do sebe značnou přednost, že činí z pečeť pramen pro městské dějiny, avšak právě proto mohl by být zavrhnován, že si místy neví rady. Na př. pečeť města Pohorelic, která nese na štitu bránu v hradbě s věžemi, nebo lounské pečeť, na nichž je erb půlměsice s hvězdou, anebo lanskoroúnská pečeť s erbem koruny mohly by být podkladem k pochybnostem, a k tomu by jistě bylo lze vzít na pomoc menší pečeť brněnskou s erbem pruhů, pečeť litoměřické se lvem rostoucím z městské hradby, pečeť ústecké s erbem dvouocasého lva, nesoucího na hlavě helm s klenotem, pečeť slánské s erbem

⁴¹⁾ Reg. Boh. Mor. II. str. 916, č. 2126, str. 920 č. 2135, str. 929 č. 2153. Srv. Bretholz, Gesch. der Stadt Brünn (1911) str. 95 násl.

⁴²⁾ Berounský medvěd má souvislost s německým jménem města, Bern. Poutník i jméno města Pelhřimova ukazují na zakladatele původní vsi biskupa Pelhřima (1224—1225, † 1240).

⁴³⁾ V klášteře zlatokorunském byl uctíván milosný obraz Madonny a v konventní pečeť, která pocházela asi ze XIII. století, je obraz P. Marie s Ježíškem. (Soupis památek XLI., str. 201 a 276.)

dvouocasého lva, zdobeným helmem s klenotem a drženým chlapcem, pečeti mělnické a poličské s erbem lva a poloviční orlice, pečeti vysokomýtské se znakem saně atd. A co by dosti lehko bylo vyslovitelnou, byla by myšlenka, že znamení na pečetech českomoravských měst jsou ve vztazích s městskými znaky nebo jsou rovnou městskými znaky, a právě upravování erbů nebo erbovních figur, připomínajících zeměpanské nebo vrchnostenské erby, bylo by s to, aby vzbudilo mínění, že se takové jejich proměňování dálo proto, poněvadž bylo potřebí odlišovati městské erby od znaků městských pánů. A ten, kdo by toto tvrdil, našel by ještě důvod, že četné městské erby, později a různě prokázané, skutečně nejsou nic jiného, nežli kopie erbů a obrazů městských pečetí, a že i nejsložitější pečetní znamení vyskytují se někdy na štítu, jako opravdové znaky. Ale kdo by zastával uvedený názor, musil by nutně přijímat nejen těsnou souvislost pečetních znamení a erbů při českomoravských městech, nýbrž i jejich současné počátky, patrně shodné se vznikem jednotlivých měst. A pak by nebylo lze netvrditi, že v západních zemích byly městské znaky obvyklé právě tak jako městské pečeti již v 1. polovině 13. století, ne-li dříve, a že do českých zemí bylo přineseno toto zařízení už hotové.

Aby bylo možno s určitostí prokázati stanovisko, vyslovené a hájené v této práci, i proti námitkám, a aby se zejména ukázalo, od kdy teprve možno mluvit o městských erbech, bylo by potřebí snést všechny doklady o užívání opravdových městských erbů v jiných případnostech, nežli na pečetech, a stanoviti poměr městských erbů k městským pečetem u města za městem. S tím však jsou velké nesnáze, poněvadž soupis památek není zdaleka tak proveden, jak by bylo záhadno, a nedostává se opory ani v monografiích jednotlivých měst. Ale přece bude s prospěchem přihlédnouti bliže pospolu k pečetem a erbům aspoň některých měst, a možno říci předem, že se shledají jasné případy, které, jestli otázek vždy nevyřeší, aspoň přinesou závažné argumenty.⁴⁴⁾ U řady měst mohla by se zdátí práce lehkou: Jihlava, Litoměřice, Kadáň, Kouřim, Klatovy, Čáslav, Kolín, Opava, Žatec, Uherský Brod, Kladsko, Znojmo, Olomouc, Kutná Hora, Krnov,

⁴⁴⁾ Níže při probíráni městských erbů častěji bude citován Widimsky, Städtewappen des österr. Kaiserstaates I. K. Böhmen (Wien 1864); jeho obrazový material má jistou cenu, ale výklady jsou přeplněny nesprávnými a fantastickými zprávami, které nezbývá než odmítnouti. Lepší je Ströhl, Städtewappen von Österreich-Ungarn, 2. Aufl. (Wien 1904), ale i při něm třeba opatrnosti. Popisy městských erbů podává pravidelně Sedláček, Místopisný slovník histor. a Ottův slovník naučný. K témtu knihám se odkazuje podle potřeby, poněvadž možno do nich jít pro poučení obyčejně na jisto. Možno uvésti ještě Antonín Rybička, Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí v Památkách archaeologických a místopisných IX. (1874), XI. (1881), XII. (1884) a XVI. (1896), Fr. A. Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě (zvl. otisk z Časop. mor. mus. zem., roč. 1905 a 1906), v Brně 1906, a vedle toho Časop. Společ. přátel starož. čes. v Praze, roč. II. (1895) a násled., znaková příloha (s vyobr.), vedená Králem z Dopravy, již však nutno užívat velmi opatrně.

Louny, Mělník, Broumov, Litomyšl, Český Krumlov, Polička, Chrudim, Vodňany, Tachov, Sušice, Písek, Hradec Králové, Nymburk, Domažlice, Beroun, Netolice, Pelhřimov, Pohořelice, Ivančice, Jemnice, Unčov, Třeboň, Náchod, Jílové, Slavětín, Kolinec, Lanškroun, Hořice, Bílina, Chvalšiny, Vyškov a Bělá mají městské erby, které se prostě shodují s pečetními obrazy, a teprve časem tak se některé z nich upravily, že dostaly ať z úmyslu nebo neporozumění změněné prvky nebo přídavky.⁴⁵⁾

⁴⁵⁾ Jihlava má v pečetech obraz dvouocasého lva ve skoku a městský erb odvodila od téhož znamení. Ale na doklad užívání městského jihlavského erbu v prvních dvou desíletích XV. století nebo dokonce už ve XIV. století nemůže být uváděn t. zv. Gelnhausenův kodex, chovaný v archivu města Jihlavy. Tento právní rukopis má bohatou malířskou výzdobu, v níž se vyskytují i hojně znaky, ale jeho datování je dosud obtížné a jeho malby nejsou tak zhodnoceny, jak by bylo třeba. Pokud jde o písmo, náleží zásluha B. Bretholzovi (Johannes v. Gelnhausen in Zeitschr. des deutsch. Ver. f. die Gesch. Mähr. und Schl. VI. 1902, str. 72), že rozlišil písarské ruce kodexu, a klade-li podíl Gelnhausena samého do r. 1406—1407, připouští druhého písáře jako jeho bezprostředního pokračovatele a třetího písáře až po r. 1419. Miniaturami se Bretholz neobíral a nic o nich celkem nedovede pověděti M. Simbóck (Der Codex Gelnhausen und seine Miniaturen uv. m. VI. 1902, str. 72), a proto si nepovšimli, že malířská výzdoba není jednotná. Zejména o některých znacích se zdá, že nejsou původní složkou výzdoby, že nejsou organické prvky vlastní komposice, nýbrž jsou dodatečně přimalovávány. Ve výzdobě se několikrát projevuje erb dvouocasého lva a vedle něho štít křížem dělený, který nese v červeném poli prvním a čtvrtém bílého dvouocasého lva a ve druhém a ve třetím bílém červeného ježka (fol. 1, 2 a 13). Jenže právě tyto erby jsou pozdější přídavky prvočinných ornamentů, někde (fol. 2) i dosud nepřirozené, a mám za to, že jejich přimalování náleží v dobu po roce 1419. Avšak tyto znaky jsou zajímavé i po té stránce, co obsahují: možno je vysvětliti tak, že sice dvouocasý lev podle pečetí byl používán za městský erb, ale vedle něho byl zaveden za městský znak červený ježek na bílém poli, se jménem města (Iglau) související, který byl také s erbem lva spojován. (Fotografie kodexu Gelnhausenova zapůjčil mi archiv města Jihlavy prostřednictvím p. prof. Dr. M. Buriana, který mě upozornil i na verše Kašpara Stolzhagena z r. 1588, opěvující spojený erb lva i ježka.) Zajímavé je, že mladší pečeti nesou ve svém poli erb lva (arch. m. Prahy, IV. 18370, 18914 z r. 1650 a 1653 a j.), ale v malbách a na budovách se od XV. století uplatňuje erb ježka, obyčejně ve spojení se znakem lva, a kombinovaný znak vnikl do úředních pečetí roku 1786. V novějších dobách byl používán pravidelně za městský erb a dostalo se mu potvrzení císařským diplomem ze 4. září 1900. Srv. d'Elvert, Gesch. der Stadt Iglau, Brünn 1850, str. 71, 143, 160, 505; Mitteil. der k. k. Central-Commission zur Erforsch. u. Erhaltung der Baudenkmale, XIX. Jhrg., Wien 1874, str. 90, Ströhli uv. m. str. 71, a Wurzinger, Das Wappen der Stadt Iglau v Deutscher Volkskalender f. d. Iglauer Sprachinsel 1907, str. 132. — Litoměřice zavedly si znak stříbrné městské hradby se třemi stínkami a branou o zlatých dvoukřídlých ven otevřených vratech a s vytaženou zlatou mříží, z kteréž hradby roste stříbrný dvouocasý lev se zlatou korunou, vše na červené půdě. Jestli tento městský znak byl skutečně ozdobou městských hradeb už ve XIV. století, jak míní Lippert, Gesch. der Stadt Leitmeritz (Prag 1871, str. 128), možno pochybovat, spíše náleží XV. století. Krásně je namalován městský znak v latinském kancionálu z 1. čtvrti XVI. století (vyobr. Bernau, Studien und Materialien zur Specialgeschichte des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Prag 1902, str. 275 a Čas. Spol. př. starož. čes. VII. 1898 znak. příloha). Erb nesou mladší typy pečetí, na př. z r. 1628, 1636, 1655, 1663, 1681 a 1684 v arch. města Prahy sb. I. IV. č. 30766, 4929, 3203, 1827, 20454, 1483. — Kadán má v radniční kapli vytesaný městský erb a její pro-

Ale probírá-li se vše, co lze říci o erbech těchto měst, poznává se, že ani u nich věc není zcela jednoduchá. Zejména u Klatova žatce lze pozorovati, že vedle erbu souvisejícího s pečetním znamením eksistuje ještě jiný erb, který

vázi znak český, jednohlavá orlice říšská a znak uherský. Spojení těch znaků snad by je dalo do doby po uvedení Zikmunda Lucemburského na trůn. Znak ten se popisuje (Pam. arch. VIII. 1870, str. 194) tak, že má tři věže nad městskou zdí s otevřenou branou a s padací mříží, při čemž prostřední věž zdobí kolčí helm s klenotem dvou orlích křidel. Když se kadaňský erb objevuje v barvách, má modrý štit a na něm stříbrnou hradbu se třemi věžemi, z nichž postranní mají červenou střechu a zlatou makovici, kdežto prostřední končí ochozem s cimbuřím; ve střední věži je brána s vyzdviženou zlatou mříží a na postranních věžích jsou zavěšeny erby, na pravé černé orlice na stříbrném štitu, na levé stříbrného dvouocasého lva na červeném štitu. Widimsky uv. m. str. 54 staví helm s klenotem černého složeného orliho křídla, posázeného zlatými lístky, od něhož se vinou fafrnoch v pravo černostříbrné, v levo červenobílé, na štit, Ströhla jej posazuje na střední věž. Na pečetech se nevyskytá erb, nýbrž pouhé staré znamení (arch. hlav. m. Prahy IV. 31537 a 17260 z r. 1652 a 1783). — Kouřim je vyznačena městským erbem na pohledu Willenbergo v s počátku XVII. století (Podlah a -Zahradník, Jana Willenberga Pohledy, v Praze 1900, tab. 16) a na pohledu téhož v Paprockého Diadochu, O stavu městském, str. 177. Na nich dvouocasý lev ve skoku je prostě umístěn mezi věže nad městskou hradbu, která má branu a u ní dvoukřídlá ven otevřená vrata a zdviženou mříži. Widimsky uv. m. str. 57 klade jej však na červený štítek a u něho se Kouřimský erb zobrazuje tak, že má modrý štit, na něm stříbrnou ozubenou hradbu a dvě stříbrné věže s červenými střechami a zlatými makovicemi, zlaté dveře a zlatou mříži v bráně a mezi věžemi červený štítek se stříbrným lvem; brána stojí na travnaté půdě. Mladší pečeti uvádí Čáda, Pečetidla českých měst a obcí z archivu Národního musea v Praze. (Zvl. ot. z Časop. Spol. přátel starož. čes. v Praze, roč. XXXIV. 1926), str. 23 č. 29. Ale třeba dodati, že Kouřim měl ještě pečet z 1. poloviny XV. století, která v pečetním poli nesla staré znamení pěkněji provedené s erbem lva mezi věžemi (arch. m. Prahy IV. 31462 a 30880 z r. 1666). — Klatovy upravily si městský znak podle obrazu druhé pečeti, a to ukazuje, že se jejich erb nemůže vyskytovati před XV. stoletím. Na Willenbergo v pohledu je viděti na štitu městskou ohradu, která má kvádrované zdivo a cimbuří a z níž vyrůstá mohutná věž s branou, dvojím oknem, s cimbuřím a valbovou střechou o dvojí makovici. Ale na témže pohledu je nakreslen na přednějším místě štit na zděl polovičný, šikmo šrafováný, který nese pošinutý bílý pruh, a je důležité, že se tento erb dvakrát objevuje v děkaninském kostele a s dvojí chmelovou větívou na ploše štitu v městském chmelovém pečetidlu z r. 1583 (Hostaš, Znak králov. města Klatov uv. m. str. 39 nsl.). V nynějším znaku, rozmnoženém o jiný erb asi na poč. XIX. století, stará část má červený štit, který nese stříbrnou hradbu s věží. — Čáslav má erb, s kterým se možno shledati na kachlu z XV. století nebo v kancionálech z konce XV. století a z r. 1557. (Pam. arch. sv. 17., r. 1897 str. 221 a sv. 23., r. 1909, str. 6, 8, 19, 25 a tab. XIII.), a také zdobí pohled ve sbírce Willenbergo v. V barvách je namalován tak, že má červený štit s městskou ohradou kvádrového zdiva s cimbuřím bílé barvy, která má v popředí branu o zlatých dvoukřídlých, ven otevřených vratach a o zlaté vyzdvižené mříži; z ohrady vyrůstají tři stříbrné věže s okny ve dvou poschodích, jež svrchu končí ocimbuřeným ochozem; na postranních věžích jsou posazeni modře odění hlásní se zlatou troubou, obrácení k štitu, položenému na nižší prostřední věži, a ten je modrý a nese znamení dvouocasého lva. Ale u Widimského i Ströhla štit lva je červený. Srv. Čas. Spol. př. starož. čes. III. 1895 znak. příl. Mladší pečetidla čáslavská nesou městský erb, ale i znamení bez štitu, a menší pečetidlo z 1. poloviny 16. stol. dokonce erb českého lva, mající na vrchu štitu stěnky (Mitteil. der kk. Central-Commission XIII. Jg. N. F. 1887 str. XCII). — Kolín, pokud povědomo, nemůže se vykázati žádným starším obrazem městského erbu. Widimsky u. m. str. 61 jej

s ním nemá spojení a vyniká prostotou proti onomu; nemá složitého obrazu, nýbrž projevuje se v něm znamení, jak žádal asi vlastní vojenský účel, u Klat o v pošinutý bílý pruh, tuším, v červeném štítu, u Žatce dvojí bílé stínky

popisuje tak, že na modrém štítu je stříbrná městská hradba, svrchu s cimbuřím, která má volnou bránu s vytaženou mříží a dvě stříbrné věže s cimbuřím, červenými trojúhelníkovými střechami i se zlatými makovicemi; mezi věžemi je umístěn červený štítek s dvouocasým stříbrným lvem ve skoku. Ströhrl přidává ještě na štit nad věže dvě zlaté spletené saně patrně podle vzoru prvotní městské pečeti. — Opaava projevuje ve vývoji městského erbu značnou zajímavost, ale stačí upozornit, že kůl na štítu se třemi krokvicemi, obrácenými špičkou vzhůru, kterýž se uplatňuje i na všelikých mincích, stal se podstatnou složkou rozmnожeného městského znaku, daného císařem Rudolfem II. 24. listopadu 1579, třebas poněkud upravený. V popisu se praví, že nový erb má „štít od svrchu vpřímo doluo vprostřed rozdelený, pravá polovice červené... a levá strana bílé... barvy, v pravé polovici puol vorla bílé... barvy a v levé polovici... tři krokvice červené... rozdílně, jedna po druhé špicemi doluo obrácené, ostatní díl levé strany... od vrchu až k spodku bílé... barvy se vidí“. Ale udělení nového znaku neznamenalo také jeho plného uplatnění v městské pečeti, a je zachována v městském museu opavském pečeť z r. 1658, která se drží starého typu, ač už pečeť z r. 1609 dostala nový obraz. Co se vykládá o barvách prvotního znamení, že štit byl červený, kůl černý a krokvice stříbrné, bylo by, tuším, těžké prokázati. (Saurma v. Jeletsch u. m. str. 347, Ströhrl u. m. str. 74, Rechak u. m. str. 84.) — Erb města Žatce naleznese i na Willenbergově pohledu i v Pařockého Diadochu (str. 182). Je to štit nesoucí městskou zeď s cimbuřím, do polokruhu vedenou, která má v popředí věž s volnou branou o vytažené mříži a z níž vyrůstají dvě postranní věže, mající rovněž jako prostřední svrchu cimbuří a valbovou střechu se dvěma makovicemi; nad prostřední věží vznáší se štítek dvouocasého lva. V obou případech tento erb provází ještě štítek, který nese tuším na červené půdě dvě stříbrné řady stínků. V barvách je proveden druhý znak na skulptuře na zbytku hradeb, která nese letopočet 1463; obojí stínky jsou stříbrné a štit modrý. A tento znak spatřuje se i v kostele i na sloupu na náměstí. (Pam. arch. VIII. 1870 str. 189 a Bernau, Studien u. Materialien str. 339.) Ale první erb převládl. Proto Widimsky i Ströhrl podávají jej za žatecký městský znak, uvádějíce, že barva štítu je modrá, hradba a věže stříbrné, jejich střechy červené, makovice a mříže v bráně zlaté, štítek lva červený a lev stříbrný. Na mladších městských pečetech lze však sledovat konkurenzi obou erbů. Velká pečeť z r. 1697 obdržela znamení odvozené od původního pečetního znamení, avšak sekret erb stínků a ten převzalo ještě i pozdější pečetidlo (arch. m. Prahy IV. — 32824, 31500, 32797, 32376, 5308 z roku 1708, 1724, 1699, 1704, 1728). — Uherský Brod podle své druhé pečeti převzal na bílý štit znamení červené brány a tří červených věží, které končí stínkami a z nichž střední je vyšší a postranní nesou každá rozepiatou šachovanou orlici se zlatou korunkou; zlaté jsou i ven rozevřené dveře brány a vytažené mříže a zlatý je lev ležící u brány na zelené půdě, která je podkladem i stavbě. (Ströhrl str. 73, kde se praví, že barvy nejsou zcela jisté.) — Kladsko ponechalo si do dnešních časů na červeném štítu korunovaného dvouocasého lva, třebas že se pánové města od 13. století častěji vyměnili. (Saurma v. Jeletsch u. m. str. 73, Hupp u. m. 2. Heft str. 58.) — Znojmo zůstalo věroň šachované orlici — šachování je v novějších dobách červenozlaté — na modrém poli, kteráž v pozdějších časech dostala na prsa modrý štítek se zlatou písmenou Z. (Ströhrl u. m. str. 74 a Slavík u. m. str. 11.) — Olomouc měla v erbu červenobílé šachovanou korunovanou orlici na modrém poli a tento znak byl polepšen po uhájení města proti Prusům 12. listopadu 1758; polepšení záleželo v tom, že na prsa orlice byl položen červený štítek s habsburským bílým pruhem nesoucím písmena F. M. T. (Franz. Maria Theresia), a tento štítek byl ovinut zlatým řetězem. Do pole štítu kladla se ještě písmena S. P. Q. O. = Senatus populusque Olomucensis. (Müller, Gesch. der k. Hauptstadt Olomütz str. 242, Ströhrl u. m. str. 72.) Starou podobu městského

také v červeném poli. Těchto erbů bylo pak používáno ve všelikých městských potřebách, ale nepodařilo se jim, aby nabyla výhradnosti; časem staré bohatší odznaky spíše došly obliby a zatlačily erby, které podle toho, jak se objevují,

znaku z 15. století možno několikrát viděti na olomoucké radnici a tam se shledá i forma dáná r. 1758 (K u x - Kress, Das Rathaus zu Olmütz i s vyobr. a Franz, Rathaus-Portale von Olmütz und Prossnitz v Mitteilungen der kk. Central-Commission XX. N. F. 1894 str. 72.) Na pečetech zůstává šachovaná orlice volně v poli, jako bylo původně (arch. m. Prahy IV. č. 2604, 6081, 31139, 5102, 12593, 20576, 32862, 29221 z r. 1612, 1640, 1650, 1700, 1703, 1717, 1769), ale na soudní pečeti z 15. století je prý na štíť (M e l l y uv. m. str. 143 č. 338). — Kutná Hora na svých památkách zachovala si několik dokladů městského erbu ve vzhledu starším i novějším. Starší typ zvláště reprezentuje krásný gotický erb malovaný na záp. stěně hašplérské kaple v kostele sv. Barbory po r. 1493 s monogramem vladislavským a havířem i hašplérem jako štítonoši; je to štíť na zděl polovičný, jenž má v pravé žluté polovici černou orlici a v levé červené bílého dvouocasého lva, k sobě obrácené; ta zvídřata drží vzhůru zlatou císařskou korunu a dole skřížená kladívka a do středu je položen zlatý kalich, držený volnou přední nohou lva. Je to znamení husitské doby a proto jenom v reformačních časech mohlo mít oprávnění (jé na Willenbergově pohledu s poč. 17. stol.). Ale obraz, z něhož byl vypuštěn kalich, stal se podkladem polepšeného erbu, který Kutné Hoře daroval Ferdinand III. 9. října 1641. Polepšení záleželo v tom, že na místo kalichu byl vstaven červený štítek s bílým habsburským pruhem, v němž je iniciálka F. III., a na něm pak byla položena císařská koruna, když zvídřata držela štítek; na spodek hlavního štítu byly pak přidány tři stříbrné hory, z nichž prostřední je výšší. Mimo to dostaly se do erbu ještě vedlejší složky. Naděje a Víra jako strážkyně znaku, sv. Barbora nad štítem jako patronka města a celý znak spočinul na šíji horníka, jenž jej přidržuje rukama. Tento erb je možno spatřiti zvláště na vchodu do kostela sv. Jakuba a na severním portálu kostela sv. Barbory i na pečetech, zvláště na sekretu po r. 1641 (arch. m. Prahy IV. 3255, 5441, 2891, 14824, 30806 z r. 1670, 1696, 1701, 1721, 1725). (Jan J. Řehák, Hora Kutná, 1879 str. 34, Wirth, Kutná Hora, 1912, vyobr., Pam. arch. IX. str. 851, XVI. str. 510, XVII. str. 26, 615; Časop. Spol. přátel starož. čes. II. 1895, znak. příl.; Widimsky str. 67 a Ströhle str. 61, ale s chybami.) Důležitost má, že erb s kalichem, kteréž znamení je známo i na pečetech z husitské doby, nebyl uznán veřejnou auktoritou, jak je viděti z listiny krále Jiřího z 15. prosince 1459. V ní se potvrzuji jen „arma“, která prý udělil městu král Václav IV., a ta se popisuje: „clipeum, in cuius medietate stat aquila imperialis in campo suo, in alia medietate leo regni nostri, in medio autem dyadema imperii, quod et leo et aquila dextris tenent pedibus, sinistris autem duos maleos, quibus saxa argentea franguntur et molliuntur...“ (Čelakovský, Privilegia II., str. 395 č. 227). — Krnov v drží si celkem bez valných změn na štítu znamení známé z pečeti a podle vyobrazení se uvádí, že štíť je modrý, trubky červené, zlatem pobité, kruh ve středu zlatý a také provázející hvězdy zlaté. (Rehák uv. m. str. 91, Ströhle str. 75 odchylně bez důvodů). — Louny jsou zastoupeny pohledem ve Willenbergově sbírce a na něm je naznačen i jejich erb. Ten se vyskytá i na žatecké bráně, ale v rozhojněné podobě, dva andělé nesou štíť, na němž je městská hradba s branou a dvěma věžemi, mezi nimi štítek s půlměsícem a hvězdou a nad ním korunované písmeno W. (Pam. arch. VIII., str. 135). Tento znak je z doby vladislavské, a podobný byl i na Pražské bráně (Květy 1870, str. 320), jenže jeho strážci jsou dva rytíři a iniciálka W je na zvláštním štítku pod korunou výše hlavního štítu. Ale i na jiných lounských památkách byl nebo je městský znak (viz Soupis památek II. Louny), kterýž se tak maluje, že má modrý štíť, na něm na půdě vystavěnou stříbrnou hradbu kvádrového zdiva s cimbuřím a otevřenou branou o zlatých dvoukřídlých dveřích a zlaté vytažené mříži; také dvě věže z hradby vyrůstající jsou stříbrné, mají cimbuří, červené trojúhelníkové střechy a zlaté makovice a mezi nimi je modrý (červený?) štítek, nesoucí šesticípou zlatou hvězdu a zlatý rostoucí půlměsíc (Widimsky uv. m. str. 68 a Ströhle str. 62). Na pečeti není

možno klásti vznikem a upotřebováním do 15. až 16. stotelí. Stejně lze usu-
zovati o erbu G při městě K l a d s k u. Něco jiný vývoj je u J i h l a v y a K r á-
l o v é H r a d c e. Jihlava patrně si zavedla erb ježka, spojený s německým

městský erb, nýbrž cbraz volně v poli (arch. m. Prahy IV. 24606). — M ě l n í k má městský
znak v proboštěkém kostele nad okénkem vedoucím do šnekového schodiště (z r. 1554?),
tamže na svorníku v podvěžní kapli z r. 1487, v krajinském museu na kachlu ze 17. stol. —
tu má i korunovaný helm na štítu s fafrnochý a klenot v podobě složeného orliho křídla.
(Soupis památek VI. Mělník.) Mělnický znak se maluje tak, že jeho štítu pravá polovice je
červená a nese stříbrného dvouocasého lva ve skoku se zlatou korunou, a levá polovice je
zlatá a nese polovici černé orlice se zlatou korunkou v levo hledici; fafrnochý na helmu
malují se v pravo černozláté a v levo červenobílé, koruna na helmu je zlatá a klenot se
skládá z křídla zlatého a černého. (B ö h m, Král. věnné město Mělník, 1892, str. 377, a Čas.
Spol. přátele starož. II. 1895, znaková příl.). — B r o u m o v má znakem modrý štit, na němž
kráci v pravo stříbrná labuf (se zlatým zobákem a nohami?) po travnaté půdě a má zlatou
šesticípou hvězdu za hlavou. (W i d i m s k y, str. 17, a S t r ö h l, str. 56, s nedoloženými vý-
klady.) — L i t o m y š l přidržela se stříbrné lilione na červeném štítě. Takový erb je viděti na
městských pečetidlech z 15. a 16. stol. (Soupis památek XXIX., str. 126; Časop. Spol. přátele
starož. čes. IV. 1896, znak. příl.; arch. m. Prahy IV. č. 2889, 30868, 31336 z r. 1649 a 1662.) —
Č e s k ý K r u m l o v odvodil si erb od obrazu druhé městské pečeti; jeho štit je modrý,
hradba i dvě věže stříbrné — mají červené střechy se zlatými makovicemi a ven otevřené
dvoukřídlé dvéře brány i vyzdvižená mříže v ní jsou zlaté; nad branou pod cimbuřím měst-
ské zdi jsou zasadeny dvě červené růže a štítek bílý s červenou růží byl vložen mezi věže.
Tento erb byl upraven listem Jana Kristiana knížete z Eggemberka 15. dubna 1671 se svole-
ním císařským tak, že na malý štítek k růži byli přidáni tři korunovaní havrani, pocházející
z eggemberberského znaku; na štit byl posazen helm pokrytý červenobílými a modrobílými
fafrnochý a na zlaté koruně byla postavena pětilistá růže. (Pam. arch. IX., str. 725, a XVI.,
str. 510.) Krumlovské městské erby s helmem a klenotem v starší i mladší podobě je viděti
na pečetech z r. 1598, 1644, 1650, 1699, 1719, 1721 v arch. m. Prahy IV. č. 30722, 31120, 16251,
4990, 30848, 32470, 31760. — P o l i č k a obdržela potvrzení na erb a pečeť od krále Vladislava
24. prosince 1478 a vzhled se popisoval: „štit shůry dolů rozpoltěný, v jehož pravé červené
polovici jest zvíře lev bílý o dvou ocasích pod zlatou korunkou k pravé straně vzhůru
vzpriatý, v levé pak žluté polovici z rozdělení štítu půl orla červeného tolíkéž pod korunkou
a se zlatým pazourem k levé straně vyniká; u spodku štítu leží dvé kladiv havířských křížem
přes sebe položených, štit pak ozdoben jest zlatou korunou liliovitou“. (Pam. arch. XII., str.
464, E i s e l t, Polička, Prag 1833, str. 21, a J. V. Š t e f k a, Král. věnné město Polička 1895,
str. 50.) V podobě, jak se vidí na pečeti — na mladších pečetidlech je znamením erb — uplat-
ňuje se obraz v medajlonu z 2. polovice 16. století na triumfálním oblouku v kostele sv. Mj-
chala. (Soupis památek XXII., str. 71 a 82.) — C h r u d i m pozůstavila městský erb na W i l-
l e n b e r g o v ē pohledu i v P a p r o c k ě h o Diadochu (Stav městský, str. 193), na pažení
kruchty v kostele sv. Kateřiny z r. 1536 a na staré radnici z r. 1721, i na pečetidlech 17. a 18.
století. (Soupis památek XI., str. 78, 108, 119 a pečeť z r. 1623, 1672, 1682, 1725, 1760, 1767
v arch. m. Prahy IV. č. 30677, 32771, 28509, 17157, 30864, 18003, 12261.) V barvách je to červená
orlice na bílém poli, ale v novější době stala se proměna, ač z neznámého důvodu, že černá
orlice je kladená na štit kolmo půlený žlutou a modrou barvou a dostává na prsa štítek,
jenž v pravé modré polovici nese zlaté písmeno C a v žluté levé H. (Čas. Spol. př. starož. čes.
VI. 1898, znak. příl.) — V o d ď a n y přijaly do erbu znamení první pečeť, a tento městský
znak byl později tak upraven — W i d i m s k y to přičítá Ferdinandovi I. roku 1562 — že se
skládal ze zlatého štítu nesoucího postavu horníka, jenž držel před sebou červený štit s dvou-
ocasým bílým lvem; dole po každé straně vnitřního štítu byla umístěna skřízená hornická
kladívka a výše na každé straně horníkovy hlavy dřevěný hornický střevíc. Na městských

jménem, nechtějíc nositi znak lva, aby záměnou nebylo nedorozumění, jenže oba znaky vedle sebe se vyskytující byly skombinovány. A u Hradce Králové se shledává, že rovněž asi v 15. století vchází v platnost štit červené barvy se

pečetech je viděti znamení bez štítu, v pečetním poli horník drží štit lva a po stranách jsou hornické znaky. (Arch. m. Prahy IV. 19869, 18073, 13425 z r. 1688, 1691, 1739, ale podle pečetidel z r. 1562.) — Ta chov vykazuje na červeném štítu bílého dvouocasého lva a klade na štit helm s korunou a dvěma červenými křídly i přikryvadly červenobílými. Znak z bývalé radnice chová se v městském museu, pocházejí z 15. století. Druhé polovici 15. století náleží městská gotická pečeť, která v gotickém trojlistu nese jenom helm s fafrnochou a s klenotem složeného orlího křídla. (Mitt. d. k. k. Central-Commission, VII. Jhrg. N. F. 1881, str. LXXVI.) — Sušice má erb na zvonu z r. 1708 a je důležité, že je při něm nápis „Sigillum civitatis Sutticensis“; znak se najde i na zvonu z r. 1715 (Soupis památek XII. Sušice). Základem jeho jsou stará zed s branou a třemi věžemi; štit je modrý a hradba i věže jsou stříbrné a krouhvíčky na postranních věžích zlaté, právě tak, jako dvoukřídlá ven otevřená vrata a zvednutá mříže. Ale do znaku byl vsazen ještě, jsa mladšího původu, dvouhlavý černý orel, vznázející se zpozadu střední věže, a do brány byl dán bílý dvouocasý lev, držící předníma nohami červený štítek s habsburským bílým pruhem. Zdá se, že tato úprava byla provedena v 2. pol. 17. stol., ale není o ní zpráv. Změnu dotvrzuje i mosazné pečetidlo, kulaté, průměru 54 mm, z r. 1713, naproti tomu mosazné oválné pečetidlo, které možno datovati neurčitě asi polovinou 17. století, má ještě starou formu znaku. (Čáda uv. m. str. 38 č. 82—87.) Na pečeti z r. 1707 (podle pečetidla z počátku 16. století) v arch. m. Prahy IV. 24342 spatřuje se obraz bez štítu, lomená městská zed s branou a cimbuřím a z ní vyrůstá věž bokem obrácená k předu s cimbuřím na vrcholu a jehlancovou střechou. Co vykládá Widimsky, str. 116, nemá podstaty. — Písek může se vykázati tesaným městským znakem na portálu děkan-ského kostela z r. 1485; je to znamení městské hradby s cimbuřím a branou, která má rozevřená dvoukřídlá vrata a vytázenou mříži, a za ní vyrůstají dvě věže bokem ven postavené, kteréž mají valbové střechy, každou o dvou makovicích; mezi vrcholy věží je půlměsíc se šesticípou hvězdou na levé straně. (Soupis památek XXXIII., str. 208.) Na hřbitovním portálu z r. 1576 je podobný městský znak, jen věže jsou tesány stranou ven, měsíc a hvězda jsou přemístěny, že hvězda je na pravé straně, a pod nimi je patrně erb dvouocasého lva (tamže str. 233). Na radnici je plastický erb městský z 2. polovice 18. století a bez štítu na pečetech podle pečetidla z r. 1624 a na pečetidlech z r. 1659 viděti lze erb, v němž pod půlměsícem a hvězdou mezi věžemi je štítek s dvouocasým lvem zastírající částečně hradbu nad branou (tamže str. 248 a 249 a arch. m. Prahy IV. 31741, 32518, 30567, 1701, 2240 z r. 1635, 1655, 1689, 1732 a 1736). V barvách je městský erb tak prováděn, že má modrý štit, stříbrnou městskou hradbu s volnou branou a vytázenou mříží na travnatém podkladu a dvě stříbrné věže s červenou valbovou střechou i se zlatými makovicemi; nad hradbou na cimbuři stojí červený štit se znamením stříbrného dvouocasého lva a nad ním v pravo se vznáší zlatý ubývající měsíc a v levo šesticípá zlatá hvězda, a zlatá hvězda je na každé straně obrazu při okraji štítu. (Matzner, Písek, v Písku 1898, str. 236 s vyobr., Sedláček, Místopisný slovník histor., str. 694, Čáda, uv. m. str. 27, č. 42—44, Widimsky, str. 94, Ströh, str. 65.) — Hradec Králové má v městském erbu stříbrného korunovaného dvouocasého lva, v levo obráceného, jenž má zlatou zbraň a drží v předních nohách zlaté písmeno G, jsa umístěn na červeném štítě. Tento znak vznikl spojením starého pečeťního znamení s erbem, který se objevuje v 2. polovici 15. století a představuje zlaté písmeno G na červeném štítě. Spatřuje se v královéhradeckém antifonáři z r. 1470 i v hradeckém graduále z r. 1503 a dostal se na stříbrné pečetidlo z 15. století. Na pečetidlech 16. století možno pozorovati staré znamení, ale jinak vystupují oba erby spolu nebo se střídají. K vytvoření nynějšího znaku došlo asi na počátku 18. století. (Srv. arch. m. Prahy IV. č. 32259, 32431, 32641, 19973, 21409, 30772, 7003 z r. 1675, 1666, 1684, 1696, 1736, 1742 a 1781.) O původu písmene G v městském erbu vykládá

zlatým písmenem G, patrně iniciálkou jména Grecz, Gradec, a ten erb, ač neovládl, přece měl takovou důležitost, že se dospělo k tomu, aby se figury obou erbů spojily; a tak na červený štít byl položen stříbrný lev držící iniciálu G

Balbín a má za to, že byl zaveden darováním krále Jiřího r. 1458; avšak tato zpráva, která prý pochází ze staré hradecké kroniky a pokládá se obyčejně za hodnověrnou, musí být zamítnuta, a spíše nutno přijímat názor Bieneberg, Geschichte der Stadt Königgrätz (1780), str. 342, že ta iniciálka je počátečním písmenem jména Gretz. (L. Doměcka, Znak města Hradce Králové v Časop. Spol. př. starož. čes. V. 1897, str. 71; Widimský, str. 59, Ströhrl, str. 60.) V Hradci Králové možno oba erby viděti na několika památkách, zvláště na věži Kropáčce najde se kamenný znak držený dvěma štítonoši. (Soupis památek XIX., str. 29, 32, 40, 86, 87, 91, a Pam. arch. II. 1857, str. 228; svr. Bieneberg, Geschichte der Stadt Königgrätz, str. 439. Oba znaky byly i na kamenné kašně z 15. stol. Doměcka, Bývalá kašna kamenná z 15. století v Hradci Králové v Časop. Spol. př. starož. čes. XXXV. 1927, str. 27.) Oba znaky vedle sebe jsou vyobrazeny na Willenbergově pohledu v Paprockého Diadochus, Stav městský, str. 195. — Nymburk zavedl si erbem na červeném štítu na pravé straně stříbrného dvouocasého korunovaného lva a na levé straně stříbrnou hradební věž s branou a na vrcholu s cimbuřím. Tento znak je plasticky proveden na domě čp. 14, který slul v 15. století „starý rathouz“ — patrně tu některý čas byla radnice a erb je jejím pozůstatkem — pocházejí možná z 1. polovice 15. věku. Na pozdější radnici je podobný erb z r. 1546 a nesou jej dva malí chlapci jako štítonoši (Kuhánek, Král. město Nymburk, 1912, str. 45, 49, 127 s vyobr.). Ale najde se i ve výzdobě domu čp. 165 z r. 1568 (tu postavení obou znamení je vyměněno; tamže str. 59). O znaku viz Hrnčíř, Král. město Nymburk (1894) str. 143, Widimský str. 88, Ströhrl str. 64. Sedláček, Místopisný slovník histor. str. 657 praví, tuším, mylně, že obě znamení stojí na travnaté půdě a lev je bez koruny. Městský erb je i na pečetech z r. 1638, 1651, 1681, 1754 v arch. m. Prahy IV. — č. 31745, 10143, 5101, 4780. — Domažlice obdržely od krále Vladislava 4. srpna 1481 privilegium na polepšení městského znaku. Podle něho starý erb „arma seu insignia“ představoval „scutum per medium flavi et per medium albi coloris cum porta patent et duabus turribus albis eminentibus, in eo situatis“ (Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských str. 710 č. 420), a polepšení záleželo v tom, že byl přidán k němu obraz anděla, oblečeného v skvoucí roucho a ozdobeného zlatou štolou, visící na krku, i zlatým křížem nad čelem; umístění anděla bylo provedeno tak, že vyrůstá ze zdi mezi věžemi, drže v pravici napřažený meč a levicí se dotýkaje hradby. Tento erb je namalovaný na dolejší bráně pod korunovaným vladislavským W z r. 1481, přichází na pečetidlech z konce 15. stol. a z r. 1610, je vytesán na kamenné kazatelně na hřbitově u sv. Jana z r. 1562 (Soupis památek XVII. str. 19, 25, 26, 71 a pečeti v arch. m. Prahy IV. č. 32437, 31771, 6149, 20563, 31053, 30585 z r. 1650, 1651, 1668, 1675, 1677, 1681). Mimo to je viděti na zlomku Jarošova děla v pešském museu z r. 1547 (Pam. arch. XVII. 1897 str. 326). Znak popisuje Rybicka v Pam. arch. XII., 1884 str. 463. (Svr. Widimský str. 128 a Ströhrl str. 68.) — Berounský městský erb se jeví tak, že na modrému štítu je otevřená brána se zlatou vytaženou mříží a v ní že stojí černý medvěd a po obou stranách brány že jsou věže, stříbrné barvy jako brána, s červenými střechami a zlatými makovicemi; nad branou, praví se, stojí český král v brnění, drže štít dvouocasého lva a napřažený meč jako správce a ochránce města (Sedláček, Místopisný slovník histor. str. 19, Widimský str. 11, Ströhrl str. 55). Tento znak je viděti na Willenbergově pohledu u Paprockého, Diadochus, Stav městský str. 203, a na městské bráně z vladislavské doby. Na pečetech je obraz bez štítu (svr. arch. m. Prahy IV. — č. 1336, 24454, 3309, 26010 z r. 1644, 1738, 1739). — Netolice mají erb o modrému štítu, u jehož spodku v oblacích je zlatý půlměsíc a na něm sedí P. Marie, majíc Ježíška na ruce. Toto znamení bez štítu prostě v pečetním poli drží se na všelikých mladších městských pečetech (Soupis památek XXXVIII str. 189—191 a arch. m. Prahy č. 24522, 30799, 2749 z r. 1668, 1682, 1712). Svr. Widimský str. 84 a Antl Dějiny

zlaté barvy. Všech těchto pět erbů, zavedených patrně v 15. století, nasvědčuje zřejmě snaze po jednoduchosti a výraznosti erbovního znamení, a lze v nich viděti i vědomou samostatnost při volbě znaku bez zřetele na pečetní

města Netolic str. 41. — Pelhřimov získal od císaře Leopolda I. 17. září 1675 potvrzení privilegií a zlepšení erbu, takže se potom užívalo „štítu veskrz modré neb lazurové barvy, v němžto ihned od spodku zeď z tesaného čtyřhranatého bílého kamene až téměř do polovice téhož štítu nahoru vystupuje, uprostřed pak též brána s otevřenými žluté neb zlaté barvy, na železných pantích vyzdviženými vraty a při vrchu jako k spuštění zavěšeným šraňkem, v kteréžto muž v způsobu poutníka k pravé straně obrácený v bílé sukni až do kolen, černým pláštěm oděný a až přes ramena svěšeným černým koženým vejložkem, mušlemi bílými obvěšeným, pod černým, podobnými mušlemi obloženým kloboukem, v pravé ruce dlouhou poutnickou hůl před sebou postavenou držící, stojí. V též pak zdi jest s každé strany týchž vrat jedno okno ouzké, něco vzhůru k střebě prolomené, a na ní u vrchu sedm kranclův, červenými kůrkami přikrytých, každý s podobnými, k střebě způsobenými děrami, a za ní dvě věže bílé, okrouhlé, jedna každá s jedním, železnou, křížem přeloženou stříbrné barvy mříží, vzhůru vyzdviženým čtverhranatým oknem, nahore s třemi bílými kranclemi, červenou cihelnou střechou přikryté, mezi kterýmižto věžemi štit, veskrz červené nebo rubínové barvy, uprostřed bílým nebo ližitým stříbrným štrychem na přič přetažený, a nad ním spatřuje se dvojnásobný, jako k letu rozkřídlený, na obou rozích téhož štítu vzhůru stojící orel své přirozené černé barvy, na jehož prsích malý červený štítek a v něm lev bílé nebo stříbrné barvy s vyzdviženým dvojnásobným ocasem, otevřenými ústy a vyplazitým červeným jazykem, s předními před se roztaženými tlapami, na zadních nohách, k pravé straně jako k lově se sápající a stojící se vidí“. (Pam. arch. XI., 1881 str. 420; Soupis památek XVIII. str. 164 až 168 na pečetích, v privilegiu i na truhle, tu v zjednodušené něco podobě; Čáda, uv. m. str. 26 č. 40; Polešný-Wirth, Pelhřimov, 1911, str. 105 a 107; arch. m. Prahy IV.—17795 z r. 1679; Dobráš, Znak a pečeť města Pelhřimova v Časop. Spol. přátel starož. čes. XXVI., 1918 str. 47 s vyobr.). Polepšení městského znaku proměnilo barvu erbu, který se udržoval mezi věžemi, maje na štítu vodorovné břevno, přes dobu povýšení města na královské r. 1595. To byla památka nejen na vládu pražského arcibiskupství, nýbrž i na panování rodu Trčků z Lípy, který nosil totéž znamení, ač v jiných barvách. Změnou barev, že byl štítek předělan ve znak habsburského rodu, a posazením na něj orla bylo vyznačeno, že se město dostalo ve zvláštní ochranu císaře a krále. Je zajímavé, že byl erb v udělovacím privilegiu vymalován tak, že byl spojen s obrazem císaře, sedícího na trůně mezi kurfirsty, a s válečnými emblemy. Takto vypraven přešel právě znak do pečetí, ale byl malován a používán i v jiných případnostech. — Pohorélce se přisuzuje za městský erb městská hradba se zavřenou branou, za níž vystupují tři věže s cimbuřím, ale neuvádějí se barvy (Ströh str. 72; svr. Slavík, Staré znaky a pečeť na Moravě, tab. IV. č. 1). Ta neurčitost patrně souvisí s tím, že Pohorélce klesly časem na pouhou ves. — O erbu města Jemnice a Ivančic viz Slavík uv. m. str. 25, 62, 64, ale neudávají se jejich barvy; svr. pečeť s erby v arch. města Prahy IV. č. 483, 477, 31592 z r. 1661, 1747 a 1757 a IV. č. 32103, 32592, 7457, 32167 z let 1666, 1673, 1689, 1817. Na jemnické z 18. století je erb orlice. Pro Ivančice viz ještě Mitteil. der k. k. Central-Commision XIII. Jahrgang. N. F. 1887, str. CXIII. s vyobrazením. — Unčov používá za znak černé korunované orlice ve zlatém štítu (Ströh uv. m., str. 71, Slavík uv. m. str. 13). Původní pečetní znamení je ještě na pečetech z roku 1580, viz archiv města Prahy IV. č. 12558, 31692 z roku 1664 a 1704. — Třeboníkým městským znakem je modrý štit nesoucí stříbrnou ozubenou hradbu a za ní vyrůstající dvě štíhlé stříbrné věže nahore s cimbuřím a červenou trojúhelníkovou střechou, zdobenou zlatou makovicí; mezi věžemi na hradbě stojí stříbrný štítek s červenou růží, a toto znamení možno viděti i na bílém praporci vlajícím vzhůru na žerdi, která trčí z okna levé věže. Tentot erb je vyryt na stříbrném městském pečetidle z r. 1556. (Soupis památek X., str. 91; svr. Widim-

znamení a proti němu. A tyto případy padají tím spíše na váhu, že už snesený materiál jmenovaných měst, v počtu 47, dává možnost k vyslovení zásadní pravdy: znamení nebo erby, projevující se ve 13. a 14. století na městských pečetech, není možno postihnout i jako

s ky str. 139 a S tr ö h l str. 69 a pečeť z r. 1641 v arch. m. Prahy IV. 16619 z roku 1703.) — N á c h o d má erb modrého štítu, na němž na travnaté půdě stojí stříbrná brána svrchu se stínkami, mezi dvěma nízkými stříbrnými věžemi s cimbuřím na vrcholu; v bráně je vytažená zlatá mříže a její dvoukřídla ven otevřená vrata jsou také zlatá; nad branou se vznáší červený štítek se znamením stříbrného dvouocasého lva. Tento obraz bez štítu, jako byl na nejstarší pečeti, přešel i na mladší pečetidla z r. 1570 a 1661 a se štítem je na portálu staré radnice (Soupis památek XXXIV., str. 153, 155, 171, 173; arch. m. Prahy IV. 18005 a 29112 z r. 1676 a 1707; H r a š e, Dějiny Náchoda, str. 427, W idimsky, str. 82). — J i l o v e přidrželo se erbu dvouocasého korunovaného stříbrného lva ve skoku na červeném štítě (W idimsky uv. m. str. 34, S edláček, Místop. slov. histor., str. 372). — S la v ě t í n převedl si pečetní znamení tak, že na modrém štítu stojí hradba svrchu s cimbuřím a s volnou branou a za ní se zdvihají dvě věže, mající nahore cimbuří, vše stříbrné barvy; mezi věžemi je zlatý štítek nesoucí bílý pokosem položený pruh se třemi červenými srdeci. (W idimsky, str. 121.) — K o l i n c i se připisuje dvouocasý stříbrný lev ve skoku (nekorunovaný) na červeném štítu (W idimsky, str. 62, S edláček, Místop. slov. histor., str. 429). Ovšem na nejstarší pečeti i na druhé pečeti z r. 1400 lev je jednoocasý (Soupis památek VII., str. 103). — L a n š k r o u n převzal na červený štít zlatou královskou korunu (W idimsky, str. 68, S edláček, Místop. slovník histor., str. 497 a pečeť v arch. města Prahy IV. 31787 a 30621 z r. 1653 a 1688.) — H o ř i c e u Krumlova připisují si červenou růži na bílém štítu (S tr ö h l, str. 59, S edláček uv. m. str. 241). — B í l i n a podle všeho měla prvotně podobné znamení v erbu jako v městské pečeti, jen štítek vrchnosti byl vypouštěn a v bráně byla viděti řeka. Ale Ferdinand I. na žádost Jana ml. z Lobkovic na Horšovském Týně r. 1549 polepšil městský erb tak, „aby (nad městskou hradbou s volnou branou o vytažené zlaté mříži a mezi dvěma věžemi za ní rostoucími, vše stříbrné barvy na modrém štítě) u vrchu nosili štít shůry dolů rozdelený, jehož pravá polovice zase na příč rozštípená a jejíž vrchní část červené a dolní bílé barvy, levá pak strana bílá, v níž černý orel rozkřídený, na prsou zlatý pás mající, a za štítem dva praporečky, černou a bílou a červenou a bílou barvou na příč potažené, se spatřují“. Tím se dostal do městského erbu lobkovický vrchnostenský znak, od něhož byly odvozeny i barvy praporů. (Pam. arch. IX. 1874, str. 721 a XVI. 1896, str. 506; Th. H ut t e r, Die Stadt Bilin und ihre Geschichte, Bilin 1891, str. 75 — tu se praví, že znak v staré podobě je tesán na stříkačkové kůlně; W idimsky uv. m. str. 13, S tr ö h l str. 55, S edláček str. 27 a pečeť v arch. m. Prahy IV. č. 32655, 31385, 5992, 29086, 32106 z r. 1644, 1654, 1655, 1683, 1726.) — C h v a l ř i n y připisují si městským erbem štít křížem čtvrcený a nesoucí v 1. a 4. modrému poli zlatou korunu a v 2. a 3. červeném poli stříbrný kříž. Tento znak přichází i na mladších městských pečetech. (Soupis památek XLI., str. 86; W idimsky uv. m. str. 54, S edláček, Místop. slov. histor., str. 342). — V y ř k o v si pořídil městský erb takový, že bílý štít nese červenou městskou hradbu s červenou věží uprostřed. (S tr ö h l, str. 74 a S lavík uv. m. str. 64 i pečeť v archivu města Prahy IV. č. 1803, 32758 z roku 1655. — B ě l a pod Bezdězem má znakem pečetní obraz, jejž vložila na štít. Tak se jeví tesaný v kamenci na portálu radnice z roku 1613 s nápisem „Turres cum muro fortisque figura leonis hanc decorant urbem, sed tu leo, Christe, gubernas“. Na mladší pečeť městské z 15. století obraz je bez štítu v pečetním poli. (Časopis Spol. př. starož. čes. VI. 1898, znaková příl. W idimsky uv. m. str. 136 staví tři věže na půdu bez městské zdi. Erb se popisuje tak, že štít je modrý a v něm stříbrná městská hradba s cimbuřím a za ní vystupující dvě kulaté věže postranní i prostřední věž čtyřhranná s červenými střechami; střední věž v dolní polovici kryje červený štítek s bílým dvouocasým lvem.)

městské symboly vojenské povahy na všelikých jiných památkách před husitskými vojny.

Stav, takto konstatovaný, není snad dán nedostatkem památek nebo neznalostí veškerého materiálu,⁴⁶⁾ a bude tím závažněji mluviti, osvětlí-li se ještě tím, co lze říci o jiných význačnějších městech, která mají složitější vývoj, pokud jde o městský erb. Město Čebe mělo, jak povědomo, pečeť velmi komplikovaného typu, kterýž by se sotva hodil za erbovní figurou. Skutečně chebský městský znak je jednoduchý, jednodušší nežli obraz samého sekretu, a byly do něho převzaty jenom nejpodstatnější prvky, říšská orlice a městská mříže, jež spojeny tak, že na štítě napříč polovičným je svrchu viděti na žlutém poli hořejší polovici černé orlice a dole na červeném poli stříbrnou mříži. Ovšem i tento obraz orlice rostoucí z mříže vyskýtá se nejdříve volně v pečetním poli asi od poloviny 17. století, a o zavedení erbu není listiny, jako není známých dokladů o jeho užívání za starších dob.⁴⁷⁾ Jestliže se při Chebu městský znak liší i od erbu, který se uplatňuje v jeho pečetech jako vrchnostenský znak, u města Brna se shledává, že se městský znak úplně srovnává se znakem, jejž nese druhá městská pečeť, po prvé známá z r. 1315. Je to štít, jenž má při vrchu bílý polopruh a pod ním pruh červený a bílý a zase červený. Jeho vyobrazení se najde v městských berních knihách z 15. století a ke konci toho věku možno pozorovati, že se jeho bílá barva mění ve žlutou, tedy stříbro přechází ve zlato.⁴⁸⁾ I na stavitelských památkách uchoval se tento znak, který zůstal v platnosti dlouhý čas, až teprve za služby, prokázané za třicetileté války, polepšil císař Ferdinand III. Brnu městský erb 3. února 1646, ale všechny doklady nejdou zpět před rok 1400.⁴⁹⁾ Toliko se zachovala zpráva,

⁴⁶⁾ Oprávněnost vyslovené včty potvrdil ve svém projevu p. arch. Kamil Hilbert po přednášce, kterou jsem měl o pečetech a erbech pražských měst při valné schůzi Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze 12. března 1925.

⁴⁷⁾ Dr. Karl Siegel, Das Egerer Stadtwappen v Mitt. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen. LIV. 1916, str. 376, mluví jen o pečetním znamení, ne o městském erbu a nepodává pro jeho vývoj nijakých dokladů, mluče zvláště o tom, jsou-li zachovány městské erby malovaný nebo tesány na stavitelských památkách. Nápadné je užívání jednohlavé orlice v městském znaku, ne dvouhlavého orla, patrně podle vzoru městských pečetí.

⁴⁸⁾ To měnění barvy může být ve spojení s proměňováním stříbra ve zlato v šachování moravské orlice, jež se dálo v důsledku privilegia římského krále Fridricha ze 7. prosince 1462, ač se té úpravě nedostalo uznání českého krále, a proto se neužala důsledně (Vojtěšek, Naše státní znaky, str. 22). Jestliže se tak uzpůsoboval brněnský městský znak, snad by se v tom mohl shledávat projev vědomí, že městský erb je odvozen z moravské orlice. Vyobrazení prvního erbu přináší Bretholz, Geschichte der Stadt Brünn (str. 146 a 147 tab. III).

⁴⁹⁾ Městský erb v staré podobě vidí se na starém radničním portálu, na bráně bývalého pivovaru, na starých štítech ze staré městské zbrojnici v zemském museu a p. O polepšení znaku v době císaře Ferdinanda III. viz Trappe, Beiträge zum bürgerlichen Militärwesen Brünns, Brünn 1873. VIII. Das Wappen der k. Stadt Brünn a Šujaan, Dějepis Brna, str. 224, a Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě, str. 11, s výobr. Vyobrazení také u Ströhla uv. m. str. 70.

která náleží do r. 1387 a pochází ze řádu cínařů a konvářů, daného městskou radou a potvrzeného markrabaty Joštem a Prokopem i moravskými zemskými pány.⁵⁰⁾ Tam se mluví o dozoru dvou přísežných mistrů nad výrobky a o jejich povinnosti, aby je označovali dvěma znameními, městským štítem (unser statschilt) a svým i cechovním znamením, písmenou B. Jenže tento městský štít může být prostě erb z městské pečeti, aniž by měl charakter městského erbu, a je pro to důležité, že se nepoužívá výraznějšího termínu „wappen“. Poučný je příklad Německého Brodu. To město, jak bylo naznačeno, původní ostrve nebo erb ostrví vyměnilo na pečeti postupem času jinými erby, avšak nakonec se vrátilo k starému znamení, k starému znaku (na sekretu z 2. poloviny 15. století). A ten nezapadl v zapomenutí, ani když na městskou pečeť v 2. polovině 16. století byl vložen nový erb, projevující městskou hradbu s branou a dvěma věžemi na štítu; byl umístěn nad zedí mezi věže a doplňoval pro větší určitost znamení, jež nemělo nic svérázného. Je pak jisté, že tento znak skutečně platil za městský erb, ale vyskýtá-li se na městské pečeti až hodně pozdě, a před tím lze na ní viděti jiné znaky podle toho, jak se vrchnost měnila, sotva se může připustiti, že by byl starodávného původu. Tento městský erb stal se potom základem nového polepšeného městského znaku, který udělil Německému Brodu císař Ferdinand III., povýšiv jej r. 1637 na královské město.⁵¹⁾ Hlubice, jejichž první pečeť měly štítovitou podobu a na ní českého dvouocasého korunovaného lva ve skoku s hvězdou u hlavy, asi v polovině 16. století opatřily si dovedně řezané pečetidlo v průměru 41 mm a na něm je viděti složitější obraz: archanděl Michael drží dva k sobě nakloněné štíty, pravý se lvem, levý se třemi lodními háky o špicích, zahnutých ve vidlicový kříž. Tento druhý erb se vykládá za erb městského fojtství, jež si město přibralo do pečeti, když koupilo rychtu roku 1416 a nabyla plné městské svobody, ale podotýká se, že časem jeho význam upadl v zapomenutí a tak lodní háky měly se za požární háky. Od té doby obou erbů používalo se vedle sebe, po případě se i spojovaly, ale v nejnovější době byl zaveden návrat k stříbrnému lvu se zlatou korunou a o dvou ocasech, hledícímu v pravo, na červeném štítu, jenž má zlatou šesticípou hvězdu

⁵⁰⁾ Codex dipl. Moraviae XI. (1375—1390), str. 403 č. 461.

⁵¹⁾ Příslušné znění podává Rybička v Pomůckách k heraldice a sfragistice domácí v Pam. arch. IX. 1874, str. 923, a XVI. 1896, str. 507, a podle něho Brodští dostali: „modrý štít a na něm červenou bránu se zlatými ven otevřenými vraty dvoukřídlymi i vyzdviženou železnou mříží, i dvě červené věže, mající nahore cimbuří; nad cimbuří brány byl postaven červený štítek s bílým břevnem rakouského domu, držený s každé strany dvouocasým lvem, kteříž oba nad ním ještě vyzdvihovali císařskou korunu, a císařská koruna vznášela se i výše v plné ozdobě, takže se její stuhy dotýkaly vrcholů věží; na břevně vnitřního štítku byla ještě položena inciálka F. III. Widimsky má chybň popis i vyobrazení, správně Ströhuv. m. str. 57 a Sedláček, Místopis slov. histor., str. 70. Srv. pečeť v arch. města Prahy IV. č. 32000, 30661, 32719, 5300 z r. 1648, 1654, 1665, 1683. O brodských majetnících do konce 14. století viz K. Jelínek, Známí majitelé Německého Brodu a jejich poměr k městu ve Zprávách měst. musea v Něm. Brodě 1922—1923, str. 32.“

na pravé straně hlavy.⁵²⁾ A ze všeho jde na jevo, že ten mladší erb byl zaveden, když se městská moc pozvedla, aby ji lépe vyjadřoval, nežli znamení lva, které snadno mohlo být zaměňováno, poněvadž odlišení pouhou hvězdou od královského erbu bylo sotva dostačující. Proto možno druhý erb pochopovati analogicky podle případů měst Klatov, Žatce, Kladska, Jihlavy i Králové Hradce.

Překvapuje-li M o s t častou změnou pečetí a jejich obrazu se střídáním erbů na nich, je jistě nápadné, že až poslední z nich, z 1. čtvrti 15. století, dala podklad pro podobu městského erbu. Ten má modrý štit a na něm stříbrný most kvádrového zdíva se stínkami, jenž se od středu snižuje k oběma koncům, má tři oblouky pro tok vody a podepírá dvě stříbrné věže, hranami do předu obrácené, s černými branami a okny i s červenými střechami a zlatou makovicí na vrcholu; mezi věžemi jest položen nad mostem rostoucí bílý dvouocasý lev se zlatou korunou, v levo hledící, a ten nese na koruně zlatou šestipaprskovou hvězdu.⁵³⁾ Při Mostu však dlužno ještě uvést, že jsou o jeho pečetech zachovány zprávy, které nasvědčují královskému dozoru nad městskými pečetmi,⁵⁴⁾ ale nijak neprokazují, že by pečetní obraz byl i městským erbem. Dne 3. ledna 1411 olomoucký biskup a královský podkomoří Konrád z Vechty povolil královským jménem mostské obci, aby si mohla obnoviti stříbrné malé pečetidlo, určené k denní potřebě pečetění posílacích listů, avšak tak, „das der schild, erbwappen und die buchstaben umb der umbeschrift gleicher weis in demselben neuen insigel werden gegraben, als sie in dem alten sein gewesen . . .“, a dne 26. ledna téhož roku ještě rozhodl, aby si i velkou pečeť směli znova pořídit, „characteribus et armis ac litteris circumferencialibus minime immutatis, eo tamen salvo, quod leonem, quem pro armis civitatis eorum predicte deferunt, in clippeo poterint sculpere ad placitum in eodem sigillo . . .“ V této druhé listině mluví se sice o tom, že dvouocasý lev na štítu je městským znakem, avšak to nemusí vzbuzovati rozpaky. Most, jsa královským městem, pochopitelně se ve vojenských potřebách vyznačoval královským znamením (erbwappen), které bylo i na královské korouhvici, sdružující všechnu zemskou hotovost. Mostští malujíce toto znamení na př. na vojenských štítech nebo praporci, vyjadřovali tím příslušnost ke králi, a když se i mluvilo o jejich erbu, nesymbolisoval při tom městských práv a náležitostí, nýbrž panovnická práva. Proto také cítie potřebu opravdového vlastního erbu, který by jasněji a výmluvněji určoval jejich právní vztahy, sestrojili si nový erb, a to až po obnovení pečeti z r. 1411, ač nelze říci

⁵²⁾ H u p p , Die Wappen und Siegel der deutschen Städte, 2. Heft, str. 98. Viz pečeť v arch. m. Prahy IV. č. 1688 z r. 1649.

⁵³⁾ W i d i m s k y uv. m. str. 20, S t r ö h l uv. m. str. 56, S e d l á č e k uv. m. str. 621. Viz erb na Willenbergově pohledu. Na pečetech zůstává obraz bez štítu (arch. m. Prahy IV. č. 31817 z r. 1627 podle pečetidla ze 16. století).

⁵⁴⁾ Č e l a k o v s k ý , Privilegia král. měst venkovských I., str. 1134 čís. 844 a str. 1136 čís. 846.

přesněji, kdy to asi bylo. V té věci je škoda, že je malomluvná listina krále Ladislava z 10. ledna 1456, kterou bylo městu Mostu povoleno, aby si pořídil novou korouhev na místo staré, ve válce ztracené, a aby směl mít na tom „vexillum seu banderium“ tytéž „insignia et arma“, jako byly „od starodávna“ na předešlé;⁵⁵⁾ byloť by s velkým prospěchem, kdyby tato znamení byla popsána, jenže královské privilegium o nich naprosto mlčí. Ale i tak má Most v příčině městského erbu význam, a podobně je tomu při městu Ústí nad Labem, které má tu výhodu, že se zachovala královská privilegia, umožňující představy o vývoji znaku. Podle listiny krále Ladislava z 19. června 1457 měli Ústští už od starších dob korouhev, avšak o ni přišli ve válkách, když prý města bylo dobyto. Ta korouhev byla červená a uprostřed měla žlutý kruh a v něm zelený štít s bílým vzpřímeným levem, který byl ozbrojen přílbou, pancířem a ochranným kabátcem i zlatými drápy a měl vztýčený dvojitý ocas, a ještě na vrcholu přílby nesl malou říční lod'ku, z jejíhož levého boku při konci vyčnívalo malé veslo. A král Ladislav, uděluje Ústsckým právo na obnovení korouhve, svoloval, aby si na ni položili tento znak i znamení, a tak se jim utvrzovalo znamení, které bylo odlišné od pečetní figury a odchylovalo se i v barvách od svého základu, v podstatě upraveného královského erbu. Ale to neznamenalo, že by takovým způsobem byl městu Ústí určen na trvalo městský erb. Král Ladislav 12. února 1476 potvrzuje městu Ústí „arma seu insignia, quibus hactenus utebantur in sigillo et aliis oportunis dicte civitatis et communitatis negotiis“, nařídil, aby to byl štít červené barvy a na něm bílý lev se dvěma ocasy a se zlatou zbraní, nesoucí na hlavě přílbu a na ní dvě zlatá protažená křídla. A toho erbu užívá Ústí nad Labem potom neustále ve všelikých potřebách, dávajíc svědectví, že se vrátilo k prvotnímu pečetnímu znamení, i když v jistý čas zavedlo si na vojenské korouhvi erb od něho něco odchylný.⁵⁶⁾ Za to Jaroměř má nyní erb, který projevuje patrný rozdíl od základního pečetního obrazu. Je to bílý nekorunovaný dvouocasý lev, ovinutý trnovou korunou na červeném štítu, a už to, že erbovní figurou je lev, ukazuje na mladší původ erbu, poněvadž prvotně měla Jaroměř v pečeti erb dvojité stupnice a lva si do pečeti zavedla až v polovině 15. století. Jenže tento lev byl jednoocasý, vlastně to byla nekorunovaná jednoocasá lvice (bez trnové koruny) a udržovala se ještě na pečetidlech z r. 1511 a 1575. Teprve na pečetidle z r. 1788 dostala lvice, nemající ještě čelenky na hlavě, avšak zase vsazená do trnové koruny, dvojitý ocas, a tak se neporozuměním připravoval

⁵⁵⁾ tamže II., str. 331 č. 192.

⁵⁶⁾ tamže II., str. 337 č. 196 a str. 632 č. 379. — H i e k e, Urkundenbuch der Stadt Aussig, str. 117 č. 255, str. 127 č. 279 s vyobr. na tab. II. — Srv. Dr. W. F e i s t n e r, Gesch. der königl. Stadt Aussig (Reichenberg 1883), str. 174 a 187, Ed. W a g n e r, Aussig. Ein Heimatbuch I. (1923), str. 37, W i d i m s k y uv. m. str. 8, S t r ö h l u v. m. 55, S e d l á c e k, Místop. slovník histor., str. 930. Pečeti v arch. m. Prahy IV. č. 27826, 31022, 32332, 31762 z let 1657, 1679, 1686, 1701 podle pečetidle z 2. pol. 15. století.

názor, že jde o dvouocasého českého lva.⁵⁷⁾ U h e r s k é H r a d i š t ě vysloužilo si městský erb statečnou obranou za několikaletého obléhání uherským králem Matyášem, a je zajímavé, že jeho odvahu a hrdinství uznal sám tento král, když mu připadla Morava olomouckým mírem, uzavřeným s králem Vladislavem. V jeho listině, dané v Budíně 28. června 1481, kde je erb vymalován, výslovně se mluví o zlepšení a ozdobení starodávného znaku, o němž lze se domnívat, že se shodoval s pečetním obrazem, a při tom se nový erb popisuje tímto způsobem: je „štít barvy červené, v němž dvě věže se zdí mezi nimi a se spuštěnou mříží v otevřené bráně, nad níž stojí rytíř se třemi pštrosími péry na přilbici s mečem k ráně napřaženým v pravici a na levici se štítem barvy lazurové s bílým lvem podle znaku českého království“. Ale nyní používá se erbu něco v barvách pozmeněného — hlavní štít je nyní modrý a štítek lva červený — a neví se, kterak se k tomu dospělo.⁵⁸⁾ Č e s k é B u d ě j o v i c e prvotně zavedly si takový erb, že měly štít na přič (?) půlený, v barvě bílé a červené, a bílá polovice nesla červený štít s bílým lvem, kdežto v druhé červené polovici byly položeny tři bílé věže. To je povědomo z privilegia krále Vladislava, daného městu 7. října 1479, které „arma civitatis“ polepšovalo a ozdobovalo. To povznesení erbu projevilo se tak, že k staršímu základu byla přidána nahoře na štítu helma, nad niž byla posazena zlatá královská koruna, držená rukama dvou ozbrojenců. Je tedy viděti, že nejprvnější městský erb budějovický byl odvozen od starých pečetních znamení, která byla rozložena ve dvě poloviny štítu, a Vladislav potvrzuje tento erb, ještě poznamenával, že lev je dvouocasý, má zlatou korunu a že střechy věží jsou také zlaté. Tohoto znaku, jak jej král Vladislav upravil, užívali potom Budějovičtí neustále, až císař Ferdinand III. 5. srpna 1649 dal jejich erbu novou formu; na červený štít položil bílou městskou zed' se třemi věžemi a před ní postavil anděla, držícího napřažený meč v pravici a červený štítek českého lva v levici; k tomu na korunu nesenou helmem, který podpírali dva zbrojnošové jako strážci znaku, vstavil rostoucího dvouocasého korunovaného lva, hledícího v pravo, jenž předníma nohama držel štítek s habsburským břevnem, ozdobeným iniciálou F. III. A tento erb, v němž anděl stál na černém kopci, označeném dvěma skříženými hornickými kladivky, byl rozmnožen některými dodatky v konečnou podobu císařem Karlem VI. dne 2. října 1717.⁵⁹⁾

⁵⁷⁾ Otisky zachovaných úředních pečetidel dal mi pořídit městský úřad v Jaroměři a na nich možno pozorovati, co bylo výše pověděno. K utvrzení nesprávné podoby lva přispěl také chybný posudek zemského českého archivu z r. 1885 (viz výše kap. I., pozn. 58, a P o l i c k ý, Kniha o Jaroměři, str. 30). U W i d i m s k é h o u v . m . str. 51 a S t r ö h l a u v . m . str. 59 lev má dva ocasy, tak jej popisuje i S e d l á č e k , Místop. slovník histor., str. 357.

⁵⁸⁾ Bohumil F i s c h e r , Uherské Hradiště I. Topografie (1921), str. 9, Znak města Hradiště. Srv. S t r ö h l u v . m . str. 73, S l a v í k , Staré znaky a pečeti, str. 13, J. E. V i t á s e k , Dějiny a místopis králov. města Uher. Hradiště (1879), str. 83, a B. D o l e j š e k , Král. město Uher. Hradiště a městský jeho archiv (2. vyd. Brno 1901. str. 10 a 19. s vyobr.).

⁵⁹⁾ Frant. Mir. Č a p e k , Znak města Českých Budějovic (1921) s vyobr. v poslední podobě. Starší forma v kostele v Kájově (Soupis památek XLI., str. 146) a u W i d i m s k é h o

S tříbro „ab antiquo“ mělo erb červeného štítu s bílou lilií, jaká byla na pečetním poli. Ale král Jiří za služby města dne 7. června 1469 prokázal mu tu milost, že mu udělil městský erb v polepšené formě; na modrý štít totiž byla položena městská bílá zed' s kramlemi a dvěma věžemi o červených střechách a zlatých makovicích a do středu zdi byla prolomena černá brána o zlatých ven otevřených vratach, do níž byla umístěna zlatá lilia, kdežto mezi věže nad cimbuří hradby byl vstaven bílý dvouocasý lev ve skoku pod zlatou korunkou.⁶⁰⁾ Později se dospělo k tomu, že barva štítu i brány byla proměněna v červenou a dva horníci učiněni strážci erbu.⁶¹⁾ O V y s o k é m M ý t ě je povědomo, že mělo původně v erbu draka, tedy tu figuru, která byla i v jeho pečetech. Ale dovolením krále Vladislava z 20. října 1471 starý znak byl upraven tak, že k obrazu draka byl přidán sv. Jiří sedící na koni a s drakem se potýkající. Potom barva štítu byla červená, sv. Jiří byl v skvoucím odění, jeho kůň byl bílý a zježené hřívy a zlatá byla uzda, třemen i ostruhy rytířovy, jenž nesl na levé ruce u prsou modrý štítek se zlatým křížem, a v pravé ruce maje zlaté kopí, bodal jím do krku draka poraženého pod kopyta koně.⁶²⁾ Tomu erbu zůstali Mýtští potom věrni. Zvlášť zajímavý je vývoj erbu města S l a n é h o, ač nelze jej doložiti dokumenty. Když se jeho existence projevuje, je to pouhý štít se lvem ve skoku o dvou ocasích a ten štít nese helm pokrytý fafrnochý a zdobený klenotem dvojího orlího křídla, ale vedle toho uplatňuje se v tom způsobě, že se k němu připojuje obraz pacholete, známého z nejstarších pečetí, ač nestejně umístěného. Samotný štít se lvem, helmem a klenotem možno viděti na městských pečetech z 2. poloviny 15. století, ale na staviteckých památkách, na severní straně děkanského kostela z 15. století, na Velvarské bráně z r. 1460, na baště z r. 1464, možno pozorovati i pachole, jako i na znaku pozůstalém z Pražské brány nebo na znaku zdobícím Willenbergův pohled

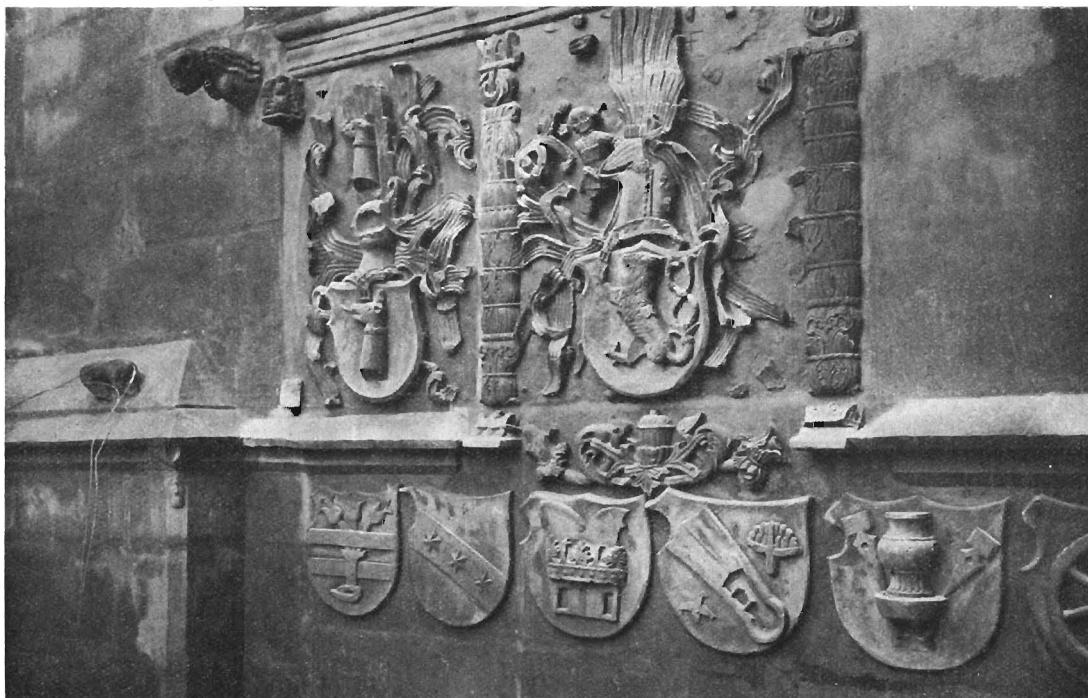
uv. m. str. 21, mladší u S t r ö h l a uv. m. str. 56. — Č e l a k o v s k ý, Privilegia král. měst venkov., str. 688 č. 410. Vývoj erbu se jeví i na pečetech; viz na př. v arch. města Prahy IV. č. 31227, 18913, 27121, 5009, 32994, 31730, 13715. 26019, 11171 z r. 1616 1663, 1665, 1666, 1672, 1674, 1677, 1694, 1701.

⁶⁰⁾ Č e l a k o v s k ý, Priv. král. měst venkov. II., str. 529 č. 305, S t r ö h l uv. m. str. 63, Pam. arch. IX., str. 926. Znak v nové podobě je viděti na mostské věži ve S tříbře nad branou z r. 1560, v kostele Všech svatých namalovaný nad triumfálním obloukem z r. 1565, na pečetech městských (Soupis památek XXX., str. 207, 218, 245). Ale zdá se, že erb lilia nebyl zcela opuštěn, aspoň na radnici nad brankou je zazděn štítek s lilií asi z r. 1688 (tamže str. 245). Srv. i pečeť v arch. m. Prahy IV. č. 31228, 9315, 31614, 30809, 9429 z r. 1662, 1676, 1677, 1684, 1692.

⁶¹⁾ W i d i m s k y uv. m. str. 79.

⁶²⁾ Č e l a k o v s k ý, Priv. král. měst venkov. II., str. 550 č. 320 a Pam. arch. IX., str. 725. Nový znak se vyskytá na křtitelnici v kostele sv. Vavřince z r. 1499, na pečetidle stříbrném s počátku 16. století i na jiných mladších (Soupis památek XVI., str. 135, 146, 154). Srv. W i d i m s k y uv. m. str. 47 a S t r ö h l uv. m. str. 59, Al. Vojt. Š e m b e r a, Vysoké Mýto (v Holomouci 1845), str. 56, a Herm. J i r e č e k, Král. věnné město Vysoké Mýto (1884), str. 39, Časop. Spol. př. starož. čes. IV. 1896, znak. příl., a pečeť v arch. m. Prahy IV. č. 16256, 20395, 2448, 30814 z r. 1684, 1701, 1713 a 1793.

v Paprockého Diadochu. A z toho lze snad usuzovati, že za vlastní městský erb se pokládal červený štít, někdy na pravou stranu nakloněný, s bílým dvoucasým lvem pod zlatou korunkou, a ten štít byl vždycky ozdoben kolčím helmem, jehož červené fafrnochy měly stříbrný rub a jehož klenotem byla dvě šedivá orlí křídla, okrášlená srdčitými zlatými lístky dolů obrácenými.⁶³⁾

Obr. 19.
Erb města Slaného na Velvarské bráně ve Slaném z r. 1460.
Armes de la ville de Slaný à la Porte de Velvary à Slaný (1460).

⁶³⁾ Soupis památek XX., str. 221, 223—225, 228; Pam. arch. VIII. (1870), str. 131; Slánský obzor I. (1893) str. 1, 8, 72, 83, 84, 88; II. (1894) str. 99 a Jindřich Hulinský, O znaku města Slaného v Slánském Obzoru 1924, str. 47, kde se vypravuje i pověst vztahující se k chlapci v městském erbu, kterou zpracoval už dříve Josef Laciná (Kolda Malínský) s názvem „Puer Slanensis“ ve Slavnost. listě akadem. spolku Krakovec 1887. Widimsky uv. m. str. 114, Časop. Spol. př. starož. čes. V. 1897, znak. příl., a Ströhluv. m. str. 66. Sedláček, Místop. slov. histor. str. 808, ku podivu popisuje městský slánský erb tak, že ve velkém znaku drží červený štít s dvoucasým bílým lvem „horník, maje v ruce bečku soli, a že nad štítem je helmice se zlatými a červenými pery a sedmi hvězdami“. Z čeho odvodil Sedláček tuto podobu erbu, těžko pověděti, ale stalo se to jistě omylem. Třeba připomenouti, že slánský městský erb zvláště krásně nakreslil Mikuláš Aleš (viz obálku „Slánského obzoru“ v mladších ročnících). Popis městského erbu podal ve verších slánský rektor a pozdější císařský rychtář M. Jiřík Prooperator Ždářský, věnovav je r. 1607 spolu s minucí purkmistru i městské radě (Laciná, Paměti králi. města Slaného 1885, str. 14):

Byl to v podstatě královský erb, vypovídající charakter královského města, a v této jednoduché podobě hodil se, aby byl využíván ve vojenských a právních potřebách. Ale kde znak byl nejen symbolem, nýbrž i dekoračním prostředkem, tam se přidával obraz hocha, jehož původ asi dosti záhy opředla pověst. Tak se obojí forma střídala, a proto má obojí stejné oprávnění, třebas v novější době spíše se užívalo erbu bez hocha. Podle všeho možno pověděti, že městský erb byl odvozen z pečetního obrazu, a jak kázala heraldická pravidla, jeho podoba proti němu zjednodušena, ale jako se projevilo i u jiných měst, také v tomto případě zvítězila úcta k starému a úpravnějšímu znamení. H u m p o l e c drží se městského erbu zřejmě mladého původu,⁶⁴⁾ a je těžko stanoviti, kterého znaku užíval ve starších dobách. Jen vychází na jevo, že vždy asi městský erb vyjadřoval vrchnostenské vztahy, a když nastaly změny ve vrchnosti, přidávalo se k staršímu znamení nové, až se dospělo ke konečné složité formě. Podobně pozdějšího původu proti prvotnímu pečetnímu znamení zdá se být znak města Žlutic už podle vzhledu. Ale jeho vznik je osvětlen i dokumentem, neboť je zachováno znění listu krále Ferdinanda I. z r. 1541, kterým na žádost p. Hendrycha purkrabí v Mišni, hraběte z Hartmberka a pána z Plavna byla prokázána jeho poddaným ta milost, že jim byl dán erb a pečeť v takovémto způsobu: „štít na dvé na zděli od vrchu až do spodku rozdelený, jehož pravá strana černé a levá žluté barvy, na kterémžto rozdělení od spodku štítu až k vrchu bílá věž kamenná okrouhlá se stinkami se vidi, a v černém poli lev celý zlaté barvy na zadních nohách, s rozžavenými ústy, vyplazeným jazykem a dvojitým ocasem proti věži stojí; v zlatém pak

Ala meat bicolor volucres erecta sub auras
et iuvenis galeam pandit amicus ope.
At leo, Czechiadum decus immortale, bicaudis
eminet in plano promptus ad arma clathris.
Slana hoc regali coronata est stemmata, regi
et regno, ut quam sis fida favensque, probes.

⁶⁴⁾ Widimsky uv. m. str. 50, Ströhluv. m. str. 59 a Sedláček, Místop. slovník histor. 300. Erb města Humpolce skládá se z červeného štítu a dvou zlatých vidlí křížem přeložených na něm, dole mezi vidlemi je stříbrná zavinutá střela a nahore červený štítek s bílým břevnem rakouského rodu. Právě podle poslední složky mohlo by se usuzovati, že tento erb nabyl poslední podoby asi v polovině 17. století, ač je nejasno, za kterých okolností se to stalo. Při tom možná bylo použito staršího erbu pocházejícího z doby pánu Leskovců (1428—1496) a reminiscencí na panství pana Václava z Dubé byl připojen k jejich znamení odrívous. (O erbu pánu Leskovců Sedláček, Heraldika II., str. 160; jejich erb byl r. 1668 odkázán Janem Kryštofem, posledním z rodu, želivskému klášteru, což potvrzeno cís. listem z 15. ledna 1669 — svr. Ströhluv. Die Wappen der Ordensstifte und Abteien in Böhmen und Mähren v Kunst und Kunsthandwerk XVI. 1913, str. 339.) Je možné, že štítek habsburského domu měl před sebou předchůdce, asi štítek pánu Trčků (drželi Humpolec 1496—1559) — byl to štít dvakrát na příč dělený, nahore černý, uprostřed bílý a dole červený (Sedláček, Heraldika II., str. 164). Proto by bylo snad lze připustiti i tu možnost, že tento štítek byl upraven z neznalosti věci až v novějších dobách v erb habsburského rodu. (Svr. J. J. Solař, Paměti města Humpolce, v Praze 1863, str. 21 s vyohr.)

poli černé hrábě dřevěné, prosté, vzhůru postavené se vidí.“ Jak se podobá, dříve Žlutici nepoužívali vlastního erbu, a až v této pokročilé době byla provedena konstrukce vypovídající městský charakter vlastníka, jeho vrchnost, i zachovávající staré pečetní znamení.⁶⁵⁾ Hor a ž d o v i c e zavedly si městským znakem modrý štít u spodu se skalnatým vrchem, na němž stojí dvě stříbrné věže, každá s jedním oknem a s cimbuřím na vrcholu, a červeným štítkem, na němž je zavinutá střela; mezi vrchem věží je zlatá hvězda o šesti paprscích. To je tedy takové znamení ve štítu, které se vyskytá na nejstarší pečeti a které vyznačuje i mladší pečeti ze 16. století. A toto znamení, ač ne ve štítě, nýbrž v kruhu, je vymalováno v právní knize města Horažďovic z r. 1495, a je při něm výslovné označení, že jest to „sigillum civitatis“, „celá pečeť města Horažďovic“. Ta forma i terminologie při malbě je důležitá, jak bude ještě ukázáno, a na tom nic nezmění pozdější užívání znamení jako erbu v různých případnostech. Co z ní zvláště vychází, je časnější užívání znamení za pečet, nežli za erb.⁶⁶⁾ S v i n y přidržují se modrého štítu, na němž je stříbrná hradba se stínci a s otevřenou branou a se zlatou růží v ní, nad branou se zdvihá stříbrná věž s oknem, cimbuřím, červenou střechou a se zlatými makovicemi. Tento erb však dříve se pokládal za pečetní znamení, a jestliže toto znamení bez štítu bylo vytesáno r. 1485 na děkanském chrámu v Trhových Svinech nad portálem, připojený nápis výslovně projevoval, že je to „sigillum communitatis civium Swin“. Již v této památce uplatňuje se celkem podoba figury, jak se nyní užívá, jen do městské zdi není prolomena brána, nýbrž je na ní pod věží umístěn štítek s růží, která vyjadřuje rožmberské panství.⁶⁷⁾

Jestliže jsou s f u l n e c k ý m městským znakem značné obtíže,⁶⁸⁾ lze spíše něco pověděti o erbu města Telče. Byl prý původně v té způsobě, že červený štít nesl znamení v podobě bílé lilie. Ale v r. 1645 při vyplundrování města ztratila se městská pečeť, a proto, aby nemohla být zneužita, Vilém

⁶⁵⁾ Widimsky uv. m. str. 74, Ströhluv. m. str. 62, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 1042. O erbu pánu z Plavna Sedláček, Heraldika II., str. 196. Městský erb je také v městských pečetech, na př. v arch. m. Prahy IV., č. 31586, 32312, 32480, 14267 z r. 1644, 1667, 1669, 1694.

⁶⁶⁾ Materiál dobře snáší Št. K. Vydra, O znaku a pečetech města Horažďovic v Pam. arch. XXIII. 1909, str. 307 s vyobr. Tam se připomíná také, že v době, kdy městskou vrchností byli páni ze Šternberka v 17. století, hvězda mezi věžními vrcholy byla prováděna osmicípá. Srv. Widimsky uv. m. str. 48, a Sedláček, Místop. slov. histor., str. 237. Znak horažďovický je také vyobrazen na Willenbergově pohledu s poč. 17. stol. Viz i pečeť v arch. m. Prahy IV. — č. 31852, 14877 z 1621 a 1625.

⁶⁷⁾ Widimsky uv. m. str. 117, Ströhluv. m. 67, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 855, Soupis památek VIII. str. 123.

⁶⁸⁾ Z pomůcek, jež mám po ruce, nebylo mi možno určiti podobu městského erbu fulneckého. Podle zprávy p. dra Jindřicha Šebánka uložena je v německém domě v Brně Gödelova heraldická sbírka z 19. století a ta přijímá za prvoční městský znak staré pečetní znamení, které po r. 1622 bylo rozmnожeno o erb pánu z Vrbna, jimž Fulnek připadl trhem z konfiskací. Ten rozhojněný erb byl proveden v kameni na radniční věži.

Slavata, držitel panství a města Telče, požádal císaře Ferdinanda III. za změnění a rozhojnění erbu a pečeti. To se stalo císařským listem ze 4. května 1650, a odtud městský erb i pečeť měly míti podobu „štítu obdélného červené barvy, v němž od spodku litera W, kteráž vlastní jméno Viléma hraběte Slavaty, jakožto tehdejší vrchnosti vyznamenávala, se spatřuje, nad touž literou je znamení na způsob lilium bílého, jehož oni Telečtí v erbu svém od starodávna užívali, nad tím vším koruna zlatá královská, nad níž růže bílá, kterou dva andělé drží“. Jak se zdá, starý městský erb měl souvislost s písmenou M, zdobenou korunkou, která se vyskytovala na prvotním erbovním znamení, vyjadřujícím právní poměr k pánum z Hradce, a podle všeho neporozuměním pozdní doby ta erbovní figura byla prohlášena za lilií. A z toho výkladu vykvítá, že první erb nekryl se zcela s pečetním znamením a že už sám, jako i mladší forma erbu, vyplynuly ze vztahů k vrchnosti.⁶⁹⁾ A podobný zjev možno pozorovati u Slavonic, jejichž erb se projevuje proti pečeti v komplikovanější podobě, jak ji patrně mladší doba sestrojila. Je to štit křížem čtvrcený, a jestliže v 1. a 4. poli je viděti pětilistou růži, v 2. poli je položena spouštěcí městská mříže a v 3. poli plot z kolů.⁷⁰⁾ Tak se staré pečetní znamení spojilo se složkami, které měly vyznačovati majetníka, a s atributy hrazeného a opevněného městečka. Město Braník nad Labem dospělo k erbu stříbrného korunovaného lva o dvou ocasích na červeném štítu, a možno se domnívati, že tak byla změněna prvotní figura jednoocasého lva, když se město stalo komorním statkem r. 1547. Aspoň dvouocasého lva možno viděti na štítu v pečetích z r. 1583 a 1695 a v knize privilegií z doby císaře Leopolda I.⁷¹⁾

Vezmou-li se v úvahu i města druhé skupiny, je viděti, že celkem nic nedoporuje vyslovené větě, že městské erby jsou v našich zemích prokázány až v podstatě od husitských vojen. Sice u Brna se mluví o městském štítu, který byl úředním znamením už r. 1381 a podle všeho se srovnával s erbem na druhé

⁶⁹⁾ Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě str. 95; Pam. arch. IX. str. 738; J. Beringer a J. Janoušek, Město a panství Telč (1892) str. 4, 5, 75. Město si pořídilo r. 1650 nové pečetidlo, jehož otisky v arch. m. Prahy IV. — č. 14274 a 30902 z r. 1707 a 1717.

⁷⁰⁾ Slavík uv. m. str. 49. Na pečetidle stříbrném z r. 1576, které má průměr 30 mm, vyryta pětilistá růže v pětilisté růži položená. Pečetidlo je chováno v arch. Národního musea v Praze (Čádá uv. m. str. 37 č. 78 s vyobr.). O jiných pečetech mladších dr. Hans Reutter, Gesch. der Stadt Zlabings v Ztschr. des deutsch. Ver. für die Gesch. Mähr. u. Schles. XVI. 1912 str. 304.

⁷¹⁾ Dr. J. V. Prášek, Brandejs n. Labem I. str. 185, a II. str. 59. Císař Leopold I. potvrdil městská privilegia 12. prosince 1670 a při tom obnovil městský erb, „jakož sou oni Brandejští ještě jedno privilegium na znamení erbu, kteréhož jsou na pečeti a korouhvích, též jiných potřebách svých užívali a pořád užívají a takové jim také k dokonalému zmaření přisko“, totiž „v červeném poli lva bílého na dvou nohách zadních vzhůru stojícího a s předníma nohama rozpatého, s rozdvojeným ocasem, na hlavě zlatou korunu a u každé nohy čtyři pazoury pozlacené, též otevřená ústa a ven vyplazený jazyk“. Pam. arch. IX. str. 847, Soupis památek XV. str. 140, 141. Srv. Widimsky uv. m. str. 17, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 54 a pečeti v arch. m. Prahy IV. 20836, 9944, 31843, 14061 z r. 1628, 1652, 1655, 1675.

městské pečeti od r. 1315,⁷²⁾ a podobně u M o s t u se zdůrazňuje, že královský český lev byl pokládán za „arma civitatis“, avšak bylo už naznačeno, jak pojímat tyto zprávy. Jinak však všechn materiál a záznamy nasvědčují, že městské erby jsou mladšího původu nežli pečetní znamení, a vzaly-li některé původ v časech značně pozdních, jiné dávají na jevo, že jejich vznik se může datovat 15. stoletím. Celkem z pozorování vyplývá, že valná většina městských erbů je připravena buď převzetím erbů v pečetích nebo vložením pečetního znamení na štíť, a jestliže některé městské znaky projevují úchylky, jsou dány vývojem a skoro vždy se uplatňuje souvislost s pečetními figurami. Zejména poddanská města mají erby zřejmě pozdního původu, a v tomto ohledu padá také na váhu, že městečko Trhové Sviny sice označují kostelní portál svým znamením r. 1485, nebo Horazdovice dávají si je malovati do právní knihy r. 1495, avšak nevkládají ho do štitu a výslovně se vyjadřuje, že je to městská pečeť, „sigillum civitatis“ nebo „sigillum communitatis ci-vium“. Tento způsob užití pečetního znamení ve funkci erbu v barvách, ač bez štitu, není ojedinělý. V L a b s k é m K o s t e l c i možno viděti v kostele sv. Vítá v presbytáři tesané znamení v pískovcové desce z r. 1492, které má podobu pečeti: v kruhovém poli je umístěn obraz kostela s věží na pravé straně a s otevřenými dvoukřídlovými dveřmi uprostřed kostelní fronty a nad kostelní střechou je štítek s dvouocasým lvem ve skoku a kolem obrazu je legenda na stuze „sigillum civitatis Kostelecz“.⁷³⁾ A tak by bylo lze vysloviti, že ještě koncem 15. století byla poddanská městečka, která neměla potřeby vlastního městského erbu nebo neměla k němu práva, a proto upotřebovala v jistých případnostech na jeho místě a v jeho platnosti městské pečeti, kterou podle okolností v barvách reprodukovala.

Aby tato věc více ještě vynikla, bude s prospěchem přihlédnouti ke královským listinám, jež byly vydávány městům na právo užívat erbu. Pozná se z toho nejen původ řady městských erbů z královské auktority, nýbrž získá se tím přehled důležitého materiálu do r. 1526 a k objasnění přispěje i terminologie a poznání, k čemu byly erby určeny. Je zajímavé, obdržel-li M o s t r. 1411 dvě listiny královského podkomořího na obnovení pečeti s vědomím krále, že druhé město, jež se může chlubiti podobným privilegiem, je Slavkov na Moravě. Ten dostal 1. července 1416 německý list krále Václava IV. a v něm se městu — zve se stat zu Nawssedlicz — uděluje „ein insigile“ a do této městské pečeti se zároveň klade „wappen“, jehož Slavkovští mohli používat nejenom v městské pečeti, nýbrž „zu allen iren und der stat notdurften und geschefften“.⁷⁴⁾ Ten erb je v listině proveden v barvách, jak bývá pravidlem i u pozdějších listin jiných měst, a jeho forma dává objasnění jeho účelu. Má štit shora na dél a celý na příč polovičný a ten nese zvláštní obraz, sestrojený

⁷²⁾ Mohl to býti však stejně štit s obrazem dvouocasého lva.

⁷³⁾ Soupis památek XV. str. 237. Srv. pečeti v arch. m. Prahy IV. č. 12464, 32317, 2135, 1764, 5954 z r. 1670, 1674, 1681, 1718, 1721, na nichž obraz je rovněž bez štitu.

⁷⁴⁾ Moravský zemský archiv sign. Slavkov (město) A 1.

spojením českého lva s orlicemi vratislavskou a moravskou, že vzniklo zvíře, které mělo spodek lva o dvou ocasích na červeném poli a svrchní polovici dvouhlavého orla, jehož pravá strana byla černá na žlutém poli a levá strana červená a bíle šachovaná na modrém poli. Tak tento erb vyjadřoval moc krále, jenž znamení městu daroval, a byl s to, aby spíše určoval jeho pána, nežli aby symbolisoval město, třebas že tak bylo zavedeno speciální a u jiných měst se nevyskytující slavkovské znamení.⁷⁵⁾ Tedy nejde tu o městský erb v pravém slova smyslu, a podobně nic jiného to vlastně nebylo, nežli pečetní obraz, jestliže císař Zikmund k žádosti Jana Kaplíře ze Sulevic, pána města, obdařil Třebenice u Litoměřic 5. října 1423 právem nositi v pečeti na štítu obraz sv. Jiří s napřaženým mečem v ruce, kterýžto štit co do způsobu a barev měl být proveden podle kaplířovského štítu.⁷⁶⁾ Na další takovou listinu je třeba čekati řadu let a je zajímavé, že po smíření Čechů se Zikmundem Lucemburským byl to první Tábor, který si vyžádal na císaři podobná zařízení, jakých požívala už asi jiná význačnější města. Má význam, že mu bylo uděleno 25. ledna 1437 „znamenie a pečeť i tej pečeti nápis, kteréžto časy věčné k rozličným svým potřebám, jakožto k listům, slibům, tvrdostem i všelikým jich běhuov řádům vedle obyčeje jiných měst mají požívat“. Tedy se zde nic nemluví o erbu a nenaznačuje se ani, že by se „znamení“ mohlo přiváděti k platnosti v jiných záležitostech, nežli opravdu na pečetech. Snad tu působily zvláštní táborské poměry, ale ze všeho vysvítá, že pečetní znamení byla už v té době zcela pod královskou ochranou a nebylo je možno městům volně vybírat, když si to netroufalo učiniti město tak mocné, jako byl Tábor, patrně

⁷⁵⁾ Slavkovský příklad může být novým dokladem, jak pečetní obrazy jsou v těsném vztahu k vrchnosti města. Vykládá se sice, že Slavkov náležel německým rytířům a že byl r. 1414 císařem Zikmundem zastaven s jinými řádovými statky pro dluhy, českému králi patřící, Jindřichovi z Plumlova, avšak listina nasvědčuje přímému panování Václavovu, poněvadž se v ní nemluví o městské vrchnosti, pečeť se městu dává za dobré služby a věrnost, prokázanou obcí králi i české koruně, a měštané i obyvatelé města nazývají se „unsere lieben getrewen“ bez omezení. Ze erb vložený do městské pečeti reprezentoval moc českého krále, je dáno nejen obrazem samotným, nýbrž i srovnáním se sekretem krále Václava IV. (Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser u. Könige II. Bd. tab. 7 č. 3. a 4.). Ten sekret, objevující se často jako rubní pečeť na majestátní pečeti, nese obraz dvouhlavého orla, majícího na prsou na štítku českého lva. To znamení se vykládalo tak, že je spojení orlice braniborské se slezskou a českým erbem (Lindner, Das Urkundenwesen Karls IV. u. seiner Nachfolger, Stuttgart 1882, str. 60), ale nyní ze všeho vychází, že třeba přijímati obraz za sdružení znaků Čech, Moravy a vratislavského knížectví (svr. Vojtíšek, Naše státní znaky str. 56, 25 sl.). Zároveň může být oporou i pro vysvětlování pečetního znamení mělnického a poličského. Pro slavkovské znamení viz ještě Slavík, Staré znaky a pečeti městské str. 18. a Vlastivěda moravská II. Místopis. Slavkovský okres (v Brně 1921) str. 153 a 155 (s vyobr.). Pochopitelně přichází prvotní pečetní obraz i na mladších pečetidlech městských z r. 1568, 1611 a 1657.

⁷⁶⁾ Pam. arch. IX. str. 927. Co však znamenalo připodobení obrazu k erbu pánu Kaplířu ze Sulevic, těžko pověděti, neboť nosili v ten čas na modrém štítku křídlo bílé a červeně šachované. Svr. Sedláček, Heraldika II. str. 232; Widimsky uv. m. str. 132, Sedláček, Místopis. slov. histor. str. 894. Na pečeti ze 16. stol. obraz je volně v poli, jak ukazují otisky v arch. m. Prahy IV. č. 6390, 21547 z r. 1643 a 1689.

jsouc si vědomo nedávného původu a potřeby utvrzení svých řádů. A je zajímavovo, že táborská městská pečeť představuje kus triumfu, který slavila jeho nezdolná moc, neboť její obraz byl „štít s polem zlatým a v tom poli dvě věži bielé, jedna s jednoho a druhá s druhého kraje štíta, mezi kterýmažto věžoma jest brána s visutú mřieží od vrchu té brány až do prostředka, nad kterúžto rinkmur od jedné až k druhé věži ztahuje sě po prostředku, a nad věžimi... jest orel črný o dvú hlavu a diademami vuokol hlav obkličený, jenž obě věži svými křídly jest osáhl, a na prsech téhož orla štítek zvláštní, kterýžto štrychy bielé a modré a na nich lva červeného od svrchu téhož štítku až doluov v sobě zavřel jest a osáhl, kteréhož předci naši kniežata lucemburská poživali sú i my požíváme...“ Ovšem toto znamení časem proměnilo se i v městský erb.⁷⁷⁾ Zato u Českého Brodu, jenž si zjednal postavení královského města, možno pozorovati, že 13. března 1437 nabyl skutečného erbu od císaře Zikmunda.⁷⁸⁾ Tato „arma sive clenodia“ byla sestavena tak, že na modrý štít byla položena městská zed' s věží a otevřenou branou a nad tuto zed' císařský dvouhlavý orel na žlutém poli na pravé straně věže a bílý lev v červeném poli na levé její straně. A při tom výslovně bylo podotčeno, že Brodští mohou užívat toho znaku „in sigillo civitatis, in vexillis, banderiis et portis“, a tím se naznačují způsoby, v kterých se možno s městskými erby potkat. A tyto způsoby se obvykle vytýkají, jestliže se daruje znak některému městu královskému. Zvláště městský erb býval ozdobou městské korouhvě, a příklady

⁷⁷⁾ Znění darovací listiny Zikmundovy viz Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II. str. 170 a příslušný pasus v Pam. arch. IX. str. 855. Srv. Sedláček, Sbírka listovních paměti města Tábora ve Výroční zprávě vyššího gymnasia v Táboře za školní rok 1897 str. 5 a Kolář, Historické paměti města Tábora v V. roční zprávě reálného gymnasia v Táboře za školní rok 1867 str. 3. Nejkrasnějším dokladem užití městského erbu je plastický erb v táborské radnici z roku 1516 (Tomána Kolář v Pam. arch. II. 1857 str. 320 a VII. 1868 str. 58, V. Wagner, Znak města Tábora v Ročence Kruhu pro pěstování dějin umění za r. 1923 str. 40 a týž, Tábor, v Praze 1924 str. 2 s vyobr. a K. Thir, Staré domy a rodiny táborské I. 1920 str. 27). Srv. Widimsky uv. m. str. 127, Ströhluv. m. str. 67, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 876. Na sekretu z 1. pol. 15. stol. měli Táborští nad hradbou mezi věžemi položeny tři štítky, nejvýše dvouhlavého orla, niže pod ním vedle sebe štítek lucemburského lva a štítek českého lva. Později je viděti na pečetech včlně v poli císařský orel, nesouci na prsou štítek českého lva (arch. m. Prahy IV. — 9613, 6163, 28096, 23578, 14773, 24602, 3373 z r. 1650, 1652, 1659, 1665, 1666, 1697, 1777).

⁷⁸⁾ Pam. arch. XII., str. 463 a Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II., str. 193 č. 113. Pěkný v kamenu tesaný městský znak na štítu asi z konce 16. století pocházející ze sbořené Pražské brány, zachoval se zazděný na dvoře domu čp. 20—21; na něm orel a lev nejsou na štítcích. Mladší, až z doby Leopolda I., bez štítu je viděti na předbraní bývalé Kouřimské brány, avšak na něm orel a lev mají štítky. Ve stříbrném pečetidlu z času kolem r. 1440 erbovní obraz je umístěn volně v kulatém pečetním poli a orel i lev jsou na štítcích. Opis zní v gotické minuskule: Sigillum ciuium ciuitatis brod bohemicalis. Průměr 4.5 cm; zachován při pečetidle stříbrný řetízek (Soupis památek XXIV., str. 24—26). Ve sbírce pečetidel archivu Národního muzea v Praze uloženo mosazné pečetidlo z r. 1697 s podob. obrazem. (Čáda uv. m. str. 15 č. 7.) Srv. Widimsky uv. m. str. 18, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 68 a Časop. Spol. př. starož. čes. III. 1895, znak. příl.

města Mostu i Ústí nad Labem, jimž král Ladislav povolil obnovení korouhv ve válce ztracené r. 1456 a 1457, prokazují jejich těsné spojení.⁷⁹⁾ Jenže takovýchto zpráv není více, a tak se nutno spokojovati s povšechnými větami. Obdarování na „pečeť a erb“ obdržel od krále Ladislava 3. listopadu 1457 ještě Chomutov⁸⁰⁾ — byl to „štít modrý a v něm dvě věži bílé a mezi nima brána s mřeží a prostřed té brány štit náš český s bielym lvem a nad štítem koruna královská“ — ale pak je třeba čekati až do doby Jiřího krále, nežli se objevuje, nová taková listina. Je to privilegium dané městu Kutné Hore z 15. prosince 1459 a v něm se potvrzuji „arma, que felicis memorie Wenceslaus, predecessor noster, illis dedit“.⁸¹⁾ Jenže listina na to darování krále Václava neexistuje a možno takové tvrzení přijímat za velmi pochybné, zvláště když znamení, které král Jiří uznal za městský erb, bylo v městské pečeti už od počátku vlády Karla IV. Král Jiří vedle toho polepšil znak, „arma civitatis“ Stríbrským 7. července 1469.⁸²⁾

Z doby krále Vladislava pozůstaly už hojnější listiny na udělení nebo rozhojnění městského erbu, a zejména se stalo účastným takové milosti Vysoke Mýto 20. října 1471, Ústí nad Labem 12. února 1476, Polička 24. prosince 1478, České Budějovice 7. října 1479, Domazlice 4. srpna 1481 a Rakovník 12. února 1482.⁸³⁾ Ve všech těchto listinách mluví

⁷⁹⁾ V mostské listině se praví, že král obnovuje „vexillum seu banderium... cum hisdem insignibus et armis, cum quibus antiquitus ipsum habere consuevit“, a povoluje městu jejich užívání, „sic ut alie civitates regni nostri Bohemie vexillis sive banderiis suis utuntur“. (Čelakovský, Privilegia král. měst. venkov. II., str. 331 č. 192.)

⁸⁰⁾ Listina v českém jazyku vydaná u Čelakovského uv. m. II. str. 357 č. 208. Srv. dr. Jürg Simonini, Stadt Komotau (1879), str. 7, kde nesprávný názor o městském erbu, Widimsky uv. m. str. 62, Ströhluv. m. str. 60, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 323. Městský erb je na městských pečetech, jenže nejstarší z doby Ladislavovy má královskou korunu nad štítkem ve bráně, kdežto pečeť z doby Vladislava Jagelovce vložila ji nad štit městského erbu, a ten způsob se potom udržoval (arch. m. Prahy IV. č. 32153, 30942, 30801, 31833, 32503, 31081, 11206 z r. 1650, 1651, 1652, 1694, 1705, 1707, 1715).

⁸¹⁾ Viz výše pozn. 45.

⁸²⁾ Viz výše pozn. 60.

⁸³⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II., str. 550 č. 320, str. 632 č. 372, str. 688 č. 410, str. 710 č. 420, str. 726 č. 428; Pam. arch. XII., str. 464. Viz výše pozn. 45. Rakovník si po obdržení znaku zařídil stříbrné pečetidlo, kulaté, průměru 47 mm, a mosazné větší, rovněž kulaté, průměru 64 milimetrů, s tímto znamením, které ryl i na mladších pečetidlech (Soupis památek XXXIX., str. 242 a 243 s vyobr. a Čáda uv. m. str. 34 č. 69 s vyobr.). Erb městský byl řezán na kazatelně z roku 1504, tesán v kameni na Vysoké bráně r. 1525 (Soupis památek XXXIX., str. 170 a 217 s vyobr.; tamže str. 215 reprodukce majestátu krále Vladislava na erb) a vyskýtá se i na Willenbergově pohledu v Paprockého Diadochu, Stav městský, str. 207. Srv. Ledy, Dějiny král. města Rakovníka (1896), str. 33, 73, Štembera, Místopis král. m. Rakovníka (1839), str. 3, 40 a Časop. Spol. př. starož. čes. IV. 1896, znak. příl. Kacionál z r. 1599 nese sigillum rakovnické obce, ale jinak se v něm vyskýta znamení červeného raka na bílém praporu (Z. Winter, Rakovník a jeho archaeo-

se o „arma“ nebo „arma seu insignia“, v poslední o „armorum insignia“, a tento rakovnický erb se popisuje tak — je to zřejmě první udělení erbu obci města, které se domohlo postavení královského města, „pro illorum amplitudine honoris“ — že je to „scutum albi coloris, in quo cancer sursum erectus conspicitur, scutum autem ornat corona insuper inaurata, supra quam semi-circulus ad arcus modum geminas combinare turres videtur, quarum medio clipeus ipse vallatus supra patentis porte menia situatur...“ A je příznačné, že se táž terminologie, která se projevuje v uvedených privilegiích, uplatňuje i v privilegiu krále Matyáše pro Uherské Hradiště z r. 1481,⁸⁴⁾ a tak je ji možno pokládati za ustálenou a obecně běžnou a dávající na jevo, že se královským městům přiznává právo městského erbu, jehož by používala ve všelikých potřebách. V tom je zřejmě rozdíl od předhusitské doby, v listinách tehdy vydaných i u královského města jde toliko o pečeť, a tím spíše jde o pečetní obraz, když se do pečeti z královské moci vkládají erby.

Jinak je tomu v poddanských městech, pokud jde o královská privilegia, udělující jim práva erbu. Již to je příznačné, že takové listiny jsou dosti pozdní a nálezejí až době Vladislava Jagelovce, a při tom sotva se kdy mluví jenom o erbu, nýbrž zpravidla o „erbu a pečeti“ anebo o „erbu nebo pečeti“, po případě toliko o pečeti. Erb a pečeť projevují se tu takořka synonymy, která se nejen mohou spojovati, nýbrž i zaměňovati, a to jistě souviselo s tím, že poddanská městečka neměla vlastně jiné možnosti při používání erbů, nežli vkládati je na pečeti. A proto obraz, který se u poddanských měst nazývá erbem anebo pečetí, nemusí být ani na štítu, nýbrž může být umístěn prostě v kruhovém pečetním poli. Potom bylo snadné, aby poddanská města, chtějíce vyjádřiti vlastní právní vztahy, označovala takovými pečetmi analogicky, jako se dálo erby, kostely, korouhvě anebo i jiné památky. Aby věc byla jasnější, možno uvést řadu zpráv, z nichž se ještě nabývá poznání, že panovník obdařoval poddanská města právem erbu neboli pečeti na přání jejich vrchnosti, a jestli vrchnost sama takové právo svému městu přiznala, neměl akt platnosti, nedošel-li královského potvrzení. Tak 4. března 1472 vévodové ministrberští Viktorin, Jindřich starší a Jindřich mladší jinak Hynek s Bočkem z Kunštátu propůjčili svému městu Poděbradům erb a pečeť, a poněvadž Vladislav II. 25. listopadu 1502 list ten konfirmoval, dostali Poděbradští „štít zlatý a v tom štítu zed' bílou se stínkami, branou otevřenou s mříží zlatou a dveřmi zlatými a panty bílými, za zdí v prostředku věž bílou okrouhlou s dvěma okny..., s červenou střechou a makovicí zlatou, a za touž věží orla polovičního, totiž s jednou polovicí černou a druhou červenou, se zlatým pyskem, s pazoury zlatými a bílým štrychem přes prsa jeho..., nad branou druhý štít menší bílý s třemi černými štry-

logické památky v Methodu VIII. 1882, str. 66). Jestli se rozlišovala pečeť města a erb městský, těžko pověděti. (Srv. pečeť v arch. města Prahy IV. č. 31847, 31145, 30793, 27819, 21683 z r. 1662, 1665, 1667, 1669, 1779.)

⁸⁴⁾ Viz výše pozn. 58.

chy . . .“ Orel i štrychy byly erby jednak podle ministrberského vévodství, jednak podle kunštátského panství, a opakuje se v tomto případě, co se zase a zase vrací u poddanských měst, že vrchnost do městského erbu nebo pečeti vkládá své erbovní znamení ať na štítu nebo bez štítu.⁸⁵⁾ Rychnov nad Kněžnou majestátem ze 4. března 1480 krále Vladislava na žádost Albrechta z Rychnova nabyl pečeti také uzpůsobené vrchnostenským vlivem, že to byl štít růžové barvy, v němž „jelen s dvěma rohy nahoru zdviženýma, an jest spoléhl na nohy, na němž panna uprostřed po straně sedí v modré sukni, podávajíc jelenu dvou lístků k ústům, kteříž lekna slovou“.⁸⁶⁾ Jindřichův v Hradci patrně už dříve používal „erbu a pečeti“, poněvadž se privilegium krále Vladislava, vydané 25. září 1483 působením Jindřicha z Hradce, pronáší, „jakož mají prve (Hradečtí) na erbu a pečeti zlatou růži v modrém poli, že jim k tomu přidávají se dva lvové cele zlaté barvy pod zlatými korunkami, každý o dvou ocasích . . ., aby v štítu modrém stojíce na zadních nohách předníma zlatou růži o pěti listech mezi sebou drželi a k tomu nad tou růží aby bylo postaveno zlaté W pod korunou v témž modrém štítu“.⁸⁷⁾ Rouchovany na Moravě dostaly výsadu na erb a pečeť od krále Matyáše na žádost Viléma z Pernštejna 4. října 1486⁸⁸⁾ a byl to zelený štít se snopem pšenice a rukou poloket polovicí šerou barvou místo sukni přikrytou a srp pod snopem držící, a podobně Nosislav i dal téhož dne a k přimluvě téhož pána, povýšiv ji z vesnice na městečko, štít červené barvy a na něm „větev nebo rév vinného kořene“ se třemi zelenými listy a s jedním žlutým hroznem vína i se dvěma

⁸⁵⁾ Pam. arch. IX., str. 726 a XVI., str. 510. Srv. Vojtěšek, Naše státní znaky, str. 35. Widimsky uv. m. str. 96, Ströhluv. m. str. 65, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 706. Městský erb je na pečetech, ale menší pečeť nesla jen štítek se třemi pruhy (arch. města Prahy IV. č. 16622, 23250, 31952, 18092, 3015, 16486, 1280 z r. 1668, 1681, 1688, 1706, 1725, 1821).

⁸⁶⁾ Pam. arch. IX., str. 726 a XVI., str. 511. Rychnovští z Rychnova náleželi k rodu ne-součímu na červeném štítu dvě bílá lekna. (Sedláček, Heraldika II., str. 30.) Widimsky uv. m. str. 105, Ströhluv. m. str. 66, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 782 a Sedláček, Rychnov nad Kn. (v Praze 1871), str. 5, 12, 75.

⁸⁷⁾ Pam. arch. IX., str. 724 a XVI., str. 509. V Soupisu památek XIV., str. 277, připomíná se listina krále Vladislava uložená v městském museu a str. 288 i 289 (vyobr.) stříbrné pečetidlo městské průměru 54 mm s nápisem v gotické minuskuli: s. maius civitatis Noue domus. Znak městský spatřoval se na radnici (obr. 17. stol. tamže, str. 261). Písmeno W je zajisté iniciálka jména krále Vladislava a je vyznamenáním města, jako bylo v jiných případech, růže byla starý erb pánu z Hradce. — Týž obraz, jako na nejstarším pečetidle, je i na pečetidlech z 1. poloviny 19. století v arch. Národního musea. (Čádáuv. m. str. 20 č. 19 a 20.) Widimsky uv. m. str. 85, Ströhluv. m. str. 63, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 261. — Geschichten der Stadt Neuhaus (1850), str. 16; Rull, Monografie města Hradce Jindřichova (1875), str. 55, 137; Decker, Archiv měst. musea v Jindřich. Hradci (1908), str. 2, Časop. Spol. př. starož. VII. 1899, znak. příl., Mitt. der k. k. Central-Commission XIII. Jhrg. N. F. 1887, str. CXIV. s vyobr. Pečeť v arch. m. Prahy IV. č. 32610, 31516, 22942, 31880, 29079 z let 1621, 1630, 1663, 1664, 1731, jež svědčí o dlouhém užívání prvotního pečetidla.

⁸⁸⁾ Pam. arch. IX., str. 925, Slavík, Staré znaky a pečeť, str. 18, Vlastivěda Moravská II. Místopis. Hrotovský okres (1916), str. 253 s vyobr.

modrými; po stranách révy byla motyka a nůž viničný.⁸⁹⁾ Za to Tyniště v Čechách mělo prý už ve 14. století pečeť a na ní „štít červený a v něm strom k způsobu borovice podobný, mající kmen všecky barvy požloutlé a větvoví zelené“, ale ve válkách prý ohněm pečeť ta byla zničena se všemi listy a výsadami. A proto jim Jindřich st. Minstrberský r. 1487 a po něm patrně král potvrdil starobylou pečeť i erb a přidal jim ještě erb pánu z Kunštátu tak, aby byl na borovici zavěšen.⁹⁰⁾ Když Unhošť dostávala 15. května 1489 od krále Vladislava na prosbu purkmistra a konšelů i obce „erb“ s jinými výsadami, totiž „v modrém poli jelena se zlatými rohy a zlatým obojkem, vycházejícího ze zelených křovin“, bylo sice pojmenováno, že to znamení budou moci na praporcích a jiných potřebách namalovaný nésti a také na pečeti míti, avšak právě že nic o štítu nepraví, nýbrž jen o poli, je viděti, že nemožno tu mysliti na výjimku z pravidla.⁹¹⁾ Proto ani při darování Tovačova u z r. 1492 na erb „zvyklý“ dvou věží městských v modrém poli, jedné červené a druhé bílé barvy, mezi nimiž by byl erb dědičných pánu města, rodu z Cimburka, a jež by i s erbem stál na zeleném trávníku,⁹²⁾ nenastávají rozpaky, a tak je i při vysazení Šatova u Znojma 29. července 1497 právem městečka na prosbu Henrycha a Buryana z Lichtmburka a při nadání erbem, červenou věží se stíny bez krovu v bílém poli, jež by nesla nad branou přirozený erb vrchnosti.⁹³⁾ A také městečko Sobotka bylo obdařeno 24. srpna 1498 jenom pečeť, štítem modrým se zdí o otevřené bráně a se dvěma věžemi, jež jako zed' měly stínky.⁹⁴⁾

Braný nad Orlicí přičiněním svého pána Bohuše Kostky z Postupic nabyl erbu a pečeti 2. ledna 1503 a byl to štít všechn modrý a na něm dvoje

⁸⁹⁾ Archiv český XVI., str. 300 a Slavík uv. m. str. 15, Vlastivěda Moravská II. Židlochovský okres (1910), str. 178.

⁹⁰⁾ Pam. arch. IX., str. 928. Erb pánu z Kunštátu popisuje se tak, že má bílý štít a v něm nahoře napříč tři štrychy černé. (Srv. Sedláček, Heraldika II., str. 37.) Widimsky uv. m. str. 131, Ströhli uv. m. str. 68, Sedláček; Místop. slcov. histor., str. 914. Pečeť v arch. m. Prahy IV. 25688 z r. 1764 (podle pečetidla z 2. pol. 15. stol.).

⁹¹⁾ Pam. arch. IX., str. 737. Městečko Unhošť patřilo ke Křivoklátu, a proto mělo lepší postavení, jsouc poddáno králi, nežli jiná poddanská města. — Widimsky uv. m. str. 134, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 928, Melichar, Monografie města Unhoště (1888), str. 210 s vyobr.

⁹²⁾ Slavík, Staré znaky a pečeť, str. 18, s vyobr. pečeť na tab. II. 1. O erbu rodu z Cimburka viz Sedláček, Heraldika II., str. 45, na tovačovské městské pečeť je to dvojité cimbuří a klenotem jsou tu pštrosí pera.

⁹³⁾ Slavík uv. m. str. 16 a Pam. arch. IX., str. 854. O erbu pánu z Lichtmburka, dvou skřížených ostrví, viz Sedláček, Heraldika II., str. 12. Srv. Vlastivěda moravská II., Znojemský okres (1904), str. 485.

⁹⁴⁾ Pam. arch. IX., str. 727 a XVI., str. 512. Znak se později rozvinul, viz Widimsky uv. m. str. 122 a Sedláček, Místop. slov. histor., str. 822 a Hrady a zámky X., str. 94, a to erby pánu ze Šelmberka a z Lobkovic. Pečeť podle pečetidla z r. 1581 v arch. m. Prahy IV. č. 5421 a 16529 z r. 1616 a 1627.

zlaté hrábě na kříž přeložené.⁹⁵⁾ Struмен v Těšínsku 27. září 1503 podobně obdržela erb a pečeť k žádosti Kazimíra knížete Těšínského, byvši povýšena ze vsi na město, a nosila potom v modrém štítu obraz sv. Barbory a podle ní půl černé orlice s celou hlavou pod zlatou korunkou.⁹⁶⁾ Muncifaji (Smečnu) vymohl Jan Bořita z Martinic na Smečně královský majestát z 26. května 1510, který vesnici Smečno vysadil na městečko a při tom mu daroval erb a pečeť, červený štít a na něm dvě bílá lekna s kořenem, držená dvěma bílými lvy.⁹⁷⁾ Bechyň 28. září 1511 působením Ladislava ze Šternberka na Bechyni zjednala si potvrzení, barvami vysvětlení a rozdělení starodávného erbu a měla potom na modrém poli žlutou bránu mezi dvěma žlutými věžemi a nad branou mezi věžemi bílého orla, jenž nesl na prsou štít červenou a černou barvou na kříž rozdělený; v červených polích štítu spatřovali se proti sobě dva černí lvové dvouocasí a na černých polích dvě lvice také proti sobě v přirozené barvě, a na štít se stavěl helm s dvěma křídly černé a červené barvy.⁹⁸⁾ Rane na Rakovnicku, vysazené r. 1513 na městečko,⁹⁹⁾ bylo nadáno pečetí, kterou později potvrdil ještě Ferdinand I. r. 1538, a ta se popisuje jako červený štít, v němž na zeleném trávníku stojí zed' se stínkami a po každé straně bílá věž se sedlovou střechou a zlatými makovicemi, mezi věžemi byl pak umístěn přirozený erb pánu z Hazmburku. Rábi byl zajištěn erb a pečeť královskou listinou z 9. září 1513 a byl to štít modré barvy, v němž stály tři věže bílé s branou spojené zdí se stínkami, a nad věžemi položen byl vlk přirozené barvy, maje na krku zavěšeny zelené parohy; nad štítem byl

⁹⁵⁾ Pam. arch. IX., str. 848 a Fr. Břet. Kadlec, Děje i paměti Brandejsa nad Orlicí (1885), str. 173. — Widimsky uv. m. str. 17, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 55. Hrabě byly erbem pánu Kostků z Postupic (Sedláček, Heraldika II., str. 33). Znak hrabí najde se i na stříbrném pečetidlu městském z poč. 16. stol. a na mosazném pečetidlu z roku 1577. (Soupis památek XVI., str. 7 a Vojtíšek, O archivech městských a obecních [1934]. str. 67.)

⁹⁶⁾ Pam. arch. IX., str. 727. Orlice se barvou neprojevuje těšínskou orlicí (viz Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 40), ale není třeba pochybovat, že se jí vyjadřují vrchnostenské vztahy.

⁹⁷⁾ Pam. arch. IX., str. 733, Widimsky uv. m. str. 82, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 815, Ströhl uv. m. str. 63. Lekna byla erbem pánu z Martinic (Sedláček, Heraldika II., str. 31). Vyobrazení stříbrného pečetidla z r. 1603 s letopočtem 1515 viz Sedláček, Hrady a zámky VIII., str. 131. Srv. Soupis památek XX., str. 276 a Mitteil. der k. k. Centrál-Commission XXIII. N. F. 1897, str. 56. Otisk v arch. m. Prahy IV. 7045 z roku 1821.

⁹⁸⁾ Pam. arch. XVI., str. 505 a IX., str. 721, Widimsky uv. m. str. 10, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 11, Fr. Rypláček, Úryvky z dějin hradu a města Bechyně v Programu stát. gymnasia v Třebíči za rok 1888—1889, str. 30. Bechyňský městský erb najde se na Willenbergově pohledu v Paprockého Diadochu, Stav městský str. 208. Pečeti v arch. m. Prahy IV. č. 10127 z r. 1666.

⁹⁹⁾ Pam. arch. XII., str. 464, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 978, Widimsky uv. m. str. 141. Erb pánu z Hazmburka je štít s křížem rozdělený, jenž nese zlatého zajice v modrých polích a černou sviní hlavu v zlatých polích. Městský znak na stříbrném pečetidle z r. 1563. (Soupis památek XX., str. 404.)

helm, z něhož vlk vynikal.¹⁰⁰⁾ Váleč při povýšení na městečko k žádosti Jakuba z Vřesovic 2. prosince 1514 získala pečeť, štít červený a v něm bílou věž se třemi stínkami a zapaditou mříží,¹⁰¹⁾ a 13. prosince téhož roku potvrzen byl Rabštějnu erb a pečeť, kterýchž dříve už užívali, červený štít, v němž bylo viděti dolní polovici černého orla s roztaženými nohami a zlatými pazoury a nad ním horní polovici bílého lva o dvou ocasích pod korunkou.¹⁰²⁾ Cerhovice, vysazeným za městečko, byl propůjčen „erb neboližto pečeť, totižto štít, v němž zvíře, skládající se z přední polovice jelena a zadní polovice medvěda v žlutém poli se spatřuje,“ 23. března 1516,¹⁰³⁾ a Pacov působením Pavla Malovce z Malovic od krále Ludvíka byl nadán 6. ledna 1519, aby měl erb a pečeť, štít zlatého pole a v něm na pravé straně bílou věži a s levé strany lva na zadních nohách stojícího proti věži, jehož svrchní polovice byla modrá a dolní červená.¹⁰⁴⁾ Vernerice 29. září 1522 na přání Václava z Vartemberka při povýšení na městečko byly obdařeny pečetí, štítem na dvě shůry rozděleným, jehož pravá polovice byla zlatá a levá černá, v černé polovici pak stála bílá zed' se stíny a třemi okny, otevřenou branou, věži s červenou špičatou střechou a zlatou makovicí; štít držel anděl v modrém rouchu se zlatými křídly za štítem vynikající.¹⁰⁵⁾ Kopidlna 9. března 1523 na žádost Zikmunda z Kopidlna nabyla erbu neboližto pečeti, a praví se o něm, že je to v blankytném štítu kozlova hlava s krkem a rohy, z polovice černé a z polovice bílé barvy.¹⁰⁶⁾ Posléze Strážovu 22. září 1526 k vůli panu Vilému z Ryzemberka byla přiznána pečeť, modrý štít se dvěma bílými věžemi a mezi těmi věžemi s oknem a stínkami i červenou špičatou střechou a zlatými makovicemi byla bílá zed' s dvojnásobnými stínkami nad sebou a s branou o vytažené mříži; pravá věž nesla pod oknem zlatou literu W, levá zlaté písmeno A, na zdi nad dolními stínkami bylo viděti červeného v pravo obrá-

¹⁰⁰⁾ Pam. arch. XVI., str. 510, Widimsky uv. m. str. 103, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 744. Rábí náleželo pánům z Ryžemberka, ale v erbu nejeví se jejich vztahy.

¹⁰¹⁾ Pam. arch. IX., str. 728 a XVI., str. 512, Widimsky uv. m. str. 134, Ströhluv. m. str. 69, Sedláček, Místop. slov. histor., str. 936.

¹⁰²⁾ Pam. arch. XI., str. 420, Widimsky uv. m. str. 102. Rabštějn byl vzat r. 1510 Gutštejnům, když se proti králi a zemi provinili.

¹⁰³⁾ Pam. arch. IX., str. 849; později byl erb ještě rozhojněn. Widimsky uv. m. str. 24 a Sedláček, Místop. slov. histor., str. 97. Cerhovice náležely ke královskému zboží Žebráckému a točnickému.

¹⁰⁴⁾ Pam. arch. IX., str. 925, Widimsky uv. m. str. 90, Ströhluv. m. str. 64, Sedláček, Místop. slov. histor. str. 680. Pacovští dali si udělati stříbrný sekret průměru 44 mm, který se zachoval se stříbrným řetízkem. (Soupis památek XVIII., str. 148 s vyobr.) Otisky jeho v arch. m. Prahy IV. č. 30720 a 30764 z r. 1660 a 1677.

¹⁰⁵⁾ Pam. arch. IX., str. 513, Widimsky uv. m. str. 137, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 947. Základem je erb pánů z Vartemberka. Otisk pečeti bez anděla v arch. města Prahy IV. č. 14948, 31191 z r. 1641 a 1685.

¹⁰⁶⁾ Pam. arch. IX., str. 732, Widimsky uv. m. str. 62, Sedláček, Místop. slovník histor., str. 434. Je to v podstatě erb pánů Kopidlanských. Pečeť městská v archivu města Prahy IV. č. 18948 z r. 1670.

ceného vlka, jenž škrtíl černého korunovaného orla, do něj však střílel oděnec vynikající za druhými stínkami.¹⁰⁷⁾

Posuzuje-li se takto shromážděný materiál městských pečetí a erbů ze století 13. až 15.,¹⁰⁸⁾ vycházejí na jevo závažné poznatky a závěry. U velké většiny měst lze říci, že erby nebo erbovní znamení, jež nesou jejich prvotní pečeti, nejsou nic jiného než erby a erbovní figury jejich vrchností, a jenom obrazy připomínající prvotní městské stavby symbolisují na nich město jako majetníka pečeti. Proto je také možné spojování obojích prvků a už takové spojování v dobách heraldické prostoty a střízlivosti nasvědčuje tomu, že obrazy, mající účelem vyjadřiti město jako vlastníka pečeti, nemohou být prvotně pojímány za erby. To potvrzuje i okolnost, že se tato vyobrazení nikdy ve 13. a 14. stol. neobjevují se na štítě, nýbrž vždy volně v pečetním poli, a proto erb hradby s branou a věžemi na pohorelické městské pečeti nemůže být uváděn v souvislosti s městem samotným, nýbrž s jeho vrchností, pán města zajisté si vyvolil znamení připomínající jeho hradské sídlo.^{108a)} A lze-li podle skutečného stavu vysloviti tento názor u pohorelické pečeti, není třeba rozpaků, aby se přijímala za vrchnostenské znaky nebo vrchnostenské erbovní obrazce ta pečetní znamení, jejichž povaha nemůže být na jisto prokázána historickými zprávami a sfragistickým materiélem. Další práce zajisté v tom rozptýl časem mnohou nejistotu a dokonalá znalost šlechtických pečetí v českých zemích bude oporou při luštění významu obrazů starých městských pečetí. Šlechtické pečeti zpravidla nesou erb nebo znamení osoby nebo rodu, jichž se ve vojenství a v rytířských potřebách užívalo, a tyto prvky vkládaly se do městských pečetí, aby bylo zřejmo, komu je město poddáno, a při tom nezáleželo, byly-li na štítu či bez štítu, poněvadž obojí způsob stejně dosahoval účelu. A podobně královská města i města nižšího řádu, králi nebo jeho úřadům, poddaná, dávají na pečetech znáti své vztahy, a jsou zajímavé zvláštno-

¹⁰⁷⁾ Pam. arch. XVI., str. 512. Zachovalo se mosazné pečetidlo z 1. pol. 16. století a větší stříbrné ze 17. století, jež obě nesou týž obraz. (Soupis památek polit. okr. klatov. str. 146.)

¹⁰⁸⁾ Možno ještě upozorniti, že římský král Fridrich III. dne 5. července 1493 udělil Prachaticům „die wappen“, a to tak, že k starému znamení dvou stříbrných, křížem přeložených klíčů na červeném štítu byl pod ně přidán stříbrný lev ve skoku — klíče byly odvozeny z erbu vyšehradské kapituly, již město bývalo poddáno — a král Vladislav už dříve, 11. listopadu 1482, obnovil Velvarům podle zápisů v registrech královské kanceláře obsah listů předešlých králů i svého, které jim při ohni shořely, a to zvláště listu císaře Karla na propůjčení týchž práv, jako měli měšťané královských měst, i také práva pečeti, a utvrdil jim tak toto právo, o němž se podotýkalo, „aby zvláštní pečet s zvláštními jejími znameními měli a mítí mohli a té k svým potřebám aby používali též, jakož jiná města naše svých pečetí k svým potřebám požívají...“ Pokud možno druhé zprávě doslova věřiti, těžko říci, ale důležité je, že se mluví toliko o pečeti, ne o erbu. (Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II., str. 735 a 817.) Velvary mají erb v té podobě, že červený štít nese stříbrnou hradbu se dvěma věžemi, z nichž každá má okna, černou sedlovitou střechu a zlatou makovicí, a mezi nimi dvouocasého bílého lva.

^{108a)} V polské heraldice vyskýtají se často šlechtické erby s tímto znamením už ze 13. století.

sti, jimiž se to děje. Znakem poměru města ke králi je dvouocasý lev, ale také přemyslovská orlice, po případě obě figury spojené nebo vedle sebe; města, která vznikla z markraběcí moci na Moravě, přijala moravskou orlici, která se později prokazuje šachováním. Ale právě dvouocasý lev projevuje jisté uzpůsobování a přijímá charakteristické vlastnosti, které se zřídka uplatňují v jiných případech.¹⁰⁹⁾ Je velké důležitosti, spojuje-li se lev s městskou zdí na litořické pečeti, druží-li se s hvězdou na hlubických pečetech, dostává-li na hlavu helm s klenotem na pečetech města Ústí, přidává-li se k němu na štít orlice v těsném spojení na pečeti města Mělníka a Poličky, nebo dostává-li štít lva s helmem a klenotem strážce v podobě chlapce na pečetech města Slaného. Bylo pověděno, že toto přizdobování erbovní figury nebo erbu mělo patrně ten smysl, že se chtělo učiniti z běžného znamení speciální znamení městské pečeti, poněvadž by jinak mohla vzniknouti pochybnost, komu pečeť náleží, když řada měst označila své pečeti stejným erbem nebo obrazem. Jenže tím se nedospívalo k zavedení městských erbů. Erby takto uzpůsobené, i když byly sestrojovány, jak se snad v praxi pravidelně nedálo,¹¹⁰⁾ neměly zajisté původně jiné povinnosti, nežli aby vyjadřovaly městského pána, a takový význam by jim byl náležel, i kdyby byly užívány v jiných potřebách. Ale jinde nežli na městských pečetech nenajdou se po všechno 13. a 14. století, a v tomto prvotním vývoji našich měst nelze se setkat ani s pečetními obrazy naznačujícími pevnostní ráz města ve funkci městských erbů na př. na proporech, kostelích, radnicích. Jestliže se erby nebo erbovní znamení, známá z městských pečetí, prokazují ve městech v jiné platnosti, je to vždycky ve vyjadřovací schopnosti ve prospěch městského pána, ne ve prospěch města, městské obce. Nasvědčují tomu na př. korouhve, jež drží v rukou pannu na cimbuří brány v pečeti města Plzeň a jež jsou zdobeny znamením lva a orlice, nasvědčuje tomu rožmberská růže na korouhvi, která je vystrčená z věže třebonské pečeť, a významná je pro tuto věc i druhá krumlovská pečeť, kde se spatřují na městské zdi nad branou pod cimbuřím dvě rožmberské růže. To jsou obrazy odvozené ze skutečnosti a možno přijímati, že už v starých dobách našich měst městská zed' u brány nebo věže městské byly zdobeny vrchnostenskými erby nebo pouhými erbovními figurami bez štítu, po případě že byly vyvěšovány z věží nebo nad branou vrchnostenské korouhve. A na tyto zvyklosti ukazují i štíty lva a orlice na věžích městské kadaňské pečeť nebo štítky (nyní prázdné) na nejstarší mostské pečeť, štít lva na střední věži první brněnské pečeť nebo pečeť města Bělé, anebo na zdi pečeť města Mostu z r. 1306. To vše byly patrně prostředky, upotřebované k tomu, aby každému označovaly výraznou řečí, komu město náleží, a měl-li pán města speciální práva ve městě,

¹⁰⁹⁾ Jen na unčovské pečeti orlice stojí na obráceném štítě, který je vložen do jiného pravidelného základního štítu, nebo při labuti na broumovské pečeti je viděti hvězda.

¹¹⁰⁾ Je však docela možné, že lev a orlice byly spojovány i na jediném štítě k označení královského českého panství.

na př. patronátní právo k farnímu kostelu, vlastnické právo k hradu, lze se setkat i na starých památkách s erby, které jen potvrzují význam totožných erbů na městských pečetech.

Ale je pravda, že erby nebo erbovní znamení na městských pečetech, náležející původně držitelům města, kteří město založili nebo o ně si zásluhy zjednali, časem leckdy pozbyly významu znaků právních vztahů, když se vrchnosti proměnily, a staly se pouhým přežitkem, poněvadž se pečetní obraz, jednou zavedený, často udržoval přes dlouhé doby a přes četné střídání vlastníků. Takové pečetní znaky, neodpovídající skutečnosti, byly by mrtvé, a proto není třeba pochybovat, že se zachovávaly, protože byly pokládány za zvláštní odznak městské pečeti. I tím tedy města nabývala speciálních pečetních obrazů, ale stejně nenabývala skutečných svých erbů. Středověké erby jsou v základě zařízením rytířského života a vojenství, a především vojenství by to musilo být, kde by se městské znaky musily uplatnit a osvědčiti. Jenže pro české vojenství v 13. a 14. století zachovalo se tak málo zpráv, že nelze na ně spoléhati, a spíše pomůže k objasnění věci jednoduchá úvaha. Je jisté, že města od svých počátků byla nadána významem a cenou pevností. Hradby, opevnění, to bylo podstatou pojmu města, a na to ukazují už latinské názvy města, burgus, civitas, oppidum, i jeho obyvatelů, měšťanů, burgenses, cives, oppidani, a opatření pro upevnění a zabezpečení městských zdí se strany měšťanů i krále. Charakter měst jako pevností z velké míry určoval i obrazy městských pečetí, a to se jeví nejen v reprodukci pevnostních zařízení, nýbrž i v reprodukci panských erbů. Města v bojích a válkách padala na váhu jako tvrdé pevnosti ve službách svých pánů, a proto také jejich hradby, brány a věže byly označovány erby držitelů, aby v nepokojných časích bylo nepochybno, v koho moci a straně stojí. Vyzdvižení jiného znamení nebo korouhvě nežli skutečné vrchnosti, bylo by projevem vzpoury, a zase taková cizí znamení mohla vyjadřovati toliko protivného ochránce města, ne samotné město.¹¹¹⁾ K tomu, aby městská pevnost vystupovala na svou pěst pro svou svobodu a samostatnost, nedospělo se vlastně v českých zemích před husitskými vojny, a i když se některá města, zvláště královská, časem bouřila proti svému pánu,¹¹²⁾ byly to episody, které neměly valného významu. Ale v nich nemohly na trvalo vzniknouti městské erby, poněvadž jejich užívání po smíru a upokojení bylo by se mohlo lehce pokládati za znamení

¹¹¹⁾ Někdy panovník vyzýval poddanské město k odporu proti vrchnosti a k postavení na jeho stranu, kterouž službu odměňoval.

¹¹²⁾ Jsou zprávy na př. o městě Znojmě, že tam r. 1338 byly rozbroje v obci. Markrabí Karel tehdy nařídil měšťanům a obyvatelům znojemským, aby se v budoucnosti řídili jenom městským rychtářem a přísežnými a nezasahovali do jejich práv, jako bylo v posledních letech. Byly stavěny i strany prcti městské radě a opětovně si obec zvolila hejtmana za vůdce. (Čelakovský, O středověkém radním zřízení v královských městech moravských v Časopise Matice morav. XXIX. 1905, zvl. ot. str. 25, Vojetísek, Soud a rada v královských městech českých ve Sborníku věd práv. a stát. XXI. 1921, str. 63, Mendel, Sociální krize v městech ve stol. 14. v Čes. časop. histor. XXX. 1924, str. 69.)

odboje a nespolehlivosti.¹¹³⁾ A podobně zajisté bylo, jestliže města stavěla vojenskou pomoc na válečnou výpravu nebo rytířskou jízdu. Aby měšťanstvo, posádka města celá vytáhla z města na tažení, to se nedálo, to by bylo i odporovalo pevnostnímu rázu města, a byly vysílány jen některé sbory, snad vedené městským rychtářem nebo zvláštním hejtmanem, který býval zřizován i k vojenské správě pevnosti v čas potřeby. Ale tyto sbory netáhly pod městskou korouhví a nenesly městských štítů; šlo-li o lid poddaných měst, družily se pod korouhví svého pána a nesly štíty s jeho znamením, a lid z královských měst seskupoval se pod praporcem královským i nesl královské štity,¹¹⁴⁾ jako pod jednotící královskou korouhví stavěli své vojsko korouhevni páni.¹¹⁵⁾ Proto města, a to královská i poddanská, nemohla míti až do počátku 15. století vlastních vojenských korouhví a vlastních erbů a štítů,¹¹⁶⁾ a to je viděti i z toho, že u města M o s t u není nazýván městským erbem celý početní obraz, nýbrž toliko znamení dvouocasého lva na štítu, činící jeho složku. Skutečně erb vrchnosti byl i erbem města, jenže nesymbolisoval města, nýbrž jeho ma-

¹¹³⁾ Proto při druhé brněnské pečeti lze asi zamítnoti výklad, že by její erb mohl býti v souvislosti s erbem habsburského rodu, a proto i na m o s t k é pečeti koncem 13. století musila býti nahrazena braniborská orlice z doby držení Ottou Braniborským erbem českého lva.

¹¹⁴⁾ Král Václav IV. v listu bez data neznámému českému městu, ale v době sporů s panskou jednotou 1394—1401, napsal, dávaje zprávu, že svěril vévodovi Janu Zhořeleckému vyřízení rozepři: „Et si quis nos et predictum fratrem nostrum excessive ultra justiciam et prescripta arcere voluerit: hoc prestiti, communem expedicionem cum extensis banderiis nostris intimare publice non differatis, adjicentes eciam, quia omnes milites et clientes, a baronibus recedere nobisque adherere volentes, indifferenter ad graciem nostram reassumere volumus graciose.“ (P a l a c k ý, Über Formelbücher I., Prag 1842, str. 99 č. 105. Upozornění p. prof. dr. R. Urbánka.) Již za krále Jana jako později byly zakládány jednoty měst na ochranu zemského míru, ale dálo se to se svolením královským. (Č e l a k o v s k ý, Privilegia král. měst venkov. I., str. 396 č. 262, str. 614 č. 423, str. 1022 č. 790.) Mandáty k vypravení do pole, určené stavům kraje litoměřického a žateckého, z doby krále Václava IV., náleží do r. 1401 (tamže str. 950 a 951 č. 736 a 737).

¹¹⁵⁾ Korouhevní páni (Bannerherren) během 13. století učinili v našich zemích mocnou řídu ve šlechtě a měli právo bojovati se všemi svými vasaly — lenní zřízení přispělo značně k urychlení vývoje — zbrojnoši i sluhы pod vlastní korouhví. Drobné rytířstvo a lenníci bojovali podle jednotlivých krajů pod krajskými náčelníky, purkrabími, a zemská pěši hotovost podobně pod purkrabími a hejtmany (K a p r a s, Z dějin českého zřízení vojenského, v Praze 1922, str 14) král. města pod král. podkomořím. Jak se sbíral lid korouhevných pánů, ukazuje na př. listina z 2. prosince 1265, kterou Smil z Lichtenburka daroval německobrodskému rychtáři Wernherovi a jeho manželce Bohumile ves Macourov se závazkem, že držitelé vesnice mají v čas války vypraviti zbrojněho muže do pole. (Č e l a k o v s k ý, Privilegia král měst venkovských I., str. 48 č. 15.)

¹¹⁶⁾ Je povědomo, že císař Karel IV. nařídil královským městům v září 1362, aby chovala zásoby zbraní k zemské potřebě, jež dílem sám městům dodal, dílem od nich jejich nákladem musily býti opatřeny. Zachovala se pak řada přiznávacích listů těchto měst, která se zavazovala chovati určitý počet brnění, náprsníků, podbradků, náramků, horních náramků plecních, obojků a jiných kusů. Pokud tyto kusy nesly erb nebo erbovní figuru — zvláště štity to bývaly — je jisto, že to byl dvouocasý lev spíše, než kterékoliv jiné znamení, zvláště městské znamení. (Č e l a k o v s k ý uv. m. str. 577 č. 399.)

jetníka, a tak třeba rozuměti, jestliže se v ojedinělém případě mluví o „arma civitatis“.

Jestliže se i takto odmítne existence městských erbů v českých zemích ve 13. a 14. století, lze se zbaviti lehko rozpáknout, že města užívala jistých značek v jiných potřebách nežli na pečetech. Je zpráva, že město Č e b mělo už r. 1321 „statmarche“, které od dřívějších dob používalo, a jí známkovalo cín v městě přetavený,¹¹⁷⁾ a něco podobného byl „statschilt“, známý v Brně roku 1387, jímž přísežní mistři cínaři a konváři značkovali výrobky svého řemesla.¹¹⁸⁾ V prvním případě je plná nejistota, který byl vzhled a typ značkovacího nástroje, v druhém případě možno se domnívat, že nástroj nesl znamení pruhovaného štítu, který byl vlastní městské pečeti, ačli to nebyl štítek českého lva. Oba tyto znaky mohly docela dobře být známky „unser statschilt“, avšak z toho nevyplývá, že by byly pokládány městskými erby, a každé jejich užití v podobných potřebách mohlo být jen obdobou funkce městské pečeti. Že je tento výklad správný, potvrzuje s la v k o v s k á listina z r. 1416. V ní král Václav IV. uděluje městu pečeť, „statinsigele“, a povoluje nositi v ní zvláštní znak, o němž se poznamenává, že měšťané jej „zu allen iren und der stat notdurften und gescheften gebrauchen sollen und mogen“. Tedy pečetní obraz je prohlašován městským znamením, a je-li jím zvlášť konstruovaný erb, nezavádí se tak městský erb v pravém slova smyslu, poněvadž v listině není slova a ani nemohlo být o vojenských účelech. Mimo to erb zřejmě vyznačuje královskou moc a poměr krále k městu, a poněvadž jeho složení bylo známé ve významu královského odznaku, sotva by bylo možno pojímati jej za městský znak, když by v něm každý viděl královský erb. Že je znak proveden a určen v barvách, ač náleží na pečeť, není nic divného; na městských pečetech, nejde-li o obrazy připomínající městskou pevnost, jsou skutečné erby a skutečné erbovní figury, a proto nutně předpokládají barvy. A vědomí určité barevnosti erbů a erbovních figur na městských pečetech podle všeho se drželo, neboť na pozdějších barevných dokladech městských znaků, jsou-li do nich převzaty, správností barev dokazují svůj původní význam. Ale právě to, že se dbalo správnosti a věrnosti barev, ukazuje, že se nijak nechtěl porušiti původní význam určitých erbů a nechtěly se z nich změnami odvozovat odlišné městské erby.

Po stavu, takto naznačeném, ještě v prvních desíti letích 15. století, na jednou po husitských válkách objevují se hojně zprávy a doklady, zřetelně nasvědčující existenci městských erbů. Je to především u královských měst, u nichž se ovšem „arma civitatis“ nebo „insignia civitatis“ vydávají za zařízení běžné, ba od starodávnosti (ab antiquo) vžité. Město Tábor, které

¹¹⁷⁾ Čelakovský uv. m. str. 196 č. 118. Bylo to z milosti římského krále Ludvíka, který listem z 18. března 1321 měšťanům chebským povolil, „daz si alles das zin, daz man duorch ir stat fueret, floeczen und mit der statmarche zaichen, als si auch von alter gewonheit her gethan habent“.

¹¹⁸⁾ Viz výše pozn. 50.

uzavřevši mír s císařem Zikmundem Lucemburským, nabyla rozmanitých práv a předností královských měst, už r. 1437 získalo také „znamenie a pečet“, ale nezdá se, že by se tím zároveň vedle pečeti zaváděl i městský erb. Snad tu věc možno vysvětliti tak, že Táboři, používajíce v dlouhých válkách zvláštních vojenských korouhví a znamení,¹¹⁹⁾ nechtěli žádati císaře za jejich potvrzení, zvláště když ta znamení nepozbývala povahy revolučních odznaků. Ale již ostatní královská města dostávala listiny na opravdové městské erby, ať pocházejí z doby Zikmundovy nebo Ladislava Pohrobka, Jiřího anebo Vladislava Jagelovce, a z průvodních slov vychází na jeho jejich určitý vojenský účel. Avšak možno pozorovati, že jen města, povýšená teprv v řadu královských měst, zjednávala si darování erbů, naproti tomu města, už ve starších časech královská, dosahovala spíše polepšení a rozhojnění „starého“ svého znaku. Z toho možno usuzovati, že stará královská města pokládala městské erby za zařízení, které je podstatnou složkou jejich nových práv, a proto jenom za zvláštních okolností obracela se ke králi se žádostí, aby jim bylo utvrzeno ani ne tak právo erbu, jako právo korouhve.¹²⁰⁾ Jenže přes zdůrazňování starobylosti městských erbů a přes to, že se na př. Kutná Hora dovolávala darování krále Václava IV. na městský znak, ze všeho vysvítá, že městské znaky byly produktem nedávných dob. A nezbývá nežli prohlásiti, že to byla husitská revoluce, která dala vznik městským erbům, znamením na korouhvi nebo štítu, představujícím město, městskou obec, a její vůli a její práva. Je to pochopitelně, v té době města počala vystupovat jako vojenské jednotky, řízené vůlí měšťanstva samotného, a v té době stavěla i vojsko, které nebránilo jen městských hradeb, nýbrž vydávalo se na výpravy i do okolí i do vzdálenějších končin země, ba i do ciziny.¹²¹⁾ I když město zaujímalо tu či onu stranu a města mezi sebou nebo i s jinými činiteli uzavírala spolky, městské obce chtěly, aby jejich svobodné postavení a jejich moc došla vyjádření. Ze stavění vojska, jež by ve jménu města podnikalo pochody a vedlo boje, bylo ve válkách husitských něco nového, potvrzuje ten případ, že císař Zikmund povolil 21. srpna 1422 městu Ch e b u, aby smělo míti vlastního trubače, který by provázel jeho jízdu nebo pěchotu, když by táhla do pole.¹²²⁾ A je pochopitelně, že

¹¹⁹⁾ Viz Hugo Tomán, Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy, v Praze 1898, str. 227 a Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 13 nsl.

¹²⁰⁾ Most a Ústí nad Labem.

¹²¹⁾ Srv. Tomek, Dějepis města Prahy IV. 2. vyd. a Tománek uv. m. passim.

¹²²⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. II., str. 38 č. 25: „Bekennen und tun kund öffentlich mit dem brief, daz wir angesehen und betrachtet haben, wie unser stat Eger an manige land ruret und vil anfechtunge hat und auch mit den feinden vil ze schaffen gewinnet und darczue oft geburet zu felde zu czihen, dorczu sy solicher schikung und notdurfte wol bedurfen, dornach sich ein here gerichtet mag, dorumb mit wolbedachtem mute, rechter wissen und eygner bewegnusse haben wir denselben burigern gemeinlich zu Eger... und der stat eynen trumpeter gnediclich gegunnet und gegeben, gunnen und geben... und seczen und wollen, daz sy furbas in der stat und aus der stat, wo sy reyten oder zu felde ziehen, iren trumbeter mit in furen und wo sie wellen zu iren freuden, zu aller anderr irer notdurfte und schikund (!) gebrauchen mugen und sullen...“

městské erby, zavedené pro vojenské potřeby, byly malovány nejen na vojenské korouhve, nýbrž i na štíty bojovníků, a odtud byl krok, aby jimi byly značeny i městské brány a jiné stavby městské pevnosti, která se stala takořka svobodnou obcí.

Města, v jejichž privilegiích a konfirmacích ještě z doby Zikmundova panování před smírem r. 1436, není zmínky o městských erbech, sestrojujícíce si vlastní znaky, většinou sáhla k pečetním znamením. Mohla tak učiniti tím spíše, že už pečetní znamení používala tu a tam v jiných potřebách. Ale proměnění pečetního obrazu v městský erb nestalo se vždycky bez upravení, a bud' barvy byly pro uvarování nedorozumění zvoleny jiné nebo figura byla zjednodušena. Město Ústí nad Labem, které v pečetech neslo zřetelné znamení českého krále, dvouocasého lva, nepoložilo ho na červený štít, nýbrž na zelený štít a ještě upravilo jeho klenot, Slánské podle všeho vypustili z erbu pachole, které bylo v pečetním obrazu a upravili barvy, ač nepovědomým způsobem, a Budějovice rozložily své pečetní znamení ve dvě poloviny erbovního štítu. To vše stalo se jistě proto, aby městský erb byl výraznější a město plněji symbolující; ale byly případy, že město, sestavujíc si erb, nesáhlo k pečetnímu znamení, nýbrž vymyslilo si zcela nový erb. Takové povahy je erb města Klatov, Žatce, Jihlav, Králové Hradce, Kladská, Hlubčice, a je možné, že stejně v ten čas vznikl později prokázaný erb města Chebu. Žatecké cimbuří, jihlavský ježek, hradecké a kladské písmeno G, hlubčické háky jistě byly projevem odporu proti erbu českého lva, jehož používal odmítnutý král Zikmund, a tato znamení dobře charakterisovala uvedená města spolu se stupněm klatovským. Cheb ovšem mříží a říšskou orlicí vyjadřoval, že je městem pod říšskou ochranou, pod ochranou císaře, vyjednuje tak vědomí svého postavení.

Že si královská česká města zavedla v husitské revoluci vlastní erby, souvisí jistě s cílevědomou snahou povznéstí městskou moc a svobody. Jako se ta města zmocnila rychet a učinila z městského rychtáře, královského úředníka, obecního zřízence, jako si zjednala plnoprávné postavení na sněmích, založila si rozsáhlá panství, zabrala mnohé důchody, i vložila volbu konšelů do rukou obce,¹²³⁾ tak erby byly jim symbolem nabytých práv a vyrovnání každého města v právním postavení osobě šlechtice. Městský stav husitskými převraty stal se skupinou rovnocenných činitelů a každý z jeho členů osoboval si plnost samostatnosti a nezávislosti, která náležela pánum a rytířům. Měl při tom na mysli vzor říšských svobodných měst, která si už dříve často bojovala zjednala říšskou bezprostřednost, doloženou nejen velikými svobodami a právy, nýbrž i přijetím městského erbu.¹²⁴⁾ V husitských válkách sotva kdo

¹²³⁾ Vojtěšek, Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd právních a státních XXI. 1921, str. 65 nsl.

¹²⁴⁾ Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, VI. Aufl. I., Leipzig 1919, str. 701 a Lorenz, Unterschied von Reichsstädten und Landstädten v Sitzungsberichte Wiener Akademie 89, 1878, str. 17 nsl. O městských erbech není zpravidla zmínky v pracích

proti tomu činil námitky, avšak když přišly pokojné časy a byla obnovena královská auktorita, vyšší stavové, obávajíce se vzrostlé moci a nezávislosti měst, stavěly se na odpor proti městským revolučním ziskům a vymoženostem. To se neprojevovalo tak po přijetí Zikmundově za krále — dlouhé bezvládí bylo příznivé městům a utvrdilo nabyté přednosti — za to se však reakce hlásila, byť ne ještě v plné míře, za Vladislava Pohrobka a silněji po Jiříkově vládě, která se opírala o města, za Vladislava Jagelovce v dlouhých bojích mezi šlechtou a městy. Šlechta chtěla připraviti města o výsady a práva, jež si osvojila,¹²⁵⁾ a šlo jí i o městské erby, které představovaly moc a rozvoj měst. Ale v tom neprosadila své vůle, a to tím spíše, že se už řada měst mohla honositi královskými listinami na polepšení erbu, a mimo to s odvoláním na městské pečeti města asi tvrdila, ovšem upřílišeně a ne pravidě, že jim právo erbu naleží už od pradávných dob. A jistě proto erby odchylné od pečetních starých obrazů časem byly opouštěny a podléhaly v konkurenci s erby, kterým se připisovalo velké stáří, nebo splývaly s nimi. Vyšší stavové musili v této věci prohráti, poněvadž zatím městské erby staly se známkou svobody měst, a to nejen v českých zemích, nýbrž i v říši, a města povyšovaná na svobodná města pravidelně dostávala při povyšovacím aktu privilegium na právo znaku. A tak, čeho se zmocnila česká města husitskou revolucí — z jejich úspěchu těžila všechna města, i ta, která zůstala loyální ke králi a věrná katolictví — a držela de facto, to jim bylo zajištěno královskými akty a ustálením poměrů i rozrešením sporů v době Vladislava Jagelovce de iure.¹²⁶⁾

Jinak se vyvíjel přechod pečetních znamení ve funkci erbů u poddan-ských měst. Je povědomo, že Třebenice u Litoměřic obdržely r. 1423 od císaře Zikmunda na přímluvu svého pána jenom právo pečeti, třebas obraz na štítu do pečeti povolený byl i v barvách vyznačen. Potom až r. 1457 Ch o-

o říšských městech a o jejich postavení, ale není pochyby, že zavedení erbu bylo přirozeným důsledkem získání svobody.

¹²⁵⁾ Tomek, Dějepis města Prahy sv. X. 1894 a Čelakovský, O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských ve Sborníku příspěvků k dějinám hl. m. Prahy I. 2. 1920, ač tento neúplný.

¹²⁶⁾ Ze vyšší stavové neradi viděli užívání erbů se strany měst a hledeli mu činiti překážky, vysvítá, tuším, ze sněmovního nálezu r. 1499, který byl přijat do zemského zřízení roku 1500, třebas že v něm nemohlo jítí toliko o města. Jestliže sněm držený mimořádně v Prešpurce u přítomnosti krále Vladislava vyřkl: „It. což se erbuov dávánie dotýče, ty JMt. král dávaj, komu ráčí, tak jako jest to prvé bylo“ (Archiv český V., str. 498), zemské zřízení převzalo doslova toto ustanovení, odvolávajíc se na trhový kvatern 1499 na zápis v pátek o suchých dnech adventních (Archiv český V., str. 221.). Je zajímavé, že si šlechta v době sporů zase a zase vyžadovala na králi milosti, aby jejich vši byly povýšeny na městečka a dostaly právo pečeti nebo erbu, a zdá se, že tímto způsobem chtěla zlehčovati význam městských znaků u královských měst. Královská města, hájíce se, dovolávala se hmotných stránek věci (Archiv český VI., str. 240.), avšak není pochyby, že i záležitost erbů hrála v tom úlohu, když se na konec učinilo sněmovní rozhodnutí, uznanávající volnou moc krále v udělování erbů.

m u t o v získal od Ladislava Pohrobka „pečeť a erb“ a teprve za Vladislava Jagelovce a v pozdějších dobách stalo se zvyklostí, že se poddaným městečkům a městům dostávalo povolení takových znamení při povýšení na město nebo jejich rozhojnění a ozdobení při rozvoji. Pečeť neboli erb staly se nerozdílnou složkou v podstatě města, nerušice poddanosti, kde byla, a nejsouce známkou svobody, a utvrzování starších pečetí, jež se někdy dálo, mělo ten smysl, že starší pečeti neměly barev, nové pečeti a erby byly však vypraveny v barvách.^{126a)} A už to zdobení obrazů barvami ukazuje, že se počítalo, aby taková pečeť nebo erb byly tesány v kámen nebo malovány. Ale ze všeho je viděti, že se u poddaných měst vycházelo z přesvědčení, že nemohou mítí erbů v pravém slova smyslu. Sice měla možnost uděleného pečetního znamení užívat i v jiných potřebách a městských věcech, ne pouze v podobě pečetí, ale pokládalo se za samozrejmé, že jich nemohou nositi v takových záležitostech, které by činily ze znamení skutečný erb. Poddanská města nemohla vésti samostatných vojenských akcí, byla závislá na úmyslech a rozkazech svého pána, a proto přes užívání termínu erb a přes připouštění, aby se upotřebovalo znamení v platnosti erbu, nemohla se ta znamení samostatně malovati na vojenské korouhvě, na zbroj a zbraň, na opevnění městské — na něm vyznačovaly město vrchnostenské erby¹²⁷⁾ — a nebyla proto pravými erby. Proto se také spíše užívalo pro tato znamení, i když byla na štítu, názvu „pečeť“, „sigillum civitatis, communitatis“, a označení erb u poddanských měst splynulo takořka se jménem pečeť a tím kleslo ze svého prvotního a vlastního významu. A jestliže poddanská města měla erby, třebas jen v tomto smyslu, mimoděk, ale i vědomě vedlo to k snižování významu zařízení městských erbů, a když Ferdinand I. r. 1547 zničil moc královských měst, erby jejich pozbily své dřívější ceny a hodnoty, a nebylo téměř rozdílů mezi znameními obojí skupiny.

Jestliže se skoro zdá, že pečeti byly povolovány nebo polepšovány poddanským městům — z nich starší měla pečeť, jak známo, už od nejstarších dob — v platnosti erbů, aby se tím bralo ostří, projevující se při erbech královských měst, měl panovník ještě jeden prostředek, aby poškozoval výhradnost městského erbovního znamení u měst jemu bezprostředně poddaných. Nebylo ho užíváno vždycky, avšak přece tak zhusta, aby se úmysl takový připustil.

^{126a)} V erbovní listině města Bechyně mluví se výslovně, že se „potvrzuje, barvami vyšvětuje a rozděluje erb starodávný“. O tom, že erb, daný králem, nemůže nikoho od dědičného pána vyhostiti a z člověčenství vytrhnouti, platila ustanovení i s ohledem na poddaná města (Jireček, Codex iuris boh. III. 2. str. 166 a Archiv český XIX. str. 488 i XXII. str. 34).

¹²⁷⁾ Zachovala se zřetelná zpráva týkající se města Třeboně z 11. srpna 1564. Třeboňští tehdy psali rožmberskému kancléři Albinovi z Heřmanberka: „I vězte, že jsme toho úmyslu, erby Jich Mti pánův při bráně městské, která se nyní vnově staví, aby předkem ku poctiosti Jich Mti i také městu k ozdobě bylo, s obcu stran dáti vymalovati“, a žádali za poslání malířů. (Pam. arch. XVI. 1896 str. 573.) Tedy tu se nic nemluví o městském znaku, a pochybuji, že by která vrchnost snesla, aby si obec bránu nebo hradbu ozdobila svým erbem, byť podle erbu pánova. Zachované památky, tuším, toto mínění zplna potvrzují.

Vzorem tu mohly býti staré pečeti královských i poddanských měst, a co král činil, bylo tím spíše užíváno od jiných vrchností, když činily návrhy králi na udělení znamení poddanským městům: potom městské erby a pečeti byly takovým způsobem sestrojovány, že podstatnými složkami byly v nich země-pánské nebo vrchnostenské erby, nebyly-li královský erb a vrchnostenské erby přímo prohlašovány za městské erby. Zejména král prokazuje milost a poctu královským městům udělením městského erbu, zároveň si je zavazoval, a vkládáním svých symbolů dosahoval toho, aby městský erb nejen vyjadřoval, kdo je jeho nositelem, nýbrž i vyznačoval, kdo je pánum nositele. A tak uznaná revoluční znamení z velké části stala se znamením městské loyalty a věrnosti ke králi, a ta se projevovala i v tom, že městské erby nebyly samotné vstavovány na městské brány a opevňovací stavby, nýbrž ve společnosti s panovníkovým znakem.¹²⁸⁾

Zřetelným důkazem vývoje městských erbů, jak byl vyložen, je příklad města Plzně.¹²⁹⁾ To mělo od svého založení koncem 13. století krásnou pečeť složitého typu, jejíž bronzové pečetidlo do dnes se zachovalo. Avšak obraz pečeti není doložen až do počátku 15. století ve významu městského erbu a v této platnosti nevyskytuje se ani obraz sekretu, objevujícího se později, jenž je proti velké pečeti zjednodušen. Teprve v husitských vojnách mluví se o městském znaku plzeňském, a zapsána je zpráva, že Plzeňští „sú prve tistu (samici) chrtici nesli“ na štítu, a že Zikmund Lucemburský dal jim velblouda, když došli úspěchů za obléhání města Husity r. 1433 a při výpadu ukořistili velblouda, jež Jan Čapek ze Sán a Sirotcí přivedli do tábora, do stavše jej darem polského krále, z pruské výpravy.¹³⁰⁾ S objasněním hodnoty erbu chrtice byly dříve velké obtíže,¹³¹⁾ avšak není pochyby, že to znamení je ve spojení s postavením Plzně za husitských bouří. Plzeň zprvu zaujala revoluční stanovisko a zdálo se, že jí připadne důležitá úloha ve velikém náboženském i národním zápasu, avšak zanedlouho obrátila a dala se do služeb císaře i katolické církve a v nich zůstala na trvale. V těch poutech věrnosti a oddanosti vznikl její erb. Plzeňští, kteří i jinak těžili v bouřlivých dobách, vyvolili si znamení, které by dokumentovalo jejich smýšlení, a nemohli to učiniti lépe nežli chrticí, která byla pokládána za symbol odporu proti kacírství, stálosti i věrnosti.¹³²⁾ Pod znamením bílé chrtice se zlatým obojkem na krku na červeném štítě potom Plzeňští bojovali, ať hájíce města nebo táhnouce do

¹²⁸⁾ Doklady možno ještě dnes viděti v různých městech.

¹²⁹⁾ Pro další výkazy viz Vojtíšek, O pečetech a erbu města Plzně ve Sborníku městského historického musea v Plzni, sv. IX. (1924—1925) v Plzni 1926.

¹³⁰⁾ Starí letopisové časti, vyd. Fr. Palackého (v Praze 1829), str. 68 z r. 1433.

¹³¹⁾ Nevěděl si s ním rady ani Josef Strnad, Znak králi. města Plzně (v Plzni 1883), který velmi zevrubně podal vývoj městského plzeňského znaku.

¹³²⁾ Paul Schubring, Hilfsbuch zur Kunst-Geschichte (2. Aufl., Berlin 1913), str. 58 a 139. Symbolický význam chrti v plzeňském erbu zdůrazňoval už Hilarius Litoměřický ve svém „Sermo ad senatum populumque Plznensem“ (vyd. M. Müller 1820), avšak původ znamení byl mu nejasný; spojoval je s počátky města.

pole,¹³³⁾ a jejich korouhev i štíty bojovníků jasně vypovídaly o jejich věrnosti k císaři i církvi. Ale zároveň jejich znamení dávala na jevo, že je město jejich pomocníkem ne z povinnosti, ne z poddanosti, nýbrž z dobré vůle a svobodného rozhodnutí, a proto královská korouhev a královský erb přestaly být jejich odznaky a nahradily je vlastní korouhví i vlastním erbem. A v něm nebylo tedy náhodnosti, nýbrž v něm se jevil hluboký smysl, který byl patrně současníkům úplně jasný.

Těžko říci, zda si časem Plzeňští zjednali královské uznání svého erbu. Spíše se však zdá, že se jim toho uznání dostalo mlčky, via facti, jako to bylo i u měst protivné strany, když se navrátila rádná správa do země. A ostatně i to, že Zikmund Lucemburský připojil k staršímu znamení nový znak, na svědčuje všeobecné platnosti plzeňského erbu. V aktu Zikmundově nelze totiž viděti udělení nového erbu, jenž by byl první nahradil, nýbrž rozmnovení starého erbu novou složkou. A tak nepochybň od té doby znak města Plzně byl tak sestrojen, že jeho štít byl kolmo půlen, a byla-li v pravé červené polovině bílá chrtice, byl v levé polovině položen zlatý dvouhrbý velbloud, v levo kráčející, v zeleném poli, ač-li královskému a císařskému darování nebyla přiznána přednost. O tomto polepšeném plzeňském erbu není ani zřetelných dokladů ani zpráv. Ale to je jisté, že nebyl vložen do městské pečeti, a ta pečetidla, která byla dříve v užívání, zůstala vyhrazena beze změny svému účelu až do té doby, kdy nové události a veřejné běhy znova uvedly Plzeň k významné a závažné úloze.

Vztahy města Plzně ke králi Jiřímu z Poděbrad přes dobré počátky zanedlouho se zakalily. Plzeňští houževnatě lpěli při katolictví a konflikt krále s papežem a církvi nedal dlouho pochybovat, na kterou stranu se město přikloní. Ve válce, která nastala, papež nezanedbal příležitosti a možnosti, aby utvrdil, odměnil a poctil svého spojence. Dávaje Plzeňským práva k dovršení městské svobody, rozhodnil 5. června 1466 jejich znak,¹³⁴⁾ přidav k starším dvěma polím dvě nová pole. Stalo se to na žádost města Plzně samotného, a šlo o to, aby novými složkami byla symbolisována oddanost obce k stolici papežské i katolickému náboženství, které bylo pokládáno základem římské říše. Proto papež Pavel II. vložil do plzeňského erbu zlaté dva klíče spojené stříbrným kroužkem na stříbrné půdě a zbrojnoše v pravo hledícího s připásaným mečem, jenž držel polovičního černého orla na zlaté půdě. A tak od toho času plzeňský erb byl štítem křížem čtvrcený, jenž v hořejších polích měl případky z papežovy ruky, symbol papežské stolice a znamení ochranného poměru k říši, a v dolejších polích starší částky. Upravený znak byl potom chloubou a klenotem Plzeňských, a jsou zachovány nejen oslavné verše na

¹³³⁾ Na př. víme, že Plzeňští vypravili na své útraty králi ku pomoci r. 1430 proti nepáatelům do pole 200 jezdců dobře ozbrojených a král Zikmund listem z 26. října slíbil nahraditi všechny škody, jež by obec a tito jízdni utrpěli. (Strnad, Listář král. města Plzně a druhdy poddaných osad I. 1300—1450. v Plzni 1891. str. 331 č. 308.)

¹³⁴⁾ Strnad, Listář II. (1450—1526) v Plzni 1905, str. 138 č. 153.

něj a oslavné traktáty, nýbrž i známky jeho užívání. Zejména se dostal do městské pečeti, maje ještě anděla jako strážce, a tak byla opuštěna stará pečeť, o níž Plzeňští chybně věřili, že nesla obraz daný Janem Lucemburským na základě staršího darování už krále Václava I. Avšak tím nebyl uzavřen vývoj plzeňského erbu, který v posledním stadiu byl patrně uznán skutkem obnovenou mocí královskou, ač vyšel z rukou cizí auktority. Nové rozhojnění plzeňského erbu přišlo po více než 100 letech a mělo zase souvislost s náboženskou politikou města. Na počátku vlády císaře Rudolfa Plzeň byla zmítána vnitřními zmatky a zápasy, a šlo o to, které vyznání náboženské, zda katolické či husitské, obec ovládne. Spor zase a konečně byl rozhodnut, že Plzeň zůstane katolickou tvrzí a oporou, a papež Řehoř XIII. listinou z 1. prosince 1578 mohl Plzeň velebiti, „quod licet civitas vestra Pilsnensis in regno Bohemiae sita a Wiclephistis et Hussitis aliisque nefariis haereticis fero, igne et insidiis malisque antiquitus fuerit oppugnata, dei tamen benignitate et vestra virtute ac constantia, quae ipsius dei donum est, nunquam fuit expugnata, quinimo ipsa undique haereticis circumdata ab illorum contagio se integrum et illibatum hactenus conservavit atque unam fidem catholicam sanctae Romanae ecclesiae constantissime semper retinuit et ad animarum vestrarum salutem egregie cum insigni gloria tutata est“. A bera Plzeň ve zvláštní ochranu sv. Petra i papežské stolice, dovolil papež, aby na erbovní štít směli vstaviti kříž, spolu dávaje doplněný znak v listině vymalovati.¹³⁵⁾ Z vyobrazení se pak poznává, že nešlo jen o přídavek vysokého zlatého kříže, jenž byl vztýčen na zeleném trojvrší, nesoucím zlatá písmena hesla „In hoc signo vinces“, a měl na každé straně vzhůru od paty vybíhající olivovou ratolest i helm ven obrácený s podbradkem spolu s halápartnou vyčnívající zpod štítu na pravé straně a buzikánem na levé straně, nýbrž že byl potvrzen i anděl, už dříve jako strážce erbu zaváděný, a že štít byl v polích rozmnožen. K dřívějším čtyřem polím byl totiž přidán srdeční štít a na něj byl položen obraz odvozený z nejstarší městské pečeti; je to na červeném podkladě stříbrná ocimbuřená zeď se dvěma věžemi a černou branou uprostřed a v bráně stojí v levo hledící král s nahým mečem v pravici a se štítem dvouocasého lva před prsama v levici, maje klenot složeného orlího křídla na helmu na hlavě, kdežto svrchu na cimbuří vyrůstá postava panny v bílém přepásaném šatě, prostovlasá, jež drží v každé ruce praporec žerdí ven obrácený, na pravo praporec červený s bílým dvouocasým lvem, na levo praporec stříbrný s černou orlicí.

Znak v této podobě, která se stala konečnou, je zřejmě produktem doby, představující naprostý úpadek heraldiky. Proto jest erb přeplněn v hlavních částech, proto má i několik složek vedlejších, jejichž smysl je zřetelný, ale účel čistě dekorativní a representační. Než nezajímavější je, že se nezapomínalo na staré původní znamení městské pečeti a že bylo pojímáno za starý erb

¹³⁵⁾ Strnad, Znak, str. 17 a j.

a učiněno složkou nového. Je to analogie postupu u jiných měst, která vyvodíše si nový erb bez souvislosti s pečetním obrazem, později se vrátila k pečetnímu obrazu a učinila z něho erb soutěžící s předchozím nebo s ním se spojující, anebo dokonce jej zatlačující. Patrně se tu projevoval úmysl, aby staré pečetní znamení, vydávané za starobylý erb, dokazovalo starožitnost a dálný původ městského erbu. V tom, že prvotní pečetní znamení zaváděno bylo v platnosti erbu patrně už v 2. polovině 15. století, byl asi kus politiky města, a když humanistická učenost obestřela tento obraz jistým kouzlem jako dar, ne-li zakladatele, tedy příznivce města, je pochopitelné, že posléze došlo k spojení starého znamení s novým erbem. Je pak důležité, že i druhé pařežské privilegium na městský erb nepotřebovalo schválení světské moci, ač tehdby v zemi vládl pevný řád. Ale není to nic divného, byl to skutek nejvyšší auktority světa a před ní se klonili a před ní ustupovali i římští císařové.

Plzeňští městský erb, jak byl posléze ustálen, dali si rýti na nové pečetidlo i na pozdější pečetidla, jak jich bylo potřebí, a z různých památek bylo by lze snést doklady o jeho užívání. Město Plzeň bylo hrdo na svůj znak, zejména když se jeho stanovisko v náboženských otázkách dočkalo slavného vítězství, a byl-li městský erb už dříve oslavován, tím spíše se potom verši i jinak zdůrazňuje jeho význam a čest.

Přehlédne-li se ještě jednou všechn materiál, je viděti, že městské pečeti od počátku 15. století počaly měnit svou povahu. Zprvu vystřídání městských pečetí záleželo asi jenom na vůli obce nebo přísežných, a proto město Most vykazuje tolik stupňů vývoje a Německý Brod má pečeti s vrchnostenskými erby, které však nebyly zavedeny hned, jakmile se nový rod ujal panství.¹³⁶⁾ Jenže i v té době vychází na jevo, že obraz pečeti může být více než pečetní znamení, totiž stálé městské znamení, třeba rozhodně ne městský erb, a význam městských pečetí stoupá, jak se dostávají pod královskou auktoritu a jak s jejím svolením se provádí jejich úprava.¹³⁷⁾ Jestliže tak se povznesla vážnost pečetních obrazů, je pochopitelné, že k nim sáhla města v čas potřeby, a aspoň z části městské erby jsou odvozeny z pečetních figur, a to těch obyčejně, kterých právě bylo používáno, jak zřetelně ukazuje příklad města Mostu. Činilo se to tím spíše, že se ihned poznávalo, jaká se tím dává opora novému, dotud u měst neznámému zařízení. Někde bylo potřeba upravení, aby se znaky měst navzájem nemátraly a nezaměňovaly, jinde vývoj, polepšování erbů, přinášel úchytky proti starým základům, a některá města zavedla si zcela nový erb vymyšlený bez souvislosti s původním pečetním obrazem.¹³⁸⁾ Jestliže městský erb byl zaveden v rozdílu od pečetního znamení nebo

¹³⁶⁾ Viz výše.

¹³⁷⁾ Nejprvnější případy představují u nás Most a Slavkov z doby krále Václava IV., a je možno, že i Kutná Hora a Velvary dostaly nějakou listinu na upravení své pečeti, ač není nic jistého povědomo.

¹³⁸⁾ Je možno, že i Čáslav měla erb rozdílný od pečetního obrazu, vyvolivši si lva dvouocasého ve skoku za znamení na štítu. Převzala tento znak ovšem z nejstarší pečeti,

k rozdílnosti od něho dospěl, zatlačoval staré pečetní figury na pečetech a zdůrazňoval proměnu pečetidel, sám vcházeje do jejich polí. Tím se stávalo, že stará pečetidla byla brána z užívání, avšak nebývalo to hned a veskrze. Mnohdy původní pečetidla po celé věky zůstávala v platnosti,¹³⁹⁾ a spíše jinými pečetidly nebo jinými památkami lze se přesvědčiti o vývoji městského erbu. Ale je patrno, že mezi městskými pečetmi a městskými erby je vůbec těsná souvislost, a byl-li jejich původ rozdílný a v čase daleko od sebe vzdálený, všeobecné zavedení erbů podřídilo si pečeti, a platí pravidlem, a to i u měst, která měla právo na opravdové erby, že se městské erby od 2. poloviny 15. století staly po přednosti pečetními znameními. Potom změna v městském erbu mívala účinkem změnu v typu městské pečeti.¹⁴⁰⁾ A je důležité, že ani města, kterým příslušely skutečně erby, nevkládala si na pečeti erbů vždy na štítu, nýbrž často i bez štítu,¹⁴¹⁾ a tím buď vyjadřovala dále trvající rozdílnost obojího zařízení nebo poklesnutí ceny erbů a návrat jejich v pouhá pečetní znamení.

Jestliže jsou městské erby v českých zemích produktem husitské doby a potomních desiletí, je pochopitelné, že jejich doklady z 15. a z počátku 16. století, ať na pečetech nebo v jiných způsobách, nesou stopy ducha a vlivu času. To je gotická doba, která má u nás i zvláštní svéráz, a pod jejím působením stojí městské erby, pokud jde o štít i erbovní figury. Co se týče štítů, střídá se štít dole zašpičatělý se štítem dole zakulaceným a vedle toho používá se i tarče.¹⁴²⁾ V erbových obrazech bylo by těžko jít do podrobností, a spíše musí zajímati, které se projevují druhy figur, nežli v kterých způsobech byly malovány nebo rytý. A lze říci, že jsou jednak erby, které mají na štítu figury, symbolující město, městskou pevnost, jednak erby, na jejichž štítu jsou položena jiná symbolická znamení. První skupina nebyla nikak uzavřená a množila se podle toho, jak byla nová města prohlašována, neboť hradba, brána, věž, jakkoliv konstruovány, byly pokládány za nejvystižnější znamení nositele erbu, městské obce.¹⁴³⁾ Avšak poměrně zřídka přestávalo se

avšak změnila barvy proti tomu, že to byl erb českého krále — čáslavský městský erb byl patrně bílý lev na modrém štítě. Zajímavé je, že Vo dňany mají gotickou pečeť, jejímž znamením je helm pokrytý fafrnochý a nesoucí klenot orliho složeného křídla. Toto znamení souvisí s erbem českého lva, který držen horníkem, byl učiněn městským erbem, ale sotva lze mysliti na zjednodušení pro vytvoření nového erbu.

¹³⁹⁾ Na př. v Čáslavi, Klatovech, Slavonicích, Bělé, Sušici, Jílovém, Pelhřimově.

¹⁴⁰⁾ Příkladem mohou být všechna města, jimž se dostalo polepšení a rozhojnění městských erbů, zvláště Plzeň.

¹⁴¹⁾ Je to viděti u Kadane, Kouřimě, Čáslavě, Olomouci, Louň, Písku.

¹⁴²⁾ O vlastnostech a formách těchto štítů viz H. G. Ströh, Heraldischer Atlas (Stuttgart 1899) tab. V.

¹⁴³⁾ Tato znamení stala se charakteristickými pro města i městečka, že opevnění, hradby, byly podstatnou složkou v pojmu města. Povýšení na město mělo právě důsledkem obezdění místa. Vedle měst, jejichž erby souvisejí se starými pečetními znameními z 13. a 14. stol., tato města mají erby mladšího původu, avšak stejně pevnostní charakter připomínající:

toliko na těchto znameních na štítu, obyčejně se spojovala ještě s jinými figurami, pocházejícími z druhé skupiny. A tak nese-li městský erb na štítu městskou zed', bránu, věž, mříži, mohou s těmi složkami být spojovány i erby nebo erbovní obrasy. A to platí nejen o královských městech, při nichž se pravidelně erb sestrojuje s užitím figur, souvisejících s charakterem města jako pevnosti, nýbrž i o poddanských, a býval-li u oněch pán města zhusta vyjadřován znakem nebo znakovým znamením, tím spíše se to zachovávalo při těchto. Ale vrchnostenské erby nebo erbovní figury spojovaly se i s jinými složkami, odvozenými z přírody, řemesla nebo i z fantacie, které se mohou pochopitelně vyskytovati i samotny a samostatně. Jejich volba byla podmíněna různými okolnostmi. Některé vyplynuly z povahy místa¹⁴⁴⁾ nebo z hlavního povolání a zaměstnání obyvatelstva,¹⁴⁵⁾ jiné byly ve spojení se jménem města,¹⁴⁶⁾ jiné připomínaly sv. patrona vrchnosti i městečka,¹⁴⁷⁾ jméno vrchnosti,¹⁴⁸⁾ a je případ, že obraz erbu je ve vztahu s pověstí o původu místa.¹⁴⁹⁾ Ale třeba pamatovati, že erby poddanských měst, jsouce v podstatě jenom pečetními znameními a v té povaze jsouce užívány i v jiných potřebách, na stavitelských památkách, na kostelních korouhvích, v malbách a p., zhusta nejsou se štítem, nýbrž erbovní figura je volně umístěna v kruhovém poli, po případě s opisem nebo nápisem, a to nejen na pečetech a pečetidlech, nýbrž i v jiných případnostech.¹⁵⁰⁾ I to je význačné pro otázku městských pečetí a městských erbů, a ukazuje, i když se mluví u měst o erbech, jak u měst poddanských a také u měst královských po jejich pádu, nutno vlastně pod tím názvem rozuměti ne vojenská znamení, nýbrž pouhá městská znamení, kteráž byla před husitskými válkami v platnosti. K tomu přispěl všeobecný úpadek heraldiky a změna původního významu erbů vůbec při nových rádech a povznesení panovnické moci, ale u městských erbů působily ještě individuální okolnosti.

Tábor, Český Brod, Chomutov, Poděbrady, Tovačov, Šatov, Sobotka, Bechyně, Vrané, Rábí, Valeč, Pacov, Verneřice, Strážov, Velvary, Žlutice.

¹⁴⁴⁾ Na př. borovice u Týniště, jelen vycházející z křoví u Unhoště.

¹⁴⁵⁾ Snop pšenice a ruka se srpem u Rouchovan, réva u Nosislavě.

¹⁴⁶⁾ Rakovník, Jihlava (Iglau), Kostelec, Most.

¹⁴⁷⁾ P. Marie s Ježíškem u Netolic, sv. Jiří u Třebenic, sv. Barbora u Strumeně.

¹⁴⁸⁾ Písmeno W u Jindřicha Hradce je podstatnou složkou v městském erbu. Jindy písmena jsou prvky průvodními.

¹⁴⁹⁾ Rychnov nad Kněžnou má v erbu jelena, na němž sedí Panna a obraz ten se uvádí v souvislosti s pověstí o založení města. Pověst ta vznikla výkladem jména Rychnov, uzpůsobeného v Rychnov, a zdá se pravděpodobné, že obraz pečeť byl podporou vzniku pověsti, je-li skutečností, že rychnovská pečeť už ve 14. století měla tento typ. Avšak možno o tom pochybovat. (Srv. Sedláček, Rychnov nad Kněžnou str. 5 a 12.) — Kterého původu je fantastické zvíře, půl orla v dolní polovici a půl lva v horní v erbu městečka Rabštejna, těžko říci, a stejně je tomu při erbu městečka Čerhovice, v němž je zvíře v přední polovině podoby jelena a v zadní podoby medvěda.

¹⁵⁰⁾ Kostelec, Sviny, Sušice, Horazdovice. Rakovník dal vymalovati „sigillum“ v kancionálu z r. 1599. Sušice má takové znamení, „sigillum civitatis“ na zvonu z r. 1708. Také Polička má erbovní figuru v pouhém medajlonu v 2. pol. 16. století.

Ta městská znamení mohla pak mít dvojí formu: buď byla na štítu nebo bez štítu. A zdá se, že možno takřka vysloviti větu, hodící se zejména pro poddanská města: jestliže erb vrchnosti byl dán za pečeť neboli erb městečka anebo se stal jejím základem, bývalo toto městské znamení obyčejně na štítě a na štítě bývalo vkládáno do městských pečetí i předváděno v jiných způsobách, byla-li však městská pečeť anebo erb sestaven z jiných prvků — erb vrchnosti mohl být jen složkou komplikovanějšího obrazu — ten obraz nebyval přenášen na štít, nýbrž vkládán bez štítu do kulatého pole.¹⁵¹⁾ Vše to potvrzuje jenom pravdu, že erb v pravém slova smyslu byl něco jiného nežli pečetní obraz nebo městské znamení, a teprve novější doby, kdy se heraldika se svým obsahem a pravidly stala pouhým přežitkem, došlo k zmatení v těchto věcech. Ale i když města neměla vlastních erbů, nýbrž pouhá znamení, požívala tato znamení přednosti proti prvotním dobám, že stála pod královskou ochranou a nebyla bez jejího rozhodnutí měnitelná. Proto jednou zavedená zpravidla setrvávala v platnosti, nebylo-li zvláštních popudů, a se změnou vrchnosti stávala se i anachronismem.

III.

Poznatky, získané z pečetí a erbů českomoravských měst, jsou velmi závažné a jejich platnost je celkem tak bezpečná, že by byla zajištěna, i kdyby se snad v Praze projevil odchylný stav. Zvláště Staré město pražské lehko mohlo svým mimořádným postavením předstihnouti už v předhusitských dobách jiná města v dosažení práva erbu, jako je překonalo nabytím všelikých předností a výsad podle vzoru mocných německých měst,¹⁾ a Nové město pražské, které záhy po svém založení vyvinulo snahu, aby se mu, vycházejíc od stejných základů, v kroku vyrovnalо,²⁾ jistě v 2. polovině 14. století bylo by se domohlo téhož nadání, kdyby mu nebylo uděleno do vínu a kdyby se jeho mateřské město už bylo k němu dobralo. Avšak ani v těchto dvou mě-

¹⁵¹⁾ I v privilegiích mluví se toliko o poli ne o štítu u městeček U n h o š i ě, T o v a č o v a, Š a t o v a, B e c h y n ě. Městské erby, které nesou vrchnostenské erby nebo jejich erbovní figury, jsou: P o d ě b r a d (rod minstrberský a kunštátský), R y c h n o v a (pán z Rychnova), J i n d ě r. H r a d c e (pánů z Hradce), T ý n i š t ě (p. z Kunštátu), T o v a č o v a (p. z Cimburka), Š a t o v a (p. z Lichtmburka), B r a n d y s a n. O r l. (Kostků z Postupic), M u n c i f a j e (pánů z Martinic), B e c h y n ě (p. ze Sternberka), V r a n ě h o (p. z Hazmburka), P a c o v a (Malovců z Malovic), V e r n e ř i c (pánů z Vartemberka), K o p i d l n a (p. Kopidlanských). Zdá se, že vlk v erbu městečka R á b í a S t r á ž o v a je ve spojení s rodem pánu z Ryžberka.

¹⁾ Č e l a k o v s k ý, Privilegia měst pražských, v Praze 1886; týž, O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských ve Sborníku příspěvků k dějinám města Prahy I. 2. v Praze 1920; V o j t i š e k, Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd právních a státních sv. XXI. v Praze 1921.

²⁾ Je to viděti na privilegiích královských, jež Nové město pražské získalo, i na sporech, které se Starým městem vznikaly.

stech nelze pozorovati jiný poměr městských pečetí a městských erbů — Menší město pražské nemůže padati na váhu, poněvadž se oném městům v právních základech nevyrovnal — a probere-li se materiál a zprávy, jež se pro jednotlivá pražská města zachovaly, uvidí se, že výsledky zkoumání neodporují vysloveným zásadám, nýbrž veskrze je potvrzují.

Staré město pražské.

Je podivná skutečnost, že pro prvních 30 let existence Starého města není dokladu o užívání městské pečeti. Staré město pražské bylo založeno někdy v letech 1232—1234, kolonisti z jižního Německa měli při jeho vzniku rozhodující účast a s jinými zkušenostmi jistě si přinesli s sebou znalost ceny městských listin a jejich pověřování městskou pečetí³⁾ i navázali horlivé styky s předními cizími městy, od nichž se zase a zase učili. Ale pohromy, které postihly naše archivy,⁴⁾ způsobily, že nejstarší městská listina, na níž visí staroměstská pečeť, náleží až r. 1264, jsouc uložena v archivu benediktinského řádu v Břevnově.⁵⁾ Tato listina, kterou Malichie, vdova pražského měšťana Frowina, s dcerou a zetěm i jinými přáteli, zvláště s městským rychtářem Kunczem, vešla v přátelskou úmluvu o ves Řepy s opatem Martinem a konventem břevnovského kláštera, nebyla dříve neznámá obsahem, avšak nikdo ji nevěnoval bližší pozornosti, a tak zůstalo nepovědomo, že nese nejstarší staroměstskou pečeť. A je velkým vědeckým ziskem, je-li tento otisk přes značné poškození tak zachován, že lze pozorovati jeho typ, usuzovati o znění legendy a poznati i jiné vlastnosti.

Staroměstská pečeť z r. 1264, která se v listině jmenuje „sigillum communitatis Pragensis“, byla kulatá, avšak nyní je značně ulámaná — zbytek je ještě napříč prasklý — a její průměr lze jenom neurčitě odhadnouti asi na 65—70 mm. Otlučení také způsobilo, že větší díl opisu vzal za své a zbyla jen písmena IVI na pravé straně při patě pečeti a spodní polovice písmene G

³⁾ Již v 2. polovině 12. století a na počátku 13. století zpečetěné listiny vešly v obecné užívání a zejména v území jihoněmeckého práva města učinila z listin pod městskou pečetí význačnou právní instituci.

⁴⁾ Listiny pod městskými pečetmi třeba pochopitelně hledati v archivech příjemců. Šlechtické archivy nebo archivy jednotlivých měšťanů a měšťanských rodů vzaly až na nepatrné trosky zkázu; za to archivy církevních ústavů představují opravdová bohatství, ač namnoze útrpěly velké škody. Kláštery a duchovní ústavy, dosud žijící, opatrují si své archivy samy, archivy zrušených klášterů jsou v Čechách uloženy částečně v archivu ministerstva vnitra v Praze, částečně v universitní knihovně pražské, na Moravě v zemském archivu v Brně. Městské archivy přesto, že jejich obsah jde i dosti daleko do minulosti, mají málo, co by objasňovalo vzájemné vztahy měst.

⁵⁾ Sign. B. I. 41. Viz Emler, Reg. Boh. Mor. II. č. 467 str. 182 podle Dobnera Mon. histor. Boh. VI. 1785 str. 60. Tomek, Dějepis města Prahy I. 2. vyd. v Praze 1892 str. 276 uvádí sice, že se nejstarší otisk staroměstské pečeti připomíná v této listině, ale neměl jí patrně nikdy v ruce a nepoznal, že listina je zachována v originále a že na ní visí typ pečeti vůbec neznámý.

s písmenou A na konci na pravé straně při vrchu pečeti. Ale i tyto nepatrné pozůstatky umožňují domněnku, že celá legenda měla znění: + **SIGILLVM IVDICIS ET CIVIVM DE PRAGA**, a obvod pečeti skutečně dostačuje tomuto počtu písmen a připouští jej. Zato pečetní obraz zůstal skoro nedotčen a v kruhovém poli je viděti při spodku do oblouku vedenou nízkou městskou zed' o pěti stínech a z ní vyrůstají tři věže; postranní jsou nižší, mají holé zdivo a na vrcholu po třech vysokých stínech, střední, podobně opatřená, je značně vyšší, že stíny téměř dosahují k vrchu pečetního pole, a je prolamena vysokou branou o kulatém oblouku. Městská zed' i věže jsou hrubě kvádrovány a obraz od legendy je ohrazen jednoduchou linií.

Jediný exemplář této pečeti, která je ovšem přirozeného vosku, ač značně zčernalého, je nedostatečným prostředkem k přesnějšímu určení stáří jejího ztraceného typáře; ale snad se nepochybí, řekne-li se, hlavně podle obrazu, že pečetidlo, jímž byla pečet' vytištěna, naleželo už době počátků Starého města pražského, a nebylo-li rovnou spojeno s jeho založením, nejpozději bylo pořízeno kolem poloviny 13. století. Jenže nelze ani stanoviti, jak se dlouho toho pečetidla upotřebovalo, a teprve objevení nového pečetního typu dává podklad k názoru, že prvotní pečetidlo bylo zatlačeno před r. 1280 novým pečetidlem.

Druhá staroměstská pečet' je opět zavěšena na listině archivu benediktinského rádu v Břevnově,⁶⁾ kteráž je datována v Praze den sv. Kosmy a Damiana (27. září) 1287 a týká se nového sporu kláštera o ves Řepy s pražskými měšťany Mikulášem a Jakubem, syny Frenclinovými, urovnáného výrokem úmluvců. O pečeti se text zmiňuje jako o „sigillum patrociniūm civitatis Pragensis“⁷⁾ a samotná pečet' je dosti dobře zachovaná, že by si už podle ní bylo možno učiniti správné úsudky. Avšak tato pečet' je povědomá z velikého počtu otisků, poněvadž se jí užívalo k pověřování městských listin po dlouhý čas, téměř plných 200 let, a nadto v dobrém stavu došlo nás bronzové pečetidlo,⁸⁾ jímž všechny ty otisky byly provedeny.⁹⁾ A tak lze přesně konstatovati,

⁶⁾ Sign. B. II. 49. Viz Emler, Reg. Boh. Mor. II. str. 613 č. 1420. Listinu znal Tomek. Dějepis města Prahy I. 2. vyd. str. 276 a vykládá, že na ní visí nejstarší jemu povědomý otisk, posud zachovaného staroměstského pečetidla. V archivu křižovnického rádu v Praze je chována listina (Scr. 23 Nemílkov No 1), která naleží do r. 1280 a nesla staroměstskou pečet'. Jenže tato pečeť je úplně rozbitá a neznačelná. a jen se zdá, že byla druhého typu.

⁷⁾ Tato „ochranná“ nebo „bezpečná“ pečeť byla tedy prostředkem, který dával plnou záruku.

⁸⁾ Ve sbírce pečetidel archivu města Prahy.

⁹⁾ Nemůže tu jít o soupis všech otisků „svatováclavské“ staroměstské pečeti, uvedu jen nejstarší, pokud jsem se s nimi seznámil; některé jsou v krásném stavu, jiné jsou i značně poškozené nebo rozbité. V archivu benediktinského rádu v Břevnově: B. II. 62 z r. 1322, B. IX. 244 z r. 1311, B. XI. 317 z r. 1315, B. III. 96 z r. 1367, B. XI. 323 z roku 1385, B. V. 148 z roku 1402; v arch. křižovnického rádu v Praze: Scr. 5. fasc. 2. No. 7. z r. 1302, Scr. 17. cl. 2. No. 12 expl. z roku 1304, Scr. 36 fasc. 3. No. 16 z roku 1380, Scr. 37 fasc. 2. No. 4 z roku 1380, Scr. 5. fasc. 1. No. 9 z roku 1386; v arch. rádu Dominikánů u sv. Jiljí v Praze: na listině z 10. února 1363; v arch. rádu Augusti-

že průměr kulaté pečeti měří 87 mm a že dosti složitý obraz má tuto podobu: Ze dvou úseků městské zdi, které jsou kvádrovány, mají stíny, jsou do oblouku vedeny a na obou krajích jsou opatřeny nevelkými věžičkami o střechách rýhovaných shora dolů a zdobených makovicemi na vrcholu, vyrůstají dvě velké věže a mezi nimi je mohutný polokruhový oblouk, nesený dvojím polovičním obloukem, opřeným patkou o přilehlou věž. Tyto dvě věže mají v poschodí zdobené gotické okno se sloupky, patkami a obloučky, a jestliže na pravé věži vyhlíží z něho poprsí mladíka, na levé věži je v něm viděti poprsí lysého starce; nad těmito okny v 2. poschodí jsou prolomena na každé věži dvě okna vedle sebe o špičatých obloucích, výše je nízká galerie, na niž vedou dva čtvercové otvory ve zdi, nad nimi je povysazena galerie se stínkami a střílnami v nich a vrchol věže činí trojúhelníková střecha, která má šupinovaté tašky a je zakončena makovicí. V oblouku mezi věžemi a úseky hradby, kterou na spodku obtéká zvlněná voda, stojí na půdě postava mladého muže, která má svatozáří okolo hlavy, pokryté nízkou trojhrannou knižecí čapkou s prstencovou okrasou dokola i v předu ze shora dolů. Vlasy vlní se jí po obou skráních a celé její tělo s rukama i nohama je pokryto drátěnou košílou, přes niž má navlečený zbrojný kabátec; ten u krku a po stranách až do pasu je ozdobně lemován. Pas se skládá ze širokých čtyřhranných destiček a níže něho zbrojní kabátec je otevřený a jeho pravý cíp poletuje. Světec takto oděný drží v lomené pravé ruce krátký široký meč opřený o rámě a levou rukou přidržuje trojhranný štit se znamením dvouocasého lva ve skoku, v pravo hledícího, a ten štit se opírá o půdu i o levou nohu postavy. Už z obrazu by vysvítalo, že jde o postavu patrona české země i města, sv. Václava, ale to potvrzuje ještě nápis, který je podle ní umístěn ve dvou částech + SCT · WN-ZELAVS, první část na pravé straně, druhá na levé straně. Nad portálem, v němž je světec postaven, zdvihá se nízká věžovitá stavba s ochozem, do něhož vedou četné otvory mezi sloupky, a výše je značně povysazena galerie, chráněná cimbuřím, nad niž vybíhá trojúhelníková střecha s makovicí, od vrchu dolů rýhovaná. Pod první galerií vybíhají od zmíněné stavby dvě

n i á n ú u sv. Tomáše v Praze č. 25 z 7. října 1329, č. 26 z 9. srpna 1336, č. 34 z 19. března 1349, č. 35 z 20. března 1349, č. 41 z 28. dubna 1380, č. 70 z 16. června 1380, č. 71 z 16. června 1380; v universitní knihovně v Praze odd. zruš. klášterů listiny perg. latin. č. 64 z roku 1306, č. 92 z roku 1320, č. 93 z roku 1320, č. 108 z roku 1324, č. 119 z roku 1329, č. 126 z roku 1330, č. 129 z roku 1331, č. 135 z roku 1331, č. 136 z roku 1331, č. 142 z roku 1334, č. 187 z roku 1341, č. 193 z roku 1342, č. 200 z roku 1343, č. 224 z roku 1349, č. 236 z roku 1352, č. 275, 276, 277 a 278 z roku 1358, č. 286 z roku 1360, č. 337 z roku 1366, č. 350, 351, 352, 353, 356, 357, 359, 360, 361 z roku 1368, č. 376 z roku 1372, č. 478 z roku 1384, č. 529 z roku 1388. č. 628 a 629 z roku 1399, č. 696 z roku 1408, č. 698 z roku 1408; v arch. kapituly u sv. Víta: XIII. 33 z roku 1368 2 expl.; v zem. čes. archivu: č. 214 z 11. června 1341, č. 1156 z 21. října 1405 v korunním arch.; v arch. Národního muzea: 1. března 1329, 10. května 1365, 12. července 1390, 23. června 1398, 12. května 1411; v arch. min. vnitra: 21. ledna 1344, 7. dubna 1344, A. III. č. 133 z roku 1426, A. III. č. 143 z roku 1431; v arch. m. Olomouce: č. 35 z roku 1376; v arch. m. Prahy: II. 1. z 15. července 1359; v hlav. státním archivu v Drážďanech: č. 3722 z roku 1363.

křídla se štíty, ozdobenými na vrcholu křížkem, a každá se opírá o jednu stranu nosného oblouku; mají střechy pokryté šupinovými taškami a ve zdi jsou prolomena úzká okna. Celek, v němž i kulaté hradební vížky mají úzká okna, představuje městskou ohradu s branou, věžemi a kostelní stavbou a zdůrazňuje svatého patrona, v jehož ochraně je město postaveno.

Obr. 20.

Otisk staroměstského typáče asi z r. 1280 (na listině z r. 1359).
Sceau de la Vieille-Cité (sur un document de 1359; la matrice, remontant à 1280).

Rytba této pečeti je hluboká a jde o mistrovskou práci. Obraz je omezen velkozrným perlovcem a ve svrchní polovině ještě slabou vnitřní linií, ale tato čára i perlovec jsou na vrchu proraženy střechou svrchní budovy, která končí makovicí až ve vnějším perlovci, ohraňujícím okraj pečeti. Mezi oboujím perlovcem je umístěna legenda, která praví: · + SIGILLVM : CIVIVM : PRAGENSIVM. Pro zabíhající část obrazu do legendy začátek opisu je posunut něco niže od vrcholu na levé straně a ráz písma je lapidární, spíše kapitální; gotické vlivy jeví se na M na konci prvního a druhého slova — k elipsovitému základu připojuje se po levé straně svislá vlnovka — a také u písmen RAE ve slově „Pragensium“.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Podrobný popis pečeti s vyobrazením podává Melly, Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters I., Wien 1846, str. 132, č. 312. Podle něho dr. Legis Glückselig, Illustrirter Wegweiser durch Prag, Prag u. Leitmeritz 1853 str. 21 a Illustrirte Chronik

Co se týče zachovaného pečetidla, možno ještě dodati, že má na rubu spíše v svrchní polovině malý výstupek s otvorem, jímž se patrně provlékal řetěz, a na vrcholu i na patě přes obvod pečetidla jde zářez, který měl účelem, aby pečetidlo bylo správně stavěno při zhotovování otisků. Jestliže je tento typář po prvé doložen v otisku r. 1287, neznamená to, že by byl právě tehdy pořízen. Spíše se zdá, že jeho původ je něco starší a že byl opatřen už někdy před r. 1280, aby nahradil, maje slavnostnější vzhled, dřívější jednodušší pečetidlo.¹¹⁾

Mluví-li se v pramenech od poslední čtvrti 13. stol. o pečeti Starého města pražského, děje se to obyčejně slovy „sigillum civitatis, s. civium, s. civium et civitatis, s. civium seu civitatis“, a když se objevují německé listiny nebo zprávy, „der stat sigel, statinsigel“ nebo „statingesigel“.¹²⁾ Z těchto termínů nelze nic usuzovat, mělo-li město jednu pečet' či několik, ale už r. 1310 připomíná se „secretum civitatis“¹³⁾ a potom r. 1329 „litera civitatis cum maiori sigillo“¹⁴⁾ a z toho je viděti, že vedle velké pečeti (grössere statsigel) byla zavedena menší pečet' neboli sekret (sigillum parvum, minus, secretum anebo kleinere statsigel). A zachovaly se i její doklady, nejprve na listině,¹⁵⁾ kterou možno datovati asi r. 1320. Na ní visí sekret, jehož pečetidlo zašlo; ale podle rázu možno říci, že pečetidlo vzniklo někdy koncem 13. nebo hned na počátku

von Böhmen II., Prag 1854, str. 62, Fr. Beneš, Památky kultu svatováclavského v Pam. arch. VII. 1868 str. 487, Sedláček, Hrady a zámky VIII. 1891, str. 35, Kalousek, Obrana knížete Václava Svatého, v Praze 1901, str. 135 a Zíbrt, Dějiny kroje v zemích českých I. v Praze 1892, str. 153. Ale vyobrazení Mellyho není přesné, zvláště koncové M ve slově Sigillum je kapitální místo gotického, a proto snad Zíbrt uv. m., str. 183 zařadil ještě jiné vyobrazení. K správnějšímu poznání nejstarší staroměstské pečeti přispělo, že pražská obec vydala v dvou barevných lithografiích „Dřívější i novější znaky pražských měst“ prací arch. prof. dra Jos. Emmlera a B. Wachsmanna (1886), kteréžto listy častěji budou zmíněny; jsou dělány velmi přesně podle originálních listin i pečeti v archivu m. Prahy. Srv. ještě Kolář, Českomoravská heraldika I. v Praze 1902, str. 211 a Čelakovský, Znaky měst pražských v Ottově slovníku nauč. XX. v Praze 1903, str. 526.

¹¹⁾ Ze kladu vznik pečetidla před r. 1280, k tomu mne vede zmíněná listina (viz pozn. č. 6.) v arch. křížov. řádu v Praze, Scr. 23. Nemílkov No 1. Ačkoliv její pečet je neznačná a rozbitá, hojnou zachovaného vosku zdá se nasvědčovati větší pečeti, nežli byla první. Tomék, Dějepis m. Prahy, I. 2. vyd., str. 276, maje listinu z r. 1264 za doklad eksistence svatováclavské pečeti, kladl, ovšem nesprávně, její vznik brzy po r. 1257.

¹²⁾ Doklady v listinách uvedených výše v pozn. 9., ale i jinde.

¹³⁾ Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorabilium ab a. 1310, rkp. arch. m. Prahy, č. 986, fol. 44, kde přepsaná listina má závěr: „In cuius rei testimonium presentes litteras scribi et secreto civitatis nostre Pragensis sigillo fecimus communiri. Dat. Prage a. d. millesimo trecentesimo X^o V^o Kal. Novembris.“

¹⁴⁾ Emmler, Reg. Boh. Mor. III., str. 596, č. 1520.

¹⁵⁾ Universitní knihovna v Praze, odd. zrušených klášterů perg. latin. listina B. 13. č. 59; je to vidimus privilegia krále Václava II. z roku 1301 pro klášter zderazský a možno jej podle jména rychtáře městského a purkmistra časově určiti asi rokem 1320. Přivěšený sekret je dosti poškozen.

14. století. Tento sekret, jenž se potom zase a zase na listinách objevuje,¹⁶⁾ je-li zachován neporušený, má v průměru 52 mm a ve svém poli nese poprsí krále, jehož hlavu zdobí koruna; nadto hlava, krk, prsa i ruce jsou kryty drátěnou ochranou a podle všeho hrud' ještě pancířem. Král v pravici drží meč v okrášlené pochvě s opaskem, maje jej opřený o rámě, a v levici pozdvihuje říšské jablko s křížkem. Po levé straně mezi hlavou a rukou je vložen nápis REX BOEMIE, který postavu vysvětluje a určuje majetníka pečeti, město, stojící pod ochranou českého krále, tedy královské město. Legenda mezi perlovci má znění: + SECRETVM · CIUIVM · PRAGENSIMUM a v ní jména zajímá první a druhé M, mající podobu elipsovité křivky, k níž je přidán po levé straně svislý háček, spojený s křivkou ještě vodorovnou čárkou, U ve slově „ciuivm“ a „Pragensium“ a tvar písmene n, který vznikl zvětšením minuskulního tvaru.¹⁷⁾

Obr. 21.
Nejstarší staroměstský sekret (kolem r. 1300).
Le plus ancien sceau du secret de la Vieille-Cité (environs de 1300).

Velká staroměstská pečeť byla ponechána beze změny i přes všechnu dobu husitských válek a je možno stanoviti přesné datum, rok 1477, kdy byla vzata z užívání, aby učinila místo nové pečeť. Avšak u menší pečeť došlo časněji k výměně a prvotní pečetidlo bylo nahrazeno jiným, stříbrným, a to

¹⁶⁾ Proti listinám s velkou pečetí zachovalo se listin s malou pečetí poměrně málo a spíše z mladší doby; na př. hlav. stát. arch. v Drážďanech č. 3135 z roku 1361, univ. archiv v Praze l. 6. července 1392, 1438 a 1439; univ. knihovna v Praze, odd. zruš. klášterů, čes. listiny z 29. prosince 1426; arch. min. vnitra v Praze A. II. č. 130 z roku 1425 a A. III. č. 147 z roku 1433; arch. Národní muzeum z 9. července 1409, 17. září 1414, 14. června 1418, 16. ledna 1431, 5. listopadu 1439, 19. září 1442; arch. kapituly vyšehrad. l. 30. října 1436; archiv rádu Augustiniánů u sv. Tomáše v Praze l. 12. září 1412; třeboňský schwarzenberský archiv Historica 97, 162, 1460b z r. 1408, 1413, 1450. V arch. rádu křížovnického v Praze zachovala se velmi krásná menší pečeť ve sbírce utržených pečetí.

¹⁷⁾ Tohoto typu nezná Melly uv. m., aniž jinak bylo dosud na něj upozorněno.

asi hned po polovině 15. století. Máme je ještě dnes¹⁸⁾ a projevuje znatelné opotřebování. Typ byl podržen týž, jako byl na předcházejícím typáři, a také kulatá podoba i velikost byly ponechány. Jen královo poprsí je propracováno a vedle vypouklého pancíře na prsou postava má ještě náramníky, plechy kolem beder a rukavice. Vysvětlující nápis podržel dřívější místo, avšak do pečetidla nebyl vryt negativně, nýbrž positivně a písmeno M ještě obráceno hlavou dolů, a maje rozdělení do dvou řádek, zněl **REX // BOEMIE**. Jako tento nápis je vložen vlastně na naznačenou stužku, tak jest tomu i s opisem, jenž obsahuje slova: + **SECRETVM : CIVIVM ☧ * PRA-GENSIVM**. Počáteční křížek není rovnou nad temenem králový hlavy, nýbrž je něco k levé straně posunut, a legenda má písmo majuskulního gotického rázu, v němž se jeví pokročilost doby. Na vnějším obvodu legenda je ohrazena jemným perlovcem a silnějším kruhem. Pečetidlo je na rubu opatřeno obloukovým stříbrným křidélkem, které je pohyblivé a vyplňeno volutami; zřejmě se jím navlékal řetěz a třením byl zeslaben stříbrný oblouk na svém vrchu. Na obrubě pečetidla při jeho hlavě je vyryta šesticípá hvězda.¹⁹⁾

Jestliže je takový nejstarší stav městských pečetí Starého města, nastává otázka, mohly-li jejich obrazy být zároveň městskými erby a jsou-li jejich doklady. Prvotní známá staroměstská pečeť (1264) snad prostotou a jednoduchostí typu mohla by vzbuzovati myšlenku, že její znamení, třebas není na štítu, bylo i erbovním znamením. Avšak je závažné, že tato pečeť musila ustoupiti jiné, nákladnější a ozdobnější, která nemohla mít souvislosti s městským erbem. Na této se dokonce vyskýtá erb, držený sv. Václavem, avšak ten je odznakem českého panovníka, a celek obrazu se nehodil za vojenské znamení, jako se k tomu nehodila královská postava sekretu. Už z toho se zdá jistým, že staroměstské nejstarší pečeti nenesou městského erbu, a nemožnost mysliti u nich na městský erb vychází i z toho na jevo, že městský erb, ať v podobě pečetních obrazů nebo jiné, není prokázán nijakým způsobem po všechno 13. a 14. století. Pro starší období mohlo by se snad namítnoti, že se nám nedochovaly památky, jež by měly vztah k erbu, nebo zevrurbané zprávy o nich, avšak z 2. poloviny 14. věku pochází věž staroměstské radnice s arkýřem a kaplí, bohatě zdobené, a při nich sotva by si byla dala městská obec ujíti příležitost, aby vložila svůj erb na vhodné místo mezi četné měšťanské erby, kdyby už v ten čas (do r. 1381) byl v platnosti. Avšak všechny městské erby na staroměstské radnici jsou mladšího původu a žádný z nich nenáleží do předhusitské doby.²⁰⁾

¹⁸⁾ Ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy.

¹⁹⁾ Popis a vyobrazení Melly uv. m. str. 135, č. 315; tam vyslovena domněnka, že královské poprsí představuje Ladislava Pohrobka a snad skutečně rytec měl na mysli mladého krále. Podle této knihy uvádí pečetidlo Illustr. Chronik v. Böhmen II., str. 63. Otisk na př. v arch. Nář. musea 7. listop. 1483 a 22. července 1536.

²⁰⁾ Spor by snad mohl být o městský erb, který se vyskýtá na jižním průčelí radnice spolu s říšskou orlicí a českým lvem při dvojdílném renaissančním okně z 2. poloviny

Že Staré město pražské až do konce 2. desíletí 15. století nenesilo vlastního vojenského znamení, nemusí být nic divného. Jeho postavení přes všechnu moc nezajišťovalo mu takové váhy, aby mohlo vojensky vystupovat jako samostatný činitel. Sice to město častěji zasahovalo do veřejných běhů od svých prvopočátků, ale spíše jako pevnost v královské službě nebo na straně a v podřízenosti k protivné auktoritě. Roku 1249 Staré město spolu s hradem bylo v Přemyslově moci a osazeno silnou jeho posádkou stálo proti jeho otci Václavovi, jenž však města, udeřiv na ně, dobyl. Jestliže roku 1280 Staroměstští zdvihli válku proti Ottovi Braniborskému a jeho pomocníkům, zvláště většině královských měst, podnikli ji vedle pána k pomoci mladému králi Václavovi II. a pro vynucení jeho propuštění, aby byl uveden na trůn. I později, když Staroměstští s Kutnohorskými měli podíl v událostech po vymření Přemyslovců, mohli měnit svá vojenská znamení jen podle toho, ke kterému pánu se hlásili, a sám skutek proti panstvu učiněný a zajetí předních z něho vysvětlovali ohledy k panovníkovi, Jindřichu Korutanskému. Jan Lucemburský dobyv Prahy, přinutil město k poddanosti, a to mu bylo k pomoci v rozepřích s pány r. 1315 i příštího roku. Staroměstští zejména vytáhli vojensky do pole za králem a zúčastnili se obléhání Budyně, až hradu bylo dobyto. Jestliže roku 1319 staroměstská obec podala králi písemné žaloby a dokonce i zbraněmi hrozila, zvolivši si hejtmany a najímajíc žoldnéře, výslovně prohlašovala, že se nechce dávat v odboj proti panovníkovi a spíše ho chce přivésti na svou stranu a objeviti mu nepříznivý stav země. A když došlo přece k boji, dělilo se měšťanstvo, jemuž nešlo o nic jiného, nežli aby bylo chráněno od královských nátlisků. Proto neshody byly lehce smířeny a v potomních dobách je viděti, že Pražané zase hověli králi v jeho požadavcích i potřebách. Obzvláště r. 1328 na jeho rozkaz pražské měšťanstvo vypravilo se do pole a celkem prý vytáhlo 10.000 lidí na koních i vozech, jichž bylo 740. Směřovali do Moravy proti rakouským vévodům, avšak smlouvou se předešlo válčení. Jenže roku 1335 obnovilo se nepřátelství s nimi i císařem a jinými knížaty, král Jan nařídil veřejnou hotovost a v únoru 1336 podstoupil vojenské tažení. Staroměstští patrně v něm měli díl, jako se podřídili králově vůli při jeho jiných válečných podnicích.²¹⁾

Pražané plnili své poddanské povinnosti i za nástupců krále Jana, a je zvláště povědomo, že r. 1354 poslali na výpravu Karla IV. proti Curyšským kopiníky a pavezníky. Pomoc byla asi velmi platná a bývala potom tím účinnější, když v letech 1367—1377 trvalo spojení Starého a Nového města, r. 1348 založeného, kteréž se stalo z králova rozkazu. A je důležito, že tehdy Pražané, čekajíce r. 1371 nařízení císaře Karla o vojenské výpravě, 26. srpna uzavřeli obecní snesení o způsobu plnění vojenské povinnosti, závazné i pro

16. století; jsouť pozůstatky starší výzdoby, jenže bude níže pověděno, že staroměstský znak není stejně starý s ostatními a nemůže být kladen do předhusitských časů.

²¹⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy na příslušných místech.

budoucí časy. A právě tento statut,²²⁾ sepsaný osobami k tomu zvolenými, čtyřmi z městské rady a osmi obecními, dává možnost, aby se aspoň částečně poznaly tehdejší městské vojenské řády. Staré město, jehož se statut týkal, bylo rozděleno ve čtyři čtvrti, týnskou, linhartskou, mikulášskou a havelskou, a dvě a dvě byly k vojenské službě sdruženy. Podle toho, na kterou dvojici po prvé padl los, aby tálala do pole, tehdy každý jejich měšťan, chudý nebo bohatý, musil se ozbrojiti a býti poslušen rozkazů. Jen byl-li nemocen anebo byl-li zdržen jinou překážkou, mohl se dátí zastupovati. Na výpravě musili se měšťané sami živiti, avšak za to byli osvobozeni dvou městských sbírek, které musili nésti ti, kdo doma zůstali. Dvě čtvrti, které tak byly určeny k službě mimo město, volily si dva hejtmany, a to tím způsobem, že si jedna čtvrt vybrala hejtmana z konšelů a druhá z obecních. Jim obec platila týdně po 50 kopách gr. a poskytovala jim úlevu jako ostatním. Protože vojenská služba v poli nemohla zatěžovati stále tutéž čtvrtní dvojici, bylo nařízeno, že se na příštích výpravách má dítí střídání. A z toho lze poznati, že jen polovina měšťanů měla vždy býti uvolněna k povinnosti mimo město a polovice měla býti hotova, aby střežila města a hájila jeho hradeb.

Je jistě nápadné, že se tu nic nemluví o městské nebo čtvrtních korouhvích, pod nimiž by se měšťané seskupili a nastoupili pochod. Není o nich ani jinak zpráv, a zdá se býti nepochybným, že tehdy nebyly v užívání, nýbrž vojenským znamením byl královský praporec s obrazem českého lva. A pod ním konali Staroměstští své povinnosti i dále, leda že v nepokojných dobách sporů krále Václava IV. zaměnili jej za praporec markraběte Jošta (1394) nebo krále Zikmunda (1403), nevystupujíce ani v některých soukromých záštích s pány jako samostatný vojenský činitel. Jím se mohlo státi Staré město pražské jedině revoluci, která by odstranila královskou auktoritu v zemi, a to přinesly teprve husitské bouře.

Neměli-li Staroměstští vlastní korouhvě ještě na počátku 15. století, neměli zajisté ani erbu. Avšak chybělo-li jim vojenské znamení, není vyloučeno, že užívali zvláštního svého znamení v některých jiných potřebách. Bylo to zejména v živnostenské a řemeslné policii, v dozoru nad jakostí zboží, nad správností míry a váhy. Zboží, výrobky a závaží městští úředníci označovali nebo cejchovali a měli k tomu nástroj, který vyjadřoval původ věcí, i kdo za ně ručí. To bylo „signum civitatis“, „statzeichen“, „statmarke“, městské znamení a jeho podstatou byl obraz. Není jisté, který to byl obraz, avšak možno se ho domýšleti. Nemohl býti složitý, přeplněný detaily, musil býti jednoduchý, v markantních liniích, a musil ovšem býti vlastní městu, aby nenašla pochybnost a nejistota. Taková znamení bývala proto v blízké příbuznosti s městskými pečetmi, bývala od nich odvozena a podle všeho i staroměstské signum bylo té povahy. Ale nemohlo býti pořízeno podle druhé pečeti, která nesla komplikovaný obraz, nýbrž podle prosté první pečeti, a to tím

²²⁾ Rössler, Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jhdte, Prag 1845, str. XCVI. a str. 45, č. 64; Tomek, Dějepis m. Prahy, II., 2. vyd., str. 372.

spíše, že městské signum, potřebné v tržních a řemeslných věcech asi od počátků města, bylo jistě starého původu. A tak hradba s branou a třemi věžemi stala se znamením, které symbolisovalo Staré město, nejsouc pochopitelně erbem. O užívání takového městského znamení nebo cejchu vydává svědecktví listina císaře Karla IV. z 22. prosince 1365; jím byla zajištěna pražským a kutnohorským kupcům svoboda cla ve Frankfurtě nad Mohanem, avšak nařizovalo se, aby jejich lokty a závaží byly cejchovány městským cejchem.²³⁾ Něco později, asi v 80. letech 14. století, byl vydán řád hutí pro výrobu cínu v týnském dvoře²⁴⁾ a její správce (wirt) měl povinnost dohlížet, aby cín byl dobré kvality, a měl jej cejchovati vtisknutím městské značky (das er czeichnet mit der stat czeichen). Podobně v statutu o uhliřích, vydaném asi v 90. letech 14. století, předpisuje se: „Auch sal der kolrichter XXX secke haben, da man die kolleñ an messen sal, und die sullen mit der stat czeichen geczeychent sein . . .“, a v uhliřském řádu z r. 1405 byl článek,²⁵⁾ „das die koller knecht, die di kolen abtragen ader die kolln arbeiten, sullen haben ir eigen massak und die sullen mit dem stat czeichen geczeichert sein“.

Podoba tohoto starého staroměstského znamení není povědoma, avšak možno takořka s jistotou pověděti, že nebylo na štitu, a ani nemohlo být, nýbrž volně v poli nástroje, ať byl jakkoliv zařízen. Ale to znamení se dostalo na štit, a to tehdy, když se ukázala první potřeba městského erbu a městské korouhvě. A tu přinesla hned v počátcích husitská revoluce, která znamenala dalekosáhlé změny v postavení českých měst a především hlavního města. Staré město pražské osvobodilo se od královského úředníka, rychtáře, a zmocnilo se rychty, vybavilo městskou radu rozsáhlou kompetencí a velikou obec učinilo svou nejvyšší auktoritou, zabráním pozemských statků církevních i uběhlých měšťanů založilo si panství s četnými poddanými, a i jinak se obohativši, představovalo velkou moc, která byla ještě povyšována spolkem s městy i šlechtici. Staré město najednou stálo jako politický faktor, který vedl města na sněmy, zasáhal do všech jednání a akcí, a znamenaje ve svazku s Novým městem válečnou sílu, která podepřela všechny zisky, nejen pevnostním významem zajistil první vítězství nad nepřáteli, nýbrž byl s to, aby vojenskými výpravami zdokonaloval svou váhu a dopomáhal věci husitských Čechů k úspěchům. Ředitelkou všeho toho konání byla svobodná vůle měšťanstva a obyvatelstva, a proto nemohla vláti nad městskými věžemi jiná korouhev, nežli městská korouhev, jako jen pod ní mohli obránci města bojovati a jeho bojovníci do pole táhnouti. A erb na ní umístěný byl potom malován na štíty i jinou zbroj i používán ve všelikých jiných městských záležitostech. Městský erb takto zavedený zanedlouho nabyl cti a slávy. Při tom je zajímavé, že rozdílnost erbovního znamení od pečetního byla dokumento-

²³⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských (v Praze 1886), str. 131, č. 82.

²⁴⁾ Liber privilegiorum et aliarum rerum memorabilium Antiquae urbis Prag, rkp. arch. m. Prahy, č. 993, pag. 209.

²⁵⁾ Tamže pag. 210 a 174; první statut je vlastně základem druhého.

vána zvláště tím, že zůstaly v platnosti staré městské typáře velké pečeti i sekretu, jsouce nadány vážností a přicházejíce na všechny důležité písemnosti pražské obce, tehdy vydávané, a nový erb dostal se jen na podřadnější pečetidla, tak na olověné pečetidlo patrně polního vojska staroměstského, aby označoval jeho příslušnost.²⁶⁾

Městské korouhve přišly k platnosti už r. 1419 a od té doby je o staroměstské korouhvi častěji slyšet.²⁷⁾ Ale jejího popisu není a není ani popsání erbu. Jest však jeho doklad, který pochází až z pohusitské doby, patrně z panování Zikmunda Lucemburského, a je umístěn na jižním průčelí staroměstské radnice spolu s erbem říšské orlice a českého lva.²⁸⁾ Je v kameni tesán a polychromován jako dva ostatní, ale dnes nemá správných barev, při novějších opravách byly z nevědomosti změněny. Jenže o původních barvách jsme zpraveni, a to z listin, které byly vydány na polepšení městského erbu za vlády Vladislava Jagelovce.

²⁶⁾ Ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy. Je to kulatý typář průměru 38 mm, jehož obrazem je městský erb, štít dole kulatý a na něm hradba kvádrového zdíva se třemi věžemi a s branou, která má dvoukřídlá ven otevřená vrata a vytaženou mříži; na hradbě je cimbuří právě tak, jako na vrcholích věží, v nich v každé je prolomeno okno, a mají-li postranní věže stánové střechy s jednou makovicí, střední má valbovou se 2 makovicemi. Opis, ohrazený perlou a jednoduchou čarou zevně, v gotické minuskule zní:

s * exercitus * maioris * ciuitatis * pragensis *

Pečeť má tedy důležitost pro poznání nejstarší formy městského znaku, a že se na ni městský erb nejdříve dostal, svědčí to o jeho vojenské povaze. Popisuje ji už Melly uv. m. str. 136, č. 317 a podle něho Illustr. Chronik v. Böhmen, II., str. 62.

²⁷⁾ Starí letopisové čeští (vyd. Fr. Palackého v Praze 1829), str. 31 vypravují k r. 1419 o prvních bojích lidu jdoucího do Prahy s královskými: „Takž pak ti páne Petrovi jezdní počechu s nimi rokovati, aby se dali panu Petrovi [z Konopiště] na milost, aby se jim nestalo jako Ústským. Oni toho učiniti nechtěchu, ufajice v retunk; jakož se i sta, že ihned uzřechu lid ten vešken, kterýž v Kmíně byl, an jim táhne na retunk s korúhem v emi městským.“ Tato zpráva netýká se Pražanů, ale r. 1422 (str. 54) se uvádí, že Staroměstští při pokusu Táborů o město „pod svůj korúh v se sebrali“, a k r. 1426 o boji o Ústí nad Labem se praví, že ve vojsku Pražanů „Vácha rytieř z Popovic ten korúh v držel v tom boji, a kam bylo potřebie, hnul se s ní udatně“ (str. 67). Kronika Bartoška z Drahonic (Fontes rerum Bohemicarum V. v Praze 1893, str. 592) má zprávu, že v bitvě Jana Žižky s Pražany r. 1424 u Malešova padlo s obou stran 1400 lidí, „inter quos ex parte Pragensium interfecti sunt strenui milites Turkowecz, tenens Pragense vexillum in manibus, dominus Hlas, Wykerz iuvenis, Hlawacz de Destrycz et CCCXXVI hospites Pragenses preter advenas et mechanicos Pragenses.“ Tomék, Dějepis m. Prahy, VIII., str. 352 vypravuje, že nad pražským vojskem stál „vyšší polní hejtman ke každé výpravě obzvlášť volený, buď rozdílně pro Staré a Nové město nebo také pro celou Prahu společně, při němž se nacházela také společná korouhev pražská.“

²⁸⁾ Viz výše pozn. 20. Forma štítu staroměstského znaku zřejmě nasvědčuje, že je mladšího původu, nežli erb orlice a lva. Třeba není povědomo, kdy seskupení erbů bylo provedeno, přece možno předpokládati, že je starého vzniku, a nejspíše se hodí do Zikmundovy vlády. Jestliže erb orlice a lva možno klásti do 2. poloviny 14. století, městský erb byl pořízen, až když se stala úprava.

Prvotní erb Starého města pražského měl červený štít a na něm stříbrnou městskou zed' s cimbuřím, která měla uprostřed stříbrnou otevřenou bránu se stříbrnou vytaženou mříží a svrchu tři stříbrné ocimbuřené věže.²⁹⁾ A pod tímto znamením vykonali Staroměstští slavné vojenské skutky v husitských válkách a zachovali si je, jako i jiná práva, i když byla obnovena královská vláda v zemi.³⁰⁾ Obzvláště za panování Jiřího krále, stojice věrně při panovníkovi, byli mu pomocni v jeho potřebách a zápasech a především se s ním vypravili na pomoc císaři Fridrichovi III. proti odbojnemu městu Vídni a rakouským stavům r. 1462. Byla to vydatná služba a Staroměstským připadla veliká zásluha, poněvadž se mohli ještě po letech odvolávat na ni a žádati odměnění. Žádost svou předložili zvláštním poselstvím císaři a chtěli, aby jim jako nejvyšší světská moc polepšil a rozmnozil městský erb, i dosáhli vyplnění svého přání. Císař Fridrich vydal jim německou listinu, datovanou u vojště v poli u Neysu při Rýně 9. června 1475, a v ní i obrazem bylo naznačeno, jak nový erb (wappen) má být upraven, a pověděno, jak od starého odlišen. Štít zůstal červené barvy, avšak městská zed' i tři věže nad ní proměnily stříbro ve zlato právě tak, jako otevřená brána ve zdi, která dostala také zlatou vyzdvíženou mříži; jen cimbuří městské zdi zůstalo stříbrné. Na štít byl pak vstaven helm se zlatočervenobílými fafrnochý a na něj byla posazena zlatá císařská koruna, jejíž strážci byli učiněni dva bílí lvové s dvoujitymi ocasy. A zároveň bylo dáno Staroměstským právo, aby nového erbu upotřebovali na věčné časy „in allen und jeglichen erlichen und redlichen sachen und geschefften . . . , streitpanyren, zu streitten, getzellten, mit aufschlagen, in potten, puchsen, in gepewen, an turnen, an gemeuern und allen andern der stat notdurften, zu schimpf und zu ernste, auch in iren stat insigeln und sekreten und kleineten, und sunst an allen enden nach iren notdurften und wolgevallen . . .“ Tak byla Starému městu prokázána veliká čest a milost, a město, jehož erbu sama císařská koruna byla dána okrasou a zároveň v něm zdůrazněno postavení nejpřednějšího údu římské říše, českého království, bylo utvrzeno v právech svobodných a mocných říšských měst. Také se o tom v listině mluví a zejména vypočítávání, v kterých případno-

²⁹⁾ Vyobrazení nejstaršího staroměstského erbu přináší Emle rova a Wachsmannova lithografie.

³⁰⁾ Při nové vojenské organizači, která byla účinkem revoluce, každá městská čtvrt měla vlastní korouhev, ač nevíme, kterého vzhledu. Staří letopisové čeští, str. 132 k r. 1443 vypravují: „A potom konšelé (pražští) rozkázali korúhve čtvrtní na rynku vyvésiti, aby, kdyby pokřík byl v městech, aby každý v své čtvrti byl hotov pod svú korúhev. Však potom skrze pány smíření jsú (s p. Ptáčkem a j.); a Pražané hned korúhve složili z slúpuov“. (Srv. Tomek, Dějepis m. Prahy, VIII., str. 351.) Co se týče užívání městských erbů na staviteleškých památkách, padá především na váhu staroměstská radnice. Jestliže radní světnice byla stavěna opravdu v době Jiřího krále, jak za to mám, pak jsou nebo mají být původní formy znaky, které zdobí portálky dvou dveří, do světnice vedoucích, a také znak, který je v řadě konšelských erbů na jižním průčelí radního domu nad okny radní síně pod římsou. (Viz Vojtíšek, Staroměstská radnice v Praze, 1923, str. 86 a 93). Staroměstský erb na staroměstské mostecké věži zřejmě nepatří k prvotní výzdobě.

stech mohou Staroměstští užívat erbu, odpovídalo zvyklostem, platným u říšských měst.³¹⁾

Staroměstští obdrželi rozhodnění a okrášlení svého erbu z rukou císaře. Ale jeho darování nebylo by mělo účinku, kdyby nebyl dal český král k němu souhlas. Král Vladislav učinil to listinou, vydanou v Praze 18. dubna 1477, a v ní byl nový znak stejně vymalován. Při tom bylo zdůrazněno, že v císařském privilegiu erb (*arma seu insignia*) byl položen na korouhev (*vexillum*) barvy zlaté, červené a bílé — snad to souviselo se současným upravením městské korouhve — a bylo opakováno, že Staroměstští mohou svůj erb mít „*in omnibus bellis, vexillis, banderiis, scutis, enceniis, festis, sollemnitatibus, leticiis et triumphis generaliter universis ac in sigillo civitatis...*“³²⁾

Skutečně od té doby lze se zase a zase setkat se staroměstským erbem za všelikých příležitostí, a potvrzují-li historické prameny jeho význam ve vojenství, na stavitelských a uměleckých památkách vůbec shledávají se hojně příklady jeho platnosti.³³⁾ Ale erb v nové podobě dostal se i na městskou pečeť. Staré velké bronzové pečetidlo bylo vzato z užívání a nahrazeno novým, také bronzovým typářem, na němž na místě dřívějšího znamení je položen polepšený znak v plné heraldické výzdobě s pěkně rozvinutými fafrnochý. Štít má podobu tarče — tak jako v obojí listině — a obraz je pěkně řezán a svědčí o umělecké práci. Gotický pozdní charakter plně se projevuje a nese jej ovšem i nápis, který je položen na stužku, vinoucí se po obvodě pole. Začíná květem a štíhlá majuskulní písmena, blízko u sebe postavená, v nichž písmeno E má formu odvozenou z unciály a M podobu sestrojenou dvěma svislými vlnovkami, opírajícími se o kolmý dřík, uprostřed postavený, praví,

³¹⁾ Listina císaře Fridricha (orig. ve sbírce listin arch. m. Prahy I., č. 22) vydána u Čelakovského, *Privilegia měst pražských*, str. 273, č. 174, a tam podán i český popis erbu z rukopisu Gerštorfské knihovny v Budějovicích č. 32, l. 59 i z knihy staroměst. privilegií, rkp. arch. m. Prahy, č. 202, pag. 21. Císař Fridrich darování své utvrdil ještě majestátem z 22. června 1477, daným ve Vídni. (Orig. arch. m. Prahy I., č. 24, vydal Čelakovský, str. 281, č. 177.) Srv. *Starý letopisové čeští*, str. 213, Tomášek, *Dějepis m. Prahy*, sv. VII., str. 367, 384, VIII., str. 299. Vyobrazení znaku v barvách podle originální malby v listině podává lithografie 'Emlera a Wachsmanna.

³²⁾ Čelakovský, *Privilegia měst pražských*, str. 279, č. 176 podle orig. v arch. města Prahy I., č. 23.

³³⁾ Pavézy v Národním museu i v museu města Prahy, zhotovené kolem r. 1500 nesou staroměstský erb (B. Matějka, *České pavézy v Pam. arch. XX.*, 1903, str. 93 s vyobr.). Několik příkladů erbu podává Staroměstská radnice; krásný ve dřevě řezaný je erb v plné výzdobě na řezaném podkladu, zavěšený na východní straně radní síně, jenž nese ráz vladislavské doby a prokazuje tím, že byl zhotoven nedlouho po polepšení erbu; krásný je erb, ač v malé formě, na gotickém velkém okně vestibulu asi z roku 1490 vedle znaku českého lva pod iniciálou W a v plném vzhledu nad renaissančním oknem jižního průčelí, vystavěném asi roku 1520 (viz Vojtěšek, *Staroměstská radnice v Praze*, str. 65, 85, 86 a 98 a Zprávy Památkového sboru m. Prahy, sv. VII., str. 138). Podobně velmi cenný znak je ve výzdobě Prašné brány (Jos. Mockýr, *Prašná věž v Praze*, 1889, tab. XI. a XII.). Pěkná jest i rytina v Poprockého Diadochu, *O stavu městském*, str. 1.

že je to „Sigillvm civivm Pragensivm“. Slova jsou oddělena trojbody a dvojbody, a na konci je hvězda ze 6 bodů a květ, a poněvadž lvové střežící císařskou korunu zacházejí do nápisu, začátek je posunut na levo značně níže vrcholu a koncové M je vzdáleno od přednějších písmen slova „Pragensivm“. Prázdné místo pečetního pole je zdobeno křížky a jeho okraj je ohraničen několika kruhy, činícími stupně. Pečetidlo na zadní straně má pohyblivý oblouk, jenž je zdoben závity, a na něm je připevněn krátký řetěz s kroužkem na konci, a na obrubě při vrcholu je vyryta šesticípá hvězda.

Průměr tohoto pečetidla³⁴⁾ je 90 mm a jsou písemnosti, které jeho otisky pověřují. Ale vedle toho pečetidla mělo Staré město ještě jiná pečetidla. Byl to sekret, už dříve zmíněný, za Ladislava Pohrobka provedený ve stříbře, kterýž zůstal věren prvotnímu obrazu, ale byla to i zlatá pečeť, jež byla vzácností a klenotem obce, jejíž otisky však nemožno prokázati.³⁵⁾ A byly, jak se zdá, i jiné úřední pečeti — speciální pečeť jednotlivých městských úřadů — a ty se i vyměňovaly, zatím co velké i malé pečetidlo zůstávalo v trvalém upotřebování. Jejich odložení se stalo až asi r. 1570, kdy byly pořízeny dva nové stříbrné typáře. Příčina toho není na snadě, avšak zvláště při výměně velkého pečetidla padala asi na váhu snaha po representaci, zejména když zlatá pečeť byla podle všeho Starému městu odňata králem Ferdinandem I. při pokutování za povstání roku 1547. Velký typář podržel velikost starého i jeho obraz, ale pronikl v něm už všeobecně uznávaný renaissanční sloh.³⁶⁾ Štíť dole kulatý je položen v kartuši a upravení došla císařská koruna, helm, pěkně rozvinutá rouška, v uzly svázaná, i lvové. Podklad obrazu je damaskován a jednoduchá pánska, s konci ozdobně rozvinutými, při hlavě pečetidla nese nápis, jehož počátek i konec je dán těly lvů, hlavami i chvosty ocasů pokryvajících pásku při koncích. Zní v humanistické majuskule: **SIGILLVM·MAIVS CIVIVM VETERIS PRAGAE**, a protože i kartuše štítu zabíhá přes stužku, jsou písmena slova civivm rozdělená. Pečetidlo, na jehož obrubě svrchu je vyryt ležatý křížek, má stupňovitý okraj z několika kruhů, a na zadní straně je křídlo, pohyblivé a ozdobně prořezané, s ouškem na vrcholu, aby pečetidlo mohlo být noseno na řetězu.³⁷⁾ Podobně je opatřen

³⁴⁾ Je uloženo ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy. Melly, uv. m. str. 135, č. 316 popisuje pečetidlo, o němž se mylně domnívá, že je současné sekretu z pol. 15. století a že je zhotoveno týmž mistrem. Illustr. Chronik von Böhmen II., str. 63, drží se při popisu Mellyho.

³⁵⁾ Starý letop. čes. (str. 222) k r. 1480 vykládají o Novoměstských: „neb tehdáž na sněmích nebývali, ale krále se tolíko přidrželi, chtice od něho mít zlatú pečeť a šest pánuov v úřadě i maršálka tím zpuosobem, jako v Starém městě“. Tuto pečeť si pořídili Staroměstští patrně se svolením krále, ale sotva jí pečetili, leda za nejvzácnějších příležitostí, nýbrž chovali k své cti a purkmistr ji nosil ve slavnostních chvílích.

³⁶⁾ Sbírka pečetidel arch. m. Prahy.

³⁷⁾ Toto pečetidlo má podle všeho na mysli Melly uv. m. str. 137, č. 320 a Illustr. Chronik v. Böhmen II., str. 63, mluví-li o pečeti z r. 1615. Otisk tohoto typáře na př. na smlouvě tří měst pražských o obchod vína a soli z r. 1620 a na obligaci Starého města

i sekret, mající průměr toliko 54 mm.³⁸⁾ Jeho křídlo je půlkruhové s ouškem, rovněž pohyblivé, a má-li jeho jedna strana rytý ornament, stejný, jako je v obojí půlce zadní strany pečetidla, jeho druhá strana, posetá drobnými čárkami, nese rytý letopočet 1570. Obrazem sekretu je zase královské poprsí, a jsou-li i detaily shodné s předchozími sekrety, není rozdílu ani v opisu. Praví: + **SECRETVM CIVIVM PRAGENSIVM** a slova jsou oddělena květem. Uvnitř pečetního pole obloukovitě je ještě nápis začínající větívou s květem **BOEMIE REX**, a je-li k poli, zdobenému větívami i květy na volných místech, ohraničen perlovcem, k legendě je ohraničen několika kruhy, které jsou i při vnějším obvodu legendy, ač tam ještě s věncovím při samém okraji. Na obrubě pečetidla při jeho vrchu je vyryt křížek pro určení polohy při dělání otisků.

Staroměstský erb, který zvláště ve vojenství měl důležitost, nebyl ponechán v druhém stupni vývoje na vždycky. Jako byl přetrval povstání r. 1547, ač utrpěl ujmu zničením vojenské moci Prahy potomními panovnickými tresty,³⁹⁾ tak svobodně byl vztýčen nad městským vojskem ještě v rebelii 1618 až 1620.⁴⁰⁾ Ale potom se udržoval jen přežitkem, poněvadž nemohl být vý-

pražského v přičině kapitálu nadání Albrechta z Valdštejna pro neofity z pokolení židovského, vydané Jesuitům v Klementinské koleji r. 1626 (arch. m. Prahy, sb. listin II., č. 26 a 31).

³⁸⁾ Sbírka pečetidel arch. m. Prahy. Popis podává Melly, uv. m., str. 136, č. 320. Má za to, že obraz českého krále na typáři představuje císaře Maximiliána II. Vyobr. na lithografii Emlerově a Wachsmannově a Sedláček, Hrady a zámky VIII., str. 34.

³⁹⁾ V nařízení o veřejné hotovosti ode všech tří stavův království českého, shromážděných při času středopostí v Praze r. 1547, ustanovovalo se: „Item korouhev česká ta má býti v valném houfu jízdným stavu panského a rytířského, a druhá korouhev v Pražan má též býti v valném houfu pěším; a při těch má tak zachováno býti, jakž jest od starodávna bývalo, kdy mají rozesřeny a kdy svinuty býti.“ (Sněmy české od roku 1526, díl II. v Praze 1880, str. 170.) Tím se respektuje celý městský stav, symbolizovaný znamením hlavního města. Po roce 1547 nebylo takového ohledu na městský stav, ale Pražané tří měst stavěli, jak se zdá, spolu s Plzní a Budějovicemi a snad Ústím nad Labem — ostatní města byla rozdělena v kraje — praporec na pomoc králi, a ten vystupoval pod staroměstskou korouhví. Tak na př. provedena byla přehlídka prvního pluku pěšího lidu z království českého, pod velením Pavla Kůrky, vypraveného proti Turku, u Znojma 7. září 1594 a v zápisu se praví: „Pátý praporec všech tří měst pražských, jichž jest osob 373, z Plzně 66, z Budějovic 77, učiní všech 516, a jest ten lid zanechán nařízenému Starého města pražského hejtmanu“. (Sněmy VIII., v Praze 1895, str. 667.)

⁴⁰⁾ Vysvítá to ze „Snešení p. purkmistra, rady, pánu desíti soudcův a starších obecních Starého města pražského“, vydaného r. 1619 i ze „Snešení pp. purkmistrův, rad, pánu desíti soudcův a pánu starších obecních Starého, Nového a Menšího měst pražských“, vytištěného r. 1620, „jak by jeden každý z měšťanův a obyvatelův... v čas nynějšího nebezpečenství, v kterémž království toto české, vlast naše milá postavena jest, v hotovosti státi, k mustruňkům a lermplacům... obzvláště k tomu obraným, když by toho potřeba nastávala, s zbraní hodnou sám osobně i s čeládkou svou, k bránění způsobnou, se nacházeti dáti, a tak, stojíce všichni za jednoho a jeden za všecky, s pomocí Pána Boha všemohoucího měst těchto před všelijakými nepřáteli chrániti a zastávati měl.“

zem městské volnosti a městských předností, jako bylo dříve. Přece se však dočkal nového rozhojnění a polepšení, jenž způsob, jak se to stalo, nasvědčuje, že třetí stupeň staroměstského znaku nebyl už určen za vojenské znamení a dokumentoval tak pád všech politických práv města. Nabyl složité formy, která v nových poměrech mohla být jedině okrasou, slavnostním odznakem, ne však zařízením praktického účelu v branné službě a ve vojenských podnicích.

Příležitost, aby znak Starého města pražského byl znovu poctěn, byla dána tehdy, když Praha vyvstala na obranu proti Švédům, kteří r. 1648 oblehli město a jeho vzetím chtěli rozhodnouti dlouhé války v neprospěch císaře. Praha, v níž se obyvatelstvo už vyměnilo a bylo prostoupeno cizími živly, projevila tehdy plnou oddanost k věci Habsburků a katolického náboženství a uhájila je neobyčejným udatenstvím a hrdinnými činy. Přispěla tak k české prohře a dala za pravdu Bílé Hoře a pobělohorskému habsburskému režimu. Její služby uznal vítězný císař Ferdinand III. a neskrbil slovy uznání a díků a propůjčil městu některé pocety, třebas nepolevil v ničem, co by mohlo znamenati povznesení městské autonomie a obnovení městských svobod. Z těch císařských darů bylo i povýšení městského erbu, jak si Staroměstští skrze vyslané sami vyprosili, a jestliže dvorská česká kancelář ohlašovala je už listem z 23. prosince 1648, výslovně bylo provedeno majestátem císaře Ferdinanda III., vydaným v Prešpurku 20. dubna 1649.⁴¹⁾ Byla to důležitá listina a v ní i nový erb byl proveden v barvách⁴²⁾ a zároveň popsán. Bylo ustaveno, že to má být „štít obdloužný červené neb rubínové barvy, v němž brána městská s zavěšeným šraňkem otevřená se třemi věžmi, však prostřednější vyšší a širší nežli druhé dvě, s obyčejnými okny, z čtverhranatě tesaného kamenní postavené a s pěknými bílými kranclemi ozdobené; od spodka té brány ruka pravá mužská s obnaženým mečem vzhůru napříč vynikající... a nad štítem tři otevřené turnýrské helmy z obou stran červené neb rubínové a žluté

(Knihovna arch. m. Prahy, VIII. U. 2; srv. Pavla Skály ze Zboře, Historie česká, vyd. K. Tieftrunka, IV. v Praze 1868, str. 245.) Zejména v druhém snešení se ustanovovalo v VI. §: „Kdybychom sobě koli společně znáti dali, mají všickni hejtmané jednoho každého města na rynku Starého města pražského s praporci a lidmi svými se postavit...“ — Jinak se městského erbu užívalo k označování úředních budov a je krásný renaissanční znak z 2. poloviny 16. století na mramorovém portálu, který byl kdysi ozdobou domu úřadu pražského mostu a nyní je zasazen ve vchodu do zasedacích síní v II. poschodí staroměstské radnice. Při tom jej provázi medailon, který je dělán podle sekretu Starého města. (Vojtěšek, Staroměstská radnice v Praze, str. 94 a O. Pollak, Studien zur Geschichte der Architektur Prags 1520—1600, Wien 1910, str. 157.) Viz i erb zbylý z Krocínovy kašny.

⁴¹⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 592 č. 326 a str. 598 č. 327 podle originálů arch. m. Prahy Pap. I. č. 118 a Priv. I. č. 76.

⁴²⁾ Podle něho vyobr. v barvách na lithografii Emlerově a Wachsmannově a v Ottově slov. nauč. XX. příl. při hesle Praha. Srv. vyobrazení Zatočil, Léto a denopis, t. j. celého krále Starého a Nového měst praž. I. 1648 patnácté neděl trvajícího obležení švédského vypsání. V Praze 1685.

nebo zlaté, též bílé neb stříbrné barvy, povlovně oblétajícími fafrnochý nebo i přikryvadly ozdobený, vedle téhož štítu z jedné i z druhé strany lev bílé neb stříbrné barvy vzhůru proti sobě rozpiatě stojící, na hlavě korunu zlatou královskou mající a těmi fafrnochý od svrchu až dolů jako obtočený, s vyplazitým červeným jazykem a vyzdviženým dvojnásobným ocasem, jenž každý z nich předními nohami, ten po levé straně pravou a druhý po pravé straně levou, jeden z těch tří helmův krajní, a zase ten po levé straně levou a druhý po pravé straně pravou nohou zpřed dotčený štít od své strany krajní držice, kteřížto helmové krajní, každý zvlášť, korunou zlatou ozdobeni jsouce, z nichž každá šest praporcův vojenských rozdílných barev, totiž žluté neb zlaté, černé aneb uhelné, červené aneb rubínové, bílé neb stříbrné, modré aneb blankytne a zelené... vzhůru rozprostření vynikají; nad prostředním pak helmem koruna zlatá císařská, nad níž jeden své přirozené barvy černý o dvou hlavách pod dvoumi korunami zlatými královskými vzhůru rozkrídlený vorel, kterýž se nad ty nadjmenované praporce od svršku v rozích po levé a pravé straně křídlami tak zapírá, jako by je zastínil a tedy pod ochranu svou přijíti chtěl, majíce uprostřed prsův svých literu F se třemi štrychy žlutými neb zlaté barvy, jenž jméno naše Ferdinandus Tercius vyznamenávají.“

Co bylo přidáno do staršího základu staroměstského erbu, byla především ruka v bráně. To byl symbol hrdinství, s kterým Staroměstští z Horské brány vypudili nepřítele, když se silným útokem již zmocnil netoliko hradeb okolo brány, nýbrž i na díle brány samé, a to s velikým množstvím lidu. Jinak nové byly dva helmy s praporci, kteréž měly býti památkou, že staroměstské měšťanstvo bylo ve 12 praporcích rozděleno a v nich bojovalo. Postavení těchto helm znemožnilo, aby čeští lvové zůstali strážci císařské koruny, a tak byli proměněni ve strážce štítu, a nad císařskou korunu byl vsazen císařský orel s iniciálkou císařského jména, aby vyjadřoval císařskou přízeň a péči, projevenou městu. Ale jak toto obdarování mělo proti ceně starých erbů problematický význam, lze pozorovati z ustanovení, jak smějí Staroměstští rozšířeného znaku užívat. Už se nic nemluví o vojenství a vojenských korouhvích, jen se pojmenovává, že je právem, aby erb „v svých, jak k nám, tak i k potomkům našim, králům českým, neméně i k našim císařským a královským soudům, tribunálům, představeným vrchnostem, k vyššího i nižšího stavu osobám, a sice k komukoliv procházejících obecních městských listech a psaních, bud' zavřených neb otevřených, při právě i sice v malé neb velké formě pečeti s voskem červeným užívat i míti a vésti, též jej ku poctivosti jich bud' na kostelích, branách městských, rathouze i na všech jiných a poctivých místech, kdež by se jim takkoliv za slušné býti vidělo a zdálo, vymalovati, vytetovati neb vyrýti dát i tak bez všelijaké překážky jednoho každého člověka užívat mohli.“ Je tedy i z těchto slov viděti, že městský erb klesl k významu pouhého znamení, vlastně k významu pečeti.

Rozhojněný staroměstský erb byl produktem barokového slohu a jeho reprodukce na městských pečetech i v jiných okolnostech udržují si v pod-

statě stejný ráz. Zachovala se řada namnoze krásných příkladů, které jsou uměleckými výtvary, ať byly v dřevě řezány, malovány nebo v kameni tesány, ryty nebo tištěny,⁴³⁾ ať měly právní funkce nebo byly určeny jenom k ozdobě. A tento znak si podrželo Staré město pražské potom nepřetržitě, až pozbylo r. 1784 samostatnosti a vešlo do nového útvaru spojené Prahy. Tím rokem pozbyla platnosti i samostatná staroměstská pečetidla, větší i menší, která byla pořízena v důsledku císařské listiny r. 1649. Zrušení znamenalo jejich zkázu,

Obr. 22.

Menší staroměstská pečeť z r. 1649.
Petit sceau de la Vieille-Cité (1649).

a tak jenom otisky vydávají svědectví o jejich úpravě. Velká pečeť měla průměr asi 90 mm,⁴⁴⁾ a majíc při okraji věncoví, nesla patrně plný městský erb a na stužce, vinoucí se kolem něho, nápis: **SIGILLVM MAIVS METROPOLITANAЕ PRAGAE**, v němž koncová dvojhláska posledních dvou slov byla v ligatuře. Menší pečeť lišila se nepochybně od velké jenom rozdílem a její průměr měřil 57 mm,⁴⁵⁾ v nápisu pak adjektivum „minus“ nahradilo slovo „maius“. V r. 1666 vešel v užívání ještě menší typ, sekret,⁴⁶⁾ který spokojuje

⁴³⁾ Krásně v dřevě řezaný polychromovaný byl pořízen pro radní světnici staroměstské radnice, a to hned po r. 1649. Současný je také tesaný erb na staroměstské mostecké věži na záp. straně a z 2. poloviny 17. století pochází patrně erb vymalovaný na štítě staré rychty v Rytiřské ulici.

⁴⁴⁾ Je to sice podivné, ale musím říci, že se mi nepodařilo zjistit některý její otisk.

⁴⁵⁾ Sekret z r. 1570 pověřoval listiny až do r. 1649 (sb. listin arch. m. Prahy II. č. 14 z 1574, č. 22 z r. 1612, č. 25 z r. 1616, č. 59 z r. 1614, IV. — 32236 z r. 1621, 5085 z r. 1623, 30894 z r. 1630, 31447 z r. 1635, 15319 z r. 1644, 31399 z r. 1647); menší pečeť z r. 1649 zůstávala v platnosti odtud až do r. 1784 (tamže IV. — 31411 z r. 1650, č. 2116 z r. 1660, č. 11703/1 z r. 1661, 17040 z r. 1676, 5172 z r. 1678, 15167 z r. 1683, 27137 z r. 1687, 9374 z r. 1686, 9345 z r. 1701, 24558 z r. 1704, 24925 a 25211 z r. 1745).

⁴⁶⁾ Tamže IV. — 25215 z r. 1720, 9221 z r. 1725, 21684/1 z r. 1728, 25877 z r. 1745 a j. Pečetidlo železné ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy.

se průměrem toliko 23 mm, nesl jen malý znak města. a měl opis uzavřený k obrazu kruhem a k okraji kruhem a věncovím: **SECRETVM VETEROVRBIS PRAGENSIS A. 1666.**

Menší město pražské.

Menší město pražské neboli Malá Strana byla založena r. 1257 králem Přemyslem II. Je zachována zpráva, že české obyvatelstvo, které sedělo v těch místech od dřívějších časů, bylo přesazeno a cizozemci byli přivoleni, aby uvedli v život nový právní útvar. Hned při svém vzniku Malá Strana byla nadána magdeburským právem, a v tom už mohla by býti záruka, že užívala městské pečeti hned od prvopočátků. Ale bezpečně to potvrzuje bronzové pečetidlo, které se dodnes uchránilo a které projevuje 'krásný starožitný ráz.⁴⁷⁾ Je kulaté, o průměru 73 mm, a jeho obrazem je zakulacená městská zed', kvádrovaná a s cimbuřím o čtyřech zubech, která má uprostřed volnou bránu s gotickým portálem. Z hradby, kterou dole obtéká voda, vyrůstá do výše pět věží; věž nad branou je vysoká a nese trojúhelníkový štít s českým lvem, a má-li dvě úzká okna pod štítem, jsou dvě čtvercová okna nad štítem, výše nichž je povysazené cimbuří o třech stínkách, na cimbuří stojí dva trubačové, ven obrácení, kteří troubí na troubu. Tato věž je zřejmě čtyřhranná, ostatní věže jsou kulaté; po každé straně velké věže je nízká vížka, téměř jen střechou viditelná a jejich trojúhelníkové střechy jsou šikmo rýhované a mají na vrcholu velké makovice. Při konci hradby s každé strany zdvihá se vyšší věž, a ty mají dvojdílné gotické okno v 1. poschodí a po dvou čtvercových oknech pod střechou; střechy jsou trojúhelníkové, jsou kryty šupinatými taškami a nesou na vrchu velké makovice. Prostřední i obě krajní věže mají zdobení ležatými křížky a křížky ohraňují dokola pečetní pole. Legenda s obou stran je omezena hrubým perlovcem a její slova v majuskule praví: + **SIGILLVM X CIVIVM X PRAGENSIS X DE X NOVA X CIVITATE.** Celkem má písmo kapitální ráz, jen písmena R, první a druhé A, D a E v předložce „de“ jsou zřetelně gotického charakteru. Písmena N jsou vyryta positivně a koncovka VA ve slově „nova“ činí ligaturu.

Tento typář, od něhož pochází velké množství otisků z kolika století,⁴⁸⁾ měl na rubu patrně nějaké držadlo, ale ulomilo se a ztratilo a jsou patrný jen

⁴⁷⁾ Ve sbírce pečetidel archivu města Prahy. Popis má Melly uv. m. str. 134 č. 313 a podle něho Illustr. Chronik v. Böhmen II. str. 64. Srv. i Tomek, Dějepis m. Prahy I. 2. vyd. str. 276 a Čelakovský, Znaky měst praž. v Ottově Slov. nauč. XX. str. 527. Tomek se mylně domnívá, že malostranskou pečeť stejným časem se staroměstskou zhotovil jeden umělec, ale má pravdu, že malostranská byla zhotovena již při založení Malé Strany. Vyobrazována na lithografii Emlera a Wachsmanna.

⁴⁸⁾ Na př. arch. řádu křížov. v Praze: Scr. 37 fasc. I. No 1 z r. 1326, Scr. 36 fasc. III. No. 11 z r. 1356, Scr. 16 No 5 z r. 1396, Scr. 35 fasc. Pro S. Stephano Neo-Pragae No 6 z r. 1418; arch. řádu Benediktinů v Břevnově: B. III. 105 z r. 1384, B. V. 163 z r. 1417; arch. řádu maltézského v Praze na listinách z r. 1306, 1323, 1325, 1345; v univers. knihovně v Praze, listiny perg. lat. odd. zrušených klášterů č. 170 z r. 1336, č. 223 z r. 1349,

stopy letování. Hluboko ryt nasvědčuje tomu, že je starší staroměstského a že vznikl hned po r. 1257 a je tedy památkou neobyčejné ceny, které byla prokazována úcta už minulými generacemi. Zůstal proto v platnosti až do panování Leopolda I. a teprv tehdy byl opuštěn právě po 400 letech nepřetržitého užívání.

Obr. 23.
Otisk malostranského pečetidla asi z r. 1257.
Sceau de Malá Strana (La matrice environ de 1257).

Vedle tohoto prvního pečetidla časem bylo zavedeno pečetidlo sekretu neboli menší pečeti. Nedošlo nynějších časů, a také jeho otisky jsou vzácné, že se podařilo zjistit jenom několik málo teprve z 15. století.⁴⁹⁾ Netřeba

č. 295 z r. 1361, č. 325 z r. 1363, č. 332 z r. 1365, č. 497 z r. 1386, č. 638 z r. 1390, č. 696 z r. 1408, č. 743 z r. 1413; v arch. kapituly usv. Víta v Praze: XVII. 9 z r. 1387, XX. 14. z r. 1397, XXII. 18 z r. 1404, XXIV. 3. a XXIII. 35 z r. 1407, XXV. 21. z r. 1412, XXVII. 5. z r. 1418; v arch. zem. čes.: v odd. korunního arch. č. 1156 z r. 1405; v arch. Národního muzea: z 11. června 1401 a 8. října 1402; v arch. Augustiniánu sv. Tomáše v Praze: č. 30 z 8. dubna 1344, č. 36 24. října 1349, č. 39 23. června 1351, č. 43 z 22. dubna 1353, č. 49 z 30. dubna 1361, č. 64 z 3. března 1379, č. 66 z 27. října 1379, č. 67 z 8. prosince 1379, č. 69 z 31. května 1380, č. 76 z 10. listopadu 1384, č. 79 z 4. června 1387, č. 81 z 21. května 1388, č. 83 z 9. července 1389, č. 89 z 10. ledna 1393, č. 95 z 9. června 1399, č. 96 z 20. května 1400, č. 98 z 7. května 1401, č. 108 z 14. září 1412, č. 111 z 16. pros. 1413, č. 115 z 22. května 1416, č. 120 z 31. srpna 1453; v hlav. stát. arch. v Drážďanech č. 5070 z r. 1398; v arch. m. Prahy II. č. 3 z r. 1506, č. 26 z r. 1620 a č. 31 z r. 1626; Schwarzenberský archiv v Třeboni Historica No 50 z r. 1394.

⁴⁹⁾ Schwarzenberský archiv v Třeboni Historica No 162 z r. 1413 a No 1460b z r. 1450. Tato pečeť byla dosud vůbec neznámá.

pochyboucí, že typář pocházel z 1. poloviny 14. století. Pečeti jsou kulaté, průměru 50 mm a obrazem nesou zaoblenou městskou zed' s volnou branou o vytažené mříži uprostřed a nadní tři velké věže, z nichž střední je vyšší a širší, a dvě malé, s každé strany střední věže jedna vyrůstající; střední věž přímo nad branou je ozdobena štítkem českého lva, nad ním má čtvercové okno a výše povysazený ochoz s cimbuřím. Nižší věže mají každá po oknu v 1. a 2. poschodí, a svrchu mají cimbuří i špičaté střechy, malé vížky jsou kulaté o dlouhé špičaté střeše nesoucí makovici. Zed' je kvádrovaná, ocimbuřená a legenda v perlových v majuskulním písmu udává, že je to. **S+SECRE-TVM · NOVE · CIVITAT · SVB · CASTRO PGEN.** Sekret má tedy zjednodušený obraz proti velké pečeti, ač podstata znamení velké pečeti přešla i do malé pečeti.

Obr. 24.
Malostranský sekret z I. pol. 14. stol.
Sceau du secret de Malá Strana (1ère moitié du 14e siècle).

O malostranském městském erbu není ani zmínky v prvním vývoji města a nelze za něj pokládati pečetní obraz ani v prostější formě sekretu, kde je rovněž v kruhovém poli, ne na štítu. Ani husitská doba nebyla však s to, aby dala Menšímu městu městský znak. Byloť hned v počátcích bouří vypáleno a zničeno, že městská obec přestala existovati. Teprve někdy r. 1424 počalo se osazovati, avšak zůstávalo pod správou staroměstské rady, jeho měšťané zvali se „trpiteli Starého města pražského“, a trvalo ještě dlouhý čas, nežli se vzpamatovalo.⁵⁰⁾ K tomu došlo po prvních nábězích v době krále Jiřího až za panování krále Vladislava, a tento panovník sám vyznával, že město, které „v času ruoznic a válek za časů dávných a předkuov našich zkaženo, spáleno a jako spustlo bylo, než tepruv za nás a královánie našeho jse jest pomalu

⁵⁰⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 26 a Čelakovský, O středověkém radním zřízení měst pražských uv. m. str. 205.

zase vyzdvihlo“. Proto až tentokrát mohla se zase Malá strana přiřadovat k druhým dvěma pražským městům a až tehdy mohli Malostranští pomyslit, aby jim byla prokázána panovníkem milost, která by jim udělovala znamení podobně jako mělo Staré a Nové město. Avšak patrně nemohli předložiti skutečného městského erbu, za jehož rozhojnění a poctění by prosili, a poněvadž i starobylou velkou pečeť měli v úctě, že nechtěli její škody a umenšení významu, spokojili se darováním zcela rozdílným od jiných královských měst, nemajíce zřetele ani k signu, jehož jistě také používali. Panovník vydal v Budíně 8. května 1507 listinu,⁵¹⁾ kterou Menšímu městu pražskému povoloval

Obr. 25.

Malostranský sekret z r. 1507 a. z 2. pol. 16. stol.
Sceau du secret de Malá Strana (1507 et 2e moit. du 16e siècle.).

za jeho věrnost a poddanost, i „chtiece také při tom pamět naši témuž městu pozuostaviti“, aby si na místo prvnější menší pečeť zavedlo novou pečeť s jeho vlastní podobiznou. Při tom do listiny byl vložen obraz, který v barvách proveden, představuje krále Vladislava, an sedí na stolci v plném majestátu, drží v pravici nahý meč a v levici zlaté jablko a před nohami má lva sedícího, kterýž drží předníma nohami bílou orlici v červeném štítu, a nad hlavou písmeno W s korunkou.⁵²⁾

Král dávaje Malé Straně tuto výsadu, symbolisoval své panství jednak českým lvem, jednak rodovým erbem, polskou orlicí, a ještě iniciálou svého jména plněji vyjadřoval, kdo je dárcem práva. Při tom je důležité, že obraz byl v listině namalován, ač barvy při pečeti neměly vůbec významu, a to ukazuje, že barvy nemohou padati na váhu ani v jiných případech, když se kterému městu vyhrazovala pečeť. Malostranští potom hned po získání králov-

⁵¹⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 330 č. 199 podle originálu ve sbírce listin arch. m. Prahy I. č. 33, v němž vyobr. Srv. Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 298.

⁵²⁾ Vyobrazení v barvách na lithografii Emra a Wachsmanna, černě Winter, Dějiny kroje v zemích českých, v Praze 1893, str. 186 a posledně Dr. Edith Hoffmann, Ulászlónak egy ismeretlen arcképe, Különnyomat a „Turul“ 1927, évi 1–2 füzetéből.

ského diplomu dali si pořídit typář nového sekretu.⁵³⁾ Byl už renaissančního rázu a na poli zdobeném ornamentem je viděti panovníka sedícího na křesle a držícího insignie královské moci. Nad jeho hlavou korunované písmeno W i štítek polské orlice, držený u jeho nohou lvem, vcházejí do legendy, která je ohraničena na obojí straně silným kruhem. Její písmena jsou v humanistické majuskule, jsou těsně k sobě stavěná a většinou jsou proti výše úzká. Opis počíná dole u štítku orlice a praví **SECRETVM : MINORIS : CIVITATIS : PRAGENSIS**. Jenže tento typář, mající průměr asi 54 mm, po polovině 16. století ustoupil novému typáři, který je rovněž povědom toliko z otisků. Přechod od starého k novému nestal se naráz, po jistý čas obou typářů bylo užíváno současně,⁵⁴⁾ a těžko udati příčinu, proč bylo pořízeno nové pečetidlo, když dřívější neprojevuje poškození. Snad druhé bylo nákladnější a odpovídalo vkusu doby. Jinak převzalo rozměr, obraz i úpravu, jen legenda má něco jiný ráz a začíná na levo nahoře u korunovaného W, majíc v předu i na konci a mezi slovy tečku uprostřed mezi řádky.

Bylo pověděno, že starožitné velké pečetidlo skončilo svůj úkol po polovině 17. století, a v ten čas i malé pečetidlo bylo vzato z užívání. Stalo se to proto, že se Malostranští, majíce účast v hájení Prahy za různých běhů v třicetileté válce a zvláště za švédského obléhání r. 1648, hlásili o uznání a odměnu, které se dostalo Starému a Novému městu, a při tom si vyžádali i zlepšení městského erbu, který pak vložili na nová pečetidla. Tím malostranské pečeti mnohem později, nežli v ostatních pražských městech, dospely k typu erbovních pečetí a dávají svědectví opoždění vývoje ve městě, v němž podle všeho až v 1. polovině 16. století počali užívat obrazu nejstarší pečeti za městský znak, „insignia civitatis“. Pokud měl rok 1592, spojovaný se znakem, význam pro jeho utvrzení nebo povznesení, těžko říci, protože zprávy nic nemluví.⁵⁵⁾

⁵³⁾ Otisky v arch. Národního muzea, Praha, Nové město 10. března 1536, Malá Strana 4. srpna 1536, 27. října 1536, 12. dubna 1554, 14. října 1558, 1565, 14. března 1614. Tento typ zůstal dosud bez povšimnutí. Schäller, Beschreibung der kgl. Hauptstadt Prag II. 1795 str. 8 a na tab. fig. 1. podává malostranský sekret, ale chybně, a stejně po něm Legis Glückselig, Illustr. Wegweiser durch Prag str. 24 a Illustr. Chronik v. Böhmen II. str. 65.

⁵⁴⁾ Ačkoliv 1. typu bylo upotřebováno ještě r. 1614, pokud mi povědomo, 2. typ, který se vyskytá už 13. února 1556, je viděti na listině ze 4. července 1581, 1. prosince 1594, 5. ledna 1615 (vesměs v arch. Národního muzea, Praha, Malá Strana). Ale 1. typ podle všeho byl pak vzat záhy z užívání a pečetilo se jen 2. typářem (arch. m. Prahy sb. listin IV. 32015 z r. 1637, 16297 z r. 1641, 30759 z r. 1643, 5128 z r. 1645, 9243 z r. 1650, 11147 z r. 1653, 13930 a 13725/1 z r. 1655, 16242 a 10294 z r. 1658, kdy se pečetidlo přestává objevovat).

⁵⁵⁾ Na tzv. vratislavském pohledu na Prahu není erbu ani znamení Menšího města pražského. Při pohledu v Paprockého Diadochu, O stavu městském, 1602, str. 6. erb staroměstský je na štítu, ale malostranský jenom v kartuši. Na Sadelerově prospektu z r. 1606 všechny erby, říšského orla, českého lva i pražských měst jsou v kartuši. Na vazbě rkp. arch. m. Prahy č. 568 a č. 1517 je viděti malostranské znamení v oválném poli; letopočet 1592 při něm znamená po případě čas, kdy byl pořízen nástroj pro vyražení obrazu v kůži desky. Zajímavé je železné pečetidlo s dlouhým držadlem (sb. pečetidel arch. m.

Městský erb malostranský nezachoval se, pokud známo, ze starších dob v barvách, ale byl asi malován tak, že na modrém poli byla stříbrná hradba s otevřenou branou a vytaženou mříží, svrchu opatřená cimbuřím, nad níž se zdvihalo pět stříbrných věží, každá prolomená oknem; střední, širší a vyšší ostatních, byla ozdobena erbem českého lva a na cimbuří svrchu troubili dva hlásní, ven obrácení, na troubu, ostatní věže, dvě vnitřní nižší a užší a dvě krajní vyšší i širší svrchu nesly trojúhelníkovité střechy s makovicemi na vrcholu. Při tom snad dveře brány i mříže byly zlaté, střechy červené a makovice zlaté jako trouby hlásných, kterým na kloboucích vlál chochol.⁵⁸⁾

Zasluzuje pozornosti, že malostranský městský znak vyskytoval se ne na štítu, nýbrž v elipsovitém poli, a snad i to projevovalo vědomí, že odvozen od městské pečeti nemá vlastně jiných funkcí, nežli městská pečeť. A takový význam malostranskému erbu přináležel tím spíše potom, zvláště když zlepšený městský erb byl udělován městu od Leopolda I. v majestátu z 15. prosince 1657, daném na pražském hradě, jen s takovými právy, která byla přiznána Starému městu r. 1649. Při tom je velkou škodou, že rozšířený erb v privilegiu není vymalován — prázdná stránka ukazuje, že se na to pomýšlelo, ale neprovědlo — a že se nutno spokojit jenom popisem, který však je dosti podrobný. V něm se uvádí, že erb skládá „štít veskrz modré neb lazourové barvy, přes nějž ihned od spodku zed' z čtverhranatého tesaného bílého kamene s šesti kranclemi též bílými až do polovice vyhnana, uprostřed pak též zdi brána až pod krancle tesaným kamením z předu klenutá s žlutými neb zlatými barvy, z obou stran otevřenými vraty a panty, nahoru přes polovici mezi týmiž vraty k spuštění zhotoveným a vytaženým, též žlutým neb zlatým křížem na způsob mříže udělaným, dole špičatým šraňkem, v kteréžto bráně lev bílý neb stříbrné barvy, na zadních nohách vzhůru stojící, s vyzdvíženým dvojnásobním ocasem, otevřenými ústy, vyplazitým červeným jazykem, pod zlatou královskou korunou, k pravé straně obrácený a předními tlápěmi, totiž pravou nahoře a druhou dole, červený neb rubínové barvy, též královskou korunou ozdobený štítek, na němžto litera L, jméno naše královské vyznameňující, žlutou neb zlatou barvou napsána jest, držící se spatřuje. Za touž zdí vynikají po stranách čtyři sobě rovné okrouhlé vížky, podobně z bílého tesaného čtverhranného kamene, jedna každá s jedním, křížem přehrazeným otevřeným oknem, nahoře třími kranclemi, nad tím červenou špicem vzhůru vystavenou cihlami přikrytou stříškou a na ní zlatou makovicí, uprostřed nichžto právě nad výš psanou branou velká a nad jiné vyšší, z podobného bílého tesaného kamene vystavěná věže, s jedním, při vrchu velkým křížem přehrazeným otevřeným oknem se čtyřmi bílými kranclemi pod červenou

Prahy č. 159), které je označeno opisem * PECZET AVRZEDN DO MEN MES : PRAZSKÉHO : * : : ; nese nebyvalé a jinak nepovědomé znamení, na štítku věž o dvouokně s cimbuřím na vrchu, a jestliže pod oknem je štítek dvojocasého lva, na cimbuří troubí dva trubačové. Průměr měří 26 mm. Pečeť pochází asi z 1. poloviny 17. století.

⁵⁸⁾ Vyobr. na lithografii Emila a Wachsmanna.

cihelnou střechou, dvěma zlatými makovicemi ozdobená; kterýžto štít po stranách dva žluté neb zlaté barvy gryfové, na zadních nohách vzhůru stojící, s dolů mezi nohy spustěným ocasem, něco roztaženými křídly, otevřenými pysky, vyplazitým červeným jazykem, ten levý pravou nohou a pazoury nahore a levou uprostřed, pravý pak levou u vrchu a pravou uprostřed, vzhůru proti sobě patřící, drží. Nad ním tři otevření rytířští helmové postaveni, jeden každý zlatým klenotem, ti krajní pak dva proti sobě obrácení, královskými korunami ozdobeni, okolo nichž přikryvadla neboližto fafrnochý z obou stran bílé neb stříbrné a modré nebo lazourové barvy dolů potažené visí, nad tím pak prostředním otevřeným helmem vznáší se jednoduchý své přirozené černé neb uhelné barvy s roztaženými dolů svěšenými křídly, vzhůru obloukem vypnutým krkem, k pravé straně obrácenou dolů patřící hlavou, roztaženým žluté neb zlaté barvy pyskem a vyplazitým červeným jazykem orel, v levé noze vzhůru k levé straně přes křídlo vyzdvížené zlaté sceptrum, v pravé pak též k pravé straně podobně zdvižený a na pravé křídlo položený nahý meč s pozlaceným křížem a hruškou svými pazoury držící, na jehožto prsích právě uprostřed štít neboližto erb domu našeho rakouského červené neb rubínové barvy, napříč bílým štrychem přetažený, na němžto litera F se třími vedle sebe dolů potaženými vše žluté nebo zlaté barvy štrychy, což jméno Ferdinanda III., římského císaře, ... vyznamenává, nad ním pak koruna císařská v své ozdobě jako na ohnutý orlový krk podepřená se spatřuje...“. Tedy rozhojnění městského erbu záleželo v tom, že byly do něho vloženy některé vedlejší prvky a mezi nimi obzvláště odznaky císařské a královské moci, které měly vyjadřovati nejen uznaní statečnosti a zásluh, nýbrž i panovnickou přízeň a ochranu.⁵⁷⁾

Když se takto Malá Strana vyrovnala Starému a Novému městu pražskému, její erb zase a zase byl upotřebován v různých záležitostech⁵⁸⁾ a zejména byl ryt na pečtidla. Těch je známo několik do r. 1784, kdy zašlo zvláštní postavení Menšího města. Na nich možno pozorovati i tu zajímavost, že císařský orel v klenotu nese na prsou habsburský štítek s korunou nepoměrně velký, zcela je maje zakrytá, a překláni dolů hlavu na dlouhém krku. To bylo patrně proto, že by jinak obraz dostal nepoměrnou výšku a nebyl by býval lehko vpraven do pečetního pole. Z pečetí je známa zejména menší pečeť,⁵⁹⁾ která má průměr 58 mm, a jsouc vyznačena uvedeným znakem, má

⁵⁷⁾ Listinu vydal Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 649 č. 333, arch. m. Prahy I. č. 83, ale erb v ní vymalován není, bylo ponecháno pro něj prázdné místo. Vyobr. v barvách na lithografii Emmlera a Wachsmanna a v Ottově Slov. nauč. XX. příl. při hesle Praha.

⁵⁸⁾ Tesaný znak Menšího města pražského vyznačuje zejména věž kostela sv. Mikuláše v Praze III.

⁵⁹⁾ Arch. m. Prahy sb. listin IV. — 31348 z r. 1665, 31244 z r. 1667, 20431 z r. 1692, 22170 z r. 1693, 9368 z r. 1693, 24906 z r. 1711, 25.232 z r. 1715, 25270 z r. 1733. Velkou pečeť nepodařilo se mi nalézti, ale jistě byla velmi podobná malé pečeti.

na stužce ovinuté kolem obrazu nápis: **SIGIL · MINVS · MINOR · VRBIS · REGIAE & RESIDENT · PRAGEN.** V kterém vztahu k této pečeti stojí stříbrné pečetidlo na železném podkladě, vybíhajícím v osmiboké držadlo oválné podoby o výšce 46 mm, a šířce 41 mm, těžko říci. Chováno ve sbírce pečetidel archivu města Prahy, má kolem obrazu městského erbu na stužce nápis: **SIGILLVM MINORIS VRBIS PRAGENSIS**, v němž za každým slovem je drobný liliový kvítek, a na prázdné ploše, omezené k okraji věncovím,

Obr. 26.
Malostranská menší pečeť z r. 1657.
Petit sceau de Malá Strana (1657).

jsou jemné ornamenty. Obtíž zejména působí, že nejsou známy dosud otisky tohoto typáře, který asi také vznikl r. 1657. Vedle toho jsou zachována čtyři pečetidla sekretu, tři stříbrná, jedno mosazné, která nemají nápisů, jen nesou erb; erb na prvních třech je v podobě již naznačené, na třetím, nejmladším, je to jen štít, na jehož hlavě sedí císařská koruna.⁶⁰⁾

Nové město pražské.

Karel IV., zakládaje r. 1348 Nové město pražské, vybavil je týmiž privilegiemi, svobodami, městskými právy a obyčejí, jimiž se Staré město spravovalo. Proto je jisto, že si Novoměštští, jakmile se ozval právní život v novém osídlení, pořídili hned pečetidla, kterými by pověřovali městské písemnosti. Poněvadž v ten čas bylo už ustálenou zvyklostí, aby v městských potřebách

⁶⁰⁾ Sbírka pečetidel arch. m. Prahy č. 112, 119, 127 a 180; srv. na př. tamže sb. listin IV. — 27694/1 z r. 1777. Jejich průměr 22, 27, 32 a 32 mm. Mosazný typář (č. 112) má malé držadlo s otvorem, stříbrný (č. 119) dlouhé železné osmiúhelníkové držadlo, podobně druhý stříbrný č. 180 a třetí (č. 127) nevelké železné držadlo vybíhající posléze v komolý kužel.

mělo platnost dvojí pečetidlo, také Nové město zavedlo si asi zároveň větší pečetidlo i menší neboli sekret.

Prvotní větší novoměstská pečeť je známá, sekret se však dosud nepodařilo nalézti. Ale ta větší pečeť,⁶¹⁾ která je kulatá, má dosti malý průměr, toliko asi 57 mm, a sekret byl zajisté ještě drobnější. Důležitý je obraz větší pečeti, který je projevem vděčnosti a úcty k zakladateli, prohlašujícímu Nové město za „výtvar vlastních rukou“ a provázejícímu první jeho rozvoj s opravdovou starostlivostí a přízní, že si město právem přisvojilo jméno Karlova města. Měšťané si vložili do pečeti postavu krále Karla, ač při tom nezapomnali, aby pečeť vypovídala, kdo je jejím majetníkem. Proto na pečeti královská postava vyrůstá z nízké městské hradby kvádrového zdiva s cimbuřím o 10 stínkách — krajní jsou poloviční — a majíc korunu na hlavě, drží v pravici nízko položené dosti dlouhé žezlo, kdežto v levici, složené na prsou, říšské jablko s křížkem. Při tom královská postava je blíže vyznačena erby umístěnými po obojí její straně, v pravo erbem říšské orlice, v levo erbem českého lva. Prázdná plocha pečetního pole je mřežována a v kosočtverečcích jsou růžičky. Legenda, oddělená jemným perlovcem, má slova: + * SIGILLVM * PLANTACIONIS * NOVE * CIVITATIS * PRAGENSIS * , která byla ryta v gotické majuskule. Avšak všechnen ráz opisu nelze dobře postihnouti, poněvadž otisky jsou poškozeny.

Nové město pražské mělo podle Karlovy vůle činiti se Starým městem jedno tělo, ale zanedlouho počaly se ozývati spory mezi oběma městy a stupňovaly se. Proto Karel IV. chtěl jim zabrániti a v r. 1367 nařídil spojení Nového města se Starým v jeden celek. Jenže dobré úmysly se nepodařily a r. 1377 nezbylo, nežli jednotu zase rozloučiti a Novému městu bývalou samostatnost navrátit. Ale i tak kontinuita s počátky byla do jisté míry v Novém městě poškozená a bylo třeba zavéstí leckterá nová zařízení na místo starých, jež zašla v době sloučení. Tak Nové město, zbavivši se nepřijemného podřízení, když ne hned, tedy v čase zanedlouho příšlém, opatřilo si novou městskou pečeť, která už průměrem 75 mm naznačovala, že přísluší městu, zakládajícímu si na vlastních právech. Ale snaha, aby bylo navázáno na to, co bylo před jednotou, vedla k tomu, že nová velká pečeť podržela obraz i legendu staré pečeti. Při spodku jejího pole ve volné ploše mřežovaného s lišemi v kosočtvercích měla nízkou kvádrovanou městskou zed' o 6 stínkách a z ní vyrůstala královská postava s korunou na hlavě, která v nízko položené pravé ruce držela dlouhé žezlo a v levé pozdvížené říšské jablko s křížkem. Po stranách postavy oděné v řasnatý královský plášt' byly umístěny erby, v pravo říšské orlice, v levo českého lva. Opis, oddělený na obojí straně

⁶¹⁾ Universitní knihovna v Praze odd. zruš. klášterů latin. perg. listiny č. 263 z r. 1356; výslovně se jmenuje v listině „sigillum maius civitatis“. Táž pečeť visí na listině arch. řádu Augustiniánů u sv. Tomáše v Praze No 48 z 31. října 1358. Melly uv. m. této pečeti nepřipomíná a také není jinak dosud povědomá.

perlovcem(?), protože koruna krále zabíhala v jeho místo, byl začátkem posunut něco niže na levo a v gotické minuskule pravil:

* **sigillum * plantacionis * nove * civitatis * pragensis ***

Na zachovaných otiscích královská podoba není tak zřetelná, aby ji bylo lze vyhlásiti za portrét Karla IV., kterého asi představovala. Jsouť tyto otisky poškozené nebo otřelé.⁶²⁾ Rovněž možno pověděti, že byl patrně současně pořízen nový sekret, neboť když se doklady menší pečeti v 15. století objevují, lze souditi, že její pečetidlo bylo zhotovenno koncem Karlovy vlády nebo hned na počátku kralování Václava IV. Je to také pečeť, která má základem královskou podobiznu, vynikající poprsím z nízké městské hradby kvádrového zdíva o 5 stínkách. Král má na hlavě korunu zdobenou obloukem, je oděn v plášť, a drží v pravici nahý meč, v levici, stranou pozdvižené, říšské jablko s křížkem. Činí dojem zralého muže, maje splývající vlasy po stranách hlavy i vousy nad ústy, a že jde o obraz Karla IV. — spíše nežli Václava IV. — prokazuje i minuskulní gotické **w**, jež je položeno na městské zdi uprostřed.⁶³⁾ Legenda pečeti, která má průměr 47 mm,⁶⁴⁾ je ohraňena jemným perlovcem, a jsouc posunuta něco niže na levo pro královu korunu, má slova v gotické minuskule:

* **secretum * nove * civitatis * pragensis ***

Nejstarší novoměstské pečeti, projevující úctu ke králi a císaři Karlovi, pro podobiznový ráz a proto, že se na nich vyskytaly i erby k označení hodnosti vyobrazené osoby, nemohly být nijak ve spojení s městským erbem a nemohly dáti ani podklad k jeho vyvození. Proto, když Nové město dospělo k tomu, aby si stanovilo městský znak — bylo to zase v husitské revoluci, prve neexistoval a není pro něj příkladu — byl sestrojen zcela samostatně a bylo k němu použito obrazu, odvozeného od pevnostního městského charakteru. Pokud již dříve bylo tohoto obrazu upotřebováno v městském znamení neboli cejchu, není možno určiti, ale není, tuším, třeba pochybovat, že byl-li

⁶²⁾ Arch. řádu Benediktinů v Břevnově B. III. č. 107 z r. 1385; universitní knihovna v Praze, odd. zrušených klášterů, lat. perg. listiny č. 530 z r. 1388, č. 560 z r. 1391 č. 611 z r. 1397, č. 643 z r. 1400; arch. řádu křižovnického v Praze Scr. 16 fasc. 2. No 2 z r. 1401 a Scr. 35 fasc. Pro S. Stephano Neo-Pragae. No 3 z r. 1402; zem. čes. arch., korunní arch. č. 1156 z 21. října 1405; Schwarzenb. arch. v Třeboni č. 55 z r. 1394. Melly uv. m. nezná této pečeti a nebyla ani jinde dosud připomenuta.

⁶³⁾ Karel IV., původním jménem Václav, vložil si písmeno W, iniciálu jména Wenzela, do císařské pečeti, projevuje tím i úctu k sv. Václavovi, a proto nemusí být tato litera na novoměstské pečeti důkazem, že obraz představuje krále Václava IV. (Srv. Melly uv. m. str. 134 č. 314, Linde, Das Urkundenwesen Karls IV. u. seiner Nachfolger, Stuttgart 1882, str. 53 a Posse. Die Siegel der deutschen Kaiser u. Könige v. 751 bis 1806, II. Bd. Dresden 1910, tab. 3. č. 4.)

⁶⁴⁾ Její otisky na př. univ. arch. v Praze I. z r. 1438, arch. Národního muzea z 2. prosince 1441, Schwarzenberský archiv v Třeboni Historica č. 162 z r. 1413 a č. 1460c z r. 1450. Melly uv. m. této pečeti nezná a také jinde zůstala bez povšimnutí.

městský cejch zaveden, bylo na něm znamení, které se podobalo staroměstskému, ale přece bylo od něho zřetelně odlišeno. Když pak jsou zprávy o novoměstském erbu, který přišel podle všeho zvláště na městskou korouhev, městské signum bylo tak uzpůsobeno, že na modrý štít byla vložena stříbrná městská hradba s cimbuřím a branou o stříbrných dvoukřídlych, ven otevřených vratach a stříbrné vytažené mříži, a že za zdí vynikaly dvě stříbrné věže, každá prolomená oknem a každá mající svrchu nad cimbuřím střechu s makovicemi; mezi věžemi na cimbuří o 7 stěnkách stál rytíř v přílbě a odění, který v pravé ruce třímal napřažený meč k ráně a v levé ruce praporec na kopí barvy červenobílé.⁶⁵⁾

Obr. 27.

Novoměstský sekret z 2. pol. 15. stol.

Seau du secret de la Nouvelle-Cité (2e moitié du 15e siècle).

Jestliže Novoměstští od husitských bouří měli vlastní erb, který v tehdejších bojích a zápasech došel slávy a cti, nemělo to vlivu na městské pečeti a starší byly ponechávány nepřetržitě v platnosti. Jen sekret v 2. polovině 15. století, nejpozději na počátku vlády Vladislava Jagelovce, byl vyměněn novým sekretem, který se srovnával celkem se starším, jen projevoval pokročilejší gotický ráz. To se zvláště jevilo na královské koruně, na písmu legendy, která, oddělená uvnitř perlovcem a zevně vyvýšeným okrajem, zdáným křížky, měla mezi slovy větévku s květem, i na majuskulním W, položeném doprostřed na městskou zed'. Průměr pečeti byl něco zvětšen, na 50 mm.⁶⁶⁾ K rozhodné změně velké pečeti Nového města dospělo se však až

⁶⁵⁾ Vyobr. na lithografii Emmlera a Wachsmanna.

⁶⁶⁾ Uvádí Melly uv. m. str. 314, ač pečeť chybňě klade do 14. století. Podle něho Illustr. Chronik v. Böhmen II. str. 64. Pečeť na listině arch. kapituly vyšehradské XI. 107 z 10. března 1482; arch. Národního muzea, Praha, Nové město 30. října 1536, 1542, 14. června 1558, 24. října 1560, 15. května 1564, 9. prosince 1585, Staré město 5. března 1581; univerzitní knihovna v Praze odděl. zruš. klášterů, čes. listina 10. června 1545 č. 281; arch. m. Prahy Perg. II. 77 z r. 1603, Fap. I. 51 z r. 1593, 34 z r. 1596, 35 z r. 1598, 41 arch. m. Prahy Perg. II. 77 z r. 1603, Fap. I. 51 z r. 1593, 34 z r. 1596, 35 z r. 1598, 41

v ten čas a za těch okolností, jako bylo u Starého města. Novoměstští totiž za krále Jiřího také měli účast ve vojenském tažení na osvobození císaře Fridricha III. z moci vzbouřeného města Vídň i rakouské šlechty, a prokázavše mu i za Vladislavova panování různé služby, byli od něho odměněni polepšením a rozmnovením městského erbu. Listina, kterou Nové město získalo na tu milost, byla vydána císařem ve Vídni 26. června 1477 v německé řeči, a aby právo platilo, potvrdil ji Vladislav jako český král majestátem datovaným v Praze 22. října 1477. Z dokumentu⁶⁷⁾ vysvítá, že Nové město „ein löbliche stat des künigreichs Beheim“, bylo vyznamenáno vložením erbu na prapor (vexillum), připevněný na kopí, barvy zlaté, červené a bílé, a že se starému základu dostalo několika přídavků. Potom měl městský erb (wappen, arma) tu podobu, že štít byl zbarven červeně a na něj byla posazena zlatá hradba se dvěma zlatými věžemi a se stříbrným cimbuřím a mezi ty dvě věže postaven oděnec, který sice zase držel meč v pravici, ale na prsou se chránil zlatým štítkem s dvouhlavým černým císařským orlem; vlastní vyznamenání znaku pak záleželo v tom, že na štít byl vstaven helm a na něj na pokrývku barvy stříbrné, červené a zlaté položena císařská koruna, kterou s každé strany přidržoval černý korunovaný orel.⁶⁸⁾

Není pochyby, že i Novoměstští, jakmile obdrželi darování, k němuž král Vladislav přidal ještě právo železného hrotu na kopí korouhvě, zavedli nové velké pečetidlo. Bylo to důsledkem přijatých listin, které zdůrazňovaly náležitost nového erbu na pečeť, ač i na vojenskou důležitost znaku ukazovaly, a Nové město musilo se řídit i příkladem Staroměstských. Pečetidlo bylo jistě gotického slohu, avšak bylo časem zmařeno a ani jeho otisky dosud nejsou povědomé, právě tak jako zlatého pečetidla, jež si Novoměstští podle staroměstského vzoru brzy zavedli a o ně jako o chloubu města pečovali.⁶⁹⁾ Oním typářem pečetěno nejvýš 100 let, neboť v době Rudolfa císaře Novoměstští si opatřili v náhradu za něj nový typář, jako učinilo Staré město asi roku 1570. Ten, také ztracený, měl průměr 80 mm, a nesa plný městský erb — rytíř mezi věžemi v pravici měl meč napřažený k ráně a v levici držel štít orla, spuštěný přes cimbuří městské hradby — byl vyznačen nápisem na stužce dokola roz-

z r. 1604, IV. — č. 32408 a č. 30967 z r. 1638, č. 17997 z r. 1641, č. 3018 z r. 1644, č. 5141 z r. 1645, č. 24820 z r. 1649. Vyobr. na lithografii Emllerově a Wachsmannově s chybňím určením, že nalezi době kolem r. 1400.

⁶⁷⁾ Nezachovaly se v originále. Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 284 č. 178 a str. 287 č. 179. Srv. Staří letopisové čeští str 213, Tom e k. Dějepis m. Prahy VII. 384.

⁶⁸⁾ Vyobr. na lithografii Emlera a Wachsmanna.

⁶⁹⁾ Jak bylo pověděno výše (pozn. 34) novoměstská obec usilovala u krále o svolení k pořízení zlaté pečeti už r. 1480 a patrně nedlouho potom toho práva dosáhla. Toto pečetidlo měli Novoměstští stále v 1. polovině 16. století a je o něm zpráva, zapsaná na titulním listu knihy šestipanského úřadu od r. 1501 (rkp. arch. m. Prahy č. 2133). V ní se praví: „Pečeť zlatá váží II½ hřivny I½ čtvrtce; dělán k ní řetěz, summa na zlatý počítajíc CLXXXIII a ort a jest článkuov II kopy a tři a dva velika u samé pečeti. Fer. 5. post Francisci a. 1535 za úřadu p. Matyáše.“ Zlatá pečeť Novoměstským byla vzata patrně také v pokutu r. 1547.

vinuté od křížku koruny a oddělené na obojí straně stupňovitými kruhy: **SIGILLVM MAIVS CIVIVM NOVAE CIVITATIS PRAGENSIS** Byla to umělecká práce, příbuzná velkému pečetidlu staroměstskému a svědčila o vyvinutí ryteckého řemesla.⁷⁰⁾

Jako erbu užívali Novoměstští beze změny přes všechno 16. století i přes 1. polovici 17. věku, tak zůstali věrní velkému pečetidlu ušlechtilé formy, držice se zároveň sekretu z 2. poloviny 15. století.⁷¹⁾ Důvod k úpravě erbu i pečeti dala až houževnatá obrana Prahy proti Švédům r. 1648 a uznání velikých činů, jimiž se Novoměstští vyznamenali. Císař Ferdinand III. majestátem daným v Prešpurku 3. května 1649 „hojněji a vzácněji“ rozšířil jejich znak, že to byl „štít obdýlný, červený neb rubínové barvy, v němž brána městská, s zavěšeným šraňkem odevřená, se dvoumi jednostejnými věžemi, s obyčejnými vokny, z čtverhranatého kamení postavená a s pěknými bílými kranclemi ozdobená, v kteréžto bráně lev bílý neb stříbrné barvy napříč k pravé straně ležící, na hlavě, níž k levé straně patří, korunu zlatou královskou mající, s vyplazitým červeným jazykem a vyzdvíženým dvojnásobním ocasem, držice v předních nohách štit červené neb rubínové a bílé neb stříbrné barev k podobenství erbu slavného domu našeho rakouského, v němž uprostřed litera F se třími štrychy žlutými neb zlaté barvy, jméno naše Ferdinandus Tercius vyznamenávajíce, a to že jsou oni Pražané Novoměstští z brány Horská řečené, do kteréž nepřítel silný šturm byl pustil a netolikо šancův okolo dotčené brány ležících, ale i na díle též brány s velikou furií se již byl zmocnil, zmužile a srdnatě s pomocí boží zase vypuditi platně a bedlivě pomáhali, v bráně pak Koňská řečené, která silně a začasté dobývána byla, jako lvové proti nepříteli stáli a ji obhájili. Nad touž branou a právě uprostřed mezi těmi věžemi a kramely muž zbrojný k pravé straně obrácený stojící, pravou rukou vzhůru s obnaženým mečem k uhození napínající, v levé pak ruce kopí uherskou držící a od spodku až do polovice těla svého obdloužný štítek malý žluté neb zlaté barvy na způsob rundače neb pavezy před sebou mající, v němž jeden o dvou hlavách pod zlatými korunkami rozkřídený vorel černý, nad tím vším tři otevřené turnýřské helmy a okolo nich fafrnochý neboližto přikryvadla červené neb rubínové a žluté neb zlaté, též bílé neb stříbrné barev z obou stran dolů potažené visí, kteřížto helmové korunami zlatými, prostřední císařskou, krajiní pak královskou ozdobeni jsou, z nichž, totiž z těch dvou krajiných, z jedné každé šest praporčův vojenských, na větším díle bílé neb stříbrné, červené neb rubínové s promícháním žluté aneb zlaté barvy na vejš rozprostřeně vynikají, pod nimižto dva vzhůru proti sobě, každý pod korunou zlatou královskou, rozkřídeně patřící jednonásobní své přirozené barvy vorlové, jenž ten po levé straně levou a ten po pravé

⁷⁰⁾ Otisky visí na př. na listině archivu města Prahy II. č. 26 a 31 z r. 1620 a 1626. Melly této pečeti není povědom.

⁷¹⁾ Viz výše pozn. 64.

straně pravou nohou dole po straně na štítu stojí a zase ten po levé pravou a ten po pravé straně levou nohou zpřed dotčené koruny krajní drží“.

Důsledkem tohoto privilegia,⁷²⁾ které dovršovalo novoměstský erb podle zásad doby heraldického úpadku,⁷³⁾ bylo, že byla vyměněna městská pečetidla. Nová pečetidla byla kulatá a větší měří v průměru 88 mm, menší 62 mm.⁷⁴⁾ Ono je bronzové a má na rubu půlkruhové pevné držadlo, toto je stříbrné, zasazené do železného držadla vybíhajícího v čtyřboký hranol o seříznutých hranách. Obrazy jsou celkem shodné, je to v obojím případě nový městský erb v plné heraldické výzdobě. Pole bronzového typáře je na prázdných místech jemně demaskováno, legenda obou typářů je na stužce, která se vine kolem erbu a proti obrazu je omezena hrubým perlovcem, kdežto při vnějším okraji jde dokola věncoví. Větší pečeť je označena: **SIGILLVM · MAIVS · NOVAE · VRBIS · PRAGENSIS METROPOLITANAЕ**, a to v humanistické majuskule, při čemž koncová dvouhláska třetího a posledního slova činí ligaturu. Jenže písmena jsou dosti hrubě a v nestejných mezerách stavěna a zvláště konec je řažen, při čemž koncovka TANAE je drobněji připsána na samý konec stužky. Písmo menší pečeti je již přesněji rozloženo, ač i v něm se projevuje jistá těžkost, a praví: **SIGILLVM · MINVS · NOVAE · VRBIS PRAGENSIS · METROPOLITANAЕ**, majíc také ligaturu v dvojhlasce AE. Menší pečetidlo má na obrubě při hlavě šesticípou hvězdu; byla hrubě vyryta pro správné položení při zhotovování otisků.⁷⁵⁾

Obě pečetidla — a vedle nich vznikla i jiná⁷⁶⁾ — držela se v užívání, až Nové město pozbylo samostatnosti a vešlo r. 1784 ve spojenou Prahu.

Hradčany.

Hradčany byly založeny někdy na počátku vlády krále Jana Lucemburského a bylo to městečko, oddané k nejv. praž. purkrabství.⁷⁷⁾ Bylo povinno

⁷²⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 610 č. 328 podle orig. v arch. m. Prahy I. č. 77, ale znak nebyl v něm vymalován.

⁷³⁾ Vyobr. na lithografii Emlerově a Wachsmannově a Ottův Slov. nauč. XX. přil. při hesle Praha, obojí v barvách. Jinak zvláště Zatočil uv. m. Starý polychromovaný erb novoměstský v obecní světnici staroměstské radnice, jinak na věži novoměstské radnice, na celnici na Výtoni, na faře sv. Štěpána (spadl a rozbil se).

⁷⁴⁾ Oba typáře ve sbírce pečetidel v arch. m. Prahy.

⁷⁵⁾ Otisky menšího pečetidla na př. v arch. m. Prahy sb. listin IV. č. 25266 z r. 1650, č. 24874 z r. 1652, č. 31167 z r. 1658, č. 9849 z r. 1688, č. 21500 z r. 1690.

⁷⁶⁾ Zvláště stříbrný sekret na železném dlouhém držadle, který, maje v průměru 34 mm, nese na barokním štítu malý znak, má pole, v prázdných místech arabeskami zdobené a věncovím ovroubené, bez opisu. Vedle něho tři oválné sekrety mladší, rovněž bez legendy; na dvou je velký znak, na nejmladším z 2. pol. 18. století na poli při okraji zdobeném erbovní znamení bez štítu. Všechny tři jsou železné, dva mají krátká držadla, třetí delší. (Sbírka pečetidel arch. m. Prahy č. 115, 130, 150.)

⁷⁷⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy I. 2. vyd., str. 556, a Čelakovský, Privilegia měst pražských str. XCII.

robotami k pražskému hradu, a pokud šlo o vojenskou službu, jeho měšťané se družili k purkrabskému lidu. Poněvadž obec se musila ve všem řídit rozkazy vrchnosti, nemohla mít znamení, jež by vyjadřovalo svobodu. Ale neměly-li Hradčany městského erbu, používaly asi záhy městské pečeti. Doklady o ní jsou dosti pozdní, až z 2. poloviny 14. století, ale zachované otisky připouštějí, že pečetidlo, nyní neznámé, bylo zhotovenno už před polovinou téhož věku.

Hradčanská pečeť (průměru 42 mm) měla znamením věž, v níž dole byla prolomena branka a okno v prvním i druhém poschodi; věž byla vyvrcholena cimbuřím a valbovou střechou se dvěma makovicemi. Tato věž stála na pečetní ploše zcela volně a dokola byl nápis, ohraničený jemnými perlovci, jenž v gotické majuskule zněl: * S' * CIVIVM * DE * hRADCZANO a počínal něco niže na pravé straně, maje písmeno M v té formě, že se k dříku připojuje s každé strany svislá vlnovka, písmeno h v podobě minuskulní a písmeno N ve zvětšené formě minuskulní.⁷⁸⁾

Obr. 28.
Hradčanská pečeť z konce 14. století.
Sceau de Hradčany (fin du 14e siècle).

Jak dlouho tento typář zůstal v platnosti, nelze říci pro nedostatek materiálu a pro jeho nepřehlednost. Ale je možno, že prvotní pečetidlo bylo nahrazeno novým již dříve, nežli došlo k povýšení Hradčan na královské město. To se stalo po různých osudech města až za Rudolfa císaře, který „vrchní město pražské“ 23. září 1592 vyňal z moci nejvyššího purkrabství, přikázal je ke správě král. podkomořímu a připojil je k třetímu svobodnému stavu.⁷⁹⁾ A tato veliká událost v dějinách a právním vývoji města dala patrně podnět, aby si město Hradčany opatřilo nové typáře. Pořízena byla velká i malá pečeť, obě kulaté. Větší má v průměru 47 mm a má znamením věž,

⁷⁸⁾ Archiv kapituly u sv. Víta v Praze XVII. 1 z r. 1385, XVIII. 24 z r. 1385, XVII. 25 z r. 1389 a XIX. 14 z r. 1394. Tyto pečeti byly dosud neznámé.

⁷⁹⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských str. XCV.

v níž je dole proražena brána o špičatém oblouku s vraty dvoukřídlými, otevřenými ven a s vyzdvíženou mříží; v prvním i druhém poschodí je čtyřhranné okno, dělené, a svrchu je valbová střecha, krytá taškami a zdobená dvěma makovicemi na hrotech. Po obou stranách věže kvádrového zdíva je spirálovitě rozvinutá stužka, která nese rozdělený nápis v humanistické majuskule: **S' . CIVI || VM : DE || HRADCZ || ANA**, zatím co prázdná plocha je vyplněna úponky. Pečetní pole je dokola ohrazeno silným kruhem.⁸⁰⁾ Stejně byla vypravena i malá pečeť⁸¹⁾ průměru 32 mm, jež nese jen něco odchylný nápis: **SIGILLVM CIVIVM HRADCENIVM**.

Obr. 29.

Hradčanská menší pečeť z konce 16. století.
Petit sceau de Hradčany (fin du 16e siècle).

Tyto pečeti zase a zase pověřují městské písemnosti. Ale vedle nich se zachovalo ještě broncové pečetidlo,⁸²⁾ které, majíc asi 53 mm v průměru, zřejmě může být pokládáno za větší pečeť. Má celkem stejnou úpravu s předešlými, ale na obvodě pole má dosti hrubý perlovec a věncoví. Také nápis na stužce je něco jiný, **S' . CIVI || VM : DE || HRADCZ || !ANA**, zvláště písmeno E v předložce připomíná unciální formu. Na obrubě nahoře má pečetidlo šesticípou hvězdu k docílení správného nasazení při zhotovování otisků. Toto pečetidlo, k němuž na rubu je přidělan krátký násadec, bylo pořízeno patrně někdy na počátku 17. století, ale poměr jeho k zmíněné pečeti těžko se může vystihnouti.

Hradčanští pečetní známení upotřebovali, zvláště od doby povýšení za královské město, ve funkci městského erbu, ač nekladli ho na štít, nýbrž do kruhového nebo elipsovitého pole. Ale nedostali na to královského uznání a ani výsady Marie Terezie,⁸³⁾ dávající městu nová práva a povyšující je do-

⁸⁰⁾ Archiv m. Prahy, sb. listin IV. — č. 32201 z r. 1620, č. 23247 z r. 1630, č. 24621 z r. 1651, č. 31564 z r. 1655, č. 29041, č. 30983 z r. 1668, č. 32117 z r. 1678, č. 29040 z r. 1680, 13395 z r. 1736. Schwarzenb. arch. v Třeboni II. 319 No 15, 18 z r. 1603 a 1606.

⁸¹⁾ Tamže IV. — č. 31107 z r. 1667, č. 32702 a 24833 z r. 1678, 2580 z r. 1705, 17163 z r. 1778.

⁸²⁾ Ve sbírce pečetidel arch. m. Prahy. Melly uv. m. str. 136, č. 318, kde připomíná i otisk výše zmíněné pečeť; ale chybějí ji klade do 15. století. Srv. Schaller, Beschreibung der Hauptstadt Prag I. 1794, tab. I., Legis, Glückselig, Illustr. Wegweiser durch Prag, str. 25 a Illustr. Chronik v. Böhmen II., str. 65.

⁸³⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských, str. XCIX. a str. 702 č. 344 a str. 707 č. 346 podle originálů v arch. m. Prahy č. I.—95 a 96.

konce na čtvrté pražské město (1751 a 1756), neměly potřeby, aby věci věnovaly pozornost. To souviselo s tím, že se nepomyslilo na zvelebení znaku města, které mělo jen nepatrné možnosti, aby ho užívalo. Jestliže se pak městská pečeť vyskytuje v barvách jako erb, je viděti, že se na modré pole klade stříbrná věž kvádrového zdiva, jež má bránu o zlatých dvoukřídlých ven otevřených vratach a vytažené zlaté mříži, po čtverhranném děleném okně v prvním a druhém patře a červenou valbovou střechu se dvěma zlatými makovicemi.⁸⁴⁾

Spojení pražských měst r. 1784 zrušilo platnost dotavadních hradčanských pečetí i erbu.

Spojená Praha.

Reformy Josefa II., které vedly k zbyrokratisování a postátnění městské samosprávy, žádaly, aby dotavadní samostatná čtyři pražská města přešla v nový celistvý právní útvar, který by dovoloval snazší spravování a odstra-

Obr. 30.

Pečeť obce sjednoceného pražského města z r. 1784.
Sceau de la commune unifiée de la ville de Prague (1784).

ňoval poslední obtíže a rozdíly. A tak dvorským dekretem z 12. února 1784 po některých přípravách bylo provedeno sloučení Starého města, Nového města, Malé Strany a Hradčan pod společným magistrátem a vytvořeno jednotné c. k. hlavní město Praha, které se stalo dědicem práv někdejších zvláštních

⁸⁴⁾ Vyobr. na lithografii E m l e r o v ě a W a c h s m a n n o v ě. Na v r a t i s l a v s k ě m pohledu z r. 1562 není hradčanského znamení a tak je i na vyobrazení Prahy v P a p r o c k ě h o Diadochu, O stavu městském, str. 5., ale tamže je pojato na str. 24 v řadu korouhevých znamení pražských měst jako všechna v oválném poli. A tak se jeví i na Sadelerově prospektu z r. 1606.

měst, pokud se udržovala v platnosti po velikých změnách doby.⁸⁵⁾ To se jeví i v potvrzení privilegií, jež se stalo po dlouhém jednání vydáním majestátu⁸⁶⁾ císaře Františka 13. května 1808, a v něm bylo pamatováno i na to, aby sjednocenému městu byl přiznán určitý erb. Byl to štít Starého města, poněvadž k Starému městu byla připojena ostatní města, a tím byla potvrzena prakse, zahájená hned r. 1784.

Znak sjednocené Prahy byl ryt na pečetidla magistrátu i jednotlivých senátů, politického, civilního i kriminálního a podřízených úřadů.⁸⁷⁾ Vкус doby dával mu nový vzhled, třebas všechny jeho složky zůstaly bez proměny. Jen ta důležitá novota byla zavedena, že nápisy na pečetech byly veskrze téměř německé, poněvadž němčina byla prohlášena za úřední řeč. Střízlivost doby pak vedla k tomu, že pečetidla byla prostá, železná, na rubu nevelkými držadly opatřená. V těch věcech ani později nedocházelo k proměnám, ani když r. 1848 a 1850 městská samospráva byla obnovena a postavena na nové základy. Jen se český jazyk zase hlásí o svá práva, zvláště po pádu absolutismu r. 1860, ale bylo čekati až do let devadesátých 19. století, nežli se stal výhradným.

Městský erb byl však symbolem městských práv nejen na pečetidlech, nýbrž i ve všelikých obecních potřebách. Zejména osvobozená autonomie pražská s oblibou a hrdostí ho užívala, vidíc v něm znamení kontinuity s minulostí a dědictví po předcích. Nedbalo se, jak jeho poslední forma Staroměstskými byla získána a s jak tragickou událostí byla spojena. Jako žárlivě byl střežen titul „královského hlavního města“ jako mocný argument státoprávního politického zápasu, tak byl pojímán i městský erb, zajišťující Praze postavení hlavy království.

Při tom městský znak byl celkem podržován v barokní úpravě, zavedené listinou Ferdinanda III. Ale připouštělo se i uzpůsobení podle uměleckých proudů doby, a zejména od posledních let 19. století dál se pokusy podřídit erb modernímu uměleckému a estetickému čtení. Ale nová doba nevydala uměleckého díla, které by bylo s to, aby bylo prohlášeno za normu.

Pražský městský znak v novějších dobách byl používán ve dvojí formě, velké a malé. Velká forma byl erb v plné heraldické výzdobě, malá byl pouhý štít s hradbou a věžemi a rukou s napřaženým mečem v bráně. A tak zastihla

⁸⁵⁾ Čelakovský, Privilegia měst pražských, str. CI nsl.

⁸⁶⁾ Tamže str. 712 č. 348 podle originálu arch. m. Prahy I., č. 97.

⁸⁷⁾ Řada je jich uložena ve sbírce pečetidel archivu m. Prahy a nesou ráz doby, kdy vznikla. Některá jsou zajímavá, a jestliže je vyznačuje městský erb, při některých upoutá pozornost, jak byl upravován a zjednodušován. Pečetidla, jež přišla po prvních z konce 18. století, nemají již ani významu způsobem rytí a úpravy, projevují úpadek rytceho řemesla. Vedlo by daleko všechny typáře popisovati, stačí poznámenati, že starší jsou chovány pod č. 15, 162, 163, 176, 177 a j. Obecní pečet (na př. IV.—12907) měla kolem městského znaku na stužce, která k obrazu i okraji byla lemována věncovím, nápis:

SIGILLVM · REGIAE · METROPOLEOS · PRAGAE

a její průměr měřil 60 mm (vyobr. Schaller, Beschreibung der Hauptstadt Prag III., 1796, str. 12 a tab. I.).

městský znak světová válka, v níž vznikly po 300 letech po prvé zase svobodné české vojenské oddíly a posléze velká čsl. zahraniční armáda. A tehdy městský znak byl zase povznesen za vojenský symbol, a byl to „pražský“ pluk, který jej vložil na svůj prapor. Ale poněvadž se poznával význam vedlejších prvků znaku a vědělo se o jeho souvislosti s rokem 1648, byla převzata malá forma, vhodnější za vojenské znamení, a ruka v bráně ponechána, aby vyjadřovala statečnost a odvahu města i jeho příslušníků. A v té způsobě pražský městský znak došel posvěcení velikými činy československých vojínů, soustředěných v pluku, a prolitou krví hrdinských a věrných synů národa i jeho hlavního města.

Je zajímavá věc, že se státní převrat 28. října 1918 dotkl hned také pražského městského znaku. Kamenem úrazu stal se říšský orel s iniciálou F. III., jež byly odstraněny, a tak městský erb byl zkomolen a jenom částečně a nedostatečně upraven. Mezi orlem a jinými přídavky r. 1649 byla těsná souvislost, padla-li právem jedna složka, zasloužilo, aby byly vypuštěny i ostatní prvky. Ale v tom se nemohlo jít bez rozpaků a ohledů, a drží-li se erby, je třeba respektovati i heraldické zásady, třebas by bylo nerozumné prohlašovati heraldiku za věc strnulou a nepřipouštěti při ní vůbec možnosti přizpůsobení novým potřebám a názorům. A heraldické zkušenosti ukazují, že vývoj šel vždy od jednoduchosti k složitosti, a bylo-li co vypouštěno, že bylo současně novými částmi nahrazováno, a každá změna byla náležitě opodstatněna i zdůvodněna. Proto se ani úprava pražského městského znaku nemohla státi nahodile, nýbrž potřebovala řízení a promyšleného postupu.

Archiv městský již v listopadu 1918 podáním k presidiu správní komise hlavního města Prahy upozornil na nedostatečnost vypuštění orla z městského znaku, a přičinuje výklad jednotlivých složek, doporučoval svolání komise, která by připravila návrh jeho proměny. Při tom měl na mysli, aby vyloučené částky byly nahrazeny novými, které by udávaly důvody obnovení a byly oslavou prohlášení československé svobody a povýšení Prahy na stolec hlavy samostatného státu. Tento návrh byl opakován 6. února 1919 a podporován návrhem dra Karla Gutha ve schůzi správního sboru města Prahy dne 17. března 1919, a tak dne 31. března 1919 došlo k svolání komise, které předsedal náměstek předsedy správního sboru A. Simonides a již se súčastnili dr. K. Guth, dr. L. Jeřábek, inž. Jos. Rotnágl, dr. Jos. Sobotka, archivář dr. Jos. Teige a dr. V. Vojtíšek. Tento vyložil smysl starého znaku a naznačil zásady, jimiž se nutno při přeměně znaku řídit, a když se jim dostalo schválení, bylo usneseno, aby byly vypracovány skizzy úředníkem archivu ministerstva vnitra J. Kursou. Skizzy byly předloženy velmi záhy, avšak komise, konaná dne 5. května 1919 za účasti A. Simonidesa, inž. Rotnágl, F. Č. Bohuslava, J. Fischer, Fr. Boháčka, dra J. Teigeho a dra V. Vojtíška, nespokojila se jimi, a pomýšlejíc i na chystané vydání zákona o Velké Praze, žádala, aby byla vypracována kresba znaku, který by se hodil pro zvětšené a vzmohlé město. Direktivy práce byly doplněny komisí 20. května, v níž byli přítomni

A. Simonides, dr. K. Guth, F. Bohuslav, F. Boháček, dr. J. Sobotka, dr. Teige a dr. Vojtíšek, a zejména požádán J. Kursa za vyhotovení návrhu malého znaku. Jenže přes to, že vyzvání bylo vyhověno, další jednání ustalo, ačkoliv městský archiv 17. února 1920 hleděl vyvolati jeho obnovení. Teprve návrhem dra K. Gutha v městském zastupitelstvu 5. září 1921 bylo způsobeno, že byla zase svolána presidiální komise na den 11. října, a ta za předsednictví starostova náměstka inž. Rotnágl a za přítomnosti A. Simonidesa, dra K. Gutha, Fr. Boháčka a dra Vojtíška rozhodla o tom, jak má být vypracován velký znak i malý, a doporučila, aby provedení návrhu bylo svěřeno akad. malíři prof. Fr. Kyselovi. Rada městská usnesení 14. října vzala na vědomí, ale stanovila, že má být zvolena zvláštní komise, které by otázka byla předložena, a 21. října 1921 povolala do ní členy obec. zastupitelstva inž. E. Mölzera, inž. A. Nového a dra K. Gutha. A tak se 25. listopadu sešla rozšířená komise, které předsedal inž. Rotnágl a v níž zasedali dr. K. Guth, inž. E. Mölzer, inž. A. Nový, F. Bohuslav, Fr. Boháček, dr. Sobotka a dr. Vojtíšek. A tato komise vyslechnuvši návrhy dra Vojtíška, učinila usnesení, které bylo směrodatné pro další postup.

Bylo přijato, aby nový znak byl vypracován s ohledem na to, že bude znakem Velké Prahy, ale aby jeho základem byl učiněn starý znak pražský s vypuštěním jenom těch složek, které převrat 28. října 1918 odstranil nebo znehodnotil. Při tom měly dojít vyjádření příčiny změn, vyplývající jednak z obnovení naší samostatnosti, jednak z vytvoření Velké Prahy. Doporučilo se, aby zůstaly v platnosti dva znaky, malý a velký, onen pro běžné potřeby, tento pro slavnostní a závažné záležitosti. Malý znak měl zachovati zcela podobu dotavadního malého znaku, tedy i s rukou v bráně, vzhledem k tomu, že ji legionáři podrželi, jen na střední věži měly být vztyčeny presidentova standarta a státní vlajka na znamení, že Praha je hlavní město státu a presidentovo sídlo. Velký znak bylo ustanoveno vytvořiti z malého znaku tím způsobem, že se na štít vstaví uprostřed helm s heraldickou korunou a na něj pták sokol přirozené barvy jako symbol volnosti, českosti města i jeho nadšení pro národní věc; vedle středního helmu měl státi na každé straně krajní helm a na těchto postranních helmech, také korunovaných heraldickými korunami, místo starých praporů měly být vztyčeny jiné praporce, jednak rozvinuté v počtu a v barvách měst, jež se spojila ve Velkou Prahu, jednak svinuté a hrotý jen vynikající v počtu obcí bez městského práva ve Velké Praze sjednocených. Strážci znaku v podobě dvou českých lvů měli být podrženi a dole na stuhu barvy červené a modré lemovanou bílými písmenami mělo být vloženo heslo „Caput rei publicae“. Také bylo usneseno, aby byly podniknutы kroky, aby vláda republiky československé udělila městu Praze revoluční medajli, která by byla vložena do městského znaku podle zvyklostí užívaných v cizině na viditelné znamení uznání služeb obce v zápasu za obnovení československé svobody. Když pak bylo přijato, aby provedení kresby bylo svěřeno prof. Fr. Kyselovi, vyslovila se vhodnost toho, aby

ministerstvo vnitra, jemuž náleží schvalovací právo, potvrdilo znak slavnostní listinou, v níž by byl nový erb vymalován a která by pak byla uložena v městském archivu na věčnou památku.

Toto usnesení v podstatě přijalo návrhy dra V. Vojtíška, který ještě předložil návrh, aby po schválení znaku byl vydán v barvách předlohou pro úřední i soukromé potřeby. Jen co se týče klenotu erbu, dr. Vojtíšek prvotně navrhoval použití zbrojnoše s praporcem jako symbolu statečnosti nebo postavy sv. Václava jako symbolu českosti města. Návrh, aby klenotem byl učiněn pták sokol, pocházel od řed. A. Simonidesa. Inž. Mölzer a inž. Nový pomýšleli, aby se helmy na štítu jako přežitek nahradily jiným řešením a aby v tom byla umělci ponechána volnost, avšak nevyslovili se pro přímý zákaz helmů, nýbrž jen pro připuštění jiných prostředků, kdyby umělec při kreslení viděl jejich možnost. A tak na základě těchto pokynů, které městská rada 2. prosince 1921 schválila — ustanoveno jen, že se nemají činiti zvláštní kroky k získání revoluční medajle a že kresba má být předložena městské radě k přezkoumání — prof. Kysela namaloval obraz, který byl 27. dubna 1922 dodán a předložen užší správní komisi pro sjednocenou obec hlavního města Prahy.

Nejprve návrhem prof. Kysely obírala se školská a kulturní komise, která vyslechnuvši referát dra Vojtíška 24. května 1922 navrhla užší správní komisi svolání ankety, která by posoudila dílo prof. Kysely po umělecké stránce. Užší správní komise vyslovila s míněním souhlas 2. června 1922 a 28. listopadu byla svolána schůze ankety, jíž se súčastnili prof. dr. V. Birnbaum, Fr. Boháček, arch. Fr. Fencl, dr. K. Guth, arch. Janák, inž. E. Mölzer, inž. A. Nový, mag. radové dr. Sobotka, Vulterin, dr. Zd. Wirth a dr. Vojtíšek. Předsednictví zaujal inž. E. Mölzer a hned předem prohlásil dr. Wirth, že porada může jednat o zásadách znaku, ale nemá práva posuzovat návrh po stránce provedení, poněvadž by to znamenalo zasahování do sféry umělce. Podobně arch. Janák souhlasil, že se nelze pouštěti do kritiky formální stránky, nýbrž že se mohou posuzovat toliko složky znaku, jsou-li vhodné, a upozornil, že jen složky znaku mohou být stanoveny, kdežto formy se budou měnit podle toho, kdo bude znak kreslit a v které době. Pro svou osobu vyslovil přesvědčení, že myšlenkový podklad navrhovaného erbu je možný a proveditelný, a s tím souhlasil i vrch. mag. rada Boháček. Debata se potom soustředila hlavně na otázku, má-li sokol být ponechán v klenotu, či nahrazen jiným znamením, a když dr. Guth oznámil myšlenku primátora dra Karla Baxy, aby místo ptáka sokola byl do klenotu položen československý lev k symbolisování poměru hlavního města k státu, učiněn byl závěr v ten smysl, že myšlenkový podklad znaku je správný a přijatelný a že by bylo provést změnu jen v sokolu v klenotu, v latinském nápisu a barvě stuhy. Při tom bylo zdůrazněno, že se Kyselův návrh posuzuje jen po stránce obsahu a jeho proveditelnosti, ne jako umělecké dílo, a usneseno navrhnuti užší správní komisi, aby prof. Kyselovi bylo svěřeno vypracování nového návrhu znaku, při čemž by byly zachovány všechny navrhované složky kromě sokola, jenž by byl nahrazen

československým lvem. Dru Vojtíškovi pak ponecháno, aby navrhl český nápis stuhy, která by byla provedena ve státních barvách, a aby měl na paměti zdůraznění účinku převratu 28. října 1918. Komise si na konec vyhradila, že posoudí po vypracování nového návrhu obě alternativy a rozhodne se, která by měla být přijata.

Užší správní komise 8. prosince 1922 veskrze potvrdila usnesení komise, která se sešla ještě 22. února 1923 a za účasti dra K. Gutha, prof. Kysely, inž. Nového, dra Sobotky, dra Wirtha, rady Vulterina vyslechla názory dra Vojtíška, aby datum 28. října 1918 bylo vloženo na štítek na mříž brány a aby heslem byla vybrána věta „Město vidím veliké“ nebo „Vzdoruj zlobě časů, jak odolalas věky bouřím všem“. Po debatě bylo přijato, aby datum 28. října 1918 bylo vepsáno na hradební zed' pod cimbuří po obou stranách brány a aby na velký znak byl vepsán některý z navržených nápisů, po případě i heslo „Praha matka měst“, a aby standarta presidenta a státní vlajka byly vztyčeny na městské hradbě, protože bude více plochy k provedení. Tím byly dány všechny směrnice k práci prof. Fr. Kysely, který nové dílo provedl a odevzdal 31. května 1926. Městská rada 4. června 1926 postoupila je k posouzení kulturní a školské komisi, která 15. června doporučila je k přijetí, srovnávajíc je i s prvním návrhem, s tím, aby bylo užito hesla „Praha matka měst“, ač se městský radní Hubka přimlouval za nápis „caput rei publicae“. Ale v městské radě 18. června městský radní F. Titěra navrhl vypuštění praporů, vztyčených na hradbě, a data 28. října 1918 na mříži brány — tak prof. Kysela pozměnil direktivu komise — a když v ústředním zastupitelstvu 1. července 1926 na návrh člena V. Černého byly vypuštěny i ratolestky nad koleny lvů, strážců erbu, byla stanovena definitivní forma znaku, k jejímuž dosažení prof. Kysela provedl potřebné změny. A tak 18. listopadu 1926 primátor hlavního města Prahy dr. Karel Baxa postoupil návrh nového znaku ministerstvu vnitra, žádaje za schválení.⁸⁸⁾

Nový znak hlavního města Prahy navazuje na minulost a zachovávaje tradiční prvky, i v nové době utvrzené, společnou prací archivu hlavního města Prahy i umělce a pokyny, jichž se jim dostalo, představuje stupeň vývoje, který vyjadřuje určitou myšlenku i je uměleckým dílem. I když nebylo možno vše naznačiti, jak pravotně bylo míněno, nový erb obzvláště zdůrazňuje dva slavné momenty — uvedení v život československé republiky a utvoření Velké Prahy, přirozeného důsledku šťastného převratu.

A tak, má-li se podati popis plného nového městského erbu, může se to díti v těchto slovech: Na červeném štítě dole zakulaceném je zlatá městská

⁸⁸⁾ Podle spisů v archivu m. Prahy i ve spisovně praesidiální. Srv. Vojtíšek, K otázce znaku hlav. města Prahy v Národních listech, Vzdělávací příloha, č. 29 z 30. dubna 1921. O znaku hlav. města Prahy a jeho úpravě, tamže 27. června 1926 č. 175, O novém znaku hlav. města Prahy v Nové Evropě, roč. I., 1926, č. 25. K zásadám vytváření nových městských erbů nebo úpravy starých viz Vojtíšek, Znaky měst našeho státu v Národních listech z 5. srpna 1919 (ranní).

zed' kvádrového zdiva se stíbrným cimbuřím a otevřenou branou o dvoukřídlových zlatých vratech i o vytažené zlaté mříži, a ze spodu brány vyniká pravá mužská ruka s nahým mečem, k ráně napřaženým, ze zdi vyrůstají tři zlaté věže, rovněž kvádrového zdiva, z nichž střední je vyšší a širší; všechny jsou prolomeny jedním oknem, nahoře mají cimbuří a zlaté střechy, krajní stanové s jednou makovicí, střední valbovou se dvěma makovicemi; na štítu jsou postaveny tři kolčí helmy pokryté červeno-zlatými fafrnochými a nesoucí každý zlatou heraldickou korunu; prostřední nese klenot, rostoucího stříbrného dvouocasého lva se zlatou čelenkou a zlatou zbraní s erbem Slovenska na prsou — modré trojvrší se stříbrným patriarchálním křížem na červeném štítku — postranní podepírají praporce, pravá 22, levá 23. Praporce označují počet starých částí města Prahy i počet měst a obcí k tomuto jádru připojených, a jestliže rozvinuté praporce, 18 na počet, náleží prvotním osmi částem a městům, která měla vlastní znaky, žerděmi jen viditelné praporce zastupují pouhé obce.⁸⁹⁾ Štít drží s každé strany dvouocasý stříbrný lev se zlatou čelen-

⁸⁹⁾ Praporce se popisují od prvního rozvinutého na levé straně k prvnímu rozvinutému na pravé straně, dále k druhému na levé straně, druhému na pravé straně, k třetímu na levé straně atd. 1. Staré město barvy (od spodu) stříbrná, červená, zlatá; 2. Nové město barvy stříbrná, červená, zlatá (oboji podle privilegií Fridricha III. z r. 1475 a 1477);

Obr. 31.
Pečeti městečka Vyšehradu ze 16. a 17. století.
Sceaux de la ville de Vyšehrad (16e et 17e siècles).

3. Malá Strana barvy modrá, stříbrná; 4. Hradčany barvy modrá, stříbrná (obojoji odvozeny od městského erbu); 5. Židovské město, zlatá pečeť Šalamounova na červeném poli (podle starého židovského praporce a pečetí; sv. Hájek z Libočan, Kronika česká, fol. 330, Paprocký, Diachodus, O stavu městském, str. 28 s vyobr., Tomek, Dějepis m. Prahy, VIII., str. 474); 6. Vyšehrad barvy modrá, zlatá (podle zlatých kličů na modrém poli, městského znamení, zaváděného na pečetích i jinak od 16. století a odvozeného od erbu vyšehradské kapituly, vrchnosti města); až v 19. století město Vyšehrad zavádělo si nové nesprávné znamení pečetní, nikdy dříve nebývalé; viz jeho vyobr. na znakové příloze v Ottově slov. nauč. sv. XX. při hesle Praha; 7. Holešovice-Bubny barvy červená, bílá (byly to pouhé obce a užívaly v nové době pečetí obecních s českým lvem); 8. Libeň barvy stříbrná, modrá, červená (povýšena na město 19. října 1898 měla erbem štít kolmo půlený, v pravé polovině zase kolmo první polovina byla červená, druhá tříkrát

kou na hlavě a se zlatou zbraní, stojící na zlaté lipové ratolesti, o niž se i štit opírá; přes ni visí červená stuha, ze spoda zlatá, kteráž nese nápis zlatých písmen „Praha matka měst“.

napříč dělená, že se střídaly barvy od zdola nahoru modrá, červená, bílá, modrá, v levé polovině půl staroměstského erbu — je to spojení erbů někdejších držitelů obce); 9. Břeňov barvy modrá, stříbrná, modrá, stříbrná (prohlášen 31. května 1907 městem nevyžádal si udělení městského erbu, ale užíval erbu břevnovského kláštera, bývalé své vrchnosti, v městské pečeti; od erbu břevnovského opatství byly vyvozeny barvy praporce, neboť jsou to dva štíty, oba modré, z nichž pravý nese pařez o třech sucích, levý tři štrychy napříč a v prostředním tři zlaté růže. Srv. Ant. Rybička, O erbích, pečetích a znacích stavu kněžského v Čechách, v Fraze 1862, str. 11 s vyobr.); 10. Bubenec barvy červená a bílá (povýšen 11. listopadu 1904 na město, obdržel 17. února 1905 „červený štit napříč prostoupený zdí ze stříbrných tesaných kamenů s černými sparami a paterým cimbuřím, ze kterých první a poslední vyrůstá z okraje štítu; zed je prolomena otevřenou klenutou branou s vytaženým zlatým hřebenem; na druhém cimbuří stojí ve skoku na levo obrácený stříbrný beran se zlatými rohy a paznehty“ — byl ve spojení se starým názvem Ovenec. Listina v arch. m. Prahy); 11. Karlín barvy červená, bílá (jako město 6. března 1903 učiněné získal 28. března 1904 erbem „červený štit, v němž na stříbrných vlnách, které patu štítu protékají, pluje v pravo obrácená zlatá loď se zvýšenou přidou, zlatým stěžněm a kormidlem a s pěti černými okénky, na stěžni dme se na zlatém ráhnu stříbrná plachta s červeným písmenem K, nad nímž je červená listová koruna, na vrcholu stěžně vlaje stříbrná dvojhrotá vlajka s písmenem K, rovněž barvy červené“. Z lodního trupu zdvihá se, opírajíc se o stěžně, horní polovice ozubeného kola barvy ocelové, na zadní palubě lodní stojí vzpřímený stříbrný dvojocasý lev se zlatými drápy a zlatou korunou, jenž oběma předními tlapami stěžně úrzí a svou pravou zadní nohou opírá se o ozubené kolo; na zvýšené přidě lodi spočívá zlatá listová koruna. — Listina v arch. města Prahy); 12. Košíře barvy zlatá, modrá, bílá (městem 10. března 1895, erb 19. září 1896, štit napříč polovičný, v horním modrému poli tři srpovité, ostřím na pravou stranu obrácené stříbrné nože-kosíře — dva u vrchu, jeden u spodu téhož pole, a v dlejším zlatém poli modrý lev s vyplazeným jazykem. — Listina německá v arch. m Prahy). — 13. Nusle barvy stříbrná, zelená, modrá (město prohlášené 15. ledna 1899 nabylo 13. června 1902 erbu, štítu kolmo půleného s pravou polovicou stříbrnou a levou červenou; v hlavě pravé polovice ležel červený štítek s bílým dvouocasým lvem ve skoku, patu pole prostupoval vrch, porostlý trávníkem, z něhož na hnědě tyči vyrůstal vinný keř listnatý, mající v pravo modrý hrozen a v levo dva modré hrozn; levá polovice byla prostoupena polovicí erbovního pražského znamení. — Listina v arch. m. Prahy); 14. Smíchov barvy zlatá, červená, stříbrná. (Město 6. března 1903, mělo erb daný 21. ledna 1904, červený štit, napříč prostoupený stříbrnou ozubenou zdí s branou o zlatém, do polovice vytaženém hřebenem a o zlatých otevřených vrátních i s obrněnou pravici, která máchá nahým mečem; ze zdi vyrůstají tři stříbrné věže, mající zlaté střechy i makovice; na hřebenu střechy střední širší a vyšší věže stojí dvouhlavý černý orel, provázený po každé straně 6 pestřími praporečky; na ozubené zdi stojí dva červené štítky, pravý s dvouocasým bílým lvem ve skoku v levo obráceným, levý se stříbrnou věží na trojím černém pahorku, která má bránu, dvě okénka v poschodí a cimbuří. — Listina v arch. m. Prahy). — 15. Král. Vinohrady barvy červená, bílá, červená, bílá. (Město 3. října 1879, erb dán 7. února 1890, červený štit nesoucí stříbrnou hradbu se zlatým cimbuřím a branou o vytažené zlaté mříži i o zlatých dvoukřídlých otevřených dveřích; z hradby vyrůstají dvě stříbrné věže se zlatým cimbuřím a mezi nimi postava sv. Václava, držícího v pravé ruce vzhůru hrozen se dvěma listy a levou rukou opírajícího se o meč v pasu; na levém jeho rameni červený štítek s českým stříbrným lvem. — Listina německá v arch. m. Prahy.) — 16. Vršovice barvy

Tento erb, jehož potvrzení ministerstvem vnitra bylo provedeno výnosem ze dne 16. června 1927 č. 34798/27, ač bez slavnostní formy a listiny, bude tedy vyjadřovati právní vztahy a náležitosti pražské obce a bude i památkou velké doby, která přišla obnovením československé svobody.

IV.

Jestliže vývoj pečetí a erbů pražských měst přináší výsledky, které potvrzují a rozšiřují poznatky a možnosti, konstatované při pečetech a znacích jiných českomoravských měst, nic nepřekáží, aby s užitím toho, co už bylo pověděno, i dalšího materiálu a zpráv byly podány závěry k prohloubení sfragistických a heraldických vědomostí. Nemůže však hned jít o soustavné zpracování nauky o městských pečetech a erbech v českých zemích se zařaděním do všeobecného vývoje, k tomu bylo by potřebí ještě mnohé přípravné práce, přece však lze předložiti výtěžky, především pro dobu středověku, mající do sebe dosti spolehlivosti, a možno vysloviti i očekávání, že novými nálezy a novými zkušenostmi budou spíše doplňovány, nežli aby byly překonány.

Městské pečeti (sigillum civitatis, civium, statinsigel, statingesigel, purger insigel), jak bylo ukázáno, jsou v českých zemích zařízením mnohem starším, nežli městské erby. Proto nutno od nich vyjít, a k čemu nejprve radno obrátiti pozornost, je **pečetní obraz** neboli **typ**. Jeť podstatným znakem pečetí, bez něho vlastně pečeti nebyly by pečetmi. Projevuje jednoduchost nebo složitost a ve všech skoro případech má individuální ráz. Rozdílnost obrazů vznikala rozmanitostí ideového podkladu, avšak při stejnosti myšlenek byla způsobována technikou provedení. Proto jen málo pečetí vykazuje nápadnější podob-

modrá, červená, stříbrná. (Město 22. dubna 1902, erb 24. listopadu 1902, štít do pola dělený, pak rozpoltěný, v pravo v hořejším stříbrném poli štítek se stříbrným českým lvem, dolní pravé pole modré se zlatou vrší, otvorem na levo položenou, nad níž jsou dvě skřížené stříbrné širočiny na zlatých topůrcích; levá červená polovice štítu nese polovičný pražský erb. Š plíč hal, Paměti obce vršovické u Prahy, vyobr. listiny, která v městském museu ve Vršovicích). — 17. V s o č a n y, barvy zelená, červená, stříbrná. (Město 9. září 1902, erb 13. září 1903, štít kolmo rozpoltěný a v levé půli napříč rozdělený; v pravé červené polovině český stříbrný lev ve skoku, v hořejším modrém poli levé polovice kolmo postavená, černě obalená homole cukru, na které postaveno stříbrné ozubené kolo, kdežto z paty dolejšího stříbrného pole vypínají se tři pahorky zeleným trávníkem porostlé, z nichž každý nese vinnou révu s modrými hrozny a zelenými listy. Listina v arch. m. Prahy). — 18. Ž i ž k o v, barvy červená, zelená, stříbrná. (Město 20. května 1881, erb 20. května 1898, štít červený se stříbrnou cimburařenou zdí, branou a věží, o zlatých makovicích na střeše, po každé straně brány pne se ze zeleného trávníku hojně listnatá vinná réva s hrozny, kolem tyče ovinutá a rozvětvující se pod věží a cimburím zdí; v pravo od věže z cimbury vyniká poprsí císaře Karla IV. v korunovačním ornátku, v levo od věže poprsí husitského vojevůdce Jana Žižky z Trocnova v brnění i s přilbou a modrým pláštěm, na krunýři jeho vymalovaný červený kalich. — Listina v arch. m. Prahy.) Štíty všech erbů nesly kamenné koruny, je pak viděti, že na některé přímo působil vliv pražského městského erbu, po případě historické reminiscence a jen částečně vzat zřetel k současnemu významu města; u Košíř, Vršovic, Karlína, Vinohrad a Žižkova zdůrazňovalo se i jejich jméno.

nost nebo shodu znamení. Přece však lze z nich stanoviti určité skupiny, a bylo už dříve připomenuto, že českomoravské městské pečeti možno celkem dobrě roztržiti do schematu, které je navrhováno pro německé městské pečeti.¹⁾ Jenže toto rozdělení není přesné a určité, a zejména je na závadu, že stanoví čtyři skupiny pro jednoduché pečetní obrazy a do páté skupiny pojímá všechny jiné obrazy, které vznikly kombinací prvků, určujících předcházející třídy. Jsouť složité obrazy mnohem četnější jednoduchých a mimo to i složité obrazy mají základní prvky, totožné s těmi, které charakterisují předchozí třídy. Proto bude lépe, učiní-li se pokus o vlastní rozdělení, a to podle toho, který prvek představuje obraz, a je-li v něm výhradný, či je s jinými prvky spojen nebo jinými doprovoden. Pečetní obrazy rozlišují se podle toho, nesou-li pečeti symbolický obraz města, městskou ohradu, zed' věže, bránu nebo jiné stavby, či nesou erb nebo erbovní znamení, lidskou postavu či mluvící znamení, související se jménem města. To jsou hlavní znamení městských pečetí a mohou se i kombinovati. Jako obraz, symbolisující město, bývá často vyznačen erbem, tak jindy městská zed' uzpůsobuje erb nebo se spojuje s lidskou postavou, která zase může nésti erb nebo býti erby doprovadena. Ale nejen koordinované prvky se sdružují, jindy se k hlavnímu prvku připínají vedlejší, podřadné složky. Při tom třeba míti na paměti, že erby, vyskytující se na městských pečetech, třeba až do husitské revoluce pokládati za vrchnostenské erby, a že podobný význam mají i pouhá erbovní znamení. Teprve od husitského převratu vcházejí do městských pečetí skutečné městské erby, ač je to ovšem především u královských měst, kdežto u poddanských měst je vždy potřebí opatrnosti v pojímání při nejasnosti pojmu a nepřesnosti terminologie. Co se týče lidských postav, bývá jimi zpravidla představen buď pán města nebo městský svatý patron, jen výjimečně naleží jim význam jiný, a tehdy bývají spíše průvodní složkou.

Podle uvedených hledisek možno nejstarší pečeti českomoravských měst rozložiti v některé oddíly a skupiny; při tom označení prostý obraz znamená jednoduchý obraz, leda s přirozenými přídavky²⁾ a beze všech zvláštních přídavků, doprovodený obraz má přídavky rovnou s ním nesouvisící a jeho neuzpůsobující, kdežto rozmnožený³⁾ obraz má prvky, jež k němu nenáleží, avšak bezprostředně se k němu přičleňují.

¹⁾ Viz výše kap. I. str. 11.

²⁾ Na př. hlásní na městských věžích, lidské hlavy v oknech, insignie lidských postav, helm s klenotem na štitu erbu českého krále; snad by bylo radno řaditi k nim ještě jiné prvky, tak prapory vztýčené na věži v městském obrazu, erbovní znamení na městské zdi, avšak těmto věcem přece naleží určitější význam.

³⁾ Tento termín kryje poněkud širší pojem, nežli se rozumí v heraldice slovesem „rozhodniti, rozmnožiti“; zahrnuje v sobě částečně i to, co v ní označuje slovo „polepšiti“; ale třeba míti na paměti, že polepšovati neznamená při erbu toliko připojiti přídavek, nýbrž i měniti barvu, a ve sfragistice barvy obrazů nepadají na váhu.

I. Pečeti nesoucí symbolický obraz města:

1. prostý: Staré město pražské (1264), Klatovy (1289 i sekret), Uherské Hradiště (1317, 1322), Domažlice (1318), Český Krumlov (1336), Sušice (1363), Hradčany (1385), Vyškov (1403);
2. se znakem: Brno (1247), Malá Strana (1257 i sekret), Most (1273, 1306), České Budějovice (1332), Čáslav (1342), Louň (1363), Žatec (1385), Jemnice, Bělá, Náchod, Slavětín, Kouřim;
3. s erbom znamením: Uherský Brod (1322), Most (1351), Nymburk (1355, 1413), Fulnek;
4. s podobou patrona města: Staré město pražské (1280), Vodňany (1412);
5. doprovzený: Písek;
6. doprovzený a se znakem: Louň (1350), Horažďovice;
7. doprovzený a s erbom znamením: Nymburk (1362);
8. doprovzený a spolepšeným znakem: Kolín;
9. rozmnovený a s erbem: Kadaň (1274), Český Krumlov (1406), Třeboň, Bílina;
10. rozmnovený s postavou: Plzeň.
11. s mluvícím znamením a s erbem: Pelhřimov (1359);
12. s mluvícím znamením a s postavou: Beroun.

II. Pečeti nesoucí vrchnostenský znak:

1. prostý: Jihlava (1268, sekrety), Opava (1289), Kladsko (13. stol., 1305), Německý Brod (1304, 1409, 1410), Jaroměř (1309), Brno (1315), Mělník (1331), Broumov (1331), Litomyšl (1335), Vysoké Mýto (1350), Polička (1362), Vodňany (1362), Žlutice (1375), Pohořelice (1378), Ivančice (1382), Humpolec (1385), Chvalšiny (1390), Sviny (1391), Kostel (1400), Lanškroun (1401), Most (sekret 1411), Slavkov (1416), Brandýs n. Labem, Slaný (poč. 15. a 16. stol.);
2. doprovzený: Kutná Hora (1308), Hradec Králové (1362), Vodňany (1411);
3. rozmnovený: Litoměřice (1262, 1280), Hlubčice (1283), Ústí nad Labem (1343), Slaný (poč. 14. stol. i sekret), Unčov, Jaroměř (2. čtvrt 15. stol.).

III. Pečeti nesoucí vrchnostenské erbovní znamení:

1. prosté: Olomouc (1305), Znojmo (1310, 1337, 1390, 1401), Stříbro (1350), Tachov (1363), Vysoké Mýto (1369), Kolinec;
2. doprovzené: Německý Brod (1281), Krnov (1311), Chrudim (1362), Hořice (1399), Znojmo (1. pol. 14. stol.);
3. rozmnovené: Kutná Hora (1347), Slavonice, Telč, Jílové.

IV. Pečeti nesoucí postavu patrona nebo vrchnosti:

1. prostou (patrona): Netolice (1362);
2. doprovzenou (vrchnosti): Staré město pražské (sekret);

3. se symbolem města: Plzeň (sekret);
4. se symbolem města a erbem: Nové město pražské (1356, 1385), Cheb (sekret 1403);
5. se symbolem města rozmnожeným: Nové město pražské (sekret z 2. pol. 14. stol.).

V. Pečeti nesoucí mluvíci znamení:

1. se znakem: Most (1279, 1290, 1302, 1312);
2. serbovním znamením: Most (1334);
3. s postavou světce: Most (1317, 1326);
4. doprovozené serbovním znamením: Most (1411).

VI. Pečeti se složitějším obrazem:

Cheb (1242).

Je patrno, že se za vedlejší složky v tomto rozdělení⁴⁾ pokládají složky, které zpravidla nepředstavují vlastních typů městských pečetí, na př. písmena, nebeská znamení, hornická náčiní, záře, koruna, koruna trnová a p., a že, jak bylo zmíněno, atributy určující postavu, přirozené složky v městském obrazu, helm s klenotem na některých štítech nevyvolávají pozornost, poněvadž nemají pro specifikaci významu. Právě tak nepadá na váhu, representuje-li město celá ohrada s věžemi nebo jinými stavbami, část hradby, jedna věž, mříže, brána a j. Tím ovšem možno pověděti, že větší část nejstaršího městského sfragistického materiálu nese obrazy, souvisící v základu nebo v hlavních prvcích s městským pevnostním charakterem.⁵⁾ Hradby a pevnostní zařízení byla podstatnými znaky v pojmu města, a proto nejspíše vcházela do městských pečetí. Ale nezáleželo na tom, aby vždy byla v obrazu městské pečeť taková složka, ač dobře vyjadřovala majetníka, jsou i pečeť vyznačené erby nebo erbovními znameními pánu nebo jejich podobiznami i postavami patronů, a to z toho

⁴⁾ Třeba podotknouti, že Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder (mit besonderer Berücksichtigung der schles. Städtewappen) ve Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde XIX. Jhg. 1891 str. 517 pokládá znamení pečeť města Krnova za mluvíci znamení (Jägerndorf — Jagdhörner), ale co už bylo vyloženo, sotva připouští takový názor. — Až bude známo ještě více československého sfragistického materiálu, nebo kdyby se toto rozdělení aplikovalo na větší ještě souhrn pečetí městských, byla by, tuším, možná větší přesnost a snad i učleněnost. Tak mohlo by se i rozlišovati, je-li pečetní obraz základní rozhojněný nebo polepšený, a záleželo by, jestli by se jedna složka na druhou kladla nebo se jedna s druhou spojovala. Pro mladší doby městských pečetí, kdy se pečetní obrazy stávaly erby nebo kdy na městské pečeť vcházely skutečné městské erby, je pochopitelné potřebí zvláštního roztrídění. Srv. jak charakterisuje typy městských pečetí Ilgen, Sphragistik v Meister Grundriss der Geschichtswissenschaft I. 4. Leipz. Berlin 1912 str. 46.

⁵⁾ Velkou oblibu těchto obrazů stanovil při pečetech slezských měst Dr. Paul Knötel, Ursprung und Entwicklung der städtischen Siegelbilder (mit besonderer Berücksichtigung der schlesischen Städtewappen) ve Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- u. Familienkunde, Berlin XIX. Jhg. 1891 str. 499; ale to možno konstatovati i u městských pečetí jiných zemí.

důvodu, že nerozdílnou složkou každé pečeti byl opis, který nechyběl ani na pečetech s mluvícími znameními.

Uvědomí-li si kdo, která znění mají **legendy** nejstarších městských pečetí, pozná, že se zpravidla zdůrazňují za jejich majetníky měšťané nebo městská obec, jen někdy s nimi městský rychtář nebo i přísežní, po případě i pospolu, ale samotni, rychtář i přísežní. Formulace je stereotypní, a rozumí se, že v latinské řeči (ani jednou ne v německém nebo českém jazyku): *sigillum civium, civitatis, universitatis, communitatis civium*, a v těchto termínech není nutno hledati zvláštní rozdíly. Označuje se jimi souhrn měšťanstva, městské veškerenstvo, které činilo korporaci a bylo nadáno všelikými právy i právem pečeti. Ale výjimky jsou důležité. Jde zvláště o výraz „burgenses“, který se vyskytuje i ve formě „burienses“, na pečeti města Hlubčic, Mostu, Kolína a Vysokého Mýta. Není to česká zvláštnost, to označení je hojně na starších městských pečetech v Německu, a vzhledem k tomu, že předchází často nebo střídá se s termíny *cives, universitas civium* a j., chtělo se vyvzovat, že se jím rozumí ne všechno měšťanstvo, nýbrž jedna složka, jedna jeho třída. Mělo se za to, že burgenses byli vyšší městskou vrstvou, že to byli přední rodové, patriciát, který se živil a nabyl moci kupectvím, sám obsazoval úřady svými členy a spravoval nižší složku, *cives*, již se od něho ještě lišili, že se zaměstnávali řemesly. A podle toho se mimo, že městské pečeti byly zprvu v rukou mocného a bohatého kupectva a teprve časem se dostávaly i nižšímu měšťanstvu a přecházely na všechnu městskou obec bez rozdílu (alle purger reich und arm), když řemeslnictvo těžkými boji patriciát zatlačovalo, dostávalo se do městské správy a vyrovnávalo rozdíly.⁶⁾ Avšak tyto názory byly vyneseny jednostranným studiem a přeháněním některých lokálních zjevů, a proto se nesmí ciniti příkrý rozdíl mezi burgenses a *cives*. Je-li „burgus“ zlatinělé německé jméno, které zprvu označovalo hrad, potom i město (jinak *urbs, civitas, oppidum*), podle toho „burgenses, burienses“ jsou ti, kdo obývají burgus a kdo tedy náleží do městského svazku.⁷⁾ Slovo „burgus“ je zejména rozšířeno v severním Německu, ale i tam pronikla synonyma, a proto se termíny zaměňovaly a střídaly, stejně jako „cives“ a „burgenses“.⁸⁾ Je tedy zbytečno hledati

⁶⁾ Tak soudí prof. Dr. F. Philipp v recensi knihy Friedricha Kücha, *Quellen zur Rechtsgeschichte der Stadt Marburg* (Marburg 1918), kterou vytiskl v *Ztschr. d. Ver. f. hessische Gesch. u. Landeskunde* Bd. 52 (Kassel 1919). Podobně se vyslovil Arn. Poeschl, *Der Neubruchzehnt* v *Arch. f. kathol. Kirchenrecht* Bd. 98 (1918), prokazuje to na příkladu města Hildesheimu.

⁷⁾ Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis I*. Niort 1883 str. 786; svr. Th. Ilgen, *Zur Entstehung u. Entwicklungsgesch. der Wappen* v *Korrespondenzblatt des Gesamtvereines der deutschen Geschichts- u. Altertumsvereine LXIX* Jg. 1921 str. 184, kde také o názoru Rietschelově (pozn. 2.), který, myslím, správně spojuje slovo „burgensis“ s latinským „burgus“, ne s německým „burg“.

⁸⁾ Richard Schröder, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte* (VI. Auflage, fortgeführt von Eberhard von Künssberg I. Leipzig 1919) str. 689 pokládá substantiva „bürger, burgenses“ za shodná významem, právě tak jako už dříve Dr. Eduard Brinckmeier

v uvedených termínech více, nežli skutečně podávají, a to potvrzuje i seřadění pečetních legend u jednotlivých měst i také u českomoravských měst a jejich posuzování v celkovém materiálu oblasti. V našich zemích nalezne se termín „burgenses“ veskrze u měst, která používala severoněmeckého, magdeburškého práva, ač většina měst této právní skupiny u nás znala jenom název „cives, civitas“ — i samotné *L i t o m ě r i c e*, přední město mezi nimi — a při tem město *M o s t* má nejstarší pečeť z r. 1273 s označením „sigillum universitatis civium“, stejně jako pečeť z r. 1290 a 1306, a zavedlo si dočasně termín „burienses“ teprve na pečetech z r. 1317, 1326, 1334, aby se pak na pečeti z r. 1351 obrátilo k pojmenování „sigillum civitatis“.⁹⁾

Jestliže termínu „burgenses“ není třeba přičítati závažnosti,¹⁰⁾ významná je legenda „sigillum iudicis et civium“ na pečetech několika měst. Nese ji nejstarší pečeť města Brna, Jihlavy, Písku, a možno ji asi předpokládati u první pečeti Starého města pražského i u pečeti města Vyškova. Jde tedy o pečeť, doložené v nejstarších dobách, nebo o pečeť, které se svou povahou, jak se ještě pozná, do nejstarších dob hlásí. A není pochyby, že souvisí s prvotním obdobím vývoje české městské samosprávy a že se v nich uplatňuje původní význačné postavení městského rychtáře. Městský rychtář zprvu jako královský zástupce — jde vesměs o královská města, ale i v poddanských městech podobný byl poměr rychtáře k vrchnosti — byl v městské obci, uvedené panovníkem v život, neoddělitelným činitelem a teprve časem byl vůlí měšťanů zatlačen a jí podřízen.¹¹⁾ Měl-li nejdříve moc i nad městskou pečetí, že byl i v legendách uváděn, časem pozbyl toho práva,

v *Glossarium diplomaticum I.* Wolfenbüttel 1850 str. 435. Věcí se obíral také K. Wutke v čl. „Die Bedeutung der Siegelumschrift: Sigillum burgensium bzw. civium für die älteste Stadtgeschichte“ v *Schlesische Geschichtsblätter, Mitteilungen des Ver. f. Gesch. Schles.* 1920 str. 38, vycházejí ovšem od slezských poměrů; avšak třebas si byl vědom protiv mezi kupci a řemeslníky v slezských městech, nechtěl připustiti, že by v nich byl takový rozdíl v právním postavení mezi vyšší vrstvou měšťanskou a obyčejnými měšťany (*burgenses* — *cives*), jak vyvozoval pro západní německé končiny Philippi.

⁹⁾ Pro slezská města srovnání pečetních opisů provedl Wutke uv. m. str. 39. V jeho seznamu je nápadné, že se substantivum „burgenses“ čte nejen ve 13. století (Vratislav, Javory, Nisa, Svídnice), nýbrž i ve 14. století (Břeh, Krosno, Reichenbach, Zahaň, Šprotava, Stinava) a ještě až v 2. pol. 15. století (Hirschberg, Zahaň), zatím co se jinde již ve 13. století uplatňuje termín „cives“ (Vratislav, Münsterberg, Opolí, Ratiboř, Střelín); také je zajímavé, že v Zahani r. 1305 pečeť má označení „sigillum burgensium“, r. 1428 čte se „secretum civitatis“ a r. 1486 „secretum burgensium“.

¹⁰⁾ K správnému pochopení městských pečetí, které mají v legendě jméno „sigillum burgensium“, třeba přihlédnouti, jak se o nich mluví v listinách, jimi pověřených; a poznává se, že se v nich stejně připomínají jako „sigilla civitatis“ nebo „civium, purgeringesigel“, jak se děje u pečeť, jež samy toto latinské pojmenování nesou. Viz na př. listinu města Mostu z 26. prosince 1326 v arch. min. vnitra, listinu m. *Vysokého Mýta* z 15. prosince 1350 v zem. čes. arch. a listiny pod pečetí města Kolína, kteréž se užívalo až do 18. století.

¹¹⁾ *Vojtíšek, Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd právních a státních XXI.* 1921 str. 40 nsl.

v některých městech asi velmi záhy, v jiných později, ač zeslabení jeho postavení nevynucovalo si ihned vyměnění staré pečeti novou.¹²⁾ A ještě rychtář, i když byl ponížen povznesením městské svobody, neztratil zároveň předsednického místa v městském soudě a v městské radě v čele konšelského sboru. Proto se mohlo objeviti na druhé pečeti města Brna i na první města Kutné Hory pojmenování „sigillum iudicis et iuratorum“, nasvědčující, že nejde o obecnou městskou pečeť, nýbrž o druh městské pečeti, právě tak, jako mohla být zvláštním druhem netolická městská pečeť, zvaná „sigillum opidi ad causas“.¹³⁾ Jestliže na této pečeti přichází termín „opidum“ stejně jako na pečeti města Hořic, vystihuje se tím malost poddanského městečka, ale zpravidla se takové rozdíly nečinily a „civitas“ bylo stejně mocné královské město jako nevýznamná a nepatrná městská obec. Znění „sigillum iuratorum et communitatis“ tuším zřetelně vystihovalo stav, který byl v Kutné Hoře v 1. polovině 14. století jako v jiných městech, a dávalo především na jevo, komu vlastně náležela městská representace, když byl už městský rychtář utištěn.¹⁴⁾ Jiné povahy byly pochopitelně názvy, které rozeznávaly větší a menší pečeti neboli sekrety. Vypovídaly, kterého významu je ta která pečeť a která cena jí byla přiznávána. Zvláštní je označení na dvou nejstarších novoměstských pečetech „sigillum plantacionis“; ale vyjadřovalo jen to, že pečetní znamení bylo městu dánno už při jeho založení, že má se založením města přimou souvislost. Letopočty v legendy přicházejí značně pozdě; první je asi případ na pečeti města České Budějovice z r. 1479.¹⁵⁾

Obrazy města na městských pečetech nemají do sebe věrnosti, jsou to symboly, a bylo by pošetilé, domnívat se, že podávaly, byť primitivní a schematické, určité a vypozorované zjevy.¹⁶⁾ Proto neměly schopnosti, aby zřetelně

¹²⁾ Dokazuje to zejména pečeť města Písku, která se udržuje v platnosti až do 15. století.

¹³⁾ Je to soudní pečeť, ale tím není řečeno, že by městečko vedle ní musilo mít ještě pečeť pro obecní správní záležitosti. Jméno patrně projevuje, k čemu pečeť hlavně byla upotřebována, v které kompetenci; je to patrně velká pečeť, a proto nepadá na váhu analogie cizích poměrů (Ewald, Siegelkunde str. 87).

¹⁴⁾ Vojtěšek, Soud a rada v královských městech čes. uv. m. str. 54 nsl.

¹⁵⁾ Melly, Beiträge zur Siegelkunde des Mittelalters I. str. 123 č. 283 a str. 170.

¹⁶⁾ To chtěl prokázati Paul Knötel v čl. „Ursprung und Entwicklung der städtischen Siegelbilder“ uv. m. str. 491 a v čl. „Schlesische Städtebildnisse auf Siegeln“ v Ztschr. des Vereines für Gesch. Schlesiens Bd. LVII. Breslau 1923 str. 106; tvrdí, že v pečetních obrazech, předvádějících městskou ohradu nebo část městského opevnění, možno viděti individuální rysy podle jednotlivých měst a možno předpokládati pokusy o znázornění určitého místa. Vychází při tom od názoru G. A. Seylera, Gesch. der Siegel (Leipzig 1894) str. 321, který se vyslovil, že městské obrazy na pečetech nejsou umělcovou fantasií, nýbrž obrazy měst, uzpůsobené symbolickým měřítkem s přehnaným zdůrazněním a symetrickým vyrovnáním charakteristických a význačných prvků. Ale městské obrazy na pečetech projevují jen náhodně a výjimečně složky, které byly vlastní městu, jemuž pečeť náležela, na př. na velké pečeti města Chebu, a co Knötel uvádí, naprostě neobstojí a nepodává důkazu, zvláště že auktor ukazuje některé pochybené názory. Jestliže srovává městské pečeti, nesoucí obraz města, ať jakkoliv naznačený, se zlatou bulou Ludvíka Bavora, na níž je představen ideální

pronášely, které město je majetníkem pečeti. Znaky a erbovní znamení, ať o samotě nebo spolu s různými jinými prvky, pochopitelně vypovídaly, kdo byl pánum města. Poněvadž se velmi hojně toho způsobu užívalo, nebylo v legendách nutno vyjadřovati tuto věc, a stalo se to jen v několika málo případech. Jestliže na pečeti města Plzeň a Berouna zdůrazňoval opis příslušnost těchto měst do českého království, nemusí být sporu, že se tím zároveň vyslovovala náležitost ke korunním statkům, k majetku českého panovníka. Určitěji mluví opis na pečeti města Českého Krumlova i města Náhoda, toto že je v držbě pánu z Náchoda, ono pánu z Rožmberka.¹⁷⁾

Legendy svou formulací jsou důležitou pomůckou a lze jich použíti k určování stáří pečeti aspoň pro některé případy. Avšak i jejich zevnější ráz i příležitostních nápisů a písmen padá v této věci na váhu jako **vzhled pečetních obrazů** a technika rytby. V tomto ohledu mohou mnoho vyvoditi svými povšechnými vědomostmi historikové umění, ale i ze sfragistického i heraldického stanoviska lze poznati některá pravidla. Než třeba míti na paměti, že pečeti, nesoucí symbol města, jsou stejně staré jako pečeti, chebská — nesmí se zapomínati na původní příslušnost a postavení města Chebu jako říšského města — je nejsložitější vůbec a má mezi svými prvky i lidskou hlavu a postavu, kdežto jinak se uplatňují lidské postavy na městských pečetech jako podstatné články obrazu až od poslední čtvrti 13. století (Staré město prázské asi 1280) a jako výhradné znamení od konce 13. století, ne-li od počátku 14. století (staroměstský sekret). To však je jistou, že starší pečeti spíše projevují menší jistotu a dovednost rytby i menší propracovanost rytby a že 14. věk znamená proti dřívějšímu období větší dokonalost, i když přinesl také velmi jednoduché pečeti.

Tomu, co bylo vysloveno, nasvědčují zvláště architektury pečetních obrazů, které slohově odpovídají zvyklostem doby v stavitelském umění a mají po té stránce i dokumentární cenu. Jak bylo zmíněno, nešlo sice při nich o vyobrazení v pravém slova smyslu, nýbrž o symbol, avšak snaha o realitu vedla časem od schematu k přesnosti a zdobenosti. Obrazy architektur nejprve se prostě opírají o patu pečetního pole nebo jsou v něm volně umístěny bez podkladu, avšak už druhá litoměřická pečeť nabývá opory pro městskou hradbu v pahorkové půdě, a tak je později i na plzeňské a berounské i horažďovické a fulnecké pečeti. Jindy, je-li naznačena městská ohraada, připojení zvlněné řeky — je to na pečeti malostanské, staroměstské, kadaňské, čáslavské, sušické a pochopitelně i na pe-

obraz města Říma, je v tom značný rozdíl: zlatá bula Ludvíka Bavora nese skutečný obraz města Říma, složený z význačných a jedinečných jeho staveb, naproti tomu městské obrazy na městských pečetech jsou pouhými symboly a stavby v nich jsou všeobecného rázu.

¹⁷⁾ První krumlovská pečeť dokonce připomíná určitého člena rodu, pana Petra z Rožmberka, jenž se prvně jmenuje r. 1309 a zemřel 14. října 1347; stalo se to jistě proto, že si tento pán zjednal zásluhu o město, snad že je ohradil a nadal pečeť, a to někdy před r. 1336.

četech města Mostu — ukazuje pokročilost, a to potvrzuje i zaokrouhllování městské zdi, zdobení bran a oken, vkládání vytažené mříže do brány, pravidelnost kvádrování zdí i krytu střech, přičlenování lidských postav, plastičnost a bohatost obrazu a p. Lidských postav se užívalo celkem nemnoho na českých městských pečetech. Průvodními složkami jsou hlavně hlásní na pečeti města Čáslavě, Mostu, Malé Strany, hlavy mladíka a starce v oknech na staroměstské pečeti, panna s praporci na pečeti města Plzně, oděnec na pečeti města Berouna, chlapec na pečeti města Slaného. Závažnější má význam a mezi hlavní prvky náleží sv. Václav na staroměstské pečeti i na druhé pečeti města Vodňan, král na pečeti města Chebu — na velké pečeti i postava soudce — i na pečetech města Plzně, jakož i na pražských novoměstských pečetech, poutník na pečeti města Pelhřimova, Kristus jedoucí na oslu na mostských pečetech, zatím co na staroměstském sekretu poprsí krále je výhradným znamením. Kromě jízdecké Kristovy postavy na pečetech města Mostu jde buď o hlavy nebo poprsí anebo o pokolení (rostoucí postavy) anebo o celou postavu, a i když při podružných částech je zběžnost, v hlavnějších se zřetelně uplatňuje naturalismus a život. Je-li zajímavá už posice hlásných na věžích, vzbuzuje pozornost klečící hoch na slánské pečeti způsobem, kterak drží štít erbu i helm s klenotem; charakteristická je i postava sv. Václava na staroměstské pečeti, jež je vztyčená a jako připravená k obraně, a vlající spodek jejího roucha vážnému a pevnému postoji dodává moci a síly. Podobně výrazné je držení těla krále na velké plzeňské pečeti jako se projevuje radostný pohyb u panny stojící za cimbuřím brány. V zbrojnošově tváři nad branou v berounské pečeti je patrná zmužilost a tu možno vyčísti i z panovníkova poprsí na staroměstském sekretu, zatím co z rostoucí postavy krále na novoměstských pečetech vyzírá důstojenství a královská velebnost. Na mladších staroměstských sekretech i na pečetech Nového města a pražského dospívá se až k skutečným portrétem, třebas jejich plné zhodnocení není vždy možné, poněvadž se pečetidla zachovala jen v málo případech a známé pečetní otisky jsou otřelé nebo poškozené. Nepochybným portretem je obraz krále Vladislava na malostranském sekretu z r. 1507.

Opravdová životnost, zjevná v uvedených případech,¹⁸⁾ je patrná na obrazech zvířat, které se projevují na městských pečetech. Při tom je důležité, že většinou jsou to heraldická znamení a heraldický sloh má zpravidla na nich účinek, ať jde o obraz na štítu nebo bez štítu. Jen ptáci hnisdící na hradě v chebské pečeti jsou průvodní složkou a přirozeným přídavkem, jinak vedlejší postavení má osel nesoucí Krista na mostských pečetech a basiliškové na kolinské pečeti nad erbem. U těchto není jisté, který je jejich

¹⁸⁾ Paul Kletler, Die Kunst im österr. Siegel, Wien 1927 dobře vystihuje, jak se projevuje gotické umění na městských pečetech v tomto ohledu i v jiných všelikých složkách pečetních obrazů. Leccos z toho, co povíděl, lze pozorovat i na českomoravských městských pečetech.

poměr k erbu, a podobně u berounského medvěda může býti pochybnost, jak se na něj dívati, neboť toto zvíře může souviseti s erbem lokátora města, jehož jméno mohlo působiti i na vznik městského pojmenování. Mezi zvířecími erbovními figurami na městských pečetech přední místo připadá lvu (lvici) a orlici. Jejich posice je až na výjimky (Uherský Brod, Tachov) bojovná, lev je ve skoku s rozžavenými ústy a někdy s vyplazitým jazykem, zpravidla korunovaný — lvice je nekorunovaná a má jednoduchý ocas proti dvojitěmu ocasu lva — orlice s rozpiatýma křídly a napřaženými nebo vztýčenými ústy jako k útoku. Orlice je někdy korunovaná, někdy nekorunovaná a je vždy zpředu viditelná — jen na velké Kutnohorské pečeti z pravého boku¹⁹⁾ — i obrací hlavu k pravé nebo k levé straně, stejně jako se mění poloha lva podle jednotlivých případů, ač je nejvíce k pravé straně obrácen. Osa jejich postojů bývá zpravidla kolmá, ale na pečeti města Mostu z r. 1364 je u lva nakloněná. Krásně pohyb skoku je vyjádřen v obrazu saně na vysokém tiské pečeti, zejména na velké, kde prohnutí těla, natažení hrdla do zadu, rozpětí křídel, napřažení nohou i otočení ocasu nasvědčuje okamžiku prudkého útoku.

Z jiných typů zasluguje povšimnutí krásně rozložená lilie na pečeti města Litomyšle a Starého Brna, ač dlužno hned uvésti, že rostlinstvo je zastoupeno na starších městských pečetech velmi skrovně, a ještě spíše ve výzdobě pečetního pole, nežli v samých pečetních znameních (ještě skřížené ostrve neměckobrodských pečetí, růže pánu z Rožmberka a z Hradce na několika pečetech). Podobně témeř výjimečně přicházejí jiné prvky v pečetních znameních, na př. měsíc a hvězdy,²⁰⁾ hornické náčiní, udávající povahu horního města,²¹⁾ prapory,²²⁾ písmena²³⁾ a p.

¹⁹⁾ Je to proto, že se obrací ke lvu a drží s ním korunu i havířské kladivo.

²⁰⁾ Jejich povaha je podle všeho různá; není pochyby, že na pečeti města Písku nejdou nic jiného, nežli o označení nebeské oblohy nad obrazem města (srov. podobný výklad pro některá slezská města u Knöteho v obou článcích uv. m. str. 493 a 113; Klettler uv. m. str. 24 spojuje užívání těchto prvků s kultem přírody, který nastal mocným působením sv. Františka z Assisi), jinde však nemůže hvězda znamenati leda ozdobu a jinde, na Louňské pečeti, měsíc i hvězdy, provázející jej, mohou býti důsledkem latinského jména města.

²¹⁾ Ne každé horní město má podobné složky v pečetním obrazu, a když byly zavedeny, neznamenalo to, že musily navždy na pečetech toho města zůstat. Kutná Hora má pečeti takto označené, ale Německý Brod, jenž si je vložil v první pečeť, zase je vypustil.

²²⁾ Praporce v rukou plzeňské panny jsou královskými korouhvemi, vztyčenými na oslavu krále, a zdůrazňujícími jej jako městskou vrchnost. Podobný význam měly vrchnosteneské praporce na pečeti města Třeboně a Biliň, jsouče vyvěšeny z městských věží.

²³⁾ Písmena přicházejí buď jednotlivě nebo skládají jména; jestliže je zřetelný jejich význam na pečeti města Chrudimě a Králové Hradce (dávají jméno města) i na pečeti města Jílové (písmeno K připomíná krále Karla) a města Žebráku (písmeno W připomíná krále Václava IV.), těžko říci, co znamená písmena M v pečeti města Telče a Slavonic a písmena A M v pečeti města Kolína; ale rozhodně je při nich rozdílnost, v prvních případech písmeno M je nerozlučnou součástí erbovního, znamení vrchnosti a má vztah k vrchnosti, kdežto v druhém případě jsou písmena v pečetním poli, provázející obraz.

Celkově vzato, je při všelikých pečetních obrazech zřejmá dobrá plastika, a ta působí i značné vystupování štitů a jejich erbovních znamení. Štíty mají veliký význam v pečetních obrazech, především svými formami, které jsou měnivé podle jednotlivých období. Jak bylo poukázáno,²⁴⁾ od trojúhelníkové podoby s rameny značně delšími základny a od mírného prohnutí ramen přichází se zkracováním ramen k tomu, že v 1. polovině 14. století možno téměř vepsati ve štit rovnoramenný trojúhelník a v 2. polovině 14. století ramena se vedou do špičky tak, že se, nejprve rovnoběžná, od polovice ohýbají; tím vzniká tupá špička, jež připravuje potomní brzké zakulacení. Štit dole kulatý má v 15. století konkrenta v taci a spíše před ním ustupuje.

Poloha štitu na pečetech, ať je erb sám pečetním znamením nebo jeho článkem, bývá zpravidla kolmá. Jen přichází-li erb v plné heraldické výzdobě, nakláni se, aby na zdvižený roh byla vstavena přílba s klenotem (na pečeti města Kutná Hora z r. 1308, města Mostu z r. 1312 a na slánských pečetech), a takovou polohu někdy zaujímá, když je vkládán mezi věže symbolického obrazu města (na pečetech města Žatce, Českého Krumlova). Helm s klenotem na štitu uplatňuje se jen v královském českém erbu a jde o obvyklý klenot podoby složeného orliho křídla, který je položen na střední kadánské věži, na hlavě lva ústské pečeti i zdobí hlavu královské postavy v plzeňských pečetech. Na slánských pečetech je naspodu posázen lípovými lístky, jak bývá často, maluje-li se erb českého krále v úplnosti.²⁵⁾ Je také důležité, že do počátku 14. století není helm pod klenotem opatřen pokryvkou neboli fafrnochou, ty se objevují až na nejstarší slánské pečeti, třebas to však neznamená všeobecného přijetí. Od počátku 15. století dbá se, aby se fafrnochou pěkně rozvíjely.

Bylo by ještě všelicos, co by bylo možno uvést o pečetních obrazech, které se pochopitelně veskrze v čase vyvíjejí a podle let nesou zvláštní ráz v celku i jednotlivostech. Ale zavedlo by to od vlastních úkolů, a proto spíše si nutno ještě všimnouti zdobení volných ploch jak v pečetních polích, tak v samých obrazech.²⁶⁾ Zprvu ho vůbec nebylo — nejde o kvádrování zdí — vyskýtá se až od konce 13. století. Je to mřežování bud' prosté nebo složitější i okrášlené body, křížky, růžičkami, je to posázení drobnými křížky nebo hvězdičkami, ale vedle něho se zavádí i užívání rostlinných a květinových motivů a časem i gotického orámování. Na některých pečetech jsou prosté větévky nebo úpon-

Martin Kolář v čl. Písmeny v poli pečeti v Pam. arch. XIV. 1889 str. 493 vzpomíná z městských pečetí, majících písmena ve svém poli, toliko pečeti města Chrudimě, ale vysvětluje písmeno M, vyskytující se na pečetech pánů z Rožmberka a z Hradce, za začáteční písmeno jména Maria. Je možné, že na kolinské pečeti litera M vznikla napodobením cizího vzoru a neporozuměním předloze mohla vzejít z obráceného řeckého písmene ω. Litery A a ω vyskytují se na př. na pečeti města Třevíru z 2. pol. 12. stol.

²⁴⁾ Viz výše kap. I. str. 69.

²⁵⁾ Vojtíšek, Naše státní znaky, str. 12.

²⁶⁾ Srv. Paul Kletler, Die Kunst im österr. Siegel, str. 24, 25.

ky, někde (na českobudějické pečeti) projevuje se damaskování. V jednom případě ratolesti přecházejí v pečetní obraz (berounská pečeť), a to na městskou zed' po obou stranách brány; jinak jde jen o vyznačování dělených ploch v erbech, a děje se to celkem jednoduše. Jestliže se však takovým způsobem rozpoznávají plochy, nesmí se mysliti, že mřežování označuje určitou barvu. Také zasluzuje vzpomenutí, že se ve 14. století a později uplatňuje zdobení okrajů legend k poli i obrubě pečeti, a že rostlinné a květinové motivy vedle jiných ozdůbek vnikají více a více do legend a později do nápisů.

Jako obraz v městských pečetech podává možnosti k určování stáří pečetí, podobným prostředkem je i **písmo** v opisech a nápisech i jednotlivá písma, různě užitá. Bylo už na to poukázáno a rovněž na to, co vyznačuje písmo, které nejlépe může být charakterisováno za gotickou majuskulu. Povšechně může být řečeno, že v starším písmu spíše pronikají kapitální živly nad unciálními a že se v mladším písmu uplatňuje snaha přímé tahy zaokrouhlovatí, zakulacené zdobiti a různě uzpůsobovati i upravovati. Ale i ve zpracování písma jeví se individuální vkus a záliba, a proto je v něm plná rozmanitost i nestejnomořnost. Teprve v 2. polovině 14. století nastala pronikavější změna. Písmena, která dříve měla zpravidla stejnou výšku i šířku, tehdy se zúžovala vzhledem k výšce, a to vedlo i k sbližování písmen, že se proti pravidelné prvnější volnosti projevovala jistá stlačenost. Velká m o s t s k á pečeť z r. 1411 je příkladem toho vyvinutého písma, které se před polovinou 15. století uzpůsobilo lámáním zakulacených tvarů (pěkná ukázka na druhém staroměstském sekretu), ale neproniklo. Zatím se totiž, také od 2. poloviny 14. století, vyvíjela na městských pečetech gotická minuskula, která se nejprve dostala do druhé pečeť N o v é h o m ě s t a p r a ž s k é h o, do druhé pečeť č e s k o k r u m l o v s k é a do hořické pečeť. Gotická minuskula, čím mladší, tím více přecházela v t. zv. mřížové písmo, připojující dříky k sobě hranatými i lámanými hlavičkami a patkami. Tím pozbývalo jasnosti, obyčejně zabírajíc místo na naznačených stužkách, někdy pěkně rozvinutých, které způsobovaly i roztrhování slov. Že gotická minuskula upadala, bylo jistě příčinou, že poměrně brzy počala pronikati humanistická majuskula na její úkor. M a l o s t r a n s k ý sekret z r. 1507 přináší její nejrannější vzor. Ale to neznamenalo, že by gotická minuskula byla rázem zatlačena, bylo třeba čekati až do 2. polovice 16. století, nežli se humanistická majuskula lépe uplatnila.²⁷⁾

Tvar městských pečetí je skoro výhradně kulatý. Jen někde pečetní obraz měl vliv na formu pečeť; nesla-li pečeť erb, obdržela tu a tam štítovitou po-

²⁷⁾ Srv. Ilse Maria Michael-Schweber, Die Schrift auf den päpstlichen Siegeln des Mittelalters (Veröffentlichungen des historischen Seminars der Universität Gratz) Gratz-Wien. Leipzig 1926, kde některé poznatky mají širší význam, a G. Demay, La paléographie des sceaux (Paris 1881); na písmo pečeť upozorňuje i Melly uv. m. str. 174; ač jeho terminologie není dosť určitá.

dobu.²⁸⁾ Bývalo to hlavně u velkých městských pečetí, tak u pečeti města Jihlavy, Litoměřic, Hlubče, Mělníka, Litomyšle, Vysokého Mýta, Poličky; výjimkou je mělnický sekret ze 14. století. Zvláštnost má město Most při nejstarší pečeti, která má formu zašpičatělého oválu.²⁹⁾ Rozměry pečetí nejsou řízeny pravidlem a značně se rozcházejí. Jen rozlišení na velké a malé pečeti určuje, že bývá mezi nimi zpravidla i dosti značná rozdílnost ve velikosti. Ale přece možno pozorovat, že se prvotní větší velikost u městských pečetí spíše později zmenšuje a že je jen několik málo měst, která mají pečeti vynikající velikosti. Je to především Staré město Pražské, jehož druhá pečeť (cca 1280) překonala první průměrem 87 mm, ale překonala i největší pečeť jiných měst.³⁰⁾ V 15. století Staré město pražské ještě zvětšilo průměr své pečeť na 90 mm a utvrdilo si primát, jemuž se chtělo Nové město o přiblížiti průměry velkých pečetí 75 mm, později 80 až 88 mm, zatím co Malá Strana, majíc starobylou pečeť s průměrem 73 mm, až časem dostala třetí místo, když jiná města upustila od svých původních větších pečetí. Podobně staroměstský sekret měl větší velikost nežli sekrety ostatních měst, od počátku 52, pak 54 mm, a je zajímavé, že se mu v tom později vyrovnalo Menší město, ne však Nové město. Lze pověděti, že tři pražská města měla značně velké pečeti a chtěla tím patrně dávat na jevo vědomí významu své moci i předností, které jim zůstaly i po úpadku městské samosprávy. Přibližovaly se velké pečeti pražských měst velkým králov-

²⁸⁾ Bylo už poukázáno, že štítovitá forma neměla zvláštní důležitosti. To vysvítá i z traktátu Konrada de Mure, *De arte prosandi* z r. 1275 (vyd. Quellen u. Erörterungen zur Bayerischen u. Deutschen Gesch. IX., München 1863 str. 475): *It. omnia sigilla, que iam sunt in usu aut ex necessitate consuetudinis vel ex voluntate sumunt suam formam. Ex necessitate, sicut bulla pape et imperatoris et regum, habent rotundam formam, set sigilla episcoporum et aliorum ecclesiasticorum, qui sunt ecclesiastici prelati, habent formam rotunde oblongam. Ex voluntate, sicut comites et eis equipollentes et etiam inferiores sigillis suis inponunt formam, prout sue placuerit voluntati, modo rotundam, modo triangulam, modo clipealem, id est ad formam clipei. Tamen non consueverunt habere formam oblongam in sigillis.* Srv. Ilgen, *Sphragistik v Meister Grundriss der Geschichtswissenschaft*, Leipzig 1912, str. 41 a Hupp, *Wider die Schwarmgeister I.* str. 50 a *III.* str. 15. Hupp je ovšem zatížen svými názory o poměru pečetí a erbů a zase se obrací proti Haupmannovi, který zvláště v čl. *Die Stadtwappen v Jahrb. der herald. Gesellsch.* Adler 1885 str. 121 prohlašuje štítovitou formu pečeť za zcela náhodnou; není to doslova pravda, ale mnoho na jeho mínění je a zajímavý je i jím uvedený případ pečeť města Oedenburga: štítovitá pečeť nese v kruhovém poli obraz města s opisem. Potvrzuje to pravidlo, že obraz města není nikdy na štitu.

²⁹⁾ Citát z traktátu Konrada de Mure v předcházející poznámce nasvědčuje mimořádnosti případu.

³⁰⁾ Naše města nedosažovala rozměry svých nejstarších pečetí rozměrů pečeť starých německých měst; město Kolín nad Rýnem mělo prvoňí pečeť průměru 105 mm, stejně Mohuč, Trevír 127 mm. Ale už Čáchi užívaly pečeť o průměru 88 mm, Würzburg 80 mm, Soest 75 mm a podob. (viz G. A. Seyle, *Gesch. der Siegel* str. 302 nsl.; je zajímavé srovnávat velikost městských pečetí s velikostí císařských, naznačenou tamže str. 206 nsl.).

ským pečetem, zaváděným od 2. poloviny 13. století, jimž se nikdy rozměry nevyrovnaly ani duchovenské ani šlechtické pečeti.³¹⁾

Že se městské pečeti časem spíše umenšovaly, nežli aby na velikosti nabývaly, souvisí patrně s tím, že se jejich užívání rozmáhalo a že se zaváděním papíru víc a více přitiskovaly pečeti a nezavěšovaly. Jestliže už při zavěšených pečetech záleželo na ušetření materiálu a zmírnění pečetní tíže, tím spíše o to šlo při přitiskování pečetí, zvláště dalo-li se na papíře, který mívá omezené rozměry proti pergamenu a byl jeho méně trvanlivý. A podle všeho na váhu padala i změna techniky v zhotovování pečetí, která vyplynula z nového způsobu připevňování.

Látkou městských pečetí byl výhradně vosk. V starších dobách je to veskrze přirozený vosk, který podle případu a uchránění má nyní různé zabarvení; některé pečeti jsou bělavé, jiné zažloutlé, jiné hnědé i šedé.³²⁾ Teprve r. 1300 a 1328 objevuje se nejstarší brněnská pečet v červeném vosku,³³⁾ ale je to výjimka, která byla způsobena neznámou příčinou a neujala se. Umělé barvení vosku při městských pečetech počíná vlastně až od počátku 15. století, namnoze nejprve na sekretech, a zprvu v něm není pravidelnost. Jen se zdá, že barvení vosku na zeleno je starší barvení na červeno. Nejstarší známá pečeť zelené barvy je německobrodská z r. 1409, ale toto zavedení zeleného vosku neznamená hned ustálení. Naopak na německobrodské listině z r. 1410 visí zase pečeť přirozeného vosku a podobně na listině z roku 1413, jako také menší pečeť z r. 1415 použila bílého vosku.³⁴⁾ Za to město Most pečetilo, jak se zdá, pravidelně od r. 1411 zeleným sekretem,³⁵⁾ Brno, Jihlava, Jemnice a Jevíčko mají pečeť zeleného vosku z r. 1413,³⁶⁾ Přibyslav z r. 1415,³⁷⁾ Žebrák z r. 1418,³⁸⁾ Plzeň z r. 1428³⁹⁾ a Český Krumlov z r. 1443.⁴⁰⁾ Zatím pronikala i červená barva a Olomouc, Znojmu a praž-

³¹⁾ Viz doklady o král. čes. pečetech v rozpravě V. Krále z Dobré Vody, O středověkých pečetech v Časop. Společ. přátel starožit. čes. III. 1895 nsl.

³²⁾ O přípravě vosku použuje zvláště Grottefend, Über Sphragistik. Beiträge zum Aufbau der Urkundenwissenschaft (Breslau 1875) str. 22. Nevím, jestli Čádou užíváný termín malta pro pečetní látku (Pečetidla českých měst a obcí str. 10) nesouvisí s termínem Maltha, který vyplynul z domněnky, že se vosk k přípravě pečeť míšil se sádrovou nebo hlinkou, a který už Grottefend zavrhl i s mylným názorem.

³³⁾ Bretholz, Gesch. der Stadt Brünn str. 92, 94.

³⁴⁾ Doklady viz výše v kap. I., str. 16 a k tomu archiv města Německého Brodu; v arch. města Jihlavy je listina s německobrodskou pečeť zeleného vosku z r. 1413.

³⁵⁾ Bylo to zavedeno listinou král. podkomořího, jenž plnil královské rozhodnutí, vydanou 5. března 1411 (Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. I. str. 1137 č. 847.).

³⁶⁾ Arch. čes. XIV. str. 556 a zemský archiv moravský, sbírka listin zruš. klášterů Aug. D 7.

³⁷⁾ V arch. města Německého Brodu.

³⁸⁾ Archiv křižovnického rádu v Praze Scr. 36 No 4, 6.

³⁹⁾ Strnada, Listář král. města Plzně, str. 322 č. 299.

⁴⁰⁾ Schmidt-Picha, U. B. der Stadt Krummau II. str. 53 č. 198; str. 11 č. 36 z r. 1425 pečetilo se ještě černým voskem.

ským městům, Starému i Novému, náleží podle všeho přednost v užívání. Jestliže olomoucká a znojemská pečeť jsou červené barvy už na listině z 1. května 1413, přikročila pražská města k pravidelnému pečetění červeným voskem při sekretu až během husitských válek;⁴¹⁾ a třebas se některý čas tu a tam upotřebilo ještě vedle bílého vosku, brzy se novota vžila. Velké pečeti pražských měst jistou dobu podržovaly sice ještě přirozený vosk, avšak polovina 15. století přinesla obyčej i je zhotovovati z vosku červeně zbarveného, z čehož se vyvinulo i skutečné právo. Souviselo to s tím, že červený vosk počal býti pokládán za přednostní právo vyšší šlechty a vyššího duchovenstva, a praská města, a s nimi jiná královská města, chtějíce se vyrovnat pánum a chtějíce dodati důrazu vzmohlé své svobodě, zavedla si červené pečeti. A to znamenalo, že časem královská města všechna upustila od přirozeného vosku i od zeleného vosku a tento ponechala jenom nižším poddanským městům, pokud neužívala černého vosku jako nejnižšího stupně.

Zprvu snad upotřebování barevného vosku nebylo regulováno a bylo způsobováno z vůle městských orgánů. Ale už na počátku 15. století zasáhla v tu věc královská moc, která i jinak počala projevovati větší zájem o pečeti, a to bylo tím spíše později, když formalismus doby kladl velkou váhu na pečetění v barvě a na její rozlišování. Ale i udělení práva neznamenalo vždy jeho provádění ve všech směrech,⁴²⁾ ačkoliv se barva pečetního vosku stala mezi městy i příčinou žárlivosti a sporů a podobně i s vrchnostmi. Zejména to bylo tehdy, když se od konce 15. století i poddanským městečkům dostávalo od krále milosti, aby směla pověřovati listiny a listy v červeném vosku. Poddanská města dopracovávala se k tomu právu přičiněním svých vrchností, které chtěly jistě tím způsobem znehodnotiti vymoženost královských měst.⁴³⁾

Barva vosku měla důležitost nejen při zavěšených pečetech, nýbrž i při přítištěných. Nevadilo při těchto nic, že pro uchránění bylo zpravidla upotřebováno papírového lístku, jenž byl na vosk předem položen a jenž jej potom kryl, nesa vytlačený pečetní obraz.

⁴¹⁾ Archiv český XIV. str. 556. Po prvé jsem nalezl staroměstský sekret červeného vosku z r. 1425 (archiv min. vnitra listina A II. 130).

⁴²⁾ Na př. Klatovy měly právo červeného vosku k menší pečeti od r. 1464, ale velká pečeť na listině z 13. května 1473 (v arch. Národ. musea) je ještě z bílého vosku.

⁴³⁾ O barvě vosku městských pečetí a o jejím významu naleznou se poznámky nebo poučení v pracech: Zoubek, Příspěvky sfragistické v Pam. arch. VIII. 1870 str. 111, Ant. Rybička, Pomůcky k domácí heraldice a sfragistice v Pam. arch. XII. 1884 str. 466, Dolejšek, Právo měst pečetiti voskem červeným a zeleným v Časopisu Matice moravské XIX. 1895 str. 267 a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. v Praze 1890 str. 45, 52; svr. Zíbrt, Bibliografie čes. historie I. v Praze 1900 str. 245 č. 4620 ns. — Seyler, Gesch. der Siegel str. 166 vyslovil neopodstatněné domnění, že nejdříve právo červeného vosku bylo dáno r. 1373 městu Slanému, z něhož Ewald, Siegelkunde, str. 158 pozn. 2 učinil město „Ilau“. Zajímavý je spor, který měla vyšehradská obec se svou vrchností, vyšehradskou kapitulou, o různá práva, i právo červeného vosku při pečetění r. 1595. Kapitula nutila ji k zelené barvě a provedla svou. (Winter, uv. m. I. str. 53).

Pečeti pověrovaly listiny a jiné dokumenty a byly k nim **připevňovány** dvojím způsobem, zavěšením nebo přitištěním. Zavěšování je starší zvyklost a byla vlastní pergamenovým písemnostem. Když během 14. století vcházel papír do městských kanceláří, bylo ho záhy upotřebováno k psaní písemností menšího významu, zvláště listů. Ale na papír nebylo lze přivěšovati pečeti, nýbrž bylo zavedeno jejich přitiskování, které se stalo na papíru pravidlem. Zavěšování se dálo hedvábnými nebo konopnými nitěmi anebo pergamenovými proužky (pressula pergameni). Hedvábné nitě bývaly barvené, a to buď jednou barvou nebo několika barvami. Někdy nítě byly spletené v šňůrky, jindy zůstaly nespletene. Je možno, že upotřebení zbarvených hedvábných nití nebo šňůr bylo pokládáno za příznak závažnějších a slavnostněji vypravených listin. Při staroměstských zavěšených pečetech byly shledány zelenočervenožluté nebo červenobílé nitě (1304), ale také červenožluté (1311, 1329), červenozelené (1330), fialovozelené (1336) nebo hnědomodrozelené (1341); brněnská nejstarší pečeť visí na modrobílých nitích (1247), červených (1260), červenožlutých (1328); i to měřícká z r. 1262 na nitích barvy fialové, žluté a zelené, neměckobrodská z r. 1269 a 1303 na červených nitích, kadaňská z r. 1274 na červenožlutých nitích, jihlavská z r. 1293 na červenožlutých nitích a asi z r. 1300 na modrých nitích, olomoucká z roku 1314 na nitích zelených, louňská z r. 1334 na stočeném závěsu červenobílém, chebská z r. 1350 na červené šňůrce. Celkem zavěšování pečetí na hedvábných závěsech je dosti řídké, a bylo tak až do konce středověku. Při tom je jistó, že barvy nití nemají zvláštěho významu a jsou nahodilé.⁴⁴⁾ Teprve od doby platnosti městských znaků může se mít za to, že někdy závěsy hedvábných nití nebo šňůr, pokud se vyskytují, jsou barveny v městských barvách.⁴⁵⁾

Nitěné závěsy nebo šňůry přivěšují pečeť k písemnóstěm tím způsobem, že jsou protaženy dvěma nebo třemi kulatými nebo čtyřhrannými otvory, učiněnými po přeložení pliky do pergamenu. Aby spojení bylo důkladnější, ve středu byla učiněna ze závěsu smyčka a jí byly provlečeny oba prameny, že vznikl uzel, připravený dříve, nežli se na oba prameny připevnila pečeť. Pergamenové proužky připojovaly se k listině, provléknuty jedním, dvěma i třemi přičními zárezy, provedenými po přehnutí pliky. Výjimečný je způsob, který je patrný na staroměstské listině z r. 1264; je to nejstarší zachovaná pražská městská listina a při ní pergamenový proužek k zavěšení pečeti byl tak získán, že byl odříznut z leva od dolejší části vlastního pergamenu listiny, aniž by však byl zcela oddělen, a po přelomení pliky byl od pravé strany listiny protažen přičním zárezem, vedeným přes pliku. Toto zavěšení jedno-

⁴⁴⁾ Je to viděti nejen z toho, že se barvy střídají, nýbrž i z toho, že pečeti, jež listinu pověrují spolu s městskou pečetí, visívají na nitích stejně zbarvených jako jsou nitě městské pečeti, a co více, vlastní barvou určují i barvu závěsů městské pečeti (na př. litoměřická listina z r. 1262 v arch. min. vnitra).

⁴⁵⁾ Viz níže, kde se mluví o městských barvách.

duchým proužkem⁴⁶⁾ — říká se „das abhängende Siegel“ a česky snad by se mohlo užít označení „závislá pečeť“ a v tomto případě ještě zřetelnějšího „závislá podchycená pečeť“ — nebylo snad dosti praktické a spolehlivé, a proto nezískalo obliby ani u městských listin.

Přitiskování pečeti provádělo se bez zvláštního předchozího opatření na psací látce, leda že v pergamenu někdy byly učiněny kulaté nebo čtyřhranné otvory, jejichž okraje nebo cípky přidržovaly vosk. Při listech psaných na papíře leckdy se užívalo způsobu, že je složené přitištěné pečeti uzavíraly, takže otevření listu bylo možné jen porušením pečeti. Někdy k zajištění přitištěné pečeti byly předem provedeny v papíru v jisté vzdálenosti od sebe dva kolmé řezy a jimi provlečen úzký pergamenový proužek a pečeť připevněna tak, že zachycovala jeho konce. O takových pečetech možno mluviti, že jsou navěšené (das eingehängte Siegel).

Pečeti českomoravských měst jako všechny pečeti předpokládají **typáře** neboli **pečetidla** (typarium, siegelstempel, matrice, pečetka). Zachovalo se jich ze starších dob poměrně málo, ale přece jsou mezi nimi velmi staré a památné kusy.⁴⁷⁾ Pražská města mají mezi nimi význačný podíl, a nehledí-li se k pečetidlu města Ch e b u již z první poloviny 13. století, možno malostanské pečetidlo klášti zcela spolehlivě k r. 1257 a staroměstské asi k r. 1280. Starší typáře jsou bronzové nebo mosazné, mladší stříbrné, ač stříbro, používané, pokud povědomo, od 2. poloviny 14. století, nedovedlo zatlačiti oněch kovů a nestalo se nikdy výhradnou látkou k zhotovování pečetidel. Zlato pro svou drahocennost nebylo příhodné k výrobě typářů, a není ze starších časů o zlatých pečetidlech ani stopy. Teprve 15. století je přineslo, avšak jako vzácné výjimky u Starého a Nového města pražského.⁴⁸⁾ Podobně velmi řídké bylo zpracování méně hodnotných kovů, zvláště železa a olova. Šloť o to, aby kov byl trvanlivý i cennější, a proto byla později zaváděna stříbrná pečetidla, která i tím byla povyšována ve významu a úctě.

Městské typáře⁴⁹⁾ měly kulatou podobu, jen ve zvláštních případech byly jiné formy, přizpůsobujíce se obrazu, kterým, ovšem v negativu, byly vyznačeny. Jsou to tedy po většině kotouče, tu nižší, tu vyšší, někdy i dosti vysoké, jak žádala zamýšlená řezba obrazu. Většinou jejich plocha, nesoucí obraz, je zcela rovná, avšak v některých případech okraj je něco snížený, že pečetní otisk má ve střední části mírné prohloubení proti okraji a tím miskovitou podobu.⁵⁰⁾ Řezba za těch okolností bývá značně hluboká, někdy až 5 mm, a zále-

—, viz Wilhelm Ewald, Siegelkunde str. 170.

⁴⁷⁾ Viz výše kap. I. str. 61 a kap. III. passim.

⁴⁸⁾ Výše v kap. III. str. 147 a 163.

⁴⁹⁾ Srv. co o typářích všeobecně vykládá Ewald, uv. m. str. 116 nsl.

⁵⁰⁾ To snížení mělo umožňovati stejnoměrnost a účinnost tlaku shora při zhotovování pečeť a možno je pozorovati na př. u pečetidel pražských měst a města K ouřimě i Sušice. Ale není to snížení toho rázu, jaké se jeví při sešikmení legendové obruby, a proto nelze u něho užívat označení „sceau en cuvette“ (srv. Ewald uv. m. str. 127 a tab. II. 2), jež aplikoval Čada, Pečetidla čes. měst a obcí str. 11.

želo na tom, aby obrazy otisků dobře vystupovaly z pole a byly propracovány. Zejména velká pečetidla Malé Strany a Starého města pražského zřetelně nasvědčují technice, která někdy byla, jak v těchto případech, mistrná, jindy však dosti jednoduchá. Staroměstský typář je produkt pokročilejšího umění a proto jeho obraz, složitý a velmi plastický, není tak strnulý, jako má pečetidlo Menšího města. Z jiných pečetidel jistě vzbuzuje pozornost starožitné pečetidlo města Chebu, jež však vlastně nenáleží do okruhu českomoravských pečetidel, a to zřetelně potvrzuje i ta okolnost, že jeho zajímavý typ zůstal v našich zemích bez účinku naprosto ojedinělý. Jeví se v něm i značná dokonalost, která nasvědčuje bližšímu spojení s hlavními středisky městské kultury. Ale i české mladší typáře dávají pěkné příklady, zvláště města Plzně, Slaného, Louň, Jílového, ač i obojí typář kouřimský, pečetidlo budějovické, čáslavské, sušické, brandýsské, pelhřimovské a j. jsou důležitými ukázkami vývoje, který i v 15. a 16. století, kdy došlo k vyměňování starých pečetidel za nové a nově právo pečeti bylo udělováno, vydal řadu velmi cenných a vzácných exemplářů, svědčících o nových zvyklostech a způsobech. Jenže plné jejich zhodnocení náleží historikům umění, kteří v zachovaných pečetidlech pro posouzení ryteckého umění mají mnohem lepší materiál, nežli v snesených otiscích. Tu stačí jenom poznamenati, že obrazy s legendami vyplňují plnou plochu typářů, že omezující kruhy jdou při samém kraji kotouče. Co se týče rytí písmen, možno viděti několik možností; bud' tahy písmen jsou ploché a široké nebo zúžené a na vrchu zakulacené nebo různě přizdobované.

Městské typáře mají na zadní straně závěsy nebo držadla. Závěsy jsou otvory nebo ouška v nízkých a úzkých výstupcích téhož kovu jako pečetidla, umístěných na kotoučích tak, že bud' zabírají v podobě žebra všechn průměr nebo jen jeho střední díl. Někdy jsou tyto výstupky šikmo seříznuté a mají otvor nebo ouško při vyšším konci a po případě projevují profilování i ozdobné provedení. Tak je na staroměstském nejstarším pečetidlu, jehož úprava zřejmě nasvědčuje, že bylo noseno na řetěze, zařeveném na krku městského činitele. Poněvadž i jiná pečetidla takto byla v čas potřeby nosena, lze závěsy předpokládati i na těch starobylých pečetidlech, na nichž se nezachovaly. Otvory nebo ouška ve výstupcích nebo žebrech jsou nejstarší formou závěsů, a ta se držela až do 1. poloviny 15. století. Později však byla nahrazena sklopnými držadly, která byla půlkruhová po celé délce průměru pečetidla a při tom bud' plná nebo řezaná anebo z ozdobných závitů složená; ve vrcholu držadla bud' prolomením nebo otvorem anebo ouškem býval provlekán řetěz a tak bylo i u držadel, která měla podobu jinakou, často dosti zajímavou. Tato držadla zůstávala v užívání až do počátku 17. století, kdy se teprve ujímala pevná držadla; tato byla zprvu nevelká, i půlkruhová, a až časem dostávala pečetidla mnohoboké a různě upravené násadce. Poněvadž tehdy vešlo v obyčej zhotovovati ze stříbra ne všechno pečetidlo, nýbrž jenom nízký stříbrný kotouč, který byl zasazen na železný podklad, byl železný i násadec, z pod-

kladu vybíhající, a maje někdy při konci otvor, byl zařízen tak, aby byl zasazován do zvláštního přístroje nebo dřevěného držadla. K nosení na řetěze takové typáře se nehodily. Ve starších dobách jsou i pečetidla, která měla ouška na vrchu, vybíhající z obruby, avšak takových případů je velice málo. Příkladem je nejmenší slánské pečetidlo z poč. 16. stol., které však má na rubu i vystupující kruh jako k zasazení násadce. Je pak zajímavé, že i nejstarší slánský sekret je zapuštěn do dřevěného držadla, ale těžko říci, z které pochází doby. Od 16. století zadní strany typářů byly někdy zdobeny rytými ornamenty právě jako držadla a opatřovány nápisy nebo letopočty, které určují dobu i příčiny vzniku.⁵¹⁾

Je důležitá otázka, kdo zhotovali městská pečetidla a pokud se v tom uplatňovali domácí řemeslníci a za kterých okolností. O tom je dosud povědomo velice málo, a spíše lze leccos předpokládat podle analogického zahraničního stavu a podle zkušeností nabytých při jiných českých pečetech, nežli aby se naskytaly hojně a bezpečné zprávy, týkající se rovnou městských našich pečetí. Je jisté, že v našich zemích zhotovali pečetidla zlatníci, jakož bylo i v jiných zemích, a již v době Václava II. (ne-li Přemysla II.) připomíná se zlatník Gotfrid, který byl panovníkem odměněn za služby, prokázané také „in fabricacione sigillorum“.⁵²⁾ Byl to, jak jméno ukazuje, Němec, nejisté, zda přistěhovalý nebo z usedlé už rodiny, a jeho bydliště bylo nejspíše v Praze. Němci to byli, kteří do českých zemí přinesli umění řezati pečetidla a byli prvními nositeli vývoje. Jestli také vlaští mistři, přivedení za Václava II. k ražení mince, nějak zasáhli do pečetního ryttectví,⁵³⁾ není jisté, a nezdá se podle vzhledu městských pečetí. Spíše však možno přijmouti, že se domácí i čeští zlatníci hlásili k práci už v 1. polovině 14. století,⁵⁴⁾ a tito od 15. století stáhli výrobu po většině na sebe až do 2. polovice 16. století, kdy přicházeli zvláště do Prahy hojní cizozemci.⁵⁵⁾

Bylo by záslužné, kdyby se českomoravským městským pečetem věnovala pozornost po stránce uměleckohistorické.⁵⁶⁾ Přineslo by to značné zisky, také

⁵¹⁾ Vyobrazení různých závěsů a držadel při pečetidlech podává Philippi, Siegel v publikaci Urkunden u. Siegel in Nachbildungen, herausgeg. v. G. Seeliger IV. (Berlin 1914) str. 5 a Ewald, Siegelkunde tab. II. Srv. Čádá, Pečetidla českých měst a obcí str. 13. a tab. IV.

⁵²⁾ Reg. Boh. Mor. II. str. 1028 č. 2372.

⁵³⁾ Předpokládá to Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. (v Praze 1906) str. 79.

⁵⁴⁾ Statut pražských zlatníků zmiňuje se o pečetidlech, že na nich byly rytý znaky a helmice. (Winter, Dějiny řemesel a obch. v Čechách v XIV. a XV. st., v Praze 1906, str. 256.)

⁵⁵⁾ V Starém městě pražském konšelé se souhlasem mistrů řemesla zlatnického r. 1417 povolili Vavřinci z Olomouce řezati pečeti (sigilla sculpare) až do konce života (arch. města Prahy rkp. č. 2099 fol. 81) a r. 1429 připomíná se Laurencius sigillator; dává-li se mu to označení, je viděti, že rytí pečetí neboli pečetek bylo jeho hlavním zaměstnáním.

⁵⁶⁾ Technika práce při výrobě pečetí jistě nebyla v našich zemích jiná, nežli v cizině. O ní poučuje Melly uv. m. str. 191, Ewald uv. m. str. 142 a Ilgen, Sphragistik, str. 19; svr. Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. stol. str. 252 a 810.

pro sfragistiku. Jistě by se ukázalo, zda některé městské pečeti přišly z ciziny či byly zhotoveny na české půdě, a byli-li výrobci cizinci či domácími lidmi a kde k rytí pečeti brali předlohy a jak jich užívali. To je nepochybně, že nejstarší pečeti českomoravských měst rovnou navazovaly na německé poměry. Nasvědčují tomu rozmanité okolnosti, zvláště příbuznost v základech typů, a jsou i zřetelnější doklady. Z nich je nejpádnější případ druhé staroměstské pečeť asi z r. 1280. Máť tato pečeť typ, který se velmi podobá typu pečeti

Obr. 32.
Pečeť města Bonnu z r. 1280.
Sceau de la ville de Bonn (1280).

města Bonnu, pořízené patrně nedlouho po povýšení Bonnu na město r. 1243. Zachovala se na listině z r. 1280 a nese v obraze nad nízkou městskou hradbou s cimbuřím zvedající se kostelní stavbu o mohutné střední věži a čtyřech menších věžích, z nichž dvě jsou vpředu a dvě vzadu budovy. Před kostelem se vyplíná široký portál o středním oblouku a dvou postranních polovičních a v něm stojí na draku postava patrona města sv. Cassia, jenž v pravici má kopí s proporečkem a ve spuštěné levici o zemi opřený erb orlice. Opis pečeť praví: † Sigillum Antique Verone nunc opidi Bunnensis, a je ovšem proveden

v gotické majuskule.⁵⁷⁾ Z této pečeti, jejíž průměr činí 78 mm, možno usuzovati, že jisté pečetní typy byly vžité a známost o nich rozšířená. Šlo pochopitelně hlavně o myšlenku, ač i pro provedení mohly býti vzory, třebas téměř ve všech případech bylo individuální. A vzory měly patrně místo netoliko při učení, nýbrž i při samostatné mistrovské práci. V příčině typu pečeti města Bonnu, který byl asi rytcům pečetí dobře znám, je zajímavovo všimnouti si, že město Bonn leží při dolním Rýnu, tedy v území, kde byla vlastní kolébka veškeré městské kultury. Podle všeho odtud vyšly i nejstarší městské středověké pečeti, a šířice se, přenášely tamní vymoženosti v širé kraje. Tím se však nechce říci, že by snad české země a Praha měly v 2. polovině 13. století přímé styky s dolnorýnskými městy, nýbrž spíše se prokazuje, že otázky českomoravských městských pečetí nemohou býti bezpečně řešeny bez ohledu na pověchný vývoj. Jenže v tom je právě závadou nedostatek přípravných prací a zvláště dostatečné publikace materiálu.

Srovnávací metodou našlo by se patrně dosti myšlenkové shody mezi českomoravskými městskými pečetmi a pečetmi německých zemí, zvláště při takových, které nemají svérázných znamení. Proto není nic překvapujícího, že i mezi městskými pečetmi v Čechách a na Moravě lze rozpoznati určité vztahy, tu větší, tu menší, které patrně nejsou náhodné. V tom zaslouží srovnati na př. poličskou a mělnickou pečet, třebas je mezi nimi, ač asi nedlouhá, časová vzdálenost, nebo zřetelná souvislost se prokazuje u plzeňské a berounské⁵⁸⁾ pečeti a nápadná je u pečetí města Slavonice a Telče; zvláště u těchto možno snad pověděti, že vyšly z rukou jednoho a téhož mistra, jak nasvědčují i zevnější jejich znaky.⁵⁹⁾

Zhotovitelé městských pečetí nebyli specialisováni jen na ně, nýbrž ryli pečetidla vůbec. A protože se od 2. poloviny 13. století vzmáhalo všeobecně užívání pečetí, i to působilo na rozvoj řemesla a jakost produkce. Ale vždy záleželo, kdo pečet ryl, kde se učil, které měl zkušenosti a na kterém místě působil. Obzvláště v mladších dobách středověku městské obce neobjednávaly pečetidel z ciziny nebo z hlavního města, nýbrž u místního řemeslníka, který pochopitelně neměl tolík vědomostí a zručnosti, ač zlatnické cechovní rády uváděly i pečeti mezi povinnými mistrovskými kusy a ač jsou i případy, že zlatník-zhotovil městskou pečeť v nahradu za taxy při udělení městského práva.⁶⁰⁾ Jak

⁵⁷⁾ Vyobrazení a popis podává Bernard Endrulat, Niederrheinische Städtesiegel des 12. bis 16. Jhdts. Düsseldorf 1882 str. 24 a tab. VII. a F. Hauptmann, Das Wappenrecht str. 120.

⁵⁸⁾ Je možné, že plzeňský typář byla cizí práce, kdežto berounský domácí výrobek.

⁵⁹⁾ Zajímavé je, jak obraz při stejném podkladu byl odlišen, aby nebyla možná záměna.

⁶⁰⁾ Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. str. 692 a 817, Český průmysl a obchod v XVI. věku str. 212, Kulturní obraz čes. měst I. str. 70. Podle těchto knih novoměstští pražští zlatníci byli povinni od r. 1478 zhotoviti tři věci za „mistrovský kus“, vyřezati pečeť, udělati kalich a zasaditi kámen, a podobně k utnoření zlatníci prokazovali mistrovskou schopnost kalichem, prstenem a stříbrnou pečetí. (Artykule zlatnického řemesla v Novém městě pražském z r. 1478 přetištěny v Arch. čes. XIV. str. 481.) Zvyklosti

i dobrí řemeslníci lecky pochybili, je viděti z toho, že jsou časté případy rytí písmen obráceně, místo negativně positivně, a najde se řada pečetí, že jejich otisky vykazují taková nedopatření, jež se asi projevují i tam, kde je erbovní znamení bez příčiny obráceno v pečetním obrazu ne k pravé straně, nýbrž k levé.

Pečetidla českých měst byla zprvu jednotného druhu. Ale od konce 13. století podle vzoru jiných osob a korporací a patrně podle příkladu cizích měst počala naše města zaváděti dvojí pečetidla a byly potom velké typáře a malé typáře. Odtud se rozeznávaly velké pečeti a malé pečeti neboli sekrety (sigillum maius — minus, parvum, secretum; das große, größere — kleine insiegel)⁶¹⁾ a během 14. století uplatňovaly se pospolu ve všech přednějších městech. Až v 16. století docházelo ještě k nižším stupním, k signetu nebo k zvláštní purkmistrovské pečeti, jak viděti ve Slaňém nebo Čebu. Kdežto u jiných majetníků pečetí lze poznati, že při otiscích byly spojovány leckdy velké a malé pečeti tak, že sekrety činily rubní pečeti velkých pečetí, u městských pečetí nikdy k takovému sdružování nedocházelo a tak jsou městské pečeti vždycky jednostranné.⁶²⁾ Proto také typáře existují jen pro jednu stranu pečetí a jejich vzhled umožňuje představu, kterak byly pečetní **otisky zhotovovány**.⁶³⁾ Původně podle všeho nebyla pečeť pečetidlem do vosku vytlačována, nýbrž vosk byl vtláčován ve vodorovně položený typář, obrácený obrazem vzhůru (sigilli impressio); je možné, že při tom otvor v držadlu nebo závěs byl určen k tomu, aby vsazením do vhodného zařízení a upevněním bylo dosaženo stability pečetidla. Přes tenkou vrstvu jemného vosku, ještě do pečetidla vtláčenou, byly přeloženy závěsy, určené k zavěšení pečeť k listině, a na ně byla položena silnější vrstva hrubšího vosku a zformována za podklad. Formováním a tlakem bylo dosaženo, že obě vrstvy splynuly a nebylo je lze oddělit nebo vlákna

českých zlatníků v této věci nebyly nic zvláštního, podobná ustanovení platila i u cizích zlatnických cechů, na př. v Norimberce, Stuttgartě, Vratislaví (Berc hem, Siegel str. 20). Pro mladší dobu viz ještě Winter, Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku str. 406, 425. Městská rada v Olomouci zaplatila r. 1503 za nový sekret 2 kopy gr. a 1539 objednala pečeť malou u Hanse Geczenna v Praze. (Arch. m. Olomouce rkp. č. 7 fol. 7' a č. 1. fol. 27.) Roku 1612 městská rada hradčanská „od vyrevjání městské pečeť na mosazi a co k tomu více náleží, a vyryto jest po obouch stranách, ku potřebě obecní a ke všem městskejm knihám se potřebující 4 kopy gr.“ (Kniha počtů z l. 1599—1622, rkp. arch. m. Prahy č. 123 fol. 142.)

⁶¹⁾ Mluví se také o „sigillum communem opidi Curimensis“ ve formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně (vyd. J. B. Novák str. 36 č. 39) a podobně i při jiných pečetech (v Brně, Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 223 č. 480), ale tento termín znamená patrně velkou pečeť; svr. i jihlavskou právní listinu z r. 1247—49 (Reg. Boh. Mor. I. str. 566). Otázky užívání dvou pečetidel vedle sebe (Hlubčice) nebo zatlačení velkého typáře malým (Brno) nebo existence zvláštní vyšší pečeť (Ústí) nelze pro nedostatek materiálu objasnit.

⁶²⁾ Snad se rubní pečeť uplatnila až v mladších dobách, ač nejsou zatím povědomy doklady. Nasvědčovalo by tomu železné pečetidlo města Znojma, jehož stáří však možno těžko určiti; je drobného průměru a nemá opisu, jen znamení orlice (viz výše str. 30).

⁶³⁾ Povšechně mluví o tom Ewald, Siegelkunde str. 161 nsl. a Ilgen, Sphragistik str. 20 nsl.

anebo proužek bez poškození pečeti vyjmouti, a k tomu bylo působeno ještě jinými prostředky. Na zadní straně voskový podklad měl hřbet jdoucí průměrem a do něho, dokud pečet ještě ležela na pečetidlu, se vtlačovaly otisky palce, dva i tři,⁶⁴⁾ nebo nějakým nástrojem byly učiněny důlky, po případě přičné vtisky.⁶⁵⁾ Nebyvalo to však vždycky, někdy hřbet zůstával nedotčen a byl zcela nízký. Tím pečeti mají různou formu. Jsou-li někdy téměř polokoulové, jindy se podobají nízkým kotoučům, vzadu rovným. Podklady byly připraveny hnětením, ale zdá se, že byly i odlévány pomocí forem. Podklad byl zpravidla přesně tak velký jako pečetní obraz, ale byl často tak uzpůsoben, že poskytoval obrazu dobrou ochranu. Měl vystouplé okraje, někdy dosti hutné, že obraz byl jako v důlku. Něco podobného je viděti už ve 13. století u lat. e-řicke pečeti z r. 1262, takové uchraňování je pak pozorovati ve 14. i 15. století, ač spíše u pečetí menších rozměrů.⁶⁶⁾ Když vešlo v obyčej pečetění barveným voskem, vkládaly se barevné pečeti do misek přirozeného vosku, odlévaných i v úpravných formách. Jiné ochrany na městských pečetech nebylo až do 16. století, kdy se počalo používat dřevěných nebo kovových kulatých krabiček s víčky; pečeti byly pak ovšem vtiskovány na dno krabiček na závěsy, které byly tudy protaženy.

Když se ujalo přitiskování pečetí na psací látku, bylo pochopitelně třeba něco změněného způsobu při dělání pečetí. Jenom tenká vrstva jemného vosku vtlačila se do obráceného typáře a pak se položila a přitiskla na ni písemnost popsanou stranou a po utvrdenutí vosku pečetidlo se opatrně oddělilo. Podobně se postupovalo, když vešlo v obyčej vytlačovati pečetní obraz přes papírový lístek; byl navlhčený vtlačen do typáře a na něj nanesena tenká vrstva vosku.⁶⁷⁾ Již k témtu způsobům nehodily se staré velké typáře, a proto se zmenšovala pečetidla, když se rozšiřovalo přitiskování pečetí. A bylo to tím spíše potom, když vosk byl rovnou nanesen na psací látku a obraz v něm pečetidlem za mírného tlaku proveden, a třebas přes papírový lístek, položený na

⁶⁴⁾ Dávno je zamítnuto mínění Buchwaldovo, Bischofs- u. Fürstenurkunden des XII. u. XIII. Jhdts (1882) str. 259, že by šlo v této věci o „recognicio per pollicem“, o zvláštní pověřovací akt pečetící osoby za vzývání boží trojice. (Ilgren, Sphragistik str. 28.)

⁶⁵⁾ Na př. na žatecké pečeti, pověrující listinu strahovského kláštera z r. 1385, v žebre na rubu je otisk provedený kulatým nástrojem a v něm hluboce vrytá značka podobná I, nebo na velké budějovické pečeti, visící na listině českobudějovického archivu č. 30 z r. 1358, na zadní straně je viděti kulatý důlek a kolem něho na každé straně kolmého žebra po 6 málo zřetelných otiscích kulatého plochého štemplu s vyhloubeným písmenem W, snad iniciálou jména městského písáře (Köppel, Urk. Buch der Stadt Budweis I. str. 70 č. 102). Nebo na novoměstské pečeti z r. 1350 (univ. knih. listina č. 263) je na rubu vytlačen důlek průměrem plněný, jako malostranská pečeť z r. 1361 (univ. knih. listina č. 295) nese v žebre otisk nástroje, na němž byl vyryt ležatý křížek.

⁶⁶⁾ Srv. co praví Ilgren, Sphragistik str. 12.

⁶⁷⁾ Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland u. Italien I. Leipzig 1889 str. 934 má za to, že v kanceláři císaře Karla IV. navlhčený čtyřhranný lístek papírový byl do pečetidla vtlačen, že přijal jeho obraz více méně zřetelně a potom byl řídkým klihem nalepen na zatím vyraženou voskovou pečeť.

připravený vosk. Časem pak, když tento způsob nabyl převahy, dostávaly typáře vhodná držadla, ovšem ne dříve, jak v 2. polovině 17. století.

Jestliže přitiskování pečetí na písemnosti vešlo u českomoravských měst v obyčej během 14. století, zmíněné užívání papírových lístků, jež mělo účelem, aby pečetní obraz byl chráněn, započalo už koncem 14. století. Ale pečeti takto zhotovené nebývají vždycky zřetelné, zvláště nebylo-li dbáno pečlivosti a opatrnosti. To se někdy skutečně projevuje, ač přitištěné pečeti jsou zpravidla malé pečeti, s nimiž se lehčejí pracovalo, a ač zavěšené pečeti bývají obyčejně velmi pěkně vyraženy. Aby byla při manipulaci s pečetidly zachována správná poloha, jich majetníci (ne rytci) označovali si vrch na obrubě nebo rubu křížkem, hvězdičkou i zárezem; jsou proto obyčejně ryty velmi primitivně.

Pečeti nejsou vždy doprovodem listin nebo jiných písemností, nýbrž **jejich užívání** dalo se i samostatně ve všelikých právních potřebách. Zda pečetní otisk byl kdy v českých zemích uplatňován v právních záležitostech sám jako mocné znamení a průkaz pověření a poslání či symbol právního aktu (půhonu a p.), není možno s plnou jistotou pověděti. Ale je to pravděpodobné,⁶⁸⁾ a snad tomu nasvědčuje právo města Žatce získané od krále Přemysla II. 30. prosince 1265, které tkvělo v tom, že jeho obyvatelé mohli z královských lesů navoziti sobě dříví a nebylo jim třeba při tom ukazovati „signum, quod in vulgo peczacz dicitur“. Tento údaj⁶⁹⁾ nemusí být přímo vztahován na městskou pečeť, také by to mohla být pečeť některého královského úředníka, avšak platila-li taková zvyklost, že pečeť byla projevem nabytého oprávnění a náhradou za písemné jeho potvrzení, jistě nezůstala bez účinku i na městské právní řády. Zato dobře je prokázáno, že se městských pečetí upotřebovalo k úřednímu započetování objektů nebo movitostí, jež z kterýchkoliv právních důvodů měly být zajištěny. Je důležité, že nejstarší význačnější zpráva o městské pečeti v českých zemích, zachovaná v původním jihlavském městském právu z r. 1249, mluví o povinnosti přísežných, aby rok opatrovali „sub sigillo civi-

⁶⁸⁾ Zdá se, že to bylo obyčejem už u germánských národů, jak za to má Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters (München u. Berlin 1911) str. 106 nsl., Ilgen, Sphragistik v Meisters Grundriss der Geschichtswissenschaft str. 6 nsl. a Wald, Siegelkunde str. 24 a 29. Tyto názory jsou také opřeny o vývody M. Sufflaje o existenci t. zv. „sigillum citacionis“ u Slovanů a Maďarů, o nichž podle maďarské práce, uveřejněné v časopisu Szazadok 40 (1906), podal zprávu v Mitt. f. österr. Gesch. Forsch. XXVIII. (1907) str. 515. Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre I. 2. Ausg. (Leipz. 1912) str. 684 nevěří Sufflajovým a Redlichovým výkladům, avšak podle všeho neprávem. Sufflay upozornil už, že se v Kosmově kronice mluví o pohánění k soudu pomocí pečeť (vyd. Bretholzovo v Mon. Germ. histor. Scr. rer. Germ. Nova series II. 1923 str. 9) a připomněl zachované pečetidlo zemského českého soudu, které má název „S. iusticie tocius terre s. Wencezlai ducis Boemorum“ a ještě nápis „Wencezlaus citat ad iudicium“. Ale využití obou věcí v naznačeném smyslu není novotou, už H. Jireček, Slovanské právo v Čechách a na Moravě II. (v Praze 1864) str. 223 a Das Recht in Böhmen II. (Prag 1865) str. 71 vyslovil názor, že komorník při půhonu měl otisk soudní pečeť na znamení, že je soudní posel, a podal některé doklady i upozornil na starobylou zemskou soudní pečeť.

⁶⁹⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. I. str. 50.

tatis“ pozůstalý statek hosta, zemřelého v jejich městě bez testamentu.⁷⁰⁾ A praxe jednotlivých měst podala by dosti dokladů, zvláště z mladších časů, které by objasnily, v kterých případech se podobným způsobem jednalo s městskou pečetí, i jak bylo stíháno a trestáno její porušení a tím poškození úřední uzávěry.⁷¹⁾

Vlastní funkcí městských pečetí bylo však **pověrování písemnosti**. Písemnosti, nesoucí městské pečeti, nutno rozlišovati, neboť jsou to jednak písemnosti vydané městskou obcí a jejími representanty ve vlastních obecních věcech i na potvrzení cizích záležitostí, jednak jsou to písemnosti jinými fyzickými nebo právnickými osobami vystavené a městskou pečetí utvrzené nebo spolupečetěné. Záleželo ovšem při tom, aby v písemnostech šlo o městské a měšťanské záležitosti, podle městského práva řízené, a potom na oněch městská pečeť vyjadřovala opravdovost vydatelovy vůle a byla její zárukou i jejího písemného svědectví, kdežto na těchto dávala zabezpečení a souhlas měšťanstva i jeho představitelů s vůlí cizích osob a posilovala moc i platnost jejich znění, ať na písemnosti byla samostatně nebo spolu s jinými pečetmi. Jde tu ovšem především o listiny, t. j. o písemná svědectví právních pořízení, složená v určitých formách, jež to svědectví pověrují a dodávají mu průkazné moci.⁷²⁾ Tím způsobem lze o městských listinách mluviti jako o samostatné diplomatické skupině, a je zajímavovo i důležito, že tyto listiny (littere, privilegia civitatis, statbrieve, stathandfesten) nesou účinky vývoje městské samosprávy, samy se v něm uzpůsobujíce, a že i městským pečetem při tom přísluší obzvláštní význam.⁷³⁾

Českomoravská města byla uvedena v život dvojím kolonisačním proudem: jeden vycházel z jižního Německa, kde udávalo směr zvláště norimberské právo, druhý ze severního Německa, v němž právo města Magdeburka

⁷⁰⁾ J. A. Tomaszek, Deutsches Recht in Österreich (Wien 1859) str. 207. Tam se už upozorňuje, že je to právní zásada převzatá z jiných městských práv a že vešla i do právní knihy staroměstské ze 14. stol. i do měst. práva brněnského (Rössler, Das Altpräger Stadtrecht aus dem XIV. Jhdte str. 132 č. 109 a Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. u. XIV. Jhd. str. 362 č. 79).

⁷¹⁾ V mladších časech nebylo však užíváno k zapečefování vždycky městské pečeť, nýbrž, poněvadž věc spadala do kompetence městského rychtáře, stejně byla platná a upotřebovala se rychtářská pečeť.

⁷²⁾ Definice Bresslauova, stále ceněná a užívaná. O městských listinách není ještě vyhovujících studií ani pro jednotlivá města a možno odkázati jen na práce Dra. Iva Luntze, Die allgemeine Entwicklung der Wiener Privaturkunde bis zum Jahre 1360 a Beiträge zur Geschichte der Wiener Ratsurkunde v Abhandlungen zur Geschichte und Quellenkunde der Stadt Wien (Wien 1917), jichž užil také O. Redlich Die Privaturkunden des Mittelalters odd. IV. 3. Sám podávám jen některé poznámky k otázce, ponechávaje definitivní zpracování na jiné místo. Nejvíce materiálu podávají archivy církevních ústavů, ať existujících nebo zrušených; archivy zrušených klášterů jsou uloženy v archivu ministerstva vnitra v Praze, v zemském moravském archivu v Brně a v univerzitní knihovně v Praze.

⁷³⁾ Vojtíšek, Soud a rada v král. městech čes. ve Sborníku věd práv. a stát. XXI 1921 str. 45.

mělo význačné místo. Tím bylo v českých zemích platné dvojí městské právo, které mělo některé rozdíly, ale přece stejné základy. Podle obojího práva v královských i poddanských městech zástupcem vrchnosti i správcem města, jí ustanoveným, byl městský rychtář (*iudex, advocatus civitatis, statrichter, schultheis, voigt*), v jehož rukou leželo soudnictví i všechno řízení obce. V městech jihoněmeckého práva, ale i v některých městech severoněmeckého práva, měl městský rychtář na městském soudě (*iudicium civitatis, statgericht*) i v poradách o správních věcech, v ranních schůzkách nebo v městské radě (*manniloquium, morgensprache, consilium civitatis, statrat*) pomocníky v týchž osobách, přísežné nebo konšely — jejich počet nebyl pro všechna města stejný, v královských městech byl obvyklý počet 12, v poddanských 8 i 6 — avšak v jiných městech magdeburškého práva soudnictví bylo odděleno od správy a byly dva samostatné orgány s městským rychtářem v čele; bylo to zvláště v Litoměřicích a Olomouci,⁷⁴⁾ a tam seděli v městské radě přísežní (*iurati, consules, gesworne*), kdežto v městském soudě působili kmeté (*scabini, schepfen*). Avšak ať byla tato organisace v městech jakkoliv zařízená, fungovaly vlastně veskrze dvě instituce, městský soud a městská rada, a jejich kompetence byla původně ostře rozdělená. Jenže již koncem 13. století městská rada více a více zasahala i do soudních záležitostí, nejprv s prozatímní, subsidiární a delegovanou mocí, později se samostatnou mocí aspoň v některém okruhu; a tak se stalo, že byli i dva činitelé, kteří mohli ve 14. století vydávat stejně listiny o právních městských potřebách a o právních pořízeních měšťanů, před nimi projednávaných, jako stejně mohli užívat městské pečeti. Při tom městská rada znenáhla omezovala prvotní postavení městského rychtáře, jenž nejdříve stál také v jejím čele.⁷⁵⁾

Nehledí-li se na listiny, které byly vydávány rychtářem a přísežními a po případě i kmety jménem městské obce na statuty ve správních věcech i ortely v soudních věcech, a na všeliké obecní smlouvy i závazky, třeba rozeznávati mezi městskými listinami soudní listiny a radní listiny.⁷⁶⁾ Ony jsou starší těchto, znějí na právní pořízení předsevzatá „*in iudicio civitatis ante quatuor scampna*“ a nesou městskou pečet, a stejně ji nesou pozdější radní listiny, které podávají právní skutky ohlášené, utvrzené a rozhodnuté „*in consilio civitatis*“, ač ovšem přísné rozlišení nebývá vždy úplně zřetelné. Zprvu, jak se podobá, městský rychtář jako představitel městské obce choval městskou pečeť v městské truhle ve svém domě, v městské rychtě (*domus iudicij, gerichtshaus, dinghaus*) a měl od truhly klíč snad zprvu

⁷⁴⁾ Tamže l. c. Vacek, Soudnictví v Čechách, městské a vrchnostní, až do 15. stol. v Časopisu pro dějiny venkova IX. 1922 str. 141 a Čelakovský, O středověkém radním zřízení v královských městech morav. v Časop. Matice morav. XXIX. 1905 str. 122.

⁷⁵⁾ Vojtíšek uv. m. str. 55 sl.

⁷⁶⁾ Z nejstarších radních listin je staroměstská listina z r. 1304, chovaná v arch. křižovnického řádu v Praze, a týkající se právního pořízení vykonaného „*in matutino colloquio*“ (Reg. Boh. Mor. II. str. 1210 č. 2770).

sám⁷⁷⁾) a až později i s přísežnými a společná vůle rozhodovala o otevření truhly i o použití městské pečeti. Jenže rychtářova moc stala se obtížnou obci i přísežným a v zápasech, které podle vzoru cizích měst byly i v českých městech vyvolány, městská obec přestala se shromažďovati v městské rychtě a přenesla své schůze do městského kostela, kde byly po případě konány i zahájené soudy, a přísežní s půdy, která je zavazovala, uchýlili se do soukromých domů a střídavě každého týdne v domě jiného konšela konali ranní schůzky. Tehdy právě, třebas i dále v městské radě zůstával, zatlačil městského rychtáře z vedoucího místa purkmistr (burgermeister, magister civium, iuratorum), jeden z konšelů, ustanovený k předsednictví na čtyři neděle, a za těch okolností obec i přísežní provedli, že se i městská truhla dostala s městskou pečetí do jejich rukou. A chovajíce truhlu bud' v purkmistrově domě nebo v domě některého předního měšťana, zbabili městského rychtáře i práva klíče. Tím přešla obecní truhla a s ní i městská pečeť v plné držení městské rady a obce, a tito činitelé disponovali městskou pečetí nejen ve správních věcech, nýbrž i v soudních. A utvrzením toho stavu byl způsob uchovávání městské truhly a městské pečeti, když byly zakládány radní domy v českomoravských městech; nalezly útulek v radní světnici, a to tím spíše, že netolik městská rada, nýbrž i městský soud v radnici obdržel místo.⁷⁸⁾

Městský rychtář ustupuje ze starého výhradného postavení, a maje dokonce i zakázáno vkládati se v městskou pečet',⁷⁹⁾ požíval práva vlastní pečeti, a poněvadž byl úřední přísežnou osobou, mohl pod ní vydávati listiny i v cizích věcech a mohl jí i potvrzovati listiny cizích osob. Avšak jeho auktorita byla jen podřadná a nemohla se měřiti s auktoritou městské korporace, na níž se stala závislou, a dokonce se vyžadovalo, aby v právních úkonech, pokud mu náležely k samostatnému řízení, nevystupoval sám, nýbrž za účasti dvou přísežných.⁸⁰⁾ Jen v těch městech, kde soudnictví i správa ležely v rukou různých

⁷⁷⁾ V nejstarší městské listině brněnské z r. 1247 na poslední pořízení měšťana městský rychtář vystupuje sám jako vydavatel listiny i samotný rozhoduje o užití městské pečeti, „sigillo civium (testamentum) decrevimus roborari“ (Codex diplom. Mor. III. str. 81 č. CX; svr. Bretholz, Gesch. der Stadt Brünn str. 93).

⁷⁸⁾ Vojtíšek, uv. m. str. 44, 46, 49, 55. Víme, že mezi rychtářem a přísežnými jemnickými vznikl spor o držení truhlice, v níž se opatrovala městská privilegia, a patrně i městská pečeť, a přísežní města Brna i Znojma rozhodli jej r. 1344 ve prospěch konšelů, dávajíce na jevo, že jsou vlastními zástupci obce. (Codex diplom. Mor. VII. str. 420 a Čelakovský, O středov. radním zřízení v král. městech mor. uv. m. str. 121.) V nejstarší staroměstské knize od r. 1310 při vkladu listiny rychtáře a přísežných, podávající statut o koupi radního domu a zajištění městského písáře, z r. 1296 a privilegia krále Václava II. z r. 1299 v téže věci, je poznámka (asi z r. 1320): „Ista duo privilegia tenet et conservat Meinhardus Wolframi pro communitate civium et notario civitatis Pragensis“; podle všeho i v tom je viděti zatlačení městského rychtáře.

⁷⁹⁾ Ustanovení uvádí Brikcí z Licka, Práva městská (vyd. J. a H. Jirečka) str. 205 a není pochyby, že je starého původu.

⁸⁰⁾ Listiny pod pečeti rychtáře a dvou přísežných na př. v univers. knihovně v Praze z 21. května 1343 č. 199, 18. července 1343 č. 200, z 28. února 1345 č. 211, z 24. května 1361 č. 292,

šborů, rychtář s kmety zařídili si zvláštní soudní pečeť, jíž používali v mezích své kompetence,⁸¹⁾ jako si městská rada zaváděla vlastní pečeť, tak zvanou malou městskou pečeť nebo sekret, kterou pečetila zprvu v podružnějších právních a správních potřebách, závislých toliko na její vůli.⁸²⁾ A časem proti městskému rychtáři i purkmistr nabyl práva, aby některé věci sám rozhodoval za svědecktví dvou konšelů a aby o nich vystavoval listiny nebo cizí listiny v závaznosti posiloval.⁸³⁾

Jestliže městská pečeť pověřovala nejen listiny, jejichž vydavateli byly hlavní městské orgány, soud městský a městská rada, nýbrž i listiny, jejichž auktory byly jiné fysické a právnické osoby, v tomto ohledu mohla míti městská pečeť bud' samostatnou funkci nebo mohla je utvrzovati vedle pečetí vydavatelů a po případě vedle pečetí přizvaných svědků. V tom je nové kriterion pro roztríďování městských listin a k němu přistupují jiná hlediska. Je zajímavovo, kterak rozlišovala městské listiny (*privilegia*) stará doba,⁸⁴⁾ jež znala:

z 25. srpna 1361 č. 296, z 29. ledna 1371 č. 370, z 29. září 1371 č. 372, z 14. června 1375 č. 395, z 29. ledna 1376 č. 399, z 18. února 1378 č. 422, ze 7. srpna 1378 č. 428, z 15. září 1378 č. 430, z 9. října 1378 č. 431, z 6. listopadu 1379 č. 442, z 16. srpna 1380 č. 449, z 6. září 1380 č. 452, z 13. září 1380 č. 453, z 25. září 1380 č. 454 a j. Četné listiny tohoto druhu podává i *Strnád*, *Listář královského města Plzně I.* i *II.* a možno na nich dobré pozorovati vývoj. Takové listiny předpisovalo výslovně staroměstské právo pro určité případy (Rössler, *Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV. Jhdte*, Prag. 1845, str. 41 č. 59 a str. 43 č. 61); o vyplacení jitřního daru před rokem a dnem platilo, že zaplativší „der schol nemen ain guten quitbrief mit dez selbs sigel, dem man die morgengab bezalet; hat er aber kein sigel, so schol er dez richters sigel an seines siegels stat haben und dazu zwayer schepfen“, a ten, kdo činil písemnou poslední vůli, jestliže neměl po ruce pečeť vlastní nebo ji vůbec postrádal, „so schol er des richters und zweyer schepfen sigel haben“. Jinak viz *Vojtíšek*, *Soud a rada v královských městech čes. uv. m.* str. 60.

⁸¹⁾ Možno tak usuzovat podle nálezu *staroměstských* kmetů na zahájeném soudě 25. června 1355, tedy v době, když přičiněním panovníka byl učiněn pokus o zřízení zvláštní kmecí stolice v Praze (1353—1360), patrně aby se zajistily staré rády a staré postavení městského rychtáře i soudu. V tom nálezu se chtělo, aby se vzdání nemovitých zboží a věčných platů na nich pojištěných dálo toliko na zahájených soudech a aby listy na to vydané byly opatřeny pečeť rychtáře a kmetů, mají-li míti přednost (Soudní kniha staroměstská od r. 1351, rkp. arch. města Prahy č. 987 fol. 21).

⁸²⁾ V *staroměstském* právu 14. stol. (Rössler uv. m. str. 80 č. 124) je ustanovení „de consulum sigillis“, které je porušené a málo zřetelné; zdá se, že zakazuje užívati malou pečeť k pověřování listů na věčné platy, které měly být podle všeho stvrzovány jenom velkou pečeť. Malá pečeť nebo sekret zejména byla určena k pečetění posílacích listů (M o s t).

⁸³⁾ Je zajímavovo sledovati, jak se purkmistr od 1. poloviny 14. století více a více staví vedle rychtáře při všelikých právních aktech i při vydávání a pečetění listin, až posléze místo něho může vystupovati jako samostatný činitel. K tomu cíli dospívá se ve městech různě, na př. Chráb má přednost před jinými městy (Reg. Boh. Mor. III. č. 583 a 658 z r. 1320, 1321) a už r. 1344 je jmenován v listině (Reg. Boh. Mor. IV. č. 1392) purkmistr na prvném místě v čele přísežních bez měst rychtáře, ale počátek 15. století a zvláště husitský převrat i v tom může být pokládán za mezník.

⁸⁴⁾ Rössler, *Die Stadtrechte von Brünn* str. 269 č. 504 a str. 400 č. 224 (von ewigen hantfesten). Srv. též *Das Altprager Stadtrecht*, str. LXXIII. Článek převzal ještě Brikci z Licka, *Práva městská* (vyd. J. a H. Jirečka) str. 269.

1. listiny z v l á š t n í (privilegium speciale) a o b e c n é (privilegium generale) — ony se týkaly jednoho místa nebo osoby, jsouce stylisovány v jednom článku (articulus), tyto se skládaly z několika článků a byly buď určeny několika osobám nebo se vztahovaly na několik osob anebo věcí; 2. listiny č a s n é (pr. temporale), obsahující věci osobní (personalia), které pomíjely osobou a ne-přecházely na její nástupce, a listiny v ě c n é (pr. perpetuum) na věcná práva (realia), trvající s nimi a související s věcmi, jež se vydávaly městu, úřadu, místu nebo osobě i osobám v příčině některého místa nebo věci a které platily, pokud věc nepominula nebo nebyla zničena anebo rozdělena pozdější listinou, nebo zcela odvolána. A k tomu starému rozeznání bylo by lze připojiti podrob-nější roztržidění podle obsahu listin, podle toho, kterak se dělila a dělí právní pořízení a osobní i věcná práva, v nich podávaná.

Při městských listinách padalo na váhu, že městská pečet byla znamením veřejné auktority, která měla v rukou rozsáhlou soudní kompetenci trestní i civilní, spornou i nespornou, a držela zejména ochranu nad všemi soukromými právními pořízeními, předsevzatými podle městského práva. Proto byla povinnost měšťanů i obyvatelů města, aby se svými všelikými právními potřebami, zvláště v příčině městských nemovitostí, šli k městským orgánům, k městskému soudu a později třebas i k městské radě, a u nich žádali za uznání, jehož dání bývalo spojeno s jistými formalitami.⁸⁵⁾ Ale vydávání listin pod městskou pečetí nebo pověřování cizích listin v oboru nesporné soudní kompetence — možno mluviti o městských listinách v užším slova smyslu — nebylo obecně vžitou zvyklostí už od nejstarších dob života našich měst. Prvotně ve 13. století přestávalo se zpravidla na pouhém provolávání na zahájených soudech (*proclamacio in iudicio voce preconia*) — určitá právní pořízení, zvláště převody nemovitostí, potřebovala několikerého provolání, trojího i čtverého — a městské listiny byly na to vydávány velice zřídka.⁸⁶⁾ Ale ve 14. století listin přibývalo, když lidská pamět nedostačovala

⁸⁵⁾ Tato povinnost, která byla podstatným kusem městské autonomie, měla staré základy a ve Francii a Německu byla známa už od 12. století. Často se uvádí článek právní listiny města Arrasu z r. 1194: „Nullum donum, nulla venditio, nulla concessio, nulla investitura tenebit, nisi facta fuerit coram scabinis“, a ten opravdu vyslovuje vlastně zásadu všeobecně platnou. — Viz i Vojtíšek, Soud a rada v král. městech čes. str. 50 a 54 nsl.

⁸⁶⁾ Ve formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně (vyd. J. B. Novák v Praze 1903, str. 190 č. 250) je zařaděn kus o založení staroměstské knihy Jindřichem Vlachem asi r. 1280, a ten je důležitý, že se v něm ukazuje, jak nebylo obyčejem „obligaciones sive contractus, quibus plerumque mutuis alternisque ligaminibus homines adinvicem vinoiuntur, in civitate Pragensi scripture vel memorie mandare“. To možno vztahovati i na listiny, a to potvrzuje velmi malý počet městských listin zachovaných z Prahy i z jiných našich měst. Ve formuláři se také líčí nepríznivé toho účinky, a není pochyby, že tento hlas vyplynul i z obecného počtu potřeby nápravy; šlo tu asi o pokus nuceného zapisování důležitějších právních pořízení do zvláštní knihy, když se vidělo, že listinami nelze dosáhnouti naprosté jistoty a bezpečnosti. Ještě ve statutu 6 pražských přísežných z r. 1287 mluví se, že se „obligaciones“ měšťanů mohou potvrzovati „fide aut iuramento aut litteris aut quomodolibet“. (Reg. Boh. Mor. II. str. 611 č. 1418.) Ale že listin v městském životě přibývalo, tomu nasvědčuje staro-

v rozvoji městského života, a tehdy váha listin vůbec vzrůstala i také cena městských listin, které neměly být nikomu odpírány, stoupala⁸⁷⁾ a městské listiny časem byly využity k pomoci městské radě proti výhradnosti městského soudu. Na formách listin, které byly psány na pergamenu a zprvu výhradně v latinské řeči, od počátku 14. století také v německé a teprve asi od konce 14. století též v českém jazyku, celkem nezáleželo, a zvláště nebylo pevných předpisů. mají-li být městské listiny v cizích věcech stylisovány jako svědectví rychtáře, přísežných a městské obce pod městskou pečetí či mají znít jako vlastní projevy pořizujících nebo smlouvajících se stran, a nebylo ani pro tento způsob vymezeno, kterak se má díti zpečetění.⁸⁸⁾ Ve starších dobách, dokud

městský statut o trhu radnice a zaopatření městského písáře z r. 1296 i potvrzení krále Václava z r. 1299 v přičině druhé věci (Čelakovský, Privilegia měst pražských str. 16); mluví se v nich, že městští písáři nemají dosud dostatečných důchodů, „per quos possent habere et sustentacionem honorificam et decentem et insuper in domo aliqua honestam residenciam corporalem, in qua invenientur semper parati ab omnibus ipsorum servicium pro litteris vel pro aliis civitatis negotiis requirentibus!..“, a opakuje se, že městský písář má uměti „literas civium conscribere“ i „sufficienter civium dictare litteras et ipsorum negotia pertractare“. Horní zákoník krále Václava II. (H. Jireček, Codex iuris boh. I. 414) ještě však zdůrazňuje: „Si autem res gesta sine literarum consignacione veritate factum suum prebeat, non ideo minus valebit, quod instrumentum nullum de eo intercessit, quia plus valet veritas, quam scriptura.“

⁸⁷⁾ Brněnské nálezy (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 223 č. 480) předpisovaly: „Jurati licet personis iure civitatis utentibus ad eorum facta et ordinaciones confirmandas, cum rogantur, literas sub sigillo communi civium confecias denegare non debeant, tamen, si inter personas tales pacta fiant et promissa, seu tractatus et compositiones, que iuribus civitatum derogent, vel honori vel utilitati rei publice preiudicent, talia confirmare per literas non tenentur.“ (Ozývá se tu švábské zrcadlo, Lassbergovo vyd. str. 21 kap. 36, Genglerovo str. 27 kap. 34: Und hat der leie niht insigels und sizet er in einer stat, man sol im der stete insigel geben, ob si einez hat.) Tento článek převzal ještě Brikcí z Licka, Práva městská (vyd. J. a H. Jirečka) str. 235. Poučné jsou jižla vské nálezy (Tomaschek, Der Oberhof Iglau, str. 72 č. 64), které praví, „das hantvesten mit ingesigeln und gezewgen pesser kraft haben, dene lebenting gezewgen, ob sy halt scheppen seym.“ V brněnském nálezu (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 400 č. 221) uvádějí se přičiny, proč listiny mají větší moc, nežli svědkové, a upozorňuje se na vady ústních svědectví, a to se ještě zdůrazňuje v jiném nálezu při řešení praktického případu (tamže str. 267 č. 576). Celkem lze tato pravidla převést na švábské zrcadlo (Lassberg, Der Schwaben-Spiegel, Tübingen 1840, str. 21 kap. 36, Gengler, Des Schwaben-Spiegels Landrechtsbuch, Erlangen 1851, str. 27 kap. 34).

⁸⁸⁾ Srov. Ewald, Siegelkunde str. 41. Na př. jižlavské nálezy (Tomaschek, Der Oberhof Iglau str. 73 č. 75) praví, že „patentes litterae a tergo sigillate et privilegia appensione sigillorum et testium appositione firmata eiusdem et equalis sunt vigoris“. Co se týče jazyka, důležité je ustanovení brněnského práva (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 269 č. 583), že spojení dvojího jazyka v listině není jí na újmu; „cum enim privilegium non ad verba, sed ad verborum significata finaliter ordinetur, quo cumque scribatur ideomate, cuius nihilominus significatum ab audientibus, coram quibus tempore probacionis in palam deducitur, sit intelligibile, semper valet, nec propter hoc, si tamen aliud non obstat, est equaliter nullandum“. O psací látce praví brněnský nález (tamže str. 268 č. 579) „licet non sit cautum in papero privilegia scribere, tamen si scripta sint et nulla via in se contineant, sufficienter probant, quod testantur“.

užívání soukromých pečetí nebylo mezi měšťany rozšířeno a měšťané 'kromě vyšší vrstvy, patriciátu, byli většinou „sigillo carentes“, městská pečeť samotná byla vyprošována k pověření listiny, ať jakkoliv sepsané, poněvadž měla k tomu plnou moc,⁸⁹⁾ později, již v 2. polovině 13. století, přibývá případů, kdy listiny jsou stylisovány na jméno pořizovatele, a auktor pověruje sám listinu vlastní pečeť i vyžaduje si třebas svědeckých pečetí soukromých osob, nebo pověrují listinu obě smlouvající se strany, a městská pečeť bývá připojována k prosbě na důkaz, že oprávněná právní instance vzala právní skutek na vědomí, uznala jej, pravoplatně o něm rozhodla i zaručila jeho písemné svědectví.⁹⁰⁾ Městské pečeť i v takových případech bylo zajištěno mezi ostatními pečetmi čestné místo buď uprostřed nebo po pravé straně.⁹¹⁾

Moc městské pečeťi, ať samostatně působící na listinách nebo zabezpečující písemná svědectví nad platnost jiných pečeťí, vyplývala podle všeho z pojmu autentické pečeťi. Je nepochybné, že kanonické právo vydalo označení „sigillum authenticum“, které se záhy rozšířilo, avšak jestliže se ohlašují na počátku 2. poloviny 12. století první jeho zmínky, neznamená to, že by v tom

⁸⁹⁾ Tomu nasvědčuje už formulé v nejstarší staroměstské listině z r. 1264, podávající smlouvu mezi měšťankou Malichií a příbuznými i břevnovským klášterem o ves Řepy: „Et ut hec ordinacio seu amicabilis composicio inviolabilis perseveret, presentes litteras sigillo communitatis Pragensis petivimus communiri.“ Už Conradus de Mure v Summa de arte prosandi (Quellen u. Erörterungen zur bayer. u. deutsch. Gesch. IX. 474) předpisuje „Sepe tamen scribens... propter carenciam proprii sigilli in fine literarum protestatur se vel non habere proprium sigillum, vel uti alieno.“ Srv. o pečetění listin městskou pečeťí v cizích věcech Redlich, Die Privaturkunden str. 117, Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre I. 2. vyd. str. 924, Wald, Siegelkunde str. 39 a švábské zrcadlo (Lassberg, Der Schwabenspiegel, Tübingen 1840, str. 75 kap. 159 a Gengler, Des Schwabenspiegels Landrechtsbuch, Erlangen 1851 str. 97 kap. 139); tu se praví o městských pečeťech: „si hant och niht kraft, wanne umbe der stete gescheffte.“

⁹⁰⁾ Výjimečný je celkem způsob, který se jeví v litoměřické listině z r. 1262; vydavateli listiny se prokazují přísežní a kmeté města Litoměřic (nemluví se o městském rychtáři) a ti v závěrku praví: „Presentem paginam super hoc conscribi fecimus et ipsam dedimus in testimonium prenominato conventui, sigillorum presencium, videlicet fratrum ordinis Predicatorum apud nos ac nostri, sepius quoque dicti Johannis munimine roboratum.“ Různé známky nasvědčují, že listina byla napsána v klášteře dokanském a proto nezachovává zvyklosti. — V nejstarší městské listině chebské z 21. srpna 1242 (Reg. Boh. Mor. I. str. 504 č. 1066) zpečetil listinu její vydavatel, čtyři svědkové a pátá městská obec, „ne hoc factum ac statutum importuna possit processu temporis revocare calumpnia“. Ze městská pečeť je k listině připojena na prosbu jejího vydavatele, bývá v listinách často zdůrazňováno a bylo by lze uváděti doklady. Srv. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters str. 119 a Tadra, Kanceláře a písáři str. 177.

⁹¹⁾ Záleželo mnoho v této věci, v které funkci městská pečeť byla vyžádána a které byly osoby stran i spolupečetících. Porušení zvyklostí v přičině pořadu pečeťí nevznikala však újma listině. Nasvědčuje tomu ustanovení brněnské právní knihy (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 269 č. 582): „In appensione sigillorum ordo praeposterus privilegium non vitiat, licet scriptoris denotet ruditatem.“ (Převzal i Břeclav z Licka, Práva měst. vyd. J. a H. Jirečka, str. 269.)

byla naprostá novota věci.⁹²⁾ Třebas že podstata autentické pečeti není nikde a nikdy zcela určitě vymezená, možno přijmouti, že autentická pečeť je pečeť veřejné auktority, nadané správní a soudní kompetencí, jejíž cena byla uznávána jinými veřejnými auktoritami v soudním řízení.⁹³⁾ Takovou povahu pochopitelně měly městské pečeti od prvních počátků a s tím charakterem byly už přineseny do českých zemí. Nebývá sice tato váha městských pečetí zvlášť v listinách nebo v jiných pramenech/zdůrazňována, avšak potvrzuje to jejich platnost a dosvědčuje na př. i výjimečné pojmenování „sigillum patrocinium“, které je dáváno staroměstské pečeti z r. 1287.⁹⁴⁾ Městské pečeti nejen tedy byly nepochybným pověřovacím prostředkem na vlastních projevech městské obce a jejích představitelů, zajišťujíce jejich cenu jako úředních dokumentů, nýbrž zabezpečovaly před veškerým právem cizí právní akty a i z těch soukromých písemností činily veřejné písemnosti, „instrumenta autentica“ nebo „publica“.⁹⁵⁾ Takové listiny byly vypraveny větší hodnověrností nežli listiny nepověřené autentickou pečeť, poněvadž autentické pečeti stály výše jiných pečetí a utvrdovaly je, aniž jich však podle sebe potřebovaly. Soukromé, neautentické pečeti měly před právem význam a zavazovaly osoby, které jimi projevovaly účast v právních aktech,⁹⁶⁾ avšak autentické pečeti soukromá právní pořízení i jejich dokumenty povznášely v platnosti, dodávaly

⁹²⁾ O autentické pečeti, o její povaze a významu poučuje Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre (Leipzig 1889) str. 540, Redlich, Die Privaturkunden str. 111, Ewald, Siegelkunde str. 42.

⁹³⁾ Conradi de Mure Summa de arte prosandi (Quellen u. Erörterungen zur bayerischen u. deutschen Gesch. IX. Bd. str. 475) praví, že „autentica non sunt, quibus in iudicio fidem non cogimus adhibere“, a z toho je viděti, že rozhodující pro autentickou pečeť byla její obzvláštní pověřovací hodnota, ceněná v soudním řízení. Horní zákoník krále Václava II. (H. Jireček, Codex iuris Bohemici I., str. 414) mluví o autentických pečetech a zdůrazňuje, že před horním právem takové povahy (vzácné) jsou: „sigillum camerarii regis, urbariorum, civitatum, iuratorum moncium et iudicum ac magistrorum moncium.“

⁹⁴⁾ Reg. Boh. Mor. II. str. 613 č. 1420. Bylo už upozorněno (str. 135 pozn. 8), že „sigillum patrocinium“ je „ochranná, bezpečná“ pečeť. S tímto termínem se jindy nesetkáváme při městské pečeti, avšak listinám se častokráté přikládá.

⁹⁵⁾ To vše je ovšem analogie cizích právních rádů, jak o nich poučují: Posse, Die Lehre von den Privaturkunden (Leipzig 1887) s. 127 sl., Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre (1889) str. 541 sl., Redlich, Die Privaturkunden str. 117 sl., Ewald, Siegelkunde str. 42, Ilgen, Sphragistik uv. m. (2. vyd. 1912) str. 55. Baumgartenberský Formularius de modo prosandi (Quellen u. Erörterungen zur bayerischen u. deutschen Gesch. IX. str. 766) praví výslově: „Nota eciam, quod publicum instrumentum vocatur litera, quam iudex et universitas civium scribunt et quam signant sigillo civitatis sue.“ Horní zákoník krále Václava II. (H. Jireček uv. m. str. 414) poučuje v kap. XIV. „de fide instrumentorum“, pod kterýž názvem zahrnuje svědečné listiny a listiny „pravdu podávající“, žádá pro ně autentické pečeti, „ut eis plena fides adhibeatur“, spolu s uvedením dvou svědků. Brněnské nálezy (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 271 č. 586) mluví o littore autentice a kladou vedle tohoto terminu jako synonymum název „privilegia“.

⁹⁶⁾ Jihlavský nález (Tomášek, Der Oberhof Iglau str. 72 č. 65) rozhodl, „das kain man, der aygen insiegel hat, seines insigels gelauken mag, sunder er mus leyden, was darunder gescrieben ist“.

jim veřejné víry, zdůrazňovaly uznání i ochranu městských orgánů a veškeré městské korporace.

Platnost městských pečetí jako autentických pečetí byla řízena zvykovým právem, které bylo do českých zemí zavedeno už vznikem měst a vštípením i rozvinutím městských řádů. Proto mnohé z pravidel není možno postihnouti, i když se vezme k pomoci analogie cizích poměrů, ale přece domácí právní památky zmiňují se o městských pečetech, jako si vůbec všimají pečetí a důležitosti zpečetěných listin, podávajice řešení praxe a výroky nalézaného práva. Podle toho všechno a podle zachovaných městských listin se poznává, že městské listiny v užším smyslu, které byly v těsné souvislosti se soudním řízením⁹⁷⁾ a přinášely jeho výsledky, ani v pokročilejších dobách 14. století nemusily provázeti všechny právní akty. Toliko, šlo-li o větší statky a sumy nebo o složitější právní připady, bylo pravidlem utvrzovati je městskými listinami, ať se soudní řízení provádělo v městském soudě nebo v městské radě. že městské listiny, třebas byly důležitou složkou právního městského života a řádů, nedosáhly nezbytnosti, aby byly nevyhnutelným účinkem každého právního skutku, způsobila ta okolnost, že si městské instance zařídily vlastní pohodlné a snadno přístupné pomůcky k zajištění paměti právních pořízení, projednávaných před nimi, také chráněné veřejnou vírou (*fides publica*). Jestliže pamět svědků a zvláště městských úřadů vždy padala na váhu pro pravoplatnost právních skutků,⁹⁸⁾ brzy se poznala cena k polehčení takové paměti a byly założeny městské knihy — v českých zemích podle cizích vzorů — které rozdělivše se v soudní a radní knihy, nebezpečně konkurovaly s listinami.⁹⁹⁾ A čím dálé žily a rozvíjely se městské knihy, tím více rostla jejich důležitost, že se do nich daly i poznámky o pečetění listin městskou pečetí nebo že se i nařizovalo, aby městské listiny byly registrovány, vkládány do městských knih. Zdá se, že dokonce z toho vznikla povinnost v 2. polovině 14. století,¹⁰⁰⁾ a právě ta

⁹⁷⁾ Zvláštní důležitost měly městské listiny na trhy a vzdání nemovitostí, na domové platy, zejména věčné, na testamenty, smlouvy přátelské a jiné, na dluhy a p. Každá skupina zasloužila by samostatné pozornosti.

⁹⁸⁾ Bylo by důležité sledovati, jak se v 13. století často uvádějí v listinách svědkové právního pořízení a jak se až ve 14. století od toho upustilo. Listiny dlouho měly vlastně účelem podporovati pamět svědků — ještě asi r. 1285 požaduje král, že třeba ve sporu „testes et privilegia producere“ (*Reg. Boh. Mor. II. str. 583 č. 1351*).

⁹⁹⁾ Poměr městských listin a městských knih v českých zemích je důležitou otázkou, která zasluzuje a potřebuje zevrubnějšího vysvětlení. Tu stačí upozorniti na významný úvod knihy města Žatce, založené r. 1383: „...ludex, .. magister civium, .. lurati cives civitatis Zacensis procuraverunt hunc librum nomine registri in singulis actionibus vigorosis ita, quod quelibet privilegia et litere seu alia notabilia eidem registro inscripta vigorose efficacie omnimodam teneant firmitatem tamquam originales litere maiori sigillo civitatis concluse, eciam literis seu autenticis aboletis.“

¹⁰⁰⁾ Pražské statutární právo (*Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 67 č. 109*) ustanovuje, „das alle di purger u. purgerinne oder amderley leuthe, wy di genannt sein, in unser stat zu Prage, di briffe haben mit dem statsigel oder mit scheppfen sigel umb zins, er sey ewig oder nicht, auf heusern oder auf hofsteten, di in unser stat zu Prag gelegen sint, das

závaznost vkladu městských listin do městských knih zajistila převahu těchto a způsobila, že se od vydávání listin spíše upouštělo a přestávalo se jenom na knihovém vkladu. Všeliké jiné okolnosti to podporovaly, a když přišly husitské převraty, víc nežli kdy jindy ukázala se nesnadnost bezpečného uschovávání listin, nákladnost jejich pořizování a obtížnost jejich průkazu, a to dopomohlo městským knihám k vítězství nad městskými listinami. Sice městské listiny nebyly tím naprostě znehodnoceny, ale znatelně jich ubylo a knihové vklady právních pořízení učinily je vlastně na dlouhou dobu takořka zbytečnými.

Jestliže městské listiny na svědeckví soukromých právních skutků v 15. století přišly aspoň v některých druzích v zřetelný úpadek, přibylo jiných písemností pod městskými pečetmi v obecních i cizích záležitostech. To vyplynulo z intenzity právního života, z rozšíření papíru jako nové levnější psací látky a ze vzestupu znalosti psaní a čtení. Při tom, jako bylo už dříve, činil se rozdíl mezi písemnostmi pod velkou městskou pečetí a pod malou městskou pečetí neboli pod konšelskou pečetí čili sekretem. Důležitější listiny a písemnosti, které byly projevem vůle celé obce nebo vůlí obce byly schvalovány, nesly velkou městskou pečeť, malá pečeť pověřovala písemnosti podřízenějšího významu a dočasné platnosti a vyjadřovala vůli samotných kmetů v městském soudě nebo konšelů v městské radě, ale průkazná moc obojích listin byla stejná podle starších pravidel, vyvinuvších se ve 14. století.¹⁰¹⁾

di selben in iar und tag zu rechen noch diser leuthmerunge chomen sullen mit iren briffen auf das rothaus, und den zins da selbest sullen lassen bescreiben in der stat zu Prag register noch ir briefe laute; und wer das nicht entet in iar und tag und seine briff also nicht umb seinen zins lise beyscreiben, des selben briffe di furbas mer kein craft haben sullen.“ Jde tu patrně o soupis všech úroků, tkvících na nemovitostech městských, a co tu bylo po prvé předepsáno, stalo se patrně potom pravidlem; městské listiny na platy domové musily být předkládány, aby byl učiněn zápis do městské knihy. Ale možno pozorovati, že i městské listiny na jiná právní pořízení byly do městských knih inserovány, jako je viděti, že vklad do knih byl pravidlem, kdežto listina poměrně málo častou. Na to také ukazuje právní stav v Kolíně nad Labem, zavedený privilegiem císaře Karla IV. 28. června 1360, „ut si que litere aut fideiussorie cauciones, super quibusunque debitum dictos cives et universitatem civitatis prefate aut aliquem ipsorum concorrentes, a quibusunque personis modo quolibet haberentur, facta proclamatione publica in universo regno nostro, quod eadem litere ab huiusmodi personis infra annum et diem a tempore proclamationis manifestari deberent“. (Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských str. 561 č. 388). Listiny nepředložené včas pozbyly platnosti, a to je viděti i ze sporu, který byl rozřešen nálezem městského jihlavského soudu před r. 1378 (Tomaschek, Der Oberhof Igglau str. 134 č. 238).

¹⁰¹⁾ Jihlavský nález klada ještě důraz na uvádění svědků, praví, „quod litere seu privilegia sub secreto minori sigillo vel sub maiori sigillate vel sigillata cum testium appositione eiusdem et equalis sunt vigoris“. Malá pečeť měla za zvláštních okolností subsidiární moc; na to se vzťahuje staroměstský statut velké obce o děláni testamentů, vydaný po svržení konšelů za vlády starších obecních r. 1484, „ut in tempore illo et casu predicto, quo usque consilium et officiales instituti non fuerint, omnia testamenta coram senioribus ad hoc vocatis condita secundum attestacionem alias vedle vysvědčenie illorum seniorum, coram quibus testamentum est factum, appenso sigillo minori civitatis confirmetur“. (Staroměst. pamětní kniha rkp. arch. m. Prahy č. 993 pag. 230.)

Cena městských pečetí určovala i způsob jejich **opatrování**. Když se velká pečeť s městskou truhlou dostala z rychtářovy moci v právo přísežných, směla být městská truhla otevřána v královských městech jen za přítomnosti většiny konšelů, a tím bylo dáno, že většina konšelů rozhodovala i o užívání pečeti. Je však zpráva, a to z Loun, že tam městská obec usilovala dostati městskou pečeť do svých rukou, než císař Karel IV. čině opatření i v jiných sporech mezi rychtářem, přísežními a obcí, listem z 25. září 1355 nařídil, aby městská pečeť zůstala v moci a držení přísežních nebo kmetů, jakož bylo starým obyčejem.¹⁰²⁾ Většina radních pánů, sedm, měla také k truhle klíče, a ztratil-li který z nich klíč, byl povinen podle pražského práva dát pokutou ostatním oběd.¹⁰³⁾ V poddanských městech truhla byla zavírána na tři zámky,¹⁰⁴⁾ avšak i tam podle všeho upotřebení městské pečeti bylo vázáno na souhlas většiny přísežních. Jenže to neznamenalo, že by všichni konšelé nebo většina z nich musila být přítomna při každém pečetění listin nebo že, kdykoliv by chtěli, mohli přijít měšťané před soud nebo městskou radu a žádati za pověření listin městskou pečeť. Podle všeho pečetění listin městskou pečeť, nešlo-li o vlastní obecní věci a pilné potřeby, dalo se v určitých termínech, zejména po zahájených soudech, a k tomu byli někdy delegováni někteří z konšelů, aby byla záruka, že nebude pečeť zneužito.¹⁰⁵⁾ Tento postup při poklesání významu městských soudů působil asi obtíže, a tak na počátku husitských válek v Praze nastala změna, že velká městská pečeť byla chována v truhle, od níž byly jen dva klíče, a jeden měl úřadující purkmistr a druhý ten konšel, který měl být purkmistrem nejblíže po něm.¹⁰⁶⁾ To znamenalo polehčení v přístupnosti velké městské pečeti, ale zato zodpovědnost v její ochraně byla pře-

¹⁰²⁾ Čelakovský, Privilegia král. měst. venkovských I. str. 522 č. 355.

¹⁰³⁾ Tomek, Dějepis města Prahy II. str. 288 mluví jen o několika konšelech, ale není třeba pochybovat, že většina přísežních měla klíč. O pokutě za ztrátu klíče viz konšelská práva z 2. pol. 14. stol. (Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 89.) Ustanovení převzal ještě Brück z Licka, Práva městská (vyd. J. a H. Jirečka) str. 16.

¹⁰⁴⁾ Jako v předešlém případě u královských měst, tak i v tomto případě soudím podle uchovávání pamětní knihy neboli autentického manuálu, o němž poučuje Prokop písář novoměstský v Praxis cancellariae (vyd. F. Mareš 1908 str. 25).

¹⁰⁵⁾ To možno viděti ze zápisů o sigilování listin městskou pečeť v Starém městě pražském r. 1331 až 1334. (Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorab. Veteris urbis Prag. ab anno 1310, rkp. arch. m. Prahy č. 986 fol. 32-35.) Pečetění se dalo v soukromém domě měšťanském a bývali asi přítomni čtyři přísežní. Když byla r. 1338 zřízena radnice, stávalo se asi, že celá rada byla přítomna při pečetění listin, které se dalo v radní světnici. Možno tak souditi z podobných zápisů z r. 1404 v soudní knize trhové Starého města z r. 1404 až 1413 (rkp. arch. města Prahy č. 2101 fol. 22).

¹⁰⁶⁾ Soběslavská práva (vyd. Schrannil, Die sogenannten Sobieslawschen Rechte, München-Leipzig 1916 str. 64) čl. 32 nejsou v této věci dosti jasná a v čl. 34 při ztrátě klíče od truhly konšelem pojmenovávají starou pokutu. Ale Prokop písář novoměstský v Praxis cancellariae (vyd. Mareš str. 25) vyslovuje se určitě o opatrování městské truhly. Ještě Stránský v Respublica Bojema (vyd. H. Jirečka) str. 260 mluví, že „sigillum publicum“ opatruje purkmistr.

sunuta na purkmistra, který také od prvopočátku opatroval malou pečeť. Kdyby byl pečeť ztratil, byl by býval musil dát králi 50 kop za jinou pečeť, která měla být změněna pro zabránění zneužití, a byl by jistě býval zbaven konšelství.¹⁰⁷⁾ Jestliže již ztráta pečeti byla královská vina, tím spíše bylo při zlém užití městské pečeti nebo při jejím nesprávném zcizení. Je aspoň znám případ konšelů Nového města pražského, kteří bez vědomí obce zastavili městskou pečeť u židů v 45 kopách gr. a za to byli pohnáni r. 1390 před soud, i hrozila jim ztráta cti, hrdla a statků.¹⁰⁸⁾

Pražský příklad, že městská pečeť byla svěřena do opatrování purkmistru, byl časem napodobován i v jiných městech. Ale to neznamenalo, že by purkmistr sám byl směl pečetiti městskou pečeť, vždy bylo třeba přítomnosti dvou, tří konšelů.¹⁰⁹⁾ To bylo na svědectví správného upotřebování městské pečeti, a potvrzuje, která opatrnost byla zachovávána. Purkmistrovi bylo i zakazováno, aby s pečetí odcházel nebo vyjízděl z města, a ustanovovalo se, aby ji v takové nutnosti jinému konšelu odevzdal a poručil, aby „obec nebyla meškána skrze něj.“¹¹⁰⁾ Místy taková zá pověď byla spojena i s hrozbou trestu, a zvláště vrchnosti poddanských měst viděly v jejím nedodržení porušení povinnosti.¹¹¹⁾ Je to pochopitelné při důležitosti městské pečeti v právních městských rádech a při její povaze odznaku purkmistrovského úřadu i symbolu městské autonomie. Vrchnost nebo její úředníci, podávajíce při radní obnově městskou pečeť do rukou prvního purkmistra, naznačovali tím, že svěřují přísežným správu města i městské soudnictví, a úřadující purkmistr, opatruje i nosy městskou pečeť, byl jí zřetelně vyznačen v hodnosti a právech i v po-

¹⁰⁷⁾ Soběslavská práva (uv. m. str. 65) čl. 37 ustanovuje: „It. když by purkmistr ztratil pečeť, tehdy má dát králi 50 kop grošov za jinu pečeť a více do rady nemá choditi, a v té nové pečeť má být některá proměna pro výstrahu staré pečeť ztracené.“ (Užil již Tomášek, Dějepis města Prahy VIII. str. 277 a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 676, který odmítá Hájkovo vypravování o stětí purkmistra, ztrativšího městskou pečeť, jako už byl učinil dříve Zoubek v čl. Příspěvky sfragistické v Pam. arch. VIII. 1870 p. 116.) Tento článek převzal Brücke z Licka do Práv městských (vyd. J. a H. Jirečka) str. 23.

¹⁰⁸⁾ Kniha zahájených soudů Nového města praž. od r. 1377 (rkp. arch. m. Prahy č. 2069) fol. 197 a kniha zlatá sentencí Nového města pražského od r. 1389 (rkp. arch. m. Prahy č. 2075) fol. A. 2. Tadra, Kanceláře a písáři str. 182 vidí ve velikosti peněz, v nichž pečeť byla zastavena, že pečeť bylo zneužito k nekalým věcem.

¹⁰⁹⁾ Takové poučení dali již i v přísežní do Přibyslavě r. 1501 (Tomášek, Der Oberhof Igglau str. 296 č. 29).

¹¹⁰⁾ Soběslavská práva (vyd. Schranil str. 61) čl. 16. Viz i Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 676. Ustanovení převzal Brücke z Licka, Práva městská str. 20 a Koldín, Práva městská (vyd. J. Jirečka v Praze 1876) str. 8 v čl. A. 6.

¹¹¹⁾ Winter, Kultur. obraz čes. měst. I. str. 676 podle čl. Jos. Smolíka, Zřízení města Pardubic r. 1515 (Památky arch. VII. 1868 p. 518) uvádí ustanovení toho města: „Žádný purkmistr nikam z města s pečetí choditi nemá, a byl-li by v tom postižen aneb usvědčen, ten se statkem i s hrdlem na milosti pána jeho i aby byl, a konšelé, jestliže by o takové věci věděli a neoznámili, takovouž pokutu aby nesli.“ (Arch. čes. XVII. str. 158.)

vinnostech.¹¹²⁾ Purkmistr, odcházel-li z města, musil se postarat o svého zástupce, a kdyby byl i pečeť odnesl, zástupce nebyl by býval měl znamení svého oprávnění a své funkce. Purkmistr zejména při slavných příležitostech nosil městskou pečeť na krku na řetězu, a když končil jeho úřad a nastupoval nový purkmistr, dalo se to za ceremonií postoupením městské pečeti.¹¹³⁾ A symbolika, s kterou bylo užíváno městské pečeť při konšelském dosazování v pravěkých městech v 1. polovině 16. století, nejlépe vystihuje, která jí byla přikládána váha a moc,¹¹⁴⁾ jako je lehko vysvětlitelné, že Staroměstští, vpadše

¹¹²⁾ Z husitské doby jsou zřetelné doklady, které nasvědčují už staré vžité praxi v Praze. Na př. 18. srpna 1420 Jan Želivský v Starém městě odňal městskou pečeť konšelům a dal ji nově ustanovenému purkmistru a novým konšelům, počínaje si jako někdy král. podkomoří (Tomášek, Dějepis m. Prahy IV. str. 97, Čelakovský, O vývoji středověkého zřízení radního v městech praž. ve Sborníku příspěvků k děj. m. Prahy I. 2. str. 185. Podkladem je zpráva Vavřince z Brzové Font. rer. boh. V. str. 399). Podobně se stalo při spojení Prahy a dosazení společných konšelů 2. června 1421 (Font. rer. boh. V. str. 495), které způsobilo velké nespokojení a s jinými věcmi bylo dáno k rozsouzení předním šlechticům a hejtmanům vojsk v Praze pobývajícím. Jejich výpověď z 5. února 1422 je zapsána v pamětní knize staroměstské (rkp. arch. m. Prahy č. 993 pag. 136) s charakteristickým nadpisem „Pronunciacio arbitrorum pretextu furtive ablacionis sigilli nostre civitatis promulgata“. Také, když Zikmund Korybut přijel do Prahy r. 1422, konšelé knížeti pečeť a klíče položili, aby nové konšely zdělal (Starý letopisové čestí, v Praze 1829, str. 53) a r. 1466 Zikmund Lucemburský při dosazení konšelů „Jana Rečka učinil purkmistrem v Starém městě, dav jemu pečeť z své ruky“ (str. 97). Pražané po bouři r. 1484 na kutnohorském sněmu uvolovali se, že chtějí králi Vladislavovi vstříc před město vyjít a pokleknouti na jedno koleno a „klíče i pečeť vynést“ (str. 240) a r. 1508 purkmistr a páni novoměstští přisadili 24 starších k prvním a ten čas zapsali, „aby pečeť dána nebyla než králi, jakož před tím se obec svolila“ (str. 285). K této praxi vztahují se Soběslavská práva (vyd. Schranil str. 58): „Když konšelé dosedí svého roku, tehdy purkmistr nemá dát pečeť žádnému než králově milosti v jeho ruku“. I v příčině jiných měst bylo by lze snést hojnou dokladu, které by osvětlily i různost řádů od Prahy.

¹¹³⁾ Vysvítá to z terminologie a forem zápisů o střídání purkmistrů v městských knihách, a to až do konce 18. století.

¹¹⁴⁾ Starý letopisové čestí k r. 1508 (str. 290) vypravují, že při obnově městské rady v Novém městě pražském, která se dala ne králem, nýbrž za přítomnosti nejvyššího kancléře v jeho zastoupení, městská pečeť a klíče byly položeny na královskou stolici, postavené v radní síni, a s ní je vzal, kdo byl jmenován prvním purkmistrem. Tímto způsobem dála pak se obnova městské rady v Praze pravidelně za nepřítomnosti panovníkovy, neboť pražská města obdržela na to privilegia. Starému městu pražskému bylo uděleno 24. února 1510 (Čelakovský, Privilegia měst praž. str. 337 č. 204) a předpisovalo zvláště: „A tu konšelé starý před těmi pány mají úřady své zdátí a purkmistr starý pečeť a klíče má položiti na místě našem, kdež my sedáme, když svú osobou konšely sadíme, a potom když ti starý propuštěni budou a noví budou jmenováni... všickni budou povinni nám k úřadu konšelskému obyčejnú přisahu učiniti, a když učini přisahu, tehdy ten, kterýž první jmenován bude, pečeť a klíče s místa našeho vezme...“ Ještě určitěji a pro města výhodněji stanovily pravidla výsady krále Vladislava, dané Starému městu 12. srpna 1514, Novému téhož dne a Malé Straně 31. prosince 1515 (Čelakovský uv. m. str. 349 č. 211, str. 353 č. 212, str. 355 č. 215). Tato práva byla dána Pražanům k uznání svrchovanosti městské obce a k odklízení kteréhokoliv zdání, že podléhají mimo krále i jeho úředníkům ze šlechty. Ferdinand I. tyto vymoženosti, už dříve je poškozuje, zrušil r. 1547. (Srv. Tomášek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 273, 275 a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 626). Zajímavé je, jak města musila bránit v 2. polo-

do Nového města pražského r. 1434, zasáhli jeho samostatnost, když zsekali městskou větší pečeť a zkazili.¹¹⁵⁾

Drahocennost městských pečetí zvláště v době, kdy byly zhotovovány ze stříbra a opatřovány stříbrnými i zlatými řetězy a chráněny nákladnými váčky¹¹⁶⁾ — leckdy velká i malá pečeť byly přivěšovány na jednom řetězu¹¹⁷⁾ — působila, že se dály krádeže městských pečetí nebo pokusy o ně. Úmysl zmocnit se městské pečeti za účelem falšování listin nemohl často být přičinou podobných činů, jako podvodné zhotovení pečetidla, neboť ztráta pečeti i kterákoliv faleš bývala provolávána a v obecnou známost uváděna¹¹⁸⁾ a byla činěna opatření, aby ztracená nebo falešná pečeť nemohla být k podvodu využita.¹¹⁹⁾ Proto také nepotřebné pečeť nebyly rušeny, nýbrž pečlivě opatřovány, aby byla kdykoliv možná kontrola. Poučný je příklad z Kutné Hory, kde byl vylámán sklep obecní, kdež obecní věci chovali, a byly pokradeny pečeť, „jedna většie a druhá menšie a tretie rychtářská, jichž sú překové

vině 15. století a na poč. 16. stol. moci městských pečetí proti šlechtě, která je hleděla snižovati. (Arch. čes. V. str. 471, VI. str. 241, VIII. str. 422.)

¹¹⁵⁾ Kniha pamětní novoměstská, rkp. arch. m. Prahy č. 331 fol. 71.

¹¹⁶⁾ Viz výše na různých místech a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 675. Zvláště zaslouží zdůraznění zlatá pečeť Starého a Nového města. Ale je i známo, že novoměstská menší pečeť byla r. 1594 na zlatém řetěze o 112 „otřelých“ kroužcích a vážila s ním 188 korun. (Rkp. arch. m. Prahy č. 97 fol. 378.) Původních váčků na pečetidla není zachováno mnoho. Zejména možno upozornit na váček na pečetidla v Rokycanech a kabely pražských měst, které nalezi 18. století.

¹¹⁷⁾ Znám ten způsob u stříbrných pečetidel města Mladé Boleslavě, ale lze jej jistě předpokládat i jinde. (Soupis památek XXI. Polit. okres mladoboleslav. str. 281, 282).

¹¹⁸⁾ Víme, že ztráta soukromé pečeť měšťanské byla ohlašována u městského úřadu. Tak zapsáno je do nejstarší knihy staroměstské od r. 1310 (rkp. arch. m. Prahy č. 986 fol. 277 a 315) několik případů z r. 1339 a 1346, zvláště: „Anno 1346 fer. IV. ante octavas Pentecostes post cenam Nicolaus Buslai perdidit sigillum suum. Idee si que littere postea confecte fuerint sub eodem sigillo, nullius vigoris debent esse.“ Podobné zvyklosti platily i při ztracení městské pečeť. Je to povědomo ovšem až z mladších dob. R. 1540 ztratil malou městskou pečeť jižla vský purkmistr i s aksamitovým pytlíkem, a tehdy nová rada nechala vstoupiti v úřad, davši se bezplatně zastupovati starou radou, vložila ztrátu pečeť při zemském soudu do zemských desek, aby stará pečeť pozbyla platnosti a nemohla obci být ke škodě, také byla pořízena nová pečeť se změnou některých písmen a obstaven byl statek purkmistra, aby byla možná náhrada za případné škody. (D'Evert, Gesch. der Stadt Igau str. 211.) Když r. 1562 čásla vskému purkmistrovi o jarmarku na trhu pytlík s pečeť byl utržen a spadl s hrdla nebo byl uříznut a pečeť nenalezena, ihned páni jeli do Prahy a oznamili věc sněmu a proměnu dali udělati na nové pečeť, aby nikdo nemohl starou pečeť udělati listin a jistot na ujmu města. (Pam. arch. VI. pag. 116 a Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 676.) Winter, Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách str. 406 vypravuje, kterak staroměstský zlatník Stanislav Cymrmon zhotovil pečeť města Poděbrad r. 1556 na objednávku člověka, který řekl o sobě, že je konšelem, ale neprávem. Poděbradští zvěděvše skutek, vznesli věc na soud.

¹¹⁹⁾ Vysvítá z právě uvedených příkladů. Opatření záležela v tom, že se staré pečetidlo prohlásilo neplatným a v novém byly provedeny změny proti předcházejícímu typáři v obraze i opisu nebo nápisu.

jich starší horníci požívali a nedávno jim zasě je navrátili, neb jsú byly pryč odneseny, a čtvrtá pečeť, kteréž předkové jich užívali za bratří až do času... Zikmunda ciesaře". Ačkoliv šlo o pečetidla už neužívaná, šepmistři a rada kutnohorská obrátili se na krále Vladislava, žádajíce za opatření, „aby skrze lest, faleš a úklad zlých lidí... k žádné škodě nepřišli“, a král vydal jim i veškeré obci list 10. března 1479 a v něm prohlašoval, že „jestliže by kde kteří listové před časy anebo nynie i také v časích budúcích byli pečetění těmi pečetmi týmž šepmistrům, radě i vši obci ke škodě,“ ty a takové všecky listy ruší, moří a v niveč obracuje.¹²⁰⁾ Zneužití městské pečeti spíše bylo prováděno paděláním pečetního otisku nebo zneužitím pečetidla. Padělání pečeti mohlo se státi různým způsobem, zneužití typáře dopustily se někdy úřední osoby, zapomínajíce na svou přísluhu a nedabajíce. Tak r. 1391 novoměstská obec vykonala soud nad městským písárem, který se provinil v úřadě, skládaje listiny v právních věcech jinak, nežli jak zněly radní nálezy a městské knihy, a kázala ho za to sesaditi.¹²¹⁾ Že to i jiné praktiky byly možné přes přísné tresty, souviselo patrně s tím, že purkmistr sám vlastní rukou zpravidla nepečetil listin, nýbrž tuto práci svěřoval některému z konšelů nebo městskému písáři. A byly různé možnosti při poselstvích a vysílání městských zástupců k právním výkonům do jiného města, kdy poslům bylo svěrováno pečetidlo nebo nepopsaný, ale zpečetěný kus pergamenu pro dodatečné napsání listiny.¹²²⁾ Nezdá se, že by k pečetění byli určeni při městských úřadech zvláštní pečetníci, *sigillatores*, spíše možno říci, že se v rozvinutějších kancelářích písáři v tom střídali, a kde byl jediný písář, sám se musil starati i o tuto věc. Pečetění listin v cizích potřebách nebylo bez poplatků, a plynula-li část obci a přísežným, část dostával ten, kdo zhotovoval pečeti a připevňoval je na písemnosti.¹²³⁾

Městská pečeť byla v našich zemích nejrozhodnějším **pověřovacím prostředkem** na městských listinách.¹²⁴⁾ Je v tom obdoba významu městských

¹²⁰⁾ Čelakovský - Friedrich, Privilegia král. měst venkov. II. str. 677 č. 402.

¹²¹⁾ Tadra, Kanceláře a písáři str. 159 a příloha IX. Na falšování listin byly ustanoveny těžké tresty (Lassberg, Der Schwabenspiegel, str. 157 č. 369, Posse, Die Lehre von den Privaturkunden str. 143 nsl. Tu se uvádějí možnosti pro falšování a zneužívání pečetí právě tak jako u Grotenda, Über Sphragistik str. 32 nsl. a u Ilgena, Sphragistik str. 57.)

¹²²⁾ Zajímavý případ zneužití městské pečeti skrze plnomocníka vyslaného od uherskobrodské městské rady do Prahy s nepopsaným pergamenem, ale už zpečetěným, na nějž dal napsati text podle své vůle a bez vůle obce, podávají brněnské sentence (Rössler, Die Stadtrechte v. Brünn str. 257 č. 542). Tu byl stanoven trest upálení za škutek, a poněvadž vinník uprchl, byl prohlášen psancem a jméní zabráno ze dvou třetin. Přísnost jevíci se v tomto případě držela se i v potomních dobách a v nálezech zemského sněmu z 15. června 1498 čte se všeobecné ustanovení: „A když by přes toto zjednání v jakém falši postižen byl, ten bez milosti upálen bude.“

¹²³⁾ Zpráv z českých zemí dosud není povědomo, nutno tu přestati na analogii cizích poměrů. Srv. Ilgen, Sphragistik (1912) str. 28, Ewald, Siegelkunde str. 68.

¹²⁴⁾ Tomu nasvědčují i formule městských listin, zdůrazňující cenu pečeti. Mluví se o „robur, munimentum sigilli“. Konrad de Mure v Summa de arte prosandi nazývá listinu duší,

pečetí vůbec na středověkých listinách, které měly vlastní vývoj co do právní ceny. Jestliže ve starších dobách při městských listinách zachování paměti právního pořízení a jeho svědků i jeho schválení před příslušnou městskou instancí, zvláště pak paměti úředních osob bylo nejdůležitější,¹²⁵⁾ časem městské listiny nabývaly platnosti a významu pořizovacího, pokud to bylo možné při závažnosti vyvíjejících se městských knih a jejich vkladů. Dlužní úpisů určitě dosáhly až ceny dispositivních listin neboli chart, a jejich moc překonávala jiné průvody,¹²⁶⁾ jakož i jiné listiny pod městskou pečetí byly hodnoceny značnou měrou.¹²⁷⁾ Proto je zřejmé, že jako listiny vůbec i listiny pod městskými pečetmi nebyly přijímány u úřadů bez rozvahy, a byly podrobně zkoumány, aby byla jistota, pokud a jak se může uznati jejich svědectví. Ať šlo o kterékoliv potřeby, žádalo se, aby listina nesla pečeť, a pečeť byla vyšetrována, mení-li porušená nebo nebudí podezření;¹²⁸⁾ při tom obrazu byla věnována péče, ale i legendě, a vysvítá to z popisů, které se při takových příležitostech dostaly do jiných listin nebo do úředních zápisů.¹²⁹⁾ Jestliže se u soukromých pečetí nekladla zvláštní váha na pečetní obraz, poněvadž se mohl

pečeť i tělem, a zdůrazňuje, že „*tota credulitas litere dependet in sigillo autentico bene cognito et famoso*“ (Quellen u. Erörterungen zur bayer. u. deutsch. Gesch. IX. str. 474 a 459), a to se pochopitelně vztahuje i na městské listiny a pečeti.

¹²⁵⁾ Tomu nasvědčuje jmenování svědků úředních i neúředních v městských listinách, jejich stylisace i průkaz svědky v právním řízení. Ale čím více stoupala cena městských pečetí jako autentických pečetí, tím více rostla cena městských listin. Byly pak jen mimořádné případy, kdy se svědkům dávala přednost před městskou listinou, jak nasvědčují brněnské sentence (Rössler, Die Stadtrechte v. Brünn str. 324 č. 712).

¹²⁶⁾ Vysvítá to zvláště ze staroměstských statutů i ze staroměstské právní knihy 14. století (Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 48 čl. 68 a str. 103 č. 1); tato předpisuje: „*Wer der sei, der briff ubr sich geyt und nicht helt, als sein briff lautent, und dorumb trewloz wirt, so sol man den clager rechtes helfen zu seinez gutes, warennt und unwarent*“.

¹²⁷⁾ Tomášek, Der Oberhof Iglau str. 72 č. 66, 67, 68. Tam se také výslově praví, že „privilegia“ mají větší moc, nežli jiná svědomí (str. 139 č. 246).

¹²⁸⁾ V jihlavských nálezech (Tomášek, Der Oberhof Iglau str. 73 č. 74) dáno bylo naučení, „*quod rasura in loco notabili privilegii scilicet, si verbum affirmativum mutetur in negativum, vel e converso, vel si data privilegii raditur, vel si nomen proprium alicuius loci vel personae, in qua vis consistit, mutatur, vel si numerus alicuius summe pecunie augetur vel minuitur, vel aliquid talium, quod materiam variat, in privilegio committitur, per hoc privilegium viciatur et vigorem perdit*“ (Podobně ustanovuje brněnské právo (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn str. 271 č. 586, 272 č. 588 a str. 399 č. 220; tamže str. 268 č. 578 také článek o podezřelosti listin) a horní zákoník krále Václava II. lib. IV. cap. XIV. (H. Jireček, Cod. iur. boh. I str. 414). Teorií pochopitelně odpovídala praxe a v ní se zachování pečeti na listině i její pravost vždy předpokládala k uznání hodnoty listiny. Jestliže originál zvetšely nebo byly poškozeny, ať jakkoliv, listiny se obnovovaly a byla přísná pravidla v případě městských pečetí (Rössler, Die Stadtrechte von Brünn, str. 289 č. 581). I poškození pečeti bylo důvodem k obnovení listiny, jak ukazuje formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (vyd. Novák str. 163 č. 210), a to proto, „*že list s pečetí zlamanu byl nehodný přijetí*“ (Arch. čes. III. str. 349 z r. 1463.)

¹²⁹⁾ Na př. v listině z 19. června 1386 (Urkundenbuch der Stadt Saaz str. 66 č. 161) nebo v listině z 30. června 1413 (Strnada, Listář královského města Plzně str. 267 a 239).

libovolně měnit, a za to se více dbalo opisu,¹³⁰⁾ na městských pečetech, může se souditi, obraz byl přednější a legenda jej jenom doplňovala.¹³¹⁾ Sice zprvu i městské pečeti častěji byly v obrazu měněny a uzpůsobovány, avšak nebylo to bez závažných příčin, nešlo-li o úpravu v podřadnějších složkách, a je možné, že od počátku městská vrchnost měla při tom své slovo. Šlo zajisté při tom i o její vlastní zájem, poněvadž městská správní i soudní pravomoc byla přenesená vrchnostenská moc a vrchnostenské právo, a jeho dílem bylo i právo městské pečeti. A jestliže městská samospráva byla pod vůlí i ochranou městské vrchnosti, je logické, že pod její záštitou byla i městská pečeť, která byla výronem a znamením obsahu autonomie.¹³²⁾ Ale zprvu není zpráv o vrchnostenském zasahování do věci, není-li měnění vrchnostenských erbů v městských pečetech zřetelným dokladem. Teprve později nastává v tom větší jasno, poněvadž se poznává, že poškození, ztracení a zneužití městské pečeti bylo vlastně pokládáno za urážku a škodu městské vrchnosti. K tomu vycházely královské listiny,¹³³⁾ které dávaly svolení k pořízení nového typáře, k upravení obrazu, k barvě vosku a p. Most, Slavkov, Třebenice — už před nimi snad Horní Kounice a Velvary — měly na to královské listiny (Most a Třebenice i na zelený vosk) a z nich možno také usuzovati, že vliv na městské pečeti nebyl tolíko vrchnostenskou věcí, nýbrž i královskou.¹³⁴⁾ Král zajisté rozhodoval o otázkách pečetí nejen měst, jež k němu

¹³⁰⁾ Nález jihlavských přísežných poučoval do Kolína, „quod in karakteribus et subscripcione circumferentie sigilli maior vis consistit quam in ligno et figura in medio sigilli posita, signo enim interiori mutato secundum voluntatem domini, sigilli autem circumscriptio, que nomen proprium continet, mutari non potest“ (Tomášek, Der Oberhof Iglau str. 74 č. 77).

¹³¹⁾ Je to viděti z popisů městských pečetí. že zvláštní znamení na městských pečetech bylo nutné, na svědčuje výpověď Úštěckých a Krupeckých o Chabařovských na komorním soudu z r. 1541: „Kdyby ztratili vajsady, neb jakž praví, kdyby jim shořely, pozuoštało by ale znamení nějaké na pečeť; než nemají žádné, než jakús pečeť, na kteréž jsou kladiva dvě.“

¹³²⁾ Svábské zrcadlo (Lassberg str. 75 č. 159 a Gengler str. 97 č. 139) předpisuje už: „Die stete sulm ouch insigel han, doch mit ir herren willen; wan anders habent si niht kraft.“

¹³³⁾ Nebyla to naprostá novota, již dříve panovník dával právo pečeti nebo projevoval o pečeť péti u duchovních ústavů i soukromých osob. Už r. 1312 Jindřich VII. dal klášteru sv. Jakuba v Řezně právo, „ut in sigillis suis et aliis aquilam imperiale dimidiatam in argumentum sui libertatis et nostri mundiburdii gerere possint et debeant“ (Hauptmann, Das Wappenrecht der Bürgerlichen, Bonn 1882, str. 17, kde i jiné příklady, ač nedostí pro otázkou pečeti využité).

¹³⁴⁾ Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě str. 15 podle J. Kniese, Blánský okres ve Vlastivědě moravské má za to, že už král Jan vysadil Jedenici za městečko r. 1335 a dal jí znak (pečeť). Pro to však není nijakého podkladu. Za to v listině krále Vladislava z 11. listopadu 1482 je obsaženo obnovení listiny císaře Karla IV. dané Velvarům na městskou pečeť, jakož se mluví v listině krále Jiřího z 15. prosince 1459, že král Václav udělil Kutné Hoře „arma“ (pečeť?) (Čelakovský - Friedrich, Privilégia královských měst venkov. II. str. 395 č. 227 a str. 735 č. 432; Pam. arch. IX. pag. 924). Poněvadž v obou případech neuvádějí se přesná data a staré listiny se nepředkládají, nutno je podle všeho přijímat velmi opatrně a ne za doklad toho, co chtejí prokázati.

stála v blízkém poměru ať svobodných měst nebo poddanských, nýbrž náležela mu i vrchní pravomoc nad poddanskými městy duchovních i světských vrchností.¹³⁵⁾ Nezdá se ani, že by v husitské revoluci města byla sáhla k rozhodnějším krokům v těchto ohledech, a potvrzuje to i překvapující skutek radikálního Táboru, jenž, učiniv smír s císařem Zikmundem, přijal od něho nejen potvrzení městských svobod, nýbrž i darování městské pečeti. Určitý revoluční prvek vneslo si do pečeti polního vojska Staré město pražské, nový městský erb, a za podobnou složku možno počítati i kalich, přidaný do kutnohorské městské pečeti.

Obr. 33.

Pečet města Kutné Hory s kalichem v znamení z 2. pol. 15. stol.
Sceau de la ville de Kutná Hora avec l'embleme du calice (2e moiti. du 15e siècle).

Města, která od starých dob měla pečetidla a podržovala je bez proměny, nepotřebovala asi ani v nových poměrech zvláštního královského nebo vrchnostenského dovolení a uznání. Ale každá novota neobešla se bez takového aktu, ač se nesmí mysliti, že by se výměna typáře bez podstatných změn nesměla státi z pouhé vůle obce a snesení městské rady.¹³⁶⁾ Změna pečeti z rozkazu vrchnosti mohla býti i pokutou za provinění, a královna Barbora, zapisujíc město Jaroměř, které se k ní zrádně zachovalo, Jiříkovi z Poděbrad 24. dubna 1455, výslovně poznamenala: „A bud' král v zemi české nebo nebud', za to prošímy i krále budúcieho, kterýž v Čechách bude, aby jim pečeti té, kterúž nesú, nésti nedali, leč s proměnou hodnú, jakož by na zrádcě a na nešlechetné lidi slušalo, aby sě jich zradily a nevěry potomní

¹³⁵⁾ Tomu nasvědčují královské listiny výše v kap. II. podrobně snesené. Ale nezachování listiny není dokladem, že snad města se zmocnila práva pečeti bez svolení vrchnosti a panovníka. Právo pečeti patrně bylo složkou středověké městské samosprávy, a zejména v starých dobách nebylo třeba na ně písemného povolení.

¹³⁶⁾ V té věci není dostatečných zpráv. Hupp, Wider die Schwarmgeister III. str. 24 sl. podává představy, jak se asi objednávaly staré městské pečeti, a ironisuje při tom Hauptmanna; jenže jeho výklady jsou naprostě bez podkladu a bez ceny.

králi a královny i dobrí lidé vystřiehati mohli, umějíce je potom znáti.^{“¹³⁷⁾}

Příčinou, pro niž zvláště byly od 2. polovice 15. století vydávány královské nebo vrchnostenské listy na městské pečeti, bylo zakládání nových měst, zavádění erbů do pečetních obrazů a polepšování i rozhojňování jejich základů. Bylo už poukázáno na nejdůležitější případy a bylo i upozorněno, která byla královská i vrchnostenská politika v těchto otázkách;¹³⁸⁾ v ní šlo o revoluční zisky královských měst i o právní uznání vzmohlých jejich svobod, ale když nastaly boje mezi králem, šlechtou i městy o hranice práv, podporováním poddanských měst proti královským městům byly znehodnocovány jejich vymoženosti. Městské pečeti tím spíše podléhaly potom dozoru krále i vrchnosti, a bylo jisté, že i když byla města, která na ně neměla dokumentů, honosila se jimi z královské i vrchnostenské milosti.

Že vlastně král byl oprávněnou osobou, která měla městské pečeti v pravomoci a ochraně, tomu nasvědčují i **královské listy** vydávané v 2. polovině 15. století a v 16. století na barvu pečetního vosku. Zachovala se jich dlouhá řada, jak pro královská města, tak pro poddanská, a z nich vysvitá, které byly stupně v barvách a jak příkré rozdíly měst znenáhla byly vyrovnané. Jestliže se zprvu červený vosk stal prerogativou královských měst, která zmocnivše se toho práva v husitských bouřích, připodobňovala se tím panstvu a potom se domáhala zákonného uznání, v pozdějších časech dostávalo se oprávnění červeného vosku i poddanským městům, která se zprvu spokojovala zeleným voskem nebo černým. Seřadění královských privilegií podává v těchto věcech dosti poučení.¹³⁹⁾ Poznává se, že právo červeného vosku nepotřebovalo potvrzení u Olomouce a Znojma i u Starého a Nového města a pražského, která si je přivlastnila z vlastní moci, a podobně Malá Strana, nabývši ho, nedbala o zvláštní uznání a teprve r. 1507 při povolení, aby si mohla vložiti obraz krále Vladislava do sekretu, vyžádala si schválení pečetění červeným voskem „týmž vším obyčejem, jakož první užievali jsú.“^{“¹⁴⁰⁾}

Je pak zajímavé, že nejprvnějším městem, které si vyžádalo privilegium na

¹³⁷⁾ Čelakovský - Friedrich, Privilegia král. měst venkovských II. str. 244.

¹³⁸⁾ Viz výše kap. II. str. 124 nsl.

¹³⁹⁾ Nebudu uváděti každou jednotlivou listinu, jak a kdy byla vydána a kde je uveřejněna nebo registrována, jen připomínám hlavní pomůcky, jejichž materiál jsem však rozmniožil: Pam. arch. VIII. 1870 p. 112 (Zoubek, Příspěvky sfragistiké), XII. 1884 p. 465 (Rybicka, Pomůcky k domácí heraldice a sfragisticie); Boleslav Dolejsk, Právo měst pečetiti voskem červeným a zeleným v Časop. Matice moravské XIX. 1895 str. 267; Slavík, Staré znaky a pečeti městské str. 87; Čelakovský - Friedrich, Privilegia král. měst venkovských II. paříz. Archiv český XVIII. 64, 129, 162, 203, 206, 209, 278, XXVIII. str. 719. — Seyler, Gesch. der Siegel str. 166 poznámenává, že král Václav IV. r. 1373 dal Slánému právo pečetiti červeným voskem, ale není pro to opory. (Chyběně opakuje Ewald, Sphragistik str. 158.)

¹⁴⁰⁾ Také České Budějovice zmocnily se práva červeného vosku, aniž kdy žádaly za královské uznání. Aspoň r. 1458 již bylo užito při pečetění červeného vosku. (Köpl, Urk. Buch der Stadt Budweis I. 1. str. 43 č. 68 v pozn.) a takových měst bylo ještě více.

právo červeného vosku, bylo Brno r. 1453. Toto moravské město v lecčems následovalo příkladu českých měst, která se nelekala revolučních skutků, ale hned po obnovení královské moci hledalo uznání královské auktority. Zato jiná města tak nespěchala, a je povědomo, že až r. 1464 byly dány královské listiny Klatovu a Žatci, že smejí pečetiti červeným voskem při malé pečeti,¹⁴¹⁾ r. 1465 Táboru — šlo o rychtářskou pečeť — r. 1469 Starému a Unčovu, r. 1471 Slaném (velká i malá pečeť), r. 1472 Čáslavi, Králové Hradci, Chrudimi, Mostu, Sušici, r. 1473 Kadani, r. 1474 Vysokému Mýtu, r. 1476 Ústí nad Labem, r. 1478 Poličce, r. 1479 poddanské Polné, r. 1481 Domazlicům; v tomto roce došlo i na rožmberské město Český Krumlov, r. 1483 na Jindřichův Hradec k žádosti p. Jindřicha z Hradce¹⁴²⁾ a r. 1488 na Německý Brod, za nějž se přimluvil Mikuláš Trčka z Lípy. Královské město Kolín bylo obdařeno červeným voskem r. 1489, Tovačov pana Ctibora Tovačovského z Cimburka r. 1492, Mladá Boleslav, poddaná též vrchnosti, r. 1493, Prostějov p. Viléma z Pernštejna r. 1496, královské Velvary r. 1497, Vodňany r. 1499, Knín r. 1500, Beroun r. 1502 a Litovel Karla z Vlašimě v týž čas, Český Brod r. 1505., Jaroměř r. 1506, Králův Dvůr r. 1509, Radějn r. 1514, Chomutov Šebestiana z Vejtmile a Muncifaj pánů Bořitů z Martinic r. 1515, Moravská Třebová pánů z Boskovic r. 1518, Pacov r. 1519, Jevíčko 1522. Zeleným voskem směl od r. 1482 pečetiti Rakovník a ten r. 1500 zjednal si právo červeného vosku, jinak, pokud povědomo, na zelený vosk dostaly výsadu r. 1437 Český Brod, r. 1461 Litovel, r. 1480 Rychnov n. Kn., r. 1486 Rouchovan a Volyně, r. 1489 Uhřost r. 1497 Šatava, r. 1498 Sobotka, r. 1499 Libějov, r. 1500 Senomaty, r. 1503 Brandýs nad Orlicí, r. 1507 Klecany, r. 1513 Vrané, r. 1514 Valeč a Blatná, r. 1523 Kopidlno.¹⁴³⁾

Mohlo by se zdát, že tato data by zasloužila doplnění skutečnou praxí. Avšak nepodobá se, že by se ukázaly velké odchylinky, poněvadž od 2. polovice 15. století nastala přísnost ve věci barvy pečetního vosku. Při tom ovšem prvotní úmysl, aby určitá barva vyznačovala určitou třídu měst, záhy se zhroutil, a podle všeho byl v tom i účinek příkladů z Německa, jehož zásady v těchto ohledech, vyvolané z podobných příčin, hověly králi i šlechtě. Je pak zajímavá ještě jedna věc. Ačkoliv stanoviti městům barvu vosku bylo královskou náležitostí, stalo se, že některá města nabyla toho od cizí mocnosti. Byla to především Plzeň, která ve vzpourě proti králi Jiřímu byla obdařena pa-

¹⁴¹⁾ Proto Klatovy mají ještě na listině z 13. května 1473 v arch. Nár. musea pečeť velkou přirozeného vosku.

¹⁴²⁾ V listině krále Vladislava se praví, že Hradec tím od pánů z Hradce měli milost od starodávna, „že červeným voskem městský pečetí pečetie potřeby všecky“. Byla-li to pravda, že město Jindřichův Hradec obdrželo od své vrchnosti toto právo, byl by to doklad panské politiky proti královským městům.

¹⁴³⁾ Litoměřice ještě r. 1487 užívaly bílého vosku; Jihlava od r. 1481 prý nabyla možnosti červeného vosku.

pežem různými milostmi a r. 1466 získala i právo červeného vosku, aniž kdy potom žádala k tomu uznání českého krále, a císař Fridrich III. podobnou dal výsadu městu Čebru r. 1471, Tachovu, zástavnímu městu Buriana z Gutštejna za jeho služby, r. 1474 a Prachaticům r. 1493, což umožnily zvláštní tehdejší politické poměry. A podobně uherský král Matyáš r. 1481, ovládaje Moravu, udělil pečetění červeným voskem Uherském Hradišti. V některých z těchto případů darování bylo spojeno s právem nového erbu a tím pochopitelně i nové pečeti,¹⁴⁴⁾ a zpravidla změna barvy byla odměnou za služby.

Za těchto okolností, v nichž městské pečeti byly chráněny a regulovány vyšší mocí, vrchností a nad ní panovníkem, nebyl-li král rovnou městskou vrchností, není nic divného, že byly pečeti, které dlouhé doby, ba staletí zůstávaly nepřetržitě v užívání, a že byla města, která vystřídala několik typářů. Avšak celkem možno říci, že nebylo-li závažných příčin, pečeti nepozbývaly lehko platnosti. O příčinách opuštění pečetí a zavedení jiných není dostačujících zpráv. Lze jen tušiti, že na př. u staroměstské pečeti z r. 1280 — ale také u jiných — působila snaha po representaci a po zdokonalení pečeti, aby se bylo lze vyrovnat cizím městům a překonati domácí města. Takové zřetely měly podle všeho účinek i na několikerou výměnu pečetí města Mostu, avšak padaly patrně na váhu i jiné momenty. Snad se pozorovala i nevýhoda velkých pečetí a chtěl se zmenšiti průměr, snad pečetidlo bylo ztraceno, opotřebováno nebo poškozeno, anebo se shledalo, že odporuje vkusu doby. Ale právě u pečetí města Mostu je důležitá ještě jedna věc: jestliže na druhé pečeti erb orlice připomíná braniborskou vládu a datuje vznik typáře, město bylo nuceno dáti přerytí pečetidlo a nahraditi orlici dvouocasým lvem, když se panství českého krále zase upevnilo. Podobně bylo u některých neměckobrodských pečetí, které erby, jež nesou, vyjadřují změny v městské vrchnosti. Vrchnost patrně dbala, aby městská pečeť měla znamení, které by vyznačovalo poddanskou příslušnost, a takový úmysl se projevuje také u pečeti města Slavkova, dané králem Václavem, nebo u pečeti města Třebenic, která měla připodobení ke štítu rodu Kaplířů ze Sulevic, své vrchnosti, jak vysvítá z privilegia Zikmunda Lucemburského, nebo u pečeti města Táboru, udělené týmž panovníkem. Ale je důležitá i pehlřimovská pečeť, která byla přeryta, aby jasněji vystihovala městského pána, který patrně ve vývoji města účinně zasáhl. Jsou tedy rozmanité příčiny, které vedly ve starších dobách k změně v městských pečetech, ale od poloviny 15. století vědomé zavádění městských erbů, jejich schvalování, polepšování a rozmnogožování uzpůsobovalo městské pečeti. Avšak i tehdy se projevuje často zřetelný ohled na vrchnost a z její pomoci nebo vůle docházelo k novotám, při čemž se výslově i praví, že se vkládá do pečetního znamení „erb přirozený pána města.“¹⁴⁵⁾

¹⁴⁴⁾ Čelakovský - Friedrich, Privilegia král. měst venkovských II. str. 498 č. 287, str. 546 č. 317, str. 610 č. 359, str. 817 č. 486 a výše kap. II. str. 103.

¹⁴⁵⁾ Tak je na př. při vysazení městečka Libštajna 22. března 1499 na žádost Albrechta z Kolovrat na Libštajně (Arch. čes. XVIII. str. 129 č. 184).

Jestliž to vše možno pozorovati, byly také pečeti, které přetrvaly dlouhá staletí a nebyly zatlačeny jinými. Zvláště je příznačný příklad prvotního pečetidla M e n š í h o m ě s t a p r a ž s k é h o, kterým bylo pečetěno bez přetržení plných 400 let. A je zajímavé, že i když král Vladislav Jagelovec r. 1507 chtěl město poctiti a vlastní podobiznu do jeho pečeti vložiti, vzal v ochranu starobylou pečet, chtěje, „aby té větší pečeti s pěti věžemi, kterúž od ciesařuov a králuov českých, předkuov našich, mají, toto obdarovánie a milost k žádné škodě aneb umenšení nebylo, než aby jí před se jako od starodávna užievali, v svých potřebách jí pečetili bez . . . všech lidí všelijaké překážky“.¹⁴⁶⁾ Není pochyby, že podnět k tomu projevu vyšel od samotné městské obce, která asi většinou při zavádění městských pečetí měla iniciativu za určitých předpokladů, a je to krásný doklad úcty k památné pečeti i pevného městského konservatismu i v takových věcech. A konservatismus to byl, který ponechával i jiné městské pečeti v užívání, tak pečeť města C h e b u a města M o s t u z r. 1411, pečeti města K ou ř i m ě, K l a t o v, Č á s l a v ě, K o l í n a, P l z n ě, V y s o k é h o M ý t a, S l a n é h o, S u š i c e,¹⁴⁷⁾ P í s k u, P e l h ř i m o v a, F u l n e k u, T e l č e, S l a v ě t í n a, S l a v o n i c, B ě l ē a j., a při tom nelze přehlédnouti, že někdy bylo v té houževnatosti i nedbání skutečných poměrů a pomíjení anachronismu v obrazu a někdy i v legendě. Nestejný je čas, v kterém ta či ona pečeť byla v platnosti, ale některé byly upotřebovány od svého vzniku až do 2. poloviny 18. století, a jistě se počet takových dlouho, od středověku platných pečetí do josefinských změn, rozmnozí, až bude snesen materiál i pro novější staletí od počátku 16. století počínajíc. A důležité je i tomu věnovati pozornost, že v mnohých případech došlo k výměně typáře, aniž byl upraven obraz ve svých složkách, podléhaje jen proměně po formální stránce. To znamená, že si městská obec byla vědoma významu svého pečetního znamení a že nebylo mocnějšího popudu, který by tlačil na zavedení nového.¹⁴⁸⁾ Ale k tomu

¹⁴⁶⁾ Č e l a k o v s k ý, Privilegia měst pražských str. 331 č. 199.

¹⁴⁷⁾ Pečetidlo se časem poškodilo, ale nebylo odloženo, nýbrž bylo vyspraveno, jak možno dobře pozorovati, a to cínovou vložkou.

¹⁴⁸⁾ V K l a d s k u 24. března 1424 vyznávají kmeté, „das wir . . . durch groses alders willen der stad kleinste ingesigel und durch vornotzens willen der buchstaben, des schildes und des leben ein ander ingesigel noch dem neuwen sitten in silber haben lassen graben und machen“. (V o l k m e r - H o h a u s, Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz II. Bd., H a b e l s c h w e r d t 1888, str. 125.) V O l o m o u c i (městský archiv rkp. sign. 7 fol. 7) „anno domini 1503 fer. VI. post s. Bartolomei festum infregerunt domini consules unanimi consilio secretum civitatis antiquum et fecerunt fieri novum paulo maioris quantitatis, quam illud fuit, eoque die cum eodem litteras communire ceperunt“. Na př. B e r o u n držel se starého znamení a vrátil se k němu pořizuje si r. 1529 nové pečetidlo. V první trhové městské knize je zápis: „Odtud počíná se pečetiti novou pečeti a ta pečeť má erb celý městský, dvě věže a bránu, v bráně nedvěda a na zdech mezi věžemi voděnce, kterýž drží v pravé ruce meč a v levé ruce štít a na štitu lev jest, tak jakož od vejsady města erb byl, a pečeť stará na sobě měla. A to pro paměť napsáno jest do téhoto knih městských, neb před tím pečeti malou se pečetilo, kteráž toliko na štitu nedvěda měla.“

přispívala i tato okolnost, že v mnohých případech pečetní znamení bylo učiněno městským erbem a třebas i v té funkci sankcionováno.

Jestliže závažná událost dala podklad k změně v pečeti, staré pečetidlo bylo vzato z užívání a uložilo se v městském archivu. Bylo to jistě proto, aby kdykoliv byla možná kontrola, když byly předloženy staré listiny jeho otisky zpečetěné.¹⁴⁹⁾ Proto nebylo zpravidla provedeno nic, co by znamenalo zkázu typáře, a pečetidla, jež se během času neztratila nebo nebyla zničena ohněm radnice nebo jejím vybitím ve válečných hnutích, obyčejně jsou intaktní a nesou také stopy užívání. Jenom v několika případech možno pozorovat na městských starých typářích rýhy, vedené přes obraz pečetidla, které porušují pečetidlo a značí jeho neplatnost.¹⁵⁰⁾ Ale možno tvrditi, že toto rušení pečetidel spíše bylo činem josefinské a potomní doby, nežli aby náleželo do starších časů. Přesto však, že vyřaděná městská pečetidla nebyla ničena, a jak k u t n o h o r s k ý případ ukazuje, i bezpečně ukládána, zachovalo se jich poměrně málo a některá nalezena náhodně a za zvláštních okolností (nejstarší plzeňské, slavonické z r. 1576). Je to účinek smutného stavu městských archivů, kde vlastně stará pečetidla byla ukládána, od počátku 19. století až do jeho druhé poloviny.¹⁵¹⁾ Všechna zachovaná pečetidla možno míti za pravá, toliko u stříbrného typáře o l o m o u c k é h o a č á s l a v s k é h o nutno vysloviti přesvědčení, že je to moderní falsum.¹⁵²⁾

Co bylo pověděno o středověkých městských pečetech v českých zemích, dává možnost, aby se stal **pokus o datování** zachovaných pečetidel i ztracených typářů, pokud jsou od nich doloženy otisky. Přesnost v tom není vždycky lehká a ani dobře proveditelná, i když se vezmou v úvahu všechny možné okolnosti. Snad historikové umění, budou-li ještě posuzovati materiál ze svého stano-viska, naleznou nová kriteria, která jistě dále povedou, oprouce se o sfragistické výsledky.¹⁵³⁾ Za nejstarší pečeti, naležící do 1. poloviny 13. století, nutno pokládati vedle č e b s k é pečeti ty pečeti, které nesou legendu, připomína-

¹⁴⁹⁾ Na uchovávání městských pečetidel na rozdíl od soukromých pečetidel upozornil už G r o t e f e n d, Über Sphragistik str. 39, 40. O zničení městského pečetidla je, zdá se, svědectví z Olomouce z r. 1503, kde se mluví, že konšelé „secretum infregerunt unamimi consilio“ (viz pozn. předcházející).

¹⁵⁰⁾ Č á d a, Pečetidla čes. měst a obcí č. 8, 15, 48, 49; V y d r a, O znaku a pečetích města Horažďovic v Pam. arch. XXIII. str. 313 č. obr. 6, 7.

¹⁵¹⁾ V o j t i š e k, O archivech městských a obecních a jejich správě (v Praze 1924) str. 15 nsl. Plzeňský typář byl nalezen na poli a podobně slavonický byl vyorán (Č á d a, Pečetidla čes. měst. str. 37 č. 78).

¹⁵²⁾ Viz výše kap. I. str. 31. Č á s l a v s k ý typář, který je chován v arch. města Č áslavě, je ze stříbra v obrubě napodobující zvrásnění látky a je opatřen řetízkem stříbrným, není nic jiného, nežli kopie starobylého bronzového pečetidla. Bylo zmíněno, že o původním pečetidlu města Plzně byla vyslovena pochybnost, ale tu jsem vyvrátil v čl. „O pečetech a erbu města Plzně“ ve Sbor. histor. musea města Plzně IX. 1926 str. 60.

¹⁵³⁾ Pochopitelně přihlížel jsem netoliko k zachovanému materiálu pečetidel a pečeti, nýbrž i k historickým zprávám, přímým i nepřímým, i týkajícím se vzniku jednotlivých měst. Mám za to, že někde je určení typářů velmi přesné, na př. u Menšího města

jící původní právo městského rychtáře k městské pečeti. Je to pečeť města Brna, Jihlavy, Písku, Vyškova a zvláště první pečeť Starého města pražského, známá z r. 1264. Jejich stáří, přimykajícímu se patrně k počátkům města, nasvědčuje i jejich vzhled. Jinak mezi nejstarší městské pečeti přísluší i první pečeť města Litoměřic, Znojma, Hlubčic a Olomouce. Ze samého počátku 2. poloviny 13. století pochází jistě pečeť Menšího města pražského (1257) a k ní se přidružují pečeť města Stříbra, Uherského Hradiště (také asi r. 1257), pak Německého Brodu, Klatov, Domažlic, Hradce Králové, Krnova, Opavy, Louň, Litomyšle (kolem r. 1260), Mostu, Žatce, Českých Budějovic, Poličky (r. 1265) a dále Jemnice, Nymburka, Kadani, Náchoda, Uherského Brodu, Mělníka, Kouřimě, Čáslavě, Tachovu, Vys. Mýtu, Horažďovic, Fulneku, Telče, Slavonice, Jaroměře (do r. 1278). Do doby krále Přemysla II. možno ještě vložit vzácnou druhou staroměstskou pečeť a druhou pečeť litoměřickou ihlubčickou. V kralování Václava II. sluší počítati druhou německobrodskou pečeť, obě mostské, prokázané r. 1290 a 1302, pečeť města Plzně, spojenou s jeho vznikem, velkou kladskou pečeť, již něco mladší je kladský sekret, sekret staroměstský i kouřimský i pečeť města Koštela a Broumovy, Lanškrouna a Kladrub. Na počátek 14. věku možno připojiti pečeť města Berouna (před r. 1303), první pečeť města Slaného, Kutné Hory, Chrudimě, Ústí nad Labem, Vodňan, Pohřelic, Slavětína, Biliny, menší pečeť města Brna, pečeť města Hradčan i Kolína, sem přísluší podle všeho i sekret města Chebu, Malé Strany a Jihlavy a potom jdou pečeti města Sušice (kolem r. 1322), Netolic, Pelhřimovy, Žlutic, Ivančic, Unčova, Třeboně, Kolince, Brandýsa nad Labem, Českého Krumlova, Chvalšin, velká louanská, malá vysokomýtská i malá nymburská, které vznikem naleží do různých let první poloviny 14. věku. Asi k polovině téhož století lze klásti pečeť města Humppolce, Jílového a Bělé a ovšem i první pečeť Nového města pražského, která byla pořízena zároveň se založením města.

Tato řada, i když má nedostatky a ne vždy snad plnou spolehlivost, je velmi poučná a potvrzuje už dříve vyslovené mínění, že městské pečeti zasluhují pozornosti jako důležitý pramen městských dějin. Poznává se z ní, že některé starobylé pečeti — a je to opravdové bohatství, které se hlásí už do 13. století¹⁵⁴⁾ — vznikem typářů jsou spojeny s první dobou měst, která byla

pražského, Uherského Hradiště, Domažlic (Reg. Boh. Mor. IV. str. 724 č. 1813), Mostu (tamže str. 722 č. 1807), Poličky a j.

¹⁵⁴⁾ Pořad je velmi výmluvný a je tím důležitější, že nebyl ještě vůbec tušen a že Melly uv. m. str. 156 znal ze 13. století na Moravě pečeť města Brna a Jihlavy a žádnou českou kromě chebské. Uvádí se, že také město Jablonná (Gabel) má pečeť ze 13. stol. (Sedláček, Místop. slovník histor. str. 349), avšak nepodařilo se mi poznat, co je na

jejich majetníky, a že tak městská pečeť v leckterém případě může přispěti k řešení otázky, kdy a jak město bylo uvedeno v život.¹⁵⁵⁾ Mnohdy správné užití městských pečetí naráží na značné obtíže, ale postupem historického badání ten stav se jistě polepší. A jako starožitné pečeti mají veliký význam, tak i mladší pečeti padají na váhu, ať jde o prvotní kusy nebo o kusy zavedené k nahradě za starší pečeti, vzaté z užívání.

Městským pečetem náležela v městském právním životě význačná úloha, a to i tehdy, jestliže nepověrovala písemností a byla užívána samostatně. Samostatné upotřebování pečetí nezůstalo však omezeno toliko na čistě právní záležitosti, nýbrž bylo přenášeno i do obchodního života, ač také s důležitým právním významem.¹⁵⁶⁾ Městská pečeť, zavěšená na kusu sukna, určovala jeho původ a znamenala, že městský úřad ručí za jeho jakost a míru, a podobně bylo značeno i jiné zboží, aby byla v obchodě zajištěna důvěra a bezpečnost. Ale na některá zboží nebylo lze použít městské pečeti, bud' pro možnost lehkého poškození a odpadnutí nebo pro povahu zboží, a městskými pečetmi nemohly být vyznačovány míry a váhy. Proto analogicky podle městských pečetí byly zhodovovány **cejchy, merky, znamení**, rázy nebo kolky, (signum civitatis, statmarke, statzeichen), které byly uzpůsobeny tak, aby bud' v barvě přenášely určitý obraz na předmět nebo obraz vyrážely nebo vypalovaly.¹⁵⁷⁾ Ze vědomí příbuznosti s městskými pečetmi bylo živé, říkalo se jim také „sigillum civitatis“ a souvislost se jeví nejen ve funkci, nýbrž i ve vzhledu. Do takového městského znamení nebo cejchu byl totiž přenesen pečetní obraz, ale podle všeho ne vždy v přesné podobě, nýbrž zjednodušený, jak žádal účel nástroje. Jestliže si staroměstská obec zavědla asi r. 1280 nové krásné pečetidlo, v městském cejchu ponechávala jednoduché starší znamení městské hradby s branou a třemi věžemi, a podobně malostanská obec, ačkoliv od počátku měla dosti složitý pečetní obraz, měla uzpůsobený cejch, hradbu s branou a pěti věžemi. A zajisté takové obrazy bývaly prováděny v markantních jednoduchých liniích, aby přenesený obraz i v malém rozměru byl zřetelný a výrazný. Poněvadž takové cejchy nebo znamení, i když byla různá pro různé potřeby a vyměňovala se, jak nutnost kázala, setrvávala neustále při stejném obrazu, takový ustrnulý a vžitý obraz

věci pravda. Kašperské Hory pečetily listiny městskou pečetí již v 1. polovici 14. stol. (Soupis památek XII. str. 53.)

¹⁵⁵⁾ Padá na váhu na př. při otázce vzniku města Slaného, jak jsem vysvětlil v čl. „O pečetech a erbu města Slaného“, Slaný 1928.

¹⁵⁶⁾ Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 486 upozorňuje, že u slezských měst velmi záhy, současně s nejstaršími městskými pečetmi, objevují se jejich obrazy na mincích, které byly ve městech raženy, ovšem ne bez zjednodušení, jak bylo nutné pro malý prostor penízů. Podobně Hupp, Wappen u. Siegel der deutschen Städte, Heft 1 str. II. poukazuje na tuto věc, která nemá pro naše poměry přímého významu a zasluhovala by bližšího osvětlení. Jak se vyvinula v Německu, poučuje podrobně Ilgen, Sphragistik str. 6, 7, 8 a Wald, Siegelkunde str. 31.

¹⁵⁷⁾ Mohly to být i olověné plomby, železné značky nebo kolky a podob.

stal se nepochybným městským znamením a plně vyjadřoval, kdo je jeho nositelem a kdo bere závazky na sebe při jeho upotřebení. Proto městské cejchy nemívaly opisů nebo nápisů, obraz sám měl dostatečnou mluvu, a města, která měla význam v obchodu nebo průmyslu a v řemeslech, byla známá doma i za hranicemi svým znamením. A tato znamení, aby byla dobře pochopitelná, mohla se snad i leckdy odchýlit od městské pečeti. Jeť docela možné, že Nové město pražské, které mělo městské pečeti vyznačené panovníkovou osobou, vyrůstající z městské zdi, od počátku požívalo v městském cejchu neboli znamení městské hradby s branou a dvěma věžemi, byť snad mezi věže byl i vkládán zbrojnoš nebo královská postava.¹⁵⁸⁾

Městské cejchy byly v rukou úředních osob, které byly oprávněny jich používat ve všelikých úředních potřebách vlastní kompetence.¹⁵⁹⁾ Byly to asi nástroje dosti prosté, ze dřeva nebo všedního kovu, a neměly zvláštní ceny. Proto poškozené nebo novými nahrazené byly ničeny a ze starších dob se nezachovaly žádné a všechny představy o nich nutno si sestrojiti podle nečetných zpráv a zmínek.

¹⁵⁸⁾ K tomu, co už bylo výše povíděno v kap. II. str. 122 a kap. III. str. 142, lze poznamenati ještě některé důležité zprávy, které věc osvětlí. V staroměstském statutu ze 14. prosince 1314 o tavení zlata a stříbra bylo ustanoveneno, že zlato má být označeno (signari debet) hlavou lva, stříbro poloviční hlavou lva (Rössler, Das Altprager Stadtrecht str. 6). Třebaže na podniku obec měla zájem, značka neměla souvislosti s městským znamením. Ale v statutu rychtáře a přísežných Starého města z 22. prosince 1365 (tamže str. 40), týkajícím se suknakraječů a kramářů, se předpisovalo: „Auch wollen wir, das alle kromer eysneyn ellen und gewicht, payde gezechet mit der statz a ychen...“, a v jiném o hostech a cizích kupcích (str. 71, 72) byl článek: „Ob auch ymant unser purger oder gast kein gewant vorkauft und nennet es aus eyner ander stat, wen do es gemacht ist, odir ein ander zeichen dor auf macht, den dor aufgehört zu recht...“ a ještě: „Es schol auch ein ycleich man, er sey burger oder gast, kein kaufmanshaft aus der stat furen, er hab denn ein zeich von der stat pholger.“ Rovněž v statutu o tavení cínu v Týnském dvoře čte se: „... und darumb so mus der, der die hutten inne hat, gar eben zusehen, das das zin gerecht sei, das er zeichent mit der stat zeichen (str. 96). Z mladší doby víme, že staroměstští konšelé 21. června 1446 (Archiv čes. XIV. str. 448 č. 12) dali povolení soukeníkům, „aby ku postavuom, kteréž oni sami v tomto městě dělají, pečeť nebo cech městský se třmi věžemi vedle artykulouov... níže popsaných... byl přikládán a přivěšován,“ a blíže se ustanovovalo, kterak se má cejchování díti. Podobně král Vladislav na prosbu Viléma z Pernštejna listem ze 4. srpna 1497 dopustil přerovským soukeníkům, „aby pečeť svou s zvláštním znamením jmeli a ji na svá sukna, kteráž by tu doma dělali, přibíjeli...“ (Arch. čes. XVI. str. 514 č. 679); tu se sice nemluví o městském znamení, ale je zcela možné, že soukenická pečeť měla obraz pečeti města Přerova, neboť nesla dvě věže a mezi nimi zubří hlavu. (Srv. Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 572, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. stol. str. 658, Český průmysl a obchod v XVI. věku str. 82, 129.) Podobně znamenali své výrobky bednáři, kováři, kloboučníci, cínaři, nožíři i pekaři (Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 375).

¹⁵⁹⁾ Na př. žebrákům byly dávány cejchy nebo znamení, aby měli průkaz, že jim žebrání ve městě bylo povoleno, a také takové známky v branách byly vydávány těm, kdo zaplatili clo, nebo branným musily být odváděny cejchy o prodání zboží na trhu, „znamení“, „znaménka“ k branám. (Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 261, II. str. 120.)

Městské cejchy nebo signa vznikla už asi v počátcích českomoravských měst a způsobila, že pečetní obrazy, ponejvíce zjednodušené, byly učiněny stálými městskými znameními. Ale obor jejich užívání byl úzce vymezen, a co zvláště padá na váhu, nebylo-li prostě používáno samotného obrazu v jeho hlavních obrysech a neměl-li podoby erbu (Brno, snad Most), že vždycky byl jenom v kruhovém poli a nikdy nepřešel na štít. Z toho je patrné, že městské znamení, odvozené zpravidla z pečetního znamení, sice vyznačovalo město v různých potřebách, avšak ne ve vojenství, nebylo tedy erbem a nemělo ani funkcí, které se erbům od počátku vývoje přikládaly. Proto nepochybňě platí, co už bylo prokázáno, že českomoravská města až do husitských válek neznala a neměla vlastních erbů a že ani přeskačka města v tom nečinila výjimky.¹⁶⁰⁾ Teprve když královská města česká s Prahou v čele revoluci strhla na sebe práva vyšších stavů a vymanila se k plnosti městské svobody, jsouce následována i těmi městy, která se neprípojila k povstání, zavedla si erby a ty vyjadřovaly města i jejich náležitosti a staly se jejich vlastním průvodcem v ústavním i právním vývoji.

*

Městské erby byly různým způsobem sestaveny; někdy byly nově vy myšleny, jindy, a to z většiny, vznikly převzetím pečetního obrazu nebo lépe městského znamení. Ale i když jejich původ neměl přímé souvislosti s městským znamením, časem docházelo k jejich spojování, poněvadž městský erb spíše se snažil projevovat souvislost s městským cejchem a tím s městskou pečetí, nežli aby se jí stavěl v odpore. Šlo nepochybňě o to, aby erby měst, která měla dávný původ a ujala se význačné úlohy, vzbuzovaly dojem starobylosti, a není proto divu, jestliže kontinuita městských erbů a městských pečetí byla záhy zdůrazňována, ač to byla zařízení zcela rozdílná, že docházelo později nejen k jejich těsnému sdružování, nýbrž i zaměňování. To zavinil zejména heraldický úpadek, který nastal zánikem rytířství a novými vojenskými technikami.

Jestliže městské erby v českých zemích byly zaváděny od 1. poloviny 15. století, je tím dán, v kterých formách se projevují jejich štíty. V 15. století je v užívání štít dole zašpičatělý nebo kulatý, avšak také tarč, kterýž se uplatňuje od druhé poloviny toho věku, a tarč proniká do 16. století, kdy se k němu časem připojuje renaissanční štít, dole pěkně kulatý. Ale renaissance dala ještě jiné, ozdobné formy štítu, jenž má při nich prolamované a svinuté okraje, a ty připravovaly proměnu v kartuše. Kartuše prokazují podle doby

¹⁶⁰⁾ Knötel, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 487 dospěl k úsudku pozorováním slezských poměrů: „Ausser auf Siegeln u. Münzen ist meines Wissens vor dem 15. Jhd. keine anderweitige Verwendung des städtischen Abzeichens — Wappen möchte ich es noch nicht nennen — nachweisbar. Anders seit dieser Zeit. Von nun an erscheint es in und an Kirchen und städtischen Gebäuden und wird erst jetzt, in einem Schilde dargestellt, zum Stadtwappen.“ Příčiny té změny však nepodal, jako si nevšiml zařízení městských cejchů.

rozmanitou úpravu, ale vedle nich lze pozorovati i jednoduché štíty, které však přece možno rozeznávati podle slohového rázu.¹⁶¹⁾

Vývoj uměleckých slohů uplatňoval se však netolik ve formách štítů městských erbů, nýbrž i ve způsobech provedení erbovních znamení. Je pak viděti, že v zobrazování erbů, jako v jejich podstatě, možno rozeznávati dvojí období: starší období znalo ještě erby jako skutečná vojenská zařízení, mladší je podržovalo a uznávalo ne pro stránku vojensko-praktickou, nýbrž pro právní cenu symbolu, který byl původně omezen jen na určité stavy a městy byl si přisvojen pro vyrovnání s nimi. Starší období bylo dobou prostoty a jednoduchosti, ale trvalo pochopitelně jenom krátce, znajíc toliko ozdobování a rozmnožování erbů nesložitými prostředky, naproti tomu mladší perioda — a čím pozdější, tím více — libovala si v komplikovanosti, bohatosti složek erbů a přeplněnosti, při čemž zřetelně vystupovaly motivy symboliky a dekorativnosti. Druhá polovina 15. století je vlastně dobou přechodu, avšak nastávající úpadek heraldiky už v ní mluví dosti zřetelně. Přesto však heraldický sloh plně se uplatňoval i v této době a přestával na markantních liniích i zpracování erbovních znamení, pokud snad nešlo o pouhé heroltské kusy, čímž se také erby lišily od starších pečetních znamení. I když pečetní obrazy bývaly schematické, byly přirozenější, nežli obecné erbovní figury, které podléhaly veskrze prvnímu určení erbů.

Českomoravské městské erby nutno rozdělit i ve dvě hlavní skupiny, v erby, které byly získány revolucí a dodatečně byly uznány vyšší mocí, ať mlčky nebo právním aktem, a erby, které byly vyšší mocí uděleny. První skupina rozpadá se ve dva oddíly: do prvního náleží erby samostatně vymyšlené, do druhého erby, mající těsné spojení se starými pečetními obrazy nebo s městskými znameními. Není-li první skupina četná, není ani její první oddíl bohatý, a možno do něho zařaditi vlastně jenom, pokud povědomo, erb města Jihlavy, Klatov, Žatce, Hlubčic, Kladská, Hradce Králové, Chebu a Plzni, snad Čáslavě, Rakovníka a Berouna.¹⁶²⁾ Druhý oddíl možno zase rozložiti ve dvě pododdělení, a to podle toho, byly-li městským znamením převzatým v erby dány v heraldických částech barvy, aniž by se jejich první význam stíral (Brno, Znojmo, Olomouc, Litoměřice, Kadáň, Kouřim, Kolín, Opava, Žatec, Krnov, Louň, Mělník, Chrudim, Tachov, Písek a j.), či byly ty části vypraveny barvami libovolně volenými k změnění původního významu, a byla-li stará městská znamení nějak uzpůsobena (Ústí nad Labem, Budějovice, Slaný). Erby některých měst (Klatov, Mostu, Jaroměře a p.) souvisejíce s mladšími pečeťmi zřetelně prokazují mladší původ.

¹⁶¹⁾ Srv. Ströhl, Heraldischer Atlas, Stuttgart 1899 tab. V.

¹⁶²⁾ Viz výše kap. II. str. 124 a 127. Erb města Čáslavě zprvu asi představoval bílý dvouocasý lev na modrém poli, erb města Rakovníka červený rak na bílém štítu a erb města Berouna byl složen ze znamení medvěda na štítě (viz výše kap. II. str. 91 v pozn. i str. 112, pozn. 83 a kap. IV. pozn. 139).

Erby sa mostatně sestrojené jsou velmi prosté; jsou to na štítu heroltské kusy, pošinutý pruh v klatovském erbu, dvojí stínky v zateckém erbu, prostá obecná erbovní znamení, ježek v jihlavském erbu, chrt v plzeňském, orlice rostoucí z městské mříže v chebském, tři lodní háky v hlučickém, písmena g v královéhradeckém i kladském, rak v rakovnickém, medvěd v berounském, lev v čáslavském. Zároveň je viděti z některých těchto erbů, že se jimi chtělo něco pověděti, a symbolický význam má jistě plzeňský chrt i jihlavský ježek, který nad to ještě souvisí s jménem města.¹⁶³⁾ Při erbech, které mají spojení se starými městskými znameními, je různý ráz znamení, je viděti jednoduchost i jistou složitost podle toho, jaká byla předloha. U nich pak lze rozehnávat typy jako u městských pečetí a záleží na tom, jestli podstatou erbu je obraz související s pevnostním městským charakterem či s jinou stránkou městského života či kusy a erbovní znamení původně označující městskou vrchnost. Že se vždy zachovávalo vědomí i při jejich proměnění v městská znamení, která barva jim původně náležela, bylo lehko převzít tyto barvy, a jen kde bylo potřeba rozdílnosti, daly se barvy podle vůle, aby dobře vynikaly i dobře erbovní znamení odlišovaly (Ústí, snad Slaný).

Při postupu od prostších erbů k rozvinutějším byly rozmanité prostředky, jimiž se toho dosahovalo. Bud' prvotně zavedené erby byly polepšovány nebo rozhojňovány, t. j. v lepší barvy měněny a přídavky vybavovány (helmicemi s klenoty a fafrnochy, korunami) nebo ve znameních a polích (po případě helmicích a klenotech a p.) rozmniožovány, anebo zároveň polepšovány a rozhojňovány, avšak vkuš doby vedl k tomu, že i nově zaváděné erby měly několik částí i složek.¹⁶⁴⁾ Zvláště se s oblibou užívalo při symbolech města jiných erbů tak, že se na hlavní štít v erbovní znamení kladly štítky, ač-li se neprestávalo na pouhých vedlejších znameních. Těmito prostředky se zdůrazňovalo obyčejně, že ten který erb náleží městu, jež podléhá určité vrchnosti.¹⁶⁵⁾ To nevyplývalo z úmyslu obce vzdáti hold městskému pánu, nýbrž ze skutečné právní nutnosti, která v městském erbu po vzoru

¹⁶³⁾ Jestliže plzeňský chrt symbolisoval věrnost k císaři a církvi a odpor ke katolictví, jihlavský ježek nebezpečnost a obrany schopnost města proti husitům.

¹⁶⁴⁾ První znak, který měl helm s klenotem a fafrnochy, byl erb města Slaného, a k němu se potom přiřadily erby Starého a Nového města pražského, Mělníka, Tachova, Českých Budějovic. Je zajímavé, že na menší pečeti města Čáslavé z počátku 16. stol. erb dvouocasého lva nese zděnou korunu (vyobr. v čl. „Die Siegel der Stadt Časlau“ v Mitt. d. k. k. Zentralkom. f. Denkmalpflege N. F. XIII. 1887 str. XCIII.) a je otázka, zda tato ozdoba projevovala, že pečeť vyznačená královským erbem náleží městu, či královský erb byl tak uzpůsoben za městský znak; mám za to, že druhý výklad byl by spravnější. Jestli je podobný výklad možný pro znak se zděnou korunou na pelhřimovské pečeti, je těžko říci. Jinak je povědomo, že berounský erb na bráně je zdoben královskou korunou, jako erby z doby kr. Vladislava často nesou v klenotu W. (Domazlice, Vodňany, Louňov.)

¹⁶⁵⁾ Beroun, Bilina, Most, Něm. Brod, Humpolec, Kadaň, Kolín, Chomutov, Krumlov, Pelhřimov, Písek, Poděbrady, Tábor, Čes. Brod a j.

starých pečetí nechtěla míti prostředek k poškození vrchnostenských náležitostí, nýbrž k jejich vyznávání a utvrzování. A v podobných případech se stávalo, že přecházením města z rukou jedné vrchnosti do rukou druhé takové erbovní znamení se pozměňovalo anebo nabývalo komplikovanosti, když znak staré vrchnosti byl ponecháván a nové přidáván.¹⁶⁶⁾ Tím všim některé erby již v 2. polovině 15. století měly bohatost znamení a ještě více tomu bylo ve století 16. a 17. i později. Byly přidávány ozdobné kusy heraldické, strážcové, hesla, korouhvě, a zejména erby pražských měst, Plzně, Kutné Hory, Českých Budějovic a j. ukazují neobyčejnou rozvinutost, a při tom se vidí, že barvy hrály úlohu a že zlatá barva stála výše stříbrné.¹⁶⁷⁾

Pro to vše, co bylo pověděno, jsou na snadě zřetelné a hojně doklady. Ale příkladů městských erbů z doby, kdy byly skutečným vojenským zařízením a kdy byly malovány na opravdové štíty a jiné vojenské potřeby, zachovalo se jenom málo a spíše jsou takové vzory z mladších dob, pokud byly ještě možné.¹⁶⁸⁾ Za to se však udrželo již od 2. poloviny 15. století, ne-li v některých případech již od první, dosti reprodukcí městských znaků, ať tesa-

¹⁶⁶⁾ Na př. Humpolec.

¹⁶⁷⁾ Strážcové nebo štítonoši objevují se už v 15. století, tak u erbu města Českých Budějovic, Stříbra, Loun, Nymburka, Hlubče, Kutné Hory, Plzně a Králové Hradce, u pražských měst. Zvláštní postavení má chlapec držící štit a helm slánského erbu, protože se původně vyskytá už v pečetním obrazu, v prvním městském erbu mizí a za nedlouho se vraci. — Hesla jsou mladšího původu, u Starého a Nového města pražského objevují se po polepšení a rozhodněni erbů r. 1649. Staroměstské heslo, připojované k znaku v jeden obrazec, znělo:

Praga Vetus, Svecis, Svecis Gothicus fugatis,
symbolum hoc fidei, Caesare dante capit,
MDCXLIX.

Heslo Nového města vyjadřovalo stejnou myšlenku:

Avita fortitudo et fidelitas Neo-Pragae
devictis Svecis a Ferdinando III. coronata.
MDCXLIX.

Praporce v klenotu po prvé se uplatňují při pražských znacích z r. 1649 a mají určitý význam. Barvy byly stálé a leckdy pomáhaly dávat erbu smysl, zvláště chtělo-li se vyjádřiti, že městský erb souvisí s vrchnostenským nebo zeměpanským erbem nebo že takové erby činí jeho složku. Proměnění stříbra ve zlato uplatnilo se privilegiem u erbu Starého a Nového města pražského z doby Vladislava Jagelovce a samovolně u erbu města Brna, Olomouce a Znojma, když od Fridricha III., císaře německého, r. 1462 orlice moravského erbu získala šachování červenozlaté místo dřívějšího červenostříbrného, ač to polepšení nedošlo uznání českého krále. (Vojtíšek, Naše státní znaky str. 22.) V té změně barev erbů moravských měst je potvrzená vědoma souvislost se zemským znakem.

¹⁶⁸⁾ Pochopitelně erby nejdříve se dostaly na štíty městských bojovníků, na nichž dříve byla malována vrchnostenská znamení. Štíty od starých dob byly malovány, a to potvrzuje privilegium císaře Karla IV. z r. 1365 dané šítařům na právo malovati a prodávat štíty i tarče, obnovené r. 1380 a 1382, i starodávná pravidla, vydaná prý malířům už před založením Nového města od rady Starého města pražského. Malíři byli osvobozeni od vojen-ské služby, pokud se týkalo tažení do pole, i také od městských berní, majíce toliko povin-

ných nebo malovaných na stavitelských i jiných památkách,¹⁶⁹⁾ at' na pečtech rytých, v knihách malovaných nebo potom podle dřevorytů i později podle mědirytů tištěných,¹⁷⁰⁾ v dřevě řezaných,¹⁷¹⁾ v kovu tepaných, na vazbách knižních tlačených¹⁷²⁾ atd. Ale důležitým zdrojem pro poznání městských erbů a jejich vývoje jsou královské erbovní listiny, kterými městské znaky byly zaváděny, upravovány nebo měněny, a jejich hodnota je nejen tím dána, že podávají autentické popisy erbů, nýbrž i tím, že obyčejně přinášejí i malby erbů, aby byly názorným vyjádřením královské vůle a normou pro budoucí potřeby. Tyto listiny nejsou zachovány pro všechny případy, avšak již do r. 1526 je to pěkná sbírka, která poskytuje hojně poučení, a tím spíše význam mají pozdější listiny na městské erby (pečeti), jsouce výmluvným svědectvím vývoje městských znaků i jejich právní ceny.¹⁷³⁾

nost stavěti devět oděnců k městským branám a na věže, a za to musili každý rok „tři štíty nebo pláště branné stojaté veliké k městu udělati“ i korouhve podle potřeby. A ten závazek byl r. 1458 tak změněn, že malíři každého roku dodávali k městu osm pavéz, malovaných a dobře žilovaných, s obou stran kožovaných a dobře připravených, i jiné věci (Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 376 a Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. str. 161, 207, 655.) Byli i specialisté na výrobu štitů, štitaři, a Winter (Kultur. obraz čes. měst I. str. 291) praví, že husitské pavézy byly dlouhé „s hrotem dole a uprostřed širokým pláštěm povydané a všelijak malované, stříbrem položené i kožemi pošité“, a že podle nich byly oblíbeny malé štíty, řečené pavézy litevské. Ze městské znaky skutečně byly malovány na pavézy, dokazuje řada pavéz s erbem Starého města pražského v Národním museu i museu m. Prahy, asi z r. 1500 (Matějka, České pavézy v Pam. arch. XX. 1903 pag. 81 s vyobr.). Netýká se městských pavéz, ale přece zaslouží uvedení list Zdeňka Lva z Rožmitála z 28. září 1521, psaný Petrovi z Rožemberka o výpravě jeho vojenského lidu do Uher: „Než toho sem Vám neoznámil, že pavez pěším s Vašimi erby nemám, nežli budou ti pěši mieti některé pavezy královské a některé mé. Však proto to bude oznámeno panu hajtmánu toho vojska, kteříž jsú lidé od Vás.“ (Arch. čes. VIII. str. 198.) Nasvědčuje to, že vrchnost, která postavila vojsko, měla právo, aby neslo její erb na zbroji.

¹⁶⁹⁾ Městské znaky od první poloviny 15. století vyznačovaly radní domy i jejich síně, zvláště radní světnice, městské brány a věže, farní patronátní kostely, kašny i jiné stavby (Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 236, 476, 489, 532). Doklady bylo by možno snést ve velké míře a na mnohé bylo už upozorněno. Městské erby vyjadřovaly v těch případech právní vztahy obce. Kterak bylo možno užívat městských erbů, bylo už výše vyloženo podle královského privilegia, a bylo řečeno, že nebyl stav neustále stejný. Zde bych připomněl, že není městským erbem znak z bývalé pražské brány v Budyni, kladený do 1. polovice 14. století (Soupis památek IV. 1. str. 22); je to jistě erb pána Zajíců z Hazmburka, vrchnosti města, kterí svůj erb vložili i do městské pečeti (tamže str. 35).

¹⁷⁰⁾ Bylo by možno snést hojně materiálu z různých měst; stačí upozorniti na obrazy erbů v právních rukopisech, kancionálech a graduálech a připomenouti, že kutoňohorský erb v dřevorytu je vytištěn v české inkunábuli, v bibli Martina z Tišnova z r. 1489 (Tobolka, Knihopis československých tisků. Díl I. Prvotisky, v Praze 1925, tab. 4).

¹⁷¹⁾ Krásné památky řezbářského umění představují znaky Starého města pražského z r. 1475 a 1649 v radní síni staroměstské radnice.

¹⁷²⁾ Na vazby erby jsou tištěny nebo řezány už od 2. poloviny 14. století, městské erby přicházejí mnohem pochopitelně později, ale už v 16. století děje se to s oblibou. (Dr. Karel Chytíř, Dějiny českého knihařství, v Praze 1899, str. 41, tab. XX.)

¹⁷³⁾ Jsou uvedeny z většiny výše v kap. II. a III.

K r á l o v s k é l i s t i n y, uznávající, polepšující a rozhojňující městské erby, jsou důkazem, že města používala znaků z vyšší moci a do vyšší vůle, třebas jejich zavedení byl revoluční čin. Samovolně si zařídila erby v husitských bouřích jen královská města, která vystupovala jako mocný vojenský činitel s P r a h o u v čele, a šlo jim o to, aby dokumentovala plnou svou svobodu, zbavivše se závislosti na králi a jeho úřednících, založivše si panství zabráním církevních i jiných statků a nabývše moci politického činitele. Vyrovnati se korouhevny pánům, nejmocnější šlechtě, bylo cílem vzbouřených měst a jejich zisky pochopitelně působily i na města, která zůstala věrná panovníku a starým řádům. Právo takto nabyté bylo do značné míry mléky uznáno, když byla v zemi po míru obnovena královská moc, avšak král nepřipustil zkrácení svého oprávnění udělovati erby, jak platilo od dávných časů při osobních erbech,¹⁷⁴⁾ a nezvracel-li, před co byl postaven, vyhrazoval si vědomost každé úpravy a změny v městských erbech¹⁷⁵⁾ i možnost dále udělovati erby podle své vůle. A některá města, jež si mocí osvojila vlastní erb, po obnově královských práv užila příležitosti k povznesení erbu, a v této způsobě zabezpečila si náležitost, jejíž pochybnosti sama si byla povědoma. A odtud není podivu, že se rozumělo samo sebou při zavádění městských erbů a při jejich proměňování u měst nižších stupňů, jak jedině králi přísluší oprávnění, a král opravdu pronášel rozhodující slovo, i když snad popudy vycházely od měst samotných¹⁷⁶⁾ nebo u poddanských měst — platilo, že právo erbu neruší poddanosti — od jejich bezprostředních vrchností,¹⁷⁷⁾ ač také asi v dorozumění s městskou obcí. A právo českého krále jako samostatného panovníka šlo tak daleko, že jsou případy, kdy darování erbů od vyšší ještě

¹⁷⁴⁾ Na takové právo německého krále upozorňuje H a u p t m a n n, Das Wappenrecht der Bürgerlichen str. 17, 18. Důležité je, že král Zikmund Lucemburský udělil polepšení erbu už r. 1433 městu Z h o ř e l c i a při tom podotýká (aniž by to však odpovídalo patrně skutečnosti), že již dříve „unsere lieben getruen die ratmanne und stat czu Görlitz von begnadung unserr vorfarn in irem wapen und schilde langeczeit gefürt haben einen weissen lewen in einem roten felde mit einem weissen stücke unden an dem schilde“. (Th. Heinrich, Die Siegel u. Wappen der Stadt Görlitz ve Vierteljahrschrift f. Wappen-, Siegel- u. Familiengeschichte XIX. 1891 str. 2.) Ve Slezsku naproti tomu nejstarší listiny na městský znak náleží do 2. poloviny 15. století — první král. list polepšuje erb města S v í d n i c e r. 1452 (K n ö t e l, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelsbilder uv. m. str. 488). O udělování erbů jiným fysickým i právnickým osobám a městům v našich zemích viz M. Kolář, Českomor. heraldika I. str. 43, 74, 89.

¹⁷⁵⁾ K n ö t e l uv. m. str. 489 rozděluje městské erby ve Slezsku v „U r w a p p e n“ a „D i p l o m w a p p e n“ podle toho, jsou-li erby zavedené bez král. listu či král. listem.

¹⁷⁶⁾ Městské obce vyslovovaly prosbu za udělení milosti a pedle všeho i přání, kterým způsobem jim má být erb propůjčen nebo ozdoben a polepšen. To vysvítá z král. listin (na př. z listiny císaře Fridricha III. z 9. června 1475 pro Staré město pražské), ale také ze staroměstského návrhu výzdoby, do níž měl být nový znak namalován v král. listině, chovaného v arch. m. Prahy (knihovna Ř 11/13) a pocházejícího z r. 1649.

¹⁷⁷⁾ Nesmí se zapomenouti, že král činí rozhodnutí vždy na žádost vrchnosti. Srv. Arch. čes. XIX. str. 488 a XXII. str. 34.

moci, od římského císaře — jde o Staré a Nové město pražské — které se stalo za zvláštních okolností, mohlo platiti jen tehdy, když je český král potvrdil. Jen zvláštní postavení Moravy v době Vladislava Jagelovce, když byla v moci krále Matyáše Uherského, vedlo k tomu, že tento panovník pravoplatně uděloval práva městských erbů, jak všeobecnou smlouvou obou králů při smíru bylo uznáno, a jsou jen mimořádné případy, kdy papež nebo římský císař zasáhli do vývoje erbu některého města, aniž k tomu bylo třeba uznání českého panovníka. Plzeňský příklad je velmi poučný, a vysvětluje se nejen poměrem krále Jiřího k papeži, když papež proti němu vyhlásil klatbu a Plzeňské přijal za pomocníky proti němu, nýbrž i svrchovaným postavením papežské auktority, jejíž rozhodnutí i v normálních dobách nepotřebovalo utvrzení, jak vidno ještě v době císaře Rudolfa.¹⁷⁸⁾

Z toho, co bylo pověděno, je zřejmo, že právo erbu nenáleželo původně do souboru práv českomoravských měst. Právo městské pečeti, po případě právo městského znamení, nebylo právem erbu — toto právo je vymoženost pozdní a proti erbům osob vymoženost velmi pozdní. Když se města toho práva zmocnila, nebyla to hned náležitost všeobecná, nýbrž individuální, a teprve časem vyrovnnala se všechna královská města v jejím držení, at' kterýmikoliv cestami. Jestliže je vedla snaha vyrovnati se přední šlechtě, snad tu byl vzor vedle cizích měst, která v nedávné době k té metě dospěla, i v erbech předních duchovních korporací, které, majíce rozsáhlé statky nebo i léna, představovaly vojenské činitele už od starších časů nejen v cizině, nýbrž i v našich zemích. Města, nabývše erbů, pojímal a je za symbol nového vzmohlého postavení, a proto si na nich zakládala, vyžadovala pro ně úctu a starala se o jejich zvelebení. Uváděla je do všelikých potřeb, kde se mohla uplatnit jejich mluva a význam, kde bylo radno a slušno vyjadřovati městskou moc a městská práva. Řekl bych, že městské erby z počátku byly míňeny za odznak plné městské svobody, a tomu odpovídalo jejich užívání. Ale tento prvotní význam městských erbů neobstál a podlehhl vývoji věcí. Právo erbu panovníkem bylo omezováno, podřizováno královským zájmům a nárokům, hledány prostředky k jeho znehodnocování a první rána byla královským městům zasazena, když se toho oprávnění dostávalo i poddanským městům. Bylo už ukázáno, které to mělo účinky, bylo už ukázáno, že se městské erby z plného heraldického, vojenského významu ponižovaly na pouhá pečetní znamení, na pouhá městská znamení, a vlastně v tom významu právo erbu neboli pečeti stalo se složkou souboru městských práv, a proto i průvodním znamením každého povýšení na město, jak nasvědčují příslušné královské akty. Znaky při tom klesly k tomu, od čehož vyšly, od čehož vzaly počátek, a celkem krátký byl jejich rozkvět. Možno říci, že jestliže u poddanských měst erby neměly nikdy vlastního heraldického účinu, u královských měst držely se v oprávně-

¹⁷⁸⁾ Viz výše kap. II. str. 127 nsl. a Vojtíšek, O pečetech a erbu m. Plzně uv. m. str. 65 nsl.

nosti až do pádu vojenské moci král. českých měst r. 1547, od kud nastávala protiměstská královská politika nejen vzhledem k městům, která se vzbouřila, nýbrž i vzhledem k městskému stavu vůbec; a jenom snad zvláštní postavení Pražanů připouští možnost, že si staroměstský erb zachovával jisté přednosti až do bělohorské katastrofy, vyvolávaje v době povstání i erby jiných měst pražských a českých sobě po bok. Odtud i erb Starého města pražského byl stlačen na pouhé městské znamení a nepovznesl se, jako se nepovznesly ani erby jiných měst, jež se osvědčila věrností ke katolické církvi a k císařskému domu v dobách 30leté vojny. Je pravda, že i v těch dobách úpadku, jako v starších časech plného významu, městské erby požívaly úcty a byly oslavovány verši básníků, chvalozpěvy řečníků, ale je v nich mnoho strojenosti a umělosti, a i když se erby pojímají za cenný symbol, nedovede se vystihnouti jejich podstata.¹⁷⁹⁾)

Prvotní plný význam městských erbů vedl jejich nositele, že je dávali malovati na štíty zbrojněho lidu a vojenské prapory a korouhve i na jiné vojenské kusy a zařízení, jako se městské znaky vyskytovaly lité nebo ryté na dělech a puškách. Městské korouhve (statfahne, banner, vexillum, banderum) měly obzvláštní důležitost a vyjadřovaly obdobně jako staré vrchnostenské praporce vztýčením nad městem i vojenskou skupinou, která vůle řídí jejich podnikání a činy. Vyznačoval je právě městský erb nebo městská erbovní znamení, jestliže pole korouhve bylo pokládáno za náhradu štítu, a v tom tkvěla jejich moc a síla.¹⁸⁰⁾ Dokud města mohla vojensky vystupovat každé na svou pěst a sama mohla jednotlivě vypovídati válku i uzavíratí mír nebo vstupovati v branné spolky, jak připouštěly revoluční časy a nepokojná léta 2. poloviny 15. a počátku 16. století, dotud městské korouhve měly plný zvuk.¹⁸¹⁾ Za obnovení rádu v zemi byly zatlačovány městské prapory v prvotní hodnotě a ponižovaly se na pouhá znamení bez vojenského charakteru, platná spíše ve vnitřním městském životě a působící na vnějšek jenom slavnostní

¹⁷⁹⁾ Vedlo by daleko snášeti všeliké básně a jiné projevy humanistické i pozdější literatury. Názorný je příklad oslavy městského znaku plzeňského Hilarem Litoměřickým i jinými projevy (Vojtíšek, O pečetech a erbu m. Plzně uv. m. str. 65, 66) a četné jsou básně na znaky pražských měst. Pro Slaný viz Vojtíšek, O pečetech a erbu města Slaného, 1928 str. 8.

¹⁸⁰⁾ Je možné, že první městské znaky právě se uplatnily na vojenských městských korouhvích, a má důležitost, jak se význam městských korouhví zdůrazňuje v král. privilegiích na městský erb nebo jeho polepšení v prvních dobách vývoje. Srv. výše kap. II. str. 111. Hupp, Wider die Schwarmgeister II. str. 78 upozorňuje také na souvislost erbů a korouhví, jenže nepostihl plného jejich významu právě proto, že jeho představy o městských erbech nejsou správné. Má za to, že se jen jednoduché znaky dostávaly na praporce, vedle složitějších znaků že vznikala prostější korouhevni znamení a zároveň druhé jednodušší znaky, po případě malé znaky.

¹⁸¹⁾ Je už známo, že město Most a Ústí ztratilo ve válkách městskou korouhev a potom jim byla obnovena králem. Je ovšem otázka, co bylo příčinou, že požádán byl král za udělení nové korouhve a neprovedla obnovení sama městská obec. Snad šlo o to, aby se dostalo tak uznání samovolně zavedenému městskému erbu.

a dekorační povahou. Jen takovou cenu měly od počátku praporce poddanských měst, a pochopitelně se nikdy nevymkly z nízké úrovně při spoutanosti vrchnostenskou vůlí a vrchnostenským řízením.¹⁸²⁾ Není pochyby, že ve významu městských korouhví měly jistý účinek cechovní korouhve, které byly vyznačovány různými znameními. A cechovní praporce staly se i prostředkem, který pomáhal umenšovati cenu městských korouhví, zvláště když cechovní korouhve nikdy neměly vojenského charakteru.¹⁸³⁾

Se ztrátou vojenského rázu erbů a korouhví u královských měst a s jejich vyrovnaním se znaky a korouhvemi poddanských měst, jejich užívání spíše znamenalo vyznačení městských práv držebnosti, ochrany a jiných vztahů. Z vojenského zařízení stala se právní pomůcka a v té hodnotě přecházely znaky i na městské pečeti. S počátku ovšem také bylo jinak, a je zajímavé i důležité, že se první městský znak objevuje na pečeti polního vojska Starého města pražského, jež vznik možno položiti podle všeho asi k r. 1420.¹⁸⁴⁾ Jiné městské pečeti následovaly toho příkladu jenom znenáhla, právě proto, že neměly podobné povahy, a když jich přibývalo, bylo to až, když se hospodářský stav měst po skončení války polepšoval, v 2. pol. 15. století a v 16. století. A tehdy už nová situace porušovala význam skutků a městské erby vcházely do pečetního obrazu spíše jako městská znamení. Proto, ačkoliv byla to často znamení na štítu, mohla to být i znamení bez štítu, a to pochopitelně bylo pravidelné u poddanských měst, jimž erby byly

¹⁸²⁾ Praporce městské malovali malíři. Od starších dob za úlevy ve vojenské službě hotovili k městu korouhve malé i veliké, kterých by město potřebovalo, i praporce (Arch. čes. XIV. str. 474 č. 32, Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 376. Některé poznámky o městských praporcích má Winter, Kultur. obraz čes. měst I. str. 312, 608 a Kolář, Českomorav. heraldika str. 276). Městské praporce pražské ve vyobrazení podává Prococký Diadochos, Stav. měst. str. 24. O užívání praporců za různých příležitostí vojenských i slavnostních viz Starý letopisové čeští str. 54 k r. 1422, str. 67 k r. 1426, str. 132 k r. 1443 a Tomek, Dějepis m. Prahy X. str. 102, 344, 419, 553; XI. str. 38.)

¹⁸³⁾ Soběslavská práva (Schranil str. 89) ustanovují, že „když by nový král do Prahy jel, tehdy každé řemeslo jmá svú korúhev jmieti pod svým cechem a znamením k vyjítí proti němu“, a při tom je důležitá zpráva o řeznické korouhvi; praví se: „Řezníci mají napřed jít a na své korúhvě červené mají jmieti lev biely bez koruny o jednom ocasu a na druhé straně té korúhve jmá být malovaná mřieže, jenž nad branu visí a s obou stranu oděnec, an ji seká sekyrú, a ten erb mají od krále Jana slepého, neb když jest před městem ležal, tehdy jsú řezníci bránu sekyrami vyrubali, aby jej pustili do města.“ (Srv. Tomek, Dějepis m. Prahy VIII. str. 387, kde se praví, že korouhve byly vykázány bratrstvům nebo cechům s určitými znaky každého řemesla bud' od králů nebo od konšelů; podle Hajka připomíti se možnost jejich vzniku za doby císaře Karla IV.) Viz i Starý letopisové čeští str. 102 k r. 1436, str. 108 k r. 1438, str. 151 k r. 1448, str. 298 k r. 1509; Urk. Buch der Stadt Saaz str. 206 č. 475 o potvrzení znamení na řeznické korouhvi žatecké králem Vladislavem r. 1478, který spolu dovolil, aby tato korouhev vždy šla za městskou korouhví. I židé a „krásné paní“ měli vlastní korouhev, které používali při slavnostních příležitostech. Od doby krále Vladislava zachována je řada král. listů, jimiž se řemeslům propůjčovaly korouhve se znaky.

¹⁸⁴⁾ Viz výše kap. III. str. 144.

vlastně udělovány v pouhé hodnotě městských pečetí a měly podstatnými složkami vrchnostenské erby nebo znamení.

Ač doba květu městských erbů byla v českých zemích jenom krátká, přece jejich vštípení mělo značný vliv. Přibyla nová složka právního městského života, která podle analogie užívání jiných erbů vyjadřovala nejen městská práva a náležitosti, nýbrž uzpůsobila i staré zařízení městských pečetí a městských cejchů neboli znamení. Zejména pro vývoj městských pečetí erby znamenaly obohacení, zajišťující pečetním obrazům nové funkce a pro ně určité barvy, měnice jejich povahu a vnášejíce v ně nové prvky, dříve neznámé. Dohrály-li erby českomoravských měst v krátkém čase úlohu, i když se snad jméno udržovalo, mohlo by se mluviti jen o městských pečetech, jak se ostatně také dálo.

Obr. 34.

Pečet polního vojska Starého města pražského asi z r. 1420.
Sceau de l'armée de la Vieille-Cité de Prague (cca 1420).

Bыло бы záhadno podati ještě výklady o tom, jak se uzpůsobovaly a vyvíjely městské pečeti od té doby, kdy byly městskými erby ovlivněny. Mělo to značné účinky i v zevnějších znacích, ač za některý čas počaly působiti i jiné okolnosti. V 16. století vzkřísil se význam listin, a to pronikáním římského práva, pergamenové listiny značně mizely před písemnostmi na papíře, úřední organizace se rozvinula a byly nové způsoby pečetění zaváděny, a tím všim nastávalo i uzpůsobení nazírání na městské pečeti i na jejich opatrování. Materiálu pro doložení toho všeho byla by hojnou na snadě, i když je rozptýlený a namnoze nedostatečně přístupný. Ale bylo by nutno přehledně snést všechnu látku, když nelze odkázati na dostatečné jiné pomůcky, a tak by vznikla samostatná rozprava, která by se lišila od toho, co již bylo shrnuto. Ostatně v této studii šlo do značné míry o problém vzniku městských erbů a jejich poměru k městským pečetem, a vyřešením věci končí se úloha. Pro další vývoj leccos ukázala část věnovaná pražským městům a poznámky přičiněné v jiných partiích.

Na závěrku třeba ještě připomenouti, že v souvislosti s městskými erby byly asi zaváděny i městské barvy. Podle všeho městské praporce, které jindy byly zdobeny erby, pro větší účinnost do dálky, byly časem poří-

zovány tak, že se skládaly z pruhů určitých a stálých barev, kterých pak bylo upotřebováno i v jiných způsobech. Ale zpráv o tom není mnoho a ve věci zůstává proto mnoho neurčitosti,¹⁸⁵⁾ a to tím spíše, že se nezdá, jako by městské barvy musily být vždy odvozeny od městských erbů. Nedostí spolehlivou pomůckou je také analogie v této věci, protože i o jiných praporech, podobně sestrojených (říšských, zemských, panských, církevních) je málo povědomo.

Co se týče městských barev, nejvíce se poučení nalezne pro pražská města. Je nápadné, že když císař Fridrich III. uděloval r. 1475 a 1477 polepšení městského erbu Starému a Novému městu pražskému a král Vladislav je potvrzoval, v erbovním listu erb byl namalován umístěn na praporci, který se i v textu připomíná. Tento praporec v obou případech byl trojbarevný, a to „aurei, rubei et albi colorum“. V staroměstských privilegiích zachovala se malba a tam od spodu jde barva stříbrná, zlatá, červená, zřejmě související s erbovním znamením, zlatou hradbou se zlatými věžemi a bílým cimbuřím na červeném poli, v němž se klade, jak viděti, kov na kov. Které pořadí barev bylo u Nového města, není doloženo, a je jen možné, že bylo jiné, ač to nebylo nutné. Že to nebylo nutné, vyplývá z toho, že městské barvy Starého a Nového města, když jsou o nich zprávy, nejsou s nimi shodné, nýbrž zcela rozdílné. Dokazuje to vypravování o slavnosti, kterou uspořádali pražští Jesuité v červnu r. 1622 k poctě kanonisace zakladatele svého řádu. V hlučném průvodu, který byl při tom konán, byl vůz Starého města pražského, vyznačený barvami černožlutými, a vůz Nového města, vyzdobený 12 chlapci bíle a červeně oděnými.¹⁸⁶⁾ A s těmito barvami lze se setkat i při závěsech, na nichž visely pečeti, pověrující městské pergamenové listiny slavnostních forem, a je viděti, že ty barvy byly městskými barvami nejen před r. 1649, nežli byla zavedena nová podoba městských erbů, nýbrž i po něm. Je zajímavá relace ve sporu o patronát ke kostelu sv. Martina ve zdi z r. 1709, která prokazuje,¹⁸⁷⁾ že od dávnějších časů na znamení společenství „erbové staro- a novoměstský v též chrámu Páně na klenutí nad velkým oltářem vymalovaný až posavad se spatřují, ano i jdouce z Nového města na krchov aneb hřbitov svatomartinský na dveřích jedna polovice černou a žlutou barvou jakožto staroměstským znamením, a druhá polovice červenou a bílou barvou, to jest novoměstským zna-

¹⁸⁵⁾ Možno tu odkázati jenom na příklad z Horní Lužice. Roku 1532 měla tato země postavit vojsko proti Turkům a Žitava byla shromaždištěm. Tam přišli Budyšinští, majíce modrožlutý prapor podle městského erbu, a chtěli, aby korouhev byla společná i jiným městům. Zhořelečtí však, kteří měli červenobílý prapor a oblékli v ty barvy i zbrojnoše, vzpírali se tahnouti do boje pod cizím praporem. Bylo vyjednáváno a nakonec uzavřeno narovnání, s nímž projevila souhlas i jiná města; byla zhotovena korouhev z barev města Budyšina i Zhořelce, majíc „einen striech bloe, als der von Budissin, dornoch weiss, als der von Gorlitz, dornoch gelbe, als der von Budissin, und zum vierden rote, als die von Gorlitz farbe.“ (Scriptores rerum Lusaticarum N. F. IV. str. 288. — Vojtěšek, Naše státní znaky str. 45.) Srv. Kolář, Českomoravská heraldika I. str. 276.

¹⁸⁶⁾ Winter, Děje vysokých škol pražských, v Praze 1897, str. 212.

¹⁸⁷⁾ Kniha missiv Nového města praž. rkp. arch. m. Prahy č. 424 fol. 146.

mením, vždy potažené a obarvené bývaly.“ Nebo ve smlouvě s poručníky statku pozůstalého měšťana Jindřicha Koppa, jíž r. 1738 bylo zřizováno Kopovo nadání při staroměstském špitálu sv. Pavla, bylo určité ustanovení, že chovanci špitálu, toho nadání požívající, mají nositi oděv barvy černožluté a k tomu na prsou mosazný koppovský erb k rozlišení od jiných špitálníků. A tato listina je ještě důležitá proto, že se tu zmíněné staroměstské barvy uvádějí v souvislost se staroměstským erbem — praví se o nich „dieselbe nach denen Altstädter wappen mässigen farben“¹⁸⁸⁾ — a to je vysvětlitelné, poněvadž od r. 1649 brána v znaku byla malována černě. Ale výklad takový byl by nesprávný a také neheraldický.

I jiná pražská města, Malá Strana a Hradčany, měla vlastní městské barvy. Vychází to zřetelně na jevo z „politie městské o žebrácích“ z r. 1661, v níž se zřizuje v každé čtvrti každého města elemosinarius k vybírání almužny na vychování žebráků, již neměli býti trpěni ve městě, a ti měli býti oblečeni v oděv městské barvy.¹⁸⁹⁾ Zdá se pak, že městské barvy Menšího města i Hradčan byly totožné, odvozené od městského erbu, totiž bílá a modrá. Avšak když došlo k spojení pražských měst r. 1784, staroměstská barva černožlutá stala se městskou barvou sjednoceného útvaru a uplatňovala se ještě r. 1848.¹⁹⁰⁾ Jenže shoda těchto barev s barvami rakouského císařství a nenávist k témuž po obnovení ústavnosti a městské samosprávy vedla k zapomenutí oněch, a když se v novějších dobách otázka městské barvy vynořila, městský archivář prof. Dr. Jos. Emler odvodil od platného městského erbu nové barvy, červenou a žlutou, jež potom byly zaváděny a jichž bylo užíváno.¹⁹¹⁾ A tyto městské barvy byly podrženy i při úpravě městského znaku r. 1926.

Závěr.

Práce, kterou podávám, měla značné obtíže, související s rozptýleností materiálu a s nedostatkem předchozích a přípravných studií.¹⁾ Přesto, pokud jde o městské pečeti, shrnuje jistě podstatnou část středověkých pokladů, které jsou uloženy v pražských archivech, a přidává k tomu i dosti hojně výtěžky z jiných archivů v Čechách a na Moravě. Zbývá sice ještě vykonati velmi mnoho, i ve shledávání látky, avšak i tak dosažené výsledky jsou pozoruhodné, neboť ukazují starobylost velkého počtu středověkých městských pečetí českomoravských a na jisto staví význam tohoto zařízení. Při tom se ze-

¹⁸⁸⁾ Sbírka listin arch. m. Prahy I. — 287 art. 2.

¹⁸⁹⁾ Tamže I. — 140.

¹⁹⁰⁾ Toužimský, Na úsvitě nové doby (v Praze 1898) str. 84; chtělo se, aby kokardy ozbrojeného měšťanstva měly barvu černožlutou nebo obrubu černožlutou podle barev Starého města, ale návrh v Národním výboru nebyl přijat a ustanoven, že kokardy mají býti červenobílé.

¹⁹¹⁾ Bylo to u příležitosti jubilejní výstavy r. 1891 a v barevné lithografii pražských městských znaků, kterou Jos. Emler vydal s Wachsmannem, byly i naznačeny barvy všech pražských měst.

¹⁾ Viz níže doplňky i opravy.

jména objasňuje otázka pečetních obrazů a správným jejich pochopením i jednotlivých složek, především erbů a erbovních znamení, pokud se v nich vyskytují, dospívá se k hodnocení městských pečetí jako důležitého historického pramene, při čemž jsou s užitkem i jiné jejich znaky.²⁾ S tím pak je ve spojení poznání, že pečetní obrazy nemohou být původně pokládány za městské erby a že ani nenesou prvků, v nichž by se snad městské erby mohly viděti. Městské pečeti mohly mítí nanejvýš souvislost s městským znamením neboli cejchem, ale ani ten nikdy nebyl kláden na štít a nebyl používán za městský erb až do konce druhého desíletí 15. století.

Jestliže studie klade důraz, že městské erby jsou až produktem dalekosáhlých převratů, vyvolaných náboženskými bouřemi, a získané městské svobody a že vznikly z praktické vojenské potřeby,³⁾ činí své závěry s dostatečným snesením látky, i co se týče samotných městských erbů, jež dosud byla neznámá nebo nevysvětlená. Není pochyby, že i v tomto ohledu příští badání vytěží mnoho nového, avšak sotva bude možno zvrátiti, co toto pojednání chtělo říci a co vyjadřuje. Příklad Prahy, Plzně a jiných měst je zcela zřetelný, a možno říci, že různé důležité vědecké otázky došly dostatečného podkladu k řešení, avšak i dostatečných důvodů k rozřešení. A snesená argumentace nemá jenom ceny pro český vývoj a české vnitřní poměry, nýbrž i pro zahraniční vývoj, zvláště německý.

Jestliže už předem bylo dáno za pravdu názorům prof. Hauptmanna, ač od něho samého nebyly dostatečně opřeny a vycházely jen z povšechných úvah, lze se nadíti, že rozprava spolehlivě zajistila oprávněnost stanoviska. Možno tedy opakovati, že městské pečeti a městské erby jsou dvojí středověké právní zařízení a nelze ho ani ztotožňovati ani zaměňovati;⁴⁾ jsou-li městské

²⁾ Už Ant. Rybička v čl. Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí v Pam. arch. IX. 1874 str. 720 poznamenal, že „vědomosti heraldické a sfragistické s příběhy měst a městeček našich v úzkém jsou spojení“, a v dalším výkladu upozornil na některé důležité momenty. Také Slavík, Staré znaky a pečeti str. 4 klade důraz, že „znaky obecní mluví k nám též o minulosti a změně obcí a krajin“.

³⁾ Hupp, Wider die Schwarmgeister! I. str. 55 a 57 nechápe, že vojenský význam měst je pozdní, ačkoliv Delbrück, Gesch. der Kriegskunst III. str. 520 praví: „Německá města nenabyla samostatnosti států jako italská města. Největší městský spolek, hansa, nevedl válek, pokud města vedla války, nebyly takových rozdílů jako války italských komun“; a o Hauptmannově názoru, že vojenský význam velkých měst patrně dal první podnět k vzniku městských erbů až od 2. polovice 14. stol. (Das Wappenrecht str. 42), vyslovuje se tak, že jej mohl projevit jen ten, kdo nemá ponětí o městských erbech. Důvody, které přináší, právě ukazují, jak je třeba speciální práce od města k městu. Ilgen, Zur Entstehungs- u. Entwickelungsgesch. der Wappen uv. m. str. 188 správně praví, že středověká heraldika je závislá na vývoji zbraní.

⁴⁾ Knötel, Ursprung und Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 483 a Ilgen, Zur Entstehungs- u. Entwickelungsgesch. der Wappen uv. m. str. 228 rozlišuje pečeti a erby, ale Hupp, Wider die Schwarmgeister I. str. 30 a v publikaci Wappen u. Sigel der deutsch. Städte Heft 1. str. II. podceňuje rozdělování, říka, že se znak často nazývá i pečet. Ale rozeznávání obojího zařízení je nutné u všech osob a stavů, které měly právo pečetí a erbů.

pečeti starožitnou institucí, městské erby mohly býti vyvolány teprve tehdy, když se města stala samostatným vojenským a válečným faktorem.⁵⁾ V německých zemích k tomu významu dospívala přední města už v 2. polovině 14. století, v českých zemích vývoj byl opozděn, jako v jiných právních zjevech, a ještě potřeboval pomoc mocného otřesu. Ale neznamenalo to všeobecné zavedení městských erbů, nýbrž jen u královských význačných měst, která skutečně zasahovala do zemských běhů. Městské svobodné obce staly se nositelkami městských erbů, jsouce v tom prvotně zastoupeny vojenskými hejmany, časem i purkmistrem a přísežnými. Hauptmann má pravdu, že v časnějších dobách městské erby nebyly by měly nositelů — aby je měly, k tomu bylo třeba plné městské svobody a volnosti.

Hauptmann uložil ve svých knihách všeliké představy, namnoze dogmatického rázu. Ale nelze jich přijímati všech a veskrze. Zapomnět' zkoumati a sledovati vývoj německých měst, a co se mu jevilo v dobách počátků a rozvoje městských znaků, přenášel i do mladých dob. Chybu toho právě dokazuje důležitý a poučný vývoj českomoravských měst, který znehodnocoval revoluční zisk městských erbů, a rozšiřuje jejich užívání na všechna královská města bez rozdílu, ba záhy i na města poddaná, ponižoval jej i měnil prvotní zásady užívání. A když královská města r. 1547 přišla k pádu a byla proměněna v královskou komoru, tím spíše pozbyly městské erby počátečního charakteru, poněvadž s politickým ovládnutím měst byla zničena i jejich vojenská moc a význam. Městské erby, i když se u královských měst o nich mluvilo, kdežto u jiných měst byly zřetelně identifikovány s městskými pečetmi, nemohou potom býti posuzovány strohými pravidly domnělého i skutečného heraldického práva, a jedině z opravdové praxe bylo by lze vyvoditi o nich ustanovení.

Novější vývoj městských erbů v dobách jejich úpadku — ale byl to i úpadek heraldiky — ukazuje určitou linii. Od jednoduchosti formy jde se k složitosti a v tom, i v upotřebování znaků, tkví hojně poučení. Zejména se poznává, že rozvinutost a přeplňenosť některých erbů — jen málo poměrně přestává na staré prostotě⁶⁾ — vedla v praktických potřebách k omezování heraldické výzdoby, a připravovalo se to, co se už dříve, avšak zvlášť v 19. století ujalo, že se vedle velkých znaků městských zaváděly i malé znaky městské; kdežto ony měly plnost heraldické okrasny, tyto ji odvrhovaly a přestávaly na pouhém štítu s erbovním znamením. Ale 19. století přineslo důležité účinky ještě v jiných směrech, změnilo právní nazírání na městské erby. Jestliže dříve městská pečeť byla atributem města, byť se i kryla pod jménem městského

⁵⁾ Erb byl zprvu na štítu nebo na zbroji. Nutno souhlasiti však s H u p p e m, Wider die Schwarmgeister II. str. 67, že to byly pečeti, které v první řadě pomohly přenést pojem erbu se samotné zbroje na její vyobrazení.

⁶⁾ K n ö t e l, Ursprung u. Entwicklung der städtischen Siegelbilder uv. m. str. 483 podle materiálu slezských měst upozorňuje, že se vyskytuje „in den Urwappen nur rein geometrische Teilungen des Schildes oder ganz einfache Figuren.“

erbu, v 19. století městské erby převýšily v tom pečeti a staly se oprávněním měst, kdežto úřední pečeti mohly míti i nižší samosprávné celky. A to nové hodnocení městských znaků působilo nové zmatky: aby bylo dosaženo erbu, ať k skutečné potřebě nebo k podepření nároků, přenášely se prostě pečetní obrazy na štíty, zvláště kde se nebylo možno opřít o městské erby, dochované z minulosti, a při tom se ani nehledělo, z které doby předlohy pocházejí.

Podržovala-li městské erby nová doba, měla k nim povinnosti. Zvláště mělo být samozřejmým, že nebude přebírat odumřelé staré formy a že připustí jejich vývoj. Ale proti tomu se hřešilo, heraldika byla pokládána jako věda i umění za strnulý obor, a tím nejen nové městské erby dostávaly do vínu nesrovnalost s časem i protimyslnost, nýbrž byly porušovány staré znaky. To nebylo jen v českých zemích — přispěla k tomu svými názory i Vídeň, která zasahovala i do těchto věcí — nýbrž i jinde, a z odporu k podobným zjevům Hauptmann vypracoval některé předpisy. Ale sešel na scestí z dobrého svého poznání, jestliže tvrdil, že možno pečetní obrazy přenášeti na štíty jenom po jejich heraldické úpravě. Jeho heraldická úprava byla totiž libovolná, často násilná a nepřirozená, a proto narazila na odpor, a byla i přičinou, že byly podceňovány a zamítány správné jiné jeho vývody.⁷⁾ Spíše se proto dávalo za pravdu stanovisko, jež posledně formuloval Hupp; to doporučovalo, aby se pečetní znamení přenášela prostě na štít bez jakékoliv změny k dosažení městského erbu, a Hupp jen dodával, že by se to mělo díti podle posledního stupně vývoje městské pečeti.

Obojí názor je nesprávný. Městský erb, správně chápán, nemůže být pouhým přenesením pečetního obrazu na štít, nýbrž musí se opřít o skutečné staré doklady, jsou-li, a nejsou-li, nutno sestaviti erb samostatně, byť s užitím toho, co podává městská pečeť. A toto stanovisko platí tím spíše v československé republice, kde se městské erby dostávají zase na vojenské prapory, vyjadřujíce těsné vztahy měst k jednotlivým plukům. Jsou ovšem doprovodem státního znaku, ale přece to znamená povznesení městských erbů a posílení jejich významu.

Erb hlav. města Prahy je pokusem o moderní úpravu na podkladě heraldických zkušeností. Nutnost byla dána k tomu pronikavým převratem věcí, obnovením československé samostatnosti a připojením mnohých měst a obcí ke Praze ve Velkou Prahu, který právem nesnesl prvků s ním se nesrovnávajících a žádal složky, zdůrazňující příčiny změny a upravení. Taková potřeba ozvala se i v jiných městech,⁸⁾ pražské řešení chce pověděti, že je třeba při jejím vyhovování obezřetnosti a promyšlení, zvláště když se jinde neprávem a z neporozumění ohlašovaly požadavky,⁹⁾ které chtěly poškozovati a ničiti

⁷⁾ Ilgen, Sphragistik str. 46 a Gritzner, Heraldik str. 73 dávají Hauptmannovi za pravdu jen v hlavní věci počátků městských erbů.

⁸⁾ Na př. v Kutné Hoře.

⁹⁾ Na př. v Táborě.

památky s vývojem města nerozlučné a jemu ke cti srostlé, a ty je vždy třeba odmítnouti a jejich bezpodstatnost prokázati.¹⁰⁾

Rozprava má především za účel řešení vědeckých otázek, ale snad bude k užitku i v praktických ohledech, chtějíc i buditi vážnost k starým vzácným památkám, k městským pečetem i k městským erbům, které v minulosti požívaly úcty a byly pokládány za klenot města. A znamenalo by velký pokrok, kdyby moderní zařízení bylo pokračováním starých zařízení. Hlavní město Praha jde v tom příkladem napřed a nový městský erb umísťuje na význačných místech, v zasedacích síních i na průčelí staroměstské radnice, dbajíc, aby byl vždy v umělecké formě, a upraví i hlavní městské pečeti umělcovou prací.

Jestliže městské pečetní obrazy a erby jsou původně dvě rozdílná zařízení, ty výsledky vrhají reflex na povšechnou otázku poměru pečetí a erbů. A když obraz městských pečetí je do značné míry určován erby městských vrchností, krále i duchovních a světských velmožů, mohla by se odtud vyvoditi cesta k určování osobních pečetí a erbů. Jistě že znak lenního pána mohl mít vliv při volbě pečetních znamení a erbů vasalů, ač-li jich sám neurčoval.

¹⁰⁾ Psal jsem již o těchto věcech v čl. Znaky měst našeho státu v Národních Listech 1919 z 5. srpna. Poněvadž erby některých měst jsou zřejmě porušené proti původnímu stavu v znamení i barvách, doporučovala by se jejich vědecká revize.

DOPLŇKY A OPRAVY.

Str. 5. pozn. 11. řádka 5. k slovům „tak obrazy hradů“ připoj: „v podobě, jak se vyskytují na pečetech“. — Str. 13. řádka 2. shora místo „kosočtverečkové“ čti „kosočtverečkové“. — Str. 14. v pozn. 9. připoj, že nejstarší brněnské pečeti pověřují ještě listiny v arch. kláštera rajhradského z 5. dubna 1304, v arch. města Uherského Hradiště z 18. března 1331, v arch. kláštera sv. Tomáše v Brně č. 198 z 12. čce 1366, v zemském morav. arch. stavov. arch. Miscel. č. 83 z 19. pros. 1372 a v arch. m. Něm. Brodu z 10. června 1439. (Cod. dipl. Mor. V. str. 173 č. 164, VI. str. 320 č. 416, IX. str. 358 č. 441, X. str. 199 č. 175.) — Str. 15. k pozn. 11. a 12. připoj, že pečeť města Jihlavy visí ještě na listinách, velká z 13. června 1327 a z 10. srpna 1378 v arch. m. Jihlavy (Cod. dipl. Mor. VI. str. 268 č. 344 a XI. str. 111 č. 122), sekret z 6. března a 19. dubna 1365 v mor. zem. arch. Žďár A. 65 a 66, z 18. května 1374, 6. června 1378, 10. února 1385, 12. března 1393, 19. dubna 1396, 22. března 1443, 14. března 1455, 5. března 1459 v arch. m. Jihlavy. (Cod. dipl. Mor. IX. str. 293 č. 394 a str. 295 č. 396, X. str. 237 č. 221, XI. str. 322 č. 350, XII. str. 108 č. 127, str. 289 č. 311.) — Str. 16. k odstav. 2. oprav, že nové německobrodské pečetní znamení objevuje se už na listině z r. 1406 (ne 1409) v arch. m. Něm. Brodu. Do pozn. č. 13. vlož ještě, že malá pečeť se znamením skřízených ostrví visí na listině z 8. prosince 1358 v arch. m. Něm. Brodu, kde ještě jsou uloženy listiny z r. 1406 a 1413 s pečetmi o znamení růže a kolmo půleného štítu. — Str. 19. řádka 12. shora místo „tříbokou věž“ čti „tři boky věže“. — Str. 20. k pozn. 22. připoj, že pečeť města Mostu, po prvé známá z r. 1351, visí poškozená ještě na listině z 19. května 1367 v arch. m. Mostu č. 56

a pěkně zachovaná v hlav. stát. arch. v Drážďanech na listině z 8. srpna 1402 č. 5219. — Str. 21. odst. 2. oprav, že zlomek sekretu města Mostu visí už na listině z 13. března 1337 v arch. m. Mostu č. 114; pozn. 23. dodej, že listina č. 6004 v hlav. stát. arch. v Drážďanech má datum 7. října 1425 a že tamže je chována listina č. 7075 z 2. dubna 1451 s touž pečetí; v pozn. 24. připoj, že listina v hlav. stát. arch. v Drážďanech Böhm. Sachen V. 135 je z 27. ledna 1422 a že sekret má ještě listina obecního arch. v Komořanech z 19. září 1459. — Str. 23. pozn. 28. připoj, že velká chebská pečeť visí ještě na listině univ. knihovny č. 404 z 11. června 1376; k pozn. 29. možno dodat, že velká kouřimská pečeť visí na listině LVI. 5. z 23. února 1396 v arch. m. Jihlavy. — Str. 25. pozn. 34. vlož, že pečeť m. Časlavě pověřovala také listinu arch. min. vnitra ze 4. listop. 1330 a arch. orlického ze 16. září 1333 (Reg. Boh. Mor. III. str. 791 č. 2037 a IV. str. 797 č. 2039). — Str. 26. v statu o pečeti m. Opravy třeba poznámenati, že nejstarší zmínka o ní pochází už z roku 1271 (v hradiském kopiáři je přepis listiny ze 17. srpna 1271, Cod. dipl. Mor. IV. str. 84 č. 53). Listina, na niž visí nejstarší doklad pečeť, náleží arch. kl. sv. Kláry v Opavě. K pozn. 40. musím dodat, že neznám, je-li žatecká pečeť na listině arch. m. Mostu z 22. dubna 1323 (Reg. Boh. Mor. III. str. 342 č. 861). — Str. 27. v 1. řádku shora místo „stavba“ čti „věžní stavba“. — Str. 29. v 3. řádce shora po slovech „tři tečky“ vlož „nebo spíše hvězdičky“. — Str. 30. k pozn. 49. dodej, že pečeť m. Znojma ještě pověřuje listinu z 2. února 1324 v arch. proboštství sv. Hypolita ve Znojmě, z 1. září 1395 v zem. morav. arch., kl. Louka K 4, z 29. května 1398 tamže F 149 a z 18. listop. 1408 v zem. mor.

arch., Znojmo kl. sv. Kláry C 4. (Cod. dipl. Mor. VI. str. 192 č. 255, XII. str. 261 č. 279, str. 414 č. 467, XIV. str. 54 č. 47.) Vyobrazení a popis pečetidla z 1. pol. 14. stol. přináší Mitth. d. kk. Central-Commission zur Erforsch. u. Erhaltung der Baudenkmale XIX. 1874 str. 92. — Str. 30. k poč. odst. o pečetech m. Olomouce přidej, že nejstarší zmínka jest v opisu listiny ze 17. srpna 1271 (Cod. dipl. Mor. IV. str. 84 č. 53), a oprav, že nejstarší doklad visí na listině z 1. čce 1279 v arch. hradist. kl. (tamže str. 226 č. 165.) — Str. 34. pozn. 52. lze ještě přidati, že velká plzeňská pečeť pověruje listinu z 1. listop. 1330 v arch. řezn. cechu v Plzni a z 9. čce 1334 v univ. knihovně v Praze č. 147. — Str. 35. k pozn. 53. a 54. připoj, že se kutnohorště pečeti zmiňují nebo naleznou na listinách orlického archivu z 28. června 1311, z 22. března 1323, z 1. května 1340 (Reg. Boh. Mor. III. str. 12 č. 31, str. 339 č. 853, IV. str. 307 č. 779), pak na listině ze 14. října 1332 v arch. metropolit. kapituly v Praze (tamže III. str. 759 č. 1954), na listině z 13. prosince 1327 v zem. morav. arch. kl. Žďár A. 35 (Cod. dipl. Mor. VI. str. 277 č. 359) a na listině z 19. čce 1420 v arch. m. Jihlavy č. XXIV. 8. — Str. 37. v odst. o pečeti města Uher. Hradistě oprav, že nejstarší doklad na listině z 25. února 1312 v zem. morav. arch. kl. velehrad. G. II. 12. Jiná pečeť na listině arch. m. Uher. Hradistě z 18. března 1331 (Cod. dipl. Mor. str. 320 č. 416.) — Str. 38. třeba vložiti, že na listině z 15. srpna 1318 v univ. knihovně v Praze č. 83 (Reg. Boh. Mor. III. str. 189 č. 461) visí pečeť města Domazlic a města Kladrub. O oné bude povíděno níže, o této možno uvést, že třebas je poškozená, projevuje formu oválnou, zašpičatělou, o výšce asi 36 mm, šířce asi 23 mm. Obrazem je umučení Krista na zdi kvádrového kamení s volnou branou a opis v jemných perlových praví: + S CIVITAT[IS CLADRVBE]NSIS; písmena, pokud možno pozorovati, mají spíše kapitální ráz. — Str. 39. v pozn. 71. dodej, že se pečeti města Českých Budějovic shledají ještě na listinách českobudějovického arch. z r. 1375, ze 4. dubna 1380, z 9. dub-

na a 23. dubna 1386, z 18. února 1380, z 21. dubna 1390, z 30. listopadu 1391. — Str. 42. v odst. o pečetech m. Slaného dlužnc připojiti, že nejstarším pramenem je listina z 3. února 1348 v arch. metropolitní kapituly v Praze sign. VIII. 18. (Čelakovský, Privilegia král. měst venkov. I. str. 881) a že se nejstarší pečeť vyskýtá ještě na čes. perg. listině odd. zruš. klášterů v univers. knihovně v Praze z 20. ledna 1419. Nejstarší pečeť má mezi slovy legendy růžičky ne tečky. Mladší stříbrná pečetidla, jež jsem datoval 2. polovicí 15. stol., vznikla ne v této době, nýbrž v 1. polovině 16. stol., a to kolem r. 1515. Před nimi město Slaný používalo jiného menšího pečetidla, jež se nezachovalo, ale jehož otisky jsou povědomy z let 1455—1513.

Obr. 35.
Pečeť města Slaného z 1. polovice 15. století.
Sceau de la ville de Slaný, de la première moitié du
XVe s.

Bylo kulaté, mělo průměrem 52 mm a legenda v gotické minuskule, omezená zevně i vnitř slabým i silným kruhem a uvozená hvězdičkou, zněla: secretum civitatis slanensis; mezi slovy ozdobou byly úponky s kvítky. Zajímavý je obraz, štít s dvouocasým korunovaným lvem ve skoku, nachýlený k pravé straně, na jehož levém zdviženém rohu spočívá kolčí helm s fafrnochou a klenotem složeného orliho křídla. Ráz pečeti nasvědčuje, že její typář byl pořízen před polovinou 15. stol. O pe-

četech města Slaného viz více v mé rozpravě O pečetech a erbu města Slaného (v Slaném 1928). — Str. 44. řádka 2. a 3. o p r a v : „na tuto povinnost většinou zachovaly ve velmi dobrém stavu, že se poznává několik pečetí do té doby nepřicházejících“. Při pečeti města Chrudimě d o d e j , že nejstarší zmínka o ní přichází kolem r. 1300 (Das St. Pauler Formular. Briefe u. Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. herausg. v. J. Loserth, Prag 1896, str. 59 č. 51.). — Str. 48 d o p l ī , že nejstarší doklad o pečeti města Domažlic podává listina univ. knihovny pražské č. 83 z 15. srpna 1318 (Reg. Boh. Mor. III. str. 189 č. 461.) Je to táz pečeť, která se popisuje, ale je lépe zachovaná, takže možno určitě stanoviti legendu: + S. CI-
VIVM · DE · ThAVST. — Str. 49. k pozn. 98. d o d e j , že pečeť města Berouna, pěkně zachovaná, visí už na listině ze 6. března 1351 v arch. kl. sv. Tomáše v Praze III. — Str. 51. při odst. o pečeti města Horažďovic dlužno d o d a t i , že nejstarší zmínka o ní přísluší k 9. pros. 1300 (Palacký, Über Formelbücher I. Prag 1842, str. 321, č. 117.). K pozn. 103 připoj, že vyobrazení pečeti města Humpolce, jejíž pečetidlo je chováno v želivském museu, přináší J. J. Solař, Paměti města Humpolce (v Praze 1863) str. 8. — Str. 52. k odst. o pečeti města Pohořelic třeba poznámenati, že její otisk visí i na listině z 1. ledna 1397 v arch. m. Brna, a k odst. o pečeti m. Jemnice, že pověruje listinu z 18. března 1384 v zámeckém arch. v Jemnici. — Str. 55. v pozn. 119. d o p l ī že pečeť m. Lanškrounu visí také na listině z r. 1399 v mor. zem. arch. Olom. Augustinian G 17. — Str. 58. pozn. 126. měla by se opravit podle doplňků, snesených na tomto místě. Jestliže je zajímavé znáti, jak jdou po sobě nejstarší zmínky nebo i doklady pečeti českomoravských měst, uvedu pořad s ohledem na všechny doplňky: Cheb 1242, Brno 1247, Litoměřice 1262, Jihlava 1268, Německý Brod 1269, Opava a Olomouc 1271, Hlubčice 1272, Most 1273, Kadaň 1274, Kouřim 1287, Klatovy, Čáslav a Kolín 1289, Sušice 1290, Žatec 1295, Uheršký Brod a Kostel 1297, Klad-

sko (?), Horažďovice 1300, Chrudim cca 1300, Znojmo 1305 (?), Ústí nad Labem 1305—6, Plzeň 1307, Kutná Hora 1308, Jaroměř 1309, Krnov 1311, Uheršké Hradiště 1312, Louny 1314, Domažlice a Kladuby 1318, Bílina 1322, Mělník a Broumov 1331, České Budějovice 1332, Litomyšl 1335, Český Krumlov 1336, Stříbro 1342, Slaný 1348, Vysoké Mýto 1350, Beroun 1351, Nymburk 1355, Pelhřimov 1359, Polička, Vodňany, Tachov, Písek, Hradec Králové, Netolice 1362, Humpolec 1371, Žlutice 1375, Pohořelice 1378, Ivančice 1382, Jemnice 1384, Chvalšiny 1390, Trhové Sviny 1391, Lanškroun a Hořice u Krumlova 1399. — Str. 59. výklad o menších pečetech nebo sekretech (řádka 14. shora) třeba poopravit tak, že v Plzni první zmínka přichází r. 1322 a pak častěji a že v Mostu je sekret doložen už r. 1337. Nižě při formách pečeti d o d e j , že podobu oválnou, zašpičatělou má také pečeť m. Kladrub z r. 1318. — Str. 66. řádka 12. zdola přidej k letočtu mostských pečetí r. 1302. — Str. 84. připoj k vysvětlení změny pečetního obrazu v Německém Brodě v 2. polovině 16. stol., že r. 1566 Frant. hr. z Thurnu vydal městu privilegium na městský znak, rozmnožuje erb dvou ostrví věžemi a hradbou, když je byl rok předtím propustil z člověčenství a dal jim právo král. měst. — Str. 90. v pozn. 45. v řádce 8. shora čti „VII. 1903 str. 16 nsl.“ místo „VI. 1902 str. 72“. — Str. 96. v pozn. v 4. řádce shora přidej před „Gretz“ slovo „Gradecz“. — Str. 100. k odstavci o Německém Brodu třeba d o d a t i , že změna pečeť v 2. polovině 16. stol. byla způsobena polepšením městského erbu dvou ostrví městskou vrchností cís. falckrabětem Františkem hrab. z Thurnu; nový erb byl upraven tak, že na bílý štit byly položeny dvě červené věže spojené růžovou hradbou o volné bráně se zlatou vytaženou mříží; mezi věžemi nad branou byl pak umístěn zlatý štit s dvěma skříženými ostrvemi. (Vyobr. v privilegiu, uloženém v arch. m. Něm. Brodu.) — Str. 104. v textu v řádce 4. zdola z m ě ř slova „z 2. pol. 15. stol.“ ve slova „z 1. pol. 15. stol.“ — Str. 115. za 1. odstavec textu d o d e j : Přerov, byv

králem Vladislavem vysazen na městečko na žádost vrchnosti p. Jana z Šelmberka, obdržel pečeť, „na kteréž měli a nésti měli za erb obecní jednu věži s stieny bez krovu, s branou a jedniem voknem, a z vokna štít na řetěze pověšený a na něm vepřová hlava“. Libštajn, rovněž na městečko vyzdvížen, získal „pečeť, na kteréž budú moci miesto erbu jmieti jednu věži s stieny bez krovu s jedniem voknem a s branou a z vokna štít vystrčený, na kterémžto bude erb při rozený pána jejich“ (p. Albrechta z Kolowrat na Libštajně). A podobně Brumovu povolil král, aby své pečeť, „kterúžto od starodávna mají, totižto mříži s špicí železnými, která nad branami bývá, v užívání byli bez překážky“. (Listiny byly vydány 23. ledna 1499, 22. března 1499 a 6. dubna 1500. Arch. čes. XVIII. str. 110 č. 157, 129 č. 184, 205 č. 348.) — Str. 131. v pozn. 138. místo Vodňany čti Tachov v 2. řádce a ve 4. řádce vypust slova „držen horníkem“. — Str. 132. v pozn. 143. přidej „Přerov, Libštajn.“ — Str. 133. v pozn. 151. dodej, že v pečeti nebo erbu m. Přerova byl erb pánů z Šelmberka (sviní hlava) a Libštajna p. z Kolowrat (orlice). — Str. 139. při popisu sekretu Starého města praž. připoj, že nápis Rex Boemie je na naznačené stužce a že jinak pečetní pole na volných místech je mřežováno a v kosočtvercích tak vzniklých že jsou body. — Str. 140. při popisu mladšího sekretu dodej, že prázdnou plochu pečetního pole vyplňují křížky. — Str. 147. v 12. řádce při popisu velkého pečetidla dodej, že pod kartuší erbu při patě pečetního pole jest umístěn letopočet „16//15“, který určuje vznik typáře. Podle toho nutno změnit mírnění, že by byl pořízen r. 1570 a na tab. XV. třeba opravit i

údaj při čís. 2. — Str. 163. v textu v 5. řádce zdola oprav místo „v době Rudolfa císaře“ v slova „po době“ a v 4. řádce zdola místo „asi r. 1570“ v správné „roku 1615“. — Str. 178. k rozdělení pečeti třeba poznámenati, že letopočty jsou ve shodě s vyobrazeními v textu i přílohách. Mimo to zvláštní je případ kladru bské pečeť, která jediná nese obraz biblického děje, a poněvadž nemá příbuzných obrazů na jiných pečetech, mohla by být zařaděna mezi pečeť nesoucí symbolický obraz města s podobou patrona; není třeba totiž pochybovat, že obraz umučení Páně má zvláštní vztah k městu. — Str. 188. řádka 5. dlužno dodat, že také kladru bská pečeť má formu oválnou zašpičatělou; souvisej to patrně s obrazem a s tím, že město mělo duchovní vrchnost. — Str. 193. odst. 1. připoj poznámku, že mladší pečetidla od 16. století nemají tak hluboké rezby jako starší. Toto mělké rytí souvisí snad do jisté míry s pronikáním heraldického slohu. — Str. 231. řádka 8. přidej poznámkou, že není správné mínění Čádovo (Práva osobnosti u nás. V Praze 1928. Zvl. otisk z listu českoslov. právníků Všeřid, roč. IX., str. 11), jako by „v našich zemích právo na prapor se nijak zvláště nerozvinulo kromě Slovenska“, a jako by u nás nebylo korouhevých pánů, kteří by vyprávovali o boje své vojáky pod vlastními prapory. Prokazují to i městské pečeť, v jejichž obrazu je viděti šlechtické korouhvě. — Menší chyby a nedopatření opraví si čtenář lehko sám.

Je mi povinností vzdáti ještě srdečné díky p. Janu Štencovi, majetníku grafického ústavu, který mi prokázal s obětavostí a porozuměním velkou pomoc při tisku a pořizování obrázků pro rozpravu.

RÉSUMÉ.

Les sceaux et les armoiries des villes pragoises et des autres villes tchèques.

Les sceaux et les armoiries ont vu le jour au moyen-âge. Ce qui les apparaît de très près, c'est le caractère presque identique et la similitude de leur rôle juridique. En effet, leur rôle est de déterminer les personnes, physiques ou juridiques, et de les représenter. Cependant, malgré les rapports étroits qui existent entre les sceaux et les armoiries, on ne saurait perdre de vue que leur origine est différente. Pour les sceaux, on peut en toute certitude les rattacher directement à l'antiquité. Les armoiries, au contraire, en dépit de l'analogie que certaines créations présentaient déjà avec elles en des temps fort anciens, sont un phénomène purement moyenâgeux. C'est la civilisation chevaleresque qui détermina leur apparition dans le nord de la France, dans les Flandres et en Champagne. De ces régions, elles se répandirent rapidement dans les pays voisins. Bien que cette différence d'origine soit admise à peu près par tout le monde, cependant il y a deux points sur lesquels les opinions divergent: comment faut-il regarder les signes des sceaux et les armoiries et quel rapport convient-il d'établir entre eux? Certains voient en eux des choses totalement différentes tandis que d'autres y cherchent d'étroits rapports, sinon l'identité. Notamment en ce qui concerne les sceaux et les armoiries des villes au moyen-âge, cette question a été plus d'une fois soulevée et aujourd'hui deux opinions sont en présence. L'une est représentée par le Dr. Félix Hauptmann, actuellement professeur à l'université de Fribourg en Suisse. Dans ses ouvrages, en particulier dans ses articles „Die Städtewappen“ (Der deutsche Herold 1884) et „Die Stadtwappen“ (Organ der k. k. Heraldischen Gesellschaft Adler 1885) ainsi que dans ses livres „Das Wappenrecht“ (Bonn 1896) et „Wappenkunde“ (Berlin, Munich 1914), le Dr. Hauptmann soutient que les sceaux des villes et leurs armoiries ne sont pas des notions identiques et que ce qui le prouve, c'est que les armoiries sont apparues longtemps après les sceaux. En ce qui touche les armoiries des villes, il commence par montrer que pour les villes il n'y avait pas, à proprement parler, de personnage qui fût en quelque sorte le support des armoiries, et c'est, assure-t-il, ce qui différencie les armoiries municipales des armoiries provinciales, car le support de celles-ci était le souverain, donc une personne physique. En cela déjà il voit le signe d'une évolution anormale, et il suppose, en conséquence, que les armoiries des villes ne peuvent avoir vu le jour que plus tard. Aussi, au temps de la floraison des armoiries, il ne connaît pas de blasons municipaux, et il estime que les premières armoiries urbaines n'apparaissent que postérieurement au milieu du XIVe siècle. Même alors elles n'appartiennent pas à la substance de la ville, car dans les chartes consacrant les priviléges ou l'érection d'une ville il n'est jamais dit qu'on lui ait accordé en même temps le droit d'avoir ses armoiries. Et c'est pourquoi Hauptmann conteste que l'on puisse renconter les armoiries municipales sur les images des anciens sceaux des villes. Il motive son opinion sur ce fait que jusqu'au milieu du XIVe siècle les villes ne sont indiquées sur les images des sceaux que par des figures non héraldiques, tantôt plus complexes, tantôt plus simples ou, le cas échéant, combinées. Il paraîtrait que ces figures n'apparaissent jamais avant le milieu du XIVe siècle sous forme d'armoiries, c'est-à-dire sur l'écu, et qu'êtant donné leur forme elles n'étaient même pas destinées à l'écu. En revanche, on peut observer que dans les sceaux municipaux

primitifs il y a parfois des armoiries très nettes avec l'écu; elles sont là comme éléments indépendants, à côté d'autres éléments. Mais ces armoiries, qui apparaissent relativement tôt sur l'image des sceaux municipaux, Hauptmann les considère, non pas comme des armoiries municipales, mais comme les armes du souverain ou des autorités de la ville. Selon lui, les toutes premières armoiries urbaines figurent sur le sceau secret de la ville de Lubeck en 1369 et c'est seulement au XVe siècle que l'on commence à accorder un blason aux villes. Ce don des armoiries consenti par le souverain ne concerne d'ailleurs que les petites villes, car, pour les grandes villes libres d'Empire, c'est de leur plein gré qu'elles adoptèrent des armes. Au XVIe siècle, Hauptmann suppose que la plupart des villes ont un blason, mais il sait que certaines villes qui n'ont jamais été gratifiées d'armoiries se sont contentées de prendre pour leurs armes l'image de leurs anciens sceaux; ils l'ont reproduite sur l'écu sans retouche d'aucune sorte. Mais une telle façon de procéder n'est possible qu'aux époques de décadence de la science héraldique, et toutes les fois que dans les anciens blasons on retrouve quelque parenté avec les figures des sceaux, Hauptmann constate des différences considérables, car les figures des sceaux ont été transformées dans l'esprit et le style héraldique lorsqu'on les a triées pour les faire entrer dans les armoiries. Aussi recommande-t-il de ne pas tirer, même en notre temps, les armoiries directement des sceaux; il importe de soumettre ceux-ci à des retouches, suivant les principes de la simplification héraldique. Hauptmann n'a pas exposé complètement ses idées, et c'est pourquoi il s'est plutôt suscité des contradicteurs qu'il ne s'est gagné des partisans. Il a surtout contre lui Otto Hupp et son livre „Wider die Schwärmegeister!” (I.—IV. Munich 1918—1923). Otto Hupp, qui est bien connu par sa publication „Die Wappen und Siegel der deutschen Städte”, rejette, non sans ironiser, les théories de Hauptmann. Il soutient que les armoiries des villes existaient déjà dans la seconde, sinon dans la première moitié du XIIIe siècle, et qu'il faut être hors de son bon sens pour regarder les armes figurant sur les sceaux antérieurement au milieu du XIVe siècle comme étant les armoiries du souverain ou de l'autorité. Pour les armoiries qui sont certainement celles du souverain ou de l'autorité urbaine et que l'on a admises à figurer dans le sceau en témoignage de la fidélité et de la dépendance de la ville, il faut les considérer comme de vraies armoiries municipales, car les villes, qu'elles en fissent usage sans les changer ou en les modifiant, agissaient librement sous l'oeil de leurs maîtres, en liaison officielle avec eux, et elles traitaient ces armoiries comme étant leur propriété.

Aucune de ces deux théories n'étant suffisamment étayée d'arguments et de preuves et les problèmes en suspens m'intéressant au plus haut point, j'ai entrepris de contribuer pour ma part à une solution de large envergure par le moyen d'une étude spéciale sur les sceaux et les armoiries des villes de Bohème et de Moravie au moyen-âge et aussi, en particulier, sur les sceaux et les armoiries des villes pragoises. A cet effet, dans le chapitre I de mon étude, j'ai rassemblé les matériaux sigillographiques des XIIIe et XIVe siècles provenant des villes de Bohême et de Moravie, avec les matrices des sceaux et leurs empreintes; j'en ai fait la description et j'ai groupé les résultats de mes recherches générales sur leurs caractéristiques. Les matériaux recueillis sont alors apparus d'une richesse et d'une valeur considérables, non soupçonnées jusqu'à ce jour. En rangeant les villes dont les sceaux sont décrits, d'après les dates des plus anciennes mentions faites des sceaux ou d'après leurs documents les plus anciens, on obtient la série suivante: Cheb (1242), Brno (1247), Litoměřice (1262), Jihlava (1268), Německý Brod (1269), Opava et Olomouc (1271), Hlubčice (1272), Most (1273), Kadaň (1274), Kouřim (1287), Klatovy, Čáslav, Kolin (1289), Sušice (1290), Žatec (1295), Uherský Brod et Kostel (1297), Kladsko (avant 1300), Horažďovice (1300), Chrudim (vers 1300), Znojmo (1305?), Ústí sur Elbe (1306—7), Plzeň (1307), Kutná Hora (1308), Jaroměř (1309), Krnov (1311), Uherské Hradiště (1312), Louny (1314), Domažlice et Kladruby (1318), Bílina (1322), Mělník et Broumov (1331), České Budějovice (1332), Litomyšl (1335), Český Krumlov (1336), Stržibro (1342), Slaný (1348), Vysoké Mýto (1350), Beroun (1351), Nymburk (1355), Pelhřimov (1359), Polička, Vodňany, Tachov, Písek, Králové Hradec, Netolice (1362), Humpolec (1371), Žlutice (1375), Pohořelice (1378), Ivančice (1382), Chvalšiny (1390),

Sviny Trhové (1391), Hořice près Krumlov (1399). Cette liste grossirait encore, si l'on tenait compte des sceaux apposés au bas de documents plus récents, sceaux dont les matrices conservées ou non, ont sûrement une origine fort ancienne. Dans le nombre des sceaux on distingue les grands et les petits sceaux; quelques villes seulement ont conservé les matrices des uns et des autres (Cheb, Kouřim, České Budějovice, Olomouc, Čáslav, Znojmo, Plzeň, Uherský Brod, Sušice, Pelhřimov, Horažďovice, Třeboň, Slaný, Náchod, Brandýs sur Elbe, Bělá, Mělník, Louňov, Jilové, Slavětin, Kolinec, Český Krumlov). L'élément le plus important des sceaux est leur image. Si l'on passe en revue les sceaux du XIIIe et du XIVe siècle émanant des villes de Bohême et de Moravie, on constate que pour la plupart ils portent des emblèmes en relation avec le caractère de forteresse de la ville (remparts, porte, tour, clôture de ville, etc.). On peut parler ici d'images symbolisant la ville. Ces images, sous quelque forme qu'elles se présentent, ne sont pas toujours nécessairement, dans les sceaux, des éléments exclusifs. Elles peuvent être associées à d'autres éléments qui les accompagnent ou les complètent. Cependant, on trouve presque autant de sceaux de ville qui portent d'autres signes sur leur image. Par ailleurs, il y a un troisième groupe, fortement représenté, dans lequel les sceaux s'ont caractérisés par des armes nettement figurées.

Le chapitre II a pour but d'élucider le rapport existant entre les simples signes et les armoiries effectives que l'on peut voir sur les sceaux du XIIIe et du XIVe siècle émanant des villes tchèques et moraves. Ici, ce qui doit retenir l'attention, c'est que dans un seul cas l'écu porte une image qui pourrait avoir pour origine le caractère de forteresse de la ville. Il s'agit du sceau de la ville de Pohořelice. Par lui-même, ce sceau serait plutôt difficile à expliquer. Mais l'étrangeté même du fait démontre que les figures des sceaux, quand elles se rapportent à une ville en tant que forteresse, comme elles n'ont aussi bien jamais d'écu, mais qu'elles sont librement disposées dans le champ du sceau, ne sauraient être regardées comme des signes d'armoiries. Souvent, leur complexité même ne leur permettrait pas de jouer ce rôle. Souvent aussi, par leur ressemblance avec ces signes elles seraient cause de malentendus et d'imprécisions, si elles étaient exécutées schématiquement sur l'écu dans le style héraldique. Autre fait à noter: les images de ce genre sont d'ordinaire associées à d'autres signes, notamment à des armes, et déjà une pareille association n'appartiendrait pas aux temps où les images du blason étaient simples et expressives. Un mur de ville, une porte, des tours, etc., sur des sceaux, signifient apparemment que le possesseur du sceau est une corporation urbaine. Le choix de ces signes était libre, et c'est ainsi qu'on assurait aux sceaux leur individualité. On visait en somme à leur donner un caractère original. Toutefois, souvent, l'image du sceau n'avait pas uniquement pour but d'indiquer que le sceau appartenait à une ville, car sa capacité d'expression pouvait être encore renforcée par des éléments d'une valeur particulière. Ces éléments sont ou bien des signes libres ou des signes sur écu. Aujourd'hui encore une foule de ces éléments sont si clairs qu'on ne saurait hésiter sur leur sens. Ce sont des signes empruntés aux armoiries des seigneurs et du souverain ou bien les armes mêmes des seigneurs et du souverain. Pourtant il ne manque pas de sceaux urbains portant un emblème de ville et dont on ne saurait dire exactement d'où proviennent les éléments susmentionnés d'autres signes ou armoiries. Mais, en se fondant sur l'analogie, on peut trancher la question de leur caractère et l'on peut également appliquer les observations faites aux sceaux de ville qui portent dans le champ toutes sortes d'autres signes ou armes, étant donné surtout que pour beaucoup de ces signes on est à même de dire pourquoi ils figurent sur les sceaux et avec quelle valeur (c'est pour cette raison que Pohořelice possède un sceau où figurent, non les armes de la ville, mais celles du seigneur). Et c'est justement parce que les sceaux des villes comportaient, à l'occasion, des armes, qu'on en trouve quelques-uns ayant la forme d'un écu (Jihlava, Litoměřice, Hlubčice, Polička, Mělník, Vysoké Mýto, Litomyšl), bien que cette forme n'ait pas de signification spéciale. Donc, nous prétendons que les signes autres que ceux qui découlent du caractère de forteresse d'une ville, ainsi que les armes figurant sur les sceaux urbains, ne peuvent pas être regardés comme des armoiries urbaines, de même que les images des sceaux ne peuvent pas être considérées comme des

armoiries urbaines en relation avec le caractère de forteresse de la ville. C'est pour justifier cette assertion que l'on présente une vue d'ensemble des matériaux héraldiques recueillis. Leur examen conduit à d'importantes conclusions. Pour certaines villes on remarque que leurs armes primitives sont distinctes des images de leurs sceaux (Klatovy, Žatec, Jihlava, Kladsko, Hradec Králové, Hlubčice) et qu'elles sont, à la différence des dites images, caractérisées par leur simplicité héraldique. En outre, on s'aperçoit que les signes ou armes qui apparaissent aux XIIIe et XIVe siècles sur les sceaux de ville ne se présentent pas du tout comme les emblèmes urbains de caractère militaire que l'on rencontre sur toutes sortes d'autres monuments ou documents antérieurs aux guerres hussites. Par la suite, certaines villes tirèrent effectivement leurs armoiries de sceaux non anciens, et ce seul fait montre déjà l'origine récente d'une institution dont les sources ne font aucune mention avant les guerres hussites. On pourrait produire, à l'encontre de cette thèse, deux exceptions à propos de Brno et de Most, mais il n'est pas difficile de les expliquer. C'est un fait qu'à Brno le règlement des potiers d'étain de 1387 spécifie que les objets fabriqués dans la ville devront être marqués de deux signes, l'écu de la ville (*unser statschilt*) et l'emblème de la corporation. C'est un fait également qu'à Most, en 1411, le sous-chambellan royal permit de remanier le petit cachet de la ville de telle sorte „das der schild, erbwappen und die buchstaben umb der umbeschrißt gleicher weis im demselben neuen insigel werden gegraben, als sie in dem alten sein gewesen...“ Mais le „statschilt“ de Brno n'était rien d'autre que l'emblème du petit sceau de 1315, qui était en réalité le blason du margrave de Moravie, et, par ailleurs, le lion de Most, porté „pro armis civitatis“, était le blason du roi de Bohême, lequel, naturellement, indiquait que la ville relevait du roi de Bohême pour les affaires militaires. De même, les chartes royales accordées à la ville de Slavkov en 1416 et à celle de Třebenice en 1423 ne parlent que des sceaux de ville et non des armes urbaines. Du même encore, la ville de Tábor, quand elle se réconcilia avec l'empereur Sigismond après une longue série de guerres, se fit confirmer par lui en 1437 „l'emblème et le sceau“ („znamení a pečeť“). Mais déjà, la même année, la ville de Český Brod. avait reçu du même souverain confirmation de son titre de ville royale et, à la fois, les „arma sive clencodia“. Ce terme, éventuellement celui d'„arma seu insignia“ ou celui d'„armorum insignia“, se lit dans les priviléges royaux accordant un blason à telle ou telle ville royale ou modifiant le blason existant. En revanche, pour les villes sujettes, quand sur la prière et intercession de leurs propres seigneurs elles recevaient des lettres royaux de ce genre, on y mentionnait toujours „le blason et le sceau“, „le blason ou le sceau“, dans certains cas seulement „le sceau“. Pour certaines villes sujettes (Trhové Sviny, Horažďovice, Kostelec sur Elbe), on trouve l'image du sceau peinté ou taillée en qualité de blason municipal et portant l'inscription „sigillum civitatis“. On peut donc dire que les blasons ou les figures de blason que portent les sceaux de ville primitifs ne sont rien d'autre que les blasons et figures de blason des seigneurs de la ville, et que seules les images rappelant la construction de la ville sont, sur les sceaux, l'emblème de la ville propriétaire du sceau. Et c'est pourquoi il est aussi possible d'associer les deux éléments. On fit entrer dans les sceaux de ville les armes et les emblèmes du souverain ou du seigneur pour que l'on sût clairement de qui la ville relevait, et, en l'occurrence, il importait fort peu que ces armes ou emblèmes figurassent sur écu ou sans écu, car en toute hypothèse armes et emblèmes atteignaient leur but. Il n'importait pas davantage qu'on les employât seuls sans l'emblème de la ville. On peut, il est vrai, observer dans certains cas une accommodation de ces signes et blasons seigneuriaux. Mais cela ne les transformait pas en signes armoriaux et blasons de ville, et leur caractère fondamental n'en était pas altéré. Cette accommodation n'a pu en faire que des signes spéciaux du sceau de la ville. Elle était parfois nécessaire, puisque les sceaux de plusieurs villes portaient une image très ressemblante, sinon identique. Cependant, avant le début du XVe siècle, on ne s'est jamais servi de ce signe du sceau comme blason; il n'y a rien qui puisse le prouver.

Il est aisément d'appuyer les assertions qui précèdent sur des considérations tirées de l'histoire. Le blason, au moyen-âge, est une institution qui se rattache à la vie chevaleresque

et militaire. C'est surtout l'activité militaire qui a permis aux villes de développer et de mettre en valeur cette institution. Il est incontestable que les villes, dès le principe, eurent le caractère et le rôle de forteresses. Les remparts et les fortifications étaient à la base même du concept de ville. On le voit bien par les termes dont le latin se servait déjà pour désigner la ville: „burgus, civitas, oppidum, urbs”. Ce caractère de forteresse inhérent aux villes détermina pour une bonne part les images des sceaux de ville, et c'est ce qui apparaît en ce qu'elles reproduisent, non seulement des détails empruntés à l'art de fortifier, mais les armoiries seigneuriales. Dans les batailles et les guerres, les villes étaient des facteurs de grand poids en tant que solides forteresses au service de leurs seigneurs. Aussi leurs remparts, leurs portes, leurs tours, étaient marqués des armes des seigneurs, de leurs signes armoriaux ou de leurs bannières, afin qu'aux époques de trouble on pût savoir nettement à qui elles appartenaient et pour qui elles étaient. Arborer d'autres armes ou une autre bannière que celles du seigneur effectif, c'eût été faire acte de révolte. Cela pouvait aussi signifier seulement qu'un ennemi du seigneur prenait la défense de la ville, mais cela ne signifiait pas que la ville était libre. Pour voir la ville forte engager la lutte pour sa liberté et son indépendance, il faut, dans les pays tchèques, attendre jusqu'aux guerres hussites. Même quand parfois certaines villes, des villes royales surtout, se révoltaient contre leur seigneur — elles étaient ordinairement au service d'un autre —, ce n'étaient que des épisodes sans importance. Les armoiries municipales n'ont donc pu voir le jour au cours de ces épisodes, car leur usage, après réconciliation avec le seigneur, aurait été facilement regardé comme un signe de révolte. Il en était de même quand les villes fournissaient des secours militaires pour quelque expédition guerrière. Les bourgeois, qui formaient l'unique garnison de la ville, ne partaient pas tous en campagne; le fait aurait été en contradiction avec le caractère de forteresse de la ville. On n'envoyait que quelques détachements, conduits peut-être par le bailli de la ville ou par un capitaine spécial. Mais ces détachements ne marchaient pas sous la bannière de la ville et ils ne portaient pas d'écus municipaux. Ceux qui venaient des villes sujettes se groupaient sous la bannière de leur seigneur et portaient des écus marqués de son signe. Ceux qui venaient des villes royales se rassemblaient sous le drapeau du roi et portaient les écus royaux, de même que sous la bannière unificatrice du roi les seigneurs avec leurs bannières rangeaient leurs bataillons. Aussi les villes, tant royales que sujettes, jusqu'au début du XVe siècle, n'ont pu avoir ni leurs propres bannières militaires ni leurs propres armes et écus; ainsi, pour la ville de Most, ce n'est pas toute l'image du sceau qui est appelée blason de la ville, mais seulement l'emblème du lion à double queue (emblème royal) formant un élément du sceau. De plus, sur certains sceaux munie de l'emblème de la ville flotte la bannière du seigneur (Třeboň, Bílina, Plzeň), ce qui confirme cet état de choses. Effectivement, le blason de l'autorité constituée n'était pas en même temps blason de la ville, mais blason du seigneur de la cité. Avec les guerres hussites, qu'accompagnèrent de vastes conflits religieux, politiques et sociaux, on voit se multiplier brusquement les mentions et les documents concernant les armes des villes. Les villes royales furent les premières à en adopter. Le fait était en relation avec leur attitude au cours des guerres hussites. Elles étaient intervenues militairement comme facteurs indépendants; consciemment, elles s'étaient appliquées à relever leur puissance et à conquérir leur liberté. Alors naquit l'ordre des villes, composé des villes royales. Chacune d'entre elles s'appropria l'autonomie, l'indépendance pleine et entière, qui avait appartenu jusque là à la noblesse, seigneurs et chevaliers. L'ordre nouveau se régla sur l'exemple des villes libres de l'empire d'Allemagne, lesquelles précédemment, et souvent par la lutte, avaient conquis une situation qui comportait, non seulement des libertés étendues, mais le droit d'avoir un blason. Pendant les guerres hussites il n'y eut presque personne à lever la voix contre les prétentions des villes. Mais quand la paix fut rétablie et qu'on eut restauré l'autorité royale, les grands ordres, redoutant la puissance des villes, réclamèrent contre les conquêtes réalisées par elles aux jours de la révolution. La noblesse entendit dépouiller les villes des priviléges et des droits qu'elles s'étaient arrogés pendant la révolution. Elle s'attaqua également aux armoi-

ries municipales, qui symbolisaient la puissance des villes. Les villes sentirent toute leur faiblesse. Il y en eut donc qui, pour dissiper l'équivoque, demandèrent au roi de remanier leurs armoiries et qui, de leurs sceaux, tirèrent un blason, pour pouvoir démontrer ainsi l'antiquité de celui-ci. Pour la même raison, elles renoncèrent aux armes toutes simples que des nécessités militaires leur avaient fait choisir pendant la révolution et elles leur substituèrent des armes en rapport avec les anciens sceaux et leurs images. En cette affaire, les grands ordres devaient perdre, car, dans l'intervalle, les armoiries urbaines étaient devenues le signe de la liberté des villes, et cela non seulement dans les pays tchèques, mais aussi dans l'Empire. Pourtant, on découvrit bientôt qu'il était possible d'enlever toute valeur à cette conquête des villes royales. Le roi introduisit dans les armoiries urbaines ses emblèmes ou son blason, pour souligner ainsi les droits de l'autorité. Les grands ordres, même quand ils reconnaissent que le roi avait le droit d'accorder des armoiries, admirent, à la diète, ce principe que l'octroi du blason ne supprimait pas la sujétion. Ils fondèrent de nouvelles petites villes et réclamèrent pour elles le droit d'avoir un blason. Ce blason, ils l'aménagèrent de manière à proclamer du même coup leur puissance et leurs droits, ainsi qu'on avait fait dans l'ancien temps pour les sceaux de ville. Mais comme les petites villes sujettes ne pouvaient pas avoir d'armoiries au sens propre du mot, valables au point de vue militaire, le droit réclamé ne fut en réalité que le droit de sceau, auquel on donna une nouvelle désignation ou une désignation secondaire. Ce que la noblesse voulait, c'était porter atteinte aux droits des villes royales, avec lesquelles, depuis le dernier quart du XVe siècle, elle soutenait de rudes combats en vue d'anéantir leur situation politique. Elle parvint à ses fins. Du jour où les villes sujettes, qui étaient militairement sans importance, possédaient des emblèmes analogues aux armoiries, on cessa d'attribuer une valeur spéciale aux armes des villes royales. Elles tombèrent au rang de simples sceaux, surtout quand les villes royales eurent été proclamées villes non libres. Cette conception, qui commence à se faire jour au déclin du XVe siècle, triompha en 1547, quand les villes tchèques insurgées contre le roi Ferdinand I^r eurent le dessous. La puissance politique, militaire et économique des villes royales sombra totalement. Dès lors le roi pratiqua une politique hostile aux villes et décida que les villes rivales constituaient sa „chambre“. Les blasons des villes durent à nouveau faire place au blason du roi.

La ville de Plzeň fournit un bel exemple d'évolution. Pendant la révolte hussite elle demeura fidèle à l'Eglise et au roi. Elle profita ensuite des avantages refusés aux villes révoltées et, en raison de ses hauts faits de guerre, elle se donna des armes, mais différentes de l'ancien sceau. Elle mit sur son écu une levrette, emblème de sa résistance à l'hérésie et de sa fidélité à l'Eglise catholique. Les sceaux et les armoiries des cités pragoises confirment l'exactitude des opinions ci-dessus émises. Le chapitre III leur est consacré. On y décrit les sceaux et les armes de ces cités et l'on y établit les rapprochements qui s'imposent. Cela constitue un sérieux apport aux matériaux provenant des villes de Bohême et de Moravie — la Vieille-Cité de Prague possède le sceau le plus ancien (il remonte à 1264) et un beau cachet de 1280, la Petite-Cité possède une matrice de 1257, la Nouvelle-Cité a des documents munis du sceau lors de sa fondation en 1348, Hradčany en a qui datent de 1319 —, et cela permet aussi de mieux saisir le rapport existant entre les sceaux des villes et les armoiries. Ce sont les cités pragoises qui ont permis de suivre l'évolution des armoiries urbaines et c'est, d'autre part, cette évolution qui a fourni la base d'une adaption moderne du blason, en harmonie avec les exigences de notre temps et conforme pourtant aux règles héraldiques. Lorsque l'Etat tchécoslovaque, que les Habsbourgs avaient fait entrer de force dans le cadre de leur empire d'Autriche, eut été restauré et qu'en conséquence la Grande-Prague, faisceau de nombreuses villes et communes, fut devenue capitale, il fallut donner à ce tout imposant un emblème digne de lui et conçu dans l'esprit de l'antique tradition. La Vieille-Cité de Prague a toujours occupé le premier rang parmi les cités pragoises et les villes tchèques, et son blason, qui est lui aussi une conquête de la révolution hussite — il apparaît pour la première fois, en 1420, sur le sceau de l'armée de la Vieille-Cité alors en campagne —, est à la base du nouveau blason pragois introduit en 1927. Le nouveau blason est sorti, en substance, de la direction

des archives de la ville de Prague; il a été dessiné par František Kysela, ancien élève de l'Ecole des Beaux-arts. Ce blason est un exemple de la façon dont il est possible aujourd'hui d'appliquer les règles héraldiques. Puisqu'on veut encore avoir des armoiries, on ne saurait regarder la science héraldique comme une science morte et caduque. On doit admettre qu'elle peut s'adapter et évoluer. De plus, il faut tenir compte de ce fait, que dans l'Etat tchécoslovaque restauré le blason des villes réapparaît, à côté du blason national, sur les drapeaux des régiments en rapport avec elles et reprend ainsi la place d'honneur perdue il y a plus de 350 ans.

Dans le chapitre IV on a groupé les résultats de l'examen des sceaux et des armes des villes de Bohême et de Moravie. Il n'est pas encore possible de présenter une doctrine systématique, mais ce que l'on apporte n'en constitue pas moins une importante contribution à la sigillographie et à la science héraldique. En particulier, on tire au clair le rôle que jouaient les sceaux de ville. On découvre qu'ils n'avaient pas seulement pour but d'authentifier les documents émanant des organismes municipaux et relatifs aux affaires de la ville ou à celles de personnes étrangères. On démontre qu'ils étaient aussi utilisés indépendamment de tout document; ils étaient alors un emblème de puissance, ils servaient à accréditer un personnage ou à légitimer une ambassade, on en faisait le symbole d'un acte juridique. On recourait encore aux sceaux pour d'autres besoins de la vie municipale, par exemple pour indiquer l'origine et la qualité des marchandises fabriquées dans la ville et pour confirmer la justesse des poids et des mesures. Mais, comme on ne pouvait pas toujours utiliser à ces fins les sceaux de cire, on eut, sur le modèle des sceaux de ville, des timbres spéciaux, des instruments de bois ou de métal (signum civitatis, statmarke, statzeichen) avec lesquels une image en couleur était gravée soit en creux soit en relief.

Ces instruments étant fort simples, l'image qu'ils portaient, généralement semblable à celle du sceau de ville, était aussi plus simple, moins complexe, que les images des sceaux. Au XIIIe et au XIVe siècle, ces signes urbains n'ont jamais été armoiries municipales ni employés à titre d'armoiries. Mais, pour distinguer les villes les unes des autres, on leur a fait subir certaines adaptations. On les a remaniés, même quand sans aucun doute ils représentaient en tout ou en partie le blason ou le signe armorial du seigneur de la ville. Ce faisant, on n'a jamais voulu altérer l'emblème du seigneur de la ville; on a seulement voulu l'utiliser pour donner à la ville un insigne caractéristique. Les armoiries municipales ne furent tirées des signes urbains que le jour où les villes, devenant libres, eurent un rôle militaire à jouer. De fait, par la suite, ces signes urbains, coloriés, servirent de point de départ pour l'établissement des armoiries municipales.

C'est la colonisation allemande qui dans la première moitié du XIIIe siècle a donné naissance aux villes en Bohême et en Moravie, mais c'est seulement au XIVe siècle que l'on a vu l'élément allemand acclimaté, voire même l'élément tchèque, participer aussi à la création des villes. Dès le début les sceaux furent l'emblème des droits municipaux. Mais les armoiries urbaines dans les pays tchèques sont d'origine beaucoup plus récente; elles datent de la révolution hussite, c'est-à-dire des années 1420—1436. Encore la période de leur plein épanouissement fut-elle plutôt courte. Dès la seconde moitié du XVIe siècle, les armes des villes royales elles-mêmes ne signifiaient presque rien de plus que les sceaux de ville. Cette transformation avait été préparée dès le dernier quart du XVe siècle, sous l'influence des villes sujettes. Au temps de leur effloration, les armoiries urbaines sont en relation étroite avec les bannières des villes (statfahne, banner, vexillum, banderium). Ces bannières, qui portaient les armes des villes, finirent par supplanter les bannières des seigneurs. Mais la décadence des armoiries urbaines les affecta gravement et elles disparurent à leur tour.

Dans la conclusion, on souligne l'intérêt des théories de Hauptmann et on les approuve en principe, mais non sans faire quelques réserves. Si l'on admet une distinction entre les emblèmes des sceaux de ville et les armoiries urbaines dans les pays tchèques, on élucide par là même certains points obscurs, principalement en ce qui concerne la situation dans l'empire d'Allemagne, mais de plus on pose à la sagacité des chercheurs une question

nouvelle: cette distinction ne serait-elle pas la conséquence d'une distinction à faire entre les sceaux et les armes chez les personnes, les souverains, les autorités ecclésiastiques et laïques? On signale en outre qu'il serait excellent d'entreprendre une revision des armoiries urbaines en se basant sur les résultats des recherches scientifiques récemment faites.

Par ailleurs, cette étude aura contribué à démontrer que le blason est un signe sur l'écu ou sur une autre partie de l'arme (même en reproduction), et l'exemple des cités pragoises est un élément de l'évolution générale en Bohême et en Moravie.

Le résumé français n'est malheureusement pas assez étendu pour donner une idée adéquate de tous les aperçus substantiels que le livre lui-même apporte. L'auteur propose une nouvelle classification fondée sur les types, il explique le sens des légendes (en particulier, il considère la marque *sigillum burgensium* comme équivalent à la marque *sigillum civium*); il étudie de même l'aspect des images des sceaux, l'écriture des légendes, la forme des sceaux; il disserte sur la matière dont étaient faites les empreintes des sceaux, sur leur couleur, sur la manière de les fixer aux documents, sur l'origine des matrices — à ce propos, il signale la parenté qui existe entre le cachet du sceau de la ville de Bonn, qui remonte à 1243, et le cachet du second sceau de la Vieille-Cité de Prague, qui date des environs de l'an 1280 —; il explique comment on confectionnait les empreintes des sceaux, comment on se servait des sceaux et quelle valeur juridique ils avaient; il apporte des renseignements intéressants sur les pièces officielles des villes et sur le soin qu'on prenait des sceaux. En outre, il souligne l'influence royale sur les sceaux de ville, et en partant de critères d'ordre divers il tente de dater d'une façon plus précise chacun des sceaux de ville que l'on possède encore des XIIIe et XIVe siècles. Pour les armoiries des villes, il examine la manière dont on les établissait, il propose de les répartir suivant leur origine, il trace un aperçu de leur évolution, il indique comment on les corrigeait et comment on les amplifiait. De plus, il montre quel usage on faisait des armoiries urbaines et sous quelle forme. Il expose ensuite comment a évolué le droit relatif aux armoiries des villes. Le livre se termine par une brève étude sur les couleurs des villes, lesquelles peuvent être quelquefois en relation avec les armoiries municipales.

REJSTŘÍK.

- Bechyně** 116, 126, 132, 133. — **Bělá** 57, 59—63, 65, 66, 71, 77, 90, 98, 119, 131, 178, 221, 223. — **Beroun** 48, 49, 60, 62—64, 66, 72, 73, 77, 88, 90, 96, 178, 183—185, 187, 196, 219, 221, 223, 227, 228. — **Bílina** 56, 58, 60, 62, 63, 66, 67, 71, 78, 79, 90, 98, 178, 185, 223, 228. — **Blatná** 219. — **Boleslav Mladá** 213, 219. — **Brandýs nad Labem** 55, 56, 61, 68, 69—71, 86, 87, 108, 178, 193, 223. — **Brandýs nad Orlicí** 115, 133, 219. — **Brno** 12, 13, 59 až 66, 68, 69, 71, 72, 74, 77, 87, 88, 99, 100, 108, 119, 121, 178, 181, 182, 189, 191, 197, 200, 201, 205—207, 214, 215, 219, 223, 226, 227, 229. — **Brod Český** 111, 132, 219, 228. — **Brod Německý** 15, 16, 59—61, 67—72, 74, 83, 84, 100, 130, 178, 185, 189, 191, 219, 220, 223, 228. — **Brod Uherský** 28, 60—64, 66, 71, 74, 77, 89, 92, 178, 185, 214, 223. — **Broumov** 38, 60, 67, 69, 71, 85, 90, 94, 119, 178, 223. — **Buďovice České** 39, 59—64, 66, 69, 71, 72, 75, 77, 103, 112, 124, 178, 182, 187, 193, 198, 218, 223, 227—229. — **Budyně** 230. — **Cerhovice** 117, 132. — **Čáslav** 24 25, 59—66, 71, 77, 89, 91, 130, 131, 178, 183, 184, 193, 213, 219, 221 až 223, 227, 228. — **Domažlice** 48, 60, 62—64, 90, 96, 112, 178, 219, 223, 228. — **Dvůr Králové** 219. — **Fulnek** 52, 53, 60, 62, 63, 65, 66, 78, 79, 107, 178, 183, 221, 223. — **Hlubčice** 17, 59, 67, 69, 72, 74, 75, 81, 100, 119, 124, 178, 180, 188, 197, 223, 227—229. — **Hora Kutná** 35, 59—61, 68—72, 74, 81, 82, 89, 93, 112, 123, 130, 178, 182, 185, 186, 196, 213, 216, 217, 222, 223, 229, 230. — **Horažďovice** 51, 60—63, 65, 67, 69, 72, 74, 78, 79, 81, 107, 109, 132, 178, 183, 223. — **Hory Kašperské** 224. — **Hořice u Krumlova** 56, 57, 67, 72, 87, 90, 98, 178, 182, 187. — **Hradec Jindřichův** 114, 132, 133, 219. — **Hradec Králové** 47, 60, 68, 71, 81, 90, 94, 95, 96, 124, 178, 185, 219, 223, 227 až 229. — **Hradiště Uherské** 37, 38, 60, 62 až 65, 70, 103, 113, 178, 220, 223. — **Humpolec** 50, 51, 68—71, 75, 85, 106, 178, 223, 228, 229. — **Chabařovice** 216. — **Cheb** 12, 22, 58 až 61, 67, 69, 72, 80, 99, 122—124, 179, 182 až 184, 191—193, 197, 203, 206, 220—222, 227, 228. — **Chomutov** 112, 126, 132, 219, 228. — **Chrudim** 44, 60, 67—70, 83, 90, 94, 178, 185, 186, 219, 223, 227. — **Chvalšiny** 56, 60, 68, 69, 87, 90, 98, 178, 223. — **Ivančice** 52, 60, 68, 69, 71, 86, 90, 97, 178, 223. — **Jablonná** 223. — **Jaroměř** 35, 36, 60, 68, 69, 84, 102, 103, 178, 217, 219, 223, 227. — **Jedovnice** 216. — **Jemnice** 52, 60, 62, 66, 71, 78, 90, 97, 178, 189, 202, 223. — **Jevíčko** 189, 219. — **Jihlava** 11, 14, 15, 59, 60, 67, 70, 72, 74, 81, 89, 90, 94, 124, 132, 178, 181, 188, 189, 191, 197, 199, 205, 207, 209, 211, 213, 215, 216, 219, 223, 227, 228. — **Jilové** 54, 59—61, 67—69, 71, 74, 81, 90, 98, 131, 178, 185, 193, 223. — **Kadaň** 21, 22, 60, 62—64, 66, 74, 75, 77, 89, 119, 131, 178, 183, 186, 191, 219, 223, 227, 228. — **Kladuby** 223. — **Kladsko** 29, 59, 60, 68, 69, 71, 72, 81, 89, 92, 94, 124, 178, 221, 223, 227, 228. — **Klatovy** 24, 59—65, 69, 89, 91, 92, 124, 131, 178, 190, 223, 219, 221, 227, 228. — **Klecaný** 219. — **Knín** 219. — **Kolín** 24, 25, 26, 59, 60, 62—64, 66, 68, 69, 72, 74, 89, 91, 92, 178, 180, 181, 184—186, 209, 216, 219, 221, 223, 227, 228. — **Kolinec** 55, 60, 61, 67, 71, 72, 86, 90, 98, 178, 223. — **Kopidlno** 117, 133. — **Kostel** 28, 29, 60, 68, 69, 71, 81, 178, 223. — **Kostelec nad Labem** 109, 132. — **Kounice Horní** 216. — **Kouřim** 23, 24, 59—64, 66, 70, 74, 75, 77, 89, 91, 131, 178, 192, 193, 197, 221, 223, 227. — **Krnov** 36, 60, 67, 69, 70, 71, 75, 83, 89, 93, 178, 179, 223, 227. — **Krumlov Český** 40, 41, 60—64, 66, 67, 69 až 71, 73, 75, 78, 79, 90, 94, 119, 178, 183, 186, 187, 189, 219, 223, 228. — **Lanškroun** 55, 60, 68, 86, 88, 90, 178, 223. — **Libětín** 219, 220. — **Litomyšl** 13, 14, 59, 62—64, 66, 71, 72—75, 77, 88—90, 119, 178, 181, 183, 188, 191, 198, 201, 206, 219, 223, 227. — **Litovel** 219. — **Louny** 36, 37, 58, 59—69, 71, 72, 80, 88, 90, 93, 131, 178, 185, 191, 193, 210, 223, 227—229. — **Mělník** 38, 59, 61, 67, 72, 82, 89, 90, 94, 119, 178, 188, 196, 223, 227, 228. — **Most** 17—20, 21, 59 až 62, 65—72, 74, 75, 77, 78, 81, 88, 101, 109, 112, 119, 121, 130, 132, 178—181, 184—189, 203, 216, 219—221, 223, 226—228, 233. — **Municifaj** 116, 133, 219. — **Mýto Vysoké** 42, 59, 67, 71, 72, 85, 89, 104, 112, 178, 180, 181, 185, 188, 219, 221, 223. — **Náchod** 54, 60—62, 64 až 66, 69, 71, 73—75, 79, 80, 90, 98, 178, 183, 223. — **Netolice** 49, 60, 67, 72, 88, 90, 96, 132, 178, 182, 223. — **Nosislav** 114, 132. — **Nymburk** 47, 48, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 69, 72, 75, 77, 90, 96, 178, 223, 229. — **Olomouc** 30—32, 60, 61, 67, 70—72, 74, 75, 83, 89, 92, 131, 178, 189, 191, 197, 201, 218, 221—223, 227, 229. — **Opava** 26, 60, 68, 69, 71, 83, 89, 92, 178, 223, 227. — **Pacov** 117, 132, 133, 219. — **Pardubice** 211. — **Pelhřimov** 49, 50, 58 až 67, 69, 71, 79, 88, 90, 97, 131, 178, 184, 193, 220, 221, 223, 228. — **Písek** 46, 60, 62, 65, 66, 69, 71, 72, 74, 81, 90, 95, 131, 178, 181,

182, 185, 221, 223, 227, 228. — **Plzeň** 33, 34, 60—67, 69, 72, 73, 75, 77, 119, 127—130, 131, 178, 179, 183—186, 189, 193, 196, 203, 219, 221—223, 227—229, 232, 233, 238. — **Poděbrady** 113, 132, 133, 213, 228. — **Podivín** viz **Kostel**. — **Pohořelice** 52, 60, 62—64, 69, 76, 88, 90, 97, 118, 178, 223. — **Polička** 44, 59, 67, 72, 74, 75, 82, 89, 90, 94, 112, 119, 132, 178, 188, 196, 219, 223. — **Praha** 133 nsl., 194, 212, 213, 226, 229, 231, 234, 236, 238. Praha s pojenou 168 nsl., Praha Veliká (a její části) 174, 240. Staré město 134 nsl., 178, 181, 183, 184, 187, 188, 190—193, 195, 200—204, 206—210, 212, 213, 215, 217, 218, 220, 223—225, 228—237. Nové město 159 nsl., 179, 182, 184, 187, 188, 190, 192, 196, 198, 211—214, 218, 223, 225, 228, 229, 232, 236. Menší město (Malá strana) 152 nsl., 178, 183, 184, 187, 188, 192, 193, 198, 212, 218, 221—224, 237. Hradčany 165 nsl., 178, 197, 223, 237. Východ hrad 174. — **Prachatice** 118, 220. — **Přerov** 225. — **Přibyslav** 189, 211. — **Prostějov** 219. — **Rábí** 116, 132, 133. — **Rabštejn** 117, 132, 219. — **Rakovník** 112, 132, 219, 227, 228. — **Rokycany** 213. — **Rouchovany** 114, 132, 219. — **Rychnov nad Kněžnou** 114, 132, 133, 219. — **Řečice** 58. — **Senomaty** 219. — **Slaný** 42, 43, 60, 61, 68, 70, 71, 72, 75, 81, 82, 88, 104—106, 119, 124, 178, 184, 186, 190, 193, 194, 197, 218, 219, 221, 223, 224, 227, 228, 233. — **Slavětin** 54, 60—63, 67, 71, 78, 79, 90, 98, 178, 221, 223. — **Slavkov** 109, 110, 130, 132, 178, 216, 220. — **Slavonice** 55, 59, 60, 67, 68, 71, 74, 75, 86, 108, 131, 178, 185, 196, 221—223. — **Sobotka** 115, 132, 219. — **Strážov** 117, 132. — **Stříbro** 42, 59, 60, 67, 85, 104, 112, 185, 219, 223, 229. — **Strumeň** 116, 132. — **Sušice** 45, 46, 58—65, 68, 71, 90, 95, 131, 132, 178, 183, 192, 193, 219, 221, 223. — **Sviny Trhové** 52, 68, 86, 107, 109, 132, 178. — **Šatava** 219. — **Šatov** 115, 132, 133. — **Tábor** 110, 111, 122, 132, 217, 219, 220, 228. — **Tachov** 45, 60, 67, 71, 81, 90, 95, 178, 185, 220, 223, 227, 228. — **Telč** 53, 60, 67, 68, 71, 86, 107, 178, 185, 196, 221, 223. — **Tovačov** 115, 132, 133, 219. — **Třebenice** 110, 125, 132, 216, 220. — **Třeboň** 53, 60, 61, 62—67, 71, 72, 78, 79, 90, 97, 119, 126, 178, 185, 223. — **Třebová Česká** 58. — **Třebová Moravská** 219. — **Tyniště** 115, 132, 133. — **Unhošť** 115, 132, 133, 219. — **Unčov** 53, 60, 68, 72, 87, 90, 97, 119, 178, 219, 223. — **Ústí nad Labem** 32, 33, 59, 60, 68, 69, 71, 74, 81, 82, 88, 112, 119, 124, 178, 186, 197, 219, 223, 227, 228, 233. — **Váleč** 117, 132, 219. — **Velvary** 118, 130, 132, 216, 219. — **Verneřice** 117, 132, 133. — **Vodňany** 44, 45, 60, 68, 71, 72, 75, 81, 88, 90, 94, 131, 178, 184, 219, 223, 228. — **Volyně** 219. — **Vrané** 116, 132, 133, 219. — **Vyškov** 57, 60, 62—65, 72, 90, 98, 178, 181, 223. — **Znojmo** 29, 30, 59—61, 67, 69, 71, 72, 75, 83, 89, 92, 120, 178, 189, 197, 218, 223, 227, 229. — **Žatec** 26, 27, 59, 60, 62—66, 69, 77, 89, 91, 92, 124, 178, 186, 198, 199, 208, 219, 223, 227, 228, 234. — **Žebrák** 68, 81, 185, 189. — **Žlutice** 51, 60, 68, 69, 71, 86, 106, 132, 178, 223. — Doplňky a cpravy nejsou počítány do rejstříku.

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Brno (1247).
2. Brno (1315).

3. Litoměřice (1262).
4. Litoměřice (1331).
5. Jihlava (1289).

6. Jihlava (1375).
7. Jihlava (1394).

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchèco-moraves.

1. Německý Brod (1281).
2. Německý Brod (1304).

3. Písek (1376).
4. Hlubčice (1311).

5. Nymburk (1363).
6. Klatovy (1289).

Tab. III.

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

M o s t.

1. 1279.
2. 1302.

3. 1312.
4. 1317.

5. 1326.
6. 1336.

Českomoravské městské pečeti.
Seaux des villes tchéco-moraves.

1. Most (1364).
2. Most (1411).

3. Kadaň (1274).

4. Kouřim (1350).
5. Kollín (1350).

Tab. IX.

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchèco-moraves.

1. Kutná Hora (1339).
2. Pohořelice (1378).

3. Vysoké Mýto (1362).
4. Vysoké Mýto (1369).
5. Vodňany (1362).

6. Hradec Králové (1362).
7. Kutná Hora (1399).

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Cheb (1320).
2. Cheb (1403).

3. Čáslav (1350).

4. Opava (1311).
5. Kladsko (1350).

Tab. VI.

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Znojmo (1328).
2. Ústí nad Labem (1343).

3. Ústí nad Labem (1. pol. 14. stol.).
4. Olomouc (1372).

5. Jaroměř (1350).
6. Krnov (1311).

Tab. VII.

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchéco-moraves.

1. Louny (1350).
2. Louny (1363).

3. Uherské Hradiště (1355).
4. Mělník (1331).

5. Polička (1362).
6. Broumov (1399).

7. Uherské Hradiště (1322).
8. Uherský Brod (1322).

1

2

3

4

5

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes téhéco-moraves.

1. České Budějovice (1405).
2. Český Krumlov (1336).

3. Plzeň (1315).

4. Stříbro (1405).
5. Tachov (1418).

Tab. X.

Českomoravské městské pečeti.
Sceaux des villes tchèco-moraves.

1. Chrudim (1362).
2. Sušice (1405).

3. Beroun (1363).
4. Humpolec (1385).

5. Domazlice (1363).
6. Chvalšiny (1390).

1

3

5

2

4

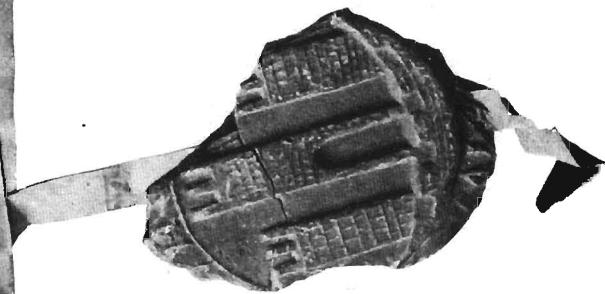
Pecetidla města Kouřimě a Slaného.
Matrices des sceaux des villes de Kouřim et de Slaný.

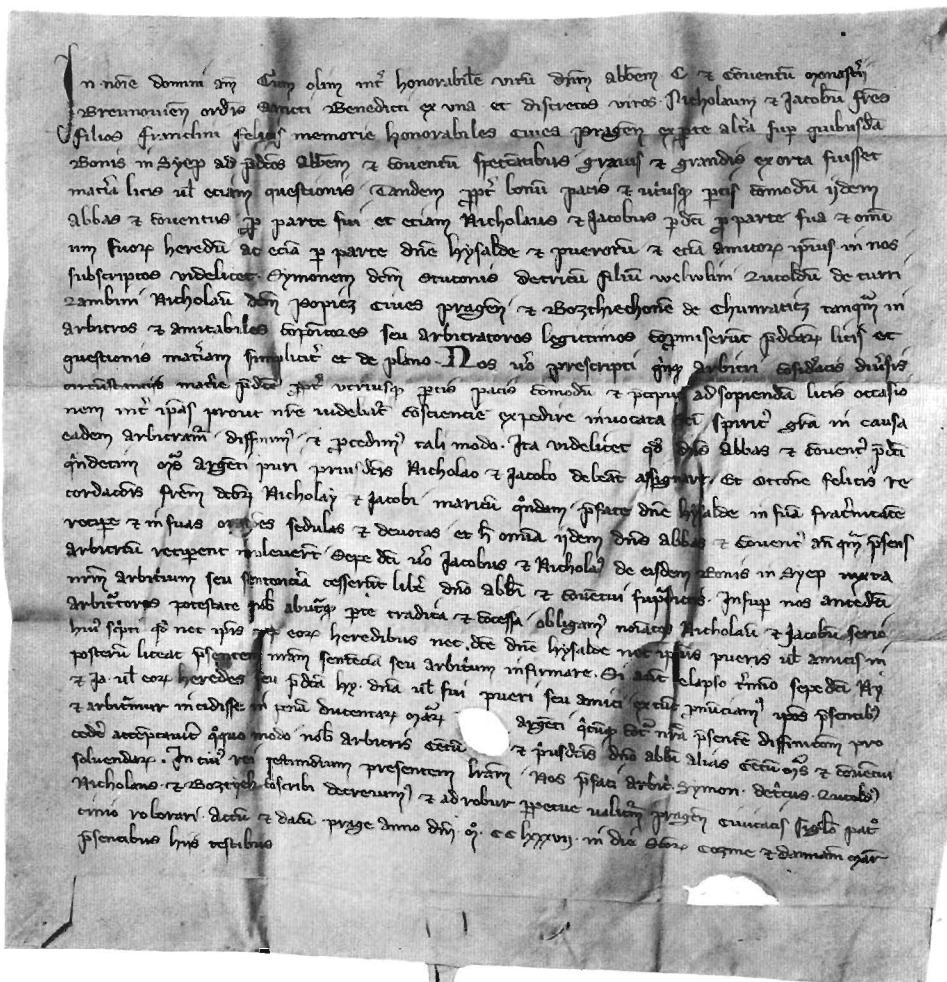
1. Kouřim — velká pečeť (2. pol. 13. stol.).
2. Kouřim — malá pečeť (2. pol. 13. stol.).

3. Slaný — velká pečeť (poč. 14. stol.).
4. Slaný — matice (2. pol. 14. stol.).

5. Slaný — sekret (poč. 16. stol.).
6. Slaný — nejmenší pečeť (poč. 16. stol.).

Tab. XII.

Listina z 27. září 1287 pod druhou pečetí Starého města pražského.
 Document daté du 27 septembre 1287 et revêtu du deuxième sceau de la Vieille-Cité de Prague.

Tab. XIV.

Pecetidla pražských měst.

Matrices des sceaux des villes de Prague.

1. Malá Strana (1257).
2. Staré město (cca 1280).

3. Staré město — sekret (polovina 15. stol.).

4. Staré město — sekret (1570).

Početidla pražských měst.
Matrices des sceaux des villes de Prague.

3. Malá Strana (cca 1657).
4. Hradčany (poč. 17. stol.).

1. Staré město (1475).
2. Staré město (2. pol. 16. stol.).

Tab. XVI.

1

2

3

4

5

Početí pražských měst.
Sceaux des villes de Prague.

1. Nové město (1405).
2. Nové město (1356).

3. Hradčany (1385).

4. Nové město (1620).
5. Nové město — sekret (1438).

Tab. XVII.

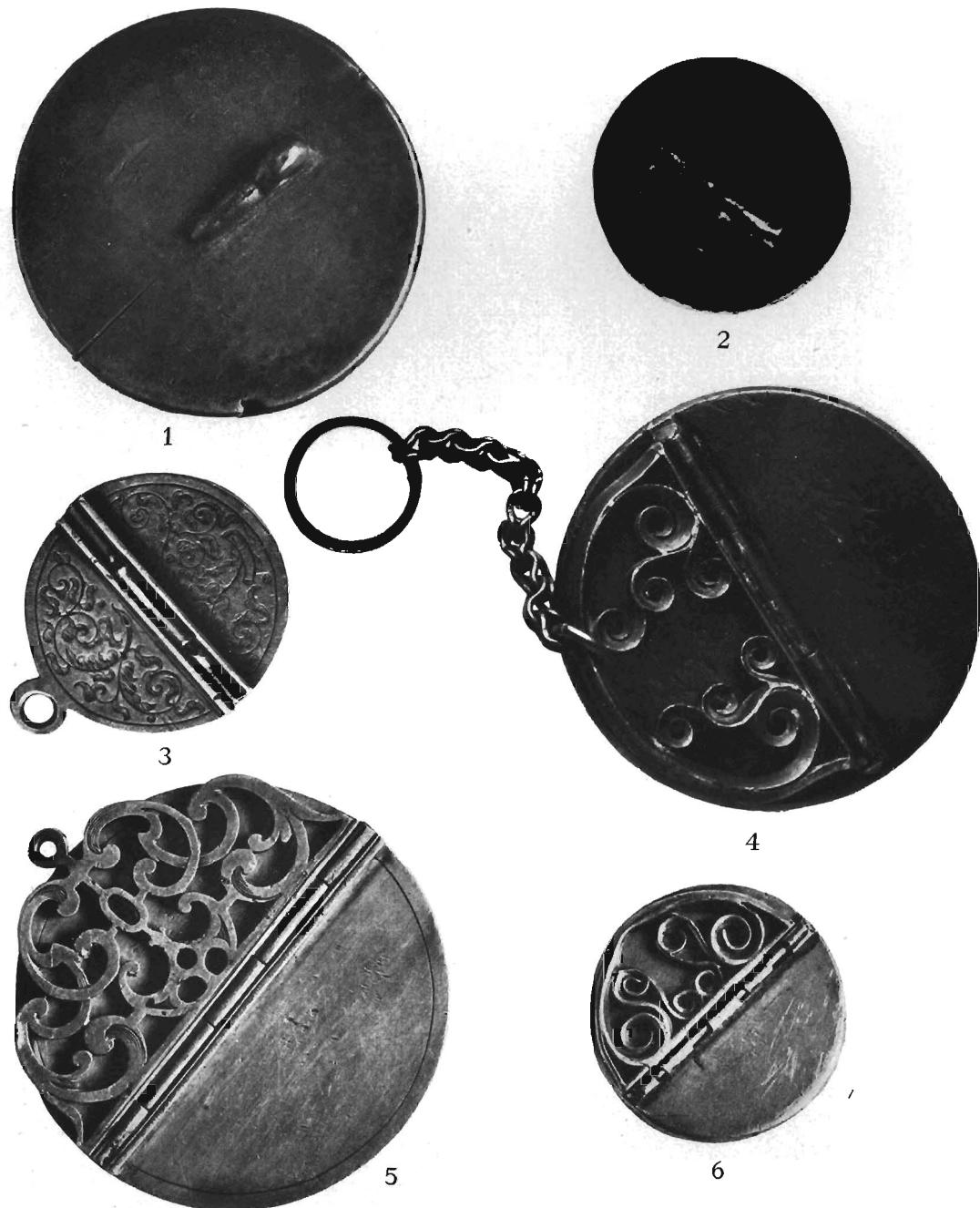
1

2

Velké a malé pečetidlo Nového města pražského z r. 1649.
Grande et petite matrice du sceau de la Nouvelle-Cité de Prague (1649).

Tab. XVIII.

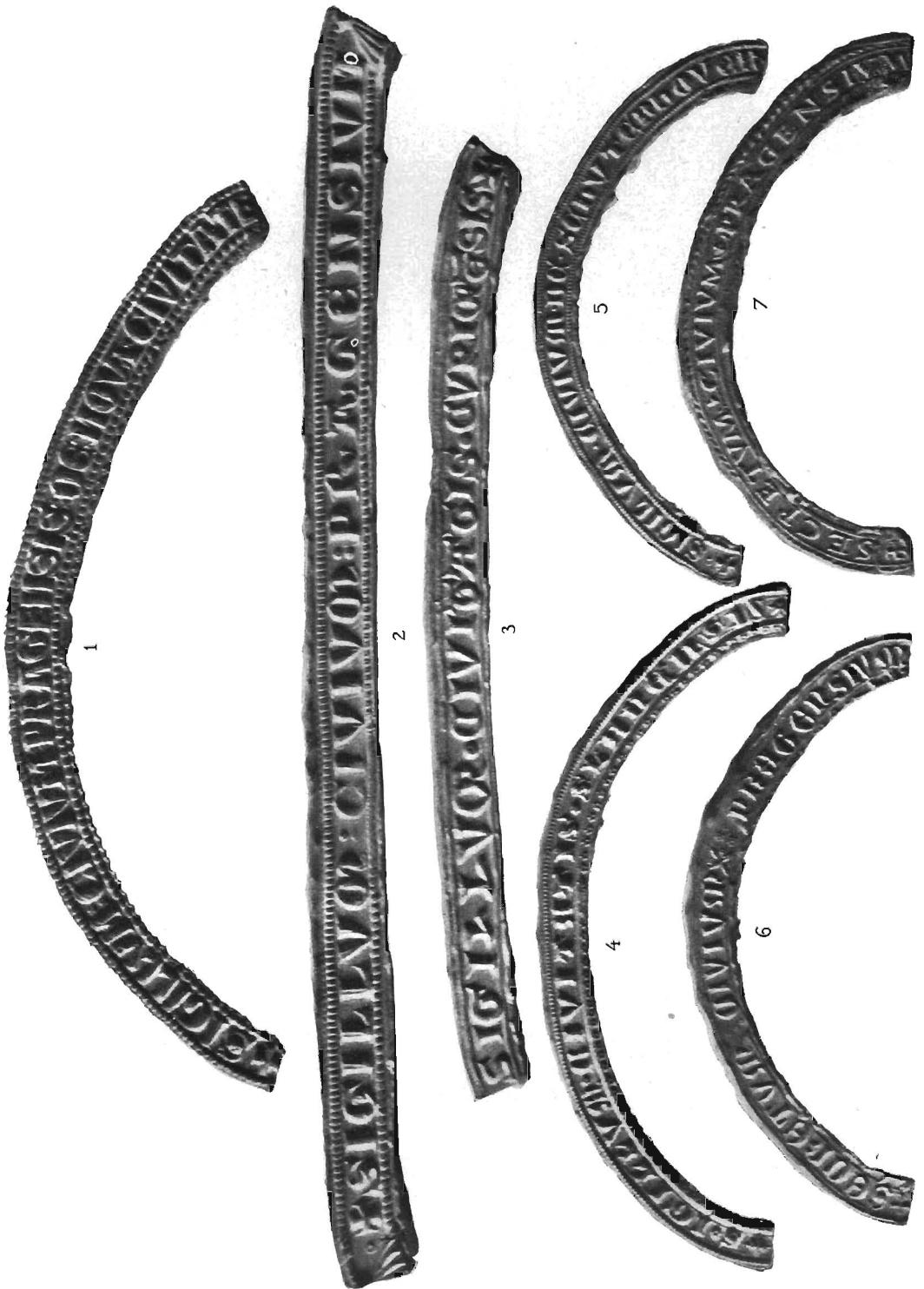
Zadní strany pražských pečtidel.
Envers des matrices des sceaux des villes de Prague (grandeur réduite).

1. Staré město (cca 1280).
2. Hradčany (poč. 17. stol.).

3. Staré město — sekret (1570).
4. Staré město (1475).

5. Staré město (2. pol. 16. stol.).
6. Staré město — sekret (polovina 15. stol.).

Tab. XIX.

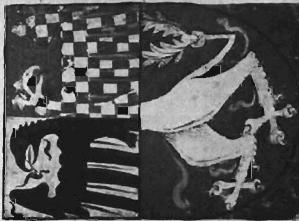

Legendy městských peçetidel (změněno).
Légendes des matrices des sceaux (grandeur réduite).

1. Malá Strana (cca 1257).
2. Staré město (cca 1280).

3. Kouřim (2. pol. 13. stol.).
4. Slaný (poč. 14. stol.).
5. Sušice (1. pol. 11. stol.)

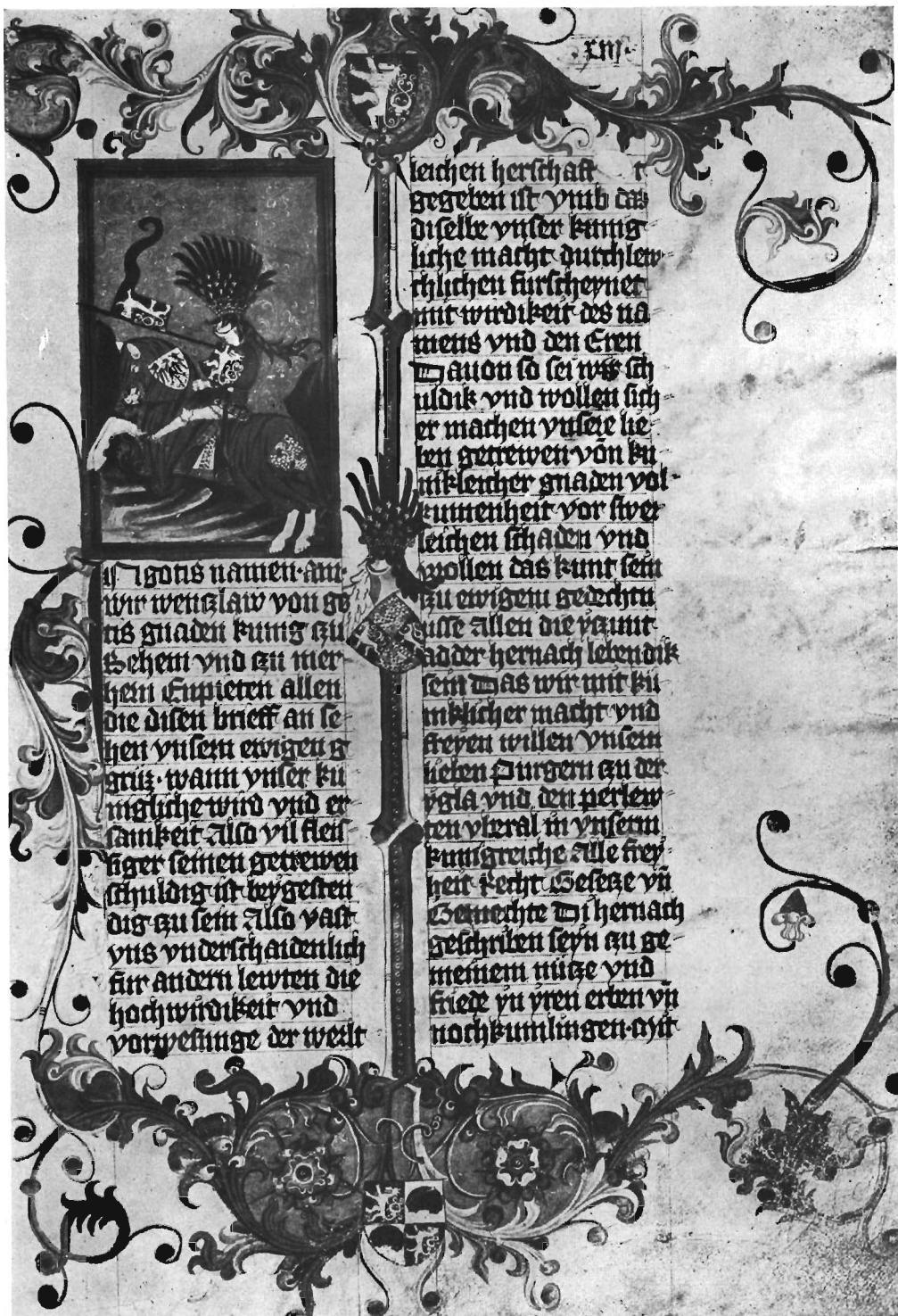
6. Staré město — sekret (pol. 15. stol.).
7. Staré město — sekret (1570).

M. M. S. S. S.

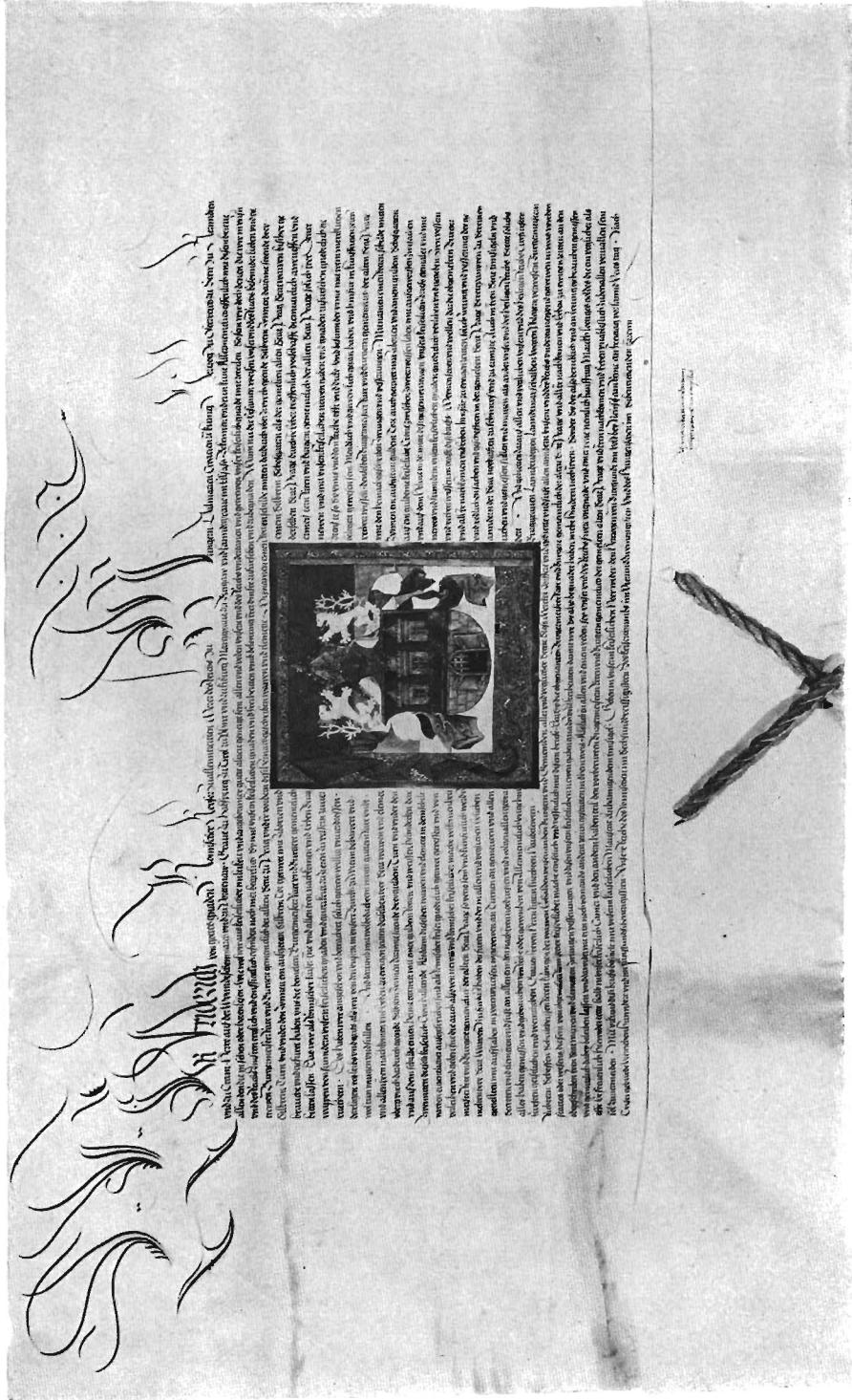
Charter du roi Venceslas IV accordant le sceau à la ville de Slavkov avec la date du 1er juillet 1416.

Tab. XXI.

Malířská výzdoba s městským znakem jihlavským v Gelnhausenově kodexu.
Peinture décorative avec les armes de la ville de Jihlava dans le codex de Gelnhausen.

Tab. XXII.

Privilégium císaře Fridricha III. na polepšení erbu Starého města pražského z 9. června 1475.
Privilège de l'empereur Frédéric III autorisant la Vieille-Cité de Prague à enrichir son blason (9 juin 1475).

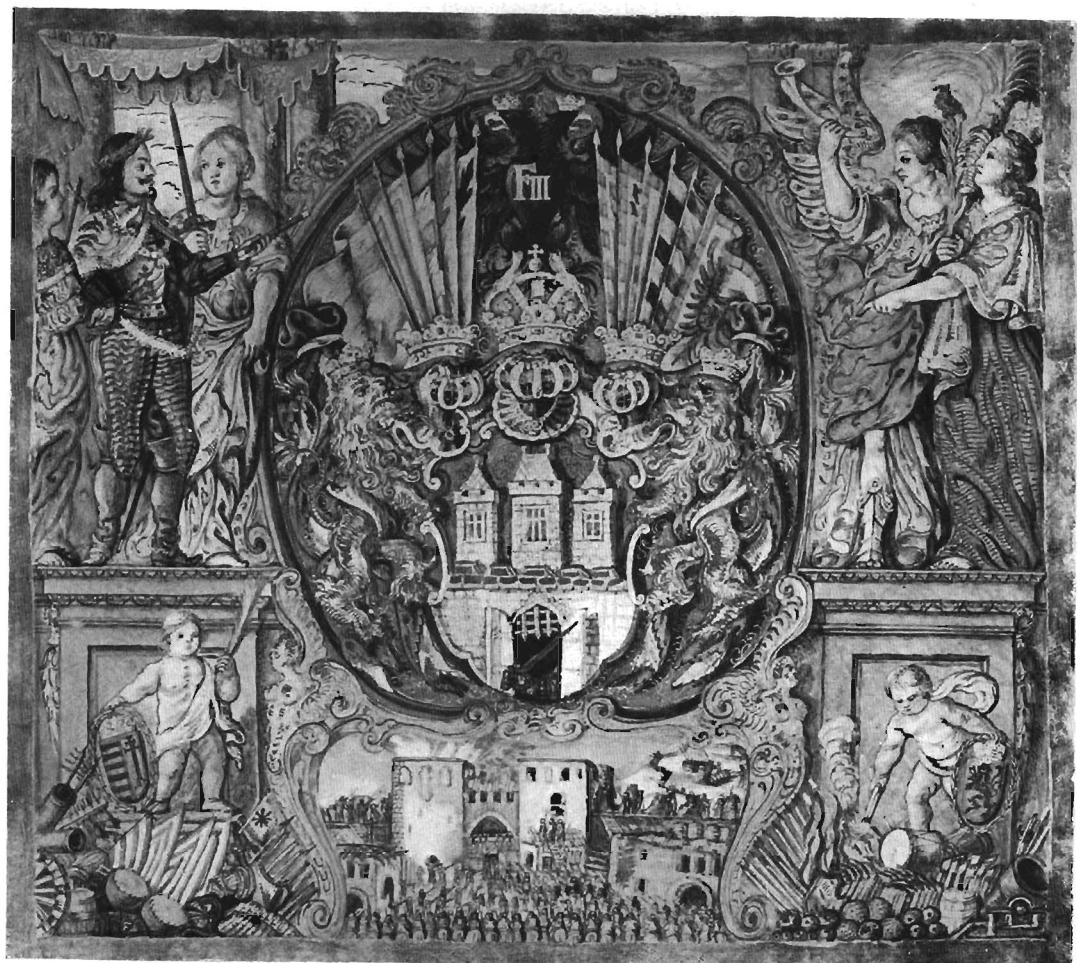
Tab. XXIII.

Podobizna krále Vladislava Jagelovce z privilegia, daného na městskou pečeť Menšinu
městu pražskému 8. května 1507.

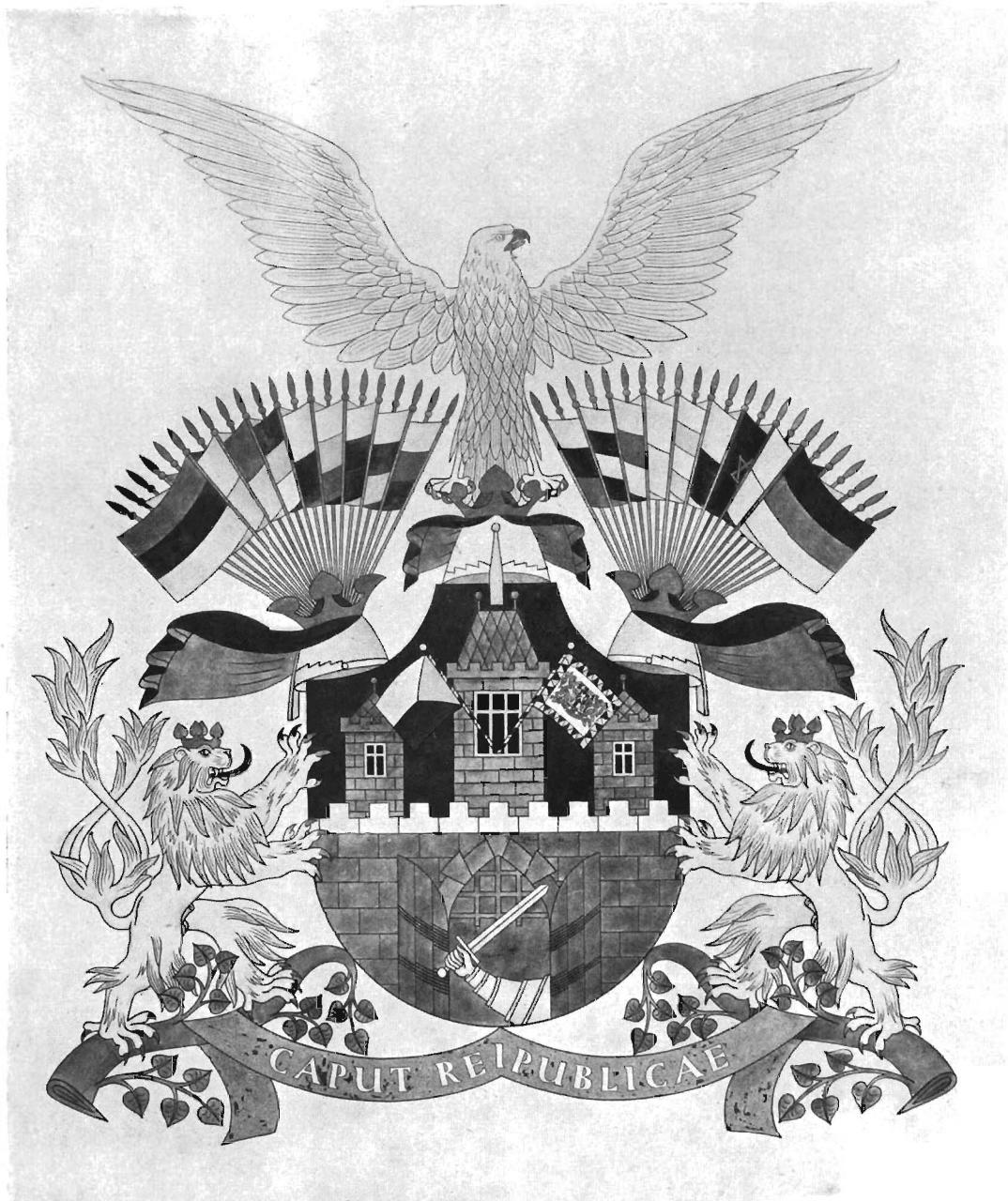
Portrait du roi Vladislas le Jagello, figurant sur le privilège accordant le sceau de la
ville à la Petite-Cité de Prague le 8 mai 1507.

Tab. XXIV.

Rozhojněný a polepšený erb Starého města pražského z privilegia,
daného císařem Ferdinandem III. dne 20. dubna 1649.

Blason de la Vieille-Cité de Prague, développé et enrichi en vertu du privilège
concéde par l'empereur Ferdinand III le 20 avril 1649.

První návrh nového znaku hlav. města Prahy. Kreslil Fr. Kysela 1922.
Premier projet d'un nouveau blason pour la ville de Prague. Dessiné par Fr. Kysela 1922.

Tab. XXVI.

Druhý návrh nového znaku hlav. města Prahy. Kreslil Fr. Kysela 1926.
Second projet d'un nouveau blason pour la ville de Prague. Dessiné par Fr. Kysela 1926.

Tab. XXVII.

Měšce městské na pečeti malostranské a hradčanské z 18. století.
Bourses à abriter les maires des sceaux des villes de Malá Strana et de Hradčany (18e siècle).

Tab. XXVIII.

Měšec na městskou pečef Starého města pražského z r. 1758.
(Obě strany a vnitřek).

Bourses à abriter les matrices des sceaux de la Vieille-Cité de Prague (1758).
(Endroit, envers et intérieur).

ZNAK HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY.
LES ARMES DE LA VILLE DE PRAGUE.

Provedl Frant. Kysela.